નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

થેરગાથા-અટ્ઠકથા

(દુતિયો ભાગો)

૪. ચતુક્કનિપાતો

૧. નાગસમાલત્થેરગાથાવણ્ણના

અલઙ્કતાતિઆદિકા આયસ્મતો નાગસમાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ગિમ્હસમયે સૂરિયાતપસન્તત્તાય ભૂમિયા ગચ્છન્તં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો છત્તં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **નાગસમાલો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ઞાતિસમાગમે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કિઞ્ચિ કાલં ભગવતો ઉપટ્ઠાકો અહોસિ. સો એકદિવસં નગરં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો અલઙ્કતપટિયત્તં અઞ્ઞતરં નચ્ચકિં મહાપથે તૂરિયેસુ વજ્જન્તેસુ નચ્ચન્તિં દિસ્વા, ''અયં ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેન કરજકાયસ્સ તથા તથા પરિવત્તિ, અહો અનિચ્ચા સઙ્ખારા''તિ ખયવયં પટ્ઠપેત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૩૭-૪૮) –

''અઙ્ગારજાતા પથવી, કુક્કુળાનુગતા મહી;
પદુમુત્તરો ભગવા, અબ્ભોકાસમ્હિ ચઙ્કમિ.

''પણ્ડરં છત્તમાદાય, અદ્ધાનં પટિપજ્જહં;
તત્થ દિસ્વાન સમ્બુદ્ધં, વિત્તિ મે ઉપપજ્જથ.

''મરીચિયોત્થટા ભૂમિ, અઙ્ગારાવ મહી અયં;
ઉપહન્તિ મહાવાતા, સરીરસ્સાસુખેપના.

''સીતં ઉણ્હં વિહનન્તં, વાતાતપનિવારણં;
પટિગ્ગણ્હ ઇમં છત્તં, ફસ્સયિસ્સામિ નિબ્બુતિં.

''અનુકમ્પકો કારુણિકો, પદુમુત્તરો મહાયસો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, પટિગ્ગણ્હિ તદા જિનો.

''તિંસકપ્પાનિ દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;

સતાનં પઞ્ચક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
અનુભોમિ સકં કમ્મં, પુબ્બે સુકતમત્તનો.

‘‘અયં મે પચ્છિમા જાતિ, ચરિમો વત્તતે ભવો;
અજ્જાપિ સેતચ્છત્તં મે, સબ્બકાલં ધરીયતિ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં છત્તમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, છત્તદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા –

૨૬૭.‘‘અલઙ્કતા સુવસના, માલિની ચન્દનુસ્સદા;
મજ્ઝે મહાપથે નારી, તૂરિયે નચ્ચતિ નટ્ટકી.

૨૬૮.‘‘પિણ્ડિકાય પવિટ્ઠોહં, ગચ્છન્તો નં ઉદિક્ખિસં;
અલઙ્કતં સુવસનં, મચ્ચુપાસંવ ઓડ્ડિતં.

૨૬૯.‘‘તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૨૭૦.‘‘તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ચતૂહિ ગાથાહિ અત્તનો પટિપત્તિકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **અલઙ્કતા**તિ હત્થૂપગાદિઆભરણેહિ અલઙ્કતગત્તા. **સુવસના**તિ સુન્દરવસના સોભનવત્થનિવત્થા. **માલિની**તિ માલાધારિની પિળન્ધિતપુપ્ફમાલા. **ચન્દનુસ્સદા**તિ ચન્દનાનુલેપલિત્તસરીરા. **મજ્ઝે મહાપથે નારી, તૂરિયે નચ્ચતિ નટ્ટકી**તિ યથાવુત્તટ્ઠાને એકા નારી નટ્ટકી નાટકિત્થી નગરવીથિયા મજ્ઝે પઞ્ચઙ્ગિકે તૂરિયે વજ્જન્તે નચ્ચતિ, યથાપટ્ઠપિતં નચ્ચં કરોતિ.

પિણ્ડિકાયાતિ ભિક્ખાય. **પવિટ્ઠોહ**ન્તિ નગરં પવિટ્ઠો અહં. **ગચ્છન્તો નં ઉદિક્ખિસ**ન્તિ નગરવીથિયં ગચ્છન્તો પરિસ્સયપરિહરણત્થં વીથિં ઓલોકેન્તો તં નટ્ટકિં ઓલોકેસિં. કિં વિય? **મચ્ચુપાસંવ ઓડ્ડિત**ન્તિ યથા મચ્ચુસ્સ મચ્ચુરાજસ્સ પાસભૂતો રૂપાદિકો ઓડ્ડિતો લોકે અનુવિચરિત્વા ઠિતો એકંસેન સત્તાનં અનત્થાવહો, એવં સાપિ અપ્પટિસઙ્ખાને ઠિતાનં અન્ધપુથુજ્જનાનં એકંસતો અનત્થાવહાતિ મચ્ચુપાસસદિસી વુત્તા.

તતોતિ તસ્મા મચ્ચુપાસસદિસત્તા. **મે**તિ મય્હં. **મનસીકારો યોનિસો ઉદપજ્જથા**તિ ‘‘અયં અટ્ઠિસઙ્ઘાતો ન્હારુસમ્બન્ધો મંસેન અનુપલિત્તો છવિયા પટિચ્છન્નો અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલો

અનિચ્ચુચ્છાદનપરિમદ્દનભેદનવિદ્ધંસનધમ્મો ઈદિસે વિકારે દસ્સેતી’’તિ એવં યોનિસો મનસિકારો ઉપ્પજ્જિ. **આદીનવો પાતુરહૂ**તિ એવં કાયસ્સ સભાવૂપધારણમુખેન તસ્સ ચ તંનિસ્સિતાનઞ્ચ ચિત્તચેતસિકાનં ઉદયબ્બયં સરસપભઙ્ગુતઞ્ચ મનસિ કરોતો તેસુ ચ યક્ખરક્ખસાદીસુ વિય ભયતો ઉપટ્ઠહન્તેસુ તત્થ મે અનેકાકારઆદીનવો દોસો પાતુરહોસિ. તપ્પટિપક્ખતો ચ નિબ્બાને આનિસંસો. **નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથા**તિ નિબ્બિન્દનં આદીનવાનુપસ્સનાનુભાવસિદ્ધં નિબ્બિદાઞાણં મમ હદયે સણ્ઠાસિ, મુહુત્તમ્પિ તેસં રૂપારૂપધમ્માનં ગહણે ચિત્તં નાહોસિ, અઞ્ઞદત્થુ મુઞ્ચિતુકામતાદિવસેન તત્થ ઉદાસીનમેવ જાતન્તિ અત્થો.

તતોતિ વિપસ્સનાઞાણતો પરં. **ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે**તિ લોકુત્તરભાવનાય વત્તમાનાય મગ્ગપટિપાટિયા સબ્બકિલેસેહિ મમ ચિત્તં વિમુત્તં અહોસિ. એતેન ફલુપ્પત્તિં દસ્સેતિ. મગ્ગક્ખણે હિ કિલેસા વિમુચ્ચન્તિ નામ, ફલક્ખણે વિમુત્તાતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

નાગસમાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ભગુત્થેરગાથાવણ્ણના

અહં મિદ્ધેનાતિઆદિકા આયસ્મતો ભગુત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ ધાતુયો પુપ્ફેહિ પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન નિમ્માનરતીસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ભગૂ**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો અનુરુદ્ધકિમિલેહિ સદ્ધિં નિક્ખમિત્વા પબ્બજિત્વા બાલકલોણકગામે વસન્તો એકદિવસં થિનમિદ્ધાભિભવં વિનોદેતું વિહારતો નિક્ખમ્મ ચઙ્કમં અભિરુહન્તો પપતિત્વા તદેવ અઙ્કુસં કત્વા થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૪૯-૫૭) –

‘‘પરિનિબ્બુતે ભગવતિ, પદુમુત્તરે મહાયસે;
પુપ્ફવટંસકે કત્વા, સરીરમભિરોપયિં.

‘‘તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, નિમ્માનં અગમાસહં;
દેવલોકગતો સન્તો, પુઞ્ઞકમ્મં સરામહં.

‘‘અમ્બરા પુપ્ફવસ્સો મે, સબ્બકાલં પવસ્સતિ;
સંસરામિ મનુસ્સે ચે, રાજા હોમિ મહાયસો.

‘‘તહિં કુસુમવસ્સો મે, અભિવસ્સતિ સબ્બદા;
તસ્સેવ પુપ્ફપૂજાય, વાહસા સબ્બદસ્સિનો.

‘‘અયં પચ્છિમકો મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
અજ્જાપિ પુપ્ફવસ્સો મે, અભિવસ્સતિ સબ્બદા.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દેહપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ફલસુખેન નિબ્બાનસુખેન ચ વીતિનામેન્તો સત્થારા એકવિહારં અનુમોદિતું ઉપગતેન – ‘‘કચ્ચિ ત્વં, ભિક્ખુ, અપ્પમત્તો વિહરસી’’તિ પુટ્ઠો અત્તનો અપ્પમાદવિહારં નિવેદેન્તો –

૨૭૧.‘‘અહં મિદ્ધેન પકતો, વિહારા ઉપનિક્ખમિં;
ચઙ્કમં અભિરુહન્તો, તત્થેવ પપતિં છમા.

૨૭૨.‘‘ગત્તાનિ પરિમજ્જિત્વા, પુનપારુય્હ ચઙ્કમં;
ચઙ્કમે ચઙ્કમિં સોહં, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતો.

૨૭૩.‘‘તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૨૭૪.‘‘તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇમા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **મિદ્ધેન પકતો**તિ કાયાલસિયસઙ્ખાતેન અસત્તિવિઘાતસભાવેન મિદ્ધેન અભિભૂતો. **વિહારા**તિ સેનાસનતો. **ઉપનિક્ખમિ**ન્તિ ચઙ્કમિતું નિક્ખમિં. **તત્થેવ પપતિં છમા**તિ તત્થેવ ચઙ્કમસોપાને નિદ્દાભિભૂતતાય ભૂમિયં નિપતિં. **ગત્તાનિ પરિમજ્જિત્વા**તિ ભૂમિયં પતનેન પંસુકિતાનિ અત્તનો સરીરાવયવાનિ અનુમજ્જિત્વા. **પુનપારુય્હ ચઙ્કમ**ન્તિ ‘‘પતિતો દાનાહ’’ન્તિ સઙ્કોચં અનાપજ્જિત્વા પુનપિ ચઙ્કમટ્ઠાનં આરુહિત્વા. **અજ્ઝત્તં સુસમાહિતો**તિ ગોચરજ્ઝત્તે કમ્મટ્ઠાને નીવરણવિક્ખમ્ભનેન સુટ્ઠુ સમાહિતો એકગ્ગચિત્તો હુત્વા ચઙ્કમિન્તિ યોજના. સેસં વુત્તનયમેવ. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

ભગુત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સભિયત્થેરગાથાવણ્ણના

પરે ચાતિઆદિકા આયસ્મતો સભિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો કકુસન્ધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિવાવિહારાય ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઉપાહનં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપે ભગવતિ પરિનિબ્બુતે પતિટ્ઠિતે સુવણ્ણચેતિયે છહિ કુલપુત્તેહિ સદ્ધિં અત્તસત્તમો સાસને પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો ઇતરે આહ – ‘‘મયં પિણ્ડપાતાય ગચ્છન્તો જીવિતે સાપેક્ખા હોમ, જીવિતે સાપેક્ખેન ચ ન સક્કા લોકુત્તરધમ્મં અધિગન્તું, પુથુજ્જનકાલકિરિયા ચ દુક્ખા. હન્દ, મયં નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા પબ્બતં અભિરુય્હ કાયે ચ જીવિતે ચ અનપેક્ખા સમણધમ્મં કરોમા’’તિ. તે તથા અકંસુ.

અથ નેસં મહાથેરો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નત્તા તદહેવ છળભિઞ્ઞો હુત્વા ઉત્તરકુરુતો પિણ્ડપાતં ઉપનેસિ. ઇતરે – ‘‘તુમ્હે, ભન્તે, કતકિચ્ચા તુમ્હેહિ સદ્ધિં સલ્લાપમત્તમ્પિ પપઞ્ચો, સમણધમ્મમેવ મયં કરિસ્સામ, તુમ્હે અત્તના દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારમનુયુઞ્જથા’’તિ વત્વા પિણ્ડપાતં પટિક્ખિપિંસુ. થેરો ને સમ્પટિચ્છાપેતું અસક્કોન્તો અગમાસિ.

તતો નેસં એકો દ્વીહતીહચ્ચયેન અભિઞ્ઞાપરિવારં અનાગામિફલં સચ્છિકત્વા તથેવ વત્વા તેહિ પટિક્ખિત્તો અગમાસિ. તેસુ ખીણાસવત્થેરો પરિનિબ્બાયિ, અનાગામી સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પજ્જિ. ઇતરે પુથુજ્જનકાલઙ્કિરિયમેવ કત્વા છસુ કામસગ્ગેસુ અનુલોમપટિલોમતો દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે દેવલોકા ચવિત્વા એકો મલ્લરાજકુલે પટિસન્ધિં ગણ્હિ, એકો ગન્ધારરાજકુલે, એકો બાહિરરટ્ઠે, એકો રાજગહે એકિસ્સા કુલદારિકાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. ઇતરો અઞ્ઞતરિસ્સા પરિબ્બાજિકાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. સા કિર અઞ્ઞતરસ્સ ખત્તિયસ્સ ધીતા, નં માતાપિતરો – ‘‘અમ્હાકં ધીતા સમયન્તરં જાનાતૂ’’તિ એકસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ નિય્યાદયિંસુ. અથેકો પરિબ્બાજકો તાય સદ્ધિં વિપ્પટિપજ્જિ. સા તેન ગબ્ભં ગણ્હિ. તં ગબ્ભિનિં દિસ્વા પરિબ્બાજકા નિક્કડ્ઢિંસુ. સા અઞ્ઞત્થ ગચ્છન્તી અન્તરામગ્ગે સભાયં વિજાયિ. તેનસ્સ **સભિયો**ત્વેવ નામં અકાસિ. સો વડ્ઢિત્વા પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા નાનાસત્થાનિ ઉગ્ગહેત્વા મહાવાદી હુત્વા વાદપ્પસુતો વિચરન્તો અત્તના સદિસં અદિસ્વા નગરદ્વારે અસ્સમં કારેત્વા ખત્તિયકુમારાદયો સિપ્પં સિક્ખાપેન્તો વિહરન્તો અત્તનો માતુયા ઇત્થિભાવં જિગુચ્છિત્વા ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્નાય અભિસઙ્ખરિત્વા દિન્ને વીસતિપઞ્હે ગહેત્વા તે તે સમણબ્રાહ્મણે પુચ્છિ. તે ચસ્સ તેસં પઞ્હાનં અત્થં બ્યાકાતું નાસક્ખિંસુ. **સભિયસુત્તવણ્ણનાયં** (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨. સભિયસુત્તવણ્ણના) પન ‘‘સુદ્ધાવાસબ્રહ્મા તે પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા અદાસી’’તિ આગતં.

યદા પન ભગવા પવત્તવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન રાજગહં આગન્ત્વા વેળુવને વિહાસિ, તદા સભિયો તત્થ ગન્ત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા તે પઞ્હે પુચ્છિ. સત્થા તસ્સ તે પઞ્હે બ્યાકાસીતિ સબ્બં **સભિયસુત્તે** (સુ॰ નિ॰ સભિયસુત્તં) આગતનયેન વેદિતબ્બં. સભિયો પન ભગવતા તેસુ પઞ્હેસુ બ્યાકતેસુ પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૨૭-૩૧) –

‘‘કકુસન્ધસ્સ મુનિનો, બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો;
દિવાવિહારં વજતો, અક્કમનમદાસહં.

‘‘ઇમસ્મિંયેવ કપ્પમ્હિ, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, અક્કમનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહા પન હુત્વા દેવદત્તે સઙ્ઘભેદાય પરક્કમન્તે દેવદત્તપક્ખિકાનં ભિક્ખૂનં ઓવાદં દેન્તો –

૨૭૫.‘‘પરે ચ ન વિજાનન્તિ, મયમેત્થ યમામસે;
યે ચ તત્થ વિજાનન્તિ, તતો સમ્મન્તિ મેધગા.

૨૭૬.‘‘યદા ચ અવિજાનન્તા, ઇરિયન્ત્યમરા વિય;
વિજાનન્તિ ચ યે ધમ્મં, આતુરેસુ અનાતુરા.

૨૭૭.‘‘યં કિઞ્ચિ સિથિલં કમ્મં, સંકિલિટ્ઠઞ્ચ યં વતં;
સઙ્કસ્સરં બ્રહ્મચરિયં, ન તં હોતિ મહપ્ફલં.

૨૭૮.‘‘યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો નૂપલબ્ભતિ;
આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા, નભં પુથવિયા યથા’’તિ. –

ચતૂહિ ગાથાહિ ધમ્મં દેસેસિ.

તત્થ **પરે**તિ પણ્ડિતે ઠપેત્વા તતો અઞ્ઞે – ‘‘અધમ્મં ધમ્મો’’તિ ‘‘ધમ્મં અધમ્મો’’તિઆદિભેદકરવત્થુદીપનવસેન વિવાદપ્પસુતા પરે નામ. તે તત્થ વિવાદં કરોન્તા ‘‘મયં યમામસે ઉપરમામ નસ્સામ સતતં સમિતં મચ્ચુસન્તિકં ગચ્છામા’’તિ ન જાનન્તિ. **યે ચ તત્થ વિજાનન્તી**તિ યે તત્થ પણ્ડિતા – ‘‘મયં મચ્ચુસમીપં ગચ્છામા’’તિ વિજાનન્તિ. **તતો સમ્મન્તિ મેધગા**તિ એવઞ્હિ તે જાનન્તા યોનિસોમનસિકારં ઉપ્પાદેત્વા મેધગાનં કલહાનં વૂપસમાય પટિપજ્જન્તિ. અથ નેસં તાય પટિપત્તિયા તે મેધગા સમ્મન્તિ. અથ વા **પરે ચા**તિ યે સત્થુ ઓવાદાનુસાસનિયા અગ્ગહણેન સાસનતો બાહિરતાય પરે, તે યાવ ‘‘મયં મિચ્છાગાહં ગહેત્વા એત્થ ઇધ લોકે સાસનસ્સ પટિનિગ્ગાહેન યમામસે વાયમામા’’તિ ન વિજાનન્તિ, તાવ વિવાદા ન વૂપસમ્મન્તિ, યદા પન તસ્સ ગાહસ્સ વિસ્સજ્જનવસેન યે ચ તત્થ તેસુ વિવાદપ્પસુતેસુ અધમ્મધમ્માદિકે અધમ્મધમ્માદિતો યથાભૂતં વિજાનન્તિ, તતો તેસં સન્તિકા તે પણ્ડિતપુરિસે નિસ્સાય વિવાદસઙ્ખાતા મેધગા સમ્મન્તીતિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

યદાતિ યસ્મિં કાલે. **અવિજાનન્તા**તિ વિવાદસ્સ વૂપસમૂપાયં, ધમ્માધમ્મે વા યાથાવતો અજાનન્તા. **ઇરિયન્ત્યમરા વિયા**તિ અમરા વિય જરામરણં અતિક્કન્તા વિય ઉદ્ધતા ઉન્નળા ચપલા મુખરા વિપ્પકિણ્ણવાચા હુત્વા વત્તન્તિ ચરન્તિ વિચરન્તિ તદા વિવાદો ન વૂપસમ્મતેવ. **વિજાનન્તિ ચ યે ધમ્મં, આતુરેસુ અનાતુરા**તિ યે પન સત્થુ સાસનધમ્મં યથાભૂતં જાનન્તિ, તે કિલેસરોગેન આતુરેસુ સત્તેસુ અનાતુરા નિક્કિલેસા અનીઘા વિહરન્તિ, તેસં વસેન વિવાદો અચ્ચન્તમેવ વૂપસમ્મતીતિ અધિપ્પાયો.

યં કિઞ્ચિ સિથિલં કમ્મન્તિ ઓલિયિત્વા કરણેન સિથિલગાહં કત્વા સાથલિભાવેન કતં યં કિઞ્ચિ કુસલકમ્મં. **સંકિલિટ્ઠ**ન્તિ વેસીઆદિકે અગોચરે ચરણેન, કુહનાદિમિચ્છાજીવેન વા સંકિલિટ્ઠં વતસમાદાનં. **સઙ્કસ્સર**ન્તિ સઙ્કાહિ સરિતબ્બં, વિહારે કિઞ્ચિ અસારુપ્પં સુત્વા – ‘‘નૂન અસુકેન કત’’ન્તિ પરેહિ અસઙ્કિતબ્બં, ઉપોસથકિચ્ચાદીસુ અઞ્ઞતરકિચ્ચવસેન સન્નિપતિતમ્પિ સઙ્ઘં દિસ્વા, ‘‘અદ્ધા ઇમે મમ ચરિયં ઞત્વા મં ઉક્ખિપિતુકામા સન્નિપતિતા’’તિ એવં અત્તનો વા આસઙ્કાહિ સરિતં ઉસઙ્કિતં પરિસઙ્કિતં. **ન તં હોતી**તિ તં એવરૂપં બ્રહ્મચરિયં સમણધમ્મકરણં તસ્સ પુગ્ગલસ્સ મહપ્ફલં ન હોતિ. તસ્સ અમહપ્ફલભાવેનેવ પચ્ચયદાયકાનમ્પિસ્સ ન મહપ્ફલં હોતિ. તસ્મા સલ્લેખવુત્તિના ભવિતબ્બં. સલ્લેખવુત્તિનો ચ વિવાદસ્સ અવસરો એવ નત્થીતિ અધિપ્પાયો.

ગારવો નૂપલબ્ભતીતિ અનુસાસનિયા અપદક્ખિણગ્ગાહિભાવેન ગરુકાતબ્બેસુ સબ્રહ્મચારીસુ યસ્સ પુગ્ગલસ્સ ગારવો ગરુકરણં ન વિજ્જતિ. **આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા**તિ સો એવરૂપો પુગ્ગલો પટિપત્તિસદ્ધમ્મતોપિ પટિવેધસદ્ધમ્મતોપિ દૂરે હોતિ, ન હિ તં ગરૂ સિક્ખાપેન્તિ, અસિક્ખિયમાનો અનાદિયન્તો ન પટિપજ્જતિ, અપ્પટિપજ્જન્તો કુતો સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝિસ્સતીતિ. તેનાહ – ‘‘આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા’’તિ. યથા કિં? ‘‘**નભં**

પુથવિયા યથા”તિ યથા નભં આકાસં પુથવિયા પથવીધાતુયા સભાવતો દૂરે. ન કદાચિ સમ્મિસ્સભાવો. તેનેવાહ –

“નભઞ્ચ દૂરે પથવી ચ દૂરે, પારં સમુદ્દસ્સ તદાહુ દૂરે;
તતો હવે દૂરતરં વદન્તિ, સતઞ્ચ ધમ્મો અસતઞ્ચ રાજા”તિ.(જા॰ ૨.૨૧.૪૧૪);

સભિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નન્દકત્થેરગાથાવણ્ણના

ધિરત્થૂતિઆદિકા આયસ્મતો નન્દકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે મહાવિભવો સેટ્ઠિ હુત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ભિક્ખુનોવાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા સતસહસ્સગ્ઘનિકેન વત્થેન ભગવન્તં પૂજેત્વા પણિધાનમકાસિ, સત્થુ બોધિરુક્ખે પદીપપૂજઞ્ચ પવત્તેતિ. સો તતો પટ્ઠાય દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કકુસન્ધસ્સ ભગવતો કાલે કરવિકસકુણો હુત્વા મધુરકૂજિતં કૂજન્તો સત્થારં પદક્ખિણં અકાસિ. અપરભાગે મયૂરો હુત્વા અઞ્ઞતરસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ વસનગુહાય દ્વારે પસન્નમાનસો દિવસે દિવસે તિક્ખત્તું મધુરવસ્સિતં વસ્સિ, એવં તત્થ તત્થ પુઞ્ઞાનિ કત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે સાવત્થિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા **નન્દકો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૨૨-૨૬) –

“પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ બોધિયા પાદપુત્તમે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, તયો ઉક્કે અધારયિં.

“સતસહસ્સિતો કપ્પે, સોહં ઉક્કમધારયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઉક્કદાનસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહા પન હુત્વા વિમુત્તિસુખેન વીતિનામેન્તો સત્થારા ભિક્ખુનીનં ઓવાદે આણત્તો એકસ્મિં ઉપોસથદિવસે પઞ્ચ ભિક્ખુનિસતાનિ એકોવાદેનેવ અરહત્તં પાપેસિ. તેન નં ભગવા ભિક્ખુનોવાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. અથેકદિવસં થેરં સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરન્તં અઞ્ઞતરા પુરાણદુતિયિકા ઇત્થી કિલેસવસેન ઓલોકેત્વા હસિ. થેરો તસ્સા તં કિરિયં દિસ્વા સરીરસ્સ પટિક્કૂલવિભાવનમુખેન ધમ્મં કથેન્તો –

૨૭૯.“ધિરત્થુ પૂરે દુગ્ગન્ધે, મારપક્ખે અવસ્સુતે;
નવસોતાનિ તે કાયે, યાનિ સન્દન્તિ સબ્બદા.

૨૮૦.“મા પુરાણં અમઞ્ઞિત્થો, માસાદેસિ તથાગતે;
સગ્ગેપિ તે ન રજ્જન્તિ, કિમઙ્ગં પન માનુસે.

૨૮૧.“યે ચ ખો બાલા દુમ્મેધા, દુમ્મન્તી મોહપારુતા;

તાદિસા તત્થ રજ્જન્તિ, મારખિત્તમ્હિ બન્ધને.

૨૮૨.‘‘યેસં રાગો ચ દોસો ચ, અવિજ્જા ચ વિરાજિતા;
તાદી તત્થ ન રજ્જન્તિ, છિન્નસુત્તા અબન્ધના’’તિ. – ગાથા અભાસિ;

તત્થ **ધીતિ** જિગુચ્છનત્થે નિપાતો, **રત્થૂતિ** ર-કારો પદસન્ધિકરો, ધી અત્થુ તં જિગુચ્છામિ તવ ધિક્કારો હોતૂતિ અત્થો. **પૂરે**તિઆદીનિ તસ્સા ધિક્કાતબ્બભાવદીપનાનિ આમન્તનવચનાનિ. **પૂરે**તિ અતિવિય જેગુચ્છેહિ નાનાકુણપેહિ નાનાવિધઅસુચીહિ સમ્પુણ્ણે. **દુગ્ગન્ધે**તિ કુણપપૂરિતત્તા એવ સભાવદુગ્ગન્ધે. **મારપક્ખે**તિ યસ્મા વિસભાગવત્થુ અન્ધપુથુજ્જનાનં અયોનિસોમનસિકારનિમિત્તતાય કિલેસમારં વડ્ઢેતિ, દેવપુત્તમારસ્સ ચ ઓતારં પવિટ્ઠં દેતિ. તસ્મા મારસ્સ પક્ખો હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘મારપક્ખે’’તિ. **અવસ્સુતે**તિ સબ્બકાલં કિલેસાવસ્સવનેન તહિં તહિં અસુચિનિસ્સન્દનેન ચ અવસ્સુતે. ઇદાનિસ્સા **નવસોતાનિ તે કાયે, યાનિ સન્દન્તિ સબ્બદા**તિ ‘‘અક્ખિમ્હા અક્ખિગૂથકો’’તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૧૯૯) વુત્તં અસુચિનો અવસ્સવનટ્ઠાનં દસ્સેતિ.

એવં પન નવછિદ્દં ધુવસ્સવં અસુચિભરિતં કાયં યથાભૂતં જાનન્તી **મા પુરાણં અમઞ્ઞિત્થો**તિ પુરાણં અજાનનકાલે પવત્તં હસિતલપિતં કીળિતં મા મઞ્ઞિ, ‘‘ઇદાનિપિ એવં પટિપજ્જિસ્સતી’’તિ મા ચિન્તેહિ. **માસાદેસિ તથાગતે**તિ યથા ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા પુરિમકા બુદ્ધસાવકા આગતા, યથા વા તે સમ્માપટિપત્તિયા ગતા પટિપન્ના, યથા ચ રૂપારૂપધમ્માનં તથલક્ખણં તથધમ્મે ચ અરિયસચ્ચાનિ આગતા અધિગતા અવબુદ્ધા, તથા ઇમેપીતિ એવં તથા આગમનાદિઅત્થેન તથાગતે અરિયસાવકે પકતિસત્તે વિય અવઞ્ઞાય કિલેસવસેન ચ ઉપસઙ્કમમાના માસાદેસિ. અનાસાદેતબ્બતાય કારણમાહ. **સગ્ગેપિ તે ન રજ્જન્તિ, કિમઙ્ગં પન માનુસે**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેનાપિ અક્ખાનેન પરિયોસાપેતું અસક્કુણેય્યસુખે સગ્ગેપિ તે સાવકબુદ્ધા ન રજ્જન્તિ, સઙ્ખારેસુ આદીનવસ્સ સુપરિદિટ્ઠત્તા રાગં ન જનેન્તિ, કિમઙ્ગં પન મીળ્હરાસિસદિસે માનુસે કામગુણે, તત્થ ન રજ્જન્તીતિ વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

યે ચ ખોતિ યે પન બાલ્યપ્પયોગતો **બાલા**, ધમ્મોજપઞ્ઞાય અભાવતો **દુમ્મેધા**, અસુભે સુભાનુપસ્સનેન દુચિન્તિતચિન્તિતાય **દુમ્મન્તી**, મોહેન અઞ્ઞાણેન સબ્બસો પટિચ્છાદિતચિત્તતાય **મોહપારુતા તાદિસા** તથારૂપા અન્ધપુથુજ્જના, **તત્થ** તસ્મિં ઇત્થિસઞ્ઞિતે, **મારખિત્તમ્હિ બન્ધને** મારેન ઓડ્ડિતે મારપાસે, **રજ્જન્તિ** રત્તા ગિદ્ધા ગધિતા મુચ્છિતા અજ્ઝોપન્ના તિટ્ઠન્તિ.

વિરાજિતાતિ **યેસં** પન ખીણાસવાનં તેલઞ્જનરાગો વિય દુમ્મોચનીયસભાવો **રાગો** સપત્તો વિય લદ્ધોકાસો દુસ્સનસભાવો **દોસો** અઞ્ઞાણસભાવા **અવિજ્જા ચ** અરિયમગ્ગવિરાગેન સબ્બસો **વિરાજિતા** પહીના સમુચ્છિન્ના, તાદિસા અગ્ગમગ્ગસત્થેન **છિન્ન**ભવનેત્તિ**સુત્તા** તતો એવ કત્થચિપિ બન્ધનાભાવતો **અબન્ધના તત્થ** તસ્મિં યથાવુત્તે મારપાસે **ન રજ્જન્તિ**. એવં થેરો તસ્સા ઇત્થિયા ધમ્મં કથેત્વા ગતો.

નન્દકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. જમ્બુકત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચપઞ્ઞાસાતિઆદિકા આયસ્મતો જમ્બુકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સમ્માસમ્બોધિં સદ્દહન્તો બોધિરુક્ખં વન્દિત્વા બીજનેન પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સાસને પબ્બજિત્વા અઞ્ઞતરેન ઉપાસકેન કારિતે આરામે આવાસિકો હુત્વા વિહરતિ તેન ઉપટ્ઠીયમાનો. અથેકદિવસં એકો ખીણાસવત્થેરો લૂખચીવરધરો કેસોહરણત્થં અરઞ્ઞતો ગામાભિમુખો આગચ્છતિ, તં દિસ્વા સો ઉપાસકો ઇરિયાપથે પસીદિત્વા કપ્પકેન કેસમસ્સૂનિ ઓહારાપેત્વા પણીતભોજનં ભોજેત્વા સુન્દરાનિ ચીવરાનિ દત્વા ''ઇધેવ, ભન્તે, વસથા''તિ વસાપેતિ. તં દિસ્વા આવાસિકો ઇસ્સામચ્છેરપકતો ખીણાસવત્થેરં આહ – ''વરં તે, ભિક્ખુ, ઇમિના પાપુપાસકેન ઉપટ્ઠીયમાનસ્સ એવં ઇધ વસનતો અઙ્ગુલીહિ કેસે લુઞ્ચિત્વા અચેલસ્સ સતો ગૂથમુત્તાહારજીવન''ન્તિ. એવઞ્ચ પન વત્વા તાવદેવ વચ્ચકુટિં પવિસિત્વા પાયાસં વડ્ઢેન્તો વિય હત્થેન ગૂથં વડ્ઢેત્વા વડ્ઢેત્વા યાવદત્થં ખાદિ, મુત્તઞ્ચ પિવિ. ઇમિના નિયામેન યાવતાયુકં ઠત્વા કાલઙ્કત્વા નિરયે પચ્ચિત્વા પુન ગૂથમુત્તાહારો વસિત્વા તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન મનુસ્સેસુ ઉપ્પન્નોપિ પઞ્ચ જાતિસતાનિ નિગણ્ઠો હુત્વા ગૂથભક્ખો અહોસિ.

પુન ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તમાનોપિ અરિયૂપવાદબલેન દુગ્ગતકુલે નિબ્બત્તિત્વા થઞ્ઞં વા ખીરં વા સપ્પિં વા પાયમાનો, તં છડ્ડેત્વા મુત્તમેવ પિવતિ, ઓદનં ભોજિયમાનો, તં છડ્ડેત્વા ગૂથમેવ ખાદતિ, એવં ગૂથમુત્તપરિભોગેન વડ્ઢન્તો વયપ્પત્તોપિ તદેવ પરિભુઞ્જતિ. મનુસ્સા તતો વારેતું અસક્કોન્તા પરિચ્ચજિંસુ. સો ઞાતકેહિ પરિચ્ચત્તો નગ્ગપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ન ન્હાયતિ, રજોજલ્લધરો કેસમસ્સૂનિ લુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞે ઇરિયાપથે પટિક્ખિપિત્વા એકપાદેન તિટ્ઠતિ, નિમન્તનં ન સાદિયતિ, માસોપવાસં અધિટ્ઠાય પુઞ્ઞત્થિકેહિ દિન્નં ભોજનં માસે માસે એકવારં કુસગ્ગેન ગહેત્વા દિવા જિવ્હગ્ગેન લેહતિ, રત્તિયં પન ''અલ્લગૂથં સપ્પાણક''ન્તિ અખાદિત્વા સુક્ખગૂથમેવ ખાદતિ, એવં કરોન્તસ્સ પઞ્ચપઞ્ઞાસવસ્સાનિ વીતિવત્તાનિ મહાજનો ''મહાતપો પરમપ્પિચ્છો''તિ મઞ્ઞમાનો તન્નિન્નો તપ્પોણો અહોસિ.

અથ ભગવા તસ્સ હદયબ્ભન્તરે ઘટે પદીપં વિય અરહત્તૂપનિસ્સયં પજ્જલન્તં દિસ્વા સયમેવ તત્થ ગન્ત્વા ધમ્મં દેસેત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા, એહિભિક્ખૂપસમ્પદાય લદ્ધૂપસમ્પદં વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન **ધમ્મપદે** ''માસે માસે કુસગ્ગેના''તિ ગાથાવણ્ણનાય (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.જમ્બુકત્થેરવત્થુ) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો પરિનિબ્બાનકાલે ''આદિતો મિચ્છા પટિપજ્જિત્વાપિ સમ્માસમ્બુદ્ધં નિસ્સાય સાવકેન અધિગન્તબ્બં મયા અધિગત''ન્તિ દસ્સેન્તો –

૨૮૩.''પઞ્ચપઞ્ઞાસવસ્સાનિ, રજોજલ્લમધારયિં;
ભુઞ્જન્તો માસિકં ભત્તં, કેસમસ્સું અલોચયિં.

૨૮૪.''એકપાદેન અટ્ઠાસિં, આસનં પરિવજ્જયિં;
સુક્ખગૂથાનિ ચ ખાદિં, ઉદ્દેસઞ્ચ ન સાદિયિં.

૨૮૫.''એતાદિસં કરિત્વાન, બહું દુગ્ગતિગામિનં;
વુય્હમાનો મહોઘેન, બુદ્ધં સરણમાગમં.

૨૮૬.''સરણગમનં પસ્સ, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;

તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇમા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પઞ્ચપઞ્ઞાસવસ્સાનિ, રજોજલ્લમધારયિન્તિ** નગ્ગપબ્બજ્જૂપગમનેન ન્હાનપટિક્ખેપતો પઞ્ચાધિકાનિ પઞ્ઞાસવસ્સાનિ સરીરે લગ્ગં આગન્તુકરેણુસઙ્ખાતં રજો, સરીરમલસઙ્ખાતં જલ્લઞ્ચ કાયેન ધારેસિં. **ભુઞ્જન્તો માસિકં ભત્તન્તિ** રત્તિયં ગૂથં ખાદન્તો લોકવઞ્ચનત્થં માસોપવાસિકો નામ હુત્વા પુઞ્ઞત્થિકેહિ દિન્નં ભોજનં માસે માસે એકવારં જિવ્હગ્ગે પઠનવસેન ભુઞ્જન્તો **અલોચયિન્તિ** તાદિસચ્છારિકાપક્ખેપેન સિથિલમૂલં કેસમસ્સું અઙ્ગુલીહિ લુઞ્ચાપેસિં.

એકપાદેન અટ્ઠાસિં, આસનં પરિવજ્જયિન્તિ સબ્બેન સબ્બં આસનં નિસજ્જં પરિવજ્જેસિં, તિટ્ઠન્તો ચ ઉભો હત્થે ઉક્ખિપિત્વા એકેનેવ પાદેન અટ્ઠાસિં. **ઉદ્દેસન્તિ** નિમન્તનં. ઉદિસ્સકતન્તિ કેચિ. **ન સાદિયિન્તિ** ન સમ્પટિચ્છિં પટિક્ખિપિન્તિ અત્થો.

એતાદિસં કરિત્વાન, બહું દુગ્ગતિગામિનન્તિ એતાદિસં એવરૂપં વિપાકનિબ્બત્તનકં દુગ્ગતિગામિનં બહું પાપકમ્મં પુરિમજાતીસુ ઇધ ચ કત્વા ઉપ્પાદેત્વા. **વુય્હમાનો મહોઘેનાતિ** કામોઘાદિના મહતા ઓઘેન વિસેસતો દિટ્ઠોઘેન અપાયસમુદ્દં પતિઆકડ્ઢિયમાનો, **બુદ્ધં સરણમાગમન્તિ** તાદિસેન પુઞ્ઞકમ્મચ્છિદ્દેન કિચ્છેન મનુસ્સત્તભાવં લભિત્વા ઇદાનિ પુઞ્ઞબલેન બુદ્ધં ‘‘સરણ’’ન્તિ આગમાસિં, ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા’’તિ અવેચ્ચપસાદેન સત્થરિ પસીદિં. **સરણગમનં પસ્સ, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતન્તિ** આયતનગતં મમ સરણગમનં પસ્સ, પસ્સ સાસનધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મતં યોહં તથામિચ્છાપટિપન્નોપિ એકોવાદેનેવ સત્થારા એદિસં સમ્પત્તિં સમ્પાપિતો. ‘‘**તિસ્સો વિજ્જા**’’તિઆદિના તં સમ્પત્તિં દસ્સેતિ તેનાહ (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૧૭-૨૧) –

‘‘તિસ્સસ્સાહં ભગવતો, બોધિરુક્ખમવન્દિયં;
પગ્ગય્હ બીજનિં તત્થ, સીહાસનમબીજહં.

‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, સીહાસનમબીજહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બીજનાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

જમ્બુકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સેનકત્થેરગાથાવણ્ણના

સ્વાગતં વતાતિઆદિકા આયસ્મતો સેનકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો મોરહત્થેન ભગવન્તં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા ઉરુવેલકસ્સપત્થેરસ્સ ભગિનિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ, **સેનકો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો ઘરાવાસં વસતિ. તેન ચ સમયેન મહાજનો સંવચ્છરે સંવચ્છરે ફગ્ગુનમાસે ઉત્તરફગ્ગુનનક્ખત્તે ઉસ્સવં અનુભવન્તો ગયાયં તિત્થાભિસેકં કરોતિ. તેન તં ઉસ્સવં

“**ગયાફગ્ગૂ**”તિ વદન્તિ. અથ ભગવા તાદિસે ઉસ્સવદિવસે વેનેય્યાનુકમ્પાય ગયાતિત્થસમીપે વિહરતિ, મહાજનોપિ તિત્થાભિસેકાધિપ્પાયેન તતો તતો તં ઠાનં ઉપગચ્છતિ. તસ્મિં ખણે સેનકોપિ તિત્થાભિસેકત્થં તં ઠાનં ઉપગતો સત્થારં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૯-૧૬) –

“મોરહત્થં ગહેત્વાન, ઉપેસિં લોકનાયકં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, મોરહત્થમદાસહં.

“ઇમિના મોરહત્થેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
નિબ્બાયિંસુ તયો અગ્ગી, લભામિ વિપુલં સુખં.

“અહો બુદ્ધો અહો ધમ્મો, અહો નો સત્થુસમ્પદા;
દત્વાનહં મોરહત્થં, લભામિ વિપુલં સુખં.

“તિયગ્ગી નિબ્બુતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
સબ્બાસવા પરિક્ખીણા, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

“એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મોરહત્થસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સઞ્જાતસોમનસ્સો ઉદાનવસેન –

૨૮૭.“સ્વાગતં વત મે આસિ, ગયાયં ગયફગ્ગુયા;
યં અદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, દેસેન્તં ધમ્મમુત્તમં.

૨૮૮.“મહપ્પભં ગણાચરિયં, અગ્ગપત્તં વિનાયકં;
સદેવકસ્સ લોકસ્સ, જિનં અતુલદસ્સનં.

૨૮૯.“મહાનાગં મહાવીરં, મહાજુતિમનાસવં;
સબ્બાસવપરિક્ખીણં, સત્થારમકુતોભયં.

૨૯૦.“ચિરસઙ્કિલિટ્ઠં વત મં, દિટ્ઠિસન્દાનબન્ધિતં;
વિમોચયિ સો ભગવા, સબ્બગન્થેહિ સેનક”ન્તિ. –

ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **સ્વાગતં વત મે આસી**તિ મયા સુટ્ઠુ આગતં વત આસિ. મમ વા સુન્દરં વત આગમનં આસિ. **ગયાય**ન્તિ ગયાતિત્થસમીપે. **ગયફગ્ગુયા**તિ “ગયાફગ્ગૂ”તિ લદ્ધવોહારે ફગ્ગુનમાસસ્સ ઉત્તરફગ્ગુનીનક્ખત્તે. “**ય**”ન્તિઆદિ સ્વાગતભાવસ્સ કારણદસ્સનં. તત્થ **ય**ન્તિ યસ્મા. **અદ્દસાસિ**ન્તિ અદ્દક્ખિં. **સમ્બુદ્ધ**ન્તિ સમ્મા સામં

સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા સમ્બુદ્ધં. **દેસેન્તં ધમ્મમુત્તમ**ન્તિ ઉત્તમં અગ્ગં સબ્બસેટ્ઠં એકન્તનિય્યાનિકં ધમ્મં વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં ભાસન્તં.

મહપ્પભન્તિ મહતિયા સરીરપ્પભાય ઞાણપ્પભાય ચ સમન્નાગતં. **ગણાચરિય**ન્તિ ભિક્ખુપરિસાદીનં ગણાનં ઉત્તમેન દમથેન આચારસિક્ખાપનેન ગણાચરિયં. અગ્ગભૂતાનં સીલાદીનં ગુણાનં અધિગમેન **અગ્ગપ્પત્તં**. દેવમનુસ્સાદીનં પરમેન વિનયેન વિનયનતો, સયં નાયકરહિતત્તા ચ **વિનાયકં**. કેનચિ અનભિભૂતો હુત્વા સકલં લોકં અભિભવિત્વા ઠિતત્તા, પઞ્ચન્નમ્પિ મારાનં જિતત્તા ચ **સદેવકસ્સ લોકસ્સ જિનં** સદેવકે લોકે અગ્ગજિનં, બાત્તિંસવરમહાપુરિસલક્ખણઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનાદિપટિમણ્ડિતરૂપકાયતાય દસબલચતુવેસારજ્જાદિગુણપટિમણ્ડિતધમ્મકાયતાય ચ સદેવકેન લોકેન અપરિમેય્યદસ્સનતાય અસદિસદસ્સનતાય ચ **અતુલદસ્સનં**.

ગતિબલપરક્કમાદિસમ્પત્તિયા મહાનાગસદિસત્તા, નાગેસુપિ ખીણાસવેસુ મહાનુભાવતાય ચ **મહાનાગં**. મારસેનાવિમથનતો મહાવિક્કન્તતાય ચ **મહાવીરં**. **મહાજુતિ**ન્તિ મહાપતાપં મહાતેજન્તિ અત્થો. નત્થિ એતસ્સ ચત્તારોપિ આસવાતિ **અનાસવં**. સબ્બે આસવા સવાસના પરિક્ખીણા એતસ્સાતિ **સબ્બાસવપરિક્ખીણં**. કામં સાવકબુદ્ધા પચ્ચેકબુદ્ધા ચ ખીણાસવાવ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા એવ પન સવાસને આસવે ખેપેન્તીતિ દસ્સનત્થં ‘‘અનાસવ’’ન્તિ વત્વા પુન ‘‘સબ્બાસવપરિક્ખીણ’’ન્તિ વુત્તં. તેન વુત્તં – ‘‘સબ્બે આસવા સવાસના પરિક્ખીણા એતસ્સાતિ સબ્બાસવપરિક્ખીણ’’ન્તિ. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં વેનેય્યાનં અનુસાસનતો **સત્થારં**, ચતુવેસારજ્જવિસારદતાય કુતોચિપિ ભયાભાવતો **અકુતોભયં**, એવરૂપં સમ્માસમ્બુદ્ધં યં યસ્મા અદ્દસાસિં, તસ્મા સ્વાગતં વત મે આસીતિ યોજના.

ઇદાનિ સત્થુ દસ્સનેન અત્તના લદ્ધગુણં દસ્સેન્તો ચતુત્થં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – કઞ્ચિયપુણ્ણલાબુ વિય તક્કભરિતચાટિ વિય વસાપીતપિલોતિકા વિય ચ સંકિલેસવત્થૂહિ અનમતગ્ગે સંસારે ચિરકાલં **સંકિલિટ્ઠં**. ગદ્દુલબન્ધિતં વિય થમ્ભે સારમેય્યં સક્કાયથમ્ભે **દિટ્ઠિસન્દાનેન**, દિટ્ઠિબન્ધનેન **બન્ધિતં** બદ્ધં, તતો વિમોચેન્તો ચ અભિજ્ઝાદીહિ **સબ્બગન્થેહિ મં સેનકં** અરિયમગ્ગહત્થેન, **વિમોચયિ વત સો ભગવા** મય્હં સત્થાતિ ભગવતિ અભિપ્પસાદં પવેદેતિ.

સેનકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સમ્ભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના

યો દન્ધકાલેતિઆદિકા આયસ્મતો સમ્ભૂતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે ચન્દભાગાય નદિયા તીરે કિન્નરયોનિયં નિબ્બત્તો. એકદિવસં અઞ્ઞતરં પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા કતઞ્જલી અજ્જુનપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા **સમ્ભૂતો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ભગવતો પરિનિબ્બાનસ્સ પચ્છા ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૨૮-૩૬) –

‘‘ચન્દભાગાનદીતીરે, અહોસિં કિન્નરો તદા;

અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સયમ્ભું અપરાજિતં.

‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, વેદજાતો કતઞ્જલી;
ગહેત્વા અજ્જુનં પુપ્ફં, સયમ્ભું અભિપૂજયિં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા કિન્નરં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘છત્તિસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
દસક્ખત્તું ચક્કવત્તી, મહારજ્જમકારયિં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
સુખેત્તે વપ્પિતં બીજં, સયમ્ભુમ્હિ અહો મમ.

‘‘કુસલં વિજ્જતે મય્હં, પબ્બજિં અનગારિયં;
પૂજારહો અહં અજ્જ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો વસ્સસતપરિનિબ્બુતે ભગવતિ વેસાલિકેસુ વજ્જિપુત્તકેસુ દસ વત્થૂનિ પગ્ગય્હ ઠિતેસુ કાકણ્ડકપુત્તેન યસત્થેરેન ઉસ્સાહિતેહિ સત્તસતેહિ ખીણાસવેહિ તં દિટ્ઠિં ભિન્દિત્વા સદ્ધમ્મં પગ્ગણ્હન્તેહિ ધમ્મવિનયસઙ્ગહે કતે તેસં વજ્જિપુત્તકાનં ઉદ્ધમ્મઉબ્બિનયદીપને ધમ્મસંવેગેન થેરો –

૨૯૧.‘‘યો દન્ધકાલે તરતિ, તરણીયે ચ દન્ધયે;
અયોનિસંવિધાનેન, બાલો દુક્ખં નિગચ્છતિ.

૨૯૨.‘‘તસ્સત્થા પરિહાયન્તિ, કાળપક્ખેવ ચન્દિમા;
આયસક્યઞ્ચ પપ્પોતિ, મિત્તેહિ ચ વિરુજ્ઝતિ.

૨૯૩.‘‘યો દન્ધકાલે દન્ધેતિ, તરણીયે ચ તારયે;
યોનિસો સંવિધાનેન, સુખં પપ્પોતિ પણ્ડિતો.

૨૯૪.‘‘તસ્સત્થા પરિપૂરેન્તિ, સુક્કપક્ખેવ ચન્દિમા;
યસો કિત્તિઞ્ચ પપ્પોતિ, મિત્તેહિ ન વિરુજ્ઝતી’’તિ. –

ઇમા ગાથા ભણન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **યો દન્ધકાલે તરતી**તિ કિસ્મિઞ્ચિ કત્તબ્બવત્થુસ્મિં – ‘‘કપ્પતિ નુ ખો, ન નુ ખો કપ્પતી’’તિ વિનયકુક્કુચ્ચે ઉપ્પન્ને યાવ વિયત્તં વિનયધરં પુચ્છિત્વા તં કુક્કુચ્ચં ન વિનોદેતિ, તાવ દન્ધકાલે તસ્સ કિચ્ચસ્સ દન્ધાયિતબ્બસમયે તરતિ મદ્દિત્વા વીતિક્કમં કરોતિ. **તરણીયે ચ દન્ધયે**તિ ગહટ્ઠસ્સ તાવ સરણગમનસીલસમાદાનાદિકે, પબ્બજિતસ્સ વત્તપટિવત્તકરણાદિકે સમથવિપસ્સનાનુયોગે ચ તરિતબ્બે સમ્પત્તે

સીઘં તં કિચ્ચં અનનુયુઞ્જિત્વા – ‘‘આગમનમાસે પક્ખે વા કરિસ્સામી’’તિ દન્ધાયેય્ય, તં કિચ્ચં અકરોન્તોવ કાલં વીતિનામેય્ય. **અયોનિસંવિધાનેના**તિ એવં દન્ધાયિતબ્બે તરન્તો તરિતબ્બે ચ દન્ધાયન્તો અનુપાયસંવિધાનેન ઉપાયસંવિધાનાભાવેન **બાલો**, મન્દબુદ્ધિકો પુગ્ગલો, સમ્પતિ આયતિઞ્ચ **દુક્ખં** અનત્થં પાપુણાતિ.

તસ્સત્થા પરિહાયન્તીતિ તસ્સ તથારૂપસ્સ પુગ્ગલસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદા અત્થા **કાળપક્ખે ચન્દિમા** વિય, **પરિહાયન્તિ** દિવસે દિવસે પરિક્ખયં પરિયાદાનં ગચ્છન્તિ. ‘‘અસુકો પુગ્ગલો અસ્સદ્ધો અપ્પસન્નો કુસીતો હીનવીરિયો’’તિઆદિના. **આયસક્યં** વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બતં **પપ્પોતિ** પાપુણાતિ. **મિત્તેહિ ચ વિરુજ્ઝતી**તિ ‘‘એવં પટિપજ્જ, મા એવં પટિપજ્જા’’તિ ઓવાદદાયકેહિ કલ્યાણમિત્તેહિ ‘‘અવચનીયા મય’’ન્તિ ઓવાદસ્સ અનાદાનેનેવ વિરુદ્ધો નામ હોતિ.

સેસગાથાદ્વયસ્સ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. કેચિ પનેત્થ – ‘‘તરતિ દન્ધયે’’તિપદાનં અત્થભાવેન ભાવનાચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહે ઉદ્ધરન્તિ. તં પચ્છિમગાથાસુ યુજ્જતિ. પુરિમા હિ દ્વે ગાથા પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય ચરિતબ્બં સમણધમ્મં અકત્વા કુક્કુચ્ચપકતતાય દસ વત્થૂનિ દીપેત્વા સઙ્ઘેન નિક્કડ્ઢિતે વજ્જિપુત્તકે સન્ધાય થેરેન વુત્તા. પચ્છિમા પન અત્તસદિસે સમ્મા પટિપન્ને સકત્થં નિપ્ફાદેત્વા ઠિતેતિ.

સમ્ભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. રાહુલત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉભયેનાતિઆદિકા આયસ્મતો રાહુલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું સિક્ખાકામાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા સેનાસનવિસોધનવિજ્જોતનાદિકં ઉળારં પુઞ્ઞં કત્વા પણિધાનમકાસિ. સો તતો ચવિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અમ્હાકં બોધિસત્તં પટિચ્ચ યસોધરાય દેવિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિત્વા **રાહુલો**તિ લદ્ધનામો મહતા ખત્તિયપરિવારેન વડ્ઢિ, તસ્સ પબ્બજ્જાવિધાનં ખન્ધકે (મહાવ॰ ૧૦૫) આગતમેવ. સો પબ્બજિત્વા સત્થુ સન્તિકે અનેકેહિ સુત્તપદેહિ સુલદ્ધોવાદો પરિપક્કઞાણો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૬૮-૮૫) –

‘‘પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
સત્તભૂમમ્હિ પાસાદે, આદાસં સન્થરિં અહં.

‘‘ખીણાસવસહસ્સેહિ, પરિકિણ્ણો મહામુનિ;
ઉપાગમિ ગન્ધકુટિં, દ્વિપદિન્દો નરાસભો.

‘‘વિરોચેન્તો ગન્ધકુટિં, દેવદેવો નરાસભો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે ઠિતો સત્થા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યેનાયં જોતિતા સેય્યા, આદાસોવ સુસન્થતો;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘સોણ્ણમયા રૂપિમયા, અથો વેળુરિયામયા;
નિબ્બત્તિસ્સન્તિ પાસાદા, યે કેચિ મનસો પિયા.

‘‘ચતુસટ્ઠિક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
સહસ્સક્ખત્તું ચક્કવત્તી, ભવિસ્સતિ અનન્તરા.

‘‘એકવીસતિકપ્પમ્હિ, વિમલો નામ ખત્તિયો;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘નગરં રેણુવતી નામ, ઇટ્ઠકાહિ સુમાપિતં;
આયામતો તીણિ સતં, ચતુરસ્સસમાયુતં.

‘‘સુદસ્સનો નામ પાસાદો, વિસ્સકમ્મેન માપિતો;
કૂટાગારવરૂપેતો, સત્તરતનભૂસિતો.

‘‘દસસદ્દાવિવિત્તં તં, વિજ્જાધરસમાકુલં;
સુદસ્સનંવ નગરં, દેવતાનં ભવિસ્સતિ.

‘‘પભા નિગ્ગચ્છતે તસ્સ, ઉગ્ગચ્છન્તેવ સૂરિયે;
વિરોચેસ્સતિ તં નિચ્ચં, સમન્તા અટ્ઠયોજનં.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તુસિતા સો ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
ગોતમસ્સ ભગવતો, અત્રજો સો ભવિસ્સતિ.

‘‘સચેવસેય્ય અગારં, ચક્કવત્તી ભવેય્ય સો;
અટ્ઠાનમેતં યં તાદી, અગારે રતિમજ્ઝગા.

‘‘નિક્ખમિત્વા અગારમ્હા, પબ્બજિસ્સતિ સુબ્બતો;
રાહુલો નામ નામેન, અરહા સો ભવિસ્સતિ.

‘‘કિકીવ અણ્ડં રક્ખેય્ય, ચામરી વિય વાલધિં;
નિપકો સીલસમ્પન્નો, મમં રક્ખિ મહામુનિ.

‘‘તસ્સાહં ધમ્મમઞ્ઞાય, વિહાસિં સાસને રતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૨૯૫.‘‘ઉભયેનેવ સમ્પન્નો, રાહુલભદ્દોતિ મં વિદૂ;
યઞ્ચમ્હિ પુત્તો બુદ્ધસ્સ, યઞ્ચ ધમ્મેસુ ચક્ખુમા.

૨૯૬.‘‘યઞ્ચ મે આસવા ખીણા, યઞ્ચ નત્થિ પુનબ્ભવો;
અરહા દક્ખિણેય્યોમ્હિ, તેવિજ્જો અમતદ્દસો.

૨૯૭.‘‘કામન્ધા જાલપચ્છન્ના, તણ્હાછદનછાદિતા;
પમત્તબન્ધુના બદ્ધા, મચ્છાવ કુમિનામુખે.

૨૯૮.‘‘તં કામં અહમુજ્ઝિત્વા, છેત્વા મારસ્સ બન્ધનં;
સમૂલં તણ્હમબ્બુય્હ, સીતિભૂતોસ્મિ નિબ્બુતો’’તિ. –

ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઉભયેનેવ સમ્પન્નો**તિ જાતિસમ્પદા, પટિપત્તિસમ્પદાતિ ઉભયસમ્પત્તિયાપિ સમ્પન્નો સમન્નાગતો. **રાહુલભદ્દોતિ મં વિદૂ**તિ ‘‘રાહુલભદ્દો’’તિ મં સબ્રહ્મચારિનો સઞ્જાનન્તિ. તસ્સ હિ જાતસાસનં સુત્વા બોધિસત્તેન ‘‘રાહુ જાતો, બન્ધનં જાત’’ન્તિ વુત્તવચનં ઉપાદાય સુદ્ધોદનમહારાજા ‘‘રાહુલો’’તિ નામં ગણ્હિ. તત્થ આદિતો પિતરા વુત્તપરિયાયમેવ ગહેત્વા આહ – ‘‘રાહુલભદ્દોતિ મં વિદૂ’’તિ. **ભદ્દો**તિ ચ પસંસાવચનમેતં.

ઇદાનિ તં ઉભયસમ્પત્તિં દસ્સેતું **‘‘યઞ્ચમ્હી’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યન્તિ** યસ્મા. **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો. **અમ્હિ પુત્તો બુદ્ધસ્સા**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ઓરસપુત્તો અમ્હિ. **ધમ્મેસૂ**તિ લોકિયેસુ લોકુત્તરેસુ ચ ધમ્મેસુ, ચતુસચ્ચધમ્મેસૂતિ અત્થો. **ચક્ખુમા**તિ મગ્ગપઞ્ઞાચક્ખુના ચક્ખુમા ચ અમ્હીતિ યોજેતબ્બં.

પુન અપરાપરેહિપિ પરિયાયેહિ અત્તનિ ઉભયસમ્પત્તિં દસ્સેતું – **‘‘યઞ્ચ મે આસવા ખીણા’’**તિ ગાથમાહ. તત્થ **દક્ખિણેય્યો**તિ દક્ખિણારહો. **અમતદ્દસો**તિ નિબ્બાનસ્સ દસ્સાવી. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

ઇદાનિ યાય વિજ્જાસમ્પત્તિયા ચ વિમુત્તિસમ્પત્તિયા ચ અભાવેન સત્તકાયો કુમિને બન્ધમચ્છા વિય સંસારે પરિવત્તતિ, તં ઉભયસમ્પત્તિં અત્તનિ દસ્સેતું **‘‘કામન્ધા’’**તિ ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ કામેહિ કામેસુ વા અન્ધાતિ **કામન્ધા**. ‘‘છન્દો રાગો’’તિઆદિવિભાગેહિ (ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૮) કિલેસકામેહિ રૂપાદીસુ વત્થુકામેસુ અનાદીનવદસ્સિતાય અન્ધીકતા. **જાલપચ્છન્ના**તિ સકલં ભવત્તયં અજ્ઝોત્થરિત્વા ઠિતેન વિસત્તિકાજાલેન પકારતો છન્ના પલિગુણ્ઠિતા. **તણ્હાછદનછાદિતા**તિ તતો એવ તણ્હાસઙ્ખાતેન છદનેન છાદિતા નિવુતા સબ્બસો પટિકુજ્જિતા. **પમત્તબન્ધુના બદ્ધા, મચ્છાવ કુમિનામુખે**તિ કુમિનામુખે મચ્છબન્ધાનં મચ્છપસિબ્બકમુખે બદ્ધા મચ્છા વિય પમત્તબન્ધુના મારેન યેન કામબન્ધનેન બદ્ધા ઇમે સત્તા તતો ન નિગચ્છન્તિ અન્તોબન્ધનગતાવ હોન્તિ.

તં તથારૂપં **કામં** બન્ધનભૂતં **ઉજ્ઝિત્વા** પુબ્બભાગપટિપત્તિયા પહાય કિલેસ**મારસ્સ બન્ધનં છેત્વા**, પુન અરિયમગ્ગસત્થેન અનવસેસતો સમુચ્છિન્દિત્વા તતો એવ અવિજ્જાસઙ્ખાતેન મૂલેન **સમૂલં**, કામતણ્હાદિકં **તણ્હં**

અબ્બુળ્હ ઉદ્ધરિત્વા સબ્બકિલેસદરથપરિળાહાભાવતો, **સીતિભૂતો** સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા નિબ્બુતો, અહં **અસ્મિ** હોમીતિ અત્થો.

રાહુલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ચન્દનત્થેરગાથાવણ્ણના

જાતરૂપેનાતિઆદિકા આયસ્મતો ચન્દનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે રુક્ખદેવતા હુત્વા નિબ્બત્તો સુદસ્સનં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં પબ્બતન્તરે વસન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો કુટજપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં વિભવસમ્પન્ને કુલે નિબ્બત્તિત્વા **ચન્દનો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ઘરાવાસં વસન્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સોતાપન્નો અહોસિ. સો એકં પુત્તં લભિત્વા ઘરાવાસં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો સત્થારં વન્દિતું સાવત્થિં આગતો સુસાને વસતિ. તસ્સ આગતભાવં સુત્વા પુરાણદુતિયિકા અલઙ્કતપટિયત્તા દારકં આદાય મહતા પરિવારેન થેરસ્સ સન્તિકં ગચ્છતિ – ''ઇત્થિકુત્તાદીહિ નં પલોભેત્વા ઉપ્પબ્બાજેસ્સામી''તિ. થેરો તં આગચ્છન્તિં દૂરતોવ દિસ્વા ''ઇદાનિસ્સા અવિસયો ભવિસ્સામી''તિ યથારદ્ધં વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૩૭-૪૩) –

''હિમવન્તસ્સાવિદૂરે , વસલો નામ પબ્બતો;
બુદ્ધો સુદસ્સનો નામ, વસતે પબ્બતન્તરે.

''પુપ્ફં હેમવન્તં મય્હ, વેહાસં અગમાસહં;
તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.

''પુપ્ફં કુટજમાદાય, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
બુદ્ધસ્સ અભિરોપેસિં, સયમ્ભુસ્સ મહેસિનો.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા આકાસે ઠત્વા તસ્સા ધમ્મં દેસેત્વા સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપેત્વા સયં અત્તના પુબ્બે વસિતટ્ઠાનમેવ ગતો. સહાયભિક્ખૂહિ – ''વિપ્પસન્નાનિ ખો તે, આવુસો, ઇન્દ્રિયાનિ, કચ્ચિ તયા સચ્ચાનિ પટિવિદ્ધાની''તિ પુટ્ઠો –

૨૯૯.''જાતરૂપેન સઞ્છન્ના, દાસીગણપુરક્ખતા;
અઙ્કેન પુત્તમાદાય, ભરિયા મં ઉપાગમિ.

૩૦૦.''તઞ્ચ દિસ્વાન આયન્તિં, સકપુત્તસ્સ માતરં;

અલઙ્કતં સુવસનં, મચ્ચુપાસંવ ઓડ્ડિતં.

૩૦૧."તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૩૦૨."તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ. –

ઇમાહિ ગાથાહિ અત્તનો પટિપત્તિં કથેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **જાતરૂપેન સઞ્છન્ના**તિ જાતરૂપમયેન સીસૂપગાદિઅલઙ્કારેન અલઙ્કરણવસેન પટિચ્છાદિતસરીરા, સબ્બાભરણભૂસિતાતિ અત્થો. **દાસીગણપુરક્ખતા**તિ યથારહં અલઙ્કતપટિયત્તેન અત્તનો દાસિગણેન પુરતો કતા પરિવારિતાતિ અત્થો. **અઙ્કેન પુત્તમાદાયા**તિ ''અપિ નામ પુત્તમ્પિ દિસ્વા ગેહસ્સિતસાતો ભવેય્યા''તિ પુત્તં અત્તનો અઙ્કેન ગહેત્વા.

આયન્તિન્તિ આગચ્છન્તિં. **સકપુત્તસ્સ માતર**ન્તિ મમ ઓરસપુત્તસ્સ જનનિં, મય્હં પુરાણદુતિયિકન્તિ અત્થો. સબ્બમિદં થેરો અત્તનો કામરાગસમુચ્છેદં બહુમઞ્ઞન્તો વદતિ. **યોનિસો ઉદપજ્જથા**તિ ''એવરૂપાપિ નામ સમ્પત્તિ જરાબ્યાધિમરણેહિ અભિભુય્યતિ, અહો સઙ્ખારા અનિચ્ચા અધુવા અનસ્સાસિકા''તિ એવં યોનિસોમનસિકારો ઉપ્પજ્જિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

ચન્દનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ધમ્મિકત્થેરગાથાવણ્ણના

ધમ્મો હવેતિઆદિકા આયસ્મતો ધમ્મિકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે મિગલુદ્દકો હુત્વા એકદિવસં અરઞ્ઞાયતને દેવપરિસાય સત્થુ ધમ્મં દેસેન્તસ્સ ''ધમ્મો એસો વુચ્ચતી''તિ દેસનાય નિમિત્તં ગણ્હિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ધમ્મિકો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો જેતવનપટિગ્ગહણે લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં ગામકાવાસે આવાસિકો હુત્વા વિહરન્તો આગન્તુકાનં ભિક્ખૂનં વત્તાવત્તેસુ ઉજ્ઝાનબહુલો અક્ખમો અહોસિ. તેન ભિક્ખૂ તં વિહારં છડ્ડેત્વા પક્કમિંસુ. સો એકકોવ અહોસિ. વિહારસામિકો ઉપાસકો તં કારણં સુત્વા ભગવતો તં પવત્તિં આરોચેસિ. સત્થા તં ભિક્ખું પક્કોસેત્વા તમત્થં પુચ્છિત્વા તેન ''એવં, ભન્તે''તિ વુત્તે – ''નાયં ઇદાનેવ અક્ખમો, પુબ્બેપિ અક્ખમો અહોસી''તિ વત્વા ભિક્ખૂહિ યાચિતો રુક્ખધમ્મં (જા॰ ૧.૧.૭૪) કથેત્વા ઉપરિ તસ્સ ઓવાદં દેન્તો –

૩૦૩."ધમ્મો હવે રક્ખતિ ધમ્મચારિં, ધમ્મો સુચિણ્ણો સુખમાવહાતિ;
એસાનિસંસો ધમ્મે સુચિણ્ણે, ન દુગ્ગતિં ગચ્છતિ ધમ્મચારી.

૩૦૪."ન હિ ધમ્મો અધમ્મો ચ, ઉભો સમવિપાકિનો;
અધમ્મો નિરયં નેતિ, ધમ્મો પાપેતિ સુગ્ગતિં.

૩૦૫.‘‘તસ્મા હિ ધમ્મેસુ કરેય્ય છન્દં, ઇતિ મોદમાનો સુગતેન તાદિના;
ધમ્મે ઠિતા સુગતવરસ્સ સાવકા, નીયન્તિ ધીરા સરણવરગ્ગગામિનો.

૩૦૬.‘‘વિપ્ફોટિતો ગણ્ડમૂલો, તણ્હાજાલો સમૂહતો;
સો ખીણસંસારો ન ચત્થિ કિઞ્ચનં,
ચન્દો યથા દોસિના પુણ્ણમાસિય’’ન્તિ. – ચતસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **ધમ્મો**તિ લોકિયલોકુત્તરો સુચરિતધમ્મો. **રક્ખતી**તિ અપાયદુક્ખતો રક્ખતિ, સંસારદુક્ખતો ચ વિવટ્ટૂપનિસ્સયભૂતો રક્ખતિયેવ. **ધમ્મચારિ**ન્તિ તં ધમ્મં ચરન્તં પટિપજ્જન્તં. **સુચિણ્ણો**તિ સુટ્ઠુ ચિણ્ણો કમ્મફલાનિ સદ્દહિત્વા સક્કચ્ચં ચિત્તીકત્વા ઉપચિતો. **સુખ**ન્તિ લોકિયલોકુત્તરસુખં. તત્થ લોકિયં તાવ કામાવચરાદિભેદો ધમ્મો યથાસકં સુખં દિટ્ઠે વા ધમ્મે ઉપપજ્જે વા અપરે વા પરિયાયે **આવહતિ** નિપ્ફાદેતિ, ઇતરં પન વિવટ્ટૂપનિસ્સયે ઠત્વા ચિણ્ણો પરમ્પરાય આવહતીતિ વત્તું વટ્ટતિ અનુપનિસ્સયસ્સ તદભાવતો. **એસાનિસંસો ધમ્મે સુચિણ્ણે, ન દુગ્ગતિં ગચ્છતિ ધમ્મચારી**તિ ધમ્મચારી પુગ્ગલો ધમ્મે સુચિણ્ણે તંનિમિત્તં દુગ્ગતિં ન ગચ્છતીતિ એસો ધમ્મે સુચિણ્ણે આનિસંસો ઉદ્રયોતિ અત્થો.

યસ્મા ધમ્મેનેવ સુગતિગમનં, અધમ્મેનેવ ચ દુગ્ગતિગમનં, તસ્મા ‘‘ધમ્મો અધમ્મો’’તિ ઇમે અઞ્ઞમઞ્ઞં અસંકિણ્ણફલાતિ દસ્સેતું ‘‘**ન હિ ધમ્મો**’’તિઆદિના દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **અધમ્મો**તિ ધમ્મપટિપક્ખો દુચ્ચરિતં. **સમવિપાકિનો**તિ સદિસવિપાકા સમાનફલા.

તસ્માતિ યસ્મા ધમ્માધમ્માનં અયં યથાવુત્તો વિપાકભેદો, તસ્મા. **છન્દ**ન્તિ કત્તુકમ્યતાછન્દં. **ઇતિ મોદમાનો સુગતેન તાદિના**તિ ઇતિ એવં વુત્તપ્પકારેન ઓવાદદાનેન સુગતેન સમ્મગ્ગતેન સમ્માપટિપન્નેન ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તિયા તાદિનામવતા હેતુભૂતેન મોદમાનો તુટ્ઠિં આપજ્જમાનો ધમ્મેસુ છન્દં કરેય્યાતિ યોજના. એત્તાવતા વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિવટ્ટં દસ્સેન્તો ‘‘**ધમ્મે ઠિતા**’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યસ્મા સુગતસ્સ વરસ્સ સુગતેસુ ચ વરસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ **સાવકા** તસ્સ **ધમ્મે ઠિતા ધીરા** અતિવિય અગ્ગભૂતસરણગામિનો તેનેવ સરણગમનસઙ્ખાતે ધમ્મે ઠિતભાવેન સકલવટ્ટદુક્ખતોપિ **નીયન્તિ** નિસ્સરન્તિ, તસ્મા હિ ધમ્મેસુ કરેય્ય છન્દન્તિ.

એવં સત્થારા તીહિ ગાથાહિ ધમ્મે દેસિતે દેસનાનુસારેન યથાનિસિન્નોવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૪૪-૫૦) –

‘‘મિગલુદ્દો પુરે આસિં, અરઞ્ઞે વિપિને અહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતં.

‘‘ચતુસચ્ચં પકાસેન્તં, દેસેન્તં અમતં પદં;
અસ્સોસિં મધુરં ધમ્મં, સિખિનો લોકબન્ધુનો.

‘‘ઘોસે ચિત્તં પસાદેસિં, અસમપ્પટિપુગ્ગલે;
તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, ઉત્તરિં દુત્તરં ભવં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;

દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઘોસસઞ્ઞાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તથા અરહત્તે પતિટ્ઠિતો. અરહત્તં પન પત્વા અત્તના અધિગતં વિસેસં સત્થુ નિવેદેન્તો ચરિમગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **વિપ્ફોટિતો**તિ વિધુતો, મગ્ગઞાણેન પટિનિસ્સટ્ઠોતિ અત્થો. **ગણ્ડમૂલો**તિ અવિજ્જા. સા હિ ગણ્ડતિ સવતિ. ‘‘ગણ્ડોતિ ખો, ભિક્ખુ, પઞ્ચન્નેતં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં અધિવચન’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૩; અ॰ નિ॰ ૬.૨૩; ૮.૫૬; ૯.૧૫; ચૂળનિ॰ ખગ્ગવિસાણસુત્તનિદ્દેસ ૧૩૭) એવં સત્થારા વુત્તસ્સ દુક્ખમૂલયોગતો, કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતો, ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ ઉદ્ધુમાતપક્કપભિજ્જનતો ચ, ગણ્ડાભિધાનસ્સ ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકસ્સ મૂલં કારણં **તણ્હાજાલો સમૂહતો**તિ તણ્હાસઙ્ખાતો જાલો મગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતો. **સો ખીણસંસારો ન ચત્થિ કિઞ્ચન**ન્તિ સો અહં એવં પહીનતણ્હાવિજ્જતાય પરિક્ખીણસંસારો પહીનભવમૂલત્તા એવ ન ચત્થિ, ન ચ ઉપલબ્ભતિ રાગાદિકિઞ્ચનં. **ચન્દો યથા દોસિના પુણ્ણમાસિય**ન્તિ યથા નામ ચન્દો અબ્ભમહિકાદિદોસરહિતો પુણ્ણમાસિયં પરિપુણ્ણકાલે એવં અહમ્પિ અરહત્તાધિગમેન અપેતરાગાદિકિઞ્ચનો પરિપુણ્ણધમ્મકોટ્ઠાસો અહોસિન્તિ.

ધમ્મિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સપ્પકત્થેરગાથાવણ્ણના

યદા બલાકાતિઆદિકા આયસ્મતો સપ્પકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે મહાનુભાવો નાગરાજા હુત્વા નિબ્બત્તો સમ્ભવસ્સ નામ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ અબ્ભોકાસે સમાપત્તિયા નિસિન્નસ્સ મહન્તં પદુમં ગહેત્વા ઉપરિમુદ્ધનિ ધારેન્તો પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સપ્પકો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અજકરણિયા નામ નદિયા તીરે લેણગિરિવિહારે વસન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૭૮-૮૩) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, રોમસો નામ પબ્બતો;
બુદ્ધોપિ સમ્ભવો નામ, અબ્ભોકાસે વસી તદા.

‘‘ભવના નિક્ખમિત્વાન, પદુમં ધારયિં અહં;
એકાહં ધારયિત્વાન, ભવનં પુનરાગમિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સો અરહત્તં પત્વા સત્થારં વન્દિતું સાવત્થિં આગતો ઞાતીહિ ઉપટ્ઠીયમાનો તત્થ કતિપાહં વસિત્વા ધમ્મં દેસેત્વા ઞાતકે સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપેત્વા યથાવુત્તટ્ઠાનમેવ ગન્તુકામો અહોસિ. તં ઞાતકા ‘‘ઇધેવ, ભન્તે,

વસથ, મયં પટિજગ્ગિસ્સામા''તિ યાચિંસુ. સો ગમનાકારં દસ્સેત્વા ઠિતો અત્તના વસિતટ્ઠાનકિત્તનાપદેસેન વિવેકાભિરતિં પકાસેન્તો –

૩૦૭.''યદા બલાકા સુચિપણ્ડરચ્છદા, કાળસ્સ મેઘસ્સ ભયેન તજ્જિતા;
પલેહિતિ આલયમાલયેસિની, તદા નદી અજકરણી રમેતિ મં.

૩૦૮.''યદા બલાકા સુવિસુદ્ધપણ્ડરા, કાળસ્સ મેઘસ્સ ભયેન તજ્જિતા;
પરિયેસતિ લેણમલેણદસ્સિની, તદા નદી અજકરણી રમેતિ મં.

૩૦૯.''કં નુ તત્થ ન રમેન્તિ, જમ્બુયો ઉભતો તહિં;
સોભેન્તી આપગાકૂલં, મમ લેણસ્સ પચ્છતો.

૩૧૦.''તામતમદસઙ્ઘસુપ્પહીના , ભેકા મન્દવતી પનાદયન્તિ;
નાજ્જ ગિરિનદીહિ વિપ્પવાસસમયો,
ખેમા અજકરણી સિવા સુરમ્મા''તિ. – ચતસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યદા**તિ યસ્મિં કાલે. **બલાકા**તિ બલાકાસકુણિકા. **સુચિપણ્ડરચ્છદા**તિ સુચિસુદ્ધધવલપક્ખા. **કાળસ્સ મેઘસ્સ ભયેન તજ્જિતા**તિ જલભારભરિતતાય કાળસ્સ અઞ્જનગિરિસન્નિકાસસ્સ પાવુસ્સકમેઘસ્સ ગજ્જતો વુટ્ઠિભયેન નિબ્બિજ્જિતા ભિંસાપિતા. **પલેહિતી**તિ ગોચરભૂમિતો ઉપ્પતિત્વા ગમિસ્સતિ. **આલય**ન્તિ નિલયં અત્તનો કુલાવકં. **આલયેસિની**તિ તત્થ આલયનં નિલીયનમેવ ઇચ્છન્તી. **તદા નદી અજકરણી રમેતિ મ**ન્તિ તસ્મિં પાવુસ્સકકાલે અજકરણીનામિકા નદી નવોદકસ્સ પૂરા હારહારિની કુલઙ્કસા મં રમેતિ મમ ચિત્તં આરાધેતીતિ ઉતુપદેસવિસેસકિત્તનાપદેસેન વિવેકાભિરતિં પકાસેસિ.

સુવિસુદ્ધપણ્ડરાતિ સુટ્ઠુ વિસુદ્ધપણ્ડરવણ્ણા, અસમ્મિસ્સવણ્ણા સબ્બસેતાતિ અત્થો. **પરિયેસતી**તિ મગ્ગતિ. **લેણ**ન્તિ વસનટ્ઠાનં. **અલેણદસ્સિની**તિ વસનટ્ઠાનં અપસ્સન્તી. પુબ્બે નિબદ્ધવસનટ્ઠાનસ્સ અભાવેન અલેણદસ્સિની, ઇદાનિ પાવુસ્સકકાલે મેઘગજ્જિતેન આહિતગબ્ભા **પરિયેસતિ લેણ**ન્તિ નિબદ્ધવસનટ્ઠાનં કુલાવકં કરોતીતિ અત્થો.

કં નુ તત્થ...પે॰... પચ્છતોતિ **મમ** વસનકમહાલેણસ્સ **પચ્છતો** પચ્છાભાગે **આપગાકૂલં** અજકરણીનદિયા ઉભતોતીરં **તહિં તહિં** ઇતો ચિતો ચ સોભેન્તિયો નિચ્ચકાલં ફલભારનમિતસાખા સિનિદ્ધપણ્ણચ્છાયા **જમ્બુયો તત્થ** તસ્મિં ઠાને **કં** નામ સત્તં **ન રમેન્તિ નુ**, સબ્બં રમેન્તિયેવ.

તામતમદસઙ્ઘસુપ્પહીનાતિ અમતં વુચ્ચતિ અગદં, તેન મજ્જન્તીતિ અમતમદા, સપ્પા, તેસં સઙ્ઘો અમતમદસઙ્ઘો, તતો સુટ્ઠુ પહીના અપગતા. **ભેકા** મણ્ડૂકિયો, **મન્દવતી** સરવતિયો, **પનાદયન્તિ** તં ઠાનં મધુરેન વસ્સિતેન નિન્નાદયન્તિ. **નાજ્જ ગિરિનદીહિ વિપ્પવાસસમયોતિ** અજ્જ એતરહિ અઞ્ઞાહિપિ પબ્બતેય્યાહિ નદીહિ વિપ્પવાસસમયો ન હોતિ, વિસેસતો પન વાળમચ્છસુસુમારાદિવિરહિતતો **ખેમા અજકરણી** નદી. સુન્દરતલતિત્થપુલિનસમ્પત્તિયા **સિવા**. સુટ્ઠુ રમ્મા રમણીયા, તસ્મા તત્થેવ મે મનો રમતીતિ અધિપ્પાયો.

એવં પન વત્વા ઞાતકે વિસ્સજ્જેત્વા અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ ગતો. સુઞ્ઞાગારાભિરતિદીપનેન ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

સપ્પકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. મુદિતત્થેરગાથાવણ્ણના

પબ્બજિન્તિઆદિકા આયસ્મતો મુદિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો એકં મઞ્ચમદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિત્વા **મુદિતો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પાપુણિ. તેન ચ સમયેન તં કુલં રઞ્ઞા કેનચિદેવ કરણીયેન પલિબુદ્ધં અહોસિ. મુદિતો રાજભયાભીતો પલાયિત્વા અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો અઞ્ઞતરસ્સ ખીણાસવત્થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ઉપગચ્છિ. થેરો તસ્સ ભીતભાવં ઞત્વા ''મા ભાયી''તિ સમસ્સાસેસિ. સો ''કિત્તકેન નુ ખો, ભન્તે, કાલેન ઇદં મે ભયં વૂપસમેસ્સતી''તિ પુચ્છિત્વા ''સત્તટ્ઠમાસે અતિક્કમિત્વા''તિ વુત્તે – ''એત્તકં કાલં અધિવાસેતું ન સક્કોમિ, પબ્બજિસ્સામહં, ભન્તે, પબ્બાજેથ મ''ન્તિ જીવિતરક્ખણત્થં પબ્બજ્જં યાચિ. થેરો તં પબ્બાજેસિ. સો પબ્બજિત્વા સાસને પટિલદ્ધસદ્ધો ભયે વૂપસન્તેપિ સમણધમ્મંયેવ રોચેન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો – ''અરહત્તં અપ્પત્વા ઇમસ્મા વસનગબ્ભા બહિ ન નિક્ખમિસ્સામી''તિઆદિના પટિઞ્ઞં કત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૬.૩૦-૩૩) –

''વિપસ્સિનો ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
એકં મઞ્ચં મયા દિન્નં, પસન્નેન સપાણિના.

''હત્થિયાનં અસ્સયાનં, દિબ્બયાનં સમજ્ઝગં;
તેન મઞ્ચકદાનેન, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં મઞ્ચમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મઞ્ચદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેન્તો સહાયભિક્ખૂહિ અધિગતં પુચ્છિતો અત્તનો પટિપન્નાકારં કથેન્તો –

૩૧૧.''પબ્બજિં જીવિકત્થોહં, લદ્ધાન ઉપસમ્પદં;
તતો સદ્ધં પટિલભિં, દળ્હવીરિયો પરક્કમિં.

૩૧૨.''કામં ભિજ્જતુયં કાયો, મંસપેસી વિસીયરું;
ઉભો જણ્ણુકસન્ધીહિ, જઙ્ઘાયો પપતન્તુ મે.

૩૧૩.''નાસિસ્સં ન પિવિસ્સામિ, વિહારા ચ ન નિક્ખમે;
નપિ પસ્સં નિપાતેસ્સં, તણ્હાસલ્લે અનૂહતે.

૩૧૪.''તસ્સ મેવં વિહરતો, પસ્સ વીરિયપરક્કમં;

તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **જીવિકત્થોતિ** જીવિકાય અત્થિકો જીવિકપ્પયોજનો. ‘‘એત્થ પબ્બજિત્વા નિબ્ભયો સુખેન અકિલમન્તો જીવિસ્સામી’’તિ એવં જીવિકત્થાય પબ્બજિન્તિ અત્થો. **લદ્ધાન ઉપસમ્પદન્તિ** પઠમં સામણેરપબ્બજ્જાયં ઠિતો ઞત્તિચતુત્થેન કમ્મેન ઉપસમ્પદં લભિત્વા. **તતો સદ્ધં પટિલભિન્તિ** તતો ઉપસમ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય કલ્યાણમિત્તે સેવન્તો દ્વે માતિકા, તિસ્સો અનુમોદના, એકચ્ચં સુત્તં, સમથકમ્મટ્ઠાનં, વિપસ્સનાવિધિઞ્ચ ઉગ્ગણ્હન્તો બુદ્ધાદીનં મહાનુભાવતં દિસ્વા – ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો’’તિ રતનત્તયે સદ્ધં પટિલભિં. **દળ્હવીરિયો પરક્કમિન્તિ** એવં પટિલદ્ધસદ્ધો હુત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ સચ્ચપટિવેધાય દળ્હવીરિયો થિરવીરિયો હુત્વા પરક્કમિં, અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય કુસલાનં ધમ્માનં ઉપસમ્પદાય સમ્મદેવ પદહિં.

યથા પન પરક્કમિં, તં દસ્સેતું ‘‘**કામ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કામન્તિ** યથાકામં એકંસતો વા **ભિજ્જતુ. અયં કાયોતિ** અયં મમ પૂતિકાયો, ઇમિના વીરિયપતાપેન ભિજ્જતિ ચે, ભિજ્જતુ છિન્નભિન્નં હોતુ. **મંસપેસી વિસીયરુન્તિ** ઇમિના દળ્હપરક્કમેન ઇમસ્મા કાયા મંસપેસિયો વિસીયન્તિ ચે, વિસીયન્તુ ઇતો ચિતો વિદ્ધંસન્તુ. **ઉભો જણ્ણુકસન્ધીહિ, જઙ્ઘાયો પપતન્તુ મેતિ** ઉભોહિ જણ્ણુકસન્ધીહિ સહ મમ ઉભો જઙ્ઘાયો સત્થિયો ઊરુબન્ધતો ભિજ્જિત્વા ભૂમિયં પપતન્તુ. ‘‘મ’’ન્તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

મુદિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુક્કનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પઞ્ચકનિપાતો

૧. રાજદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચકનિપાતે **ભિક્ખુ સિવથિકં ગન્ત્વા**તિઆદિકા આયસ્મતો રાજદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો, તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો, ઇતો ચતુદ્દસે કપ્પે બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો, એકદિવસં કેનચિદેવ કરણીયેન વનન્તં ઉપગતો તત્થ અઞ્ઞતરં પચ્ચેકબુદ્ધં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં દિસ્વા પસન્નમાનસો સુપરિસુદ્ધં અમ્બાટકફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સત્થવાહકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ મહારાજં વેસ્સવણં આરાધેત્વા પટિલદ્ધભાવતો માતાપિતરો **રાજદત્તો**તિ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો પઞ્ચહિ સકટસતેહિ ભણ્ડં આદાય વાણિજ્જવસેન રાજગહં અગમાસિ. તેન ચ સમયેન રાજગહે અઞ્ઞતરા ગણિકા અભિરૂપા દસ્સનીયા પરમસોભગ્ગયોગતો દિવસે દિવસે સહસ્સં લભતિ. અથ સો સત્થવાહપુત્તો દિવસે દિવસે તસ્સા ગણિકાય સહસ્સં દત્વા સંવાસં કપ્પેન્તો નચિરસ્સેવ સબ્બં ધનં ખેપેત્વા દુગ્ગતો હુત્વા ઘાસચ્છાદનમત્તમ્પિ અલભન્તો ઇતો ચિતો ચ પરિબ્ભમન્તો સંવેગપ્પત્તો અહોસિ. સો એકદિવસં ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વેળુવનં અગમાસિ.

તેન ચ સમયેન સત્થા મહતિયા પરિસાય પરિવુતો ધમ્મં દેસેન્તો નિસિન્નો હોતિ. સો પરિસપરિયન્તે નિસીદિત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ધુતઙ્ગાનિ સમાદિયિત્વા સુસાને વસતિ. તદા અઞ્ઞતરોપિ સત્થવાહપુત્તો સહસ્સં દત્વા તાય ગણિકાય સહ વસતિ. સા ચ ગણિકા તસ્સ હત્થે મહગ્ઘરતનં દિસ્વા લોભં ઉપ્પાદેત્વા અઞ્ઞેહિ ધુત્તપુરિસેહિ તં મારાપેત્વા તં રતનં ગણ્હિ. અથ તસ્સ સત્થવાહપુત્તસ્સ મનુસ્સા તં પવત્તિં સુત્વા ઓચરકમનુસ્સે પેસેસું. તે રત્તિયં તસ્સા ગણિકાય ઘરં પવિસિત્વા છવિઆદીનિ અનુપહચ્ચેવ તં મારેત્વા સિવથિકાય છડ્ડેસું. રાજદત્તત્થેરો અસુભનિમિત્તં ગહેતું સુસાને વિચરન્તો તસ્સા ગણિકાય કળેવરં પટિક્કુલતો મનસિ કાતું ઉપગતો કતિપયવારે યોનિસો મનસિ કત્વા અચિરમતભાવતો સોણસિઙ્ગાલાદીહિ અનુપહતછવિતાય વિસભાગવત્થુતાય ચ અયોનિસો મનસિકરોન્તો, તત્થ કામરાગં ઉપ્પાદેત્વા સંવિગ્ગતરમાનસો અત્તનો ચિત્તં પરિભાસિત્વા મુહુત્તં એકમન્તં અપસક્કિત્વા આદિતો ઉપટ્ઠિતં અસુભનિમિત્તમેવ ગહેત્વા યોનિસો મનસિકરોન્તો ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તં ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા તાવદેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૫૫-૫૯) –

> ‘‘વિપિને બુદ્ધં દિસ્વાન, સયમ્ભું અપરાજિતં;
> અમ્બાટકં ગહેત્વાન, સયમ્ભુસ્સ અદાસહં.
>
> ‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલમદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો –

૩૧૫.‘‘ભિક્ખુ સિવથિકં ગન્ત્વા, અદ્દસ ઇત્થિમુજ્ઝિતં;

અપવિદ્ધં સુસાનસ્મિં, ખજ્જન્તિં કિમિહી ફુટં.

૩૧૬.‘‘યઞ્હિ એકે જિગુચ્છન્તિ, મતં દિસ્વાન પાપકં;
કામરાગો પાતુરહુ, અન્ધોવ સવતી અહું.

૩૧૭.‘‘ઓરં ઓદનપાકમ્હા, તમ્હા ઠાના અપક્કમિં;
સતિમા સમ્પજાનોહં, એકમન્તં ઉપાવિસિં.

૩૧૮.‘‘તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૩૧૯.‘‘તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ભિક્ખુ સિવથિકં ગન્ત્વા**તિ સંસારે ભયસ્સ ઇક્ખનતો ભિક્ખુ, અસુભકમ્મટ્ઠાનત્થં આમકસુસાનં ઉપગન્ત્વા. ‘‘ભિક્ખૂ’’તિ ચેતં અત્તાનં સન્ધાય થેરો સયં વદતિ. **ઇત્થિન્તિ** થીયતિ એત્થ સુક્કસોણિતં સત્તસન્તાનભાવેન સંહઞ્ઞતીતિ થી, માતુગામો. એવઞ્ચ સભાવનિરુત્તિવસેન ‘‘ઇત્થી’’તિપિ વુચ્ચતિ. વઞ્ઝાદીસુ પન તંસદિસતાય તંસભાવાનતિવત્તનતો ચ તબ્બોહારો. ‘‘ઇત્થી’’તિ ઇત્થિકળેવરં વદતિ. **ઉજ્ઝિતન્તિ** પરિચ્ચત્તં ઉજ્ઝનિયત્તા એવ **અપવિદ્ધં** અનપેક્ખભાવેન ખિત્તં. **ખજ્જન્તિં કિમિહી ફુટન્તિ** કિમીહિ પૂરિતં હુત્વા ખજ્જમાનં.

યઞ્હિ એકે જિગુચ્છન્તિ, **મતં દિસ્વાન પાપકન્તિ** યં અપગતાયુઉસ્માવિઞ્ઞાણતાય મતં કળેવરં પાપકં નિહીનં લામકં એકે ચોક્ખજાતિકા જિગુચ્છન્તિ, ઓલોકેતુમ્પિ ન ઇચ્છન્તિ. **કામરાગો પાતુરહૂતિ** તસ્મિં કુણપે અયોનિસોમનસિકારસ્સ બલવતાય કામરાગો મય્હં પાતુરહોસિ ઉપ્પજ્જિ. **અન્ધોવ સવતી અહુન્તિ** તસ્મિં કળેવરે નવહિ દ્વારેહિ અસુચિં સવતિ સન્દન્તે અસુચિભાવસ્સ અદસ્સનેન અન્ધો વિય અહોસિં. તેનાહ –

‘‘રત્તો અત્થં ન જાનાતિ, રત્તો ધમ્મં ન પસ્સતિ;
અન્ધતમં તદા હોતિ, યં રાગો સહતે નર’’ન્તિ ચ.

‘‘કામચ્છન્દો ખો, બ્રાહ્મણ, અન્ધકરણો અચક્ખુકરણો’’તિ ચ આદિ. કેચિ પનેત્થ તકારાગમં કત્વા ‘‘કિલેસપરિયુટ્ઠાનેન અવસવત્તિ કિલેસસ્સ વા વસવત્તી’’તિ અત્થં વદન્તિ. અપરે ‘‘અન્ધોવ અસતિ અહુ’’ન્તિ પાળિં વત્વા ‘‘કામરાગેન અન્ધો એવ હુત્વા સતિરહિતો અહોસિ’’ન્તિ અત્થં વદન્તિ. તદુભયં પન પાળિયં નત્થિ.

ઓરં ઓદનપાકમ્હાતિ ઓદનપાકતો ઓરં, યાવતા કાલેન સુપરિધોતતિન્તતણ્ડુલનાળિયા ઓદનં પચતિ, તતો ઓરમેવ કાલં, તતોપિ લહુકાલેન રાગં વિનોદેન્તો, **તમ્હા ઠાના અપક્કમિં** યસ્મિં ઠાને ઠિતસ્સ મે રાગો ઉપ્પજ્જિ, તમ્હા ઠાના અપક્કમિં અપસક્કિં. અપક્કન્તોવ **સતિમા સમ્પજાનોહં** સમણસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા સતિપટ્ઠાનમનસિકારવસેન સતિમા, સમ્મદેવ ધમ્મસભાવજાનનેન સમ્પજાનો ચ હુત્વા એકમન્તં ઉપાવિસિં,

પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિં. નિસિન્નસ્સ ચ **તતો મે મનસીકારો**, **યોનિસો ઉદપજ્જથા**તિઆદિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવાતિ.

રાજદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સુભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના

અયોગેતિઆદિકા આયસ્મતો સુભૂતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે બારાણસિયં ગહપતિમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પસન્નમાનસો સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાય માસે માસે અટ્ઠક્ખત્તું ચતુજ્જાતિયગન્ધેન સત્થુ ગન્ધકુટિં ઓપુઞ્જાપેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને સુગન્ધસરીરો હુત્વા, ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સુભૂતો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો, નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં પહાય તિત્થિયેસુ પબ્બજિત્વા તત્થ સારં અલભન્તો, સત્થુ સન્તિકે ઉપતિસ્સકોલિતસેલાદિકે બહૂ સમણબ્રાહ્મણે પબ્બજિત્વા સામઞ્ઞસુખં અનુભવન્તે દિસ્વા સાસને પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા આચરિયુપજ્ઝાયે આરાધેત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિવેકવાસં વસન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૨૭૨-૩૦૮) –

‘‘ઇમમ્હિ ભદ્દકે કપ્પે, બ્રહ્મબન્ધુ મહાયસો;
કસ્સપો નામ ગોત્તેન, ઉપ્પજ્જિ વદતં વરો.

‘‘અનુબ્યઞ્જનસમ્પન્નો, બાત્તિંસવરલક્ખણો;
બ્યામપ્પભાપરિવુતો, રંસિજાલસમોત્થટો.

‘‘અસ્સાસેતા યથા ચન્દો, સૂરિયોવ પભઙ્કરો;
નિબ્બાપેતા યથા મેઘો, સાગરોવ ગુણાકરો.

‘‘ધરણીરિવ સીલેન, હિમવાવ સમાધિના;
આકાસો વિય પઞ્ઞાય, અસઙ્ગો અનિલો યથા.

‘‘તદાહં બારાણસિયં, ઉપપન્નો મહાકુલે;
પહૂતધનધઞ્ઞસ્મિં, નાનારતનસઞ્ચયે.

‘‘મહતા પરિવારેન, નિસિન્નં લોકનાયકં;
ઉપેચ્ચ ધમ્મમસ્સોસિં, અમતંવ મનોહરં.

‘‘દ્વત્તિંસલક્ખણધરો, સનક્ખત્તોવ ચન્દિમા;
અનુબ્યઞ્જનસમ્પન્નો, સાલરાજાવ ફુલ્લિતો.

‘‘રંસિજાલપરિક્ખિત્તો, દિત્તોવ કનકાચલો;

બ્યામપ્પભાપરિવુતો, સતરંસી દિવાકરો.

‘‘સોણ્ણાનનો જિનવરો, સમણીવ સિલુચ્ચયો;
કરુણાપુણ્ણહદયો, ગુણેન વિય સાગરો.

‘‘લોકવિસ્સુતકિત્તિ ચ, સિનેરૂવ નગુત્તમો;
યસસા વિત્થતો વીરો, આકાસસદિસો મુનિ.

‘‘અસઙ્ગચિત્તો સબ્બત્થ, અનિલો વિય નાયકો;
પતિટ્ઠા સબ્બભૂતાનં, મહીવ મુનિસત્તમો.

‘‘અનુપલિત્તો લોકેન, તોયેન પદુમં યથા;
કુવાદગચ્છદહનો, અગ્ગિક્ખન્ધોવ સોભતિ.

‘‘અગદો વિય સબ્બત્થ, કિલેસવિસનાસકો;
ગન્ધમાદનસેલોવ, ગુણગન્ધવિભૂસિતો.

‘‘ગુણાનં આકરો વીરો, રતનાનંવ સાગરો;
સિન્ધૂવ વનરાજીનં, કિલેસમલહારકો.

‘‘વિજયીવ મહાયોધો, મારસેનાવમદ્દનો;
ચક્કવત્તીવ સો રાજા, બોજ્ઝઙ્ગરતનિસ્સરો.

‘‘મહાભિસક્કસઙ્કાસો, દોસબ્યાધિતિકિચ્છકો;
સલ્લકત્તો યથા વેજ્જો, દિટ્ઠિગણ્ડવિફાલકો.

‘‘સો તદા લોકપજ્જોતો, સનરામરસક્કતો;
પરિસાસુ નરાદિચ્ચો, ધમ્મં દેસયતે જિનો.

‘‘દાનં દત્વા મહાભોગો, સીલેન સુગતૂપગો;
ભાવનાય ચ નિબ્બાતિ, ઇચ્ચેવમનુસાસથ.

‘‘દેસનં તં મહસ્સાદં, આદિમજ્ઝન્તસોભનં;
સુણન્તિ પરિસા સબ્બા, અમતંવ મહારસં.

‘‘સુત્વા સુમધુરં ધમ્મં, પસન્નો જિનસાસને;
સુગતં સરણં ગન્ત્વા, યાવજીવં નમસ્સહં.

‘‘મુનિનો ગન્ધકુટિયા, ઓપુઞ્જેસિં તદા મહિં;
ચતુજ્જાતેન ગન્ધેન, માસે અટ્ઠ દિનેસ્વહં.

‘‘પણિધાય સુગન્ધત્તં, સરીરવિસ્સગન્ધિનો;
તદા જિનો વિયાકાસિ, સુગન્ધતનુલાભિતં.

‘‘યો યં ગન્ધકુટિભૂમિં, ગન્ધેનોપુઞ્ઞતે સકિં;
તેન કમ્મવિપાકેન, ઉપપન્નો તહિં તહિં.

‘‘સુગન્ધદેહો સબ્બત્થ, ભવિસ્સતિ અયં નરો;
ગુણગન્ધયુત્તો હુત્વા, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘પચ્છિમે ચ ભવે દાનિ, જાતો વિપ્પકુલે અહં;
ગબ્ભં મે વસતો માતા, દેહેનાસિ સુગન્ધિતા.

‘‘યદા ચ માતુકુચ્છિમ્હા, નિક્ખમામિ તદા પુરી;
સાવત્થિ સબ્બગન્ધેહિ, વાસિતા વિય વાયથ.

‘‘પુપ્ફવસ્સઞ્ચ સુરભિ, દિબ્બગન્ધં મનોરમં;
ધૂપાનિ ચ મહગ્ઘાનિ, ઉપવાયિંસુ તાવદે.

‘‘દેવા ચ સબ્બગન્ધેહિ, ધૂપપુપ્ફેહિ તં ઘરં;
વાસયિંસુ સુગન્ધેન, યસ્મિં જાતો અહં ઘરે.

‘‘યદા ચ તરુણો ભદ્દો, પઠમે યોબ્બને ઠિતો;
તદા સેલં સપરિસં, વિનેત્વા નરસારથિ.

‘‘તેહિ સબ્બેહિ પરિવુતો, સાવત્થિપુરમાગતો;
તદા બુદ્ધાનુભાવં તં, દિસ્વા પબ્બજિતો અહં.

‘‘સીલં સમાધિપઞ્ઞઞ્ચ, વિમુત્તિઞ્ચ અનુત્તરં;
ભાવેત્વા ચતુરો ધમ્મે, પાપુણિં આસવક્ખયં.

‘‘યદા પબ્બજિતો ચાહં, યદા ચ અરહા અહું;
નિબ્બાયિસ્સં યદા ચાહં, ગન્ધવસ્સો તદા અહુ.

‘‘સરીરગન્ધો ચ સદાતિસેતિ મે, મહારહં ચન્દનચમ્પકુપ્પલં;
તથેવ ગન્ધે ઇતરે ચ સબ્બસો, પસય્હ વાયામિ તતો તહિં તહિં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા તિત્થિયેસુ પબ્બજિત્વા અત્તનો પત્તં અત્તકિલમથાનુયોગં દુક્ખં, સાસને પબ્બજિત્વા પત્તં ઞાનાદિસુખઞ્ચ ચિન્તેત્વા અત્તનો પટિપત્તિપચ્ચવેક્ખણમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૩૨૦.''અયોગે યુઞ્જમત્તાનં, પુરિસો કિચ્ચમિચ્છકો;
ચરં ચે નાધિગચ્છેય્ય, તં મે દુબ્ભગલક્ખણં.

૩૨૧.''અબ્બૂળ્હં અઘગતં વિજિતં, એકઞ્ચે ઓસ્સજેય્ય કલીવ સિયા;
સબ્બાનિપિ ચે ઓસ્સજેય્ય અન્ધોવ સિયા, સમવિસમસ્સ અદસ્સનતો.

૩૨૨.''યઞ્હિ કયિરા તઞ્હિ વદે, યં ન કયિરા ન તં વદે;
અકરોન્તં ભાસમાનં, પરિજાનન્તિ પણ્ડિતા.

૩૨૩.''યથાપિ રુચિરં પુપ્ફં, વણ્ણવન્તં અગન્ધકં;
એવં સુભાસિતા વાચા, અફલા હોતિ અકુબ્બતો.

૩૨૪.''યથાપિ રુચિરં પુપ્ફં, વણ્ણવન્તં સુગન્ધકં;
એવં સુભાસિતા વાચા, સફલા હોતિ કુબ્બતો''તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અયોગે**તિ અયુઞ્જિતબ્બે અસેવિતબ્બે અન્તદ્વયે. ઇધ પન અત્તકિલમથાનુયોગવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. **યુઞ્જ**ન્તિ તસ્મિં અત્તાનં યુઞ્જન્તો યોજેન્તો તથા પટિપજ્જન્તો. **કિચ્ચમિચ્છકો**તિ ઉભયહિતાવહં કિચ્ચં ઇચ્છન્તો, તપ્પટિપક્ખતો અયોગે **ચરં** ચરન્તો ચે ભવેય્ય. **નાધિગચ્છેય્યા**તિ યથાધિપ્પેતં હિતસુખં ન પાપુણેય્યાતિ ઞાયો. તસ્મા યં અહં તિત્થિયમતવઞ્ચિતો અયોગે યુઞ્જિં, **તં મે દુબ્ભગલક્ખણં** અપુઞ્ઞસભાવો. ''પુરિમકમ્મબ્યામોહિતો અયોગે યુઞ્જિ''ન્તિ દસ્સેતિ.

અબ્બૂળ્હં અઘગતં વિજિતન્તિ વિબાધનસભાવતાય અઘા નામ રાગાદયો, અઘાનિ એવ અઘગતં, અઘગતાનં વિજિતં સંસારપ્પવત્તિ, તેસં વિજયો કુસલધમ્માભિભવો. ''અઘગતં વિજિત''ન્તિ અનુનાસિકલોપં અકત્વા વુત્તં. તં અબ્બૂળ્હં અનુદ્ધતં યેન, તં અબ્બૂળ્હાઘગતં વિજિતં કત્વા એવંભૂતો હુત્વા, કિલેસે અસમુચ્છિન્દિત્વાતિ અત્થો. **એકઞ્ચે ઓસ્સજેય્યા**તિ અદુતિયતાય પધાનતાય ચ એકં અપ્પમાદં સમ્માપયોગમેવ વા ઓસ્સજેય્ય પરિચ્ચજેય્ય ચે. **કલીવ** સો પુગ્ગલો કાળકણ્ણી વિય **સિયા. સબ્બાનિપિ ચે ઓસ્સજેય્યા**તિ સબ્બાનિપિ વિમુત્તિયા પરિપાચકાનિ સદ્ધાવીરિયસતિસમાધિપઞ્ઞિન્દ્રિયાનિ ઓસ્સજેય્ય ચે, અભાવનાય છડ્ડેય્ય ચે, **અન્ધોવ સિયા સમવિસમસ્સ અદસ્સનતો**.

યથાતિ ઓપમ્મસમ્પટિપાદનત્થે નિપાતો. **રુચિર**ન્તિ સોભનં. **વણ્ણવન્ત**ન્તિ વણ્ણસણ્ઠાનસમ્પન્નં. **અગન્ધક**ન્તિ ગન્ધરહિતં પાલિભદ્દકગિરિકણ્ણિકજયસુમનાદિભેદં. **એવં સુભાસિતા વાચા**તિ સુભાસિતા વાચા નામ તેપિટકં બુદ્ધવચનં વણ્ણસણ્ઠાનસમ્પન્નપુપ્ફસદિસં. યથા હિ અગન્ધકં પુપ્ફં ધારેન્તસ્સ સરીરે ગન્ધો ન ફરતિ, એવં એતમ્પિ યો સક્કચ્ચસવનાદીહિ ચ સમાચરતિ, તસ્સ સક્કચ્ચં અસમાચરન્તસ્સ યં તત્થ કત્તબ્બં, તં

અકુબ્બતો સુતગન્ધં પટિપત્તિગન્ધઞ્ચ ન આવહતિ અફલા હોતિ. તેન વુત્તં ‘‘એવં સુભાસિતા વાચા, અફલા હોતિ અકુબ્બતો’’તિ.

સુગન્ધકન્તિ સુમનચમ્પકનીલુપ્પલપુપ્ફાદિભેદં. **એવ**ન્તિ યથા તં પુપ્ફં ધારેન્તસ્સ સરીરે ગન્ધો ફરતિ, એવં તેપિટકબુદ્ધવચનસઙ્ખાતા સુભાસિતા વાચાપિ યો સક્કચ્ચસવનાદીહિ તત્થ કત્તબ્બં કરોતિ, અસ્સ પુગ્ગલસ્સ સફલા હોતિ, સુતગન્ધપટિપત્તિગન્ધાનં આવહનતો મહપ્ફલા હોતિ મહાનિસંસા. તસ્મા યથોવાદં પટિપજ્જેય્ય, યથાકારી તથાવાદી ચ ભવેય્યાતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

સુભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગિરિમાનન્દત્થેરગાથાવણ્ણના

વસ્સતિ દેવોતિઆદિકા આયસ્મતો ગિરિમાનન્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો ઘરાવાસં વસન્તો અત્તનો ભરિયાય પુત્તે ચ કાલઙ્કતે સોકસલ્લસમપ્પિતો અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો સત્થારા તત્થ ગન્ત્વા ધમ્મં કથેત્વા સોકસલ્લે અબ્બૂળ્હે પસન્નમાનસો સુગન્ધપુપ્ફેહિ પૂજેત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા સિરસિ અઞ્જલિં કત્વા અભિત્થવિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બિમ્બિસારરઞ્ઞો પુરોહિતસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ગિરિમાનન્દો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ રાજગહગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો કતિપયં દિવસં ગામકાવાસે વસિત્વા સત્થારં વન્દિતું રાજગહં અગમાસિ. બિમ્બિસારમહારાજા તસ્સ આગમનં સુત્વા ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘ઇધેવ, ભન્તે, વસથ, અહં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહામી’’તિ સમ્પવારેત્વા ગતો બહુકિચ્ચતાય ન સરિ. ‘‘થેરો અબ્ભોકાસે વસતી’’તિ દેવતા થેરસ્સ તેમનભયેન વસ્સં વારેસું. રાજા અવસ્સનકારણં સલ્લક્ખેત્વા થેરસ્સ કુટિકં કારાપેસિ. થેરો કુટિકાયં વસન્તો સેનાસનસપ્પાયલાભેન સમાધાનં લભિત્વા વીરિયસમતં યોજેત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૪૧૯-૪૪૮) –

‘‘ભરિયા મે કાલઙ્કતા, પુત્તો સિવથિકં ગતો;
માતા પિતા મતા ભાતા, એકચિતમ્હિ ડય્હરે.

‘‘તેન સોકેન સન્તત્તો, કિસો પણ્ડુ અહોસહં;
ચિત્તક્ખેપો ચ મે આસિ, તેન સોકેન અટ્ટિતો.

‘‘સોકસલ્લપરેતોહં, વનન્તમુપસઙ્કમિં;
પવત્તફલં ભુઞ્જિત્વા, રુક્ખમૂલે વસામહં.

‘‘સુમેધો નામ સમ્બુદ્ધો, દુક્ખસ્સન્તકરો જિનો;
મમુદ્ધરિતુકામો સો, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.

‘‘પદસદ્દં સુણિત્વાન, સુમેધસ્સ મહેસિનો;
પગ્ગહેત્વાનહં સીસં, ઉલ્લોકેસિં મહામુનિં.

‘‘ઉપાગતે મહાવીરે, પીતિ મે ઉદપજ્જથ;
તદાસિમેકગ્ગમનો, દિસ્વા તં લોકનાયકં.

‘‘સતિં પટિલભિત્વાન, પણમુટ્ઠિમદાસહં;
નિસીદિ ભગવા તત્થ, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા.

‘‘નિસજ્જ તત્થ ભગવા, સુમેધો લોકનાયકો;
ધમ્મં મે કથયી બુદ્ધો, સોકસલ્લવિનોદનં.

‘‘અનવ્હિતા તતો આગું, અનનુઞ્ઞાતા ઇતો ગતા;
યથાગતા તથા ગતા, તત્થ કા પરિદેવના.

‘‘યથાપિ પથિકા સત્તા, વસ્સમાનાય વુટ્ઠિયા;
સભણ્ડા ઉપગચ્છન્તિ, વસ્સસ્સાપતનાય તે.

‘‘વસ્સે ચ તે ઓરમિતે, સમ્પયન્તિ યદિચ્છકં;
એવં માતા પિતા તુય્હં, તત્થ કા પરિદેવના.

‘‘આગન્તુકા પાહુનકા, ચલિતેરિતકમ્પિતા;
એવં માતા પિતા તુય્હં, તત્થ કા પરિદેવના.

‘‘યથાપિ ઉરગો જિણ્ણં, હિત્વા ગચ્છતિ સં તચં;
એવં માતા પિતા તુય્હં, સં તનું ઇધ હીયરે.

‘‘બુદ્ધસ્સ ગિરમઞ્ઞાય, સોકસલ્લં વિવજ્જયિં;
પામોજ્જં જનયિત્વાન, બુદ્ધસેટ્ઠં અવન્દહં.

‘‘વન્દિત્વાન મહાનાગં, પૂજયિં ગિરિમઞ્જરિં;
દિબ્બગન્ધં સમ્પવન્તં, સુમેધં લોકનાયકં.

‘‘પૂજયિત્વાન સમ્બુદ્ધં, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
અનુસ્સરં ગુણગ્ગાનિ, સન્થવિં લોકનાયકં.

‘‘નિત્તિણ્ણોસિ મહાવીર, સબ્બઞ્ઞુ લોકનાયક;
સબ્બે સત્તે ઉદ્ધરસિ, ઞાણેન ત્વં મહામુને.

‘‘વિમતિં દ્વેળ્હકં વાપિ, સઞ્છિન્દસિ મહામુને;

પટિપાદેસિ મે મગ્ગં, તવ ઞાણેન ચક્ખુમ.

‘‘અરહા વસિપત્તા ચ, છળભિઞ્ઞા મહિદ્ધિકા;
અન્તલિક્ખચરા ધીરા, પરિવારેન્તિ તાવદે.

‘‘પટિપન્ના ચ સેખા ચ, ફલટ્ઠા સન્તિ સાવકા;
સુરોદયેવ પદુમા, પુપ્ફન્તિ તવ સાવકા.

‘‘મહાસમુદ્દોવક્ખોભો , અતુલોપિ દુરુત્તરો;
એવં ઞાણેન સમ્પન્નો, અપ્પમેય્યોસિ ચક્ખુમ.

‘‘વન્દિત્વાહં લોકજિનં, ચક્ખુમન્તં મહાયસં;
પુથુદિસા નમસ્સન્તો, પટિકુટિકો આગચ્છહં.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સમ્પજાનો પતિસ્સતો;
ઓક્કમિં માતુયા કુચ્છિં, સન્ધાવન્તો ભવાભવે.

‘‘અગારા અભિનિક્ખમ્મ, પબ્બજિં અનગારિયં;
આતાપી નિપકો ઝાયી, પટિસલ્લાનગોચરો.

‘‘પધાનં પદહિત્વાન, તોસયિત્વા મહામુનિં;
ચન્દોવબ્ભઘના મુત્તો, વિચરામિ અહં સદા.

‘‘વિવેકમનુયુત્તોમ્હિ, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ થેરસ્સ અરહત્તપ્પત્તિયા હટ્ઠતુટ્ઠે વિય દેવે વસ્સન્તે ઉપરિ તં વસ્સને નિયોજનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૩૨૫.‘‘વસ્સતિ દેવો યથાસુગીતં, છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા;
તસ્સં વિહરામિ વૂપસન્તો, અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવ.

૩૨૬.‘‘વસ્સતિ દેવો યથાસુગીતં, છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા;
તસ્સં વિહરામિ સન્તચિત્તો, અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવ.

૩૨૭.‘‘વસ્સતિ દેવો…પે॰… તસ્સં વિહરામિ વીતરાગો…પે॰….

૩૨૮.‘‘વસ્સતિ દેવો…પે॰… તસ્સં વિહરામિ વીતદોસો…પે॰….

૩૨૯.‘‘વસ્સતિ દેવો…પે॰… તસ્સં વિહરામિ વીતમોહો;

અથ ચે પત્થયસી પવસ્સ દેવા’’તિ. – ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યથાસુગીત**ન્તિ સુગીતાનુરૂપં, સુન્દરસ્સ અત્તનો મેઘગીતસ્સ અનુરૂપમેવાતિ અત્થો. વલાહકો હિ યથા અગજ્જન્તો કેવલં વસ્સન્તો ન સોભતિ, એવં સતપટલસહસ્સપટલેન ઉટ્ઠહિત્વા થનયન્તો ગજ્જન્તો વિજ્જુલ્લતા નિચ્છારેન્તોપિ અવસ્સન્તો ન સોભતિ, તથાભૂતો પન હુત્વા વસ્સન્તો સોભતીતિ વુત્તં ‘‘વસ્સતિ દેવો યથાસુગીત’’ન્તિ. તેનાહ – ‘‘અભિત્થનય, પજ્જુન્ન’’ , (ચરિયા॰ ૩.૮૯; જા॰ ૧.૧.૭૫) ‘‘ગજ્જિતા ચેવ વસ્સિતા ચા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૦૧; પુ॰ પ॰ ૧૫૭) ચ. **તસ્સં વિહરામી**તિ તસ્સં કુટિકાયં અરિયવિહારગબ્ભેન ઇરિયાપથવિહારેન વિહરામિ. **વૂપસન્તચિત્તો**તિ અગ્ગફલસમાધિના સમ્મદેવ ઉપસન્તમાનસો.

એવં થેરસ્સ અનેકવારં કતં ઉય્યોજનં સિરસા સમ્પટિચ્છન્તો વલાહકદેવપુત્તો નિન્નઞ્ચ થલઞ્ચ પૂરેન્તો મહાવસ્સં વસ્સાપેસિ.

ગિરિમાનન્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સુમનત્થેરગાથાવણ્ણના

યં પત્થયાનોતિઆદિકા આયસ્મતો સુમનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો પઞ્ચનવુતે કપ્પે બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકં પચ્ચેકબુદ્ધં બ્યાધિતં દિસ્વા હરીતકં અદાસિ . સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સુમનો**તિ લદ્ધનામો સુખેન વડ્ઢિ. તસ્સ પન માતુલો પબ્બજિત્વા અરહા હુત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો સુમને વયપ્પત્તે તં પબ્બાજેત્વા ચરિતાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો તત્થ યોગકમ્મં કરોન્તો ચત્તારિ ઝાનાનિ પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેસિ. અથસ્સ થેરો વિપસ્સનાવિધિં આચિક્ખિ. સો ચ નચિરેનેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૬૦-૭૧) –

‘‘હરીતકં આમલકં, અમ્બજમ્બુવિભીતકં;
કોલં ભલ્લાતકં બિલ્લં, સયમેવ હરામહં.

‘‘દિસ્વાન પબ્ભારગતં, ઝાયિં ઝાનરતં મુનિં;
આબાધેન આપીળેન્તં, અદુતીયં મહામુનિં.

‘‘હરીતકં ગહેત્વાન, સયમ્ભુસ્સ અદાસહં;
ખાદમત્તમ્હિ ભેસજ્જે, બ્યાધિ પસ્સમ્ભિ તાવદે.

‘‘પહીનદરથો બુદ્ધો, અનુમોદમકાસિ મે;
ભેસજ્જદાનેનિમિના, બ્યાધિવૂપસમેન ચ.

‘‘દેવભૂતો મનુસ્સો વા, જાતો વા અઞ્ઞજાતિયા;

સબ્બત્થ સુખિતો હોતુ, મા ચ તે બ્યાધિમાગમા.

‘‘ઇદં વત્વાન સમ્બુદ્ધો, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
નભં અબ્ભુગ્ગમી ધીરો, હંસરાજાવ અમ્બરે.

‘‘યતો હરીતકં દિન્નં, સયમ્ભુસ્સ મહેસિનો;
ઇમં જાતિં ઉપાદાય, બ્યાધિ મે નુપપજ્જથ.

‘‘અયં પચ્છિમકો મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
તિસ્સો વિજ્જા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, ભેસજ્જમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ભેસજ્જસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો એકદિવસં માતુલત્થેરસ્સ ઉપટ્ઠાનં અગમાસિ. તં થેરો અધિગમં પુચ્છિ, તં બ્યાકરોન્તો –

૩૩૦.‘‘યં પત્થયાનો ધમ્મેસુ, ઉપજ્ઝાયો અનુગ્ગહિ;
અમતં અભિકઙ્ખન્તં, કતં કત્તબ્બકં મયા.

૩૩૧.‘‘અનુપ્પત્તો સચ્છિકતો, સયં ધમ્મો અનીતિહો;
વિસુદ્ધઞાણો નિક્કઙ્ખો, બ્યાકરોમિ તવન્તિકે.

૩૩૨.‘‘પુબ્બેનિવાસં જાનામિ, દિબ્બચક્ખુ વિસોધિતં;
સદત્થો મે અનુપ્પત્તો, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૩૩૩.‘‘અપ્પમત્તસ્સ મે સિક્ખા, સુસ્સુતા તવ સાસને;
સબ્બે મે આસવા ખીણા, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

૩૩૪.‘‘અનુસાસિ મં અરિયવતા, અનુકમ્પિ અનુગ્ગહિ;
અમોઘો તુય્હમોવાદો, અન્તેવાસિમ્હિ સિક્ખિતો’’તિ. –

ઇમાહિ પઞ્ચહિ ગાથાહિ સીહનાદં નદન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **યં પત્થયાનો ધમ્મેસુ, ઉપજ્ઝાયો અનુગ્ગહિ. અમતં અભિકઙ્ખન્ત**ન્તિ સમથવિપસ્સનાદીસુ અનવજ્જધમ્મેસુ યં ધમ્મં મય્હં પત્થયન્તો આકઙ્ખન્તો ઉપજ્ઝાયો અમતં નિબ્બાનં અભિકઙ્ખન્તં મં ઓવાદદાનવસેન અનુગ્ગણ્હિ. **કતં કત્તબ્બકં મયા**તિ તસ્સ અધિગમત્થં કત્તબ્બં પરિઞ્ઞાદિસોળસવિધં કિચ્ચં કતં નિટ્ઠાપિતં મયા.

તતો એવ **અનુપ્પત્તો** અધિગતો ચતુબ્બિધોપિ મગ્ગધમ્મો **સચ્છિકતો. સયં ધમ્મો અનીતિહો**તિ સયં અત્તનાયેવ નિબ્બાનધમ્મો ફલધમ્મો ચ અનીતિહો અસન્દિદ્ધો અત્તપચ્ચક્ખો કતો, ''ઇતિહ, ઇતિ કિરા''તિ પવત્તિયા ઇતિહસઞ્ઞાતં સંસયં સમુચ્છિન્દન્તોયેવ અરિયમગ્ગો પવત્તતિ. તેનાહ ''**વિસુદ્ધઞાણો નિક્કઙ્ખો**''તિઆદિ. તત્થ **વિસુદ્ધઞાણો**તિ સબ્બસંકિલેસવિસુદ્ધિયા વિસુદ્ધઞાણો. **તવન્તિકે**તિ તવ સમીપે.

સદત્થોતિ અરહત્તં. **સિક્ખા**તિ અધિસીલસિક્ખાદયો. **સુસ્સુતા**તિ પરિયત્તિબાહુસચ્ચસ્સ પટિવેધબાહુસચ્ચસ્સ ચ પારિપૂરિવસેન સુટ્ઠુ સુતા. **તવ સાસને**તિ તવ ઓવાદે અનુસિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ.

અરિયવતાતિ સુવિસુદ્ધસીલાદિવતસમાદાનેન. **અન્તેવાસિમ્હિ સિક્ખિતો**તિ તુય્હં સમીપે ચિણ્ણબ્રહ્મચરિયવાસતાય અન્તેવાસી સિક્ખિતવા સિક્ખિતઅધિસીલાદિસિક્ખો અમ્હીતિ.

સુમનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વડ્ઢત્થેરગાથાવણ્ણના

સાધૂ હીતિઆદિકા આયસ્મતો વડ્ઢત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયાનિ પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ભારુકચ્છનગરે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વડ્ઢો**તિ લદ્ધનામો અનુપુબ્બેન વડ્ઢતિ. અથસ્સ માતા સંસારે સઞ્જાતસંવેગા પુત્તં ઞાતીનં નિય્યાદેત્વા ભિક્ખુનીનં સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તી અરહત્તં પાપુણિત્વા અપરેન સમયેન પુત્તમ્પિ વિઞ્ઞુતં પત્તં વેળુદન્તત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બાજેસિ. સો પબ્બજિતો બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેત્વા બહુસ્સુતો ધમ્મકથિકો હુત્વા ગન્થધુરં વહન્તો એકદિવસં ''એકકો સન્તરુત્તરોવ માતરં પસ્સિસ્સામી''તિ ભિક્ખુનુપસ્સયં અગમાસિ. તં દિસ્વા માતા ''કસ્મા ત્વં એકકો સન્તરુત્તરોવ ઇધાગતો''તિ ચોદેસિ. સો માતરા ચોદિયમાનો ''અયુત્તં મયા કત''ન્તિ ઉપ્પન્નસંવેગો વિહારં ગન્ત્વા દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો વિપસ્સિત્વા અરહત્તં પત્વા માતુ ઓવાદસમ્પત્તિપકાસનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૩૩૫.''સાધૂ હિ કિર મે માતા, પતોદં ઉપદંસયિ;
યસ્સાહં વચનં સુત્વા, અનુસિટ્ઠો જનેત્તિયા;
આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો, પત્તો સમ્બોધિમુત્તમં.

૩૩૬.''અરહા દક્ખિણેય્યોમ્હિ, તેવિજ્જો અમતદ્દસો;
જેત્વા નમુચિનો સેનં, વિહરામિ અનાસવો.

૩૩૭.''અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, યે મે વિજ્જિંસુ આસવા;
સબ્બે અસેસા ઉચ્છિન્ના, ન ચ ઉપ્પજ્જરે પુન.

૩૩૮.''વિસારદા ખો ભગિની, એવમત્થં અભાસયિ;
અપિહા નૂન મયિપિ, વનથો તે ન વિજ્જતિ.

૩૩૯.''પરિયન્તકતં દુક્ખં, અન્તિમોયં સમુસ્સયો;

જાતિમરણસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સાધૂ હિ કિર મે માતા, પતોદં ઉપદંસયી**તિ સાધુ વત માતા મય્હં ઓવાદસઙ્ખાતં પતોદં દસ્સેતિ, તેન મે વીરિયં ઉત્તેજેન્તી ઉત્તમઙ્ગે પઞ્ઞાસીસે વિજ્ઝિ. **યસ્સા**તિ યસ્સા મે માતુયા. **સમ્બોધિ**ન્તિ અરહત્તં. અયઞ્હેત્થ યોજના – જનેત્તિયા મે અનુસિટ્ઠો યસ્સા અનુસાસનીભૂતં વચનં સુત્વા અહં આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો વિહરન્તો ઉત્તમં અગ્ગફલં સમ્બોધિં અરહત્તં પત્તો.

તતો એવ આરકત્તા કિલેસેહિ **અરહા** પુઞ્ઞક્ખેત્તતાય **દક્ખિણેય્યો** દક્ખિણારહો અમ્હિ. પુબ્બેનિવાસઞાણાદિવિજ્જાત્તયસ્સ અધિગતત્તા **તેવિજ્જો** નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકતત્તા **અમતદ્દસો નમુચિનો** મારસ્સ **સેનં** કિલેસવાહિનિં બોધિપક્ખિયસેનાય જિનિત્વા તસ્સ જિતત્તાયેવ અનાસવો સુખં વિહરામીતિ.

ઇદાનિ ''અનાસવો''તિ વુત્તમત્થં પાકટતરં કાતું "**અજ્ઝત્તઞ્ચા**" તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **અજ્ઝત્તં** અજ્ઝત્તવત્થુકા ચ **બહિદ્ધા** બહિદ્ધવત્થુકા ચ **આસવા યે** મય્હં અરિયમગ્ગાધિગમતો પુબ્બે **વિજ્જિંસુ** ઉપલબ્ભિંસુ, તે સબ્બે અનવસેસા **ઉચ્છિન્ના** અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્ના પહીના પુન દાનિ કદાચિપિ ન ચ ઉપ્પજ્જેય્યું ન ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિયેવાતિ.

ઇદાનિ માતુ વચનં અઙ્કુસં કત્વા અત્તના અરહત્તસ્સ અધિગતત્તા માતરં થોમેન્તો "**વિસારદા**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **વિસારદા ખો**તિ એકંસેન વિગતસારજ્જા. એવં માતુ અત્તનો ચ અરહત્તાધિગમેન સત્થુ ઓરસપુત્તભાવં ઉલ્લપેન્તો માતરં "**ભગિની**"તિ આહ. **એતમત્થં અભાસયી**તિ એતં મમ ઓવાદભૂતં અત્થં અભણિ. એવં પન મં ઓવદન્તી ન કેવલં વિસારદા એવ, અથ ખો **અપિહા નૂન મયિપિ** તવ પુત્તકેપિ અપિહા અસન્થવા મઞ્ઞે, કિં વા એતેન પરિકપ્પનેન? **વનથો તે ન વિજ્જતિ** અવિજ્જાદિકો વનથો તવ સન્તાને નત્થેવ, યા મં ભવક્ખયે નિયોજેસીતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ ''તયા નિયોજિતાકારેનેવ મયા પટિપન્ન''ન્તિ દસ્સેન્તો "**પરિયન્તકત**"ન્તિ ઓસાનગાથમાહ, તસ્સત્થો સુવિઞ્ઞેય્યોવ.

વડ્ઢત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. નદીકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

અત્થાય વત મેતિઆદિકા આયસ્મતો નદીકસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો અત્તના રોપિતસ્સ અમ્બરુક્ખસ્સ પઠમુપ્પન્નં મનોસિલાવણ્ણં એકં અમ્બફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે ઉરુવેલકસ્સપસ્સ ભાતા હુત્વા નિબ્બત્તો. વયપ્પત્તો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં અનિચ્છન્તો તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તીહિ તાપસસતેહિ સદ્ધિં નેરઞ્જરાય નદિયા તીરે અસ્સમં માપેત્વા વિહરતિ. નદીતીરે વસનતો હિસ્સ કસ્સપગોત્તતાય ચ **નદીકસ્સપો**તિ સમઞ્ઞા અહોસિ. તસ્સ ભગવા સપરિસસ્સ એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પદં અદાસિ. તં સબ્બં ખન્ધકે (મહાવ॰ ૩૬-૩૯) આગતમેવ. સો ભગવતો

આદિત્તપરિયાયદેસનાય (મહાવ॰ ૫૪; સં॰ નિ॰ ૪.૨૮) અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૮૧-૮૭) –

‘‘પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
પિણ્ડાય વિચરન્તસ્સ, ધારતો ઉત્તમં યસં.

‘‘અગ્ગફલં ગહેત્વાન, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
દક્ખિણેય્યસ્સ વીરસ્સ, અદાસિં સત્થુનો અહં.

‘‘તેન કમ્મેન દ્વિપદિન્દ, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;
પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, હિત્વા જયપરાજયં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, અગ્ગદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો અપરભાગે અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા દિટ્ઠિસમુગ્ઘાતકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૩૪૦.‘‘અત્થાય વત મે બુદ્ધો, નદિં નેરઞ્જરં અગા;
યસ્સાહં ધમ્મં સુત્વાન, મિચ્છાદિટ્ઠિં વિવજ્જયિં.

૩૪૧.‘‘યજિં ઉચ્ચાવચે યઞ્ઞે, અગ્ગિહુત્તં જુહિં અહં;
એસા સુદ્ધીતિ મઞ્ઞન્તો, અન્ધભૂતો પુથુજ્જનો.

૩૪૨.‘‘દિટ્ઠિગહનપક્ખન્દો, પરામાસેન મોહિતો;
અસુદ્ધિં મઞ્ઞિસં સુદ્ધિં, અન્ધભૂતો અવિદ્દસુ.

૩૪૩.‘‘મિચ્છાદિટ્ઠિ પહીના મે, ભવા સબ્બે વિદાલિતા;
જુહામિ દક્ખિણેય્યગ્ગિં, નમસ્સામિ તથાગતં.

૩૪૪.‘‘મોહા સબ્બે પહીના મે, ભવતણ્હા પદાલિતા;
વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અત્થાય વત મે**તિ મય્હં અત્થાય વત હિતાય વત. **બુદ્ધો**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધો. **નદિં નેરઞ્જરં અગા**તિ નેરઞ્જરાસઞ્ઞિતં નદિં અગઞ્છિ, તસ્સા નદિયા તીરે ચ મમ ભાતુ ઉરુવેલકસ્સપસ્સ અસ્સમં ઉપગતોતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં વિવરિતું “**યસ્સાહ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **યસ્સા**તિ યસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો. **ધમ્મં સુત્વાના**તિ ચતુસચ્ચપટિસંયુત્તં ધમ્મં સુત્વા, સોતદ્વારાનુસારેન ઉપલભિત્વા. **મિચ્છાદિટ્ઠિં વિવજ્જયિ**ન્તિ ‘‘યઞ્ઞાદીહિ સુદ્ધિ હોતી’’તિઆદિનયપ્પવત્તં વિપરીતદસ્સનં પજહિં.

મિચ્છાદિટ્ઠિં વિવજ્જયિન્તિ વુત્તમેવત્થં વિત્થારેત્વા દસ્સેતું “**યજિ**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **યજિં ઉચ્ચાવચે યઞ્ઞે**તિ પાકટયઞ્ઞે સોમયાગવાજપેય્યાદિકે નાનાવિધે યઞ્ઞે યજિં. **અગ્ગિહુત્તં જુહિં અહ**ન્તિ તેસં યઞ્ઞાનં યજનવસેન આહુતિં પગ્ગણ્હન્તો અગ્ગિં પરિચરિં. **એસા સુદ્ધીતિ મઞ્ઞન્તો**તિ એસા યઞ્ઞકિરિયા અગ્ગિપારિચરિયા સુદ્ધિહેતુભાવતો સુદ્ધિ ‘‘એવં મે સંસારસુદ્ધિ હોતી’’તિ મઞ્ઞમાનો. **અન્ધભૂતો પુથુજ્જનો**તિ પઞ્ઞાચક્ખુવેકલ્લેન અવિજ્જન્ધતાય અન્ધભૂતો પુથુજ્જનો હુત્વા વનગહનપબ્બતગહનાદીનિ વિય દુરતિક્કમનટ્ઠેન દિટ્ઠિયેવ ગહનં દિટ્ઠિગહનં , તં પક્ખન્દો અનુપવિટ્ઠોતિ **દિટ્ઠિગહનપક્ખન્દો. પરામાસેના**તિ ધમ્મસભાવં અતિક્કમિત્વા ‘‘ઇદમેવ સચ્ચ’’ન્તિ પરામસનતો પરામાસસઙ્ખાતેન મિચ્છાભિનિવેસેન. **મોહિતો**તિ મૂળ્હભાવં પાપિતો. **અસુદ્ધિં મઞ્ઞિસં સુદ્ધિ**ન્તિ અસુદ્ધિં મગ્ગં ‘‘સુદ્ધિં મગ્ગ’’ન્તિ મઞ્ઞિસં મઞ્ઞિં. તત્થ કારણમાહ “**અન્ધભૂતો અવિદ્દસૂ**”તિ. યસ્મા અવિજ્જાય અન્ધભૂતો, તતો એવ ધમ્માધમ્મં યુત્તાયુત્તઞ્ચ અવિદ્વા, તસ્મા તથા મઞ્ઞિન્તિ અત્થો.

મિચ્છાદિટ્ઠિ પહીના મેતિ એવંભૂતસ્સ પન સત્થુ સમ્મુખા ચતુસચ્ચગબ્ભં ધમ્મકથં સુત્વા યોનિસો પટિપજ્જન્તસ્સ અરિયમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયા સબ્બાપિ મિચ્છાદિટ્ઠિ સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન મય્હં પહીના. **ભવા**તિ કામભવાદયો સબ્બેપિ ભવા અરિયમગ્ગસત્થેન **વિદાલિતા** વિદ્ધંસિતા. **જુહામિ દક્ખિણેય્યગ્ગિ**ન્તિ આહવનીયાદિકે અગ્ગી છડ્ડેત્વા સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગદક્ખિણેય્યતાય સબ્બસ્સ ચ પાપસ્સ દહનતો દક્ખિણેય્યગ્ગિં સમ્માસમ્બુદ્ધં જુહામિ પરિચરામિ. તયિદં મય્હં દક્ખિણેય્યગ્ગિપરિચરણં દધિનવનીતમથિતસપ્પિઆદિનિરપેક્ખં સત્થુ નમસ્સનમેવાતિ આહ “**નમસ્સામિ તથાગત**”ન્તિ. અથ વા **જુહામિ દક્ખિણેય્યગ્ગિ**ન્તિ દાયકાનં દક્ખિણાય મહપ્ફલભાવકરણેન પાપસ્સ ચ દહનેન દક્ખિણેય્યગ્ગિભૂતં અત્તાનં જુહામિ પરિચરામિ તથા કત્વા પરિચરામિ, તથા કત્વા પરિહરામિ. પુબ્બે અગ્ગિદેવં નમસ્સામિ, ઇદાનિ પન નમસ્સામિ તથાગતન્તિ.

મોહા સબ્બે પહીના મેતિ દુક્ખે અઞ્ઞાણાદિભેદા સબ્બે મોહા મય્હં પહીના સમુચ્છિન્ના, તતો એવ “**ભવતણ્હા પદાલિતા. વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**”તિ તીસુ પદેસુ મે-સદ્દો આનેત્વા યોજેતબ્બો.

નદીકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ગયાકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

પાતો મજ્ઝન્હિકન્તિઆદિકા આયસ્મતો ગયાકસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને અસ્સમં કારેત્વા વનમૂલફલાહારો વસતિ. તેન ચ સમયેન ભગવા એકો અદુતિયો તસ્સ અસ્સમસમીપેન ગચ્છતિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં ઠિતો વેલં ઓલોકેત્વા મનોહરાનિ કોલફલાનિ સત્થુ ઉપનેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા દ્વીહિ તાપસસતેહિ સદ્ધિં ગયાયં વિહરતિ. ગયાયં વસનતો હિસ્સ કસ્સપગોત્તતાય ચ **ગયાકસ્સપો**તિ સમઞ્ઞા અહોસિ.

સો ભગવતા સદ્ધિં પરિસાય એહિભિક્ખૂપસમ્પદં દત્વા **આદિત્તપરિયાયદેસનાય** (મહાવ॰ ૫૪) ઓવદિયમાનો અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૫.૮-૧૪) –

“અજિનેન નિવત્થોહં, વાકચીરધરો તદા;
ખારિયા પૂરયિત્વાનં, કોલંહાસિં મમસ્સમં.

“તમ્હિ કાલે સિખી બુદ્ધો, એકો અદુતિયો અહુ;
મમસ્સમં ઉપગચ્છિ, જાનન્તો સબ્બકાલિકં.

“સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, વન્દિત્વાન ચ સુબ્બતં;
ઉભો હત્થેહિ પગ્ગય્હ, કોલં બુદ્ધસ્સદાસહં.

“એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કોલદાનસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પાપપવાહનકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૩૪૫. “પાતો મજ્ઝન્હિકં સાયં, તિક્ખત્તું દિવસસ્સહં;
ઓતરિં ઉદકં સોહં, ગયાય ગયફગ્ગુયા.

૩૪૬. “યં મયા પકતં પાપં, પુબ્બે અઞ્ઞાસુ જાતિસુ;
તં દાનીધ પવાહેમિ, એવંદિટ્ઠિ પુરે અહું.

૩૪૭. “સુત્વા સુભાસિતં વાચં, ધમ્મત્થસહિતં પદં;
તથં યાથાવકં અત્થં, યોનિસો પચ્ચવેક્ખિસં.

૩૪૮. “નિન્હાતસબ્બપાપોમ્હિ, નિમ્મલો પયતો સુચિ;
સુદ્ધો સુદ્ધસ્સ દાયાદો, પુત્તો બુદ્ધસ્સ ઓરસો.

૩૪૯. “ઓગય્હટ્ઠઙ્ગિકં સોતં, સબ્બપાપં પવાહયિં;
તિસ્સો વિજ્જા અજ્ઝગમિં, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ પઠમગાથાય તાવ અયં સઙ્ખેપત્થો – **પાતો** સૂરિયુગ્ગમનવેલાયં, **મજ્ઝન્હિકં** મજ્ઝન્હવેલાયં, **સાયં** સાયન્હવેલાયન્તિ દિવસસ્સ **તિક્ખત્તું** તયો વારે અહં ઉદકં **ઓતરિં** ઓગાહિં. ઓતરન્તો ચ સોહં ન યત્થ કત્થચિ યદા વા તદા વા ઓતરિં, અથ ખો **ગયાય** મહાજનસ્સ “પાપપવાહન”ન્તિ અભિસમ્મતે ગયાતિત્થે, **ગયફગ્ગુયા** ગયાફગ્ગુનામકે ફગ્ગુનીમાસસ્સ ઉત્તરફગ્ગુનીનક્ખત્તે અનુસંવચ્છરં ઉદકોરોહનમનુયુત્તો અહોસિન્તિ.

ઇદાનિ તદા યેનાધિપ્પાયેન ઉદકોરોહનમનુયુત્તં, તં દસ્સેતું “**યં મયા**”તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – ‘‘યં મયા પુબ્બે ઇતો અઞ્ઞાસુ જાતીસુ પાપકમ્મં ઉપચિતં. તં ઇદાનિ **ઇધ** ગયાતિત્થે ઇમિસ્સા ચ ગયાફગ્ગુયા ઇમિના ઉદકોરોહનેન **પવાહેમિ** અપનેમિ વિક્ખાલેમી’’તિ. **પુરે** સત્થુ સાસનુપગમનતો પુબ્બે **એવંદિટ્ઠિ** એવરૂપવિપરીતદસ્સનો **અહું** અહોસિં.

ધમ્મત્થસહિતં પદન્તિ વિભત્તિઅલોપેન નિદ્દેસો. ધમ્મેન ચ અત્થેન ચ સહિતકોટ્ઠાસં, આદિતો મજ્ઝતો પરિયોસાનતો ચ ધમ્મૂપસંહિતં અત્થૂપસંહિતં સુટ્ઠુ એકન્તેન નિય્યાનિકં કત્વા ભાસિતં વાચં સમ્માસમ્બુદ્ધવચનં સુત્વા તેન પકાસિતં પરમત્થભાવેન તચ્છભાવતો **તથં** યથારહં પવત્તિનિવત્તિઉપાયભાવે બ્યભિચારાભાવતો **યાથાવકં** દુક્ખાદિ**અત્થં યોનિસો** ઉપાયેન પરિઞ્ઞેય્યાદિભાવેન **પચ્ચવેક્ખિસં** ‘‘દુક્ખં પરિઞ્ઞેય્યં, સમુદયો પહાતબ્બો, નિરોધો સચ્છિકાતબ્બો , મગ્ગો ભાવેતબ્બો’’તિ પતિઅવેક્ખિં, ઞાણચક્ખુના પસ્સિં પટિવિજ્ઝિન્તિ અત્થો.

નિન્હાતસબ્બપાપોમ્હીતિ એવં પટિવિદ્ધસચ્ચત્તા એવ અરિયમગ્ગજલેન વિક્ખાલિતસબ્બપાપો અમ્હિ. તતો એવ રાગમલાદીનં અભાવેન નિમ્મલત્તા **નિમ્મલો**. તતો એવ પરિસુદ્ધકાયસમાચારતાય પરિસુદ્ધવચીસમાચારતાય પરિસુદ્ધમનોસમાચારતાય **પયતો સુચિ સુદ્ધો**. સવાસનસબ્બકિલેસમલવિસુદ્ધિયા **સુદ્ધસ્સ** બુદ્ધસ્સ ભગવતો લોકુત્તરધમ્મદાયસ્સ આદિયનતો **દાયાદો**. તસ્સેવ દેસનાઞાણસમુટ્ઠાનઉરોવાયામજનિતાભિજાતિતાય **ઓરસો** પુત્તો અમ્હીતિ યોજના.

પુનપિ અત્તનો પરમત્થતો ન્હાતકભાવમેવ વિભાવેતું “**ઓગય્હા**”તિ ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **ઓગય્હા**તિ ઓગાહેત્વા અનુપવિસિત્વા. **અટ્ઠઙ્ગિકં સોત**ન્તિ સમ્માદિટ્ઠિઆદીહિ અટ્ઠઙ્ગસમોધાનભૂતં મગ્ગસોતં. **સબ્બપાપં પવાહયિ**ન્તિ અનવસેસં પાપમલં પક્ખાલેસિં, અરિયમગ્ગજલપવાહનેન પરમત્થન્હાતકો અહોસિં. તતો એવ **તિસ્સો વિજ્જા અજ્ઝગમિં, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન**ન્તિ વુત્તત્થમેવ.

ગયાકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વક્કલિત્થેરગાથાવણ્ણના

વાતરોગાભિનીતોતિઆદિકા આયસ્મતો વક્કલિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સન્તિકં ગચ્છન્તેહિ ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું સદ્ધાધિમુત્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનં પત્થેન્તો સત્તાહં મહાદાનં દત્વા પણિધાનં અકાસિ. સત્થા તસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા બ્યાકરિ.

સોપિ યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં સત્થુ કાલે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **વક્કલી**તિસ્સ નામં અકંસુ. સો વુદ્ધિપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગણ્હિત્વા બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો સત્થારં દિસ્વા રૂપકાયસ્સ સમ્પત્તિદસ્સનેન અતિત્તો સત્થારા સદ્ધિંયેવ વિચરતિ. ‘‘અગારમજ્ઝે વસન્તો નિચ્ચકાલં સત્થારં દટ્ઠું ન લભિસ્સામી’’તિ સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા ઠપેત્વા ભોજનવેલં સરીરકિચ્ચકાલઞ્ચ સેસકાલે યત્થ ઠિતેન સક્કા દસબલં પસ્સિતું, તત્થ ઠિતો અઞ્ઞં કિચ્ચં પહાય ભગવન્તં ઓલોકેન્તોવ વિહરતિ. સત્થા તસ્સ ઞાણપરિપાકં

આગમેન્તો બહુકાલં તસ્મિં રૂપદસ્સનેનેવ વિચરન્તે કિઞ્ચિ અવત્વા પુનેકદિવસં ‘‘કિં તે, વક્કલિ, ઇમિના પૂતિકાયેન દિટ્ઠેન? યો ખો, વક્કલિ, ધમ્મં પસ્સતિ, સો મં પસ્સતિ. યો મં પસ્સતિ, સો ધમ્મં પસ્સતિ. ધમ્મઞ્હિ, વક્કલિ, પસ્સન્તો મં પસ્સતિ, મં પસ્સન્તો ધમ્મં પસ્સતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૭) આહ.

સત્થરિ એવં વદન્તેપિ થેરો સત્થુ દસ્સનં પહાય અઞ્ઞત્થ ગન્તું ન સક્કોતિ. તતો સત્થા ‘‘નાયં ભિક્ખુ સંવેગં અલભિત્વા બુજ્ઝિસ્સતી’’તિ વસ્સૂપનાયિકદિવસે ‘‘અપેહિ, વક્કલી’’તિ થેરં પણામેસિ. સો સત્થારા પણામિતો સમ્મુખે ઠાતું અસક્કોન્તો ‘‘કિં મય્હં જીવિતેન, યોહં સત્થારં દટ્ઠું ન લભામી’’તિ ગિજ્ઝકૂટપબ્બતે પપાતટ્ઠાનં અભિરુહિ. સત્થા તસ્સ તં પવત્તિં ઞત્વા ‘‘અયં ભિક્ખુ મમ સન્તિકા અસ્સાસં અલભન્તો મગ્ગફલાનં ઉપનિસ્સયં નાસેય્યા’’તિ અત્તાનં દસ્સેતું ઓભાસં વિસ્સજ્જેન્તો –

‘‘પામોજ્જબહુલો ભિક્ખુ, પસન્નો બુદ્ધસાસને;
અધિગચ્છે પદં સન્તં, સઙ્ખારૂપસમં સુખ’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૮૧) –

ગાથં વત્વા ‘‘એહિ, વક્કલી’’તિ હત્થં પસારેસિ. થેરો ‘‘દસબલો મે દિટ્ઠો, ‘એહી’તિ અવ્હાનમ્પિ લદ્ધ’’ન્તિ બલવપીતિસોમનસ્સં ઉપ્પાદેત્વા ‘‘કુતો આગચ્છામી’’તિ અત્તનો ગમનભાવં અજાનિત્વા સત્થુ સમ્મુખે આકાસે પક્ખન્દન્તો પઠમપાદેન પબ્બતે ઠિતોયેવ સત્થારા વુત્તગાથં આવજ્જેન્તો આકાસેયેવ પીતિં વિક્ખમ્ભેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણીતિ **અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૮) **ધમ્મપદવણ્ણનાયઞ્ચ** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૮૧) આગતં.

ઇધ પન એવં વદન્તિ – ‘‘કિં તે, વક્કલી’’તિઆદિના સત્થારા ઓવદિતો ગિજ્ઝકૂટે વિહરન્તો વિપસ્સનં પટ્ઠપેસિ, તસ્સ સદ્ધાય બલવભાવતો એવ વિપસ્સના વીથિં ન ઓતરતિ, ભગવા તં ઞત્વા કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા અદાસિ. પુન વિપસ્સનં મત્થકં પાપેતું નાસક્ખિયેવ, અથસ્સ આહારવેકલ્લેન વાતાબાધો ઉપ્પજ્જિ, તં વાતાબાધેન પીળિયમાનં ઞત્વા ભગવા તત્થ ગન્ત્વા પુચ્છન્તો –

૩૫૦.‘‘વાતરોગાભિનીતો ત્વં, વિહરં કાનને વને;
પવિદ્ધગોચરે લૂખે, કથં ભિક્ખુ કરિસ્સસી’’તિ. –

આહ. તં સુત્વા થેરો –

૩૫૧.‘‘પીતિસુખેન વિપુલેન, ફરમાનો સમુસ્સયં;
લૂખમ્પિ અભિસમ્ભોન્તો, વિહરિસ્સામિ કાનને.

૩૫૨.‘‘ભાવેન્તો સતિપટ્ઠાને, ઇન્દ્રિયાનિ બલાનિ ચ;
બોજ્ઝઙ્ગાનિ ચ ભાવેન્તો, વિહરિસ્સામિ કાનને.

૩૫૩.‘‘આરદ્ધવીરિયે પહિતત્તે, નિચ્ચં દળ્હપરક્કમે;
સમગ્ગે સહિતે દિસ્વા, વિહરિસ્સામિ કાનને.

૩૫૪.‘‘અનુસ્સરન્તો સમ્બુદ્ધં, અગ્ગં દન્તં સમાહિતં;

> અતન્દિતો રત્તિન્દિવં, વિહરિસ્સામિ કાનને''તિ. –

ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **વાતરોગાભિનીતો**તિ વાતાબાધેન અસેરિભાવં ઉપનીતો, વાતબ્યાધિના અભિભૂતો. **ત્વન્તિ** થેરં આલપતિ. **વિહરન્તિ** તેન ઇરિયાપથવિહારેન વિહરન્તો. **કાનને વને**તિ કાનનભૂતે વને, મહાઅરઞ્ઞેતિ અત્થો. **પવિદ્ધગોચરે**તિ વિસ્સટ્ઠગોચરે દુલ્લભપચ્ચયે. વાતરોગસ્સ સપ્પાયાનં સપ્પિઆદિભેસજ્જાનં અભાવેન ફરુસભૂમિભાગતાય ચ **લૂખે** લૂખટ્ઠાને. **કથં ભિક્ખુ કરિસ્સસી**તિ ભિક્ખુ ત્વં કથં વિહરિસ્સસીતિ ભગવા પુચ્છિ.

તં સુત્વા થેરો નિરામિસપીતિસોમનસ્સાદિના અત્તનો સુખવિહારં પકાસેન્તો ''**પીતિસુખેના**''તિઆદિમાહ. તત્થ **પીતિસુખેના**તિ ઉબ્બેગલક્ખણાય ફરણલક્ખણાય ચ પીતિયા તંસમ્પયુત્તસુખેન ચ. તેનાહ ''**વિપુલેના**''તિ ઉળારેનાતિ અત્થો. **ફરમાનો સમુસ્સયન્તિ** યથાવુત્તપીતિસુખસમુટ્ઠિતેહિ પણીતેહિ રૂપેહિ સકલં કાયં ફરાપેન્તો નિરન્તરં ફુટં કરોન્તો. **લૂખમ્પિ અભિસમ્ભોન્તો**તિ અરઞ્ઞાવાસજનિતં સલ્લેખવુત્તિહેતુકં દુસ્સહમ્પિ પચ્ચયલૂખં અભિભવન્તો અધિવાસેન્તો. **વિહરિસ્સામિ કાનને**તિ ઝાનસુખેન વિપસ્સનાસુખેન ચ અરઞ્ઞાયતને વિહરિસ્સામીતિ અત્થો. તેનાહ – ''સુખઞ્ચ કાયેન પટિસંવેદેસિ''ન્તિ (પારા॰ ૧૧).

> ''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
> લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ ચ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

ભાવેન્તો સતિપટ્ઠાનેતિ મગ્ગપરિયાપન્ને કાયાનુપસ્સનાદિકે ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ઉપ્પાદેન્તો વડ્ઢેન્તો ચ. **ઇન્દ્રિયાની**તિ મગ્ગપરિયાપન્નાનિ એવ સદ્ધાદીનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ. **બલાની**તિ તથા સદ્ધાદીનિ પઞ્ચ બલાનિ. **બોજ્ઝઙ્ગાની**તિ તથા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગાદીનિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાનિ. **ચ**-સદ્દેન સમ્મપ્પધાનઇદ્ધિપાદમગ્ગઙ્ગાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. તદવિનાભાવતો હિ તગ્ગહણેનેવ તેસં ગહણં હોતિ. **વિહરિસ્સામી**તિ યથાવુત્તે બોધિપક્ખિયધમ્મે ભાવેન્તો મગ્ગસુખેન તદધિગમસિદ્ધેન ફલસુખેન નિબ્બાનસુખેન ચ વિહરિસ્સામિ.

આરદ્ધવીરિયેતિ ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવસેન પગ્ગહિતવીરિયે. **પહિતત્તે**તિ નિબ્બાનં પતિપેસિતચિત્તે. **નિચ્ચં દળ્હપરક્કમે**તિ સબ્બકાલં અસિથિલવીરિયે. અવિવાદવસેન કાયસામગ્ગિદાનવસેન ચ **સમગ્ગે**. દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન **સહિતે** સબ્રહ્મચારી દિસ્વા. એતેન કલ્યાણમિત્તસમ્પત્તિં દસ્સેતિ.

અનુસ્સરન્તો સમ્બુદ્ધન્તિ સમ્મા સામં સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધં સબ્બસત્તુત્તમતાય, **અગ્ગં** ઉત્તમેન દમથેન **દન્તં**, અનુત્તરસમાધિના **સમાહિતં અતન્દિતો** અનલસો હુત્વા, **રત્તિન્દિવં** સબ્બકાલં ''ઇતિપિ સો ભગવા અરહ''ન્તિઆદિના અનુસ્સરન્તો વિહરિસ્સામિ. એતેન બુદ્ધાનુસ્સતિભાવનાય યુત્તાકારદસ્સનેન સબ્બત્થ કમ્મટ્ઠાનાનુયોગમાહ, પુરિમેન પારિહારિયકમ્મટ્ઠાનાનુયોગં.

એવં પન વત્વા થેરો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૨૮-૬૫) –

> ''ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ નાયકો;
> અનોમનામો અમિતો, નામેન પદુમુત્તરો.

‘‘પદુમાકારવદનો, પદુમામલસુચ્છવી;
લોકેનાનુપલિત્તોવ, તોયેન પદુમં યથા.

‘‘વીરો પદુમપત્તક્ખો, કન્તો ચ પદુમં યથા;
પદુમુત્તરગન્ધોવ, તસ્મા સો પદુમુત્તરો.

‘‘લોકજેટ્ઠો ચ નિમ્માનો, અન્ધાનં નયનૂપમો;
સન્તવેસો ગુણનિધિ, કરુણામતિસાગરો.

‘‘સ કદાચિ મહાવીરો, બ્રહ્માસુરસુરચ્ચિતો;
સદેવમનુજાકિણ્ણે, જનમજ્ઝે જિનુત્તમો.

‘‘વદનેન સુગન્ધેન, મધુરેન રુતેન ચ;
રઞ્જયં પરિસં સબ્બં, સન્થવી સાવકં સકં.

‘‘સદ્ધાધિમુત્તો સુમતિ, મમ દસ્સનલાલસો;
નત્થિ એતાદિસો અઞ્ઞો, યથાયં ભિક્ખુ વક્કલિ.

‘‘તદાહં હંસવતિયં, નગરે બ્રાહ્મણત્રજો;
હુત્વા સુત્વા ચ તં વાક્યં, તં ઠાનમભિરોચયિં.

‘‘સસાવકં તં વિમલં, નિમન્તેત્વા તથાગતં;
સત્તાહં ભોજયિત્વાન, દુસ્સેહચ્છાદયિં તદા.

‘‘નિપચ્ચ સિરસા તસ્સ, અનન્તગુણસાગરે;
નિમુગ્ગો પીતિસમ્પુણ્ણો, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘યો સો તયા સન્થવિતો, ઇતો સત્તમકે મુનિ;
ભિક્ખુ સદ્ધાવતં અગ્ગો, તાદિસો હોમહં મુને.

‘‘એવં વુત્તે મહાવીરો, અનાવરણદસ્સનો;
ઇમં વાક્યં ઉદીરેસિ, પરિસાય મહામુનિ.

‘‘પસ્સથેતં માણવકં, પીતમટ્ઠનિવાસનં;
હેમયઞ્ઞોપચિતઙ્ગં, જનનેત્તમનોહરં.

‘‘એસો અનાગતદ્ધાને, ગોતમસ્સ મહેસિનો;
અગ્ગો સદ્ધાધિમુત્તાનં, સાવકોયં ભવિસ્સતિ.

‘‘દેવભૂતો મનુસ્સો વા, સબ્બસન્તાપવજ્જિતો;

સબ્બભોગપરિબ્યૂળ્હો, સુખિતો સંસરિસ્સતિ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
વક્કલિ નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘તેન કમ્મવિસેસેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘સબ્બત્થ સુખિતો હુત્વા, સંસરન્તો ભવાભવે;
સાવત્થિયં પુરે જાતો, કુલે અઞ્ઞતરે અહં.

‘‘નોનીતસુખુમાલં મં, જાતપલ્લવકોમલં;
મન્દં ઉત્તાનસયનં, પિસાચભયતજ્જિતા.

‘‘પાદમૂલે મહેસિસ્સ, સાયેસું દીનમાનસા;
ઇમં દદામ તે નાથ, સરણં હોહિ નાયક.

‘‘તદા પટિગ્ગહિ સો મં, ભીતાનં સરણો મુનિ;
જાલિના ચક્કઙ્કિતેન, મુદુકોમલપાણિના.

‘‘તદા પભુતિ તેનાહં, અરક્ખેય્યેન રક્ખિતો;
સબ્બવેરવિનિમુત્તો, સુખેન પરિવુદ્ધિતો.

‘‘સુગતેન વિના ભૂતો, ઉક્કણ્ઠામિ મુહુત્તકં;
જાતિયા સત્તવસ્સોહં, પબ્બજિં અનગારિયં.

‘‘સબ્બપારમિસમ્ભૂતં , નીલક્ખિનયનં વરં;
રૂપં સબ્બસુભાકિણ્ણં, અતિત્તો વિહરામહં.

‘‘બુદ્ધરૂપરતિં ઞત્વા, તદા ઓવદિ મં જિનો;
અલં વક્કલિ કિં રૂપે, રમસે બાલનન્દિતે.

‘‘યો હિ પસ્સતિ સદ્ધમ્મં, સો મં પસ્સતિ પણ્ડિતો;
અપસ્સમાનો સદ્ધમ્મં, મં પસ્સમ્પિ ન પસ્સતિ.

‘‘અનન્તાદીનવો કાયો, વિસરુક્ખસમૂપમો;
આવાસો સબ્બરોગાનં, પુઞ્જો દુક્ખસ્સ કેવલો.

‘‘નિબ્બિન્દિય તતો રૂપે, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
પસ્સ ઉપક્કિલેસાનં, સુખેનન્તં ગમિસ્સસિ.

‘‘એવં તેનાનુસિટ્ઠોહં, નાયકેન હિતેસિના;
ગિજ્ઝકૂટં સમારુય્હ, ઝાયામિ ગિરિકન્દરે.

‘‘ઠિતો પબ્બતપાદમ્હિ, અસ્સાસયિ મહામુનિ;
વક્કલીતિ જિનો વાચં, તં સુત્વા મુદિતો અહં.

‘‘પક્ખન્દિં સેલપબ્ભારે, અનેકસતપોરિસે;
તદા બુદ્ધાનુભાવેન, સુખેનેવ મહિં ગતો.

‘‘પુનોપિ ધમ્મં દેસેતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
તમહં ધમ્મમઞ્ઞાય, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘સુમહાપરિસમજ્ઝે, તદા મં ચરણન્તગો;
અગ્ગં સદ્ધાધિમુત્તાનં, પઞ્ઞપેસિ મહામતિ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તોપિ થેરો ઇમા એવ ગાથા અભાસિ. અથ નં સત્થા ભિક્ખુસઙ્ઘમજ્ઝે નિસિન્નો સદ્ધાધિમુત્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસીતિ.

વક્કલિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વિજિતસેનત્થેરગાથાવણ્ણના

ઓલગ્ગેસ્સામીતિઆદિકા આયસ્મતો વિજિતસેનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ઘરાવાસં પહાય ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો આકાસેન ગચ્છન્તં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પસન્નાકારં દસ્સેન્તો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા આકાસતો ઓતરિ. સો ભગવતો મનોહરાનિ મધુરાનિ ફલાનિ ઉપનેસિ, પટિગ્ગહેસિ ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે હત્થાચરિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વિજિતસેનો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પાપુણિ. તસ્સ માતુલા સેનો ચ ઉપસેનો ચાતિ દ્વે હત્થાચરિયા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધા પબ્બજિત્વા વાસધુરં પૂરેન્તા અરહત્તં પાપુણિંસુ. વિજિતસેનોપિ હત્થિસિપ્પે નિપ્ફત્તિં ગતો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસે અલગ્ગમાનસો સત્થુ યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો માતુલત્થેરાનં સન્તિકે પબ્બજિત્વા તેસં

ઓવાદાનુસાસનિયા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનાવીથિં લઙ્ઘિત્વા બહિદ્ધા નાનારમ્મણે વિધાવન્તં અત્તનો ચિત્તં ઓવદન્તો –

૩૫૫.''ઓલગ્ગેસ્સામિ તે ચિત્ત, આણિદ્વારેવ હત્થિનં;
ન તં પાપે નિયોજેસ્સં, કામજાલં સરીરજં.

૩૫૬.''ત્વં ઓલગ્ગો ન ગચ્છસિ, દ્વારવિવરં ગજોવ અલભન્તો;
ન ચ ચિત્તકલિ પુનપ્પુનં, પસક્ક પાપરતો ચરિસ્સસિ.

૩૫૭.''યથા કુઞ્જરં અદન્તં, નવગ્ગહમઙ્કુસગ્ગહો;
બલવા આવત્તેતિ અકામં, એવં આવત્તયિસ્સં તં.

૩૫૮.''યથા વરહયદમકુસલો, સારથિપવરો દમેતિ આજઞ્ઞં;
એવં દમયિસ્સં તં, પતિટ્ઠિતો પઞ્ચસુ બલેસુ.

૩૫૯.''સતિયા તં નિબન્ધિસ્સં, પયુત્તો તે દમેસ્સામિ;
વીરિયધુરનિગ્ગહિતો, ન યિતો દૂરં ગમિસ્સસે ચિત્તા''તિ. –

ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઓલગ્ગેસ્સામી**તિ સંવરિસ્સામિ નિવારેસ્સામિ. **તે**તિ તં. ઉપયોગત્થે હિ ઇદં સામિવચનં . તે ગમનન્તિ વા વચનસેસો. **હત્થિન**ન્તિ ચ હત્થિન્તિ અત્થો. **ચિત્તા**તિ અત્તનો ચિત્તં આલપતિ. યથા તં વારેતુકામો, તં દસ્સેન્તો ''**આણિદ્વારેવ હત્થિન**''ન્તિ આહ. આણિદ્વારં નામ પાકારબદ્ધસ્સ નગરસ્સ ખુદ્દકદ્વારં, યં ઘટિકાછિદ્દે આણિમ્હિ પક્ખિત્તે યન્તેન વિના અબ્ભન્તરે ઠિતેહિપિ વિવરિતું ન સક્કા. યેન મનુસ્સગવસ્સમહિંસાદયો ન નિગ્ગન્તું સક્કા. નગરતો બહિ નિગ્ગન્તુકામમ્પિ હત્થિં યતો પલોભેત્વા હત્થાચરિયો ગમનં નિવારેસિ. અથ વા આણિદ્વારં નામ પલિઘદ્વારં. તત્થ હિ તિરિયં પલિઘં ઠપેત્વા રુક્ખસૂચિસઙ્ખાતં આણિં પલિઘસીસે આવુણન્તિ. **પાપે**તિ રૂપાદીસુ ઉપ્પજ્જનકઅભિજ્ઝાદિપાપધમ્મે **તં ન નિયોજેસ્સં** ન નિયોજિસ્સામિ. **કામજાલા**તિ કામસ્સ જાલભૂતં. યથા હિ મચ્છબન્ધમિગલુદ્દાનં જાલં નામ મચ્છાદીનં તેસં યથાકામકારસાધનં, એવં અયોનિસોમનસિકારાનુપાતિતં ચિત્તં મારસ્સ કામકારસાધનં. તેન હિ સો સત્તે અનત્થેસુ પાતેતિ. **સરીરજા**તિ સરીરેસુ ઉપ્પજ્જનક. પઞ્ચવોકારભવે હિ ચિત્તં રૂપપટિબદ્ધવુત્તિતાય ''સરીરજ''ન્તિ વુચ્ચતિ.

ત્વં ઓલગ્ગો ન ગચ્છસીતિ ત્વં, ચિત્તકલિ, મયા સતિપઞ્ઞાપતોદઅઙ્કુસેહિ વારિતો ન દાનિ યથારુચિં ગમિસ્સસિ, અયોનિસોમનસિકારવસેન યથાકામં વત્તિતું ન લભિસ્સસિ. યથા કિં? **દ્વારવિવરં ગજોવ અલભન્તો** નગરતો ગજનિરોધતો વા નિગ્ગમનાય દ્વારવિવરકં અલભમાનો હત્થી વિય. **ચિત્તકલી**તિ ચિત્તકાળકણ્ણિ. **પુનપ્પુન**ન્તિ અપરાપરં. **પસક્કા**તિ સરણસમ્પસ્સાસવસેન. **પાપરતો**તિ પાપકમ્મનિરતો પુબ્બે વિય ઇદાનિ **ન ચરિસ્સસિ** તથા ચરિતું ન દસ્સામીતિ અત્થો.

અદન્તન્તિ અદમિતં હત્થિસિક્ખં અસિક્ખિતં. **નવગ્ગહ**ન્તિ અચિરગહિતં. **અઙ્કુસગ્ગહો**તિ હત્થાચરિયો. **બલવા**તિ કાયબલેન ઞાણબલેન ચ બલવા. **આવત્તેતિ અકામ**ન્તિ અનિચ્છન્તમેવ નિસેધનતો નિવત્તેતિ. **એવં**

આવત્તયિસ્સન્તિ યથા યથાવુત્તં હત્થિં હત્થાચરિયો, એવં તં ચિત્તં ચિત્તકલિં દુચ્ચરિતનિસેધનતો નિવત્તયિસ્સામિ.

વરહયદમકુસલોતિ ઉત્તમાનં અસ્સદમ્માનં દમને કુસલો. તતો એવ **સારથિપવરો** અસ્સદમ્મસારથીસુ વિસિટ્ઠો **દમેતિ આજઞ્ઞં** આજાનીયં અસ્સદમ્મં દેસકાલાનુરૂપં સઙ્ગરુસેહિ દમેતિ વિનેતિ નિબ્બિસેવનં કરોતિ. **પતિટ્ઠિતો પઞ્ચસુ બલેસૂ**તિ સદ્ધાદીસુ પઞ્ચસુ બલેસુ પતિટ્ઠિતો હુત્વા અસ્સદ્ધિયાદિનિસેધનતો **તં દમયિસ્સં** દમેસ્સામીતિ અત્થો.

સતિયા તં નિબન્ધિસ્સન્તિ ગોચરજ્ઝત્તતો બહિ ગન્તું અદેન્તો સતિયોત્તેન કમ્મટ્ઠાનથમ્ભે, ચિત્તકલિ, તં નિબન્ધિસ્સામિ નિયમેસ્સામિ. **પયુત્તો તે દમેસ્સામી**તિ તત્થ નિબન્ધન્તો એવ યુત્તપ્પયુત્તો હુત્વા તે દમેસ્સામિ, સંકિલેસમલતો તં વિસોધેસ્સામિ. **વીરિયધુરનિગ્ગહિતો**તિ યથાવુત્તો છેકેન સુસારથિના યુગે યોજિતો યુગનિગ્ગહિતો યુગન્તરગતો તં નાતિક્કમતિ, એવં ત્વમ્પિ ચિત્ત, મમ વીરિયધુરે નિગ્ગહિતો સક્કચ્ચકારિતાય સાતચ્ચકારિતાય અઞ્ઞથા વત્તિતું અલભન્તો ઇતો ગોચરજ્ઝત્તતો દૂરં બહિ ન ગમિસ્સસિ. ભાવનાનુયુત્તસ્સ હિ કમ્મટ્ઠાનતો અઞ્ઞં આસન્નમ્પિ લક્ખણતો દૂરમેવાતિ એવં થેરો ઇમાહિ ગાથાહિ અત્તનો ચિત્તં નિગ્ગણ્હન્તોવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૫.૨૨-૩૦) –

‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, દ્વત્તિંસવરલક્ખણં;
વિપિનગ્ગેન ગચ્છન્તં, સાલરાજંવ ફુલ્લિતં.

‘‘તિણત્થરં પઞ્ઞાપેત્વા, બુદ્ધસેટ્ઠં અયાચહં;
અનુકમ્પતુ મં બુદ્ધો, ભિક્ખં ઇચ્છામિ દાતવે.

‘‘અનુકમ્પકો કારુણિકો, અત્થદસ્સી મહાયસો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, ઓરુહિ મમ અસ્સમે.

‘‘ઓરોહિત્વાન સમ્બુદ્ધો, નિસીદિ પણ્ણસન્થરે;
ભલ્લાતકં ગહેત્વાન, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં.

‘‘મમ નિજ્ઝાયમાનસ્સ, પરિભુઞ્જિ તદા જિનો;
તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, અભિવન્દિં તદા જિનં.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં ફલમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તોપિ ઇમા ગાથા અભાસિ.

વિજિતસેનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. યસદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉપારમ્ભચિત્તોતિઆદિકા આયસ્મતો યસદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિ. તથા હેસ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો કામે પહાય ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અભિત્થવિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મલ્લરટ્ઠે મલ્લરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **યસદત્તો**તિ લદ્ધનામો, વયપ્પત્તો તક્કસિલં ગન્ત્વા સબ્બસિપ્પાનિ સિક્ખિત્વા સભિયેન પરિબ્બાજકેન સદ્ધિંયેવ ચારિકં ચરમાનો, અનુપુબ્બેન સાવત્થિયં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા સભિયેન પુટ્ઠપઞ્હેસુ વિસ્સજ્જિયમાનેસુ સયં ઓતારાપેક્ખો સુણન્તો નિસીદિ ‘‘સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદે દોસં દસ્સામી’’તિ. અથસ્સ ભગવા ચિત્તાચારં ઞત્વા **સભિયસુત્તદેસનાવસાને** (સુ॰ નિ॰ સભિયસુત્ત) ઓવાદં દેન્તો –

૩૬૦.‘‘ઉપારમ્ભચિત્તો દુમ્મેધો, સુણાતિ જિનસાસનં;
આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા, નભસો પથવી યથા.

૩૬૧.‘‘ઉપારમ્ભચિત્તો દુમ્મેધો, સુણાતિ જિનસાસનં;
પરિહાયતિ સદ્ધમ્મા, કાળપક્ખેવ ચન્દિમા.

૩૬૨.‘‘ઉપારમ્ભચિત્તો દુમ્મેધો, સુણાતિ જિનસાસનં;
પરિસુસ્સતિ સદ્ધમ્મે, મચ્છો અપ્પોદકે યથા.

૩૬૩.‘‘ઉપારમ્ભચિત્તો દુમ્મેધો, સુણાતિ જિનસાસનં;
ન વિરૂહતિ સદ્ધમ્મે, ખેત્તે બીજંવ પૂતિકં.

૩૬૪.‘‘યો ચ તુટ્ઠેન ચિત્તેન, સુણાતિ જિનસાસનં;
ખેપેત્વા આસવે સબ્બે, સચ્છિકત્વા અકુપ્પતં;
પપ્પુય્ય પરમં સન્તિં, પરિનિબ્બાતિનાસવો’’તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઉપારમ્ભચિત્તો**તિ સારમ્ભચિત્તો, દોસારોપનાધિપ્પાયોતિ અત્થો. **દુમ્મેધો**તિ નિપ્પઞ્ઞો. **આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા**તિ સો તાદિસો પુગ્ગલો નભસો વિય પથવી પટિપત્તિસદ્ધમ્મતોપિ દૂરે હોતિ, પગેવ પટિવેધસદ્ધમ્મતો. ‘‘ન ત્વં ઇમં ધમ્મવિનયં આજાનાસી’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૮) વિગ્ગાહિકકથં અનુયુત્તસ્સ કુતો સન્તનિપુણો પટિપત્તિસદ્ધમ્મો.

પરિહાયતિ સદ્ધમ્માતિ નવવિધલોકુત્તરધમ્મતો પુબ્બભાગિયસદ્ધાદિસદ્ધમ્મતોપિ નિહીયતિ. **પરિસુસ્સતી**તિ વિસુસ્સતિ કાયચિત્તાનં પીણનરસસ્સ પીતિપામોજ્જાદિકુસલધમ્મસ્સાભાવતો. **ન વિરૂહતી**તિ વિરૂળ્હિં વુદ્ધિં ન પાપુણાતિ. **પૂતિક**ન્તિ ગોમયલેપદાનાદિઅભાવેન પૂતિભાવં પત્તં.

તુટ્ઠેન ચિત્તેનાતિ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં, અત્તમનો પમુદિતો હુત્વાતિ અત્થો. **ખેપેત્વા**તિ સમુચ્છિન્દિત્વા. **અકુપ્પત**ન્તિ અરહત્તં. **પપ્પુય્યા**તિ પાપુણિત્વા. **પરમં સન્તિ**ન્તિ અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં. તદધિગમો ચસ્સ કેવલં કાલાગમનમેવ, ન કોચિવિધોતિ તં દસ્સેતું વુત્તં ‘‘**પરિનિબ્બાતિનાસવો**’’તિ.

એવં સત્થારા ઓવદિતો સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૩૫-૪૩) –

> ‘‘કણિકારંવ જલિતં, દીપરુક્ખંવ જોતિતં;
> કઞ્ચનંવ વિરોચન્તં, અદ્દસં દ્વિપદુત્તમં.
>
> ‘‘કમણ્ડલું ઠપેત્વાન, વાકચીરઞ્ચ કુણ્ડિકં;
> એકંસં અજિનં કત્વા, બુદ્ધસેટ્ઠં થવિં અહં.
>
> ‘‘તમન્ધકારં વિધમં, મોહજાલસમાકુલં;
> ઞાણાલોકં દસ્સેત્વાન, નિત્તિણ્ણોસિ મહામુનિ.
>
> ‘‘સમુદ્ધરસિમં લોકં, સબ્બાવન્તમનુત્તરં;
> ઞાણે તે ઉપમા નત્થિ, યાવતા જગતો ગતિ.
>
> ‘‘તેન ઞાણેન સબ્બઞ્ઞૂ, ઇતિ બુદ્ધો પવુચ્ચતિ;
> વન્દામિ તં મહાવીરં, સબ્બઞ્ઞુતમનાવરં.
>
> ‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, બુદ્ધસેટ્ઠં થવિં અહં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણત્થવાયિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તોપિ થેરો ઇમા એવ ગાથા અભાસિ.

યસદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. સોણકુટિકણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉપસમ્પદા ચ મે લદ્ધાતિઆદિકા આયસ્મતો સોણસ્સ કુટિકણ્ણસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે વિભવસમ્પન્નો સેટ્ઠિ હુત્વા ઉળારાય ઇસ્સરિયસમ્પત્તિયા ઠિતો એકદિવસં સત્થારં સતસહસ્સખીણાસવપરિવુતં મહતિયા બુદ્ધલીળાય મહન્તેન બુદ્ધાનુભાવેન નગરં પવિસન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા અઞ્જલિં કત્વા અટ્ઠાસિ. સો પચ્છાભત્તં ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું કલ્યાણવાક્કરણાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનં પત્થેત્વા મહાદાનં દત્વા પણિધાનં અકાસિ. સત્થા તસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા ‘‘અનાગતે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને કલ્યાણવાક્કરણાનં અગ્ગો ભવિસ્સતી’’તિ બ્યાકાસિ.

સો તત્થ યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે સાસને પબ્બજિત્વા વત્તપટિવત્તાનિ પૂરેન્તો એકસ્સ ભિક્ખુનો ચીવરં સિબ્બિત્વા અદાસિ. પુન બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે બારાણસિયં તુન્નવાયો હુત્વા એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ચીવરકોટિં છિન્નં ઘટેત્વા અદાસિ. એવં તત્થ તત્થ પુઞ્ઞાનિ કત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે

અવન્તિરટ્ઠે કુરરઘરે મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. **સોણો**તિસ્સ નામં અકંસુ. કોટિઅગ્ઘનકસ્સ કણ્ણપિળન્ધનસ્સ ધારણેન ''કોટિકણ્ણો''તિ વત્તબ્બે **કુટિકણ્ણો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ.

સો અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા કુટુમ્બં સણ્ઠપેન્તો આયસ્મન્તે મહાકચ્ચાને કુલઘરં નિસ્સાય પવત્તપબ્બતે વિહરન્તે તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાય તં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહિ. સો અપરભાગે સંસારે સઞ્જાતસંવેગો થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કિચ્છેન કસિરેન દસવગ્ગં સઙ્ઘં સન્નિપાતેત્વા ઉપસમ્પજ્જિત્વા કતિપયકાલં થેરસ્સ સન્તિકે વસિત્વા, થેરં આપુચ્છિત્વા સત્થારં વન્દિતું સાવત્થિં ઉપગતો, સત્થારા એકગન્ધકુટિયં વાસં લભિત્વા પચ્ચૂસસમયે અજ્ઝિટ્ઠો સોળસઅટ્ઠકવગ્ગિયાનં ઉસ્સારણેન સાધુકારં દત્વા ભાસિતાય ''દિસ્વા આદીનવં લોકે''તિ (ઉદા॰ ૪૬; મહાવ॰ ૨૫૮) ઉદાનગાથાય પરિયોસાને વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૨૬-૩૪) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
વસીસતસહસ્સેહિ, નગરં પાવિસી તદા.

''નગરં પવિસન્તસ્સ, ઉપસન્તસ્સ તાદિનો;
રતનાનિ પજ્જોતિંસુ, નિગ્ઘોસો આસિ તાવદે.

''બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, ભેરી વજ્જુમઘટ્ટિતા;
સયં વીણા પવજ્જન્તિ, બુદ્ધસ્સ પવિસતો પુરં.

''બુદ્ધસેટ્ઠં નમસ્સામિ, પદુમુત્તરમહામુનિં;
પાટિહીરઞ્ચ પસ્સિત્વા, તત્થ ચિત્તં પસાદયિં.

''અહો બુદ્ધો અહો ધમ્મો, અહો નો સત્થુ સમ્પદા;
અચેતનાપિ તૂરિયા, સયમેવ પવજ્જરે.

''સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધસઞ્ઞાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો અત્તનો ઉપજ્ઝાયેન આચિક્ખિતનિયામેન પચ્ચન્તિમેસુ જનપદેસુ વિનયધરપઞ્ચમેન ગણેન ઉપસમ્પદા, ધુવન્હાનં, ચમ્મત્થરણં, ગુણઙ્ગુણૂપાહનં, ચીવરવિપ્પવાસોતિ પઞ્ચ વરે યાચિત્વા તે સત્થુ સન્તિકા લભિત્વા પુનદેવ અત્તનો વસિતટ્ઠાનં ગન્ત્વા ઉપજ્ઝાયસ્સ તમત્થં આરોચેસિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન **ઉદાનટ્ઠકથાયં** આગતનયેન વેદિતબ્બો. **અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં** (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૬) પન ''ઉપસમ્પન્નો હુત્વા અત્તનો ઉપજ્ઝાયસ્સ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણી''તિ વુત્તં.

સો અપરભાગે વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન –

૩૬૫.''ઉપસમ્પદા ચ મે લદ્ધા, વિમુત્તો ચમ્હિ અનાસવો;

સો ચ મે ભગવા દિટ્ઠો, વિહારે ચ સહાવસિં.

૩૬૬.‘‘બહુદેવ રત્તિં ભગવા, અબ્ભોકાસેતિનામયિ;
વિહારકુસલો સત્થા, વિહારં પાવિસી તદા.

૩૬૭.‘‘સન્થરિત્વાન સઙ્ઘાટિં, સેય્યં કપ્પેસિ ગોતમો;
સીહો સેલગુહાયંવ, પહીનભયભેરવો.

૩૬૮.‘‘તતો કલ્યાણવાક્કરણો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકો;
સોણો અભાસિ સદ્ધમ્મં, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સમ્મુખા.

૩૬૯.‘‘પઞ્ચક્ખન્ધે પરિઞ્ઞાય, ભાવયિત્વાન અઞ્જસં;
પપ્પુય્ય પરમં સન્તિં, પરિનિબ્બિસ્સત્યનાસવો’’તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઉપસમ્પદા ચ મે લદ્ધા**તિ યા સા કિચ્છેન દસવગ્ગં ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેત્વા અત્તના લદ્ધા ઉપસમ્પદા. યા ચ પન વરદાનવસેન સબ્બપચ્ચન્તિમેસુ જનપદેસુ વિનયધરપઞ્ચમેન ગણેન સત્થારા અનુઞ્ઞાતા ઉપસમ્પદા, તદુભયં સન્ધાયાહ. **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, તેન ઇતરેપિ સત્થુ સન્તિકા લદ્ધવરે સઙ્ગણ્હાતિ. **વિમુત્તો ચમ્હિ અનાસવો**તિ અગ્ગમગ્ગેન સકલકિલેસવત્થુવિમુત્તિયા વિમુત્તો ચ અમ્હિ. તતો એવ કામાસવાદીહિ અનાસવો અમ્હીતિ યોજના. **સો ચ મે ભગવા દિટ્ઠો**તિ યદત્થં અહં અવન્તિરટ્ઠતો સાવત્થિં ગતો, સો ચ ભગવા મયા અદિટ્ઠપુબ્બો દિટ્ઠો. **વિહારે ચ સહાવસિન્તિ** ન કેવલં તસ્સ ભગવતો દસ્સનમેવ મયા લદ્ધં, અથ ખો વિહારે સત્થુ ગન્ધકુટિયં સત્થારા કારણં સલ્લક્ખેત્વા વાસેન્તેન સહ અવસિં. ‘‘**વિહારે**તિ વિહારસમીપે’’તિ કેચિ.

બહુદેવ રત્તિન્તિ પઠમં યામં ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનાવસેન કમ્મટ્ઠાનસોધનવસેન ચ, મજ્ઝિમં યામં દેવાનં બ્રહ્મૂનઞ્ચ કઙ્ખચ્છેદનવસેન ભગવા બહુદેવ રત્તિં અબ્ભોકાસે **અતિનામયિ** વીતિનામેસિ. **વિહારકુસલો**તિ દિબ્બબ્રહ્મઆનેઞ્જઅરિયવિહારેસુ કુસલો. **વિહારં પાવિસી**તિ અતિવેલં નિસજ્જચઙ્કમેહિ ઉપ્પન્નપરિસ્સમવિનોદનત્થં ગન્ધકુટિં પાવિસિ.

સન્થરિત્વાન સઙ્ઘાટિં, સેય્યં કપ્પેસીતિ ચતુગ્ગુણં સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞાપેત્વા સીહસેય્યં કપ્પેસિ. તેનાહ ‘‘ગોતમો સીહો સેલગુહાયંવ પહીનભયભેરવો’’તિ. તત્થ **ગોતમો**તિ ભગવન્તં ગોત્તેન કિત્તેતિ. **સીહો સેલગુહાયંવા**તિ સેલસ્સ પબ્બતસ્સ ગુહાયં. યથા સીહો મિગરાજા તેજુસ્સદતાય પહીનભયભેરવો દક્ખિણેન પસ્સેન પાદે પાદં અચ્ચાધાય સેય્યં કપ્પેસિ, એવં ચિત્તુત્રાસલોમહંસનછમ્ભિતત્તહેતૂનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા પહીનભયભેરવો ગોતમો ભગવા સેય્યં કપ્પેસીતિ અત્થો.

તતોતિ પચ્છા, સીહસેય્યં કપ્પેત્વા તતો વુટ્ઠહિત્વા ‘‘પટિભાતુ તં ભિક્ખુ ધમ્મો ભાસિતુ’’ન્તિ (ઉદા॰ ૪૬) સત્થારા અજ્ઝેસિતોતિ અત્થો. **કલ્યાણવાક્કરણો**તિ સુન્દરવચીકરણો, લક્ખણસમ્પન્નવચનક્કમોતિ અત્થો. **સોણો અભાસિ સદ્ધમ્મ**ન્તિ સોળસ અટ્ઠકવગ્ગિયસુત્તાનિ સોણો કુટિકણ્ણો, **બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ **સમ્મુખા**, પચ્ચક્ખતો અભાસીતિ થેરો અત્તાનમેવ પરં વિય અવોચ.

પઞ્ચક્ખન્ધે પરિઞ્ઞાયાતિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે તીહિપિ પરિઞ્ઞાહિ પરિજાનિત્વા તે પરિજાનન્તોયેવ, **અઞ્જસં** અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવયિત્વા, **પરમં સન્તિં** નિબ્બાનં **પપ્પુય્ય** પાપુણિત્વા ઠિતો **અનાસવો**. તતો એવ ઇદાનિ **પરિનિબ્બિસ્સતિ** અનુપાદિસેસનિબ્બાનવસેન નિબ્બાયિસ્સતીતિ.

સોણકુટિકણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. કોસિયત્થેરગાથાવણ્ણના

યો એવ ગરૂનન્તિઆદિકા આયસ્મતો કોસિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ઉચ્છુખણ્ડિકં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **કોસિયો**તિસ્સ ગોત્તવસેન નામં અકાસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો આયસ્મન્તં ધમ્મસેનાપતિં અભિણ્હં ઉપસઙ્કમતિ, તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુણાતિ. સો તેન સાસને પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૪૪-૪૯) –

“નગરે બન્ધુમતિયા, દ્વારપાલો અહોસહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સબ્બધમ્માન પારગું.

“ઉચ્છુખણ્ડિકમાદાય બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, વિપસ્સિસ્સ મહેસિનો.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં ઉચ્છુમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઉચ્છુખણ્ડસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા ગરુવાસં સપ્પુરિસૂપનિસ્સયઞ્ચ પસંસન્તો –

૩૭૦. “યો વે ગરૂનં વચનઞ્ઞુ ધીરો, વસે ચ તમ્હિ જનયેથ પેમં;
સો ભત્તિમા નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો, ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સ.

૩૭૧. “યં આપદા ઉપ્પતિતા ઉળારા, નક્ખમ્ભયન્તે પટિસઙ્ખયન્તં;
સો થામવા નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો, ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સ.

૩૭૨. “યો વે સમુદ્દોવ ઠિતો અનેજો, ગમ્ભીરપઞ્ઞો નિપુણત્થદસ્સી;
અસંહારિયો નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો, ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સ.

૩૭૩. “બહુસ્સુતો ધમ્મધરો ચ હોતિ, ધમ્મસ્સ હોતિ અનુધમ્મચારી;
સો તાદિસો નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો, ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સ.

૩૭૪. “અત્થઞ્ચ યો જાનાતિ ભાસિતસ્સ,

અત્થઞ્ચ ઞત્વાન તથા કરોતિ;
અત્થન્તરો નામ સ હોતિ પણ્ડિતો,
ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સા''તિ. –

ઇમા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **યો**તિ ખત્તિયાદીસુ ચતૂસુ પરિસાસુ યો કોચિ. **વે**તિ બ્યત્તં. **ગરૂન**ન્તિ સીલાદિગરુગુણયુત્તાનં પણ્ડિતાનં. **વચનઞ્ઞૂ**તિ તેસં અનુસાસનીવચનં જાનન્તો, યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાનો પટિપજ્જિત્વા ચ તસ્સ ફલં જાનન્તોતિ અત્થો. **ધીરો**તિ ધિતિસમ્પન્નો. **વસે ચ તમ્હિ જનયેથ પેમ**ન્તિ તસ્મિં ગરૂનં વચને ઓવાદે વસેય્ય યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જેય્ય, પટિપજ્જિત્વા ''ઇમિના વતાહં ઓવાદેન ઇમં જાતિઆદિદુક્ખં વીતિવત્તો''તિ તત્થ જનયેથ પેમં ગારવં ઉપ્પાદેય્ય. ઇદઞ્હિ દ્વયં ''ગરૂનં વચનઞ્ઞુ ધીરો''તિ પદદ્વયેન વુત્તસ્સેવત્થસ્સ પાકટકરણં. **સો**તિ યો ગરૂનં વચનઞ્ઞૂ ધીરો, સો યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિયા તત્થ **ભત્તિમા** ચ નામ હોતિ, જીવિતહેતુપિ તસ્સ અનતિક્કમનતો **પણ્ડિતો** ચ નામ હોતિ. **ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સા**તિ તથા પટિપજ્જન્તો ચ તાય એવ પટિપત્તિયા ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં જાનનહેતુ લોકિયલોકુત્તરધમ્મેસુ વિજ્જાત્તયાદિવસેન ''તેવિજ્જો, છળભિઞ્ઞો, પટિસમ્ભિદાપત્તો''તિ વિસેસિ વિસેસવા સિયાતિ અત્થો.

યન્તિ યં પુગ્ગલં પટિપત્તિયા અન્તરાયકરણતો **''આપદા''**તિ લદ્ધવોહારા સોતુણ્હખુપ્પિપાસાદિપાકટપરિસ્સયા ચેવ રાગાદિપટિચ્છન્નપરિસ્સયા ચ **ઉપ્પતિતા** ઉપ્પન્ના, **ઉળારા** બલવન્તોપિ **નક્ખમ્ભયન્તે** ન કિઞ્ચિ ચાલેન્તિ. કસ્મા? **પટિસઙ્ખયન્તા**ન્તિ પટિસઙ્ખાયમાનં પટિસઙ્ખાનબલે ઠિતન્તિ અત્થો. **સો**તિ યો દળ્હતરાહિ આપદાહિપિ અક્ખમ્ભનીયો, સો **થામવા** ધિતિમા દળ્હપરક્કમો નામ હોતિ. અનવસેસસંકિલેસપક્ખસ્સ અભિભવનકપઞ્ઞાબલસમઙ્ગિતાય **પણ્ડિતો** ચ નામ હોતિ. તથાભૂતો ચ **ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સા**તિ તં વુત્તત્થમેવ.

સમુદ્દોવ ઠિતોતિ સમુદ્દો વિય ઠિતસભાવો. યથા હિ ચતુરાસીતિયોજનસહસ્સગમ્ભીરે સિનેરુપાદસમીપે મહાસમુદ્દો અટ્ઠહિપિ દિસાહિ ઉટ્ઠિતેહિ પકતિવાતેહિ અનિઞ્જનતો **ઠિતો અનેજો** ગમ્ભીરો ચ, એવં કિલેસવાતેહિ તિત્થિયવાદવાતેહિ ચ અકમ્પનીયતો **ઠિતો અનેજો**. ગમ્ભીરસ્સ અનુપચિતઞાણસમ્ભારેહિ અલદ્ધગાધસ્સ નિપુણસ્સ સુખુમસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદાદિઅત્થસ્સ પટિવિજ્ઝનેન **ગમ્ભીરપઞ્ઞો નિપુણત્થદસ્સી**. **અસંહારિયો નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો** સો તાદિસો પુગ્ગલો કિલેસેહિ દેવપુત્તમારાદીસુ વા કેનચિ અસંહારિયતાય અસંહારિયો નામ હોતિ, યથાવુત્તેન અત્થેન **પણ્ડિતો** ચ નામ હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

બહુસ્સુતોતિ પરિયત્તિબાહુસચ્ચવસેન બહુસ્સુતો, સુત્તગેય્યાદિ બહું સુતં એતસ્સાતિ બહુસ્સુતો. તમેવ ધમ્મં સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસં વિય અવિનસ્સન્તમેવ ધારેતીતિ **ધમ્મધરો** ચ હોતિ. **ધમ્મસ્સ હોતિ અનુધમ્મચારી**તિ યથાસુતસ્સ યથાપરિયત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય નવલોકુત્તરધમ્મસ્સ અનુરૂપં ધમ્મં પુબ્બભાગપટિપદાસઙ્ખાતં ચતુપારિસુદ્ધિસીલધુતઙ્ગઅસુભકમ્મટ્ઠાનાદિભેદં ચરતિ પટિપજ્જતીતિ અનુધમ્મચારી હોતિ, ''અજ્જ અજ્જેવા''તિ પટિવેધં આકઙ્ખન્તો વિચરતિ. **સો તાદિસો નામ ચ હોતિ પણ્ડિતો**તિ યો પુગ્ગલો યં ગરું નિસ્સાય બહુસ્સુતો ધમ્મધરો ધમ્મસ્સ ચ અનુધમ્મચારી હોતિ. સો ચ **તાદિસો** તેન ગરુના

સદિસો પણ્ડિતો નામ હોતિ પટિપત્તિયા સદિસભાવતો. તથાભૂતો પન સો **ઞત્વા ચ ધમ્મેસુ વિસેસિ અસ્સ**, તં વુત્તત્થંવ.

અત્થઞ્ચ યો જાનાતિ ભાસિતસ્સાતિ યો પુગ્ગલો સમ્માસમ્બુદ્ધેન ભાસિતસ્સ પરિયત્તિધમ્મસ્સ અત્થં જાનાતિ. જાનન્તો પન ''ઇધ સીલં વુત્તં, ઇધ સમાધિ, ઇધ પઞ્ઞા''તિ તત્થ તત્થ યથાવુત્તં **અત્થઞ્ચ ઞત્વાન તથા કરોતિ** યથા સત્થારા અનુસિટ્ઠં, તથા પટિપજ્જતિ. **અત્થન્તરો નામ સ હોતિ પણ્ડિતો**તિ સો એવરૂપો પુગ્ગલો અત્થન્તરો અત્થકારણા સીલાદિઅત્થજાનનમત્તમેવ ઉપનિસ્સયં કત્વા પણ્ડિતો હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

એત્થ ચ પઠમગાથાય ''યો વે ગરૂન''ન્તિઆદિના સદ્ધૂપનિસ્સયો વિસેસભાવો વુત્તો, દુતિયગાથાય ''યં આપદા''તિ આદિના વીરિયૂપનિસ્સયો, તતિયગાથાય ''યો વે સમુદ્દોવ ઠિતો''તિઆદિના સમાધૂપનિસ્સયો, ચતુત્થગાથાય ''બહુસ્સુતો''તિઆદિના સતૂપનિસ્સયો, પઞ્ચમગાથાય ''અત્થઞ્ચ યો જાનાતી''તિઆદિના પઞ્ઞૂપનિસ્સયો વિસેસભાવો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

કોસિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. છક્કનિપાતો

૧. ઉરુવેલકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

છક્કનિપાતે **દિસ્વાન પાટિહીરાની**તિઆદિકા આયસ્મતો ઉરુવેલકસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા, વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું મહાપરિસાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા, સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા મહાદાનં દત્વા પણિધાનમકાસિ. ભગવા ચસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા, ''અનાગતે ગોતમબુદ્ધસ્સ સાસને મહાપરિસાનં અગ્ગો ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકાસિ.

સો તત્થ યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચવિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો દ્વાનવુતિકપ્પમત્થકે ફુસ્સસ્સ ભગવતો વેમાતિકકનિટ્ઠભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. અઞ્ઞેપિસ્સ દ્વે કનિટ્ઠભાતરો અહેસું. તે તયોપિ બુદ્ધપ્પમુખં સઙ્ઘં પરમાય પૂજાય પૂજેત્વા યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો નિબ્બત્તિતો પુરેતરમેવ બારાણસિયં બ્રાહ્મણકુલે ભાતરો હુત્વા, અનુક્કમેન નિબ્બત્તા ગોત્તવસેન તયોપિ કસ્સપા એવ નામ જાતા. તે વયપ્પત્તા તયો વેદે ઉગ્ગણ્હિંસુ. તેસં જેટ્ઠભાતિકસ્સ પઞ્ચ માણવકસતાનિ પરિવારો, મજ્ઝિમસ્સ તીણિ, કનિટ્ઠસ્સ દ્વે. તે અત્તનો ગન્થે સારં ઓલોકેન્તા દિટ્ઠધમ્મિકમેવ અત્થં દિસ્વા પબ્બજ્જં રોચેસું. તેસુ જેટ્ઠભાતા અત્તનો પરિવારેન સદ્ધિં ઉરુવેલં ગન્ત્વા ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા **ઉરુવેલકસ્સપો** નામ જાતો મહાગઙ્ગાનદીવઙ્કે પબ્બજિતો **નદીકસ્સપો** નામ જાતો, ગયાસીસે પબ્બજિતો **ગયાકસ્સપો** નામ જાતો.

એવં તેસુ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તત્થ તત્થ વસન્તેસુ બહૂનં દિવસાનં અચ્ચયેન અમ્હાકં બોધિસત્તો મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા, પટિવિદ્ધસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણો અનુક્કમેન ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા, પઞ્ચવગ્ગિયત્થેરે અરહત્તે પતિટ્ઠાપેત્વા યસપ્પમુખે પઞ્ચપઞ્ઞાસ સહાયકે વિનેત્વા સટ્ઠિ અરહન્તે ''ચરથ, ભિક્ખવે, ચારિક''ન્તિ વિસ્સજ્જેત્વા, ભદ્દવગ્ગિયે વિનેત્વા ઉરુવેલકસ્સપસ્સ વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા વસનત્થાય અગ્યાગારં પવિસિત્વા , તત્થ કતનાગદમનં આદિં કત્વા અડ્ઢુડ્ઢસહસ્સેહિ પાટિહારિયેહિ ઉરુવેલકસ્સપં સપરિસં વિનેત્વા પબ્બાજેસિ. તસ્સ પબ્બજિતભાવં ઞત્વા ઇતરેપિ દ્વે ભાતરો સપરિસા આગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિંસુ. સબ્બેવ એહિભિક્ખૂ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા અહેસું.

સત્થા તં સમણસહસ્સં આદાય ગયાસીસં ગન્ત્વા પિટ્ઠિપાસાણે નિસિન્નો **આદિત્તપરિયાયદેસનાય** સબ્બે અરહત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૨૫૧-૨૯૫) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બલોકવિદૂ મુનિ;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ ચક્ખુમા.

''ઓવાદકો વિઞ્ઞાપકો, તારકો સબ્બપાણિનં;
દેસનાકુસલો બુદ્ધો, તારેસિ જનતં બહું.

''અનુકમ્પકો કારુણિકો, હિતેસી સબ્બપાણિનં;
સમ્પત્તે તિત્થિયે સબ્બે, પઞ્ચસીલે પતિટ્ઠપિ.

‘‘એવં નિરાકુલં આસિ, સુઞ્ઞતં તિત્થિયેહિ ચ;
વિચિત્તં અરહન્તેહિ, વસીભૂતેહિ તાદિભિ.

‘‘રતનાનટ્ઠપઞ્ઞાસં, ઉગ્ગતો સો મહામુનિ;
કઞ્ચનગ્ઘિયસઙ્કાસો, બાત્તિંસવરલક્ખણો.

‘‘વસ્સસતસહસ્સાનિ, આયુ વિજ્જતિ તાવદે;
તાવતા તિટ્ઠમાનો સો, તારેસિ જનતં બહું.

‘‘તદાહં હંસવતિયા, બ્રાહ્મણો સાધુસમ્મતો;
ઉપેચ્ચ લોકપજ્જોતં, અસ્સોસિં ધમ્મદેસનં.

‘‘તદા મહાપરિસતિં, મહાપરિસસાવકં;
ઠપેન્તં એતદગ્ગમ્હિ, સુત્વાન મુદિતો અહં.

‘‘મહતા પરિવારેન, નિમન્તેત્વા મહાજિનં;
બ્રાહ્મણાનં સહસ્સેન, સહદાનમદાસહં.

‘‘મહાદાનં દદિત્વાન, અભિવાદિય નાયકં;
એકમન્તં ઠિતો હટ્ઠો, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘તયિ સદ્ધાય મે વીર, અધિકારગુણેન ચ;
પરિસા મહતી હોતુ, નિબ્બત્તસ્સ તહિં તહિં.

‘‘તદા અવોચ પરિસં, ગજગજ્જિતસુસ્સરો;
કરવીકરુતો સત્થા, એતં પસ્સથ બ્રાહ્મણં.

‘‘હેમવણ્ણં મહાબાહું, કમલાનનલોચનં;
ઉદગ્ગતનુજં હટ્ઠં, સદ્ધવન્તં ગુણે મમ.

‘‘એસ પત્થયતે ઠાનં, સીહઘોસસ્સ ભિક્ખુનો;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, લચ્છસે તં મનોરથં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કસ્સપો નામ ગોત્તેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘ઇતો દ્વેનવુતે કપ્પે, અહુ સત્થા અનુત્તરો;

અનૂપમો અસદિસો, કુસ્સો લોકગ્ગનાયકો.

‘‘સો ચ સબ્બં તમં હન્ત્વા, વિજટેત્વા મહાજટં;
વસ્સતે અમતં વુટ્ઠિં, તપ્પયન્તો સદેવકં.

‘‘તદા હિ બારાણસિયં, રાજાપચ્ચા અહુમ્હસે;
ભાતરોમ્હ તયો સબ્બે, સંવિસટ્ઠાવ રાજિનો.

‘‘વીરઙ્ગરૂપા બલિનો, સઙ્ગામે અપરાજિતા;
તદા કુપિતપચ્ચન્તો, અમ્હે આહ મહીપતિ.

‘‘એથ ગન્ત્વાન પચ્ચન્તં, સોધેત્વા અટવીબલં;
ખેમં વિજિરિતં કત્વા, પુન દેથાતિ ભાસથ.

‘‘તતો મયં અવોચુમ્હ, યદિ દેય્યાસિ નાયકં;
ઉપટ્ઠાનાય અમ્હાકં, સાધયિસ્સામ વો તતો.

‘‘તતો મયં લદ્ધવરા, ભૂમિપાલેન પેસિતા;
નિક્ખિત્તસત્થં પચ્ચન્તં, કત્વા પુનરુપેચ્ચ તં.

‘‘યાચિત્વા સત્થુપટ્ઠાનં, રાજાનં લોકનાયકં;
મુનિવીરં લભિત્વાન, યાવજીવં યજિમ્હ તં.

‘‘મહગ્ઘાનિ ચ વત્થાનિ, પણીતાનિ રસાનિ ચ;
સેનાસનાનિ રમ્માનિ, ભેસજ્જાનિ હિતાનિ ચ.

‘‘દત્વા સસઙ્ઘમુનિનો, ધમ્મેનુપ્પાદિતાનિ નો;
સીલવન્તો કારુણિકા, ભાવનાયુત્તમાનસા.

‘‘સદ્ધા પરિચરિત્વાન, મેત્તચિત્તેન નાયકં;
નિબ્બુતે તમ્હિ લોકગ્ગે, પૂજં કત્વા યથાબલં.

‘‘તતો ચુતા સન્તુસિતં, ગતા તત્થ મહાસુખં;
અનુભૂતા મયં સબ્બે, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘માયાકારો યથા રઙ્ગે, દસ્સેસિ વિકતિં બહું;
તથા ભવે ભમન્તોહં, વિદેહાધિપતી અહું.

‘‘ગુણાચેલસ્સ વાક્યેન, મિચ્છાદિટ્ઠિગતાસયો;
નરકં મગ્ગમારૂળ્હો, રુચાય મમ ધીતુયા.

‘‘ઓવાદં નાદિયિત્વાન, બ્રહ્મુના નારદેનહં;
બહુધા સંસિતો સન્તો, દિટ્ઠિં હિત્વાન પાપિકં.

‘‘પૂરયિત્વા વિસેસેન, દસ કમ્મપથાનિહં;
હિત્વાન દેહમગમિં, સગ્ગં સભવનં યથા.

‘‘પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, બ્રહ્મબન્ધુ અહોસહં;
બારાણસિયં ફીતાયં, જાતો વિપ્પમહાકુલે.

‘‘મચ્ચુબ્યાધિજરાભીતો, ઓગાહેત્વા મહાવનં;
નિબ્બાનં પદમેસન્તો, જટિલેસુ પરિબ્બજિં.

‘‘તદા દ્વે ભાતરો મય્હં, પબ્બજિંસુ મયા સહ;
ઉરુવેલાયં માપેત્વા, અસ્સમં નિવસિં અહં.

‘‘કસ્સપો નામ ગોત્તેન, ઉરુવેલનિવાસિકો;
તતો મે આસિ પઞ્ઞત્તિ, ઉરુવેલકસ્સપો ઇતિ.

‘‘નદીસકાસે ભાતા મે, નદીકસ્સપસવ્હયો;
આસી સકાસનામેન, ગયાયં ગયાકસ્સપો.

‘‘દ્વે સતાનિ કનિટ્ઠસ્સ, તીણિ, મજ્ઝસ્સ ભાતુનો;
મમ પઞ્ચ સતાનૂના, સિસ્સા સબ્બે મમાનુગા.

‘‘તદા ઉપેચ્ચ મં બુદ્ધો, કત્વાન વિવિધાનિ મે;
પાટિહીરાનિ લોકગ્ગો, વિનેસિ નરસારથિ.

‘‘સહસ્સપરિવારેન, અહોસિં એહિભિક્ખુકો;
તેહેવ સહ સબ્બેહિ, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘તે ચેવઞ્ઞે ચ બહવો, સિસ્સા મં પરિવારયું;
ભાસિતુઞ્ચ સમત્થોહં, તતો મં ઇસિસત્તમો.

‘‘મહાપરિસભાવસ્મિં, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં;
અહો બુદ્ધે કતં કારં, સફલં મે અજાયથ.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સીહનાદં નદન્તો –

૩૭૫.‘‘દિસ્વાન પાટિહીરાનિ, ગોતમસ્સ યસસ્સિનો;

न तावाहं पणिपतिं, इस्सामानेन वञ्चितो.

३७६.“मम सङ्कप्पमञ्ञाय, चोदेसि नरसारथि;
तते मे आसि संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो.

३७७.“पुब्बे जटिलभूतस्स, या मे सिद्धि परित्तिका;
ताहं तदा निराकत्वा, पब्बजिं जिनसासने.

३७८.“पुब्बे यञ्ञेन सन्तुट्ठो, कामधातुपुरक्खतो;
पच्छा रागञ्च दोसञ्च, मोहञ्चापि समूहनिं.

३७९.“पुब्बेनिवासं जानामि, दिब्बचक्खु विसोधितं;
इद्धिमा परचित्तञ्ञू, दिब्बसोतञ्च पापुणिं.

३८०.“यस्स चत्थाय पब्बजितो, अगारस्मानगारियं;
सो मे अत्थो अनुप्पत्तो, सब्बसंयोजनक्खयो”ति. –

इमा छ गाथा अभासि.

तत्थ **दिस्वान पाटिहीरानी**ति नागराजदमनादीनि अड्ढुड्ढसहस्सानि पाटिहारियानि दिस्वा. “पाटिहीरं, पाटिहेरं, पाटिहारिय”न्ति हि अत्थतो एकं, ब्यञ्जनमेव नानं. **यसस्सिनो**”ति “इतिपि सो भगवा”तिआदिना सदेवके लोके यथाभुच्चं पत्थटकित्तिसद्दस्स. **न तावाहं पणिपति**न्ति याव मं भगवा “नेव खो त्वं, कस्सप, अरहा, नापि अरहत्तमग्गं समापन्नो, सापि ते पटिपदा नत्थि, याय त्वं अरहा वा अस्स, अरहत्तमग्गं वा समापन्नो”ति न तज्जेसि, ताव अहं न पणिपातनं अकासिं. किंकारणा? **इस्सामानेन वञ्चितो**, “इमस्स मयि सावकत्तं उपगते मम लाभसक्कारो परिहायिस्सति, इमस्स एव वड्ढिस्सती”ति एवं परसम्पत्तिअसहनलक्खणाय इस्साय चेव, “अहं गणपामोक्खो बहुजनसम्मतो”ति एवं अब्भुन्नतिलक्खणेन मानेन च वञ्चितो, पलम्भितो हुत्वाति अत्थो.

मम सङ्कप्पमञ्ञायाति मय्हं मिच्छासङ्कप्पं जानित्वा, यं यं भगवा उत्तरि मनुस्सधम्मा इद्धिपाटिहारियं दस्सेति, तं तं दिस्वा “महिद्धिको खो महासमणो महानुभावो”ति चिन्तेत्वापि “न त्वेव खो अरहा यथा अह”न्ति एवं पवत्तं मिच्छावितक्कं जानन्तोपि ञाणपरिपाकं आगमेन्तो अज्झुपेक्खित्वा पच्छा नेरञ्जराय मज्झे समन्ततो उदकं उस्सारेत्वा रेणुहताय भूमिया चङ्कमित्वा तेन आभतनावाय ठितो तदापि “महिद्धिको”तिआदिकं चिन्तेत्वा पुन “न त्वेव खो अरहा यथा अह”न्ति पवत्तितं मिच्छासङ्कप्पं ञत्वाति अत्थो. **चोदेसि नरसारथी**ति तदा मे ञाणपरिपाकं ञत्वा “नेव खो त्वं अरहा”तिआदिना पुरिसदम्मसारथि सत्था मं चोदेसि निग्गण्हि. **ततो मे आसि संवेगो, अब्भुतो लोमहंसनो**ति ततो यथावुत्तचोदनाहेतु एत्तकं कालं अभूतपुब्बताय **अब्भुतो** लोमहंसनवसेन पवत्तिया **लोमहंसनो** “अनरहाव समानो ‘अरहा’ति मञ्ञि”न्ति **संवेगो** सहोत्तप्पो ञाणुप्पादो मय्हं अहोसि.

जटिलभूतस्साति तापसभूतस्स. **सिद्धी**ति लाभसक्कारसमिद्धि. **परित्तिका**ति अप्पमत्तिका. **ताह**न्ति तं अहं. **तदा**ति भगवतो चोदनाय संवेगुप्पत्तिकाले. **निराकत्वा**ति अपनेत्वा छड्डेत्वा, अनपेक्खो हुत्वाति अत्थो. “**इद्धी**ति

ભાવનામયઇદ્ધી’’તિ વદન્તિ. તદયુત્તં તદા તસ્સ અઝાનલાભીભાવતો. તથા હિ વુત્તં ‘‘કામધાતુપુરક્ખતો’’તિ.

યઞ્ઞેન સન્તુટ્ઠોતિ ‘‘યઞ્ઞં યજિત્વા સગ્ગસુખં અનુભવિસ્સામિ, અલમેત્તાવતા’’તિ યઞ્ઞયજનેન સન્તુટ્ઠો નિટ્ઠિતકિચ્ચસઞ્ઞી. **કામધાતુપુરક્ખતો**તિ કામસુગતિં આરબ્ભ ઉપ્પન્નતણ્હો યઞ્ઞયજનેન કામલોકં પુરક્ખત્વા ઠિતો. સો ચે યઞ્ઞો પાણાતિપાતપટિસંયુત્તો હોતિ, ન તેન સુગતિં સક્કા લદ્ધું. ન હિ અકુસલસ્સ ઇટ્ઠો કન્તો વિપાકો નિબ્બત્તતિ. યા પન તત્થ દાનાદિકુસલચેતના, તાય સતિ પચ્ચયસમવાયે સુગતિં ગચ્છેય્ય. **પચ્છા**તિ તાપસપબ્બજ્જાતો પચ્છા સત્થુ ઓવાદેન તાપસલદ્ધિં પહાય ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનાનુયોગકાલે. **સમૂહનિ**ન્તિ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ મોહઞ્ચ અનવસેસતો સમુગ્ઘાતેસિં.

યસ્મા પનાયં થેરો અરિયમગ્ગેન રાગાદયો સમૂહનન્તોયેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ, તસ્મા તં અત્તનો છળભિઞ્ઞભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**પુબ્બેનિવાસં જાનામી**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **પુબ્બેનિવાસં જાનામી**તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ પુબ્બેનિવાસં અતીતાસુ જાતીસુ નિબ્બત્તક્ખન્ધે ખન્ધપટિબદ્ધે ચ પુબ્બેનિવાસઞાણેન હત્થતલે આમલકં વિય પચ્ચક્ખતો જાનામિ બુજ્ઝામિ. **દિબ્બચક્ખુ વિસોધિત**ન્તિ દિબ્બચક્ખુઞાણં વિસોધિતં, પકતિચક્ખુના આપાથગતં પકતિરૂપં વિય દિબ્બં માનુસમ્પિ દૂરં તિરોહિતં અતિસુખુમઞ્ચ રૂપં વિભાવેતું સમત્થઞાણં ભાવનાય મયા વિસુદ્ધં કત્વા પટિલદ્ધન્તિ અત્થો. **ઇદ્ધિમા**તિ અધિટ્ઠાનિદ્ધિવિકુબ્બનિદ્ધિઆદીહિ ઇદ્ધીહિ ઇદ્ધિમા, ઇદ્ધિવિધઞાણલાભીતિ અત્થો. સરાગાદિભેદસ્સ પરેસં ચિત્તસ્સ જાનનતો **પરચિત્તઞ્ઞૂ,** ચેતોપરિયઞાણલાભીતિ વુત્તં હોતિ. **દિબ્બસોતઞ્ચ પાપુણિ**ન્તિ દિબ્બસોતઞાણઞ્ચ પટિલભિં.

સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયોતિ યો સબ્બેસં સંયોજનાનં ખયભૂતો ખયેન વા લદ્ધબ્બો, સો સદત્થો પરમત્થો ચ મયા અરિયમગ્ગાધિગમેન અધિગતોતિ. એવમેતાય ગાથાય થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ વેદિતબ્બો.

ઉરુવેલકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. તેકિચ્છકારિત્થેરગાથાવણ્ણના

અતિહિતા વીહીતિઆદિકા આયસ્મતો તેકિચ્છકારિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્વા વેજ્જસત્થે નિપ્ફત્તિં ગતો. વિપસ્સિસ્સ ભગવતો ઉપટ્ઠાકં અસોકં નામ થેરં બ્યાધિતં અરોગમકાસિ, અઞ્ઞેસઞ્ચ સત્તાનં રોગાભિભૂતાનં અનુકમ્પાય ભેસજ્જં સંવિદહિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સુબુદ્ધસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ તિકિચ્છકેહિ ગબ્ભકાલે પરિસ્સયં અપહરિત્વા પરિપાલિતતાય **તેકિચ્છકારી**તિ નામં અકંસુ. સો અત્તનો કુલાનુરૂપાનિ વિજ્જાટ્ઠાનાનિ સિપ્પાનિ ચ સિક્ખન્તો વડ્ઢતિ. તદા ચાણક્કો સુબુદ્ધસ્સ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયં કિરિયાસુ ઉપાયકોસલ્લઞ્ચ દિસ્વા, ‘‘અયં ઇમસ્મિં રાજકુલે પતિટ્ઠં લભન્તો મં અભિભવેય્યા’’તિ ઇસ્સાપકતો રઞ્ઞા ચન્દગુત્તેન તં બન્ધનાગારે ખિપાપેસિ. તેકિચ્છકારી પિતુ બન્ધનાગારપ્પવેસનં સુત્વા ભીતો પલાયિત્વા સાણવાસિત્થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા અત્તનો સંવેગકારણં થેરસ્સ કથેત્વા પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અબ્ભોકાસિકો નેસજ્જિકો ચ હુત્વા વિહરતિ, સીતુણ્હં અગણેન્તો સમણધમ્મમેવ કરોતિ, વિસેસતો બ્રહ્મવિહારભાવનમનુયુઞ્જતિ.

તં દિસ્વા મારો પાપિમા ‘‘ન ઇમસ્સ મમ વિસયં અતિક્કમિતું દસ્સામી’’તિ વિક્ખેપં કાતુકામો સસ્સાનં નિપ્ફત્તિકાલે ખેત્તગોપકવણ્ણેન થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા તં નિપ્પણ્ડેન્તો –

૩૮૧.‘‘અતિહિતા વીહિ, ખલગતા સાલી;
ન ચ લભે પિણ્ડં, કથમહં કસ્સ’’ન્તિ. – આહ; તં સુત્વા થેરો –

૩૮૨.‘‘બુદ્ધમપ્પમેય્યં અનુસ્સર પસન્નો, પીતિયા ફુટસરીરો હોહિસિ સતતમુદગ્ગો.
૩૮૩.‘‘ધમ્મમપ્પમેય્યં ...પે॰... સતતમુદગ્ગો.
૩૮૪.‘‘સઙ્ઘમપ્પમેય્યં...પે॰... સતતમુદગ્ગો’’તિ. – આહ; તં સુત્વા મારો –
૩૮૫.‘‘અબ્ભોકાસે વિહરસિ, સીતા હેમન્તિકા ઇમા રત્યો;
મા સીતેન પરેતો વિહઞ્ઞિત્થો, પવિસ ત્વં વિહારં ફુસિતગ્ગળ’’ન્તિ. –

આહ. અથ થેરો –

૩૮૬.‘‘ફુસિસ્સં ચતસ્સો અપ્પમઞ્ઞાયો, તાહિ ચ સુખિતો વિહરિસ્સં;
નાહં સીતેન વિહઞ્ઞિસ્સં, અનિઞ્જિતો વિહરન્તો’’તિ. – આહ;

તત્થ **અતિહિતા વીહી**તિ વીહયો કોટ્ઠાગારં અતિનેત્વા ઠપિતા, તત્થ પટિસામિતા ખલતો વા ઘરં ઉપનીતાતિ અત્થો. વીહિગ્ગહણેન ચેત્થ ઇતરમ્પિ ધઞ્ઞં સઙ્ગણ્હાતિ. સાલી પન યેભુય્યેન વીહિતો પચ્છા પચ્ચન્તીતિ આહ. **ખલગતા સાલી**તિ ખલં ધઞ્ઞકરણટ્ઠાનં ગતા, તત્થ રાસિવસેન મદ્દનચાવનાદિવસેન ઠિતાતિ અત્થો. પધાનધઞ્ઞભાવદસ્સનત્થઞ્ચેત્થ સાલીનં વિસું ગહણં, ઉભયેનપિ ગામે, ગામતો બહિ ચ ધઞ્ઞં પરિપુણ્ણં ઠિતન્તિ દસ્સેતિ. **ન ચ લભે પિણ્ડ**ન્તિ એવં સુલભધઞ્ઞે સુભિક્ખકાલે અહં પિણ્ડમત્તમ્પિ ન લભામિ. ઇદાનિ **કથમહં કસ્સ**ન્તિ અહં કથં કરિસ્સામિ, કથં જીવિસ્સામીતિ પરિહાસકેળિં અકાસિ.

તં સુત્વા થેરો ‘‘અયં વરાકો અત્તના અત્તનો પવત્તિં મય્હં પકાસેસિ, મયા પન અત્તનાવ અત્તા ઓવદિતબ્બો, ન મયા કિઞ્ચિ કથેતબ્બ’’ન્તિ વત્થુત્તયાનુસ્સતિયં અત્તાનં નિયોજેન્તો ‘‘**બુદ્ધમપ્પમેય્ય**’’ન્તિઆદિના તિસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **બુદ્ધમપ્પમેય્યં અનુસ્સર પસન્નો**તિ સવાસનાય અવિજ્જાનિદ્દાય અચ્ચન્તવિગમેન, બુદ્ધિયા ચ વિકસિતભાવેન બુદ્ધં ભગવન્તં પમાણકરાનં રાગાદિકિલેસાનં અભાવા અપરિમાણગુણસમઙ્ગિતાય અપ્પમેય્યપુઞ્ઞક્ખેત્તતાય ચ અપ્પમેય્યં. ઓકપ્પનલક્ખણેન અભિપ્પસાદેન પસન્નો, પસન્નમાનસો ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૭૪; સં॰ નિ॰ ૫.૯૯૭) અનુસ્સર અનુ અનુ બુદ્ધારમ્મણં સતિં પવત્તેહિ, પીતિયા ફુટસરીરો હોહિસિ. **સતતમુદગ્ગો**તિ અનુસ્સરન્તોવ ફરણલક્ખણાય પીતિયા સતતં સબ્બદા ફુટસરીરો પીતિસમુટ્ઠાનપણીતરૂપેહિ અજ્ઝોત્થટસરીરો ઉબ્બેગપીતિયા ઉદગ્ગો કાયં ઉદગ્ગં કત્વા આકાસં લઙ્ઘિતું સમત્થો ચ ભવેય્યાસિ, બુદ્ધાનુસ્સતિયા બુદ્ધારમ્મણં ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેય્યાસિ. યતો સીતુણ્હેહિ વિય જિઘચ્છાપિપાસાહિપિ અનભિભૂતો હોહિસીતિ અત્થો.

ધમ્મન્તિ અરિયં લોકુત્તરધમ્મં. **સઙ્ઘ**ન્તિ અરિયં પરમત્થસઙ્ઘં. સેસં વુત્તનયમેવ. **અનુસ્સરા**તિ પનેત્થ ‘‘સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો’’તિઆદિના ધમ્મં, ‘‘સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો’’તિઆદિના સઙ્ઘં અનુસ્સરાતિ યોજેતબ્બં.

એવં થેરેન રતનત્તયગુણાનુસ્સરણે નિયોજનવસેન અત્તનિ ઓવદિતે પુન મારો વિવેકવાસતો નં વિવેચેતુકામો હિતેસીભાવં વિય દસ્સેન્તો ''**અબ્ભોકાસે વિહરસી**''તિ પઞ્ચમં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – ત્વં, ભિક્ખુ, **અબ્ભોકાસે** કેનચિ અપટિચ્છન્ને વિવટઙ્ગણે **વિહરસિ** ઇરિયાપથે કપ્પેસિ. **હેમન્તિકા** હિમપાતસમયે પરિયાપન્ના ઇમા સીતા રત્તિયો વત્તન્તિ. તસ્મા સીતેન **પરેતો** અભિભૂતો હુત્વા **મા વિહઞ્ઞિત્થો** વિઘાતં મા આપજ્જિ મા કિલમિ. **કુસિતગ્ગળં** પિહિતકવાટં સેનાસનં પવિસ, એવં તે સુખવિહારો ભવિસ્સતીતિ.

તં સુત્વા થેરો ''ન મય્હં સેનાસનપરિયેસનાય પયોજનં, એત્થેવાહં સુખવિહારી''તિ દસ્સેન્તો ''**કુસિસ્સ**''ન્તિઆદિના છટ્ઠં ગાથમાહ. તત્થ **કુસિસ્સં ચતસ્સો અપ્પમઞ્ઞાયો**તિ અપ્પમાણગોચરતાય ''અપ્પમઞ્ઞા''તિ લદ્ધવોહારે ચત્તારો બ્રહ્મવિહારે કુસિસ્સં કુસિસ્સામિ, કાલેન કાલં સમાપજ્જિસ્સામિ. **તાહિ ચ સુખિતો વિહરિસ્સ**ન્તિ તાહિ અપ્પમઞ્ઞાહિ સુખિતો સઞ્જાતસુખો હુત્વા વિહરિસ્સં ચત્તારોપિ ઇરિયાપથે કપ્પેસ્સામીતિ. તેન મય્હં સબ્બકાલે સુખમેવ, ન દુક્ખં. **યતો નાહં સીતેન વિહઞ્ઞિસ્સં** અન્તરટ્ઠકેપિ હિમપાતસમયે અહં સીતેન ન કિલમિસ્સામિ, તસ્મા **અનિઞ્જિતો વિહરન્તો** ચિત્તસ્સ ઇઞ્જિતકારણાનં બ્યાપાદાદીનં સુપ્પહીનત્તા પચ્ચયુપ્પન્નિઞ્જનાય ચ અભાવતો સમાપત્તિસુખેનેવ સુખિતો વિહરિસ્સામીતિ. એવં થેરો ઇમં ગાથં વદન્તોયેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૮.૩૯-૪૪) –

''નગરે બન્ધુમતિયા, વેજ્જો આસિં સુસિક્ખિતો;
આતુરાનં સદુક્ખાનં, મહાજનસુખાવહો.

''બ્યાધિતં સમણં દિસ્વા, સીલવન્તં મહાજુતિં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, ભેસજ્જમદદિં તદા.

''અરોગો આસિ તેનેવ, સમણો સંવુતિન્દ્રિયો;
અસોકો નામ નામેન, ઉપટ્ઠાકો વિપસ્સિનો.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં ઓસધમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ભેસજ્જસ્સ ઇદં ફલં.

''ઇતો ચ અટ્ઠમે કપ્પે, સબ્બોસધસનામકો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહપ્ફલો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

એત્થ ચ બિન્દુસારરઞ્ઞો કાલે ઇમસ્સ થેરસ્સ ઉપ્પન્નત્તા તતિયસઙ્ગીતિયં ઇમા ગાથા સઙ્ગીતાતિ વેદિતબ્બા.

તેકિચ્છકારિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાનાગત્થેરગાથાવણ્ણના

યસ્સ સબ્રહ્મચારીસૂતિઆદિકા આયસ્મતો મહાનાગત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો કકુસન્ધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા

વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં કકુસન્ધં ભગવન્તં અરઞ્ઞં અજ્ઝોગાહેત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે ઝાનસુખેન નિસિન્નં દિસ્વા પસન્નમાનસો તસ્સ દાળિમફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાકેતે મધુવાસેટ્ઠસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **મહાનાગો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતિ સાકેતે અઞ્જનવને વિહરન્તે આયસ્મતો ગવમ્પતિત્થેરસ્સ પાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો થેરસ્સેવ સન્તિકે પબ્બજિત્વા તસ્સોવાદે ઠત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૫.૧-૭) –

“કકુસન્ધો મહાવીરો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
ગણમ્હા વૂપકટ્ઠો સો, અગમાસિ વનન્તરં.

“બીજમિઞ્જં ગહેત્વાન, લતાય આવુણિં અહં;
ભગવા તમ્હિ સમયે, ઝાયતે પબ્બતન્તરે.

“દિસ્વાનહં દેવદેવં, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
દક્ખિણેય્યસ્સ વીરસ્સ, બીજમિઞ્જમદાસહં.

“ઇમસ્મિંયેવ કપ્પમ્હિ, યં મિઞ્જમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બીજમિઞ્જસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો થેરો છબ્બગ્ગિયે ભિક્ખૂ સબ્રહ્મચારીસુ ગારવં અકત્વા વિહરન્તે દિસ્વા તેસં ઓવાદદાનવસેન –

૩૮૭.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો નૂપલબ્ભતિ;
પરિહાયતિ સદ્ધમ્મા, મચ્છો અપ્પોદકે યથા.

૩૮૮.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો નૂપલબ્ભતિ;
ન વિરૂહતિ સદ્ધમ્મે, ખેત્તે બીજંવ પૂતિકં.

૩૮૯.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો નૂપલબ્ભતિ;
આરકા હોતિ નિબ્બાના, ધમ્મરાજસ્સ સાસને.

૩૯૦.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો ઉપલબ્ભતિ;
ન વિહાયતિ સદ્ધમ્મા, મચ્છો બવ્હોદકે યથા.

૩૯૧.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો ઉપલબ્ભતિ;
સો વિરૂહતિ સદ્ધમ્મે, ખેત્તે બીજંવ ભદ્દકં.

૩૯૨.“યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો ઉપલબ્ભતિ;
સન્તિકે હોતિ નિબ્બાનં, ધમ્મરાજસ્સ સાસને”તિ. –

ઇમા છ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **સબ્રહ્મચારીસૂ**તિ સમાનં બ્રહ્મં સીલાદિધમ્મં ચરન્તીતિ સબ્રહ્મચારિનો, સીલદિટ્ઠિસામઞ્ઞગતા સહધમ્મિકા, તેસુ. **ગારવો**તિ ગરુભાવો સીલાદિગુણનિમિત્તં ગરુકરણં. **નૂપલબ્ભતી**તિ ન વિજ્જતિ ન પવત્તતિ, ન ઉપતિટ્ઠતીતિ અત્થો. **નિબ્બાના**તિ કિલેસાનં નિબ્બાપનતો કિલેસક્ખયાતિ અત્થો. **ધમ્મરાજસ્સા**તિ સત્થુનો. સત્થા હિ સદેવકં લોકં યથારહં લોકિયલોકુત્તરેન ધમ્મેન રઞ્જેતિ તોસેતીતિ **ધમ્મરાજા**. એત્થ ચ ''ધમ્મરાજસ્સ સાસને''તિ ઇમિના નિબ્બાનં નામ ધમ્મરાજસ્સેવ સાસને , ન અઞ્ઞત્થ. તત્થ યો સબ્રહ્મચારીસુ ગારવરહિતો, સો યથા નિબ્બાના આરકા હોતિ, તથા ધમ્મરાજસ્સ સાસનતોપિ આરકા હોતીતિ દસ્સેતિ. **બવ્હોદકે**તિ બહુઉદકે. **સન્તિકે હોતિ નિબ્બાન**ન્તિ નિબ્બાનં તસ્સ સન્તિકે સમીપે એવ હોતિ. સેસં વુત્તનયમેવ. ઇમા એવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહેસું.

મહાનાગત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. કુલ્લત્થેરગાથાવણ્ણના

કુલ્લો સિવથિકન્તિઆદિકા આયસ્મતો કુલ્લત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કુટુમ્બિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા **કુલ્લો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. સો ચ રાગચરિતત્તા તિબ્બરાગજાતિકો હોતિ. તેનસ્સ અભિક્ખણં કિલેસા ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠન્તિ. અથસ્સ સત્થા ચિત્તાચારં ઞત્વા અસુભકમ્મટ્ઠાનં દત્વા, ''કુલ્લ, તયા અભિણ્હં સુસાને ચારિકા ચરિતબ્બા''તિ આહ. સો સુસાનં પવિસિત્વા ઉદ્ધુમાતકાદીનિ તાનિ તાનિ અસુભાનિ દિસ્વા તં મુહુત્તં અસુભમનસિકારં ઉપ્પાદેત્વા સુસાનતો નિક્ખન્તમત્તોવ કામરાગેન અભિભુય્યતિ. પુન ભગવા તસ્સ તં પવત્તિં ઞત્વા એકદિવસં તસ્સ સુસાનટ્ઠાનં ગતકાલે એકં તરુણિત્થિરૂપં અધુના મતં અવિનટ્ઠચ્છવિં નિમ્મિનિત્વા દસ્સેતિ. તસ્સ તં દિટ્ઠમત્તસ્સ જીવમાનવિસભાગવત્થુસ્મિં વિય સહસા રાગો ઉપ્પજ્જતિ. અથ નં સત્થા તસ્સ પેક્ખન્તસ્સેવ નવહિ વણમુખેહિ પગ્ઘરમાનાસુચિં કિમિકુલાકુલં અતિવિય બીભચ્છં દુગ્ગન્ધં જેગુચ્છં પટિક્કૂલં કત્વા દસ્સેસિ. સો તં પેક્ખન્તો વિરત્તચિત્તો હુત્વા અટ્ઠાસિ. અથસ્સ ભગવા ઓભાસં ફરિત્વા સતિં જનેન્તો –

> ''આતુરં અસુચિં પૂતિં, પસ્સ કુલ્લ સમુસ્સયં;
> ઉગ્ઘરન્તં પગ્ઘરન્તં, બાલાનં અભિનન્દિત''ન્તિ. –

આહ . તં સુત્વા થેરો સમ્મદેવ સરીરસભાવં ઉપધારેન્તો અસુભસઞ્ઞં પટિલભિત્વા તત્થ પઠમં ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા –

૩૯૩.''કુલ્લો સિવથિકં ગન્ત્વા, અદ્દસ ઇત્થિમુજ્ઝિતં;
અપવિદ્ધં સુસાનસ્મિં, ખજ્જન્તિં કિમિહી ફુટં.

૩૯૪.''આતુરં...પે॰... બાલાનં અભિનન્દિતં.
૩૯૫.''ધમ્માદાસં ગહેત્વાન, ઞાણદસ્સનપત્તિયા;

પચ્ચવેક્ખિં ઇમં કાયં, તુચ્છં સન્તરબાહિરં.

૩૯૬.‘‘યથા ઇદં તથા એતં, યથા એતં તથા ઇદં;
યથા અધો તથા ઉદ્ધં, યથા ઉદ્ધં તથા અધો.

૩૯૭.‘‘યથા દિવા તથા રત્તિં, યથા રત્તિં તથા દિવા;
યથા પુરે તથા પચ્છા, યથા પચ્છા તથા પુરે.

૩૯૮.‘‘પઞ્ચઙ્ગિકેન તુરિયેન, ન રતી હોતિ તાદિસી;
યથા એકગ્ગચિત્તસ્સ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો’’તિ. –

ઉદાનવસેન ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **કુલ્લો**તિ અત્તાનમેવ થેરો પરં વિય કત્વા વદતિ.

આતુરન્તિ નાનપ્પકારેહિ દુક્ખેહિ અભિણ્હં પટિપીળિતં. **અસુચિ**ન્તિ સુચિરહિતં જેગુચ્છં પટિક્કૂલં. **પૂતિ**ન્તિ દુગ્ગન્ધં. **પસ્સા**તિ સભાવતો ઓલોકેહિ. **કુલ્લા**તિ ઓવાદકાલે ભગવા થેરં આલપતિ. ઉદાનકાલે પન થેરો સયમેવ અત્તાનં વદતિ. **સમુસ્સય**ન્તિ સરીરં. **ઉગ્ઘરન્ત**ન્તિ ઉદ્ધં વણમુખેહિ અસુચિં સવન્તં. **પગ્ઘરન્ત**ન્તિ અધો વણમુખેહિ સમન્તતો ચ અસુચિં સવન્તં. **બાલાનં અભિનન્દિત**ન્તિ બાલેહિ અન્ધપુથુજ્જનેહિ દિટ્ઠિતણ્હાભિનન્દનાહિ ‘‘અહં મમ’’ન્તિ અભિનિવિસ્સ નન્દિતં.

ધમ્માદાસન્તિ ધમ્મમયં આદાસં. યથા હિ સત્તા અદાસેન અત્તનો મુખે કાયે વા ગુણદોસે પસ્સન્તિ, એવં યોગાવચરો યેન અત્તભાવે સંકિલેસવોદાનધમ્મે યાથાવતો પસ્સતિ, તં વિપસ્સનાઞાણં ઇધ ‘‘ધમ્માદાસ’’ન્તિ વુત્તં. તં ઞાણદસ્સનસ્સ મગ્ગઞાણસઙ્ખાતસ્સ ધમ્મચક્ખુસ્સ અધિગમાય અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેત્વા. **પચ્ચવેક્ખિં ઇમં કાય**ન્તિ ઇમં કરજકાયં નિચ્ચસારાદિવિરહતો **તુચ્છં** અત્તપરસન્તાનાનં વિભાગતો **સન્તરબાહિરં** ઞાણચક્ખુના પતિઅવેક્ખિં પસ્સિં.

યથા પન પચ્ચવેક્ખિં, તં દસ્સેતું ‘‘**યથા ઇદ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યથા ઇદં તથા એત**ન્તિ યથા ઇદં મય્હં સરીરસઙ્ખાતં અસુભં આયુઉસ્માવિઞ્ઞાણાનં અનપગમા નાનાવિધં માયોપમં કિરિયં દસ્સેતિ, તથાવ એતં મતસરીરં પુબ્બે તેસં ધમ્માનં અનપગમા અહોસિ. યથા એતં એતરહિ મતસરીરં તેસં ધમ્માનં અપગમા ન કિઞ્ચિ કિરિયં દસ્સેતિ, તથા ઇદં મમ સરીરમ્પિ તેસં ધમ્માનં અપગમા નસ્સતેવાતિ. યથા ચ ઇદં મમ સરીરં એતરહિ સુસાને ન મતં ન સયિતં, ન ઉદ્ધુમાતકાદિભાવં ઉપગતં, તથા એતં એતરહિ મતસરીરમ્પિ પુબ્બે અહોસિ. યથા પનેતં એતરહિ મતસરીરં સુસાને સયિતં ઉદ્ધુમાતકાદિભાવં ઉપગતં, તથા ઇદં મમ સરીરમ્પિ ભવિસ્સતિ. અથ વા યથા ઇદં મમ સરીરં અસુચિ દુગ્ગન્ધં જેગુચ્છં પટિક્કૂલં અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા, તથા એતં મતસરીરમ્પિ. યથા વા એતં મતસરીરં અસુચિઆદિસભાવઞ્ચેવ અનિચ્ચાદિસભાવઞ્ચ, તથા ઇદં મમ સરીરમ્પિ. **યથા અધો તથા ઉદ્ધ**ન્તિ યથા નાભિતો અધો હેટ્ઠા અયં કાયો અસુચિ દુગ્ગન્ધો જેગુચ્છો પટિક્કૂલો અનિચ્ચો દુક્ખો અનત્તા ચ, તથા ઉદ્ધં નાભિતો ઉપરિ અસુચિઆદિસભાવો ચ. **યથા ઉદ્ધં તથા અધો**તિ યથા ચ નાભિતો, ઉદ્ધં અસુચિઆદિસભાવો, તથા અધો નાભિતો હેટ્ઠાપિ.

યથા દિવા તથા રત્તિન્તિ યથા અયં કાયો દિવા ''અક્ખિમ્હા અક્ખિગૂથકો''તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૧૯૯) અસુચિ પગ્ઘરતિ, તથા રત્તિમ્પિ. **યથા રત્તિં તથા દિવા**તિ યથા ચ રત્તિં અયં કાયો અસુચિ પગ્ઘરતિ, તથા દિવાપિ, નયિમસ્સ કાલવિભાગેન અઞ્ઞથાભાવોતિ અત્થો. **યથા પુરે તથા પચ્છા**તિ યથા અયં કાયો પુરે પુબ્બે તરુણકાલે અસુચિ દુગ્ગન્ધો જેગુચ્છો પટિક્કૂલો, તથા ચ પચ્છા જિણ્ણકાલે. યથા ચ પચ્છા જિણ્ણકાલે અસુચિઆદિસભાવો, તથા પુરે તરુણકાલેપિ . યથા વા પુરે અતીતકાલે સવિઞ્ઞાણકાલે અસુચિઆદિસભાવો ચ અનિચ્ચાદિસભાવો ચ, તથા પચ્છા અનાગતકાલે અવિઞ્ઞાણકાલેતિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

પઞ્ચઙ્ગિકેન તુરિયેનાતિ ''આતતં વિતતં આતતવિતતં ઘનં સુસીર''ન્તિ એવં પઞ્ચઙ્ગિકેન પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતેન તુરિયેન પરિચરિયમાનસ્સ કામસુખસમઙ્ગિનો ઇસ્સરજનસ્સ **તાદિસી** તથારૂપા **રતિ** સુખસ્સાદો ન હોતિ. **યથા એકગ્ગચિત્તસ્સ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો**તિ સમથવિપસ્સનં યુગનદ્ધં કત્વા ઇન્દ્રિયાનં એકરસભાવેન વીથિપટિપન્નાય વિપસ્સનાય ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં પસ્સન્તસ્સ યોગાવચરસ્સ યાદિસા ધમ્મરતિ, તસ્સા કલમ્પિ કામરતિ ન ઉપેતીતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

ઇમા એવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથાપિ અહેસું.

કુલ્લત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. માલુક્યપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

મનુજસ્સાતિઆદિકા આયસ્મતો માલુક્યપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કોસલરઞ્ઞો અગ્ગાસનિકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ માતા માલુક્યા નામ, તસ્સા વસેન **માલુક્યપુત્તો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વયપ્પત્તો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં પહાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા વિચરન્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સાસને પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. સો ઞાતીસુ અનુકમ્પાય ઞાતિકુલં અગમાસિ. તં ઞાતકા પણીતેન ખાદનીયેન ભોજનીયેન પરિવિસિત્વા ધનેન પલોભેતુકામા મહન્તં ધનરાસિં પુરતો ઉપક્ખિપેત્વા ''ઇદં ધનં તવ સન્તકં, વિબ્ભમિત્વા ઇમિના ધનેન પુત્તદારં પટિજગ્ગન્તો પુઞ્ઞાનિ કરોહી''તિ યાચિંસુ. થેરો તેસં અજ્ઝાસયં વિપરિવત્તેન્તો આકાસે ઠત્વા –

૩૯૯.''મનુજસ્સ પમત્તચારિનો, તણ્હા વડ્ઢતિ માલુવા વિય;
સો પ્લવતી હુરા હુરં, ફલમિચ્છંવ વનસ્મિ વાનરો.

૪૦૦.''યં એસા સહતે જમ્મી, તણ્હા લોકે વિસત્તિકા;
સોકા તસ્સ પવડ્ઢન્તિ, અભિવટ્ઠંવ બીરણં.

૪૦૧.''યો ચેતં સહતે જમ્મિં, તણ્હં લોકે દુરચ્ચયં;
સોકા તમ્હા પપતન્તિ, ઉદબિન્દૂવ પોક્ખરા.

४०२.“तं वो वदामि भद्दं वो, यावन्तेत्थ समागता;
तण्हाय मूलं खणथ, उसीरत्थोव बीरणं;
मा वो नळंव सोतोव, मारो भञ्जि पुनप्पुनं.

४०३.“करोथ बुद्धवचनं, खणो वो मा उपच्चगा;
खणातीता हि सोचन्ति, निरयम्हि समप्पिता.

४०४.“पमादो रजो पमादो, पमादानुपतितो रजो;
अप्पमादेन विज्जाय, अब्बहे सल्लमत्तनो”ति. –

इमाहि छहि गाथाहि धम्मं देसेति.

तत्थ **मनुजस्सा**ति सत्तस्स. **पमत्तचारिनो**ति सतिवोस्सग्गलक्खणेन पमादेन पमत्तचारिस्स, नेव झानं, न विपस्सना , न मग्गफलानि वड्ढन्ति. यथा पन रुक्खं संसिब्बन्ती परियोनन्धन्ती तस्स विनासाय मालुवा लता वड्ढति, एवमस्स छ द्वारानि निस्साय रूपादीसु पुनप्पुनं उप्पज्जमाना तण्हा वड्ढति. वड्ढमानाव यथा मालुवा लता अत्तनो अपस्सयभूतं रुक्खं अज्झोत्थरित्वा पातेति, एवं तण्हावसिकं पुग्गलं अपाये निपातेति. **सो प्लवती**ति सो तण्हावसिको पुग्गलो अपरापरं भवाभवे उप्लवति धावति. यथा किं? **फलमिच्छंव वनस्मि वानरो** यथा रुक्खफलं इच्छन्तो वानरो वनस्मिं धावन्तो रुक्खस्स एकं साखं गण्हाति, तं मुञ्चित्वा अञ्ञं गण्हाति, तं मुञ्चित्वा अञ्ञन्ति “साखं अलभित्वा निसिन्नो”ति वत्तब्बतं नापज्जति; एवमेव तण्हावसिको पुग्गलो हुरा हुरं धावन्तो “आरम्मणं अलभित्वा तण्हाय अप्पवत्तिं पत्तो”ति वत्तब्बतं नापज्जति.

यन्ति यं पुग्गलं. एसा लामकभावेन **जम्मी** विसाहारताय विसमूलताय विसफलताय विसपरिभोगताय रूपादीसु विसत्तताय आसत्तताय च **विसत्तिका**ति सङ्खं गता छद्वारिका तण्हा **सहते** अभिभवति तस्स पुग्गलस्स. यथा नाम वने पुनप्पुनं वस्सन्ते देवे अभिवड्ढं **बीरणं** बीरणतिणं वड्ढति, एवं वट्टमूलका सोका अभिवड्ढन्ति वुद्धिं आपज्जन्तीति अत्थो.

यो चेतं…पे॰… दुरच्चयन्ति यो पन पुग्गलो एवं वुत्तप्पकारं अतिक्कमितुं पजहितुं दुक्करताय दुरच्चयं तण्हं **सहते** अभिभवति, तम्हा पुग्गला वट्टमूलका सोका पपतन्ति. यथा नाम पोक्खरे पदुमपत्ते पतितं उदबिन्दु न पतिट्ठाति, एवं न पतिट्ठहन्तीति अत्थो.

तं वो वदामीति तेन कारणेन अहं तुम्हे वदामि. **भद्दं वो**ति भद्दं तुम्हाकं होतु, मा तण्हं अनुवत्तपुग्गलो विय विभवं अनत्थं पापुणाथाति अत्थो. **यावन्तेत्थ समागता**ति इमस्मिं ठाने यत्तका सन्निपतिता, तत्तका. किं वदसीति चे? **तण्हाय मूलं खणथ** इमिस्सा छद्वारिकतण्हाय मूलं कारणं अविज्जादिकिलेसग्गहनं अरहत्तमग्गञाणकुदालेन खणथ समुच्छिन्दथ. किं वियाति? **उसीरत्थोव बीरणं** यथा उसीरेन अत्थिको पुरिसो महन्तेन कुदालेन बीरणापरनामं उसीरं नाम तिणं खणति, एवमस्स मूलं खणथाति अत्थो. **मा वो नळंव सोतोव, मारो भञ्जि पुनप्पुनन्ति** तुम्हे नदीतीरे जातं नळं महावेगेन आगतो नदीसोतो विय किलेसमारो मच्चुमारो देवपुत्तमारो च पुनप्पुनं मा भञ्जीति अत्थो.

તસ્મા **કરોથ બુદ્ધવચનં** ‘‘ઝાયથ, ભિક્ખવે, મા પમાદત્થા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૧૫) વુત્તં બુદ્ધસ્સ ભગવતો વચનં કરોથ, યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિયા સમ્પાદેથ. **ખણો વો મા ઉપચ્ચગા**તિ યો હિ બુદ્ધવચનં ન કરોતિ, તં પુગ્ગલં અયં બુદ્ધુપ્પાદક્ખણો પતિરૂપદેસવાસે ઉપ્પત્તિક્ખણો સમ્મદિટ્ઠિયા પટિલદ્ધક્ખણો છન્નં આયતનાનં અવેકલ્લક્ખણોતિ સબ્બોપિ ખણો અતિક્કમતિ, સો ખણો મા તુમ્હે અતિક્કમતુ. **ખણાતીતા**તિ યે હિ તં ખણં અતીતા, યે વા પુગ્ગલે સો ખણો અતીતો, તે **નિરયમ્હિ સમપ્પિતા** તત્થ નિબ્બત્તા ચિરકાલં સોચન્તિ.

પમાદો રજોતિ રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ સતિવોસ્સગ્ગલક્ખણો પમાદો, સંકિલેસસભાવત્તા રાગરજાદિમિસ્સતાય ચ રજો. **પમાદાનુપતિતો રજો**તિ યો હિ કોચિ રજો નામ રાગાદિકો, સો સબ્બો પમાદાનુપતિતો પમાદવસેનેવ ઉપ્પજ્જતિ. **અપ્પમાદેના**તિ અપ્પમજ્જનેન અપ્પમાદપટિપત્તિયા. **વિજ્જાયા**તિ અગ્ગમગ્ગવિજ્જાય. **અબ્બહે સલ્લમત્તનો**તિ અત્તનો હદયનિસ્સિતં રાગાદિસલ્લં ઉદ્ધરેય્ય સમૂહનેય્યાતિ.

માલુક્યપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સપ્પદાસત્થેરગાથાવણ્ણના

પણ્ણવીસતીતિઆદિકા આયસ્મતો સપ્પદાસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ પુરોહિતપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, તસ્સ **સપ્પદાસો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સત્થુ ઞાતિસમાગમે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કિલેસાભિભવેન ચેતોસમાધિં અલભન્તો બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા સંવેગજાતો પચ્છા સત્થં આહરન્તો યોનિસો મનસિકારં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૦૫.‘‘પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, યતો પબ્બજિતો અહં;
અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પિ, ચેતોસન્તિમનજ્ઝગં.

૪૦૬.‘‘અલદ્ધા ચિત્તસ્સેકગ્ગં, કામરાગેન અટ્ટિતો;
બાહા પગ્ગય્હ કન્દન્તો, વિહારા ઉપનિક્ખમિં.

૪૦૭.‘‘સત્થં વા આહરિસ્સામિ, કો અત્થો જીવિતેન મે;
કથઞ્હિ સિક્ખં પચ્ચક્ખં, કાલં કુબ્બેથ માદિસો.

૪૦૮.‘‘તદાહં ખુરમાદાય, મઞ્ચકમ્હિ ઉપાવિસિં;
પરિનીતો ખુરો આસિ, ધમનિં છેત્તુમત્તનો.

૪૦૯.‘‘તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૪૧૦.‘‘તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પણ્ણવીસતિવસ્સાનિ**, **યતો પબ્બજિતો અહ**ન્તિ યતો પટ્ઠાય અહં પબ્બજિતો તાનિમાનિ પણ્ણવીસતિવસ્સાનિ. **અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પિ**, **ચેતોસન્તિમનજ્ઝગ**ન્તિ સોહં એત્તકં કાલં બ્રહ્મચરિયં ચરન્તો અચ્છરાસઙ્ઘાતમત્તમ્પિ અઙ્ગુલિફોટનમત્તમ્પિ ખણં ચેતોસન્તિં ચેતસો સમાધાનં ન લભિં.

એવં પન અલદ્ધા ચિત્તસ્સેકગ્ગતં, તત્થ કારણમાહ "**કામરાગેન અટ્ટિતો**"તિ. તત્થ **અટ્ટિતો**તિ પીળિતો, અભિભૂતોતિ અત્થો. **બાહા પગ્ગય્હ કન્દન્તો**તિ "ઇદમિધ અતિવિય અયુત્તં વત્તતિ, યદાહં નિય્યાનિકે સાસને પબ્બજિત્વા અત્તાનં કિલેસપઙ્કતો ઉદ્ધરિતું ન સક્કોમી"તિ ઉદ્ધંમુખો બાહા પગ્ગય્હ કન્દમાનો. **વિહારા ઉપનિક્ખમિ**ન્તિ વસનકવિહારતો બહિ નિક્ખન્તો.

યેનાધિપ્પાયેન નિક્ખન્તો, તં દસ્સેતું "**સત્થં વા આહરિસ્સામી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સત્થં વા આહરિસ્સામી**તિ **વા**-સદ્દો વિકપ્પનત્થો. તેન "રુક્ખા વા પપતિસ્સામિ, ઉબ્બન્ધિત્વા વા મરિસ્સામી"તિઆદિકે મરણપ્પકારે સઙ્ગણ્હાતિ. **સિક્ખ**ન્તિ અધિસીલસિક્ખં. **પચ્ચક્ખ**ન્તિ પચ્ચાચિક્ખન્તો પરિચ્ચજન્તો. "પચ્ચક્ખા"તિપિ પાળિ, પચ્ચક્ખાયાતિ અત્થો. **કાલ**ન્તિ મરણં. કથઞ્હિ નામ માદિસો સિક્ખાપચ્ચક્ખાનેન કાલં કરેય્યાતિ અત્થો. સિક્ખાપચ્ચક્ખાનઞ્હિ અરિયસ્સ વિનયે મરણં નામ. યથાહ ભગવા – "મરણઞ્હેતં , ભિક્ખવે, યો સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતી"તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૬૩). "સિક્ખં પચ્ચક્ખા"તિ પન પાઠે કથઞ્હિ નામ માદિસો સિક્ખં પચ્ચક્ખાય કાલં કરેય્ય, સિક્ખાસમઙ્ગી એવ પન હુત્વા કાલં કરેય્ય? તસ્મા સત્થં વા આહરિસ્સામિ, કો અત્થો જીવિતેન મેતિ યોજના.

તદાહન્તિ યદા કિલેસાભિભવેન સમણધમ્મં કાતું અસમત્થતાય જીવિતે નિબ્બિન્દન્તો તદા. **ખુર**ન્તિ નિસિતખુરં, ખુરસદિસં વા સત્થકં. **મઞ્ચકમ્હિ ઉપાવિસિ**ન્તિ પરેસં નિવારણભયેન ઓવરકં પવિસિત્વા મઞ્ચકે નિસીદિં. **પરિનીતો**તિ ઉપનીતો, ગલે ઠપિતોતિ અધિપ્પાયો. **ધમનિ**ન્તિ "કણ્ઠે ધમનિં, કણ્ઠધમનિં ગલવલય"ન્તિપિ વદન્તિ. **છેત્તુ**ન્તિ છિન્દિતું.

તતો મે મનસીકારો, **યોનિસો ઉદપજ્જથા**તિ "યદાહં મરિસ્સામી"તિ કણ્ઠે ધમનિં છિન્દિતું ખુરં ઉપનેસિં, તતો પરં "અરોગં નુ ખો મે સીલ"ન્તિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ અક્ખણ્ડં અચ્છિદ્દં સુપરિસુદ્ધં સીલં દિસ્વા પીતિ ઉપ્પજ્જિ, પીતિમનસ્સ કાયો પસ્સમ્ભિ, પસ્સદ્ધકાયસ્સ નિરામિસં સુખં અનુભવન્તસ્સ ચિત્તસ્સ સમાહિતતાય વિપસ્સનાવસેન યોનિસો મનસિકારો ઉપ્પજ્જિ. અથ વા તતોતિ કણ્ઠે ખુરસ્સ ઉપનયતો વણે જાતે ઉપ્પન્નં વેદનં વિક્ખમ્ભેન્તો વિપસ્સનાય વસેન યોનિસોમનસિકારો ઉપ્પજ્જિ. ઇદાનિ તતો પરં મગ્ગફલપચ્ચવેક્ખણઞાણં ઉપ્પન્નભાવં દસ્સેતું "આદીનવો પાતુરહૂ"તિઆદિ વુત્તં. તં હેટ્ઠા વુત્તત્થમેવ.

સપ્પદાસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કાતિયાનત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉટ્ઠેહીતિઆદિકા આયસ્મતો કાતિયાનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ કોસિયગોત્તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા

નિબ્બત્તો, માતુગોત્તવસેન પન **કાતિયાનો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સામઞ્ઞકાનિત્થેરસ્સ ગિહિસહાયો થેરં દિસ્વા પબ્બજિતો સમણધમ્મં કરોન્તો રત્તિં "નિદ્દાભિભવં વિનોદેસ્સામી"તિ ચઙ્કમં આરુહિ. સો ચઙ્કમન્તો નિદ્દાય અભિભૂતો પચલાયમાનો પરિપતિત્વા તત્થેવ અનન્તરહિતાય ભૂમિયા નિપજ્જિ, સત્થા તસ્સ તં પવત્તિં દિસ્વા સયં તત્થ ગન્ત્વા આકાસે ઠત્વા "**કાતિયાના**"તિ સઞ્ઞં અદાસિ. સો સત્થારં દિસ્વા ઉટ્ઠહિત્વા વન્દિત્વા સંવેગજાતો અટ્ઠાસિ. અથસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેન્તો –

૪૧૧."ઉટ્ઠેહિ નિસીદ કાતિયાન, મા નિદ્દાબહુલો અહુ જાગરસ્સુ;
મા તં અલસં પમત્તબન્ધુ, કૂટેનેવ જિનાતુ મચ્ચુરાજા.

૪૧૨."સેય્યથાપિ મહાસમુદ્દવેગો, એવં જાતિજરાતિ વત્તતે તં;
સો કરોહિ સુદીપમત્તનો ત્વં, ન હિ તાણં તવ વિજ્જતેવ અઞ્ઞં.

૪૧૩."સત્થા હિ વિજેસિ મગ્ગમેતં, સઙ્ગા જાતિજરાભયા અતીતં;
પુબ્બાપરરત્તમપ્પમત્તો, અનુયુઞ્જસ્સુ દળ્હં કરોહિ યોગં.

૪૧૪."પુરિમાનિ પમુઞ્ચ બન્ધનાનિ, સઙ્ઘાટિખુરમુણ્ડભિક્ખભોજી;
મા ખિડ્ડારતિઞ્ચ મા નિદ્દં, અનુયુઞ્જિત્થ ઝાય કાતિયાન.

૪૧૫."ઝાયાહિ જિનાહિ કાતિયાન, યોગક્ખેમપથેસુ કોવિદોસિ;
પપ્પુય્ય અનુત્તરં વિસુદ્ધિં, પરિનિબ્બાહિસિ વારિનાવ જોતિ.

૪૧૬."પજ્જોતકરો પરિત્તરંસો, વાતેન વિનમ્યતે લતાવ;
એવમ્પિ તુવં અનાદિયાનો, મારં ઇન્દસગોત્ત નિદ્ધુનાહિ;
સો વેદયિતાસુ વીતરાગો, કાલં કઙ્ખ ઇધેવ સીતિભૂતો"તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઉટ્ઠેહી**તિ નિદ્દૂપગમનતો ઉટ્ઠહન્તો ઉટ્ઠાનવીરિયં કરોહિ. યસ્મા નિપજ્જા નામ કોસજ્જપક્ખિયા, તસ્મા મા સયિ. **નિસીદા**તિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ઉજું કાયં પણિધાય પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા નિસીદ. **કાતિયાના**તિ તં નામેન આલપતિ. **મા નિદ્દાબહુલો અહૂ**તિ નિદ્દાબહુલો નિદ્દાભિભૂતો મા અહુ. **જાગરસ્સૂ**તિ જાગર, જાગરિયમનુયુત્તો હોહિ. **મા તં અલસન્તિ** જાગરિયં અનનુયુઞ્જન્તં તં અલસં કુસીતં પમત્તબન્ધુ મચ્ચુરાજા **કૂટેનેવ** અટ્ટહનેન વિય નેસાદો મિગં વા પક્ખિં વા જરારોગેહિ મા જિનાતુ મા અભિભવતુ, મા અજ્ઝોત્થરતૂતિ અત્થો.

સેય્યથાપીતિ સેય્યથા અપિ. **મહાસમુદ્દવેગો**તિ મહાસમુદ્દસ્સ ઊમિવેગો. **એવન્તિ** યથા નામ મહાસમુદ્દઊમિવેગો ઉપરૂપરિ ઉટ્ઠહન્તો તં અભિક્કમિતું અસક્કોન્તં પુરિસં અભિભવતિ, એવં જાતિ જરા ચ કોસજ્જાભિભૂતં તં **અતિવત્તતે** ઉપરૂપરિ અજ્ઝોત્થરતિ. **સો કરોહી**તિ સો ત્વં, કાતિયાન, ચતૂહિ ઓઘેહિ અનજ્ઝોત્થરણીયં અરહત્તફલસઙ્ખાતં **સુદીપં અત્તનો કરોહિ** અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેહિ. **ન હિ તાણં તવ વિજ્જતેવ અઞ્ઞન્તિ હી**તિ હેતુઅત્થે નિપાતો. યસ્મા તતો અગ્ગફલતો અઞ્ઞં તવ તાણં નામ ઇધ વા હુરં વા ન ઉપલબ્ભતિ, તસ્મા તં અરહત્તસઙ્ખાતં સુદીપં કરોહીતિ.

સત્થા હિ વિજેસિ મગ્ગમેતન્તિ યં સાધેતું અવિસહન્તા યતો પરાજિતા પુથૂ અઞ્ઞતિત્થિયા, તદેતં તસ્સ સુદીપસ્સ કારણભૂતં પઞ્ચવિધસઙ્ગતો જાતિઆદિભયતો ચ અતીતં અરિયમગ્ગં દેવપુત્તમારાદિકે અભિભવિત્વા તુય્હં સત્થા વિજેસિ સાધેસિ. યસ્મા સત્થુ સન્તકં નામ સાવકેન અધિગન્તબ્બં ન વિસ્સજ્જેતબ્બં, તસ્મા તસ્સ અધિગમાય પુબ્બરત્તાપરરત્તં પુરિમયામં પચ્છિમયામઞ્ચ , **અપ્પમત્તો** સતો સમ્પજાનો હુત્વા **અનુયુઞ્જ યોગં** ભાવનં દળ્હઞ્ચ કરોહિ.

પુરિમાનિ પમુઞ્ચ બન્ધનાનીતિ પુરિમકાનિ ગિહિકાલે આબદ્ધાનિ ગિહિબન્ધનાનિ કામગુણબન્ધનાનિ પમુઞ્ચ વિસ્સજ્જેહિ, તત્થ અનપેક્ખો હોહિ. **સઙ્ઘાટિખુરમુણ્ડભિક્ખભોજી**તિ સઙ્ઘાટિધારી ખુરેન કતસિરમુણ્ડો ભિક્ખાહારભોજી, તિવિધમ્પેતં પુરિમબન્ધનપમોક્ખસ્સ ખિડ્ડારતિનિદ્દાનનુયોગસ્સ ચ કારણવચનં. યસ્મા ત્વં સઙ્ઘાટિપારુતો મુણ્ડો ભિક્ખાહારો જીવતિ, તસ્મા તે કામસુખાનુયોગો ખિડ્ડારતિનિદ્દાનુયોગો ચ ન યુત્તોતિ તતો પુરિમાનિ પમુઞ્ચ બન્ધનાનિ ખિડ્ડારતિં નિદ્દઞ્ચ માનુયુઞ્જિત્થાતિ યોજના. **ઝાયા**તિ ઝાયસ્સુ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનં **અનુયુઞ્જ**.

તં પન અનુયુઞ્જન્તો યેન ઝાનેન ઝાયતો કિલેસા સબ્બસો જિતા હોન્તિ, તં લક્ખણૂપનિજ્ઝાનં અનુયુઞ્જાતિ દસ્સેન્તો “**ઝાયાહિ જિનાહી**”તિ આહ. **યોગક્ખેમપથેસુ કોવિદોસી**તિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમસ્સ નિબ્બાનસ્સ પથભૂતેસુ બોધિપક્ખિયધમ્મેસુ કુસલો છેકો અસિ, તસ્મા ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેન્તો **અનુત્તરં** ઉત્તરરહિતં, **વિસુદ્ધિં** નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચ **પપ્પુય્ય** પાપુણિત્વા પન ત્વં પરિનિબ્બાહિસિ. **વારિનાવ જોતી**તિ મહતા સલિલવુટ્ઠિનિપાતેન અગ્ગિખન્ધો વિય અરિયમગ્ગવુટ્ઠિનિપાતેન પરિનિબ્બાયિસ્સતિ.

પજ્જોતકરોતિ પજ્જોતિં કરો પદીપો. **પરિત્તરંસો**તિ ખુદ્દકચ્ચિકો. **વિનમ્યતે**તિ વિનમીયતિ અપનિય્યતિ. **લતાવા**તિ વલ્લિ વિય. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા વટ્ટિઆદિપચ્ચયવેકલ્લેન પરિત્તરંસો મન્દપભો પદીપો અપ્પિકા લતા વા વાતેન વિધમિય્યતિ વિદ્ધંસિય્યતિ, એવં તુવમ્પિ. કોસિયગોત્તતાય, **ઇન્દસગોત્ત**, ઇન્દસમાનગોત્તં. મારં તસ્સ વસે અનાવત્તના અનુપાદાનતો ચ **અનાદિયાનો, નિદ્ધુનાહિ** વિધમેહિ વિદ્ધંસેહિ. એવં પન વિદ્ધંસમાનો સો ત્વં વેદયિતાસુ સબ્બાસુ વેદનાસુ વિગતચ્છન્દરાગો **ઇધેવ** ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે સબ્બકિલેસદરથપરિળાહાભાવેન **સીતિભૂતો** નિબ્બુતો અત્તનો પરિનિબ્બાનકાલં **કઙ્ખ** આગમેહીતિ . એવં સત્થારા અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં પાપેત્વા દેસનાય કતાય થેરો દેસનાવસાને વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. અરહત્તં પન પત્વા સત્થારા દેસિતનિયામેનેવ ઇમા ગાથા અભાસિ. તા એવ ઇમા ગાથા થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણઞ્ચ જાતા.

કાતિયાનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મિગજાલત્થેરગાથાવણ્ણના

સુદેસિતોતિઆદિકા આયસ્મતો મિગજાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં વિસાખાય મહાઉપાસિકાય પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **મિગજાલો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિહારં ગન્ત્વા અભિણ્હસો ધમ્મસ્સવનેન પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૧૭.‘‘સુદેસિતો ચક્ખુમતા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
સબ્બસંયોજનાતીતો, સબ્બવટ્ટવિનાસનો.

૪૧૮.‘‘નિય્યાનિકો ઉત્તરણો, તણ્હામૂલવિસોસનો;
વિસમૂલં આઘાતનં, છેત્વા પાપેતિ નિબ્બુતિં.

૪૧૯.‘‘અઞ્ઞાણમૂલભેદાય, કમ્મયન્તવિઘાટનો;
વિઞ્ઞાણાનં પરિગ્ગહે, ઞાણવજિરનિપાતનો.

૪૨૦.‘‘વેદનાનં વિઞ્ઞાપનો, ઉપાદાનપ્પમોચનો;
ભવં અઙ્ગારકાસુંવ, ઞાણેન અનુપસ્સનો.

૪૨૧.‘‘મહારસો સુગમ્ભીરો, જરામચ્ચુનિવારણો;
અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, દુક્ખૂપસમનો સિવો.

૪૨૨.‘‘કમ્મં કમ્મન્તિ ઞત્વાન, વિપાકઞ્ચ વિપાકતો;
પટિચ્ચુપ્પન્નધમ્માનં, યથાવાલોકદસ્સનો;
મહાખેમઙ્ગમો સન્તો, પરિયોસાનભદ્દકો’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સુદેસિતો**તિ સુટ્ઠુ દેસિતો, વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થાનં યાથાવતો વિભાવનવસેન દેસિતોતિ અત્થો. અથ વા **સુદેસિતો**તિ સમ્મા દેસિતો, પવત્તિનિવત્તીનં તદુભયહેતૂનઞ્ચ અવિપરીતતો પકાસનવસેન ભાસિતો સ્વાખ્યાતોતિ અત્થો. **ચક્ખુમતા**તિ મંસચક્ખુ, દિબ્બચક્ખુ, પઞ્ઞાચક્ખુ, બુદ્ધચક્ખુ, સમન્તચક્ખૂતિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમતા. **બુદ્ધેના**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેન. **આદિચ્ચબન્ધુના**તિ આદિચ્ચગોત્તેન. દુવિધો હિ લોકે ખત્તિયવંસો – આદિચ્ચવંસો, સોમવંસોતિ. તત્થ આદિચ્ચવંસો, ઓક્કાકરાજવંસોતિ જાનિતબ્બં. તતો સઞ્જાતતાય સાકિયા આદિચ્ચગોત્તાતિ ભગવા ‘‘આદિચ્ચબન્ધૂ’’તિ વુચ્ચતિ. અથ વા આદિચ્ચસ્સ બન્ધૂતિપિ ભગવા આદિચ્ચબન્ધુ, સ્વાયમત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. કામરાગસંયોજનાદીનં સબ્બેસં સંયોજનાનં સમતિક્કમનભાવતો **સબ્બસંયોજનાતીતો** તતો એવ કિલેસકમ્મવિપાકવટ્ટાનં વિનાસનતો વિદ્ધંસનતો **સબ્બવટ્ટવિનાસનો**, સંસારચારકતો નિય્યાનતો **નિય્યાનિકો**, સંસારમહોઘતો સમુત્તરણટ્ઠેન **ઉત્તરણો**, કામતણ્હાદીનં સબ્બતણ્હાનં મૂલં અવિજ્જં અયોનિસો મનસિકારઞ્ચ વિસોસેતિ સુક્ખાપેતીતિ **તણ્હામૂલવિસોસનો**, તિણ્ણમ્પિ વેદાનં સમ્પટિવેધસ્સ વિદ્ધંસનતો વિસસ્સ દુક્ખસ્સ કારણત્તા **વિસમૂલં**, સત્તાનં બ્યસનુપ્પત્તિટ્ઠાનતાય **આઘાતનં** કમ્મં કિલેસં વા **છેત્વા** સમુચ્છિન્દિત્વા **નિબ્બુતિં** નિબ્બાનં પાપેતિ.

અઞ્ઞાણસ્સ મૂલં અયોનિસો મનસિકારો આસવા ચ ‘‘આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૩) હિ વુત્તં, તસ્સ **ભેદાય** વજિરૂપમઞાણેન ભિન્દનત્થાય. અથ વા ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિઆદિવચનતો (વિભ॰ ૨૨૫-૨૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧) અઞ્ઞાણં મૂલં એતસ્સાતિ અઞ્ઞાણમૂલં, ભવચક્કં, તસ્સ મગ્ગઞાણવજિરેન પદાલનત્થં દેસિતોતિ સમ્બન્ધો. **કમ્મયન્તવિઘાટનો**તિ કમ્મઘટિતસ્સ અત્તભાવયન્તસ્સ વિદ્ધંસનો. **વિઞ્ઞાણાનં પરિગ્ગહે**તિ કામભવાદીસુ યથાસકકમ્મુના વિઞ્ઞાણગ્ગહણે ઉપટ્ઠિતેતિ વચનસેસો. તત્થ તત્થ હિ ભવે પટિસન્ધિયા ગહિતાય તંતંભવનિસ્સિતવિઞ્ઞાણાનિપિ ગહિતાનેવ હોન્તિ. **ઞાણવજિરનિપાતનો**તિ ઞાણવજિરસ્સ નિપાતો, ઞાણવજિરં નિપાતેત્વા તેસં પદાલેતા. લોકુત્તરધમ્મો હિ ઉપ્પજ્જમાનો સત્તમભવાદીસુ ઉપ્પજ્જનારહાનિ વિઞ્ઞાણાનિ ભિન્દન્તમેવ ઉપ્પજ્જતીતિ.

વેદનાનં વિઞ્ઞાપનોતિ સુખાદીનં તિસ્સન્નં વેદનાનં યથાક્કમં દુક્ખસલ્લાનિચ્ચવસેન યાથાવતો પવેદકો. **ઉપાદાનપ્પમોચનો**તિ કામુપાદાનાદીહિ ચતૂહિપિ ઉપાદાનેહિ ચિત્તસન્તાનસ્સ વિમોચકો. **ભવં અઙ્ગારકાસુંવ, ઞાણેન અનુપસ્સનો**તિ કામભવાદિનવવિધમ્પિ ભવં એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તભાવતો સાધિકપોરિસં અઙ્ગારકાસું વિય મગ્ગઞાણેન અનુપચ્ચક્ખતો દસ્સેતા.

સન્તપણીતભાવતો અતિત્તિકરટ્ઠેન **મહારસો** પરિઞ્ઞાદિવસેન વા મહાકિચ્ચતાય સામઞ્ઞફલવસેન મહાસમ્પત્તિતાય ચ **મહારસો**, અનુપચિતસમ્ભારેહિ દુરવગાહતાય અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠતાય ચ **સુટ્ઠુ ગમ્ભીરો જરામચ્ચુનિવારણો**, આયતિં ભવાભિનિપ્ફત્તિયા નિવત્તનેન જરાય મચ્ચુનો ચ પટિસેધકો. ઇદાનિ યથાવુત્તગુણવિસેસયુત્તં ધમ્મં સરૂપતો દસ્સેન્તો “**અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો**”તિ વત્વા પુનપિ તસ્સ કતિપયે ગુણે વિભાવેતું “**દુક્ખૂપસમનો સિવો**”તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – પરિસુદ્ધટ્ઠેન **અરિયો**, સમ્માદિટ્ઠિઆદિઅટ્ઠધમ્મસમોધાનતાય **અટ્ઠઙ્ગિકો**, નિબ્બાનગવેસનટ્ઠેન **મગ્ગો** સકલવટ્ટદુક્ખવૂપસમનટ્ઠેન **દુક્ખવૂપસમનો**, ખેમટ્ઠેન **સિવો**.

યથા ઇતો બાહિરકસમયે અસમ્માસમ્બુદ્ધપવેદિતત્તા કમ્મવિપાકો વિપલ્લાસો સિયાતિ એવં અવિપલ્લાસેત્વા **પટિચ્ચુપ્પન્નધમ્માનં** પટિચ્ચસમુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ કમ્મં કમ્મન્તિ વિપાકઞ્ચ વિપાકતો ઞત્વાન પુબ્બભાગઞાણેન જાનનહેતુ સસ્સતુચ્છેદગ્ગાહાનં વિધમનેન યાથાવતો આલોકદસ્સનો તક્કરસ્સ લોકુત્તરઞાણાલોકસ્સ દસ્સનો. કેનચિ કઞ્ચિ કદાચિપિ અનુપદ્દુતત્તા મહાખેમં નિબ્બાનં ગચ્છતિ સત્તે ગમેતિ ચાતિ **મહાખેમઙ્ગમો**, સબ્બકિલેસદરથપરિળાહવૂપસમનતો **સન્તો**, અકુપ્પાય ચેતોવિમુત્તિયા અનુપાદિસેસાય ચ નિબ્બાનધાતુયા પાપનેન **પરિયોસાનભદ્દકો** સુદેસિતો ચક્ખુમતાતિ યોજના.

એવં થેરો નાનાનયેહિ અરિયધમ્મં પસંસન્તો તસ્સ ધમ્મસ્સ અત્તના અધિગતભાવં અઞ્ઞાપદેસેન પકાસેસિ.

મિગજાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પુરોહિતપુત્તજેન્તત્થેરગાથાવણ્ણના

જાતિમદેન મત્તોહન્તિઆદિકા આયસ્મતો જેન્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કોસલરઞ્ઞો પુરોહિતસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, તસ્સ **જેન્તો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો જાતિમદેન ભોગઇસ્સરિયરૂપમદેન ચ મત્તો અઞ્ઞે હીળેન્તો ગરુટ્ઠાનિયાનમ્પિ અપચિતિં અકરોન્તો માનથદ્ધો વિચરતિ. સો એકદિવસં સત્થારં મહતિયા પરિસાય પરિવુતં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા ઉપસઙ્કમન્તો “સચે મં સમણો ગોતમો પઠમં આલપિસ્સતિ, અહમ્પિ આલપિસ્સામિ; નો ચે, નાલપિસ્સામી”તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા ઉપસઙ્કમિત્વા ઠિતો ભગવતિ પઠમં અનાલપન્તે સયમ્પિ માનેન અનાલપિત્વા ગમનાકારં દસ્સેસિ. તં ભગવા –

> “ન માનં બ્રાહ્મણ સાધુ, અત્થિકસ્સીધ બ્રાહ્મણ;
> યેન અત્થેન આગચ્છિ, તમેવમનુબ્રૂહયે”તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૦૧) –

ગાથાય અજ્ઝભાસિ. સો “ચિત્તં મે સમણો ગોતમો જાનાતી”તિ અભિપ્પસન્નો ભગવતો પાદેસુ સિરસા નિપતિત્વા પરમનિપચ્ચાકારં કત્વા –

“કેસુ ન માનં કયિરાથ, કેસુ ચસ્સ સગારવો;
ક્યસ્સ અપચિતા અસ્સુ, ક્યસ્સુ સાધુ સુપૂજિતા”તિ. –

પુચ્છિ. તસ્સ ભગવા –

“માતરિ પિતરિ ચાપિ, અથો જેટ્ઠમ્હિ ભાતરિ;
આચરિયે ચતુત્થમ્હિ, સમણબ્રાહ્મણેસુ ચ.

“તેસુ ન માનં કયિરાથ, તેસુ અસ્સ સગારવો;
ક્યસ્સ અપચિતા અસ્સુ, ત્યસ્સુ સાધુ સુપૂજિતા.

“અરહન્તે સીતિભૂતે, કતકિચ્ચે અનાસવે;
નિહચ્ચ માનં અત્થદ્ધો, તે નમસ્સે અનુત્તરે”તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૦૧) –

પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તો ધમ્મં દેસેસિ. સો તાય દેસનાય સોતાપન્નો હુત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો અરહત્તં પત્વા અત્તનો પટિપત્તિકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૨૩.“જાતિમદેન મત્તોહં, ભોગઇસ્સરિયેન ચ;
સણ્ઠાનવણ્ણરૂપેન, મદમત્તો અચારિહં.

૪૨૪.“નાત્તનો સમકં કઞ્ચિ, અતિરેકઞ્ચ મઞ્ઞિસં;
અતિમાનહતો બાલો, પત્થદ્ધો ઉસ્સિતદ્ધજો.

૪૨૫.“માતરં પિતરઞ્ચાપિ, અઞ્ઞેપિ ગરુસમ્મતે;
ન કઞ્ચિ અભિવાદેસિં, માનત્થદ્ધો અનાદરો.

૪૨૬.“દિસ્વા વિનાયકં અગ્ગં, સારથીનં વરુત્તમં;
તપન્તમિવ આદિચ્ચં, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતં.

૪૨૭.“માનં મદઞ્ચ છડ્ડેત્વા, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
સિરસા અભિવાદેસિં, સબ્બસત્તાનમુત્તમં.

૪૨૮.“અતિમાનો ચ ઓમાનો, પહીના સુસમૂહતા;
અસ્મિમાનો સમુચ્છિન્નો, સબ્બે માનવિધા હતા”તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **જાતિમદેન મત્તોહ**ન્તિ અહં ઉદિચ્ચે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તો, “ન માદિસો ઉભતો સુજાતો અઞ્ઞો અત્થી”તિ કુલમાનેન મત્તો માનથદ્ધો અચારિન્તિ યોજના. **ભોગઇસ્સરિયેન ચા**તિ વિભવેન આધિપચ્ચેન ચ હેતુભૂતેન ભોગસમ્પદઞ્ચ ઇસ્સરિયસમ્પદઞ્ચ પટિચ્ચ ઉપ્પન્નમદેન મત્તો અહં અચારિન્તિ યોજના.

સણ્ઠાનવણ્ણરૂપેનાતિ સણ્ઠાનં આરોહપરિણાહસમ્પત્તિ, વણ્ણો ઓદાતસામતાદિછવિસમ્પત્તિ, રૂપં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસોભા. ઇધાપિ વુત્તનયેન યોજના વેદિતબ્બા. **મદમત્તો**તિ વુત્તપ્પકારતો અઞ્ઞેનપિ મદેન મત્તો.

નાત્તનો સમકં કઞ્ચીતિ અત્તનો સમકં સદિસં જાતિઆદીહિ સમાનં અતિરેકં વા કઞ્ચિ ન મઞ્ઞિસં ન મઞ્ઞિં, મયા સમાનમ્પિ ન મઞ્ઞિં, કુતો અધિકન્તિ અધિપ્પાયો. **અતિમાનહતો બાલો**તિ બાલો અહં તતો બાલભાવતો અતિમાનેન ખતૂપહતકુસલાચારો, તતો એવ **પત્થદ્ધો ઉસ્સિતદ્ધજો** થમ્ભવસેન ગરૂનમ્પિ નિપચ્ચકારસ્સ અકરણતો ભુસં થદ્ધો અનોનમનથદ્ધજાતો ઉસ્સિતમાનદ્ધજો.

વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કાતું "**માતર**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અઞ્ઞે**તિ જેટ્ઠભાતુઆદિકે, સમણબ્રાહ્મણે ચ. **ગરુસમ્મતે**તિ ગરૂતિ સમ્મતે ગરુટ્ઠાનિયે. **અનાદરો**તિ આદરરહિતો.

દિસ્વા વિનાયકં અગ્ગન્તિ એવં માનથદ્ધો હુત્વા વિચરન્તો દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ વેનેય્યાનં વિનયનતો સયમ્ભુતાય નાયકભાવતો ચ વિનાયકં. સદેવકે લોકે સીલાદિગુણેહિ સેટ્ઠભાવતો અગ્ગં. પુરિસદમ્માનં અચ્ચન્તતાય દમનતો **સારથીનં વરુત્તમં**, અતિવિય ઉત્તમં બ્યામપ્પભાદિઓભાસેન આદિચ્ચમિવ **તપન્તં**, ઓભાસન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતં ધમ્મં દેસેન્તં સબ્બસત્તાનં ઉત્તમં સત્થારં દિસ્વા બુદ્ધાનુભાવેન સન્તજ્જિતો ''અહમેવ સેટ્ઠો, અઞ્ઞે હીના''તિ પવત્તમાનં ભોગમદાદિમદઞ્ચ **છડ્ડેત્વા** પહાય વિપ્પસન્નેન ચેતસા સિરસા અભિવાદેસિન્તિ યોજના. કથં પનાયં માનથદ્ધો સમાનો સત્થુ દસ્સનમત્તેન માનં પહાસીતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં. સત્થુ દસ્સનમત્તેન માનં ન પહાસિ ''ન માનં, બ્રાહ્મણ, સાધૂ''તિઆદિકાય પન દેસનાય માનં પહાસિ. તં સન્ધાય વુત્તં ''માનં મદઞ્ચ છડ્ડેત્વા, વિપ્પસન્નેન ચેતસા. સિરસા અભિવાદેસિ''ન્તિ. **વિપ્પસન્નેન ચેતસા**તિ ચ ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં દટ્ઠબ્બં.

''અહમેવ સેટ્ઠો''તિ પવત્તો માનો **અતિમાનો**. ''ઇમે પન નિહીના''તિ અઞ્ઞે હીનતો દહન્તસ્સ માનો "**ઓમાનો**"તિ વદન્તિ. ''સેય્યોહમસ્મી''તિ પન અઞ્ઞં અતિક્કમિત્વા અત્તાનં સેય્યતો દહન્તસ્સ પવત્તો સેય્યમાનો **અતિમાનો**. ''હીનોહમસ્મી''તિ પવત્તો હીનમાનો **ઓમાનો**. **પહીના સુસમૂહતા**તિ હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ પહીના હુત્વા અગ્ગમગ્ગેન સુટ્ઠુ સમુગ્ઘાટિતા. **અસ્મિમાનો**તિ ''એસોહમસ્મી''તિ ખન્ધે ''અહ''ન્તિ ગહણવસેન પવત્તમાનો. **સબ્બે**તિ ન કેવલં અતિમાનઓમાનઅસ્મિમાના એવ, અથ ખો સેય્યસ્સ સેય્યમાનાદયો નવવિધા અન્તરભેદેન અનેકવિધા ચ સબ્બે માનવિધા માનકોટ્ઠાસા **હતા** અગ્ગમગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતાતિ.

પુરોહિતપુત્તજેન્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સુમનત્થેરગાથાવણ્ણના

યદા નવો પબ્બજિતોતિઆદિકા આયસ્મતો સુમનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે માલાકારકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સિખિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો સુમનપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અઞ્ઞતરસ્સ ઉપાસકસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. સો ચ ઉપાસકો આયસ્મતો અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ ઉપટ્ઠાકો અહોસિ. તસ્સ ચ તતો પુબ્બે જાતાજાતા દારકા મરિંસુ. તેન સો ''સચાહં ઇદાનિ એકં પુત્તં લભિસ્સામિ, અય્યસ્સ અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બાજેસ્સામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. સો ચ

દસમાસચ્ચયેન જાતો અરોગોયેવ હુત્વા અનુક્કમેન વડ્ઢન્તો સત્તવસ્સિકો અહોસિ, તં પિતા થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બાજેસિ. સો પબ્બજિત્વા તતો પરિપક્કઞાણત્તા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો હુત્વા થેરં ઉપટ્ઠહન્તો ''પાનીયં આહરિસ્સામી''તિ ઘટં આદાય ઇદ્ધિયા અનોતત્તદહં અગમાસિ. અથેકો મિચ્છાદિટ્ઠિકો નાગરાજા અનોતત્તદહં પટિચ્છાદેન્તો સત્તક્ખત્તું ભોગેન પરિક્ખિપિત્વા ઉપરિ મહન્તં ફણં કત્વા સુમનસ્સ પાનીયં ગહેતું ઓકાસં ન દેતિ. સુમનો ગરુળરૂપં ગહેત્વા તં નાગરાજં અભિભવિત્વા પાનીયં ગહેત્વા થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ઉદ્દિસ્સ આકાસેન ગચ્છતિ. તં સત્થા જેતવને નિસિન્નો તથા ગચ્છન્તં દિસ્વા ધમ્મસેનાપતિં આમન્તેત્વા, ''સારિપુત્ત, ઇમં પસ્સા''તિઆદિના ચતૂહિ ગાથાહિ તસ્સ ગુણે અભાસિ. અથ સુમનત્થેરો –

૪૨૯.''યદા નવો પબ્બજિતો, જાતિયા સત્તવસ્સિકો;
ઇદ્ધિયા અભિભોત્વાન, પન્નગિન્દં મહિદ્ધિકં.

૪૩૦.''ઉપજ્ઝાયસ્સ ઉદકં, અનોતત્તા મહાસરા;
આહરામિ તતો દિસ્વા, મં સત્થા એતદબ્રવિ.

૪૩૧.''સારિપુત્ત ઇમં પસ્સ, આગચ્છન્તં કુમારકં;
ઉદકકુમ્ભમાદાય, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતં.

૪૩૨.''પાસાદિકેન વત્તેન, કલ્યાણઇરિયાપથો;
સામણેરોનુરુદ્ધસ્સ, ઇદ્ધિયા ચ વિસારદો.

૪૩૩.''આજાનીયેન આજઞ્ઞો, સાધુના સાધુકારિતો;
વિનીતો અનુરુદ્ધેન, કતકિચ્ચેન સિક્ખિતો.

૪૩૪.''સો પત્વા પરમં સન્તિં, સચ્છિકત્વા અકુપ્પતં;
સામણેરો સ સુમનો, મા મં જઞ્ઞાતિ ઇચ્છતી''તિ. –

અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન છ ગાથા અભાસિ.

તત્થ આદિતો દ્વે ગાથા સુમનત્થેરેનેવ ભાસિતા, ઇતરા ચતસ્સો તં પસંસન્તેન સત્થારા ભાસિતા. તા સબ્બા એકજ્ઝં કત્વા સુમનત્થેરો પચ્છા અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન અભાસિ. તત્થ **પન્નગિન્દ**ન્તિ નાગરાજં. **તતો**તિ તત્થ, યદા નવો પબ્બજિતો જાતિયા સત્તવસ્સિકો ઇદ્ધિબલેન મહિદ્ધિકં નાગરાજં અભિભવિત્વા અનોતત્તદહતો ઉપજ્ઝાયસ્સ પાનીયં આહરામિ, તસ્મિં કાલેતિ અત્થો.

મં ઉદ્દિસ્સ મય્હં સત્થા એતદબ્રવિ, તં દસ્સેન્તો, ''**સારિપુત્ત, ઇમં પસ્સા**''તિઆદિમાહ. **અજ્ઝત્તં સુસમાહિત**ન્તિ વિસયજ્ઝત્તભૂતેન અગ્ગફલસમાધિના સુટ્ઠુ સમાહિતં.

પાસાદિકેન વત્તેનાતિ પસ્સન્તાનં પસાદાવહેન આચારવત્તેન, કરણત્થે ઇદં કરણવચનં. **કલ્યાણઇરિયાપથો**તિ સમ્પન્નિરિયાપથો. પાસાદિકેન વત્તેનાતિ વા ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે કરણવચનં. સમણસ્સ ભાવો સામણ્યં, સામઞ્ઞન્તિ અત્થો. તદત્થં ઈરતિ પવત્તતીતિ સામણેરો, સમણુદ્દેસો. **ઇદ્ધિયા ચ વિસારદો**તિ ઇદ્ધિયમ્પિ

બ્યત્તો સુકુસલો. **આજાનીયેના**તિ પુરિસાજાનીયેન. અત્તહિતપરહિતાનં સાધનતો **સાધુના** કતકિચ્ચેન અનુરુદ્ધેન **સાધુ** ઉભયહિતસાધકો, સુટ્ઠુ વા આજઞ્ઞો **કારિતો** દમિતો. અગ્ગવિજ્જાય **વિનીતો** અસેક્ખભાવાપાદનેન **સિક્ખિતો** સિક્ખાપિતોતિ અત્થો.

સો સામણેરો સુમનો પરમં **સન્તિં** નિબ્બાનં **પત્વા** અગ્ગમગ્ગાધિગમેન અધિગન્ત્વા **સચ્છિકત્વા** અત્તપચ્ચક્ખં કત્વા **અકુપ્પતં** અરહત્તફલં અપ્પિચ્છભાવસ્સ પરમુક્કંસગતત્તા **મા મં જઞ્ઞા**તિ મં ''અયં ખીણાસવો''તિ વા ''છળભિઞ્ઞો''તિ વા કોચિપિ મા જાનેય્યાતિ **ઇચ્છતિ** અભિકઙ્ખતીતિ.

સુમનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. ન્હાતકમુનિત્થેરગાથાવણ્ણના

વાતરોગાભિનીતોતિઆદિકા આયસ્મતો ન્હાતકમુનિસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો વિજ્જાટ્ઠાનાદીસુ નિપ્ફત્તિં ગતો ન્હાતકલક્ખણયોગેન **ન્હાતકો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા રાજગહસ્સ તિયોજનપ્પમાણે ઠાને અરઞ્ઞાયતને નીવારેહિ યાપેન્તો અગ્ગિં પરિચારયમાનો વસતિ. તસ્સ સત્થા ઘટે વિય પદીપં હદયબ્ભન્તરે પજ્જલન્તં અરહત્તૂપનિસ્સયં દિસ્વા અસ્સમપદં અગમાસિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા હટ્ઠતુટ્ઠો અત્તનો ઉપકપ્પનનિયામેન આહારં ઉપનેસિ. તં ભગવા પરિભુઞ્જિ. એવં તયો દિવસે દત્વા ચતુત્થદિવસે ''ભગવા તુમ્હે પરમસુખુમાલા, કથં ઇમિના આહારેન યાપેથા''તિ આહ. તસ્સ સત્થા અરિયસન્તોસગુણં પકાસેન્તો ધમ્મં દેસેસિ. તાપસો તં સુત્વા સોતાપન્નો હુત્વા પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિ. ભગવા તં અરહત્તે પતિટ્ઠપેત્વા ગતો. સો પન તત્થેવ વિહરન્તો અપરભાગે વાતાબાધેન ઉપદ્દુતો અહોસિ. સત્થા તત્થ ગન્ત્વા પટિસન્થારમુખેન તસ્સ વિહારં પુચ્છન્તો –

૪૩૫.''વાતરોગાભિનીતો ત્વં, વિહરં કાનને વને;
પવિદ્ધગોચરે લૂખે, કથં ભિક્ખુ કરિસ્સસી''તિ. – ગાથમાહ; અથ થેરો –

૪૩૬.''પીતિસુખેન વિપુલેન, ફરિત્વાન સમુસ્સયં;
લૂખમ્પિ અભિસમ્ભોન્તો, વિહરિસ્સામિ કાનને.

૪૩૭.''ભાવેન્તો સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે, ઇન્દ્રિયાનિ બલાનિ ચ;
ઝાનસોખુમ્મસમ્પન્નો, વિહરિસ્સં અનાસવો.

૪૩૮.''વિપ્પમુત્તં કિલેસેહિ, સુદ્ધચિત્તં અનાવિલં;
અભિણ્હં પચ્ચવેક્ખન્તો, વિહરિસ્સં અનાસવો.

૪૩૯.''અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, યે મે વિજ્જિંસુ આસવા;
સબ્બે અસેસા ઉચ્છિન્ના, ન ચ ઉપ્પજ્જરે પુન.

૪૪૦.''પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા, તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા;

દુક્ખક્ખયો અનુપ્પત્તો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. –

ઇમાહિ સેસગાથાહિ અત્તનો વિહારં સત્થુ પવેદેસિ.

તત્થ **ઝાનસોખુમ્મસમ્પન્નો**તિ ઝાનસુખુમભાવેન સમન્નાગતો. ઝાનસુખુમં નામ અરૂપજ્ઝાનં, તસ્મા અટ્ઠસમાપત્તિલાભિમ્હીતિ વુત્તં હોતિ. તેન અત્તનો ઉભતોભાગવિમુત્તિતં દસ્સેતિ. અપરે પનાહુ – ‘‘સોખુમ્મન્તિ અગ્ગમગ્ગફલેસુ અધિપઞ્ઞાસિક્ખા અધિપ્પેતા, તતો ઝાનગ્ગહણેન અત્તનો ઉભતોભાગવિમુત્તિતં વિભાવેતી’’તિ. **વિપ્પમુત્તં કિલેસેહી**તિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિયા સબ્બકિલેસેહિ વિમુત્તં, તતો એવ **સુદ્ધચિત્તં**, અનાવિલસઙ્કપ્પતાય **અનાવિલં**, તીહિપિ પદેહિ અરહત્તફલચિત્તમેવ વદતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. ઇમમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

ન્હાતકમુનિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. બ્રહ્મદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

અક્કોધસ્સાતિઆદિકા આયસ્મતો બ્રહ્મદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કોસલરઞ્ઞો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **બ્રહ્મદત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો જેતવનમહે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તં એકદિવસં નગરે પિણ્ડાય ચરન્તં અઞ્ઞતરો બ્રાહ્મણો અક્કોસિ. થેરો તં સુત્વાપિ તુણ્હીભૂતો પિણ્ડાય ચરતિયેવ, બ્રાહ્મણો પુનપિ અક્કોસિયેવ. મનુસ્સા એવં અક્કોસન્તમ્પિ નં ‘‘અયં થેરો ન કિઞ્ચિ ભણતી’’તિ આહંસુ. તં સુત્વા થેરો તેસં મનુસ્સાનં ધમ્મં દેસેન્તો –

૪૪૧.‘‘અક્કોધસ્સ કુતો કોધો, દન્તસ્સ સમજીવિનો;
સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તસ્સ, ઉપસન્તસ્સ તાદિનો.

૪૪૨.‘‘તસ્સેવ તેન પાપિયો, યો કુદ્ધં પટિકુજ્ઝતિ;
કુદ્ધં અપ્પટિકુજ્ઝન્તો, સઙ્ગામં જેતિ દુજ્જયં.

૪૪૩.‘‘ઉભિન્નમત્થં ચરતિ, અત્તનો ચ પરસ્સ ચ;
પરં સઙ્કુપિતં ઞત્વા, યો સતો ઉપસમ્મતિ.

૪૪૪.‘‘ઉભિન્નં તિકિચ્છન્તં તં, અત્તનો ચ પરસ્સ ચ;
જના મઞ્ઞન્તિ બાલોતિ, યે ધમ્મસ્સ અકોવિદા. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૮);

૪૪૫.‘‘ઉપ્પજ્જે તે સચે કોધો, આવજ્જ કકચૂપમં;
ઉપ્પજ્જે ચે રસે તણ્હા, પુત્તમંસૂપમં સર.

૪૪૬.‘‘સચે ધાવતિ ચિત્તં તે, કામેસુ ચ ભવેસુ ચ;
ખિપ્પં નિગ્ગણ્હ સતિયા, કિટ્ઠાદં વિય દુપ્પસુ’’ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અક્કોધસ્સા**તિ કોધરહિતસ્સ મગ્ગેન સમુચ્છિન્નકોધસ્સ. **કુતો કોધો**તિ કુતો નામ હેતુ કોધો ઉપ્પજ્જેય્ય, તસ્સ ઉપ્પત્તિકારણં નત્થીતિ અત્થો. **દન્તસ્સા**તિ ઉત્તમેન દમેન અગ્ગમગ્ગદમથેન દન્તસ્સ. **સમજીવિનો**તિ કાયવિસમાદીનિ સબ્બસો પહાય કાયસમાદીનં વસેન સમં જીવન્તસ્સ સત્તટ્ઠાનિયેન સમ્પજઞ્ઞેન સમ્મદેવ વત્તન્તસ્સ. **સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તસ્સા**તિ સમ્મા અઞ્ઞાય અભિઞ્ઞેય્યાદિકે ધમ્મે જાનિત્વા સબ્બાસવેહિ વિપ્પમુત્તસ્સ. તતો એવ સબ્બકિલેસદરથપરિળાહવૂપસમેન **ઉપસન્તસ્સ**. ઇટ્ઠાદીસુ તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદિનો** ખીણાસવસ્સ કુતો કોધોતિ અઞ્ઞાપદેસેન થેરો અત્તનો કોધાભાવં તસ્સ ચ કારણાનિ વત્વા ઇદાનિ કોધે અકોધે ચ આદીનવાનિસંસદસ્સનેન ધમ્મં કથેન્તો "**તસ્સેવા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **યો કુદ્ધં પટિકુજ્ઝતી**તિ યો પુગ્ગલો અત્તનો ઉપરિ કુદ્ધં કુપિતં પુગ્ગલં પટિકુજ્ઝતિ, તસ્સેવ તેન પટિકુજ્ઝનપચ્ચક્કોસનપટિપ્પહરણાદિના **પાપિયો** ઇધલોકે વિઞ્ઞૂગરહાદિવસેન પરલોકે નિરયદુક્ખાદિવસેન અભદ્દકતરં અકલ્યાણતરં હોતિ. કુજ્ઝનેન પન અકુદ્ધસ્સ પાપં હોતીતિ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. કેચિ પન ''યો અકુદ્ધં પટિકુદ્ધં આરબ્ભ કુજ્ઝતી''તિ અત્થં વદન્તિ. **કુદ્ધં અપ્પટિકુજ્ઝન્તો**તિ યો પન કુદ્ધં પુગ્ગલં ''અયં કુદ્ધો કોધપરેતો''તિ ઞત્વા ન પટિકુજ્ઝતિ ખમતિ, સો **દુજ્જયં** કિલેસસઙ્ગામં જેતિ નામ. ન કેવલઞ્ચસ્સ કિલેસસઙ્ગામજયો એવ, અથ ખો ઉભયહિતપટિપત્તિમ્પીતિ દસ્સેન્તો આહ "**ઉભિન્નમત્થં…પે॰… ઉપસમ્મતી**"તિ. યો **પરં** પુગ્ગલં **સઙ્કુપિતં** કુદ્ધં ''કોધપરેતો''તિ ઞત્વા તં મેત્તાયન્તો અજ્ઝુપેક્ખન્તો વા સતો સમ્પજાનો હુત્વા **ઉપસમ્મતિ** ખમતિ ન પટિપ્ફરતિ. સો **અત્તનો ચ પરસ્સ ચા**તિ ઉભિન્નં ઉભયલોકસુખાવહં **અત્થં** હિતં ચરતિ.

ઉભિન્નં તિકિચ્છન્તં તન્તિ તં અત્તનો ચ પરસ્સ ચાતિ ઉભિન્નં દ્વિન્નં કોધબ્યાધિતિકિચ્છાય તિકિચ્છન્તં ખમન્તં પુગ્ગલં યે જના **ધમ્મસ્સ** અરિયાચારધમ્મે અકુસલા, તે બાલા ''અયં અવિદ્દસુ યો અત્તાનં અક્કોસન્તસ્સ પહરન્તસ્સ કિઞ્ચિ ન કરોતી''તિ મઞ્ઞન્તિ , તં તેસં અયોનિસો મઞ્ઞનન્તિ અધિપ્પાયો. ''તિકિચ્છન''ન્તિપિ પઠન્તિ, તિકિચ્છનસભાવન્તિ અત્થો.

એવં થેરેન વુચ્ચમાનં ધમ્મં સુત્વા અક્કોસકબ્રાહ્મણો સંવિગ્ગો પસન્નચિત્તો ચ હુત્વા થેરં ખમાપેત્વા તસ્સેવ સન્તિકે પબ્બજિ. થેરો તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં દેન્તો ''ઇમસ્સ મેત્તાભાવના યુત્તા''તિ મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં દત્વા કોધપરિયુટ્ઠાનાદીસુ પચ્ચવેક્ખણાદિવિધિં દસ્સેન્તો "**ઉપ્પજ્જે તે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપ્પજ્જે તે સચે**તિ સચે તે કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ કઞ્ચિ પુગ્ગલં નિસ્સાય ચિરપરિચયો કોધો ઉપ્પજ્જેય્ય, તસ્સ વૂપસમાય –

> ''ઉભતોદણ્ડકેન ચેપિ, ભિક્ખવે, કકચેન ચોરા ઓચરકા અઙ્ગમઙ્ગાનિ ઓકન્તેય્યું, તત્રાપિ યો મનો પદૂસેય્ય, ન મે સો તેન સાસનકરો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૨) –

સત્થારા વુત્તં કકચૂપમં ઓવાદં આવજ્જેહિ. **ઉપ્પજ્જે ચે રસે તણ્હા**તિ સચે તે મધુરાદિભેદે રસે તણ્હા અભિલાસો ઉપ્પજ્જેય્ય, તસ્સ વૂપસમાય –

> ''પુત્તમંસં જાયમ્પતિકા યથા કન્તારનિત્થરણત્થમેવ ખાદિંસુ, ન રસતણ્હાય એવં કુલપુત્તોપિ પબ્બજિતો પિણ્ડપાતં પટિસેવતિ…પે॰… ફાસુવિહારો ચા''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૩ અત્થતો સમાનં) –

એવં વુત્તં પુત્તમંસૂપમોવાદં **સર** અનુસ્સર.

સચે ધાવતિ તે ચિત્તન્તિ અયોનિસો મનસિ કરોતો તવ ચિત્તં **કામેસુ** પઞ્ચકામગુણેસુ છન્દરાગવસેન, કામભવાદીસુ **ભવેસુ** ભવપત્થનાવસેન સચે ધાવતિ સરતિ જવતિ. **ખિપ્પં નિગ્ગણ્હ સતિયા, કિટ્ઠાદં વિય દુપ્પસુન્તિ** તથા ધાવિતું અદેન્તો યથા નામ પુરિસો કિટ્ઠાદં સસ્સખાદકં દુપ્પસું દુટ્ઠગોણં યોત્તેન થમ્ભે બન્ધિત્વા અત્તનો વસે વત્તેતિ, એવં સતિયા સતિયોત્તેન સમ્માધિથમ્ભે બન્ધન્તો ખિપ્પં સીઘમેવ નિગ્ગણ્હ, યથા કિલેસવિગમેન નિબ્બિસેવનં હોતિ, તથા દમેહીતિ. કેચિ પન ''થેરો પુથુજ્જનોવ હુત્વા અક્કોસં અધિવાસેન્તો તેસં મનુસ્સાનં અરિયગુણે પકાસેન્તો ધમ્મં કથેત્વા પચ્છા દ્વીહિ ગાથાહિ અત્તાનં ઓવદન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ઇમાયેવ ગાથા અભાસી''તિ વદન્તિ.

બ્રહ્મદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. સિરિમણ્ડત્થેરગાથાવણ્ણના

છન્નમતિવસ્સતીતિઆદિકા આયસ્મતો સિરિમણ્ડત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સંસુમારગિરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સિરિમણ્ડો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ભેસકલાવને ભગવતિ વિહરન્તે સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સમણધમ્મં કરોન્તો એકસ્મિં ઉપોસથદિવસે પાતિમોક્ખુદ્દેસટ્ઠાને નિસિન્નો નિદાનુદ્દેસસ્સ પરિયોસાને ''આવિકતા હિસ્સ ફાસુ હોતી''તિ (મહાવ॰ ૧૩૪) પાળિયા અત્થં ઉપધારેન્તો આપન્નં આપત્તિં અનાવિકત્વા પટિચ્છાદેન્તો ઉપરૂપરિ આપત્તિયો આપજ્જતિ, તેનસ્સ ન ફાસુ હોતિ, આવિકત્વા પન યથાધમ્મં પટિકરોન્તસ્સ ફાસુ હોતીતિ ઇમમત્થં મનસિ કત્વા ''અહો સત્થુ સાસનં સુવિસુદ્ધ''ન્તિ લદ્ધપ્પસાદો તથા ઉપ્પન્નં પીતિં વિક્ખમ્ભેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પસન્નમાનસો ભિક્ખૂનં ઓવાદં દેન્તો –

૪૪૭.''છન્નમતિવસ્સતિ, વિવટં નાતિવસ્સતિ;
તસ્મા છન્નં વિવરેથ, એવં તં નાતિવસ્સતિ.

૪૪૮.''મચ્ચુનાબ્ભાહતો લોકો, જરાય પરિવારિતો;
તણ્હાસલ્લેન ઓતિણ્ણો, ઇચ્છાધૂપાયિતો સદા. (સં॰ નિ॰ ૧.૬૬);

૪૪૯.''મચ્ચુનાબ્ભાહતો લોકો, પરિક્ખિત્તો જરાય ચ;
હઞ્ઞતિ નિચ્ચમત્તાણો, પત્તદણ્ડોવ તક્કરો.

૪૫૦.''આગચ્છન્તગ્ગિખન્ધાવ, મચ્ચુ બ્યાધિ જરા તયો;
પચ્ચુગ્ગન્તું બલં નત્થિ, જવો નત્થિ પલાયિતું.

૪૫૧.''અમોઘં દિવસં કયિરા, અપ્પેન બહુકેન વા;
યં યં વિજહતે રત્તિં, તદૂનં તસ્સ જીવિતં.

૪૫૨.''ચરતો તિટ્ઠતો વાપિ, આસીનસયનસ્સ વા;
ઉપેતિ ચરિમા રત્તિ, ન તે કાલો પમજ્જિતુ''ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **છન્નન્તિ** છાદિતં યથાભૂતં અવિવટં અપ્પકાસિતં દુચ્ચરિતં. **અતિવસ્સતી**તિ આપત્તિવસ્સઞ્ચેવ કિલેસવસ્સઞ્ચ અતિવિય વસ્સતિ. આપત્તિયા હિ છાદનં અલજ્જિભાવાદિના તાદિસોવ, છાદનેન તતો અઞ્ઞથાવ પુનપિ તથારૂપં તતો વા પાપિટ્ઠતરં આપત્તિં આપજ્જેય્યાતિ છાદનં વસ્સનસ્સ કારણં વુત્તં. **વિવટ**ન્તિ પકાસિતં અપ્પટિચ્છન્નં. **નાતિવસ્સતી**તિ એત્થ **અતી**તિ ઉપસગ્ગમત્તં, ન વસ્સતીતિ અત્થો. અવસ્સનઞ્ચેત્થ વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બં ચિત્તસન્તાનસ્સ વિસોધિતત્તા. **તસ્મા**તિ વુત્તમેવત્થં કારણભાવેન પચ્ચામસતિ, છન્નસ્સ દુચ્ચરિતસ્સ આપત્તિવસ્સાદીનં અતિવસ્સનતો વિવટસ્સ ચ અવસ્સનતોતિ અત્થો. **છન્નં વિવરેથા**તિ પુથુજ્જનભાવેન છાદનાધિપ્પાયે ઉપ્પન્નેપિ તં અનનુવત્તિત્વા વિવરેથ આવિકરેય્ય, યથાધમ્મં પટિકરેય્ય. **એવ**ન્તિ વિવરણેન યથાધમ્મં પટિપત્તિયા. **ત**ન્તિ તં છન્નં દુચ્ચરિતં. **નાતિવસ્સતિ** આપત્તિવસ્સં કિલેસવસ્સઞ્ચ ન વસ્સતિ, સુદ્ધન્તે પુગ્ગલં પતિટ્ઠપેતીતિ અત્થો.

ઇદાનિ ''એકંસેન સીઘંયેવ ચ અત્તા સોધેતબ્બો, અપ્પમાદો કાતબ્બો''તિ તસ્સ કારણં સંવેગવત્થું દસ્સેન્તો ''**મચ્ચુનાબ્ભાહતો લોકો**''તિઆદિમાહ. તત્થ **મચ્ચુનાબ્ભાહતો લોકો**તિ અયં સબ્બોપિ સત્તલોકો ચોરો વિય ચોરઘાતકેન, સબ્બવટ્ટનિપાતિના મચ્ચુના મરણેન અભિહતો, ન તસ્સ હત્થતો મુચ્ચતિ. **જરાય પરિવારિતો**તિ અયં લોકો ઉપ્પાદતો ઉદ્ધં મરણૂપનયનરસાય જરાય પરિવારિતો અજ્ઝોત્થટો, જરાસઙ્ઘાતપરિમુક્કોતિ અત્થો. **તણ્હાસલ્લેન ઓતિણ્ણો**તિ સરીરસ્સ અન્તો નિમુગ્ગેન વિસપીતખુરપ્પેન વિય ઉપાદાનલક્ખણેન તણ્હાસઙ્ખાતેન સલ્લેન ઓતિણ્ણો હદયબ્ભન્તરે ઓગાળ્હો. તણ્હા હિ પીળાજનનતો અન્તો તુદનતો દુરુદ્ધારતો ચ ''સલ્લો''તિ વુચ્ચતિ. **ઇચ્છાધૂપાયિતો**તિ આરમ્મણાભિપત્થનલક્ખણાય ઇચ્છાય સન્તાપિતો. તં વિસયં ઇચ્છન્તો હિ પુગ્ગલો યદિચ્છિતં વિસયં લભન્તો વા અલભન્તો વા તાય એવ અનુદહનલક્ખણાય ઇચ્છાય સન્તત્તો પરિળાહપ્પત્તો હોતિ. **સદા**તિ સબ્બકાલં, ઇદઞ્ચ પદં સબ્બપદેસુ યોજેતબ્બં.

પરિક્ખિત્તો જરાય ચાતિ ન કેવલં મચ્ચુના અબ્ભાહતોયેવ, અથ ખો જરાય ચ પરિક્ખિત્તો. જરાય સમવરુદ્ધો જરાપાકારપરિક્ખિત્તો, ન તં સમતિક્કમતીતિ અત્થો. **હઞ્ઞતિ નિચ્ચમત્તાણો**તિ અતાણો અસરણો હુત્વા નિચ્ચકાલં જરામરણેહિ હઞ્ઞતિ વિબાધીયતિ. યથા કિં? **પત્તદણ્ડોવ તક્કરો** યથા તક્કરો ચોરો કતાપરાધો વજ્ઝપ્પત્તો અતાણો રાજાણાય હઞ્ઞતિ, એવમયં લોકો જરામરણેહીતિ દસ્સેતિ.

આગચ્છન્તગ્ગિખન્ધાવાતિ મહાવને ડય્હમાને તં અભિભવન્તા મહન્તા અગ્ગિક્ખન્ધા વિય મચ્ચુ બ્યાધિ જરાતિ ઇમે તયો અનુદહનટ્ઠેન અગ્ગિક્ખન્ધા ઇમં સત્તલોકં અભિભવન્તા આગચ્છન્તિ , તેસં પન પટિબલો હુત્વા **પચ્ચુગ્ગન્તું** અભિભવિતું બલં ઉસ્સાહો નત્થિ, ઇમસ્સ લોકસ્સ, **જવો નત્થિ પલાયિતું** જવન્તેસુ, અજ્ઝોત્થરન્તેસુ. યત્થ તે નાભિભવન્તિ, પિટ્ઠિં દસ્સેત્વા તતો પલાયિતુમ્પિ ઇમસ્સ લોકસ્સ જઙ્ઘાજવો નત્થિ, એવં અત્તના અસમત્થો માયાદીહિ ઉપાયેહિ અપ્પટિકારે તિવિધે બલવતિ પચ્ચામિત્તે નિચ્ચુપટ્ઠિતે કિં કાતબ્બન્તિ ચે? **અમોઘં દિવસં કયિરા, અપ્પેન બહુકેન વા**તિ અપ્પેન અન્તમસો ગદ્દૂહનમત્તમ્પિ કાલં પવત્તિતેન બહુકેન વા સકલં અહોરત્તં પવત્તિતેન વિપસ્સનામનસિકારેન અમોઘં અવઞ્ઝં દિવસં કરેય્ય, યસ્મા **યં યં વિજહતે રત્તિં, તદૂનં તસ્સ જીવિતં** અયં સત્તો યં યં રત્તિં વિજહતિ નાસેતિ ખેપેતિ, તદૂનં તેન ઊનં તસ્સ સત્તસ્સ જીવિતં હોતિ. એતેન રત્તિક્ખયો નામ જીવિતક્ખયો તસ્સ અનિવત્તનતોતિ દસ્સેતિ. તેનાહ –

‘‘યમેકરત્તિં પઠમં, ગબ્ભે વસતિ માણવો;
અબ્ભુટ્ઠિતોવ સો યાતિ, સ ગચ્છં ન નિવત્તતી’’તિ. (જા॰ ૧.૧૫.૩૬૩);

ન કેવલં રત્તિવસેનેવ, અથ ખો ઇરિયાપથવસેનાપિ જીવિતક્ખયો ઉપધારેતબ્બોતિ આહ ‘‘**ચરતો**’’તિઆદિ. **ચરતો**તિ ગચ્છન્તસ્સ. **તિટ્ઠતો**તિ ઠિતં કપ્પેન્તસ્સ. **આસીનસયનસ્સ વા**તિ આસીનસ્સ સયનસ્સ વા, નિસિન્નસ્સ નિપજ્જન્તસ્સ વાતિ અત્થો. ‘‘આસીદન’’ન્તિપિ પઠન્તિ, તત્થ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં દટ્ઠબ્બં. **ઉપેતિ ચરિમા રત્તી**તિ ચરિમકચિત્તસહિતા રત્તિ ઉપગચ્છતિ, રત્તિગ્ગહણઞ્ચેત્થ દેસનાસીસમત્તં. ગમનાદીસુ યેન કેનચિ ઇરિયાપથેન સમઙ્ગીભૂતસ્સ ચરિમકાલોયેવ, તેનેવસ્સ ઇરિયાપથક્ખણા જીવિતં ખેપેત્વા એવ ગચ્છન્તિ, તસ્મા **ન તે કાલો પમજ્જિતું** નાયં તુય્હં પમાદં આપજ્જિતું કાલો ‘‘ઇમસ્મિં નામ કાલે મરણં ન હોતી’’તિ અવિદિતત્તા. વુત્તં હિ –

‘‘અનિમિત્તમનઞ્ઞાતં, મચ્ચાનં ઇધ જીવિતં;
કસિરઞ્ચ પરિત્તઞ્ચ, તઞ્ચ દુક્ખેન સંયુત’’ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૫૭૯);

તસ્મા એવં અત્તાનં ઓવદિત્વા અપ્પમત્તેન તીસુ સિક્ખાસુ અનુયોગો કાતબ્બોતિ અધિપ્પાયો.

સિરિમણ્ડત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. સબ્બકામિત્થેરગાથાવણ્ણના

દ્વિપાદકોતિઆદિકા આયસ્મતો સબ્બકામિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો સાસને ઉપ્પન્નં અબ્બુદં સોધેત્વા પટિપાકતિકં ઠપેન્તં એકં થેરં દિસ્વા, ‘‘અહમ્પિ અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને અબ્બુદં સોધેત્વા પટિપાકતિકં ઠપેતું સમત્થો ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થનં પટ્ઠપેત્વા તદનુરૂપાનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અપરિનિબ્બુતે એવ ભગવતિ વેસાલિયં ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સબ્બકામો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ઞાતકેહિ દારપરિગ્ગહં કારિતો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં જિગુચ્છન્તો ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો ઉપજ્ઝાયેન સદ્ધિં વેસાલિં ઉપગતો ઞાતિઘરં અગમાસિ. તત્થ નં પુરાણદુતિયિકા પતિવિયોગદુક્ખિતા કિસા દુબ્બણ્ણા અનલઙ્કતા કિલિટ્ઠવત્થનિવસના વન્દિત્વા રોદમાના એકમન્તં અટ્ઠાસિ. તં દિસ્વા થેરસ્સ કરુણાપુરસ્સરં મેત્તં ઉપટ્ઠાપયતો અનુભૂતારમ્મણે અયોનિસોમનસિકારવસેન સહસા કિલેસો ઉપ્પજ્જિ.

સો તેન કસાહિ તાળિતો આજાનીયો વિય સઞ્જાતસંવેગો તાવદેવ સુસાનં ગન્ત્વા, અસુભનિમિત્તં ઉગ્ગહેત્વા, તત્થ પટિલદ્ધઝાનં પાદકં કત્વા, વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા, અરહત્તં પાપુણિ. અથસ્સ સસુરો અલઙ્કતપટિયત્તં ધીતરં આદાય મહતા પરિવારેન નં ઉપ્પબ્બાજેતુકામો વિહારં અગમાસિ. થેરો તસ્સા અધિપ્પાયં ઞત્વા અત્તનો કામેસુ વિરત્તભાવં સબ્બત્થ ચ અનુપલિત્તતં પકાસેન્તો –

૪૫૩.‘‘દ્વિપાદકોયં અસુચિ, દુગ્ગન્ધો પરિહીરતિ;
નાનાકુણપપરિપૂરો, વિસ્સવન્તો તતો તતો.

૪૫૪.‘‘મિગં નિલીનં કૂટેન, બળિસેનેવ અમ્બુજં;

વાનરં વિય લેપેન, બાધયન્તિ પુથુજ્જનં.

૪૫૫.‘‘રૂપા સદ્દા રસા ગન્ધા, ફોટ્ઠબ્બા ચ મનોરમા;
પઞ્ચ કામગુણા એતે, ઇત્થિરૂપસ્મિ દિસ્સરે.

૪૫૬.‘‘યે એતા ઉપસેવન્તિ, રત્તચિત્તા પુથુજ્જના;
વડ્ઢેન્તિ કટસિં ઘોરં, આચિનન્તિ પુનબ્ભવં.

૪૫૭.‘‘યો ચેતા પરિવજ્જેતિ, સપ્પસ્સેવ પદા સિરો;
સોમં વિસત્તિકં લોકે, સતો સમતિવત્તતિ.

૪૫૮.‘‘કામેસ્વાદીનવં દિસ્વા, નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો;
નિસ્સટો સબ્બકામેહિ, પત્તો મે આસવક્ખયો’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **દ્વિપાદકો**તિ યદિપિ અપાદકાદયોપિ કાયા અસુચીયેવ, અધિકારવસેન પન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદેન વા એવં વુત્તં. યસ્મા વા અઞ્ઞે અસુચિભૂતાપિ કાયા લોણમ્બિલાદીહિ અભિસઙ્ખરિત્વા મનુસ્સાનં ભોજનેપિ ઉપનીયન્તિ, ન પન મનુસ્સકાયો, તસ્મા અસુચિતરસભાવમસ્સ દસ્સેન્તો ‘‘દ્વિપાદકો’’તિ આહ. **અયન્તિ** તદા ઉપટ્ઠિતં ઇત્થિરૂપં સન્ધાયાહ. **અસુચી**તિ અસુચિ એવ, ન એત્થ કિઞ્ચિપિ સુચીતિ અત્થો. **દુગ્ગન્ધો પરિહીરતી**તિ દુગ્ગન્ધો સમાનો પુપ્ફગન્ધાદીહિ સઙ્ખરિત્વા પરિહરીયતિ. **નાનાકુણપપરિપૂરો**તિ કેસાદિઅનેકપ્પકારકુણપભરિતો. **વિસ્સવન્તો તતો તતો**તિ પુપ્ફગન્ધાદીહિસ્સ જેગુચ્છભાવં પટિચ્છાદેતું વાયમન્તાનમ્પિ તં વાયામં નિપ્ફલં કત્વા નવહિ દ્વારેહિ ખેળસિઙ્ઘાણિકાદીનિ લોમકૂપેહિ ચ સેદજલ્લિકં ‘વિસ્સવન્તોયેવ પરિહીરતી’તિ સમ્બન્ધો.

એવં જેગુચ્છોપિ સમાનો ચાયં કાયો કૂટાદીહિ વિય મિગાદિકે અત્તનો રૂપાદીહિ અન્ધપુથુજ્જને વઞ્ચેતિયેવાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**મિગ**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **મિગં નિલીનં કૂટેના**તિ પાસવાકરાદિના કૂટેન નિલીનં, પટિચ્છન્નં કત્વા મિગં વિય નેસાદો. વક્ખમાનો હિ **ઇવ**-સદ્દો ઇધાપિ આનેત્વા યોજેતબ્બો. **બળિસેનેવ અમ્બુજન્તિ** અમ્બુજં મચ્છં આમિસબદ્ધેન બળિસેન વિય બાળિસિકો. **વાનરં વિય લેપેના**તિ રુક્ખસિલાદીસુ પક્ખિત્તેન મક્કટલેપેન મક્કટં વિય મિગલુદ્દો અન્ધપુથુજ્જનં વઞ્ચેન્તો બાધેન્તીતિ.

કે પન બાધેન્તીતિ આહ. ‘‘**રૂપા સદ્દા**’’તિઆદિ. રૂપાદયો હિ પઞ્ચ કામકોટ્ઠાસા વિસેસતો વિસભાગવત્થુસન્નિસ્સયા વિપલ્લાસૂપનિસ્સયેન અયોનિસોમનસિકારેન પરિક્ખિત્તાનં અન્ધપુથુજ્જનાનં મનો રમેન્તો કિલેસવત્થુતાય અનત્થાવહભાવતો તે બાધેન્તિ નામ. તેન વુત્તં ‘‘**રૂપા સદ્દા...પે॰... ઇત્થિરૂપસ્મિ દિસ્સરે**’’તિ.

ઇત્થિગ્ગહણઞ્ચેત્થ અધિકારવસેન કતન્તિ વેદિતબ્બં. તેનેવાહ ‘‘**યે એતા ઉપસેવન્તી**’’તિઆદિ. તસ્સત્થો – **યે** પુથુજ્જના **એતા** ઇત્થિયો **રત્તચિત્તા** રાગાભિભૂતચિત્તા ઉપભોગવત્થુસઞ્ઞાય ઉપસેવન્તિ. **વડ્ઢેન્તિ કટસિં ઘોરન્તિ** તે જાતિઆદીહિ નિરયાદીહિ ચ ઘોરં, ભયાનકં, અન્ધબાલેહિ અભિરમિતબ્બતો કટસિસઙ્ખાતં સંસારં પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિમરણાદિના વડ્ઢેન્તિ. તેનાહ ‘‘**આચિનન્તિ પુનબ્ભવ**’’ન્તિ.

યો ચેતાતિ યો પન પુગ્ગલો એતા ઇત્થિયો તત્થ છન્દરાગસ્સ વિક્ખમ્ભનેન વા સમુચ્છિન્દનેન વા અત્તનો પાદેન સપ્પસ્સ સિરં વિય પરિવજ્જેતિ, સો સબ્બં લોકં વિસજિત્વા ઠિતત્તા લોકે વિસત્તિકાસઙ્ખાતં તણ્હં સતો હુત્વા સમતિવત્તતિ.

કામેસ્વાદીનવં દિસ્વાતિ ''અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા''તિઆદિના (પાચિ॰ ૪૧૭; ચૂળવ॰ ૬૫; મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪) વત્થુકામેસુ કિલેસકામેસુ અનેકાકારવોકારં આદીનવં, દોસં, દિસ્વા. **નેક્ખમ્મં દટ્ઠુ ખેમતો**તિ કામેહિ ભવેહિ ચ નિક્ખન્તભાવતો નેક્ખમ્મં, પબ્બજ્જં , નિબ્બાનઞ્ચ, ખેમતો, અનુપદ્દવતો, દટ્ઠુ, દિસ્વા. **સબ્બકામેહિ**પિ તેભૂમકધમ્મેહિ **નિસ્સટો** વિસંયુત્તો. સબ્બેપિ તેભૂમકા ધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામા, તેહિ ચ થેરો વિસંયુત્તો. તેનાહ ''**પત્તો મે આસવક્ખયો**''તિ.

એવં થેરો આદિતો પઞ્ચહિ ગાથાહિ ધમ્મં કથેત્વા છટ્ઠગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ. તં સુત્વા સસુરો ''અયં સબ્બત્થ અનુપલિત્તો, ન સક્કા ઇમં કામેસુ પતારેતુ''ન્તિ યથાગતમગ્ગેનેવ ગતો. થેરોપિ વસ્સસતપરિનિબ્બુતે ભગવતિ ઉપસમ્પદાય વીસવસ્સસતિકો પથબ્યા થેરો હુત્વા, વેસાલિકેહિ વજ્જિપુત્તેહિ ઉપ્પાદિતં સાસનસ્સ અબ્બુદં સોધેત્વા, દુતિયં ધમ્મસઙ્ગીતિં સઙ્ગાયિત્વા ''અનાગતે ધમ્માસોકકાલે ઉપ્પજ્જનકં અબ્બુદં સોધેહી''તિ તિસ્સમહાબ્રહ્માનં આણાપેત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ.

સબ્બકામિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

છક્કનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સત્તકનિપાતો

૧. સુન્દરસમુદ્દત્થેરગાથાવણ્ણના

સત્તકનિપાતે **અલઙ્કતા**તિઆદિકા આયસ્મતો સુન્દરસમુદ્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્સ મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. **સમુદ્દો**તિસ્સ નામં અહોસિ. રૂપસમ્પત્તિયા પન **સુન્દરસમુદ્દો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો પઠમવયે ઠિતો ભગવતો રાજગહપ્પવેસે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા, પટિલદ્ધસદ્ધો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય પબ્બજિત્વા, લદ્ધૂપસમ્પદો સમાદિન્નધુતધમ્મો રાજગહતો સાવત્થિં ગન્ત્વા, કલ્યાણમિત્તસ્સ સન્તિકે વિપસ્સનાચારં ઉગ્ગહેત્વા, કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો વિહરતિ. તસ્સ માતા રાજગહે ઉસ્સવદિવસે અઞ્ઞે સેટ્ઠિપુત્તે સપજાપતિકે અલઙ્કતપટિયત્તે ઉસ્સવકીળં કીળન્તે દિસ્વા, પુત્તં અનુસ્સરિત્વા રોદતિ. તં દિસ્વા અઞ્ઞતરા ગણિકા રોદનકારણં પુચ્છિ. સા તસ્સા તં કારણં કથેસિ. તં સુત્વા ગણિકા ''અહં તં આનેસ્સામિ, પસ્સ તાવ મમ ઇત્થિભાવ''ન્તિ વત્વા ''યદિ એવં તંયેવ તસ્સ પજાપતિં કત્વા ઇમસ્સ કુલસ્સ સામિનિં કરિસ્સામી''તિ તાય બહું ધનં દત્વા , વિસ્સજ્જિતા મહતા પરિવારેન સાવત્થિં ગન્ત્વા, થેરસ્સ પિણ્ડાય વિચરણટ્ઠાને એકસ્મિં ગેહે વસમાના દિવસે દિવસે અઞ્ઞેહિ થેરસ્સ સક્કચ્ચં પિણ્ડપાતં દાપેસિ. અલઙ્કતપટિયત્તા ચ હુત્વા સુવણ્ણપાદુકા આરુય્હ અત્તાનં દસ્સેસિ. અથેકદિવસં ગેહદ્વારેન ગચ્છન્તં થેરં દિસ્વા, સુવણ્ણપાદુકા ઓમુઞ્ચિત્વા, અઞ્જલિં પગ્ગય્હ પુરતો ગચ્છન્તી નાનપ્પકારં થેરં કામનિમન્તનાય નિમન્તેસિ. તં સુત્વા થેરો ''પુથુજ્જનચિત્તં નામ ચઞ્ચલં, યંનૂન મયા ઇદાનેવ ઉસ્સાહો કરણીયો''તિ તત્થેવ ઠિતો ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તં સન્ધાય વુત્તં –

૪૫૯.''અલઙ્કતા સુવસના, માલધારી વિભૂસિતા;
અલત્તકકતાપાદા, પાદુકારુય્હ વેસિકા.

૪૬૦.''પાદુકા ઓરુહિત્વાન, પુરતો પઞ્જલીકતા;
સા મં સણ્હેન મુદુના, મ્હિતપુબ્બં અભાસથ.

૪૬૧.'''યુવાસિ ત્વં પબ્બજિતો, તિટ્ઠાહિ મમ સાસને;
ભુઞ્જ માનુસકે કામે, અહં વિત્તં દદામિ તે;
સચ્ચં તે પટિજાનામિ, અગ્ગિં વા તે હરામહં.

૪૬૨.'''યદા જિણ્ણા ભવિસ્સામ, ઉભો દણ્ડપરાયના;
ઉભોપિ પબ્બજિસ્સામ, ઉભયત્થ કટગ્ગહો'''.

૪૬૩.''તઞ્ચ દિસ્વાન યાચન્તિં, વેસિકં પઞ્જલીકતં;
અલઙ્કતં સુવસનં, મચ્ચુપાસંવ ઓડ્ડિતં.

૪૬૪.''તતો મે મનસીકારો, યોનિસો ઉદપજ્જથ;
આદીનવો પાતુરહુ, નિબ્બિદા સમતિટ્ઠથ.

૪૬૫.‘‘તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તત્થ **માલધારી**તિ માલાધારિની પિળન્ધપુપ્ફદામા. **વિભૂસિતા**તિ ઊનટ્ઠાનસ્સ પૂરણવસેન પુપ્ફેહિ ચેવ ગન્ધવિલેપનાદીહિ ચ વિભૂસિતગત્તા. ‘‘**અલઙ્કતા**’’તિ ઇમિના હત્થૂપગગીવૂપગાદીહિ આભરણેહિ અલઙ્કરણં અધિપ્પેતં. **અલત્તકકતાપાદા**તિ પરિણતજયસુમનપુપ્ફવણ્ણેન લાખારસેન રઞ્જિતચરણયુગળા. સમાસપદઞ્હેતં, ‘‘અલત્તકકતપાદા’’તિ વત્તબ્બે ગાથાસુખત્થં દીઘં કત્વા વુત્તં. અસમાસભાવે પન ‘‘તસ્સા’’તિ વચનસેસો વેદિતબ્બો. **પાદુકારુય્હ વેસિકા**તિ એકા રૂપૂપજીવિકા ઇત્થી યથાવુત્તવેસા સુવણ્ણપાદુકા પટિમુઞ્ચિત્વા ‘‘ઠિતા’’તિ વચનસેસો.

પાદુકા ઓરુહિત્વાનાતિ પાદુકાહિ ઓતરિત્વા, સુવણ્ણપાદુકાયો ઓમુઞ્ચિત્વાતિ અત્થો. **પઞ્જલીકતા**તિ પગ્ગહિતઅઞ્જલિકા **સા** વેસી મં. સામં વા વચનપરમ્પરં વિના સયમેવ અભાસથ. **સણ્હેના**તિ મટ્ઠેન. **મુદુના**તિ મધુરેન. ‘‘વચનેના’’તિ અવુત્તમ્પિ વુત્તમેવ હોતિ, અભાસથાતિ, વુત્તત્તા.

યુવાસિ ત્વં પબ્બજિતોતિ ત્વં પબ્બજન્તો યુવા, દહરોયેવ હુત્વા પબ્બજિતોસિ, નનુ પબ્બજન્તેન સત્તમે દસકે સમ્પત્તેવ પબ્બજિતબ્બન્તિ દસ્સેતિ. **તિટ્ઠાહિ મમ સાસને**તિ મમ વચને તિટ્ઠ.

કિં પન તન્તિ આહ ‘‘**ભુઞ્જ માનુસકે કામે**’’તિ કામે પરિભુઞ્જિતુકામસ્સ રૂપસમ્પત્તિ, વયસમ્પત્તિ, પરિવારસમ્પત્તિ, ભોગસમ્પત્તિ ચ ઇચ્છિતબ્બા. તત્થ ‘‘કુતો મે ભોગસમ્પત્તી’’તિ વદેય્યાતિ, આહ ‘‘**અહં વિત્તં દદામિ તે**’’તિ. ‘‘તયિદં વચનં કથં સદ્દહાતબ્બ’’ન્તિ મઞ્ઞેય્યાતિ તં સદ્દહાપેન્તી આહ ‘‘**સચ્ચં તે પટિજાનામિ, અગ્ગિં વા તે હરામહ**’’ન્તિ. ‘‘ભુઞ્જ માનુસકે કામે, અહં વિત્તં દદામિ તે’’તિ યદિદં મયા પટિઞ્ઞાતં, તં એકંસેન સચ્ચમેવ પટિજાનામિ, સચે મે ન પત્તિયાયસિ, અગ્ગિં વા તે હરામહં અગ્ગિં હરિત્વા અગ્ગિપચ્ચયં સપથં કરોમીતિ અત્થો. **ઉભયત્થ કટગ્ગહો**તિ અમ્હાકં ઉભિન્નં જિણ્ણકાલે પબ્બજ્જનં ઉભયત્થ જયગ્ગાહો. યં મયં યાવ દણ્ડપરાયનકાલા ભોગે ભુઞ્જામ, એવં ઇધલોકેપિ ભોગેહિ ન જીયામ, મયં પચ્છા પબ્બજિસ્સામ, એવં પરલોકેપિ ભોગેહિ ન જીયામાતિ અધિપ્પાયો. **તતો**તિ તં નિમિત્તં, કામેહિ નિમન્તેન્તિયા ‘‘યુવાસિ ત્વ’’ન્તિઆદિના ‘‘યદા જિણ્ણા ભવિસ્સામા’’તિઆદિના ચ તસ્સા વેસિયા વુત્તવચનહેતુ. તઞ્હિ વચનં અઙ્કુસં કત્વા થેરો સમણધમ્મં કરોન્તો સદત્થં પરિપૂરેસિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

સુન્દરસમુદ્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. લકુણ્ડકભદ્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના

પરે અમ્બાટકારામેતિઆદિકા આયસ્મતો લકુણ્ડકભદ્દિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે મહાભોગે કુલે નિબ્બત્તિત્વા, વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો નિસિન્નો તસ્મિં ખણે સત્થારં એકં ભિક્ખું મઞ્જુસ્સરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા, સયમ્પિ તં ઠાનં પત્થેન્તો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા, ‘‘અહો વતાહમ્પિ અનાગતે અયં ભિક્ખુ વિય એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને મઞ્જુસ્સરાનં અગ્ગો ભવેય્ય’’ન્તિ પણિધાનં અકાસિ. ભગવા ચ તસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા બ્યાકરિત્વા પક્કામિ.

સો તત્થ યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કુસ્સસ્સ ભગવતો કાલે ચિત્તપત્તકોકિલો હુત્વા રાજુય્યાનતો મધુરં અમ્બફલં તુણ્ડેનાદાય ગચ્છન્તો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો ''દસ્સામી''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. સત્થા તસ્સ ચિત્તં ઞત્વા પત્તં ગહેત્વા નિસીદિ. કોકિલો દસબલસ્સ પત્તે અમ્બપક્કં પતિટ્ઠાપેસિ. સત્થા તં પરિભુઞ્જિ. સો કોકિલો પસન્નમાનસો તેનેવ પીતિસુખેન સત્તાહં વીતિનામેસિ. તેન ચ પુઞ્ઞકમ્મેન મઞ્જુસ્સરો અહોસિ. કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે પન ચેતિયે આરદ્ધે કિં પમાણં કરોમ? સત્તયોજનપ્પમાણં. અતિમહન્તમેતં. છયોજનપ્પમાણં. એતમ્પિ અતિમહન્તં. પઞ્ચયોજનં, ચતુયોજનં, તિયોજનં, દ્વિયોજનન્તિ વુત્તે અયં તદા જેટ્ઠવડ્ઢકી હુત્વા ''એથ, ભો, અનાગતે સુખપટિજગ્ગિયં કાતું વટ્ટતી''તિ વત્વા રજ્જુયા પરિક્ખિપન્તો ગાવુતમત્તકે ઠત્વા ''એકેકં મુખં ગાવુતં ગાવુતં હોતુ, ચેતિયં એકયોજનાવટ્ટં યોજનુબ્બેધં ભવિસ્સતી''તિ આહ. તે તસ્સ વચને અટ્ઠંસુ. ઇતિ અપ્પમાણસ્સ બુદ્ધસ્સ પમાણં અકાસીતિ. તેન પન કમ્મેન નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને અઞ્ઞેહિ નીચતરપ્પમાણો હોતિ.

સો અમ્હાકં સત્થુ કાલે સાવત્થિયં મહાભોગકુલે નિબ્બત્તિ, **ભદ્દિયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. અતિરસ્સતાય પન **લકુણ્ડકભદ્દિયો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા, પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા, બહુસ્સુતો ધમ્મકથિકો હુત્વા મધુરેન સરેન પરેસં ધમ્મં કથેસિ. અથેકસ્મિં ઉસ્સવદિવસે એકેન બ્રાહ્મણેન સદ્ધિં રથેન ગચ્છન્તી અઞ્ઞતરા ગણિકા થેરં દિસ્વા દન્તવિદંસકં હસિ. થેરો તસ્સા દન્તટ્ઠિકે નિમિત્તં ગહેત્વા ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા, તં પાદકં કત્વા, વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા, અનાગામી અહોસિ. સો અભિણ્હં કાયગતાય સતિયા વિહરન્તો એકદિવસં આયસ્મતા ધમ્મસેનાપતિના ઓવદિયમાનો અરહત્તે પતિટ્ઠહિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૧-૩૩) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્મેસુ ચક્ખુમા;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ નાયકો.

''તદાહં હંસવતિયં સેટ્ઠિપુત્તો મહદ્ધનો;
જઙ્ઘાવિહારં વિચરં, સઙ્ઘારામં અગચ્છહં.

''તદા સો લોકપજ્જોતો, ધમ્મં દેસેસિ નાયકો;
મઞ્જુસ્સરાનં પવરં, સાવકં અભિકિત્તયિ.

''તં સુત્વા મુદિતો હુત્વા, કારં કત્વા મહેસિનો;
વન્દિત્વા સત્થુનો પાદે, તં ઠાનમભિપત્થયિં.

''તદા બુદ્ધો વિયાકાસિ, સઙ્ઘમજ્ઝે વિનાયકો;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, લચ્છસે તં મનોરથં.

''સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

''તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
ભદ્દિયો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, ફુસ્સો ઉપ્પજ્જિ નાયકો;
દુરાસદો દુપ્પસહો, સબ્બલોકુત્તમો જિનો.

‘‘ચરણેન ચ સમ્પન્નો, બ્રહા ઉજુ પતાપવા;
હિતેસી સબ્બસત્તાનં, બહું મોચેસિ બન્ધના.

‘‘નન્દારામવને તસ્સ, અહોસિં ફુસ્સકોકિલો;
ગન્ધકુટિસમાસન્ને, અમ્બરુક્ખે વસામહં.

‘‘તદા પિણ્ડાય ગચ્છન્તં, દક્ખિણેય્યં જિનુત્તમં;
દિસ્વા ચિત્તં પસાદેત્વા, મઞ્જુનાભિનિકૂજહં.

‘‘રાજુય્યાનં તદા ગન્ત્વા, સુપક્કં કનકત્તચં;
અમ્બપિણ્ડં ગહેત્વાન, સમ્બુદ્ધસ્સોપનામયિં.

‘‘તદા મે ચિત્તમઞ્ઞાય, મહાકારુણિકો જિનો;
ઉપટ્ઠાકસ્સ હત્થતો, પત્તં પગ્ગણ્હિ નાયકો.

‘‘અદાસિં હટ્ઠચિત્તોહં, અમ્બપિણ્ડં મહામુને;
પત્તે પક્ખિપ્પ પક્ખેહિ, પઞ્જલિં કત્વાન મઞ્જુના.

‘‘સરેન રજનીયેન, સવનીયેન વગ્ગુના;
વસ્સન્તો બુદ્ધપૂજત્થં, નીળં ગન્ત્વા નિપજ્જહં.

‘‘તદા મુદિતચિત્તં મં, બુદ્ધપેમગતાસયં;
સકુણગ્ઘિ ઉપાગન્ત્વા, ઘાતયી દુટ્ઠમાનસો.

‘‘તતો ચુતોહં તુસિતે, અનુભોત્વા મહાસુખં;
મનુસ્સયોનિમાગચ્છિં, તસ્સ કમ્મસ્સ વાહસા.

‘‘ઇમમ્હિ ભદ્દકે કપ્પે, બ્રહ્મબન્ધુ મહાયસો;
કસ્સપો નામ ગોત્તેન, ઉપ્પજ્જિ વદતં વરો.

‘‘સાસનં જોતયિત્વા સો, અભિભુય્ય કુતિત્થિયે;
વિનયિત્વાન વેનેય્યે, નિબ્બુતો સો સસાવકો.

‘‘નિબ્બુતે તમ્હિ લોકગ્ગે, પસન્ના જનતા બહૂ;

પૂજનત્થાય બુદ્ધસ્સ, થૂપં કુબ્બન્તિ સત્થુનો.

‘‘સત્તયોજનિકં થૂપં, સત્તરતનભૂસિતં;
કરિસ્સામ મહેસિસ્સ, ઇચ્ચેવં મન્તયન્તિ તે.

‘‘કિકિનો કાસિરાજસ્સ, તદા સેનાય નાયકો;
હુત્વાહં અપ્પમાણસ્સ, પમાણં ચેતિયે વદિં.

‘‘તદા તે મમ વાક્યેન, ચેતિયં યોજનુગ્ગતં;
અકંસુ નરવીરસ્સ, નાનારતનભૂસિતં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘પચ્છિમે ચ ભવે દાનિ, જાતો સેટ્ઠિકુલે અહં;
સાવત્થિયં પુરવરે, ઇદ્ધે ફીતે મહદ્ધને.

‘‘પુરપ્પવેસે સુગતં, દિસ્વા વિમ્હિતમાનસો;
પબ્બજિત્વાન ન ચિરં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘ચેતિયસ્સ પમાણં યં, અકરિં તેન કમ્મુના;
લકુણ્ડકસરીરોહં, જાતો પરિભવારહો.

‘‘સરેન મધુરેનાહં, પૂજિત્વા ઇસિસત્તમં;
મઞ્જુસ્સરાનં ભિક્ખૂનં, અગ્ગત્તમનુપાપુણિં.

‘‘ફલદાનેન બુદ્ધસ્સ, ગુણાનુસ્સરણેન ચ;
સામઞ્ઞફલસમ્પન્નો, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અપરભાગે અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૬૬.‘‘પરે અમ્બાટકારામે, વનસણ્ડમ્હિ ભદ્દિયો;
સમૂલં તણ્હમબ્બુય્હ, તત્થ ભદ્દોવ ઝાયતિ.

૪૬૭.‘‘રમન્તેકે મુદિઙ્ગેહિ, વીણાહિ પણવેહિ ચ;
અહઞ્ચ રુક્ખમૂલસ્મિં, રતો બુદ્ધસ્સ સાસને.

૪૬૮.‘‘બુદ્ધો ચે મે વરં દજ્જા, સો ચ લબ્ભેથ મે વરો;
ગણ્હેહં સબ્બલોકસ્સ, નિચ્ચં કાયગતં સતિ’’ન્તિ. –

ઇમા તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પરે**તિ સેટ્ઠે અધિકે, વિસિટ્ઠેતિ અત્થો. અધિકવાચી હિ અયં પરસદ્દો ''પરં વિય મત્તાયા''તિઆદીસુ વિય. **અમ્બાટકારામે**તિ એવંનામકે આરામે. સો કિર છાયૂદકસમ્પન્નો વનસણ્ડમણ્ડિતો રમણીયો હોતિ તેન ''પરે''તિ વિસેસેત્વા વુત્તો. ''અમ્બાટકવને અમ્બાટકેહિ અભિલક્ખિતવને''તિ ચ વદન્તિ. **વનસણ્ડમ્હી**તિ વનગહને, ઘનનિચિતરુક્ખગચ્છલતાસમૂહે વનેતિ અત્થો. **ભદ્દિયો**તિ એવંનામકો, અત્તાનમેવ થેરો અઞ્ઞં વિય વદતિ. **સમૂલં તણ્હમબ્બુય્હા**તિ તણ્હાય મૂલં નામ અવિજ્જા. તસ્મા સાવિજ્જં તણ્હં અગ્ગમગ્ગેન સમુગ્ઘાટેત્વાતિ અત્થો. **તત્થ ભદ્દોવ ઝાયતી**તિ લોકુત્તરેહિ સીલાદીહિ ભદ્દો સુન્દરો તસ્મિંયેવ વનસણ્ડે કતકિચ્ચતાય દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારવસેન અગ્ગફલઝાનેન ઝાયતિ.

ફલસુખેન ચ ઝાનસમાપત્તીહિ ચ વીતિનામેતીતિ અત્તનો વિવેકરતિં દસ્સેત્વા ''**રમન્તેકે**''તિ ગાથાયપિ બ્યતિરેકમુખેન તમેવત્થં દસ્સેતિ. તત્થ **મુદિઙ્ગેહી**તિ અઙ્કિકાદીહિ મુરજેહિ. **વીણાહી**તિ નન્દિનીઆદીહિ વીણાહિ. **પણવેહી**તિ તુરિયેહિ રમન્તિ એકે કામભોગિનો, સા પન તેસં રતિ અનરિયા અનત્થસંહિતા. **અહઞ્ચા** તિ અહં પન, એકકો **બુદ્ધસ્સ** ભગવતો સાસને રતો, તતો એવ રુક્ખમૂલસ્મિં **રતો** અભિરતો વિહરામીતિ અત્થો.

એવં અત્તનો વિવેકાભિરતિં કિત્તેત્વા ઇદાનિ યં કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં ભાવેત્વા અરહત્તં પત્તો, તસ્સ પસંસનત્થં ''**બુદ્ધો ચે મે**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સચે **બુદ્ધો** ભગવા ''એકાહં, ભન્તે, ભગવન્તં વરં યાચામી''તિ મયા યાચિતો ''અતિક્કન્તવરા ખો, ભિક્ખુ, તથાગતા''તિ અપટિક્ખિપિત્વા મય્હં યથાયાચિતં વરં દદેય્ય, સો ચ વરો મમાધિપ્પાયપૂરકો **લબ્ભેથ** મય્હં મનોરથં મત્થકં પાપેય્યાતિ થેરો પરિકપ્પવસેન વદતિ. ''ભન્તે, સબ્બો લોકો સબ્બકાલં કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં ભાવેતૂ''તિ ''સબ્બલોકસ્સ નિચ્ચં કાયગતાસતિ ભાવેતબ્બા''તિ કત્વા વરં ગણ્હે અહન્તિ દસ્સેન્તો આહ ''**ગણ્હેહં સબ્બલોકસ્સ, નિચ્ચં કાયગતં સતિ**''ન્તિ. ઇદાનિ અપરિક્ખણગરહામુખેન પરિક્ખણં પસંસન્તો –

૪૬૯.''યે મં રૂપેન પામિંસુ, યે ચ ઘોસેન અન્વગૂ;
છન્દરાગવસૂપેતા, ન મં જાનન્તિ તે જના.

૪૭૦.''અજ્ઝત્તઞ્ચ ન જાનાતિ, બહિદ્ધા ચ ન પસ્સતિ;
સમન્તાવરણો બાલો, સ વે ઘોસેન વુય્હતિ.

૪૭૧.''અજ્ઝત્તઞ્ચ ન જાનાતિ, બહિદ્ધા ચ વિપસ્સતિ;
બહિદ્ધા ફલદસ્સાવી, સોપિ ઘોસેન વુય્હતિ.

૪૭૨.''અજ્ઝત્તઞ્ચ પજાનાતિ, બહિદ્ધા ચ વિપસ્સતિ;
અનાવરણદસ્સાવી, ન સો ઘોસેન વુય્હતી''તિ. –

ઇમા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **યે મં રૂપેન પામિંસૂ**તિ યે જના અવિદ્દસૂ મમ રૂપેન અપસાદિકેન નિહીનેન ''આકારસદિસી પઞ્ઞા''તિ, ધમ્મસરીરેન ચ મં નિહીનં પામિંસુ, ''ઓરકો અય''ન્તિ હીળેન્તા પરિચ્છિન્દનવસેન મઞ્ઞિંસૂતિ અત્થો. **યે ચ**

ઘોસેન અન્વગૂતિ યે ચ સત્તા ઘોસેન મઞ્જુના મં સમ્ભાવનાવસેન અનુગતા બહૂ મઞ્ઞિંસુ, તં તેસં મિચ્છા, ન હિ અહં રૂપમત્તેન અવમન્તબ્બો, ઘોસમત્તેન વા ન બહું મન્તબ્બો, તસ્મા **છન્દરાગવસૂપેતા, ન મં જાનન્તિ તે જના**તિ તે દુવિધાપિ જના છન્દરાગસ્સ વસં ઉપેતા અપ્પહીનછન્દરાગા સબ્બસો પહીનછન્દરાગં મં ન જાનન્તિ.

અવિસયો તેસં માદિસો અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચ અપરિઞ્ઞાતવત્થુતાયાતિ દસ્સેતું "**અજ્ઝત્ત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **અજ્ઝત્ત**ન્તિ અત્તનો સન્તાને ખન્ધાયતનાદિધમ્મં. **બહિદ્ધા**તિ પરસન્તાને. અથ વા અજ્ઝત્તન્તિ, મમ અબ્ભન્તરે અસેક્ખસીલક્ખન્ધાદિં. બહિદ્ધાતિ, મમેવ આકપ્પસમ્પત્તિયાદિયુત્તં બહિદ્ધા રૂપધમ્મપ્પવત્તિં ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિપ્પવત્તિઞ્ચ. **સમન્તાવરણો**તિ એવં અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ અજાનનેન સમન્તતો આવરણયુત્તો આવટઞાણગતિકો. **સ વે ઘોસેન વુય્હતી**તિ સો પરનેય્યબુદ્ધિકો બાલો ઘોસેન પરેસં વચનેન વુય્હતિ નિય્યતિ આકડ્ઢીયતિ.

બહિદ્ધા ચ વિપસ્સતીતિ યો ચ વુત્તનયેન અજ્ઝત્તં ન જાનાતિ, બહિદ્ધા પન સુતાનુસારેન આકપ્પસમ્પત્તિઆદિઉપધારણેન વા વિસેસતો પસ્સતિ. "ગુણવિસેસયુત્તો સિયા"તિ મઞ્ઞતિ, સોપિ **બહિદ્ધા ફલદસ્સાવી** નયગ્ગાહેન ફલમત્તં ગણ્હન્તો વુત્તનયેન ઘોસેન વુય્હતિ, સોપિ માદિસે ન જાનાતીતિ અત્થો.

યો પન **અજ્ઝત્તઞ્ચ** ખીણાસવસ્સ અબ્ભન્તરે અસેક્ખસીલક્ખન્ધાદિગુણં જાનાતિ, બહિદ્ધા ચસ્સ પટિપત્તિસલ્લક્ખણેન વિસેસતો ગુણવિસેસયોગં પસ્સતિ. **અનાવરણદસ્સાવી** કેનચિ અનાવટો હુત્વા અરિયાનં ગુણે દટ્ઠું ઞાતું સમત્થો, ન સો ઘોસમત્તેન વુય્હતિ યાથાવતો દસ્સનતોતિ.

લકુણ્ડકભદ્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ભદ્દત્થેરગાથાવણ્ણના

એકપુત્તોતિઆદિકા આયસ્મતો ભદ્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરં ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ સતસહસ્સપરિમાણં ચીવરાદીહિ ચતૂહિ પચ્ચયેહિ પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તિ. નિબ્બત્તમાનો ચ અપુત્તકેસુ માતાપિતૂસુ દેવતાયાચનાદીનિ કત્વાપિ અલભન્તેસુ સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા "સચે, ભન્તે, મયં એકં પુત્તં લચ્છામ, તં તુમ્હાકં દાસત્થાય દસ્સામા"તિ વત્વા આયાચિત્વા ગતેસુ સત્થુ અધિપ્પાયં ઞત્વા અઞ્ઞતરો દેવપુત્તો ખીણાયુકો હુત્વા ઠિતો સક્કેન દેવરઞ્ઞા "અમુકસ્મિં કુલે નિબ્બત્તાહી"તિ આણત્તો તત્થ નિબ્બત્તિ, **ભદ્દો**તિસ્સ નામં અકંસુ. તં સત્તવસ્સુદ્દેસિકં જાતં માતાપિતરો અલઙ્કરિત્વા ભગવતો સન્તિકં નેત્વા "અયં સો, ભન્તે, તુમ્હે આયાચિત્વા લદ્ધદારકો, ઇમં તુમ્હાકં નિય્યાતેમા"તિ આહંસુ. સત્થા આનન્દત્થેરં આણાપેસિ – "ઇમં પબ્બાજેહી"તિ. આણાપેત્વા ચ ગન્ધકુટિં પાવિસિ. થેરો તં પબ્બાજેત્વા સઙ્ખેપેન વિપસ્સનામુખં આચિક્ખિ. સો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નત્તા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સૂરિયે અનોગ્ગતેયેવ ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૫.૫૪-૬૯) –

"પદુમુત્તરસમ્બુદ્ધં, મેત્તચિત્તં મહામુનિં;
ઉપેતિ જનતા સબ્બા, સબ્બલોકગ્ગનાયકં.

"સત્તુકઞ્ચ બદ્ધકઞ્ચ, આમિસં પાનભોજનં;

દદન્તિ સત્થુનો સબ્બે, પુઞ્ઞક્ખેત્તે અનુત્તરે.

‘‘અહમ્પિ દાનં દસ્સામિ, દેવદેવસ્સ તાદિનો;
બુદ્ધસેટ્ઠં નિમન્તેત્વા, સઙ્ઘમ્પિ ચ અનુત્તરં.

‘‘ઉય્યોજિતા મયા ચેતે, નિમન્તેસું તથાગતં;
કેવલં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ, પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તરં.

‘‘સતસહસ્સપલ્લઙ્કં, સોવણ્ણં ગોનકત્થતં;
તૂલિકાપટલિકાય, ખોમકપ્પાસિકેહિ ચ;
મહારહં પઞ્ઞાપયિં, આસનં બુદ્ધયુત્તકં.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, દેવદેવો નરાસભો;
ભિક્ખુસઙ્ઘપરિબ્યૂળ્હો, મમ દ્વારમુપાગમિ.

‘‘પચ્ચુગ્ગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, લોકનાથં યસસ્સિનં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, અભિનામયિં સઙ્ઘરં.

‘‘ભિક્ખૂનં સતસહસ્સં, બુદ્ધઞ્ચ લોકનાયકં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, પરમન્નેન તપ્પયિં.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યેનિદં આસનં દિન્નં, સોવણ્ણં ગોનકત્થતં;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘ચતુસત્તતિક્ખત્તું સો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
અનુભોસ્સતિ સમ્પત્તિં, અચ્છરાહિ પુરક્ખતો.

‘‘પદેસરજ્જં સહસ્સં, વસુધં આવસિસ્સતિ;
એકપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘સબ્બાસુ ભવયોનીસુ, ઉચ્ચાકુલી ભવિસ્સતિ;
સો ચ પચ્છા પબ્બજિત્વા, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
ભદ્દિયો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘વિવેકમનુયુત્તોમ્હિ, પન્તસેનનિવાસહં;
ફલઞ્ચાધિગતં સબ્બં, ચત્તક્લેસોમ્હિ અજ્જહં.

‘‘મમ સબ્બં અભિઞ્ઞાય, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તસ્સ ભગવા છળભિઞ્ઞુપ્પત્તિં ઞત્વા ‘‘એહિ, ભદ્દા’’તિ આહ. સો તાવદેવ સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા પઞ્જલિકો સત્થુ સમીપે અટ્ઠાસિ, સા એવ ચસ્સ ઉપસમ્પદા અહોસિ. બુદ્ધૂપસમ્પદા નામ કિરેસા. થેરો જાતિતો પટ્ઠાય અત્તનો પવત્તિયા કથનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૭૩.‘‘એકપુત્તો અહં આસિં, પિયો માતુ પિયો પિતુ;
બહૂહિ વતચરિયાહિ, લદ્ધો આયાચનાહિ ચ.

૪૭૪.‘‘તે ચ મં અનુકમ્પાય, અત્થકામા હિતેસિનો;
ઉભો પિતા ચ માતા ચ, બુદ્ધસ્સ ઉપનામયું.

૪૭૫.‘‘કિચ્છા લદ્ધો અયં પુત્તો, સુખુમાલો સુખેધિતો;
ઇમં દદામ તે નાથ, જિનસ્સ પરિચારકં.

૪૭૬.‘‘સત્થા ચ મં પટિગ્ગય્હ, આનન્દં એતદબ્રવિ;
પબ્બાજેહિ ઇમં ખિપ્પં, હેસ્સત્યાજાનિયો અયં.

૪૭૭.‘‘પબ્બાજેત્વાન મં સત્થા, વિહારં પાવિસી જિનો;
અનોગ્ગતસ્મિં સૂરિયસ્મિં, તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે.

૪૭૮.‘‘તતો સત્થા નિરાકત્વા, પટિસલ્લાનવુટ્ઠિતો;
એહિ ભદ્દાતિ મં આહ, સા મે આસૂપસમ્પદા.

૪૭૯.‘‘જાતિયા સત્તવસ્સેન, લદ્ધા મે ઉપસમ્પદા;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, અહો ધમ્મસુધમ્મતા’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **વતચરિયાહી**તિ, ‘‘એવં કત્વા પુત્તં લભિસ્સથા’’તિ વુત્તં સમણબ્રાહ્મણાનં વચનં સુત્વા, ખીરં પાયિત્વા, અનસનાદિવતચરણેહિ. **આયાચનાહી**તિ દેવતાયાચનાહિ સત્થુઆયાચનાય ચ, ઇદમેવ ચેત્થ કારણં, ઇતરં થેરો માતાપિતૂનં પટિપત્તિદસ્સનત્થઞ્ચેવ કિચ્છલદ્ધભાવદસ્સનત્થઞ્ચ વદતિ.

તેતિ માતાપિતરો. **ઉપનામયુ**ન્તિ ઉપનામેસું.

સુખેધિતોતિ સુખસંવડ્ઢિતો. **તે**તિ તુય્હં. **પરિચારક**ન્તિ કિંકારં.

હેસ્સત્યાજાનિયો અયન્તિ અયં દારકો મમ સાસને આજાનીયો ભવિસ્સતિ. તસ્મા ખિપ્પં અજ્જેવ પબ્બાજેહીતિ એતં **અબ્રવિ**, આહ.

પબ્બાજેત્વાનાતિ આનન્દત્થેરેન પબ્બાજેત્વા. **વિહારન્**તિ ગન્ધકુટિં. **અનોગ્ગતસ્મિં સૂરિયસ્મિન્**તિ સૂરિયે અનત્થઙ્ગતેયેવ. **તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે**તિ તતો વિપસ્સનારમ્ભતો પરં ન ચિરેનેવ ખણેન સબ્બાસવેહિ મે ચિત્તં વિમુચ્ચિ, ખીણાસવો અહોસિં.

તતોતિ મમ આસવક્ખયતો પચ્છા. **નિરાકત્વા**તિ અત્તના સમાપન્નં ફલસમાપત્તિં અપ્પેત્વા તતો વુટ્ઠાય. તેનાહ ''**પટિસલ્લાનવુટ્ઠિતો**''તિ. **સા મે આસૂપસમ્પદા**તિ યા મં ઉદ્દિસ્સ ''એહિ, ભદ્દા''તિ સત્થુ વાચા પવત્તા, સા એવ મે મય્હં ઉપસમ્પદા આસિ. એવં **જાતિયા સત્તવસ્સેન, લદ્ધા મે ઉપસમ્પદા**તિ સાતિસયં સત્થારા અત્તનો કતં અનુગ્ગહં સાસનસ્સ ચ નિય્યાનિકતં દસ્સેતિ. તેનાહ ''**અહો ધમ્મસુધમ્મતા**''તિ.

એત્થ ચ ''ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે''તિ ખીણાસવભાવં પકાસેત્વાપિ પુન ''**તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા**''તિ લોકિયાભિઞ્ઞેકદેસદસ્સનં છળભિઞ્ઞભાવવિભાવનત્થં. તેનાહ અપદાને ''છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા''તિ.

ભદ્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સોપાકત્થેરગાથાવણ્ણના

દિસ્વા પાસાદછાયાયન્તિઆદિકા આયસ્મતો સોપાકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો કામેસુ આદીનવં દિસ્વા ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા એકસ્મિં પબ્બતે વિહરતિ. સત્થા આસન્નમરણં તં ઞત્વા તસ્સ સન્તિકં અગમાસિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પવેદેન્તો પુપ્ફમયં આસનં પઞ્ઞપેત્વા અદાસિ. સત્થા તત્થ નિસીદિત્વા, અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તં ધમ્મિં કથં કથેત્વા તસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ આકાસેન અગમાસિ. સો પુબ્બે ગહિતં નિચ્ચગ્ગાહં પહાય અનિચ્ચસઞ્ઞં હદયે ઠપેત્વા, કાલઙ્કત્વા, દેવલોકે ઉપ્પજ્જિત્વા, અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો, ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે સોપાકયોનિયં નિબ્બત્તિ. સો જાતિઆગતેન **સોપાકો**તિ નામેન પઞ્ઞાયિ. કેચિ પન ''વાણિજકુલે નિબ્બત્તો, 'સોપાકો'તિ પન નામમત્ત''ન્તિ વદન્તિ. તં અપદાનપાળિયા વિરુજ્ઝતિ ''પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, સોપાકયોનુપાગમિ''ન્તિ વચનતો.

તસ્સ ચતુમાસજાતસ્સ પિતા કાલમકાસિ, ચૂળપિતા પોસેસિ. અનુક્કમેન સત્તવસ્સિકો જાતો. એકદિવસં ચૂળપિતા ''અત્તનો પુત્તેન કલહં કરોતી''તિ કુજ્ઝિત્વા, તં સુસાનં નેત્વા, દ્વે હત્થે રજ્જુયા એકતો બન્ધિત્વા, તાય એવ રજ્જુયા મતમનુસ્સસ્સ સરીરે ગાળ્હં બન્ધિત્વા ગતો ''સિઙ્ગાલાદયો ખાદન્તૂ''તિ. પચ્છિમભવિકતાય દારકસ્સ પુઞ્ઞફલેન સયં મારેતું ન વિસહિ, સિઙ્ગાલાદયોપિ ન અભિભવિંસુ. દારકો અડ્ઢરત્તસમયે એવં વિપ્પલપતિ –

> ''કા ગતિ મે અગતિસ્સ, કો વા બન્ધુ અબન્ધુનો;
> સુસાનમજ્ઝે બન્ધસ્સ, કો મે અભયદાયકો''તિ.

સત્થા તાય વેલાય વેનેય્યબન્ધવે ઓલોકેન્તો દારકસ્સ હદયબ્ભન્તરે પજ્જલન્તં અરહત્તૂપનિસ્સયં દિસ્વા ઓભાસં ફરિત્વા સતિં જનેત્વા એવમાહ –

> ‘‘એહિ સોપાક મા ભાયિ, ઓલોકસ્સુ તથાગતં;
> અહં તં તારયિસ્સામિ, રાહુમુખેવ ચન્દિમ’’ન્તિ.

દારકો બુદ્ધાનુભાવેન છિન્નબન્ધનો ગાથાપરિયોસાને સોતાપન્નો હુત્વા ગન્ધકુટિસમ્મુખે અટ્ઠાસિ. તસ્સ માતા પુત્તં અપસ્સન્તી ચૂળપિતરં પુચ્છિત્વા તેનસ્સ પવત્તિયા અકથિતાય તત્થ તત્થ ગન્ત્વા વિચિનન્તી ‘‘બુદ્ધા કિર અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં જાનન્તિ, યંનૂનાહં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા મમ પુત્તસ્સ પવત્તિં જાનેય્ય’’ન્તિ સત્થુ સન્તિકં અગમાસિ. સત્થા, ઇદ્ધિયા તં પટિચ્છાદેત્વા, ‘‘ભન્તે, મમ પુત્તં ન પસ્સામિ, અપિચ ભગવા તસ્સ પવત્તિં જાનાતી’’તિ તાય પુટ્ઠો –

> ‘‘ન સન્તિ પુત્તા તાણાય, ન પિતા નાપિ બન્ધવા;
> અન્તકેનાધિપન્નસ્સ, નત્થિ ઞાતીસુ તાણતા’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૮૮) –

ધમ્મં કથેસિ. તં સુત્વા સા સોતાપન્ના અહોસિ. દારકો અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૧૧૨-૧૨૩) –

> ‘‘પબ્ભારં સોધયન્તસ્સ, વિપિને પબ્બતુત્તમે;
> સિદ્ધત્થો નામ ભગવા, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.
>
> ‘‘બુદ્ધં ઉપગતં દિસ્વા, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
> સન્થરં સન્થરિત્વાન, પુપ્ફાસનમદાસહં.
>
> ‘‘પુપ્ફાસને નિસીદિત્વા, સિદ્ધત્થો લોકનાયકો;
> મમઞ્ચ ગતિમઞ્ઞાય, અનિચ્ચતમુદાહરિ.
>
> ‘‘અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા, ઉપ્પાદવયધમ્મિનો;
> ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તેસં વૂપસમો સુખો.
>
> ‘‘ઇદં વત્વાન સબ્બઞ્ઞૂ, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
> નભં અબ્ભુગ્ગમી વીરો, હંસરાજાવ અમ્બરે.
>
> ‘‘સકં દિટ્ઠિં જહિત્વાન, ભાવયાનિચ્ચસઞ્ઞહં;
> એકાહં ભાવયિત્વાન, તત્થ કાલં કતો અહં.
>
> ‘‘દ્વે સમ્પત્તી અનુભોત્વા, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
> પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, સપાકયોનુપાગમિં.
>
> ‘‘અગારા અભિનિક્ખમ્મ, પબ્બજિં અનગારિયં;

જાતિયા સત્તવસ્સોહં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો, સીલેસુ સુસમાહિતો;
તોસેત્વાન મહાનાગં, અલત્થં ઉપસમ્પદં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં સઞ્ઞં ભાવયિં તદા;
તં સઞ્ઞં ભાવયન્તસ્સ, પત્તો મે આસવક્ખયો.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ ભગવા ઇદ્ધિં પટિસંહરિ. સાપિ પુત્તં દિસ્વા હટ્ઠતુટ્ઠો તસ્સ ખીણાસવભાવં સુત્વા પબ્બાજેત્વા ગતા. સો સત્થારં ગન્ધકુટિચ્છાયાયં ચઙ્કમન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા, વન્દિત્વા અનુચઙ્કમિ. તસ્સ ભગવા ઉપસમ્પદં અનુજાનિતુકામો ‘‘એકં નામ કિ’’ન્તિઆદિના દસ પઞ્હે પુચ્છિ. સોપિ સત્થુ અધિપ્પાયં ગણ્હન્તો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સંસન્દેન્તો ‘‘સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા’’તિઆદિના (ખુ॰ પા॰ ૪.૧) તે પઞ્હે વિસ્સજ્જેસિ. તેનેવ તે કુમારપઞ્હા નામ જાતા. સત્થા તસ્સ પઞ્હબ્યાકરણેન આરાધિતચિત્તો ઉપસમ્પદં અનુજાનિ. તેન સા પઞ્હબ્યાકરણૂપસમ્પદા નામ જાતા. તસ્મિં અત્તનો પવત્તિં પકાસેત્વા થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૪૮૦.‘‘દિસ્વા પાસાદછાયાયં, ચઙ્કમન્તં નરુત્તમં;
તત્થ નં ઉપસઙ્કમ્મ, વન્દિસ્સં પુરિસુત્તમં.

૪૮૧.‘‘એકંસં ચીવરં કત્વા, સંહરિત્વાન પાણયો;
અનુચઙ્કમિસ્સં વિરજં, સબ્બસત્તાનમુત્તમં.

૪૮૨.‘‘તતો પઞ્હે અપુચ્છિ મં, પઞ્હાનં કોવિદો વિદૂ;
અચ્છમ્ભી ચ અભીતો ચ, બ્યાકાસિં સત્થુનો અહં.

૪૮૩.‘‘વિસ્સજ્જિતેસુ પઞ્હેસુ, અનુમોદિ તથાગતો;
ભિક્ખુસઙ્ઘં વિલોકેત્વા, ઇમમત્થં અભાસથ.

૪૮૪.‘‘‘લાભા અઙ્ગાનં મગધાનં, યેસાયં પરિભુઞ્જતિ;
ચીવરં પિણ્ડપાતઞ્ચ, પચ્ચયં સયનાસનં;
પચ્ચુટ્ઠાનઞ્ચ સામીચિં, તેસં લાભા’તિ ચાબ્રવિ.

૪૮૫.‘‘‘અજ્જદગ્ગે મં સોપાક, દસ્સનાયોપસઙ્કમ;
એસા ચેવ તે સોપાક, ભવતુ ઉપસમ્પદા’’’.

૪૮૬.‘‘જાતિયા સત્તવસ્સેન, લદ્ધાન ઉપસમ્પદં;

ધારેમિ અન્તિમં દેહં, અહો ધમ્મસુધમ્મતા''તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **પાસાદછાયાયન્તિ** ગન્ધકુટિચ્છાયાયં. **વન્દિસ્સન્તિ**, અભિવન્દિં.

સંહરિત્વાન પાણયોતિ ઉભો હત્થે કમલમકુળાકારેન સઙ્ગતે કત્વા, અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાતિ અત્થો. **અનુચઙ્કમિસ્સન્તિ** ચઙ્કમન્તસ્સ સત્થુનો અનુપચ્છતો અનુગમનવસેન ચઙ્કમિં. **વિરજન્તિ** વિગતરાગાદિરજં.

પઞ્હેતિ કુમારપઞ્હે. **વિદૂતિ** વેદિતબ્બં વિદિતવા, સબ્બઞ્ઞૂતિ અત્થો. ''સત્થા મં પુચ્છતી''તિ ઉપ્પજ્જનકસ્સ છમ્ભિતત્તસ્સ ભયસ્સ ચ સેતુઘાતેન પહીનત્તા **અચ્છમ્ભી** ચ **અભીતો** ચ બ્યાકાસિ.

યેસાયન્તિ યેસં અઙ્ગમગધાનં અયં સોપાકો. **પચ્ચયન્તિ** ગિલાનપચ્ચયં. **સામીચિન્તિ** મગ્ગદાનબીજનાદિસામીચિકિરિયં.

અજ્જદગ્ગેતિ દ-કારો પદસન્ધિકરો, અજ્જ અગ્ગે આદિં કત્વા, અજ્જ પટ્ઠાય. ''અજ્જતગ્ગે''તિપિ પાળિ, અજ્જતં આદિં કત્વાતિ અત્થો. **દસ્સનાયોપસઙ્કમાતિ** ''હીનજચ્ચો, વયસા તરુણતરો''તિ વા અચિન્તેત્વા દસ્સનાય મં ઉપસઙ્કમ. **એસા ચેવાતિ** યા તસ્સ મમ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દેત્વા કતા પઞ્હવિસ્સજ્જના. એસાયેવ તે ભવતુ ઉપસમ્પદા ઇતિ ચ અબ્રવીતિ યોજના. ''લદ્ધા મે ઉપસમ્પદા''તિપિ પાળિ. યે પન ''લદ્ધાન ઉપસમ્પદ''ન્તિપિ પઠન્તિ, તેસં **સત્તવસ્સેનાતિ** સત્તમેન વસ્સેનાતિ અત્થો, સત્તવસ્સેન વા હુત્વાતિ વચનસેસો. યં પનેત્થ અવુત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સોપાકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સરભઙ્ગત્થેરગાથાવણ્ણના

સરે હત્થેહીતિઆદિકા આયસ્મતો સરભઙ્ગત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **અનભિલક્ખિતોતિ**સ્સ કુલવંસાગતં નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો કામે પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા સરતિણાનિ સયમેવ ભઞ્જિત્વા પણ્ણસાલં કત્વા વસતિ. તતો પટ્ઠાય **સરભઙ્ગોતિ**સ્સ સમઞ્ઞા અહોસિ. અથ ભગવા બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો તસ્સ અરહત્તૂપનિસ્સયં દિસ્વા, તત્થ ગન્ત્વા, ધમ્મં દેસેસિ. સો પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્વા તત્થેવ વસતિ. અથસ્સ તાપસકાલે કતા પણ્ણસાલા જિણ્ણા પલુગ્ગા અહોસિ. તં દિસ્વા મનુસ્સા ''કિસ્સ, ભન્તે, ઇમં કુટિકં ન પટિસઙ્ખરોથા''તિ આહંસુ. થેરો ''કુટિકા યથા તાપસકાલે કતા, ઇદાનિ તથા કાતું ન સક્કા''તિ તં સબ્બં પકાસેન્તો –

૪૮૭.''સરે હત્થેહિ ભઞ્જિત્વા, કત્વાન કુટિમચ્છિસં;
તેન મે સરભઙ્ગોતિ, નામં સમ્મુતિયા અહુ.

૪૮૮.''ન મય્હં કપ્પતે અજ્જ, સરે હત્થેહિ ભઞ્જિતું;
સિક્ખાપદા નો પઞ્ઞત્તા, ગોતમેન યસસ્સિના''તિ. – દ્વે ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સરે હત્થેહિ ભઞ્જિત્વા**તિ, પુબ્બે તાપસકાલે સરતિણાનિ મમ હત્થેહિ છિન્દિત્વા તિણકુટિં કત્વા **અચ્છિસં** વસિં, નિસીદિઞ્ચેવ નિપજ્જિઞ્ચ. **તેના**તિ કુટિકરણત્થં સરાનં ભઞ્જનેન. **સમ્મુતિયા**તિ અન્વત્થસમ્મુતિયા સરભઙ્ગોતિ, નામં અહુ અહોસિ.

ન મય્હં કપ્પતે અજ્જાતિ અજ્જ ઇદાનિ ઉપસમ્પન્નસ્સ મય્હં **સરે** સરતિણે હત્થેહિ ભઞ્જિતું ન કપ્પતે ન વટ્ટતિ. કસ્મા? **સિક્ખાપદા નો પઞ્ઞત્તા, ગોતમેન યસસ્સિના**તિ. તેન યં અમ્હાકં સત્થારા સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, તં મયં જીવિતહેતુનાપિ નાતિક્કમામાતિ દસ્સેતિ.

એવં એકેન પકારેન તિણકુટિકાય અપટિસઙ્ખરણે કારણં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપરેનપિ પરિયાયેન નં દસ્સેન્તો –

૪૮૯.‘‘સકલં સમત્તં રોગં, સરભઙ્ગો નાદ્દસં પુબ્બે;
સોયં રોગો દિટ્ઠો, વચનકરેનાતિદેવસ્સા’’તિ. – ઇમં ગાથમાહ;

તત્થ **સકલ**ન્તિ સબ્બં. **સમત્ત**ન્તિ સમ્પુણ્ણં, સબ્બભાગતો અનવસેસન્તિ અત્થો. **રોગ**ન્તિ દુક્ખદુક્ખતાદિવસેન રુજનટ્ઠેન રોગભૂતં ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકં સન્ધાય વદતિ. **નાદ્દસં પુબ્બે**તિ સત્થુ ઓવાદપટિલાભતો પુબ્બે ન અદ્દક્ખિં. **સોયં રોગો દિટ્ઠો, વચનકરેનાતિદેવસ્સા**તિ સમ્મુતિદેવા ઉપપત્તિદેવા વિસુદ્ધિદેવાતિ સબ્બેપિ દેવે અત્તનો સીલાદિગુણેહિ અતિક્કમિત્વા ઠિતત્તા અતિદેવસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ઓવાદપટિકરેન સરભઙ્ગેન સો અયં ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતો રોગો વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય પઞ્ચક્ખન્ધતો દિટ્ઠો, પરિઞ્ઞાતોતિ અત્થો. એતેન એવં અત્તભાવકુટિકાયમ્પિ અનપેક્ખો બાહિરં તિણકુટિકં કથં પટિસઙ્ખરિસ્સતીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ યં મગ્ગં પટિપજ્જન્તેન મયા અયં અત્તભાવરોગો યાથાવતો દિટ્ઠો, સ્વાયં મગ્ગો સબ્બબુદ્ધસાધારણો. યેન નેસં ઓવાદધમ્મોપિ મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણસદિસો યત્થાહં પતિટ્ઠાય દુક્ખક્ખયં પત્તોતિ એવં અત્તનો અરહત્તપટિપત્તિં બ્યાકરોન્તો –

૪૯૦.‘‘યેનેવ મગ્ગેન ગતો વિપસ્સી, યેનેવ મગ્ગેન સિખી ચ વેસ્સભૂ;
કકુસન્ધકોણાગમનો ચ કસ્સપો, તેનઞ્જસેન અગમાસિ ગોતમો.

૪૯૧.‘‘વીતતણ્હા અનાદાના, સત્ત બુદ્ધા ખયોગધા;
યેહાયં દેસિતો ધમ્મો, ધમ્મભૂતેહિ તાદિભિ.

૪૯૨.‘‘ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, અનુકમ્પાય પાણિનં;
દુક્ખં સમુદયો મગ્ગો, નિરોધો દુક્ખસઙ્ખયો.

૪૯૩.‘‘યસ્મિં નિવત્તતે દુક્ખં, સંસારસ્મિં અનન્તકં;
ભેદા ઇમસ્સ કાયસ્સ, જીવિતસ્સ ચ સઙ્ખયા;
અઞ્ઞો પુનબ્ભવો નત્થિ, સુવિમુત્તોમ્હિ સબ્બધી’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ –

તત્થ **યેનેવ મગ્ગેના**તિ યેનેવ સપુબ્બભાગેન અરિયેન અટ્ઠઙ્ગિકેન મગ્ગેન. **ગતો**તિ પટિપન્નો નિબ્બાનં અધિગતો. **વિપસ્સી**તિ વિપસ્સી સમ્માસમ્બુદ્ધો. **કકુસન્ધા**તિ અવિભત્તિકો નિદ્દેસો. ‘‘કકુસન્ધકોણાગમના’’તિપિ પાઠો. **તેનઞ્ઞસેના**તિ તેનેવ અઞ્ઞસેન અરિયમગ્ગેન.

અનાદાનાતિ અનુપાદાના અપ્પટિસન્ધિકા વા. **ખયોગધા**તિ નિબ્બાનોગધા નિબ્બાનપતિટ્ઠા. **યેહાયં દેસિતો ધમ્મો**તિ યેહિ સત્તહિ સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ અયં સાસનધમ્મો દેસિતો પવેદિતો. **ધમ્મભૂતેહી**તિ ધમ્મકાયતાય ધમ્મસભાવેહિ, નવલોકુત્તરધમ્મતો વા ભૂતેહિ જાતેહિ, ધમ્મં વા પત્તેહિ. **તાદિભી**તિ, ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તેહિ.

“**ચત્તારિ અરિયસચ્ચાની**”તિઆદિના તેહિ દેસિતં ધમ્મં દસ્સેતિ. તત્થ **ચત્તારી**તિ ગણનપરિચ્છેદો. **અરિયસચ્ચાની**તિ પરિચ્છિન્નધમ્મદસ્સનં. વચનત્થતો પન અરિયાનિ ચ અવિતથટ્ઠેન સચ્ચાનિ ચાતિ અરિયસચ્ચાનિ, અરિયસ્સ વા ભગવતો સચ્ચાનિ તેન દેસિતત્તા, અરિયભાવકરાનિ વા સચ્ચાનીતિ અરિયસચ્ચાનિ. કુચ્છિતભાવતો તુચ્છભાવતો ચ **દુક્ખં**, ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકં. તં દુક્ખં સમુદેતિ એતસ્માતિ **સમુદયો**, તણ્હા. કિલેસે મારેન્તો ગચ્છતિ, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગીયતીતિ વા **મગ્ગો**, સમ્માદિટ્ઠિઆદયો અટ્ઠ ધમ્મા. સંસારચારકસઙ્ખાતો નત્થિ એત્થ રોધો, એતસ્મિં વા અધિગતે પુગ્ગલસ્સ રોધાભાવો હોતિ, નિરુજ્ઝતિ દુક્ખમેત્થાતિ વા **નિરોધો**, નિબ્બાનં. તેનાહ ‘‘દુક્ખસઙ્ખયો’’તિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

યસ્મિન્તિ યસ્મિં નિરોધે નિબ્બાને અધિગતે. **નિવત્તતે**તિ અરિયમગ્ગભાવનાય સતિ **અનન્તકં** અપરિયન્તં ઇમસ્મિં સંસારે જાતિઆદિદુક્ખં ન પવત્તતિ ઉચ્છિજ્જતિ, સો નિરોધોતિ અયં ધમ્મભૂતેહિ સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ દેસિતો ધમ્મોતિ યોજના. “**ભેદા**”તિઆદિના ‘‘રોગો દિટ્ઠો’’તિ દુક્ખપરિઞ્ઞાય સૂચિતં અત્તનો અરહત્તપ્પત્તિં સરૂપતો દસ્સેતિ. ‘‘યસ્મિં નિબ્બત્તતે દુક્ખ’’ન્તિ પન પાઠે સકલગાથાય તત્થાયં યોજના – **યસ્મિં** ખન્ધાદિપટિપાટિસઞ્ઞિતે સંસારે ઇદં અનન્તકં જાતિઆદિદુક્ખં નિબ્બત્તં, સો ઇતો દુક્ખપ્પત્તિતો અઞ્ઞો પુનપ્પુનં ભવનભાવતો પુનબ્ભવો. ઇમસ્સ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ સઙ્ખયા કાયસઙ્ખાતસ્સ ખન્ધપઞ્ચકસ્સ ભેદા વિનાસા ઉદ્ધં નત્થિ, તસ્મા સબ્બધિ સબ્બેહિ કિલેસેહિ સબ્બેહિ ભવેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તો વિસંયુત્તો અમ્હીતિ.

સરભઙ્ગત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સત્તકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અટ્ઠકનિપાતો

૧. મહાકચ્ચાયનત્થેરગાથાવણ્ણના

અટ્ઠકનિપાતે **કમ્મં બહુકન્તિ**આદિકા આયસ્મતો મહાકચ્ચાયનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે ગહપતિમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા વુદ્ધિપ્પત્તો, એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારા સંખિત્તેન ભાસિતસ્સ વિત્થારેન અત્થં વિભજન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિયમાનં એકં ભિક્ખું દિસ્વા, સયમ્પિ તં ઠાનં પત્થેન્તો પણિધાનં કત્વા, દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા, દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે વિજ્જાધરો હુત્વા આકાસેન ગચ્છન્તો સત્થારં હિમવન્તપબ્બતે એકસ્મિં વનસણ્ડે નિસિન્નં દિસ્વા પસન્નમાનસો કણિકારપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન અપરાપરં સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો કસ્સપદસબલસ્સ કાલે બારાણસિયં કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા પરિનિબ્બુતે ભગવતિ સુવણ્ણચેતિયકરણટ્ઠાને સતસહસ્સગ્ઘનિકાય સુવણ્ણિટ્ઠકાય પૂજં કત્વા, ‘‘ભગવા મય્હં નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને સરીરં સુવણ્ણવણ્ણં હોતૂ’’તિ પત્થનં અકાસિ.

તતો યાવજીવં કુસલકમ્મં કત્વા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ઉજ્જેનિયં રઞ્ઞો ચણ્ડપજ્જોતસ્સ પુરોહિતગેહે નિબ્બત્તિ. તસ્સ નામગ્ગહણદિવસે માતા ‘‘મય્હં પુત્તો સુવણ્ણવણ્ણો, અત્તનો નામં ગહેત્વા આગતો’’તિ **કઞ્ચનમાણવો** ત્વેવ નામં અકાસિ. સો વુદ્ધિમન્વાય તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા પિતુ અચ્ચયેન પુરોહિતટ્ઠાનં લભિ. સો ગોત્તવસેન **કચ્ચાયનો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. તં રાજા ચણ્ડપજ્જોતો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા, ‘‘આચરિય, ત્વં તત્થ ગન્ત્વા સત્થારં ઇધાનેહી’’તિ પેસેસિ. સો અત્તટ્ઠમો સત્થુ સન્તિકં ઉપગતો. તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેતિ. દેસનાપરિયોસાને સો સત્તહિ જનેહિ સદ્ધિં સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૧-૨૭) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, અનેજો અજિતં જયો;
સતસહસ્સે કપ્પાનં, ઇતો ઉપ્પજ્જિ નાયકો.

‘‘વીરો કમલપત્તક્ખો, સસઙ્કવિમલાનનો;
કનકાચલસઙ્કાસો, રવિદિત્તિસમપ્પભો.

‘‘સત્તનેત્તમનોહારી, વરલક્ખણભૂસિતો;
સબ્બવાક્યપથાતીતો, મનુજામરસક્કતો.

‘‘સમ્બુદ્ધો બોધયં સત્તે, વાગીસો મધુરસ્સરો;
કરુણાનિબન્ધસન્તાનો, પરિસાસુ વિસારદો.

‘‘દેસેતિ મધુરં ધમ્મં, ચતુસચ્ચૂપસંહિતં;
નિમુગ્ગે મોહપઙ્કમ્હિ, સમુદ્ધરતિ પાણિને.

‘‘તદા એકચરો હુત્વા, તાપસો હિમવાલયો;
નભસા માનુસં લોકં, ગચ્છન્તો જિનમદ્દસં.

‘‘ઉપેચ્ચ સન્તિકં તસ્સ, અસ્સોસિં ધમ્મદેસનં;
વણ્ણયન્તસ્સ વીરસ્સ, સાવકસ્સ મહાગુણં.

‘‘સંખિત્તેન મયા વુત્તં, વિત્થારેન પકાસયં;
પરિસં મઞ્ચ તોસેતિ, યથા કચ્ચાયનો અયં.

‘‘નાહં એવમિધેકચ્ચં, અઞ્ઞં પસ્સામિ સાવકં;
તસ્માતદગ્ગે એસગ્ગો, એવં ધારેથ ભિક્ખવો.

‘‘તદાહં વિમ્હિતો હુત્વા, સુત્વા વાક્યં મનોરમં;
હિમવન્તં ગમિત્વાન, આહિત્વા પુપ્ફસઞ્ચયં.

‘‘પૂજેત્વા લોકસરણં, તં ઠાનમભિપત્થયિં;
તદા મમાસયં ઞત્વા, બ્યાકાસિ સ રણઞ્જહો.

‘‘પસ્સથેતં ઇસિવરં, નિદ્ધન્તકનકત્તચં;
ઉદ્ધગ્ગલોમં પીણંસં, અચલં પઞ્જલિં ઠિતં.

‘‘હાસં સુપુણ્ણનયનં, બુદ્ધવણ્ણગતાસયં;
ધમ્મજં ઉગ્ગહદયં, અમતાસિત્તસન્નિભં.

‘‘કચ્ચાનસ્સ ગુણં સુત્વા, તં ઠાનં પત્થયં ઠિતો;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, ગોતમસ્સ મહામુને.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કચ્ચાનો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘બહુસ્સુતો મહાઞાણી, અધિપ્પાયવિદૂ મુને;
પાપુણિસ્સતિ તં ઠાનં, યથાયં બ્યાકતો મયા.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દુવે ભવે સંસરામિ, દેવત્તે અથ માનુસે;
અઞ્ઞં ગતિં ન ગચ્છામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દુવે કુલે પજાયામિ, ખત્તિયે અથ બ્રાહ્મણે;

નીચે કુલે ન જાયામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘પચ્છિમે ચ ભવે દાનિ, જાતો ઉજ્જેનિયં પુરે;
પજ્જોતસ્સ ચ ચણ્ડસ્સ, પુરોહિતદિજાધિનો.

‘‘પુત્તો તિરિટિવચ્છસ્સ, નિપુણો વેદપારગૂ;
માતા ચ ચન્દિમા નામ, કચ્ચાનોહં વરત્તચો.

‘‘વીમંસનત્થં બુદ્ધસ્સ, ભૂમિપાલેન પેસિતો;
દિસ્વા મોક્ખપુરદ્વારં, નાયકં ગુણસઞ્ચયં.

‘‘સુત્વા ચ વિમલં વાક્યં, ગતિપઙ્કવિસોસનં;
પાપુણિં અમતં સન્તં, સેસેહિ સહ સત્તહિ.

‘‘અધિપ્પાયવિદૂ જાતો, સુગતસ્સ મહામતે.
ઠપિતો એતદગ્ગે ચ, સુસમિદ્ધમનોરથો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ સત્થા ‘‘એથ, ભિક્ખવો’’તિ હત્થં પસારેસિ. તે તાવદેવ દ્વઙ્ગુલમત્તકેસમસ્સુકા ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા વસ્સસટ્ઠિકત્થેરા વિય અહેસું. એવં થેરો સદત્થં નિપ્ફાદેત્વા, ‘‘ભન્તે, રાજા પજ્જોતો તુમ્હાકં પાદે વન્દિતું ધમ્મઞ્ચ સોતું ઇચ્છતી’’તિ સત્થુ આરોચેસિ. સત્થા, ‘‘ત્વંયેવ, ભિક્ખુ, તત્થ ગચ્છ, તયિ ગતેપિ રાજા પસીદિસ્સતી’’તિ આહ. થેરો સત્થુ આણાય અત્તટ્ઠમો તત્થ ગન્ત્વા રાજાનં પસાદેત્વા અવન્તીસુ સાસનં પતિટ્ઠાપેત્વા પુન સત્થુ સન્તિકમેવ ગતો. સો એકદિવસં સમ્બહુલે ભિક્ખૂ સમણધમ્મં પહાય કમ્મારામે સઙ્ગણિકારામે રસતણ્હાનુગતે ચ પમાદવિહારિનો દિસ્વા તેસં ઓવાદવસેન –

૪૯૪.‘‘કમ્મં બહુકં ન કારયે, પરિવજ્જેય્ય જનં ન ઉય્યમે;
સો ઉસ્સુક્કો રસાનુગિદ્ધો, અત્થં રિઞ્ચતિ યો સુખાધિવાહો.

૪૯૫.‘‘પઙ્કોતિ હિ નં અવેદયું, યાયં વન્દનપૂજના કુલેસુ;
સુખુમં સલ્લં દુરુબ્બહં, સક્કારો કાપુરિસેન દુજ્જહો’’તિ. –

દ્વે ગાથા અભાસિ.

તત્થ **કમ્મં બહુકં ન કારયે**તિ નવાવાસકારાપનાદિં સમણધમ્મકરણસ્સ પરિબન્ધભૂતં મહન્તં નવકમ્મં ન પટ્ઠપેય્ય, ખુદ્દકં અપ્પસમારમ્ભં ખણ્ડફુલ્લપટિસઙ્ખરણાદિં સત્થુ વચનપટિપૂજનત્થં કાતબ્બમેવ. **પરિવજ્જેય્ય જન**ન્તિ ગણસઙ્ગણિકવસેન જનં વિવજ્જેય્ય. જનન્તિ વા યાદિસં સંસેવતો ભજતો પયિરુપાસતો કુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, અકુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, તાદિસં અકલ્યાણમિત્તભૂતં જનં પરિવજ્જેય્ય. **ન ઉય્યમે**તિ, પચ્ચયુપ્પાદનત્થં કુલસઙ્ગણ્હનવસેન ન વાયમેય્ય, યસ્મા **સો ઉસ્સુક્કો રસાનુગિદ્ધો, અત્થં રિઞ્ચતિ યો સુખાધિવાહો**તિ યો રસાનુગિદ્ધો રસતણ્હાવસિકો ભિક્ખુ પચ્ચયુપ્પાદનપસુતો, સો કુલસઙ્ગણ્હનત્થં ઉસ્સુક્કો, તેસુ

સુખિતેસુ સુખિતો, દુક્ખિતેસુ દુક્ખિતો, ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ અત્તના યોગં આપજ્જતિ, યો સુખાધિવાહો સમથવિપસ્સનામગ્ગફલનિબ્બાનસુખાવહો સીલાદિઅત્થો, તં રિઞ્ચતિ પજહતિ એકંસેન અત્તાનં તતો વિવેચેતીતિ અત્થો.

એવં પઠમગાથાય ''કમ્મારામતં સઙ્ગણિકારામતં પચ્ચયગેધઞ્ચ વજ્જેથા''તિ ઓવદિત્વા ઇદાનિ સક્કારાભિલાસં ગરહન્તો દુતિયં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – યા અયં ભિક્ખાય ઉપગતાનં પબ્બજિતાનં કુલેસુ ગેહવાસીહિ ગુણસમ્ભાવનાય કરીયમાના વન્દના પૂજના ચ, યસ્મા તં અભાવિતત્તાનં ઓસીદાપનટ્ઠેન મલિનભાવકરણટ્ઠેન ચ **પઙ્કો** કદ્દમોતિ બુદ્ધાદયો અરિયા **પવેદયું** અબ્ભઞ્ઞંસુ પવેદેસું વા, યસ્મા ચ અપરિઞ્ઞાતક્ખન્ધાનં અન્ધપુથુજ્જનાનં સક્કારાભિલાસં દુવિઞ્ઞેય્યસભાવતાય પીળાજનનતો અન્તો તુદનતો દુરુદ્ધરણતો ચ **સુખુમં સલ્લં દુરુબ્બહં** પવેદયું, તતો એવ સક્કારો કાપુરિસેન **દુજ્જહો** દુપ્પજહેય્યો તસ્સ પહાનપટિપત્તિયા અપ્પટિપજ્જનતો. સક્કારાભિલાસપ્પહાનેન હિ સક્કારો પહીનો હોતિ, તસ્મા તસ્સ પહાનાય આયોગો કરણીયોતિ દસ્સેતિ –

૪૯૬.''ન પરસ્સુપનિધાય, કમ્મં મચ્ચસ્સ પાપકં;
અત્તના તં ન સેવેય્ય, કમ્મબન્ધૂ હિ માતિયા.

૪૯૭.''ન પરે વચના ચોરો, ન પરે વચના મુનિ;
અત્તા ચ નં યથા વેદિ, દેવાપિ નં તથા વિદૂ.

૪૯૮.''પરે ચ ન વિજાનન્તિ, મયમેત્થ યમામસે;
યે ચ તત્થ વિજાનન્તિ, તતો સમ્મન્તિ મેધગા.

૪૯૯.''જીવતે વાપિ સપ્પઞ્ઞો, અપિ વિત્તપરિક્ખયો;
પઞ્ઞાય ચ અલાભેન, વિત્તવાપિ ન જીવતિ.

૫૦૦.''સબ્બં સુણાતિ સોતેન, સબ્બં પસ્સતિ ચક્ખુના;
ન ચ દિટ્ઠં સુતં ધીરો, સબ્બં ઉજ્ઝિતુમરહતિ.

૫૦૧.''ચક્ખુમાસ્સ યથા અન્ધો, સોતવા બધિરો યથા;
પઞ્ઞવાસ્સ યથા મૂગો, બલવા દુબ્બલોરિવ;
અથ અત્થે સમુપ્પન્ને, સયેથ મતસાયિક''ન્તિ. –

ઇમા છ ગાથા રઞ્ઞો પજ્જોતસ્સ ઓવાદવસેન અભાસિ. સો કિર બ્રાહ્મણે સદ્દહિત્વા પસુઘાતયઞ્ઞં કારેતિ, કમ્મં અસોધેત્વાવ અચોરે ચોરસઞ્ઞાય દણ્ડેસિ, અટ્ટકરણે ચ અસ્સામિકે સામિકે કરોતિ, સામિકે ચ અસ્સામિકે. તતો નં થેરો વિવેચેતું **''ન પરસ્સા''**તિઆદિના છ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ન પરસ્સુપનિધાય, કમ્મં મચ્ચસ્સ પાપક**ન્તિ પરસ્સ મચ્ચસ્સ સત્તસ્સ ઉપનિધાય ઉદ્દિસ્સ કારણં કત્વા પાપકં વધબન્ધાદિકમ્મં ન સેવેય્ય, પરેન ન કારાપેય્યાતિ અત્થો. **અત્તના તં ન સેવેય્યા**તિ અત્તનાપિ તં પાપકં

ન કરેય્ય. કસ્મા? **કમ્મબન્ધૂ હિ માતિયા** ઇમે માતિયા મચ્ચા કમ્મદાયાદા, તસ્મા અત્તના ચ કિઞ્ચિ પાપકમ્મં ન કરેય્ય, પરેનપિ ન કારાપેય્યાતિ અત્થો.

ન પરે વચના ચોરોતિ અત્તના ચોરિયં અકત્વા પરવચના પરસ્સ વચનમત્તેન ચોરો નામ ન હોતિ, તથા **ન પરે વચના મુનિ** પરસ્સ વચનમત્તેન મુનિ સુવિસુદ્ધકાયવચીમનોસમાચારો ન હોતિ. એત્થ હિ **પરે**તિ વિભત્તિઅલોપં કત્વા નિદ્દેસો. કેચિ પન ''પરેસન્તિ વત્તબ્બે પરેતિ સં-કારલોપં કત્વા નિદ્દિટ્ઠ''ન્તિ વદન્તિ. **અત્તા ચ નં યથા વેદી**તિ નં સત્તં તસ્સ અત્તા ચિત્તં યથા ''અહં પરિસુદ્ધો, અપરિસુદ્ધો વા''તિ યાથાવતો અવેદિ જાનાતિ. **દેવાપિ નં તથા વિદૂ**તિ વિસુદ્ધિદેવા, ઉપપત્તિદેવા ચ તથા વિદૂ વિદન્તિ જાનન્તિ, તસ્મા સયં તાદિસા દેવા ચ પમાણં સુદ્ધાસુદ્ધાનં સુદ્ધાસુદ્ધભાવજાનને, ન યે કેચિ ઇચ્છાદોસપરેતા સત્તાતિ અધિપ્પાયો.

પરેતિ પણ્ડિતે ઠપેત્વા તતો અઞ્ઞે, કુસલાકુસલસાવજ્જાનવજ્જં કમ્મં કમ્મફલં કાયસ્સ અસુભતં સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતં અજાનન્તા ઇધ પરે નામ. તે **મયમેત્થ** ઇમસ્મિં જીવલોકે **યમામ** ઉપરમામ, ''સતતં સમિતં મચ્ચુ સન્તિકં ગચ્છામા''તિ ન જાનન્તિ. **યે ચ તત્થ વિજાનન્તી**તિ યે ચ તત્થ પણ્ડિતા ''મયં મચ્ચુ સમીપં ગચ્છામા''તિ વિજાનન્તિ. **તતો સમ્મન્તિ મેધગા**તિ એવઞ્હિ તે જાનન્તા મેધગાનં પરવિહિંસનાનં વૂપસમાય પટિપજ્જન્તિ, અત્તના પરે ચ અઞ્ઞે ન મેધન્તિ ન બાધેન્તીતિ અત્થો. ત્વં પન જીવિતનિમિત્તં અચોરે ચોરે કરોન્તોપિ દણ્ડનેન સામિકે અસ્સામિકે કરોન્તોપિ ધનજાનિયા બાધસિ પઞ્ઞાવેકલ્લતો. તથા અકરોન્તોપિ **જીવતે વાપિ સપ્પઞ્ઞો, અપિ વિત્તપરિક્ખયો** પરિક્ખીણધનોપિ સપ્પઞ્ઞજાતિકો ઇતરીતરસન્તોસેન સન્તુટ્ઠો અનવજ્જાય જીવિકાય જીવતિયેવ. તસ્સ હિ જીવિતં નામ. તેનાહ ભગવા – ''પઞ્ઞાજીવિં જીવિતમાહુ સેટ્ઠ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૩, ૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૮૪). દુમ્મેધપુગ્ગલો પન પઞ્ઞાય ચ અલાભેન દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ અત્થં વિરાધેન્તો વિત્તવાપિ ન જીવતિ ગરહાદિપવત્તિયા જીવન્તો નામ ન હોતિ, અનુપાયઞ્ઞુતાય યથાધિગતં ધનં નાસેન્તો જીવિતમ્પિ સન્ધારેતું ન સક્કોતિયેવ.

ઇમા કિર ચતસ્સોપિ ગાથા થેરો સુપિનન્તેન રઞ્ઞો કથેસિ. રાજા સુપિનં દિસ્વા થેરં નમસ્સન્તોયેવ પબુજ્ઝિત્વા પભાતાય રત્તિયા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા અત્તના દિટ્ઠનિયામેન સુપિનં કથેસિ. તં સુત્વા થેરો તા ગાથા પચ્ચનુભાસિત્વા ''**સબ્બં સુણાતી**''તિઆદિના દ્વીહિ ગાથાહિ રાજાનં ઓવદિ. તત્થ **સબ્બં સુણાતિ સોતેના**તિ ઇધ સોતબ્બં સદ્દં આપાથગતં સબ્બં સુભાસિતં દુબ્ભાસિતઞ્ચ અબધિરો સોતેન સુણાતિ. તથા સબ્બં રૂપં સુન્દરં અસુન્દરમ્પિ ચક્ખુના અનન્ધો પસ્સતિ, અયમિન્દ્રિયાનં સભાવો. તત્થ પન **ન ચ દિટ્ઠં સુતં ધીરો, સબ્બં ઉજ્ઝિતુ**ન્તિ ચ નિદસ્સનમત્તમેતં. યઞ્હિ તં દિટ્ઠં સુતં વા, ન તં સબ્બં ધીરો સપ્પઞ્ઞો ઉજ્ઝિતું પરિચ્ચજિતું ગહેતું વા અરહતિ. ગુણાગુણં પન તત્થ ઉપપરિક્ખિત્વા ઉજ્ઝિતબ્બમેવ ઉજ્ઝિતું ગહેતબ્બઞ્ચ ગહેતું અરહતિ, તસ્મા **ચક્ખુમાસ્સ યથા અન્ધો** ચક્ખુમાપિ સમાનો ઉજ્ઝિતબ્બે દિટ્ઠે અન્ધો યથા અસ્સ અપસ્સન્તો વિય ભવેય્ય, તથા ઉજ્ઝિતબ્બે સુતે સોતવાપિ બધિરો યથા અસ્સ અસુણન્તો વિય ભવેય્ય. **પઞ્ઞવાસ્સ યથા મૂગો**તિ વિચારણપઞ્ઞાય પઞ્ઞવા વચનકુસલોપિ અવત્તબ્બે મૂગો વિય ભવેય્ય. **બલવા** થામસમ્પન્નોપિ અકત્તબ્બે દુબ્બલોરિવ, રકારો પદસન્ધિકરો, અસમત્થો વિય ભવેય્ય. **અથ અત્થે સમુપ્પન્ને, સયેથ મતસાયિક**ન્તિ અત્તના કાતબ્બકિચ્ચે ઉપ્પન્ને ઉપટ્ઠિતે મતસાયિકં સયેથ, મતસાયિકં સયિત્વાપિ તં કિચ્ચં તીરેતબ્બમેવ, ન વિરાધેતબ્બં. અથ વા **અથ અત્થે સમુપ્પન્ને**તિ અત્તના અકરણીયે અત્થે કિચ્ચે ઉપ્પન્ને ઉપટ્ઠિતે મતસાયિકં સયેથ, મતસાયિકં સયિત્વાપિ તં ન કાતબ્બમેવ. ન હિ પણ્ડિતો અયુત્તં કાતુમરહતીતિ એવં થેરેન ઓવદિતો રાજા અકત્તબ્બં પહાય કાતબ્બેયેવ યુત્તપ્પયુત્તો અહોસીતિ.

મહાકચ્ચાયનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સિરિમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

અક્કોધનોતિઆદિકા આયસ્મતો સિરિમિત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે મહદ્ધનકુટુમ્બિકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સિરિમિત્તો**તિ લદ્ધનામો. તસ્સ કિર માતા સિરિગુત્તસ્સ ભગિની. તસ્સ વત્થુ **ધમ્મપદવણ્ણનાયં** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગરહદિન્નવત્થુ) આગતમેવ. સો સિરિગુત્તસ્સ ભાગિનેય્યો સિરિમિત્તો વયપ્પત્તો સત્થુ ધનપાલદમને લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્તો. એકદિવસં પાતિમોક્ખં ઉદ્દિસિતું આસનં અભિરુહિત્વા ચિત્તબીજનિં ગહેત્વા નિસિન્નો ભિક્ખૂનં ધમ્મં કથેસિ. કથેન્તો ચ ઉળારતરે ગુણે વિભજિત્વા દસ્સેન્તો –

૫૦૨.''અક્કોધનોનુપનાહી, અમાયો રિત્તપેસુણો;
સ વે તાદિસકો ભિક્ખુ, એવં પેચ્ચ ન સોચતિ.

૫૦૩.''અક્કોધનોનુપનાહી, અમાયો રિત્તપેસુણો;
ગુત્તદ્વારો સદા ભિક્ખુ, એવં પેચ્ચ ન સોચતિ.

૫૦૪.''અક્કોધનોનુપનાહી, અમાયો રિત્તપેસુણો;
કલ્યાણસીલો સો ભિક્ખુ, એવં પેચ્ચ ન સોચતિ.

૫૦૫.''અક્કોધનોનુપનાહી, અમાયો રિત્તપેસુણો;
કલ્યાણમિત્તો સો ભિક્ખુ, એવં પેચ્ચ ન સોચતિ.

૫૦૬.''અક્કોધનોનુપનાહી, અમાયો રિત્તપેસુણો;
કલ્યાણપઞ્ઞો સો ભિક્ખુ, એવં પેચ્ચ ન સોચતિ.

૫૦૭.''યસ્સ સદ્ધા તથાગતે, અચલા સુપ્પતિટ્ઠિતા;
સીલઞ્ચ યસ્સ કલ્યાણં, અરિયકન્તં પસંસિતં.

૫૦૮.''સઙ્ઘે પસાદો યસ્સત્થિ, ઉજુભૂતઞ્ચ દસ્સનં;
અદલિદ્દોતિ તં આહુ, અમોઘં તસ્સ જીવિતં.

૫૦૯.''તસ્મા સદ્ધઞ્ચ સીલઞ્ચ, પસાદં ધમ્મદસ્સનં;
અનુયુઞ્જેથ મેધાવી, સરં બુદ્ધાન સાસન''ન્તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **અક્કોધનો**તિ અકુજ્ઝનસીલો. ઉપટ્ઠિતે હિ કોધુપ્પત્તિનિમિત્તે અધિવાસનખન્તિયં ઠત્વા કોપસ્સ અનુપ્પાદકો. **અનુપનાહી**તિ ન ઉપનાહકો, પરેહિ કતં અપરાધં પટિચ્ચ ''અક્કોચ્છિ મં અવધિ મં, અજિનિ મં અહાસિ મે''તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૩; મહાવ॰ ૪૬૪; મ॰ નિ॰ ૩.૨૩૭) કોધસ્સ અનુપનય્હનસીલો.

સન્તદોસપટિચ્છાદનલક્ખણાય માયાય અભાવતો **અમાયો**. પિસુણવાચાવિરહિતતો **રિત્તપેસુણો**, **સ વે તાદિસકો ભિક્ખૂ**તિ સો તથારૂપો તથાજાતિકો યથાવુત્તગુણસમન્નાગતો ભિક્ખુ . એવં યથાવુત્તપટિપત્તિયા **પેચ્ચ** પરલોકે ન સોચતિ સોકનિમિત્તસ્સ અભાવતો. ચક્ખુદ્વારાદયો કાયદ્વારાદયો ચ ગુત્તા પિહિતા સંવુતા એતસ્સાતિ **ગુત્તદ્વારો**. **કલ્યાણસીલો**તિ સુન્દરસીલો સુવિસુદ્ધસીલો. **કલ્યાણમિત્તો**તિ –

> ‘‘પિયો ગરુભાવનિયો, વત્તા ચ વચનક્ખમો;
> ગમ્ભીરઞ્ચ કથં કત્તા, નો ચટ્ઠાને નિયોજયે’’તિ. (અ॰ નિ॰ ૭.૩૭) –

એવં વિભાવિતલક્ખણો કલ્યાણમિત્તો એતસ્સાતિ કલ્યાણમિત્તો. **કલ્યાણપઞ્ઞો**તિ સુન્દરપઞ્ઞો. યદિપિ પઞ્ઞા નામ અસુન્દરા નત્થિ, નિય્યાનિકાય પન પઞ્ઞાય વસેન એવં વુત્તં

એવમેત્થ કોધાદીનં વિક્ખમ્ભનવસેન સમુચ્છેદવસેન ચ અક્કોધનાદિમુખેન, પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ગાથાય સમ્માપટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ નિપ્ફત્તિતલોકુત્તરસદ્ધાદિકે ઉદ્ધરિત્વા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય એવ ગાથાય સમ્માપટિપત્તિં દસ્સેન્તો ‘‘**યસ્સ સદ્ધા**’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – **યસ્સ** પુગ્ગલસ્સ **તથાગતે** સમ્માસમ્બુદ્ધે ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા’’તિઆદિનયપ્પવત્તા મગ્ગેનાગતસદ્ધા, તતો એવ **અચલા** અવિકમ્પા સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતા. ‘‘અત્થી’’તિ, પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **અરિયકન્ત**ન્તિ અરિયાનં કન્તં પિયાયિતં ભવન્તરેપિ અવિજહનતો. **પસંસિત**ન્તિ બુદ્ધાદીહિ પસટ્ઠં, વણ્ણિતં થોમિતં અત્થીતિ યોજના. તં પનેતં સીલં ગહટ્ઠસીલં પબ્બજિતસીલન્તિ દુવિધં. તત્થ ગહટ્ઠસીલં નામ પઞ્ચસિક્ખાપદસીલં, યં ગહટ્ઠેન રક્ખિતું સક્કા. પબ્બજિતસીલં નામ દસસિક્ખાપદસીલં ઉપાદાય સબ્બં ચતુપારિસુદ્ધિસીલં, તયિદં સબ્બમ્પિ અખણ્ડાદિભાવેન અપરામટ્ઠતાય ‘‘કલ્યાણ’’ન્તિ વેદિતબ્બં.

સઙ્ઘે પસાદો યસ્સત્થીતિ ‘‘સુપ્પટિપન્નો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો’’તિઆદિના અરિયસઙ્ઘે પસાદો સદ્ધા યસ્સ પુગ્ગલસ્સ અત્થિ અચલો સુપ્પતિટ્ઠિતોતિ આનેત્વા યોજેતબ્બં. **ઉજુભૂતઞ્ચ દસ્સન**ન્તિ દિટ્ઠિવઙ્કાભાવતો કિલેસવઙ્કાભાવતો ચ ઉજુભૂતં. અકુટિલં અજિમ્હં કમ્મસ્સકતાદસ્સનઞ્ચેવ સપ્પચ્ચયનામરૂપદસ્સનઞ્ચાતિ દુવિધમ્પિ દસ્સનં યસ્સ અત્થિ અચલં સુપ્પતિટ્ઠિતન્તિ યોજના. **અદલિદ્દોતિ તં આહુ** સદ્ધાધનં, સીલધનં, સુતધનં, ચાગધનં, પઞ્ઞાધનન્તિ ઇમેસં સુવિસુદ્ધાનં ધનાનં અત્થિતાય ‘‘અદલિદ્દો’’તિ તં તાદિસં પુગ્ગલં બુદ્ધાદયો અરિયા આહુ. **અમોઘં તસ્સ જીવિતં** તસ્સ તથારૂપસ્સ જીવિતં દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થાધિગમેન અમોઘં અવઞ્ઝં સફલમેવાતિ આહૂતિ અત્થો.

તસ્માતિ , યસ્મા યથાવુત્તસદ્ધાદિગુણસમન્નાગતો પુગ્ગલો ‘‘અદલિદ્દો અમોઘજીવિતો’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા અહમ્પિ તથારૂપો ભવેય્યન્તિ. **સદ્ધઞ્ચ…પે॰… સાસન**ન્તિ ‘‘સબ્બપાપસ્સ અકરણ’’ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૧૮૩; દી॰ નિ॰ ૨.૯૦) વુત્તં બુદ્ધાનં સાસનં અનુસ્સરન્તો કુલપુત્તો વુત્તપ્પભેદં સદ્ધઞ્ચેવ સીલઞ્ચ ધમ્મદસ્સનહેતુકં ધમ્મે સુનિચ્છયા વિમોક્ખભૂતં પસાદઞ્ચ અનુયુઞ્જેય્ય વડ્ઢેય્યાતિ.

એવં થેરો ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનામુખેન અત્તનિ વિજ્જમાને ગુણે પકાસેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સિરિમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાપન્થકત્થેરગાથાવણ્ણના

યદા પઠમમદ્દક્ખિન્તિઆદિકા આયસ્મતો મહાપન્થકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે વિભવસમ્પન્નો કુટુમ્બિયો હુત્વા એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેન્તો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા, ''ભન્તે, યં ભિક્ખું તુમ્હે ઇતો સત્તદિવસમત્થકે – 'સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલાનં અયં મમ સાસને અગ્ગો'તિ એતદગ્ગે ઠપયિત્થ, અહમ્પિ ઇમસ્સ અધિકારકમ્મસ્સ બલેન સો ભિક્ખુ વિય અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને અગ્ગો ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનં અકાસિ. કનિટ્ઠભાતા પનસ્સ તથેવ ભગવતિ અધિકારકમ્મં કત્વા મનોમયસ્સ કાયસ્સાભિનિમ્માનં ચેતોવિવટ્ટકોસલ્લન્તિ દ્વિન્નં અઙ્ગાનં વસેન વુત્તનયેનેવ પણિધાનં અકાસિ. ભગવા દ્વિન્નમ્પિ પત્થનં અનન્તરાયેન સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા ''અનાગતે કપ્પસતસહસ્સમત્થકે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને તુમ્હાકં પત્થના સમિજ્ઝિસ્સતી''તિ બ્યાકાસિ.

તે ઉભોપિ જના તત્થ યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિંસુ. તત્થ મહાપન્થકસ્સ અન્તરાકતં કલ્યાણધમ્મં ન કથીયતિ. ચૂળપન્થકો પન કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા વીસતિ વસ્સસહસ્સાનિ ઓદાતકસિણકમ્મં કત્વા દેવપુરે નિબ્બત્તિ. અપદાને પન ''ચૂળપન્થકો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે તાપસો હુત્વા હિમવન્તે વસન્તો તત્થ ભગવન્તં દિસ્વા પુપ્ફચ્છત્તેન પૂજં અકાસી''તિ આગતં. તેસં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તાનંયેવ કપ્પસતસહસ્સં અતિક્કન્તં. અથ અમ્હાકં સત્થા અભિસમ્બોધિં પત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો રાજગહં ઉપનિસ્સાય વેળુવને મહાવિહારે વિહરતિ.

તેન ચ સમયેન રાજગહે ધનસેટ્ઠિસ્સ ધીતા અત્તનો દાસેન સદ્ધિં સન્થવં કત્વા ઞાતકેહિ ભીતા હત્થસારં ગહેત્વા તેન સદ્ધિં પલાયિત્વા અઞ્ઞત્થ વસન્તી તં પટિચ્ચ ગબ્ભં લભિત્વા પરિપક્કગબ્ભા ''ઞાતિઘરં ગન્ત્વા વિજાયિસ્સામી''તિ ગચ્છન્તી અન્તરામગ્ગેયેવ પુત્તં વિજાયિત્વા સામિના નિવત્તિતા પુબ્બે વસિતટ્ઠાને વસન્તી પુત્તસ્સ પન્થે જાતત્તા **પન્થકો**તિ, નામં અકાસિ. તસ્મિં આધાવિત્વા વિધાવિત્વા વિચરણકાલે તમેવ પટિચ્ચ દુતિયં ગબ્ભં પટિલભિત્વા પરિપક્કગબ્ભા પુબ્બે વુત્તનયેનેવ અન્તરામગ્ગે પુત્તં વિજાયિત્વા સામિના નિવત્તિતા જેટ્ઠપુત્તસ્સ **મહાપન્થકો**તિ કનિટ્ઠસ્સ **ચૂળપન્થકો**તિ નામં કત્વા યથાવસિતટ્ઠાનેયેવ વસન્તી અનુક્કમેન દારકેસુ વડ્ઢન્તેસુ તેહિ, ''અમ્મ, અય્યકકુલં નો દસ્સેહી''તિ નિબન્ધિયમાના દારકે માતાપિતૂનં સન્તિકં પેસેસિ. તતો પટ્ઠાય દારકા ધનસેટ્ઠિનો ગેહે વડ્ઢન્તિ. તેસુ ચૂળપન્થકો અતિદહરો. મહાપન્થકો પન અય્યકેન સદ્ધિં ભગવતો સન્તિકં ગતો સત્થારં દિસ્વા સહ દસ્સનેન પટિલદ્ધસદ્ધો ધમ્મં સુત્વા ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય પબ્બજિતુકામો હુત્વા પિતામહં આપુચ્છિ. સો સત્થુ તમત્થં આરોચેત્વા તં પબ્બાજેસિ. સો પબ્બજિત્વા બહું બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હિત્વા પરિપુણ્ણવસ્સો ઉપસમ્પજ્જિત્વા યોનિસોમનસિકારે કમ્મં કરોન્તો વિસેસતો ચતુન્નં અરૂપજ્ઝાનાનં લાભી હુત્વા તતો વુટ્ઠાય વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. ઇતિ સો સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલાનં અગ્ગો જાતો. સો ઝાનસુખેન ફલસુખેન વીતિનામેન્તો એકદિવસં અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા અધિગતસમ્પત્તિં પટિચ્ચ સઞ્જાતસોમનસ્સો સીહનાદં નદન્તો –

૫૧૦.''યદા પઠમમદ્દક્ખિં, સત્થારમકુતોભયં;
તતો મે અહુ સંવેગો, પસ્સિત્વા પુરિસુત્તમં.

૫૧૧.''સિરિં હત્થેહિ પાદેહિ, યો પણામેય્ય આગતં;
એતાદિસં સો સત્થારં, આરાધેત્વા વિરાધયે.

૫૧૨.‘‘તદાહં પુત્તદારઞ્ચ, ધનધઞ્ઞઞ્ચ છડ્ડયિં;
કેસમસ્સૂનિ છેદેત્વા, પબ્બજિં અનગારિયં.

૫૧૩.‘‘સિક્ખાસાજીવસમ્પન્નો, ઇન્દ્રિયેસુ સુસંવુતો;
નમસ્સમાનો સમ્બુદ્ધં, વિહાસિં અપરાજિતો.

૫૧૪.‘‘તતો મે પણિધી આસિ, ચેતસો અભિપત્થિતો;
ન નિસીદે મુહુત્તમ્પિ, તણ્હાસલ્લે અનૂહતે.

૫૧૫.‘‘તસ્સ મેવં વિહરતો, પસ્સ વીરિયપરક્કમં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૫૧૬.‘‘પુબ્બેનિવાસં જાનામિ, દિબ્બચક્ખુ વિસોધિતં;
અરહા દક્ખિણેય્યોમ્હિ, વિપ્પમુત્તો નિરૂપધિ.

૫૧૭.‘‘તતો રત્યાવિવસાને, સૂરિયુગ્ગમનં પતિ;
સબ્બં તણ્હં વિસોસેત્વા, પલ્લઙ્કેન ઉપાવિસિ’’ન્તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યદા**તિ યસ્મિં કાલે. **પઠમ**ન્તિ આદિતો. **અદ્દક્ખિ**ન્તિ પસ્સિં, **સત્થાર**ન્તિ, ભગવન્તં. **અકુતોભય**ન્તિ નિબ્ભયં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – સબ્બેસં ભયહેતૂનં બોધિમૂલેયેવ પહીનત્તા કુતોચિપિ ભયાભાવતો **અકુતોભયં** નિબ્ભયં, ચતુવેસારજ્જવિસારદં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ વેનેય્યાનં યથારહમનુસાસનતો **સત્થારં** સમ્માસમ્બુદ્ધં મય્હં પિતામહેન સદ્ધિં ગન્ત્વા યાય વેલાય સબ્બપઠમં પસ્સિં, તં **પુરિસુત્તમં** સદેવકે લોકે અગ્ગપુગ્ગલં પસ્સિત્વા તતો દસ્સનહેતુ **તતો** દસ્સનતો પચ્છા ‘‘એત્તકં કાલં સત્થારં દટ્ઠું ધમ્મઞ્ચ સોતું નાલત્થ’’ન્તિ મય્હં **સંવેગો અહુ** સહોત્તપ્પં ઞાણં ઉપ્પજ્જિ. ઉપ્પન્નસંવેગો પનાહં એવં ચિન્તેસિન્તિ દસ્સેતિ **સિરિં હત્થેહી**તિ ગાથાય. તસ્સત્થો – **યો** વિભવત્થિકો પુરિસો ‘‘ઉપટ્ઠાયિકો હુત્વા તવ સન્તિકે વસિસ્સામી’’તિ સવિગ્ગહં સિરિં સયને ઉપગતં હત્થેહિ ચ પાદેહિ ચ કોટ્ટેન્તો **પણામેય્ય** નીહરેય્ય, **સો** તથારૂપો અલક્ખિકપુરિસો એતાદિસં **સત્થારં** સમ્માસમ્બુદ્ધં **આરાધેત્વા** ઇમસ્મિં નવમે ખણે પટિલભિત્વા **વિરાધયે** તસ્સ ઓવાદાકરણેન તં વિરજ્ઝેય્ય, અહં પનેવં ન કરોમીતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ‘‘**તદાહં…પે॰… અનગારિય**’’ન્તિ. તત્થ **છડ્ડયિ**ન્તિ, પજહિં. ‘‘છડ્ડિય’’ન્તિપિ પાઠો. નનુ અયં થેરો દારપરિગ્ગહં અકત્વાવ પબ્બજિતો, સો કસ્મા ‘‘પુત્તદારઞ્ચ છડ્ડયિ’’ન્તિ અવોચાતિ? યથા નામ પુરિસો અનિબ્બત્તફલમેવ રુક્ખં છિન્દન્તો અચ્છિન્ને તતો લદ્ધફલેહિ પરિહીનો નામ હોતિ. એવંસમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં.

સિક્ખાસાજીવસમાપન્નોતિ યા અધિસીલસિક્ખા, તાય ચ, યત્થ ભિક્ખૂ સહ જીવન્તિ, એકજીવિકા સભાગવુત્તિનો હોન્તિ, તેન ભગવતા પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદસઙ્ખાતેન સાજીવેન ચ સમન્નાગતો સિક્ખનભાવેન સમઙ્ગીભૂતો, સિક્ખં પરિપૂરેન્તો સાજીવઞ્ચ અવીતિક્કમન્તો હુત્વા તદુભયં સમ્પાદેન્તોતિ અત્થો. તેન સુવિસુદ્ધે પાતિમોક્ખે સીલે પતિટ્ઠિતભાવં દસ્સેતિ. **ઇન્દ્રિયેસુ સુસંવુતો**તિ મનચ્છટ્ઠેસુ ઇન્દ્રિયેસુ સુટ્ઠુ સંવુતો. રૂપાદિવિસયેસુ ઉપ્પજ્જનકાનં અભિજ્ઝાદીનં પવત્તિનિવારણવસેન સતિકવાટેન સુપિહિતચક્ખાદિદ્વારોતિ અત્થો. એવં પાતિમોક્ખસંવરઇન્દ્રિયસંવરસીલસમ્પત્તિદસ્સનેન ઇતરસીલમ્પિ અત્થતો દસ્સિતમેવ હોતીતિ થેરો અત્તનો

ચતુપારિસુદ્ધિસીલસમ્પદં દસ્સેત્વા “**નમસ્સમાનો સમ્બુદ્ધ**”ન્તિ ઇમિના બુદ્ધાનુસ્સતિભાવનાનુયોગમાહ. **વિહાસિં અપરાજિતો**તિ કિલેસમારાદીહિ અપરાજિતો એવ હુત્વા વિહરિં, યાવ અરહત્તપ્પત્તિ, તાવ તેહિ અનભિભૂતો, અઞ્ઞદત્થુ તે અભિભવન્તો એવ વિહાસિન્તિ અત્થો.

તતોતિ તસ્મા, યસ્મા સુવિસુદ્ધસીલો સત્થરિ અભિપ્પસન્નો કિલેસાભિભવનપટિપત્તિયઞ્ચ ઠિતો, તસ્મા. **પણિધી**તિ પણિધાનં. **તતો** વા ચિત્તાભિનીહારો. **આસી**તિ અહોસિ. **ચેતસો અભિપત્થિતો**તિ, મમ ચિત્તેન ઇચ્છિતો. કીદિસો પન સોતિ આહ “**ન નિસીદે મુહુત્તમ્પિ, તણ્હાસલ્લે અનૂહતે**”તિ. ‘‘અગ્ગમગ્ગસણ્ડાસેન મમ હદયતો તણ્હાસલ્લે અનુદ્ધટે મુહુત્તમ્પિ ન નિસીદે, નિસજ્જં ન કપ્પેય્ય’’ન્તિ એવં મે ચિત્તાભિનીહારો અહોસીતિ અત્થો.

એવં પન ચિત્તં અધિટ્ઠાય ભાવનં ભાવયિત્વા ઠાનચઙ્કમેહેવ રત્તિં વીતિનામેન્તો અરૂપસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ઝાનઙ્ગમુખેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં “**તસ્સ મે**”તિઆદિ. **નિરૂપધી**તિ કિલેસુપધિઆદીનં અભાવેન નિરુપધિ. **રત્યાવિવસાને**તિ રત્તિભાગસ્સ વિગમને વિભાતાય રત્તિયા. **સૂરિયુગ્ગમનં પતી**તિ સૂરિયુગ્ગમનં લક્ખણં કત્વા. **સબ્બં તણ્હ**ન્તિ કામતણ્હાદિભેદં સબ્બં તણ્હાસોતં અગ્ગમગ્ગેન **વિસોસેત્વા** સુક્ખાપેત્વા ‘‘તણ્હાસલ્લે અનૂહતે ન નિસીદે’’તિ, પટિઞ્ઞાય મોચિતત્તા. **પલ્લઙ્કેન ઉપાવિસિ**ન્તિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિન્તિ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવ.

મહાપન્થકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અટ્ઠકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નવકનિપાતો

૧. ભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના

નવકનિપાતે **યદા દુક્ખ**ન્તિઆદિકા આયસ્મતો ભૂતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સેનો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો ''ઉસભં પવર''ન્તિઆદિના ચતૂહિ ગાથાહિ અભિત્થવિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાકેતનગરસ્સ દ્વારગામે મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ કિર સેટ્ઠિનો જાતા જાતા દારકા બદ્ધાઘાતેન એકેન યક્ખેન ખાદિતા, ઇમસ્સ પન પચ્છિમભવિકત્તા ભૂતા આરક્ખં ગણ્હિંસુ. યક્ખો પન વેસ્સવણસ્સ ઉપટ્ઠાનં ગતો, પુન નાગમાસિ. નામકરણદિવસે ચસ્સ ''એવં કતે અમનુસ્સા અનુકમ્પન્તા પરિહરેય્યુ''ન્તિ **ભૂતો**તિ નામં અકંસુ. સો પન અત્તનો પુઞ્ઞબલેન અનન્તરાયો વડ્ઢિ, તસ્સ ''તયો પાસાદા અહેસુ''ન્તિઆદિ સબ્બં યસસ્સ કુલપુત્તસ્સ વિભવકિત્તને વિય વેદિતબ્બં. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ સાકેતે વસન્તે ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગતો. સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા અજકરણિયા નામ નદિયા તીરે લેણે વસન્તો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૭.૨૦-૨૮) –

''ઉસભં પવરં વીરં, મહેસિં વિજિતાવિનં;
સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''હિમવા વાપરિમેય્યો, સાગરોવ દુરુત્તરો;
તથેવ ઝાનં બુદ્ધસ્સ, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''વસુધા યથાપ્પમેય્યા, ચિત્તા વનવટંસકા;
તથેવ સીલં બુદ્ધસ્સ, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''અનિલઞ્જસાસઙ્ખુબ્ભો , યથાકાસો અસઙ્ખિયો;
તથેવ ઞાણં બુદ્ધસ્સ, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''ઇમાહિ ચતુગાથાહિ, બ્રાહ્મણો સેનસવ્હયો;
બુદ્ધસેટ્ઠં થવિત્વાન, સિદ્ધત્થં અપરાજિતં.

''ચતુન્નવુતિકપ્પાનિ, દુગ્ગતિં નુપપજ્જથ;
સુગતિં સુખસમ્પત્તિં, અનુભોસિમનપ્પકં.

''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, થવિત્વા લોકનાયકં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, થોમનાય ઇદં ફલં.

‘‘ચાતુદ્દસમ્હિ કપ્પમ્હિ, ચતુરો આસુમુગ્ગતા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અપરેન સમયેન ઞાતીનં અનુકમ્પાય સાકેતં ગન્ત્વા કતિપાહં તેહિ ઉપટ્ઠિયમાનો અઞ્જનવને વસિત્વા પુન અત્તના વસિતટ્ઠાનમેવ ગન્તુકામો ગમનાકારં દસ્સેસિ. ઞાતકા ‘‘ઇધેવ, ભન્તે, વસથ, તુમ્હેપિ ન કિલમિસ્સથ, મયમ્પિ પુઞ્ઞેન વડ્ઢિસ્સામા’’તિ થેરં યાચિંસુ. થેરો અત્તનો વિવેકાભિરતિં તત્થ ચ ફાસુવિહારં પકાસેન્તો –

૫૧૮.‘‘યદા દુક્ખં જરામરણન્તિ પણ્ડિતો, અવિદ્દસૂ યત્થ સિતા પુથુજ્જના;
દુક્ખં પરિઞ્ઞાય સતોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૧૯.‘‘યદા દુક્ખસ્સાવહનિં વિસત્તિકં, પપઞ્ચસઙ્ઘાતદુખાધિવાહિનિં;
તણ્હં પહન્ત્વાન સતોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૦.‘‘યદા સિવં દ્વેચતુરઙ્ગગામિનં, મગ્ગુત્તમં સબ્બકિલેસસોધનં;
પઞ્ઞાય પસ્સિત્વ સતોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૧.‘‘યદા અસોકં વિરજં અસઙ્ખતં, સન્તં પદં સબ્બકિલેસસોધનં;
ભાવેતિ સઞ્ઞોજનબન્ધનચ્છિદં, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૨.‘‘યદા નભે ગજ્જતિ મેઘદુન્દુભિ, ધારાકુલા વિહગપથે સમન્તતો;
ભિક્ખૂ ચ પબ્ભારગતોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૩.‘‘યદા નદીનં કુસુમાકુલાનં, વિચિત્ત-વાનેય્ય-વટંસકાનં;
તીરે નિસિન્નો સુમનોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૪.‘‘યદા નિસીથે રહિતમ્હિ કાનને, દેવે ગળન્તમ્હિ નદન્તિ દાઠિનો;
ભિક્ખૂ ચ પબ્ભારગતોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૫.‘‘યદા વિતક્કે ઉપરુન્ધિયત્તનો, નગન્તરે નગવિવરં સમસ્સિતો;
વીતદ્દરો વીતખિલોવ ઝાયતિ, તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતિ.

૫૨૬.‘‘યદા સુખી મલખિલસોકનાસનો,
નિરગ્ગળો નિબ્બનથો વિસલ્લો;
સબ્બાસવે બ્યન્તિકતોવ ઝાયતિ,
તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતી’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થાયં પદયોજનામુખેન પઠમગાથાય અત્થવણ્ણના – ખન્ધાનં પરિપાકો **જરા**. ભેદો **મરણં**. જરામરણસીસેન ચેત્થ જરામરણવન્તો ધમ્મા ગહિતા. ''તયિદં જરામરણં દુક્ખ''ન્તિ **અવિદ્દસૂ** યથાભૂતં અજાનન્તા **પુથુજ્જના યત્થ** યસ્મિં ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકે **સિતા** પટિબન્ધા અલ્લીના, તં ''ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો''તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય પરિજાનિત્વા, ઇધ ઇમસ્મિં સાસને **સતો** સમ્પજાનો, **પણ્ડિતો** ભિક્ખુ, **યદા** યસ્મિં કાલે લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ઝાયતિ. **તતો** વિપસ્સનારતિતો મગ્ગફલરતિતો ચ **પરમતરં** ઉત્તમતરં રતિં **ન વિન્દતિ** નપ્પટિલભતિ. તેનાહ ભગવા –

''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનતં.

''પથબ્યા એકરજ્જેન, સગ્ગસ્સ ગમનેન વા;
સબ્બલોકાધિપચ્ચેન, સોતાપત્તિફલં વર''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪, ૧૭૮);

એવં પરિઞ્ઞાભિસમયમુખેન વિવેકરતિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પહાનાભિસમયાદિમુખેનપિ તં દસ્સેતું દુતિયાદિકા તિસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **દુક્ખસ્સાવહનિ**ન્તિ દુક્ખસ્સ આયતિં પવત્તિં, દુક્ખસ્સ નિપ્ફત્તિકન્તિ અત્થો. **વિસત્તિક**ન્તિ તણ્હં. સા હિ વિસતાતિ વિસત્તિકા, વિસાલાતિ વિસત્તિકા, વિસટાતિ વિસત્તિકા, વિસક્કતીતિ વિસત્તિકા, વિસં હરતીતિ વિસત્તિકા, વિસંવાદિકાતિ વિસત્તિકા, વિસમૂલાતિ વિસત્તિકા, વિસફલાતિ વિસત્તિકા, વિસપરિભોગાતિ વિસત્તિકા, વિસાલા વા પન સા તણ્હા રૂપે સદ્દે ગન્ધે રસે ફોટ્ઠબ્બે ધમ્મે કુલે ગણે વિત્થટાતિ વિસત્તિકાતિ વુચ્ચતિ. **પપઞ્ચસઙ્ઘાતદુખાધિવાહિનિ**ન્તિ સત્તસન્તાનં સંસારે પપઞ્ચેન્તિ વિત્થારેન્તીતિ પપઞ્ચા, રાગાદયો માનાદયો ચ. તે એવ પવત્તિદુક્ખસ્સ સઙ્ઘાતટ્ઠેન સઙ્ઘાતા, સદરથપરિળાહસભાવત્તા દુક્ખઞ્ચાતિ પપઞ્ચસઙ્ઘાતદુખં, તસ્સ અધિવાહતો નિબ્બત્તનતો પપઞ્ચસઙ્ઘાતદુખાધિવાહિની. તં તણ્હં **પહન્ત્વાના**તિ અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્દિત્વા.

સિવન્તિ ખેમં, અખેમકરાનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનેન તેહિ અનુપદ્દુતન્તિ અત્થો. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં વસેન દ્વિચતુરઙ્ગો હુત્વા અરિયે નિબ્બાનં ગમેતીતિ **દ્વેચતુરઙ્ગગામિનં**, ગાથાસુખત્થઞ્ચેત્થ વિભત્તિઅલોપો કતોતિ દટ્ઠબ્બં. રૂપૂપપત્તિમગ્ગાદીસુ સબ્બેસુ મગ્ગેસુ ઉત્તમત્તા **મગ્ગુત્તમં**. તેનાહ ભગવા – ''મગ્ગાનટ્ઠઙ્ગિકો સેટ્ઠો''તિઆદિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૩). સબ્બેહિ કિલેસમલેહિ સત્તાનં સોધનતો **સબ્બકિલેસસોધનં**. **પઞ્ઞાય પસ્સિત્વા**તિ પટિવેધપઞ્ઞાય ભાવનાભિસમયવસેન અભિસમેચ્ચ.

સોકહેતૂનં અભાવતો પુગ્ગલસ્સ ચ સોકાભાવહેતુતો નત્થિ એત્થ સોકોતિ **અસોકં**. તથા વિગતરાગાદિરજત્તા **વિરજં**. ન કેનચિ પચ્ચયેન સઙ્ખતન્તિ **અસઙ્ખતં**. સબ્બેસં કિલેસાનં સબ્બસ્સ ચ દુક્ખસ્સ વૂપસમભાવતો, સંસારદુક્ખદ્દિતેહિ પજ્જિતબ્બતો અધિગન્તબ્બતો ચ **સન્તં પદં**. સબ્બેહિ કિલેસમલેહિ સત્તસન્તાનસ્સ સોધનનિમિત્તતો **સબ્બકિલેસસોધનં**. **ભાવેતી**તિ સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન અભિસમેતિ. બહુક્ખત્તુઞ્હિ નિબ્બાનં આરબ્ભ સચ્છિકિરિયાભિસમયં પવત્તેન્તસ્સ આલમ્બકે લબ્ભમાનવિસેસકં આલમ્બિતબ્બે આરોપેત્વા એવં વુત્તં. સંયોજનસઙ્ખાતાનં બન્ધનાનં છેદનતો **સંયોજનબન્ધનચ્છિદં**. નિમિત્તઞ્હેત્થ કત્તુભાવેન ઉપચારિતં, યથા અરિયભાવકરાનિ સચ્ચાનિ અરિયસચ્ચાનીતિ. યથા પુરિમગાથાસુ યદા ઝાયતિ, તદા તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતીતિ યોજના. એવં ઇધ યદા ભાવેતિ, તદા તતો રતિં પરમતરં ન વિન્દતીતિ યોજના.

એવં થેરો ચતૂહિ ગાથાહિ અત્તાનં અનુપનેત્વાવ ચતુસચ્ચપટિવેધકિત્તનેન અઞ્ઞં બ્યાકરિત્વા ઇદાનિ અત્તના વસિતટ્ઠાનસ્સ વિવિત્તભાવેન ફાસુતં દસ્સેન્તો "**યદા નભે**"તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. તત્થ **નભે**તિ આકાસે. સિનિદ્ધગમ્ભીરનિગ્ઘોસતાય મેઘોયેવ દુન્દુભિ **મેઘદુન્દુભિ**. સમન્તતો પગ્ઘરન્તીહિ ધારાહિ આકુલાતિ **ધારાકુલા**. વિહગાનં પક્ખીનં ગમનમગ્ગત્તા **વિહગપથે** નભેતિ યોજના. **તતો**તિ ઝાનરતિતો.

કુસુમાકુલાનન્તિ તરૂહિ ગળિતકુસુમેહિ સમોહિતાનં. **વિચિત્તવાનેય્યવટંસકાનન્તિ** વને જાતત્તા વાનેય્યાનિ વનપુપ્ફાનિ, વિચિત્તાનિ વાનેય્યાનિ વટંસકાનિ એતાસન્તિ વિચિત્તવાનેય્યવટંસકા નદિયો, તાસં નાનાવિધવનપુપ્ફવટંસકાનન્તિ અત્થો. ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મવસેન સુન્દરો મનો એતસ્સાતિ **સુમનો** ઝાયતિ.

નિસીથેતિ રત્તિયં. **રહિતમ્હી**તિ, જનસમ્બાધવિરહિતે વિવિત્તે. **દેવે**તિ મેઘે. **ગળન્તમ્હી**તિ વુટ્ઠિધારાયો પગ્ઘરન્તે વસ્સન્તે. **દાઠિનો**તિ સીહબ્યગ્ઘાદયો પટિપક્ખસત્તા. તે હિ દાઠાવુધાતિ ''દાઠિનો''તિ વુચ્ચન્તિ, **નદન્તિ દાઠિનો**તિ ઇદમ્પિ જનવિવેકદસ્સનત્થમેવ ગહિતં.

વિતક્કે ઉપરુન્ધિયત્તનોતિ અત્તસન્તાનપરિયાપન્નતાય અત્તનો કામવિતક્કાદિકે મિચ્છાવિતક્કે પટિપક્ખબલેન નિસેધેત્વા. અત્તનોતિ વા ઇદં વિન્દતીતિ ઇમિના યોજેતબ્બં ''તતો રતિં પરમતરં અત્તના ન વિન્દતી''તિ. **નગન્તરે**તિ પબ્બતન્તરે. **નગવિવરન્તિ** પબ્બતગુહં પબ્ભારં વા. **સમસ્સિતો**તિ નિસ્સિતો ઉપગતો. **વીતદ્દરો**તિ વિગતકિલેસદરથો. **વીતખિલો**તિ પહીનચેતોખિલો.

સુખીતિ ઝાનાદિસુખેન સુખિતો. **મલખિલસોકનાસનો**તિ રાગાદીનં મલાનં પઞ્ચન્નઞ્ચ ચેતોખિલાનં ઞાતિવિયોગાદિહેતુકસ્સ સોકસ્સ ચ પહાયકો. **નિરગ્ગળો**તિ, અગ્ગળં વુચ્ચતિ અવિજ્જા નિબ્બાનપુરપવેસનિવારણતો, તદભાવતો નિરગ્ગળો. **નિબ્બનથો**તિ નિતણ્હો. **વિસલ્લો**તિ, વિગતરાગાદિસલ્લો. **સબ્બાસવે**તિ, કામાસવાદિકે સબ્બેપિ આસવે. **બ્યન્તિકતો**તિ બ્યન્તિકતાવી અરિયમગ્ગેન વિગતન્તે કત્વા ઠિતો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં યદા ઝાયતિ, તતો ઝાનરતિતો પરમતરં રતિં ન વિન્દતીતિ યોજના. એવં પન વત્વા થેરો અજકરણીતીરમેવ ગતો.

ભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નવકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દસકનિપાતો

૧. કાળુદાયિત્થેરગાથાવણ્ણના

દસકનિપાતે **અઙ્ગારિનો**તિઆદિકા આયસ્મતો કાળુદાયિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું કુલપ્પસાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા તજ્જં અભિનીહારકમ્મં કત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેસિ.

સો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં બોધિસત્તસ્સ માતુકુચ્છિયં પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસે કપિલવત્થુસ્મિંયેવ અમચ્ચગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. બોધિસત્તેન સદ્ધિં એકદિવસંયેવ જાતોતિ તંદિવસંયેવ નં દુકૂલચુમ્બટે નિપજ્જાપેત્વા બોધિસત્તસ્સ ઉપટ્ઠાનં નયિંસુ. બોધિસત્તેન હિ સદ્ધિં બોધિરુક્ખો, રાહુલમાતા, ચત્તારો નિધી, આરોહનિયહત્થી, અસ્સકણ્ડકો, છન્નો કાળુદાયીતિ ઇમે સત્ત એકદિવસંયેવ જાતત્તા સહજાતા નામ અહેસું. અથસ્સ નામગ્ગહણદિવસે સકલનગરસ્સ ઉદગ્ગચિત્તદિવસે જાતત્તા **ઉદાયી**ત્વેવ નામં અકંસુ, થોકં કાળધાતુકત્તા પન **કાળુદાયી**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો બોધિસત્તેન સદ્ધિં કુમારકીળં કીળન્તો વુદ્ધિં અગમાસિ.

અપરભાગે લોકનાથે મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા અનુક્કમેન સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કે રાજગહં ઉપનિસ્સાય વેળુવને વિહરન્તે સુદ્ધોદનમહારાજા તં પવત્તિં સુત્વા પુરિસસહસ્સપરિવારં એકં અમચ્ચં ''પુત્તં મે ઇધાનેહી''તિ પેસેસિ. સો ધમ્મદેસનાવેલાય સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુત્વા સપરિસો અરહત્તં પાપુણિ. અથ ને સત્થા ''એથ, ભિક્ખવો''તિ હત્થં પસારેતિ. સબ્બે તઙ્ખણંયેવ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા વસ્સસટ્ઠિકત્થેરા વિય અહેસું. અરહત્તં પત્તતો પટ્ઠાય પન અરિયા મજ્ઝત્તાવ હોન્તિ, તસ્મા રઞ્ઞા પહિતસાસનં દસબલસ્સ ન કથેસિ. રાજા ''નેવ ગતબલકોટ્ઠકો આગચ્છતિ, ન સાસનં સુય્યતી''તિ અપરમ્પિ અમચ્ચં પુરિસસહસ્સેન પેસેસિ . તસ્મિમ્પિ તથા પટિપન્ને અપરન્તિ એવં નવહિ અમચ્ચેહિ સદ્ધિં નવ પુરિસસહસ્સાનિ પેસેસિ સબ્બે અરહત્તં પત્વા તુણ્હી અહેસું.

અથ રાજા ચિન્તેસિ – ''એત્તકા જના મયિ સિનેહાભાવેન દસબલસ્સ ઇધાગમનત્થાય ન કિઞ્ચિ કથયિંસુ, અયં ખો પન ઉદાયી દસબલેન સમવયો સહપંસુકીળિકો, મયિ ચ સિનેહવા, ઇમં પેસેસ્સામી''તિ તં પક્કોસાપેત્વા, ''તાત, ત્વં પુરિસસહસ્સપરિવારો રાજગહં ગન્ત્વા દસબલં આનેહી''તિ વત્વા પેસેસિ. સો પન ગચ્છન્તો ''સચાહં, દેવ, પબ્બજિતું લભિસ્સામિ, એવાહં ભગવન્તં ઇધાનેસ્સામી''તિ વત્વા ''યં કિઞ્ચિ કત્વા મમ પુત્તં દસ્સેહી''તિ વુત્તો રાજગહં ગન્ત્વા સત્થુ ધમ્મદેસનાવેલાય પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુત્વા સપરિવારો અરહત્તં પત્વા એહિભિક્ખુભાવે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪.૪૮-૬૩) –

''પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
અદ્ધાનં પટિપન્નસ્સ, ચરતો ચારિકં તદા.

''સુફુલ્લં પદુમં ગય્હ, ઉપ્પલં મલ્લિકઞ્ચહં;
પરમન્નં ગહેત્વાન, અદાસિં સત્થુનો અહં.

''પરિભુઞ્જિ મહાવીરો, પરમન્નં સુભોજનં;

તઞ્ચ પુપ્ફં ગહેત્વાન, જનસ્સ સમ્પદસ્સયિ.

‘‘ઇદ્ધં કન્તં પિયં લોકે, જલજં પુપ્ફમુત્તમં;
સુદુક્કરં કતં તેન, યો મે પુપ્ફં અદાસિદં.

‘‘યો પુપ્ફમભિરોપેસિ, પરમન્નઞ્ચદાસિ મે;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘દસ અટ્ઠ ચક્ખત્તું સો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
ઉપ્પલં પદુમઞ્ચાપિ, મલ્લિકઞ્ચ તદુત્તરિ.

‘‘અસ્સ પુઞ્ઞવિપાકેન, દિબ્બગન્ધસમાયુતં;
આકાસે છદનં કત્વા, ધારયિસ્સતિ તાવદે.

‘‘પઞ્ચવીસતિક્ખત્તુઞ્ચ , ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પથબ્યા રજ્જં પઞ્ચસતં, વસુધં આવસિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘સકકમ્માભિરદ્ધો સો, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સક્યાનં નન્દિજનનો, ઞાતિબન્ધુ ભવિસ્સતિ.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘પટિસમ્ભિદમનુપ્પત્તં, કતકિચ્ચમનાસવં;
ગોતમો લોકબન્ધુ તં, એતદગ્ગે ઠપેસ્સતિ.

‘‘પધાનપહિતત્તો સો, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
ઉદાયી નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘રાગો દોસો ચ મોહો ચ, માનો મક્ખો ચ ધંસિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘તોસયિઞ્ચાપિ સમ્બુદ્ધં, આતાપી નિપકો અહં;
પસાદિતો ચ સમ્બુદ્ધો, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ''ન તાવાયં દસબલસ્સ કુલનગરં ગન્તું કાલો, વસન્તે પન ઉપગતે પુપ્ફિતેસુ વનસણ્ડેસુ હરિતતિણસઞ્છન્નાય ભૂમિયા ગમનકાલો ભવિસ્સતી''તિ કાલં પટિમાનેન્તો વસન્તે સમ્પત્તે સત્થુ કુલનગરં ગન્તું ગમનમગ્ગવણ્ણં સંવણ્ણેન્તો –

૫૨૭.''અઙ્ગારિનો દાનિ દુમા ભદન્તે, ફલેસિનો છદનં વિપ્પહાય;
તે અચ્ચિમન્તોવ પભાસયન્તિ, સમયો મહાવીર ભાગીરસાનં.

૫૨૮.''દુમાનિ ફુલ્લાનિ મનોરમાનિ, સમન્તતો સબ્બદિસા પવન્તિ;
પત્તં પહાય ફલમાસસાના, કાલો ઇતો પક્કમનાય વીર.

૫૨૯.''નેવાતિસીતં ન પનાતિઉણ્હં, સુખા ઉતુ અદ્ધનિયા ભદન્તે;
પસ્સન્તુ તં સાકિયા કોળિયા ચ, પચ્છામુખં રોહિનિયં તરન્તં.

૫૩૦.''આસાય કસતે ખેત્તં, બીજં આસાય વપ્પતિ;
આસાય વાણિજા યન્તિ, સમુદ્દં ધનહારકા;
યાય આસાય તિટ્ઠામિ, સા મે આસા સમિજ્ઝતુ.

૫૩૧.''પુનપ્પુનઞ્ચેવ વપન્તિ બીજં, પુનપ્પુનં વસ્સતિ દેવરાજા;
પુનપ્પુનં ખેત્તં કસન્તિ કસ્સકા, પુનપ્પુનં ધઞ્ઞમુપેતિ રટ્ઠં.

૫૩૨.''પુનપ્પુનં યાચનકા ચરન્તિ, પુનપ્પુનં દાનપતી દદન્તિ;
પુનપ્પુનં દાનપતી દદિત્વા, પુનપ્પુનં સગ્ગમુપેન્તિ ઠાનં.

૫૩૩.''વીરો હવે સત્તયુગં પુનેતિ, યસ્મિં કુલે જાયતિ ભૂરિપઞ્ઞો;
મઞ્ઞામહં સક્કતિ દેવદેવો, તયા હિ જાતો મુનિ સચ્ચનામો.

૫૩૪.''સુદ્ધોદનો નામ પિતા મહેસિનો, બુદ્ધસ્સ માતા પન માયનામા;
યા બોધિસત્તં પરિહરિય કુચ્છિના, કાયસ્સ ભેદા તિદિવમ્હિ મોદતિ.

૫૩૫.''સા ગોતમી કાલકતા ઇતો ચુતા, દિબ્બેહિ કામેહિ સમઙ્ગિભૂતા;
સા મોદતિ કામગુણેહિ પઞ્ચહિ, પરિવારિતા દેવગણેહિ તેહિ.

૫૩૬.''બુદ્ધસ્સ પુત્તોમ્હિ અસય્હસાહિનો, અઙ્ગીરસસ્સપ્પટિમસ્સ તાદિનો;
પિતુપિતા મય્હં તુવંસિ સક્ક, ધમ્મેન મે ગોતમ અય્યકોસી''તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અઙ્ગારિનો**તિ અઙ્ગારાનિ વિયાતિ અઙ્ગારાનિ, રત્તપવાળવણ્ણાનિ રુક્ખાનં પુપ્ફપલ્લવાનિ, તાનિ એતેસં સન્તીતિ અઙ્ગારિનો, અતિલોહિતકુસુમકિસલયેહિ અઙ્ગારવુટ્ઠિસંપરિકિણ્ણા વિયાતિ અત્થો. **ઇદાની**તિ ઇમસ્મિં કાલે. **દુમા**તિ રુક્ખા. ભદન્તેતિ, ભદ્દં અન્તે એતસ્સાતિ ભદન્તેતિ એકસ્સ દકારસ્સ લોપં કત્વા વુચ્ચતિ, ગુણવિસેસયુત્તો,

ગુણવિસેસયુત્તાનઞ્ચ અગ્ગભૂતો સત્થા. તસ્મા ભદન્તેતિ સત્થુ આલપનં. પચ્ચત્તવચનઞ્ચેતં એકારન્તં ''સુકટે પટિકમ્મે સુખે દુક્ખેપિ ચે''તિઆદીસુ વિય. ઇધ પન સમ્બોધનત્થે દટ્ઠબ્બં. તેન વુત્તં ''ભદન્તેતિ આલપન''ન્તિ. ''ભદ્દસદ્દસમાનત્થં પદન્તરમેક''ન્તિ કેચિ. ફલાનિ એસન્તીતિ **ફલેસિનો**. અચેતનેપિ હિ સચેતનકિરિયમારોપેત્વા વોહરન્તિ, યથા કુલં પતિતુકામન્તિ, ફલાનિ ગહેતુમારદ્ધા સમ્પત્તિફલગહણકાલાતિ અત્થો. **છદનં વિપ્પહાયા**તિ પુરાણપણ્ણાનિ પજહિત્વા સમ્પન્નપણ્ડુપલાસાતિ અત્થો. **તે**તિ દુમા. **અચ્ચિમન્તોવ પભાસયન્તી**તિ દીપસિખાવન્તો વિય જલિતઅગ્ગી વિય વા ઓભાસયન્તિ સબ્બા દિસાતિ અધિપ્પાયો. **સમયો**તિ કાલો, ''અનુગ્ગહાયા''તિ વચનસેસો. **મહાવીરા**તિ મહાવિક્કન્ત. **ભાગી રસાન**ન્તિ અત્થરસાદીનં ભાગી. વુત્તઞ્હેતં ધમ્મસેનાપતિના – ''ભાગી વા ભગવા અત્થરસસ્સ ધમ્મરસસ્સા''તિઆદિ (ચૂળનિ॰ અજિતમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨). મહાવીર, ભાગીતિ ચ ઇદમ્પિ દ્વયં સમ્બોધનવચનં દટ્ઠબ્બં. ભાગીરથાનન્તિ પન પાઠે ભગીરથો નામ આદિરાજા. તબ્બંસજાતતાય સાકિયા ભાગીરથા, તેસં ભાગીરથાનં ઉપકારત્થન્તિ અધિપ્પાયો.

દુમાનીતિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં, દુમા રુક્ખાતિ અત્થો. **સમન્તતો સબ્બદિસા પવન્તી**તિ, સમન્તતો સબ્બભાગતો સબ્બદિસાસુ ચ ફુલ્લાનિ, તથા ફુલ્લત્તા એવ સબ્બદિસા પવન્તિ ગન્ધં વિસ્સજ્જેન્તિ. **આસમાના**તિ આસીસન્તા ગહિતુકામા. એવં રુક્ખસોભાય ગમનમગ્ગસ્સ રામણેય્યતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ''**નેવાતિસીત**''ન્તિઆદિના ઉતુસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. **સુખા**તિ નાતિસીતનાતિઉણ્હભાવેનેવ સુખા ઇટ્ઠા. **ઉતુ અદ્ધનિયા**તિ અદ્ધાનગમનયોગ્ગા ઉતુ. **પસ્સન્તુ તં સાકિયા કોળિયા ચ, પચ્છામુખં રોહિનિયં તરન્ત**ન્તિ રોહિની નામ નદી સાકિયકોળિયજનપદાનં અન્તરે ઉત્તરદિસતો દક્ખિણમુખા સન્દતિ, રાજગહં ચસ્સા પુરત્થિમદક્ખિણાય દિસાય, તસ્મા રાજગહતો કપિલવત્થું ગન્તું તં નદિં તરન્તા પચ્છામુખા હુત્વા તરન્તિ. તેનાહ ''પસ્સન્તુ તં...પે॰... તરન્ત''ન્તિ. ''ભગવન્તં પચ્છામુખં રોહિનિં નામ નદિં અતિક્કમન્તં સાકિયકોળિયજનપદવાસિનો પસ્સન્તૂ''તિ કપિલવત્થુગમનાય ભગવન્તં આયાચન્તો ઉસ્સાહેતિ.

ઇદાનિ અત્તનો પત્થનં ઉપમાહિ પકાસેન્તો ''**આસાય કસતે**''તિ ગાથમાહ. **આસાય કસતે ખેત્ત**ન્તિ કસ્સકો કસન્તો ખેત્તં ફલાસાય કસતિ. **બીજં આસાય વપ્પતી**તિ કસિત્વા ચ વપન્તેન ફલાસાય એવ બીજં વપ્પતિ નિક્ખિપીયતિ. **આસાય વાણિજા યન્તી**તિ ધનહારકા વાણિજા ધનાસાય સમુદ્દં તરિતું દેસં ઉપગન્તું સમુદ્દં નાવાય યન્તિ ગચ્છન્તિ. **યાય આસાય તિટ્ઠામી**તિ એવં અહમ્પિ યાય આસાય પત્થનાય ભગવા તુમ્હાકં કપિલપુરગમનપત્થનાય ઇધ તિટ્ઠામિ. સા મે આસા સમિજ્ઝતુ, તુમ્હેહિ ''કપિલવત્થુ ગન્તબ્બ''ન્તિ વદતિ, આસાય સદિસતાય ચેત્થ કત્તુકમ્યતાછન્દં આસાતિ આહ.

ગમનમગ્ગસંવણ્ણનાદિના અનેકવારં યાચનાય કારણં દસ્સેતું ''**પુનપ્પુન**''ન્તિઆદિ વુત્તં. તસ્સત્થો – સકિં વુત્તમત્તેન વપ્પે અસમ્પજ્જમાને કસ્સકા **પુનપ્પુનં** દુતિયમ્પિ તતિયમ્પિ બીજં વપન્તિ. પજ્જુન્નો **દેવરાજા**પિ એકવારમેવ અવસ્સિત્વા **પુનપ્પુનં** કાલેન કાલં વસ્સતિ. કસ્સકાપિ એકવારમેવ અકસિત્વા સસ્સસમ્પત્તિઅત્થં પંસું કદ્દમં વા મુદ્દું કાતું ખેત્તં પુનપ્પુનં કસન્તિ. એકવારમેવ ધઞ્ઞં સઙ્ગહં કત્વા ''અલમેત્તાવતા''તિ અપરિતુસ્સનતો કોટ્ઠાગારાદીસુ પટિસામનવસેન મનુસ્સેહિ ઉપનીયમાનં પુનપ્પુનં સાલિઆદિ**ધઞ્ઞં** રટ્ઠં **ઉપેતિ** ઉપગચ્છતિ.

યાચનકાપિ યાચન્તા પુનપ્પુનં કુલાનિ **ચરન્તિ** ઉપગચ્છન્તિ, ન એકવારમેવ, યાચિતા પન તેસં પુનપ્પુનં દાનપતી દદન્તિ, ન સકિંયેવ. તથા પન દેય્યધમ્મં પુનપ્પુનં દાનપતી **દદિત્વા** દાનમયં પુઞ્ઞં ઉપચિનિત્વા

પુનપ્પુનં અપરાપરં **સઞ્ઞમુપેન્તિ ઠાનં** પટિસન્ધિવસેન દેવલોકં ઉપગચ્છન્તિ. તસ્મા અહમ્પિ પુનપ્પુનં યાચામિ ભગવા મય્હં મનોરથં મત્થકં પાપેહીતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ યદત્થં સત્થારં કપિલવત્થુગમનં યાચતિ, તં દસ્સેતું "**વીરો હવે**"તિગાથમાહ. તસ્સત્થો – **વીરો** વીરિયવા મહાવિક્કન્તો **ભૂરિપઞ્ઞો** મહાપઞ્ઞો પુરિસો **યસ્મિં** કુલે **જાયતિ** નિબ્બત્તતિ, તત્થ **હવે** એકંસેન **સત્તયુગં** સત્તપુરિસયુગં યાવસત્તમં પિતામહયુગં સમ્માપટિપત્તિયા **પુનેતિ** સોધેતીતિ લોકવાદો અતિવાદો અઞ્ઞેસુ. ભગવા પન સબ્બેસં દેવાનં ઉત્તમદેવતાય **દેવદેવો** પાપનિવારણેન કલ્યાણપતિટ્ઠાપનેન તતો પરમ્પિ સોધેતું **સક્કતિ** સક્કોતીતિ મઞ્ઞામિ અહં. કસ્મા? **તયા હિ જાતો મુનિ સચ્ચનામો** યસ્મા તયા સત્થારા અરિયાય જાતિયા જાતો મુનિભાવો, મુનિ વા સમાનો અત્તહિતપરહિતાનં ઇધલોકપરલોકાનઞ્ચ મુનનટ્ઠેન "મુની"તિ અવિતથનામો, મોનવા વા મુનિ, "સમણો પબ્બજિતો ઇસી"તિ અવિતથનામો તયા જાતો. તસ્મા સત્તાનં એકન્તહિતપટિલાભહેતુભાવતો ભગવા તવ તત્થ ગમનં યાચામાતિ અત્થો.

ઇદાનિ "સત્તયુગ"ન્તિ વુત્તે પિતુયુગં દસ્સેતું "**સુદ્ધોદનો નામા**"તિઆદિ વુત્તં. સુદ્ધં ઓદનં જીવનં એતસ્સાતિ **સુદ્ધોદનો**. બુદ્ધપિતા હિ એકંસતો સુવિસુદ્ધકાયવચીમનોસમાચારો સુવિસુદ્ધાજીવો હોતિ તથા અભિનીહારસમ્પન્નત્તા. **માયનામા**તિ કુલરૂપસીલાચારાદિસમ્પત્તિયા ઞાતિમિત્તાદીહિ "મા યાહી"તિ વત્તબ્બગુણતાય "માયા"તિ લદ્ધનામા. **પરિહરિયા**તિ ધારેત્વા. **કાયસ્સ ભેદા**તિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ ચેતિયસદિસસ્સ અત્તનો કાયસ્સ વિનાસતો ઉદ્ધં. **તિદિવમ્હી**તિ તુસિતદેવલોકે.

સાતિ માયાદેવી. **ગોતમી**તિ ગોત્તેન તં કિત્તેતિ. **દિબ્બેહિ કામેહી**તિ, તુસિતભવનપરિયાપન્નેહિ દિબ્બેહિ વત્થુકામેહિ. **સમઙ્ગિભૂતા**તિ સમન્નાગતા. **કામગુણેહી**તિ કામકોટ્ઠાસેહિ, "કામેહી"તિ વત્વા પુન "કામગુણેહી"તિ વચનેન અનેકભાગેહિ વત્થુકામેહિ પરિચારિયતીતિ દીપેતિ. **તેહી**તિ યસ્મિં દેવનિકાયે નિબ્બત્તિ, તેહિ તુસિતદેવગણેહિ, તેહિ વા કામગુણેહિ. "સમઙ્ગિભૂતા પરિવારિતા"તિ ચ ઇત્થિલિઙ્ગનિદ્દેસો પુરિમત્તભાવસિદ્ધં ઇત્થિભાવં, દેવતાભાવં વા સન્ધાય કતો, દેવૂપપત્તિ પન પુરિસભાવેનેવ જાતા.

એવં થેરેન યાચિતો ભગવા તત્થ ગમને બહૂનં વિસેસાધિગમં દિસ્વા વીસતિસહસ્સ ખીણાસવપરિવુતો રાજગહતો અતુરિતચારિકાવસેન કપિલવત્થુગામિમગ્ગં પટિપજ્જિ. થેરો ઇદ્ધિયા કપિલવત્થું ગન્ત્વા રઞ્ઞો પુરતો આકાસે ઠિતો અદિટ્ઠપુબ્બં વેસં દિસ્વા રઞ્ઞા "કોસિ ત્વ"ન્તિ પુચ્છિતો, "સચે અમચ્ચપુત્તં તયા ભગવતો સન્તિકં પેસિતં મં ન જાનાસિ, એવં પન જાનાહી"તિ દસ્સેન્તો –

> "બુદ્ધસ્સ પુત્તોમ્હિ અસય્હસાહિનો, અઙ્ગીરસસ્સપ્પટિમસ્સ તાદિનો;
> પિતુપિતા મય્હં તુવંસિ સક્ક, ધમ્મેન મે ગોતમ અય્યકોસી"તિ. –

ઓસાનગાથમાહ.

તત્થ **બુદ્ધસ્સ પુત્તોમ્હી**તિ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસ્સ ઉરે જાતતાય ઓરસપુત્તો અમ્હિ. **અસય્હસાહિનો**તિ, અભિસમ્બોધિતો પુબ્બે ઠપેત્વા મહાબોધિસત્તં અઞ્ઞેહિ સહિતું વહિતું અસક્કુણેય્યત્તા અસય્હસ્સ સકલસ્સ બોધિસમ્ભારસ્સ મહાકારુણિકાધિકારસ્સ ચ સહનતો વહનતો, તતો પરમ્પિ અઞ્ઞેહિ સહિતું અભિભવિતું અસક્કુણેય્યત્તા અસય્હાનં પઞ્ચન્નં મારાનં સહનતો અભિભવનતો,

આસયાનુસયચરિતાધિમુત્તિઆદિવિભાગાવબોધનેન યથારહં વેનેય્યાનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ અનુસાસનીસઙ્ખાતસ્સ અગ્ગેહિ અસય્હસ્સ બુદ્ધકિચ્ચસ્સ ચ સહનતો, તત્થ વા સાધુકારીભાવતો અસય્હસાહિનો. **અઙ્ગીરસસ્સા**તિ અઙ્ગીકતસીલાદિસમ્પત્તિકસ્સ. ''અઙ્ગમઙ્ગેહિ નિચ્છરણકઓભાસસ્સા''તિ અપરે. કેચિ પન ''અઙ્ગીરસો, સિદ્ધત્થોતિ દ્વે નામાનિ પિતરાયેવ ગહિતાની''તિ વદન્તિ. **અપ્પટિમસ્સા**તિ અનૂપમસ્સ. ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદિનો**. **પિતુપિતા મય્હં તુવંસી**તિ અરિયજાતિવસેન મય્હં પિતુ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ લોકવોહારેન ત્વં પિતા અસિ. **સક્કા**તિ જાતિવસેન રાજાનં આલપતિ. **ધમ્મેના**તિ સભાવેન અરિયજાતિ લોકિયજાતીતિ દ્વિન્નં જાતીનં સભાવસમોધાનેન **ગોતમા**તિ રાજાનં ગોત્તેન આલપતિ. **અય્યકોસી**તિ પિતામહો અસિ. એત્થ ચ ''બુદ્ધસ્સ પુત્તોમ્હી''તિઆદિં વદન્તો થેરો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

એવં પન અત્તાનં જાનાપેત્વા હટ્ઠતુટ્ઠેન રઞ્ઞા મહારહે પલ્લઙ્કે નિસીદાપેત્વા અત્તનો પટિયાદિતસ્સ નાનગ્ગરસસ્સ ભોજનસ્સ પત્તં પૂરેત્વા દિન્ને ગમનાકારં દસ્સેતિ. ''કસ્મા ગન્તુકામત્થ, ભુઞ્જથા''તિ ચ વુત્તે, ''સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ભુઞ્જિસ્સામી''તિ. ''કહં પન સત્થા''તિ? ''વીસતિસહસ્સભિક્ખુપરિવારો તુમ્હાકં દસ્સનત્થાય મગ્ગં પટિપન્નો''તિ. ''તુમ્હે ઇમં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા યાવ મમ પુત્તો ઇમં નગરં સમ્પાપુણાતિ, તાવસ્સ ઇતોવ પિણ્ડપાતં હરથા''તિ. થેરો ભત્તકિચ્ચં કત્વા રઞ્ઞો પરિસાય ચ ધમ્મં કથેત્વા સત્થુ આગમનતો પુરેતરમેવ સકલં રાજનિવેસનં રતનત્તયે અભિપ્પસન્નં કરોન્તો સબ્બેસં પસ્સન્તાનંયેવ સત્થુ આહરિતબ્બભત્તપુણ્ણં પત્તં આકાસે વિસ્સજ્જેત્વા સયમ્પિ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પિણ્ડપાતં ઉપનેત્વા સત્થુ હત્થે ઠપેસિ. સત્થા તં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિ. એવં સટ્ઠિયોજનં મગ્ગં દિવસે દિવસે યોજનં ગચ્છન્તસ્સ સત્થુ રાજગેહતોવ ભત્તં આહરિત્વા અદાસિ. અથ નં ભગવા ''મય્હં પિતુ મહારાજસ્સ સકલનિવેસનં પસાદેસી''તિ કુલપ્પસાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસીતિ.

કાળુદાયિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. એકવિહારિયત્થેરગાથાવણ્ણના

પુરતો પચ્છતો વાતિઆદિકા આયસ્મતો એકવિહારિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો કસ્સપદસબલસ્સ કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વિવેકવાસં વસિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ભગવતિ પરિનિબ્બુતે ધમ્માસોકરઞ્ઞો કનિટ્ઠભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. અસોકમહારાજા કિર સત્થુ પરિનિબ્બાનતો દ્વિન્નં વસ્સસતાનં ઉપરિ અટ્ઠારસમે વસ્સે સકલજમ્બુદીપે એકરજ્જાભિસેકં પત્વા અત્તનો કનિટ્ઠં તિસ્સકુમારં ઓપરજ્જે ઠપેત્વા એકેન ઉપાયેન તં સાસને અભિપ્પસન્નં અકાસિ. સો એકદિવસં મિગવં ગતો અરઞ્ઞે યોનકમહાધમ્મરક્ખિતત્થેરં હત્થિનાગેન સાલસાખં ગહેત્વા બીજિયમાનં નિસિન્નં દિસ્વા સઞ્જાતપસાદો ''અહો વતાહમ્પિ અયં મહાથેરો વિય પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વિહરેય્ય''ન્તિ ચિન્તેસિ. થેરો તસ્સ ચિત્તાચારં ઞત્વા તસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા અસોકારામે પોક્ખરણિયા અભિજ્જમાને ઉદકે ઠત્વા ચીવરઞ્ચ ઉત્તરાસઙ્ગઞ્ચ આકાસે ઓલગ્ગેત્વા ન્હાયિતું આરભિ. કુમારો થેરસ્સ આનુભાવં દિસ્વા અભિપ્પસન્નો અરઞ્ઞતો નિવત્તિત્વા રાજગેહં ગન્ત્વા ''પબ્બજિસ્સામી''તિ રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા તં અનેકપ્પકારં યાચિત્વા પબ્બજ્જાધિપ્પાયં નિવત્તેતું નાસક્ખિ. સો ઉપાસકો હુત્વા પબ્બજ્જાસુખં પત્થેન્તો –

૫૩૭.‘‘પુરતો પચ્છતો વાપિ, અપરો ચે ન વિજ્જતિ;
અતીવ ફાસુ ભવતિ, એકસ્સ વસતો વને.

૫૩૮.‘‘હન્દ એકો ગમિસ્સામિ, અરઞ્ઞં બુદ્ધવણ્ણિતં;
ફાસુ એકવિહારિસ્સ, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો.

૫૩૯.‘‘યોગી-પીતિકરં રમ્મં, મત્તકુઞ્જરસેવિતં;
એકો અત્થવસી ખિપ્પં, પવિસિસ્સામિ કાનનં.

૫૪૦.‘‘સુપુપ્ફિતે સીતવને, સીતલે ગિરિકન્દરે;
ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિત્વા, ચઙ્કમિસ્સામિ એકકો.

૫૪૧.‘‘એકાકિયો અદુતિયો, રમણીયે મહાવને;
કદાહં વિહરિસ્સામિ, કતકિચ્ચો અનાસવો.

૫૪૨.‘‘એવં મે કત્તુકામસ્સ, અધિપ્પાયો સમિજ્ઝતુ;
સાધયિસ્સામહંયેવ, નાઞ્ઞો અઞ્ઞસ્સ કારકો’’તિ. –

ઇમા છ ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પુરતો પચ્છતો વા**તિ અત્તનો પુરતો વા પચ્છતો વા, **વા**-સદ્દસ્સ વિકપ્પત્થત્તા પસ્સતો વા **અપરો** અઞ્ઞો જનો ન વિજ્જતિ ચે, **અતીવ** અતિવિય **ફાસુ** ચિત્તસુખં ભવતિ. એકવિહારીભાવેન **એકસ્સ** અસહાયસ્સ. **વને વસતો**તિ ચિરપરિચિતેન વિવેકજ્ઝાસયેન આકડ્ઢિયમાનહદયો સો રત્તિન્દિવં મહાજનપરિવુતસ્સ વસતો સઙ્ગણિકવિહારં નિબ્બિન્દન્તો વિવેકસુખઞ્ચ બહું મઞ્ઞન્તો વદતિ.

હન્દાતિ વોસ્સગ્ગત્થે નિપાતો, તેન ઇદાનિ કરીયમાનસ્સ અરઞ્ઞગમનસ્સ નિચ્છિતભાવમાહ. **એકો ગમિસ્સામી**તિ ‘‘સુઞ્ઞાગારે ખો, ગહપતિ, તથાગતા અભિરમન્તી’’તિઆદિવચનતો (ચૂળવ॰ ૩૦૬) બુદ્ધેહિ વણ્ણિતં પસટ્ઠં અરઞ્ઞં એકો અસહાયો ગમિસ્સામિ વાસાધિપ્પાયેન ઉપગચ્છામિ. યસ્મા **એકવિહારિસ્સ** ઠાનાદીસુ અસહાયભાવેન એકવિહારિસ્સ નિબ્બાનં પટિપેસિતચિત્તતાય **પહિતત્તસ્સ** અધિસીલસિક્ખાદિકા તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખતો ભિક્ખુનો અરઞ્ઞં **ફાસુ** ઇટ્ઠં સુખાવહન્તિ અત્થો.

યોગી-પીતિકરન્તિ યોગીનં ભાવનાય યુત્તપ્પયુત્તાનં અપ્પસદ્દાદિભાવેન ઝાનવિપસ્સનાદિપીતિં આવહનતો યોગી-પીતિકરં. વિસભાગારમ્મણાભાવેન પટિસલ્લાનસારુપ્પતાય **રમ્મં**. **મત્તકુઞ્જરસેવિત**ન્તિ મત્તવરવારણવિચરિતં, ઇમિનાપિ બ્રહારઞ્ઞભાવેન જનવિવેકંયેવ દસ્સેતિ. **અત્થવસી**તિ ઇધ અત્થોતિ સમણધમ્મો અધિપ્પેતો. ‘‘કથં નુ ખો સો મે ભવેય્યા’’તિ તસ્સ વસં ગતો.

સુપુપ્ફિતેતિ સુટ્ઠુ પુપ્ફિતે. **સીતવને**તિ છાયૂદકસમ્પત્તિયા સીતે વને. ઉભયેનપિ તસ્સ રમણીયતંયેવ વિભાવેતિ. **ગિરિકન્દરે**તિ ગિરીનં અબ્ભન્તરે કન્દરે. કન્તિ હિ ઉદકં, તેન દારિતં નિન્નટ્ઠાનં કન્દરં નામ. તાદિસે

સીતલે ગિરિકન્દરે ધમ્મપરિતાપં વિનોદેત્વા અત્તનો ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિત્વા ન્હાયિત્વા ચઙ્કમિસ્સામિ એકકોતિ કત્થચિ અનાયત્તવુત્તિતં દસ્સેતિ.

એકાકિયોતિ એકાકી અસહાયો. **અદુતિયો**તિ તણ્હાસઙ્ખાતદુતિયાભાવેન અદુતિયો. તણ્હા હિ પુરિસસ્સ સબ્બદા અવિજહનટ્ઠેન દુતિયા નામ. તેનાહ ભગવા – ''તણ્હાદુતિયો પુરિસો, દીઘમદ્ધાન સંસર''ન્તિ (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫).

એવં મે કત્તુકામસ્સાતિ ''હન્દ એકો ગમિસ્સામી''તિઆદિના વુત્તવિધિના અરઞ્ઞં ગન્ત્વા ભાવનાભિયોગં કત્તુકામસ્સ મે. **અધિપ્પાયો સમિજ્ઝતૂ**તિ ''કદાહં વિહરિસ્સામિ, કતકિચ્ચો અનાસવો''તિ એવં પવત્તો મનોરથો ઇજ્ઝતુ સિદ્ધિં પાપુણાતુ. અરહત્તપ્પત્તિ ચ યસ્મા ન આયાચનમત્તેન સિજ્ઝતિ, નાપિ અઞ્ઞેન સાધેતબ્બા, તસ્મા આહ **''સાધયિસ્સામહંયેવ, નાઞ્ઞો અઞ્ઞસ્સ કારકો''**તિ.

એવં ઉપરાજસ્સ પબ્બજ્જાય દળ્હનિચ્છયતં ઞત્વા રાજા અસોકારામગમનીયં મગ્ગં અલઙ્કારાપેત્વા કુમારં સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતં મહતિયા સેનાય મહચ્ચરાજાનુભાવેન વિહારં નેસિ. કુમારો પધાનઘરં ગન્ત્વા મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિ, અનેકસતા મનુસ્સા તં અનુપબ્બજિંસુ. રઞ્ઞો ભાગિનેય્યો સઙ્ઘમિત્તાય સામિકો અગ્ગિબ્રહ્માપિ તમેવ અનુપબ્બજિ. સો પબ્બજિત્વા હટ્ઠતુટ્ઠો અત્તના કાતબ્બં પકાસેન્તો –

૫૪૩.''એસ બન્ધામિ સન્નાહં, પવિસિસ્સામિ કાનનં;
ન તતો નિક્ખમિસ્સામિ, અપ્પત્તો આસવક્ખયં.

૫૪૪.''માલુતે ઉપવાયન્તે, સીતે સુરભિગન્ધિકે;
અવિજ્જં દાલયિસ્સામિ, નિસિન્નો નગમુદ્ધનિ.

૫૪૫.''વને કુસુમસઞ્છન્ને, પબ્ભારે નૂન સીતલે;
વિમુત્તિસુખેન સુખિતો, રમિસ્સામિ ગિરિબ્બજે''તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **એસ બન્ધામિ સન્નાહ**ન્તિ એસાહં વીરિયસઙ્ખાતં સન્નાહં બન્ધામિ, કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખો વીરિયસન્નાહેન સન્નય્હામિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા નામ સૂરો પુરિસો પચ્ચત્થિકે પચ્ચુપટ્ઠિતે તં જેતુકામો અઞ્ઞં કિચ્ચં પહાય કવચપટિમુચ્ચનાદિના યુદ્ધાય સન્નય્હતિ, યુદ્ધભૂમિઞ્ચ ગન્ત્વા પચ્ચત્થિકે અજેત્વા તતો ન નિવત્તતિ, એવમહમ્પિ કિલેસપચ્ચત્થિકે જેતું આદિત્તમ્પિ સીસં ચેલઞ્ચ અજ્ઝુપેક્ખિત્વા ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયસન્નાહં સન્નય્હામિ, કિલેસે અજેત્વા કિલેસવિજયયોગ્ગં વિવેકટ્ઠાનં ન વિસ્સજ્જેમીતિ. તેન વુત્તં **''પવિસિસ્સામિ કાનનં ન તતો નિક્ખમિસ્સામિ, અપ્પત્તો આસવક્ખય''**ન્તિ.

''માલુતે ઉપવાયન્તે''તિઆદિના અરઞ્ઞટ્ઠાનસ્સ કમ્મટ્ઠાનભાવનાયોગ્યતં વદતિ, રમિસ્સામિ નૂન ગિરિબ્બજેતિ યોજના. પબ્બતપરિક્ખેપે અભિરમિસ્સામિ મઞ્ઞેતિ અનાગતત્થં પરિકપ્પેન્તો વદતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

એવં વત્વા થેરો અરઞ્ઞં પવિસિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો ઉપજ્ઝાયેન સદ્ધિં કલિઙ્ગરટ્ઠં અગમાસિ. તત્થસ્સ પાદે ચમ્મિકાબાધો ઉપ્પજ્જિ, તં દિસ્વા એકો વેજ્જો ''સપ્પિં, ભન્તે, પરિયેસથ, તિકિચ્છિસ્સામિ ન''ન્તિ આહ. થેરો સપ્પિપરિયેસનં અકત્વા વિપસ્સનાય એવ કમ્મં કરોતિ, રોગો વડ્ઢતિ, વેજ્જો થેરસ્સ તત્થ અપ્પોસ્સુક્કતં દિસ્વા સયમેવ સપ્પિં પરિયેસિત્વા થેરં અરોગં અકાસિ. સો અરોગો હુત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૪.૧-૧૨) –

''ઇમમ્હિ ભદ્દકે કપ્પે, બ્રહ્મબન્ધુ મહાયસો;
કસ્સપો નામ ગોત્તેન, ઉપ્પજ્જિ વદતં વરો.

''નિપ્પપઞ્ચો નિરાલમ્બો, આકાસસમમાનસો;
સુઞ્ઞતાબહુલો તાદી, અનિમિત્તરતો વસી.

''અસઙ્ગચિત્તો નિક્લેસો, અસંસટ્ઠો કુલે ગણે;
મહાકારુણિકો વીરો, વિનયોપાયકોવિદો.

''ઉય્યુત્તો પરકિચ્ચેસુ, વિનયન્તો સદેવકે;
નિબ્બાનગમનં મગ્ગં, ગતિં પઙ્કવિસોસનં.

''અમતં પરમસ્સાદં, જરામચ્ચુનિવારણં;
મહાપરિસમજ્ઝે સો, નિસિન્નો લોકતારકો.

''કરવીકરુતો નાથો, બ્રહ્મઘોસો તથાગતો;
ઉદ્ધરન્તો મહાદુગ્ગા, વિપ્પનટ્ઠે અનાયકે.

''દેસેન્તો વિરજં ધમ્મં, દિટ્ઠો મે લોકનાયકો;
તસ્સ ધમ્મં સુણિત્વાન, પબ્બજિં અનગારિયં.

''પબ્બજિત્વા તદાપાહં, ચિન્તેન્તો જિનસાસનં;
એકકોવ વને રમ્મે, વસિં સંસગ્ગપીળિતો.

''સક્કાયવૂપકાસો મે, હેતુભૂતો મમાભવી;
મનસો વૂપકાસસ્સ, સંસગ્ગભયદસ્સિનો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરે તત્થ વિહરન્તે રાજા કોટિધનપરિચ્ચાગેન ભોજકગિરિવિહારં નામ કારેત્વા થેરં તત્થ વાસેસિ. સો તત્થ વિહરન્તો પરિનિબ્બાનકાલે –

૫૪૬.''સોહં પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પો, ચન્દો પન્નરસો યથા;
સબ્બાસવપરિક્ખીણો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ. –

ઓસાનગાથમાહ. સા ઉત્તાનત્થાવ. તદેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

એકવિહારિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાકપ્પિનત્થેરગાથાવણ્ણના

અનાગતં યો પટિકચ્ચ પસ્સતીતિઆદિકા આયસ્મતો મહાકપ્પિનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરબુદ્ધકાલે હંસવતીનગરે કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ભિક્ખુઓવાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા તજ્જં અધિકારકમ્મં કત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેસિ.

સો તત્થ યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે બારાણસિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો પુરિસસહસ્સગણજેટ્ઠકો હુત્વા ગબ્ભસહસ્સપટિમણ્ડિતં મહન્તં પરિવેણં કારાપેસિ. તે સબ્બેપિ જના યાવજીવં કુસલં કત્વા તં ઉપાસકં જેટ્ઠકં કત્વા સપુત્તદારા દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિંસુ. તેસુ ગણજેટ્ઠકો અમ્હાકં સત્થુ નિબ્બત્તિતો પુરેતરમેવ પચ્ચન્તદેસે કુક્કુટનામકે નગરે રાજગેહે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **કપ્પિનો**તિ નામં અહોસિ. સેસપુરિસા તસ્મિંયેવ નગરે અમચ્ચકુલે નિબ્બત્તિંસુ. કપ્પિનકુમારો પિતુ અચ્ચયેન છત્તં ઉસ્સાપેત્વા મહાકપ્પિનરાજા નામ જાતો. સો સુતવિત્તકતાય પાતોવ ચતૂહિ દ્વારેહિ સીઘં દૂતે પેસેસિ – ''યત્થ બહુસ્સુતે પસ્સથ, તતો નિવત્તિત્વા મય્હં આરોચેથા''તિ.

તેન ચ સમયેન અમ્હાકં સત્થા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા સાવત્થિં ઉપનિસ્સાય વિહરતિ. તસ્મિં કાલે સાવત્થિવાસિનો વાણિજા સાવત્થિયં ઉટ્ઠાનકભણ્ડં ગહેત્વા તં નગરં ગન્ત્વા ભણ્ડં પટિસામેત્વા ''રાજાનં પસ્સિસ્સામા''તિ પણ્ણાકારહત્થા રઞ્ઞો આરોચાપેસું. તે રાજા પક્કોસાપેત્વા નિય્યાદિતપણ્ણાકારે વન્દિત્વા ઠિતે ''કુતો આગતત્થા''તિ પુચ્છિ. ''સાવત્થિતો, દેવા''તિ. ''કચ્ચિ વો રટ્ઠં સુભિક્ખં, ધમ્મિકો રાજા''તિ? ''આમ, દેવા''તિ. ''કીદિસો ધમ્મો તુમ્હાકં દેસે ઇદાનિ પવત્તતી''તિ? ''તં, દેવ, ન સક્કા ઉચ્છિટ્ઠમુખેહિ કથેતુ''ન્તિ. રાજા સુવણ્ણભિઙ્ગારેન ઉદકં દાપેસિ. તે મુખં વિક્ખાલેત્વા દસબલાભિમુખા અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વા, ''દેવ, અમ્હાકં દેસે બુદ્ધરતનં નામ ઉપ્પન્ન''ન્તિ આહંસુ. રઞ્ઞો ''બુદ્ધો''તિ વચને સુતમત્તેયેવ સકલસરીરં ફરમાના પીતિ ઉપ્પજ્જિ. તતો ''બુદ્ધોતિ, તાતા, વદેથા''તિ આહ. ''બુદ્ધોતિ, દેવ, વદામા''તિ. એવં તિક્ખત્તું વદાપેત્વા ''બુદ્ધોતિ પદં અપરિમાણ''ન્તિ તસ્મિંયેવ પદે પસન્નો સતસહસ્સં દત્વા ''અપરં વદેથા''તિ પુચ્છિ. ''દેવ, લોકે ધમ્મરતનં નામ ઉપ્પન્ન''ન્તિ. તમ્પિ સુત્વા તથેવ સતસહસ્સં દત્વા ''અપરં વદેથા''તિ પુચ્છિ. ''દેવ, સઙ્ઘરતનં નામ ઉપ્પન્ન''ન્તિ. તમ્પિ સુત્વા તથેવ સતસહસ્સં દત્વા ''બુદ્ધસ્સ ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિસ્સામી''તિ તતોવ નિક્ખમિ. અમચ્ચાપિ તથેવ નિક્ખમિંસુ. સો અમચ્ચસહસ્સેન સદ્ધિં ગઙ્ગાતીરં પત્વા ''સચે સત્થા સમ્માસમ્બુદ્ધો, ઇમેસં અસ્સાનં ખુરમત્તમ્પિ મા તેમેતૂ''તિ સચ્ચાધિટ્ઠાનં કત્વા ઉદકપિટ્ઠેનેવ પૂરં ગઙ્ગાનદિં અતિક્કમિત્વા અપરમ્પિ અડ્ઢયોજનવિત્થારં નદિં તથેવ અતિક્કમિત્વા તતિયં ચન્દભાગં નામ મહાનદિં પત્વા તમ્પિ તાય એવ સચ્ચકિરિયાય અતિક્કમિ.

સત્થાપિ તંદિવસં પચ્ચૂસસમયંયેવ મહાકરુણાસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય લોકં વોલોકેન્તો ''અજ્જ મહાકપ્પિનો તિયોજનસતિકં રજ્જં પહાય અમચ્ચસહસ્સપરિવારો મમ સન્તિકે પબ્બજિતું આગમિસ્સતી''તિ દિસ્વા ''મયા તેસં પચ્ચુગ્ગમનં કાતું યુત્ત''ન્તિ પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો સયમેવ આકાસેન ગન્ત્વા ચન્દભાગાય નદિયા તીરે તેસં

ઉત્તરણતિત્થસ્સાભિમુખટ્ઠાને મહાનિગ્રોધમૂલે પલ્લઙ્કેન નિસિન્નો છબ્બણ્ણબુદ્ધરસ્મિયો વિસ્સજ્જેસિ. તે તેન તિત્થેન ઉત્તરન્તા બુદ્ધરસ્મિયો ઇતો ચિતો ચ વિધાવન્તિયો ઓલોકેન્તો ભગવન્તં દિસ્વા ‘‘યં સત્થારં ઉદ્દિસ્સ મયં આગતા, અદ્ધા સો એસો’’તિ દસ્સનેનેવ નિટ્ઠં ગન્ત્વા દિટ્ઠટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ઓનમિત્વા પરમનિપચ્ચાકારં કરોન્તા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિંસુ. રાજા ભગવતો ગોપ્ફકેસુ ગહેત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ સદ્ધિં અમચ્ચસહસ્સેન. સત્થા તેસં ધમ્મં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને સદ્ધિં પરિસાય અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૬૬-૧૦૭) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
ઉદિતો અજટાકાસે, રવીવ સરદમ્બરે.

‘‘વચનાભાય બોધેતિ, વેનેય્યપદુમાનિ સો;
કિલેસપઙ્કં સોસેતિ, મતિરંસીહિ નાયકો.

‘‘તિત્થિયાનં યસે હન્તિ, ખજ્જોતાભા યથા રવિ;
સચ્ચત્થાભં પકાસેતિ, રતનંવ દિવાકરો.

‘‘ગુણાનં આયતિભૂતો, રતનાનંવ સાગરો;
પજ્જુન્નોરિવ ભૂતાનિ, ધમ્મમેઘેન વસ્સતિ.

‘‘અક્ખદસ્સો તદા આસિં, નગરે હંસસવ્હયે;
ઉપેચ્ચ ધમ્મમસ્સોસિં, જલજુત્તમનામિનો.

‘‘ઓવાદકસ્સ ભિક્ખૂનં, સાવકસ્સ કતાવિનો;
ગુણં પકાસયન્તસ્સ, તપ્પયન્તસ્સ મે મનં.

‘‘સુત્વા પતીતો સુમનો, નિમન્તેત્વા તથાગતં;
સસિસ્સં ભોજયિત્વાન, તં ઠાનમભિપત્થયિં.

‘‘તદા હંસસમભાગો, હંસદુન્દુભિનિસ્સનો;
પસ્સથેતં મહામત્તં, વિનિચ્છયવિસારદં.

‘‘પતિતં પાદમૂલે મે, સમુગ્ગતતનૂરુહં;
જીમૂતવણ્ણં પીણંસં, પસન્નનયનાનનં.

‘‘પરિવારેન મહતા, રાજયુત્તં મહાયસં;
એસો કતાવિનો ઠાનં, પત્થેતિ મુદિતાસયો.

‘‘ઇમિના પણિપાતેન, ચાગેન પણિધીહિ ચ;
કપ્પસતસહસ્સાનિ, નુપપજ્જતિ દુગ્ગતિં.

‘‘દેવેસુ દેવસોભગ્ગં, મનુસ્સેસુ મહન્તતં;
અનુભોત્વાન સેસેન, નિબ્બાનં પાપુણિસ્સતિ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કપ્પિનો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘તતોહં સુકતં કારં, કત્વાન જિનસાસને;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તુસિતં અગમાસહં.

‘‘દેવમાનુસરજ્જાનિ, સતસો અનુસાસિય;
બારાણસિયમાસન્ને, જાતો કેણિયજાતિયં.

‘‘સહસ્સપરિવારેન, સપજાપતિકો અહં;
પઞ્ચપચ્ચેકબુદ્ધાનં, સતાનિ સમુપટ્ઠહિં.

‘‘તેમાસં ભોજયિત્વાન, પચ્છાદમ્હ તિચીવરં;
તતો ચુતા મયં સબ્બે, અહુમ્હ તિદસૂપગા.

‘‘પુનો સબ્બે મનુસ્સત્તં, અગમિમ્હ તતો ચુતા;
કુક્કુટમ્હિ પુરે જાતા, હિમવન્તસ્સ પસ્સતો.

‘‘કપ્પિનો નામહં આસિં, રાજપુત્તો મહાયસો;
સેસામચ્ચકુલે જાતા, મમેવ પરિવારયું.

‘‘મહારજ્જસુખં પત્તો, સબ્બકામસમિદ્ધિમા;
વાણિજેહિ સમક્ખાતં, બુદ્ધુપ્પાદમહં સુણિં.

‘‘બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, અસમો એકપુગ્ગલો;
સો પકાસેતિ સદ્ધમ્મં, અમતં સુખમુત્તમં.

‘‘સુયુત્તા તસ્સ સિસ્સા ચ, સુમુત્તા ચ અનાસવા;
સુત્વા નેસં સુવચનં, સક્કરિત્વાન વાણિજે.

‘‘પહાય રજ્જં સામચ્ચો, નિક્ખમિં બુદ્ધમામકો;
નદિં દિસ્વા મહાચન્દં, પૂરિતં સમતિત્તિકં.

‘‘અપ્પતિટ્ઠં અનાલમ્બં, દુત્તરં સીઘવાહિનિં;

ગુણં સરિત્વા બુદ્ધસ્સ, સોત્થિના સમતિક્કમિં.

‘‘ભવસોતં સચે બુદ્ધો, તિણ્ણો લોકન્તગૂ વિદૂ;
એતેન સચ્ચવજ્જેન, ગમનં મે સમિજ્ઝતુ.

‘‘યદિ સન્તિગમો મગ્ગો, મોક્ખો ચચ્ચન્તિકં સુખં;
એતેન સચ્ચવજ્જેન, ગમનં મે સમિજ્ઝતુ.

‘‘સઙ્ઘો ચે તિણ્ણકન્તારો, પુઞ્ઞક્ખેત્તો અનુત્તરો;
એતેન સચ્ચવજ્જેન, ગમનં મે સમિજ્ઝતુ.

‘‘સહ કતે સચ્ચવરે, મગ્ગા અપગતં જલં;
તતો સુખેન ઉત્તિણ્ણો, નદીતીરે મનોરમે.

‘‘નિસિન્નં અદ્દસં બુદ્ધં, ઉદેન્તંવ પભઙ્કરં;
જલન્તં હેમસેલંવ, દીપરુક્ખંવ જોતિતં.

‘‘સસિંવ તારાસહિતં, સાવકેહિ પુરક્ખતં;
વાસવં વિય વસ્સન્તં, દેસનાજલદન્તરં.

‘‘વન્દિત્વાન સહામચ્ચો, એકમન્તમુપાવિસિં;
તતો નો આસયં ઞત્વા, બુદ્ધો ધમ્મમદેસયિ.

‘‘સુત્વાન ધમ્મં વિમલં, અવોચુમ્હ મયં જિનં;
પબ્બાજેહિ મહાવીર, નિબ્બિન્દામ્હ મયં ભવે.

‘‘સ્વક્ખાતો ભિક્ખવે ધમ્મો, દુક્ખન્તકરણાય વો;
ચરથ બ્રહ્મચરિયં, ઇચ્ચાહ મુનિસત્તમો.

‘‘સહ વાચાય સબ્બેપિ, ભિક્ખુવેસધરા મયં;
અહુમ્હ ઉપસમ્પન્ના, સોતાપન્ના ચ સાસને.

‘‘તતો જેતવનં ગન્ત્વા, અનુસાસિ વિનાયકો;
અનુસિટ્ઠો જિનેનાહં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘તતો ભિક્ખુસહસ્સાનિ, અનુસાસિમહં તદા;
મમાનુસાસનકરા, તેપિ આસું અનાસવા.

‘‘જિનો તસ્મિં ગુણે તુટ્ઠો, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં;
ભિક્ખુઓવાદકાનગ્ગો, કપ્પિનોતિ મહાજને.

‘‘સતસહસ્સે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
પમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયિં મમ.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પત્વા પન તે સબ્બેવ સત્થારં પબ્બજ્જં યાચિંસુ. સત્થા તે ‘‘એથ, ભિક્ખવો’’તિ આહ. સા એવ તેસં પબ્બજ્જા ઉપસમ્પદા ચ અહોસિ. સત્થા તં ભિક્ખુસહસ્સં આદાય આકાસેન જેતવનં અગમાસિ. અથેકદિવસં ભગવા તસ્સન્તેવાસિકે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘કચ્ચિ, ભિક્ખવે, કપ્પિનો ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેતી’’તિ? ‘‘ન, ભગવા, દેસેતિ . અપ્પોસ્સુક્કો દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારમનુયુત્તો વિહરતિ, ઓવાદમત્તમ્પિ ન દેતી’’તિ. સત્થા થેરં પક્કોસાપેત્વા – ‘‘સચ્ચં કિર ત્વં, કપ્પિન, અન્તેવાસિકાનં ઓવાદમત્તમ્પિ ન દેસી’’તિ? ‘‘સચ્ચં, ભગવા’’તિ. ‘‘બ્રાહ્મણ, મા એવં કરિ, અજ્જ પટ્ઠાય ઉપગતાનં ધમ્મં દેસેહી’’તિ. ‘‘સાધુ, ભન્તે’’તિ થેરો સત્થુ વચનં સિરસા સમ્પટિચ્છિત્વા એકોવાદેનેવ સમણસહસ્સં અરહત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. તેન નં સત્થા પટિપાટિયા અત્તનો સાવકે થેરે ઠાનન્તરે ઠપેન્તો ભિક્ખુઓવાદકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. અથેકદિવસં થેરો ભિક્ખુનિયો ઓવદન્તો –

૫૪૭.‘‘અનાગતં યો પટિકચ્ચ પસ્સતિ, હિતઞ્ચ અત્થં અહિતઞ્ચ તં દ્વયં;
વિદ્દેસિનો તસ્સ હિતેસિનો વા, રન્ધં ન પસ્સન્તિ સમેક્ખમાના.

૫૪૮.‘‘આનાપાનસતી યસ્સ, પરિપુણ્ણા સુભાવિતા;
અનુપુબ્બં પરિચિતા, યથા બુદ્ધેન દેસિતા;
સોમં લોકં પભાસેતિ, અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમા.

૫૪૯.‘‘ઓદાતં વત મે ચિત્તં, અપ્પમાણં સુભાવિતં;
નિબ્બિદ્ધં પગ્ગહીતઞ્ચ, સબ્બા ઓભાસતે દિસા.

૫૫૦.‘‘જીવતે વાપિ સપ્પઞ્ઞો, અપિ વિત્તપરિક્ખયો;
પઞ્ઞાય ચ અલાભેન, વિત્તવાપિ ન જીવતિ.

૫૫૧.‘‘પઞ્ઞા સુતવિનિચ્છિની, પઞ્ઞા કિત્તિસિલોકવદ્ધની;
પઞ્ઞાસહિતો નરો ઇધ, અપિ દુક્ખેસુ સુખાનિ વિન્દતિ.

૫૫૨.‘‘નાયં અજ્જતનો ધમ્મો, નચ્છેરો નપિ અબ્ભુતો;
યત્થ જાયેથ મીયેથ, તત્થ કિં વિય અબ્ભુતં.

૫૫૩.‘‘અનન્તરઞ્હિ જાતસ્સ, જીવિતા મરણં ધુવં;
જાતા જાતા મરન્તીધ, એવં ધમ્મા હિ પાણિનો.

૫૫૪.‘‘ન હેતદત્થાય મતસ્સ હોતિ, યં જીવિતત્થં પરપોરિસાનં;
મતમ્હિ રુણ્ણં ન યસો ન લોક્યં, ન વણ્ણિતં સમણબ્રાહ્મણેહિ.

૫૫૫.‘‘ચક્ખું સરીરં ઉપહન્તિ તેન, નિહીયતિ વણ્ણબલં મતી ચ;

આનન્દિનો તસ્સ દિસા ભવન્તિ, હિતેસિનો નાસ્સ સુખી ભવન્તિ.

૫૫૬.''તસ્મા હિ ઇચ્છેય્ય કુલે વસન્તે, મેધાવિનો ચેવ બહુસ્સુતે ચ;
ચેસઞ્હિ પઞ્ઞાવિભવેન કિચ્ચં, તરન્તિ નાવાય નદિંવ પુણ્ણ''ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અનાગતન્તિ** ન આગતં, અવિન્દન્તિ, અત્થો. **પટિકચ્ચાતિ** પુરેતરંયેવ. **પસ્સતીતિ** ઓલોકેતિ. **અત્થન્તિ** કિચ્ચં. **તં દ્વયન્તિ** હિતાહિતં. **વિદ્દેસિનોતિ** અમિત્તા. **હિતેસિનોતિ** મિત્તા. **રન્ધન્તિ** છિદ્દં. **સમેક્ખમાનાતિ** ગવેસન્તા. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો પુગ્ગલો અત્તનો હિતાવહં અહિતાવહં તદુભયઞ્ચ અત્થં કિચ્ચં અનાગતં અસમ્પત્તં પુરેતરંયેવ પઞ્ઞાચક્ખુના અહં વિય પસ્સતિ વીમંસતિ વિચારેતિ, તસ્સ અમિત્તા વા અહિતજ્ઝાસયેન મિત્તા વા હિતજ્ઝાસયેન રન્ધં ગવેસન્તા ન પસ્સન્તિ, તાદિસો પઞ્ઞવા પુગ્ગલો અચ્છિદ્દવુત્તિ, તસ્મા તુમ્હેહિ તથારૂપેહિ ભવિતબ્બન્તિ.

ઇદાનિ આનાપાનસતિભાવનાય ગુણં દસ્સેન્તો તત્થ તાનિ યોજેતું ''**આનાપાનસતી યસ્સા**''તિ દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **આનન્તિ** અસ્સાસો. **અપાનન્તિ** પસ્સાસો. અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તારમ્મણા સતિ આનાપાનસતિ. સતિસીસેન ચેત્થ તંસમ્પયુત્તસમાધિભાવના અધિપ્પેતા. **યસ્સાતિ**, યસ્સ યોગિનો. **પરિપુણ્ણા સુભાવિતાતિ** ચતુન્નં સતિપટ્ઠાનાનં સોળસન્નઞ્ચ આકારાનં પારિપૂરિયા સબ્બસો પુણ્ણા સત્તન્નં બોજ્ઝઙ્ગાનં વિજ્જાવિમુત્તીનઞ્ચ પારિપૂરિયા સુટ્ઠુ ભાવિતા વડ્ઢિતા. **અનુપુબ્બં પરિચિતા, યથા બુદ્ધેન દેસિતાતિ** ''સો સતોવ અસ્સસતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૭) યથા ભગવતા દેસિતા, તથા અનુપુબ્બં અનુક્કમેન પરિચિતા આસેવિતા ભાવિતા. **સોમં લોકં પભાસેતિ, અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમાતિ** સો યોગાવચરો યથા અબ્ભાદિઉપક્કિલેસા વિમુત્તો ચન્દો ચન્દાલોકેન ઇમં ઓકાસલોકં પભાસેતિ, એવં અવિજ્જાદિઉપક્કિલેસવિમુત્તો ઞાણાલોકેન અત્તસન્તાનપતિતં પરસન્તાનપતિતઞ્ચ સઙ્ખારલોકં પભાસેતિ પકાસેતિ. તસ્મા તુમ્હેહિ આનાપાનસતિભાવના ભાવેતબ્બાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ અત્તાનં નિદસ્સનં કત્વા ભાવનાભિયોગસ્સ સફલતં દસ્સેન્તો ''**ઓદાતં વત મે ચિત્ત**''ન્તિ તતિયં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – નીવરણમલવિગમતો **ઓદાતં** સુદ્ધં વત મમ ચિત્તં. યથા પમાણકરા રાગાદયો પહીના, અપ્પમાણઞ્ચ નિબ્બાનં પચ્ચક્ખં કતં અહોસિ, તથા ભાવિતત્તા **અપ્પમાણં સુભાવિતં**, તતો એવ ચતુસચ્ચં **નિબ્બિદ્ધં** પટિવિજ્ઝિતં, સકલસંકિલેસપક્ખતો **પગ્ગહિતઞ્ચ** હુત્વા દુક્ખાદિકા પુબ્બન્તાદિકા ચ દિસા ઓભાસતે તત્થ વિતિણ્ણકઙ્ખત્તા સબ્બધમ્મેસુ વિગતસમ્મોહત્તા ચ. તસ્મા તુમ્હેહિપિ એવં ચિત્તં ભાવેતબ્બન્તિ દસ્સેતિ.

યથા ભાવનામયા પઞ્ઞા ચિત્તમલવિસોધનાદિના પુરિસસ્સ બહુપકારા, એવં ઇતરાપીતિ દસ્સેન્તો ''**જીવતે વાપિ સપ્પઞ્ઞો**''તિ ચતુત્થગાથમાહ. તસ્સત્થો – પરિક્ખીણધનોપિ સપ્પઞ્ઞજાતિકો ઇતરીતરસન્તોસેન સન્તુટ્ઠો અનવજ્જાય જીવિકાય જીવતિયેવ. તસ્સ હિ જીવિતં જીવિતં નામ. તેનાહ ભગવા – ''પઞ્ઞાજીવિં જીવિતમાહુ સેટ્ઠ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૩, ૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૮૪). દુમ્મેધપુગ્ગલો પન પઞ્ઞાય અલાભેન દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ અત્થં વિરાધેન્તો વિત્તવાપિ ન જીવતિ, ગરહાદિપ્પત્તિયા જીવન્તો નામ ન તસ્સ હોતિ, અનુપાયઞ્ઞુતાય વા યથાધિગતં ધનં નાસેન્તો જીવિતમ્પિ સન્ધારેતું ન સક્કોતિયેવ, તસ્મા પારિહારિયપઞ્ઞાપિ તુમ્હેહિ અપ્પમત્તેહિ સમ્પાદેતબ્બાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ પઞ્ઞાય આનિસંસે દસ્સેતું "**પઞ્ઞા સુતવિનિચ્છિની**"તિ પઞ્ચમં ગાથમાહ. તત્થ **પઞ્ઞા સુતવિનિચ્છિની**તિ પઞ્ઞા નામેસા સુતસ્સ વિનિચ્છયિની, યથાસુતે સોતપથમાગતે અત્થે "અયં અકુસલો, અયં કુસલો, અયં સાવજ્જો, અયં અનવજ્જો"તિઆદિના વિનિચ્છયજનની. **કિત્તિસિલોકવદ્ધની**તિ કિત્તિયા સમ્મુખા પસંસાય સિલોકસ્સ પત્થટયસભાવસ્સ વદ્ધની, પઞ્ઞવતોયેવ હિ કિત્તિઆદયો વિઞ્ઞૂનં પાસંસભાવતો. **પઞ્ઞાસહિતો**તિ પારિહારિયપઞ્ઞાય, વિપસ્સનાપઞ્ઞાય ચ યુત્તો. **અપિ દુક્ખેસુ સુખાનિ વિન્દતી**તિ એકન્તદુક્ખસભાવેસુ ખન્ધાયતનાદીસુ સમ્માપટિપત્તિયા યથાભૂતસભાવાવબોધેન નિરામિસાનિપિ સુખાનિ પટિલભતિ.

ઇદાનિ તાસં ભિક્ખુનીનં અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તં ધીરભાવાવહં ધમ્મં કથેન્તો "**નાયં અજ્જતનો ધમ્મો**"તિઆદિના સેસગાથા અભાસિ. તત્રાયં સઙ્ખેપત્થો – ય્વાયં સત્તાનં જાયનમીયનસભાવો, અયં ધમ્મો **અજ્જતનો** અધુનાગતો ન હોતિ, અભિણ્હપવત્તિકતાય ન અચ્છરિયો, અબ્ભુતપુબ્બતાભાવતો નાપિ **અબ્ભુતો**. તસ્મા **યત્થ જાયેથ મીયેથ**, યસ્મિં લોકે સત્તો જાયેય્ય, સો એકંસેન મીયેથ, તત્થ **કિં વિય?** કિં નામ અબ્ભુતં સિયા? સભાવિકત્તા મરણસ્સ – ન હિ ખણિકમરણસ્સ કિઞ્ચિ કારણં અત્થિ. યતો **અનન્તરઞ્હિ જાતસ્સ, જીવિતા મરણં ધુવં** જાતસ્સ જાતિસમનન્તરં જીવિતતો મરણં એકન્તિકં ઉપ્પન્નાનં ખન્ધાનં એકંસેન ભિજ્જનતો. યો પનેત્થ જીવતીતિ લોકવોહારો, સો તદુપાદાનસ્સ અનેકપચ્ચયાયત્તતાય અનેકન્તિકો, યસ્મા એતદેવં, તસ્મા **જાતા મરન્તીધ, એવંધમ્મા હિ પાણિનો**તિ અયં સત્તાનં પકતિ, યદિદં જાતાનં મરણન્તિ જાતિયા મરણાનુબન્ધનતં આહ.

ઇદાનિ યસ્મા તાસુ ભિક્ખુનીસુ કાચિ સોકબન્ધિતચિત્તાપિ અત્થિ, તસ્મા તાસં સોકવિનોદનં કાતું "**ન હેતદત્થાયા**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ન હેતદત્થાય મતસ્સ હોતી**તિ યં મતસ્સ **જીવિતત્થં** જીવિતનિમિત્તં **પરપોરિસાનં** પરપુગ્ગલાનં રુણ્ણં, એતં તસ્સ મતસ્સ સત્તસ્સ જીવિતત્થં તાવ તિટ્ઠતુ, કસ્સચિપિ અત્થાય ન હોતિ, યે પન રુદન્તિ, તેસમ્પિ **મતમ્હિ** મતપુગ્ગલનિમિત્તં રુણ્ણં, **ન યસો ન લોક્યં** યસાવહં વિસુદ્ધાવહઞ્ચ ન હોતિ . **ન વણ્ણિતં સમણબ્રાહ્મણેહી**તિ વિઞ્ઞુપ્પસટ્ઠમ્પિ ન હોતિ, અથ ખો વિઞ્ઞુગરહિતમેવાતિ અત્થો.

ન કેવલમેતેવ યે રુદતો આદીનવા, અથ ખો ઇમેપીતિ દસ્સેન્તો "**ચક્ખું સરીરં ઉપહન્તી**"તિ ગાથં વત્વા તતો પરં સોકાદિઅનત્થપટિબાહનત્થં કલ્યાણમિત્તપયિરુપાસનાયં તા નિયોજેન્તો "**તસ્મા**"તિઆદિના ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **તસ્મા**તિ યસ્મા રુણ્ણં રુદન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ ચક્ખું સરીરઞ્ચ **ઉપહન્તિ** વિબાધતિ, તેન રુણ્ણેન વણ્ણો બલં મતિ ચ **નિહીયતિ** પરિહાયતિ, **તસ્સ** રુદન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ **દિસા** સપત્તા **આનન્દિનો** પમોદવન્તો પીતિવન્તો ભવન્તિ. હિતેસિનો મિત્તા દુક્ખી દુક્ખિતા ભવન્તિ તસ્મા ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા **મેધાવિનો** દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થસન્નિસ્સિતસ્સ બાહુસચ્ચસ્સ પારિપૂરિયા **બહુસ્સુતે**, અત્તનો કુલે વસન્તે **ઇચ્છેય્ય** પાટિકઙ્ખેય્ય કુલૂપકે કરેય્ય. **યેસન્તિ** યેસં મેધાવીનં બહુસ્સુતાનં પણ્ડિતાનં **પઞ્ઞાવિભવેન** પઞ્ઞાબલેન યથા મહોઘસ્સ પુણ્ણં નદિં નાવાય તરન્તિ, એવં કુલપુત્તા અત્તનો અત્થકિચ્ચં **તરન્તિ** પારં પાપુણન્તિ. તે ઇચ્છેય્ય કુલે વસન્તેતિ યોજના.

એવં થેરો તાસં ભિક્ખુનીનં ધમ્મં કથેત્વા વિસ્સજ્જેસિ. તા થેરસ્સ ઓવાદે ઠત્વા સોકં વિનોદેત્વા યોનિસો પટિપજ્જન્તિયો સદત્થં પરિપૂરેસું.

મહાકપ્પિનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચૂળપન્થકત્થેરગાથાવણ્ણના

દન્ધા મય્હં ગતીતિઆદિકા આયસ્મતો ચૂળપન્થકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? યદેત્થ અટ્ઠુપ્પત્તિવસેન વત્તબ્બં, તં અટ્ઠકનિપાતે મહાપન્થકવત્થુસ્મિં (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.મહાપન્થકત્થેરગાથાવણ્ણના) વુત્તમેવ. અયં પન વિસેસો – મહાપન્થકત્થેરો અરહત્તં પત્વા અગ્ગફલસુખેન વીતિનામેન્તો ચિન્તેસિ – ''કથં નુ ખો સક્કા ચૂળપન્થકમ્પિ ઇમસ્મિં સુખે પતિટ્ઠપેતુ''ન્તિ? સો અત્તનો અય્યકં ધનસેટ્ઠિં ઉપસઙ્કમિત્વા આહ – ''સચે, મહાસેટ્ઠિ, અનુજાનાથ , અહં ચૂળપન્થકં પબ્બાજેય્ય''ન્તિ. ''પબ્બાજેથ, ભન્તે''તિ. થેરો તં પબ્બાજેસિ. સો દસસુ સીલેસુ પતિટ્ઠિતો ભાતુ સન્તિકે –

''પદુમં યથા કોકનદં સુગન્ધં, પાતો સિયા ફુલ્લમવીતગન્ધં;
અઙ્ગીરસં પસ્સ વિરોચમાનં, તપન્તમાદિચ્ચમિવન્તલિક્ખે''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૩; અ॰ નિ॰ ૫.૧૯૫) –

ગાથં ઉગ્ગણ્હન્તો ચતૂહિ માસેહિ ગહેતું નાસક્ખિ, ગહિતગહિતં પદં હદયે ન તિટ્ઠતિ. અથ નં મહાપન્થકો આહ – ''પન્થક, ત્વં ઇમસ્મિં સાસને અભબ્બો, ચતૂહિ માસેહિ એકગાથમ્પિ ગહેતું ન સક્કોસિ. પબ્બજિતકિચ્ચં પન ત્વં કથં મત્થકં પાપેસ્સસિ? નિક્ખમ ઇતો''તિ. સો થેરેન પણામિતો દ્વારકોટ્ઠકસમીપે રોદમાનો અટ્ઠાસિ.

તેન ચ સમયેન સત્થા જીવકમ્બવને વિહરતિ. અથ જીવકો પુરિસં પેસેસિ, ''પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં સત્થારં નિમન્તેહી''તિ. તેન ચ સમયેન આયસ્મા મહાપન્થકો ભત્તુદ્દેસકો હોતિ. સો ''પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં ભિક્ખં પટિચ્છથ, ભન્તે''તિ વુત્તો ''ચૂળપન્થકં ઠપેત્વા સેસાનં પટિચ્છામી''તિ આહ. તં સુત્વા ચૂળપન્થકો ભિય્યોસોમત્તાય દોમનસ્સપ્પત્તો અહોસિ. સત્થા તસ્સ ચિત્તક્ખેદં ઞત્વા, ''ચૂળપન્થકો મયા કતેન ઉપાયેન બુજ્ઝિસ્સતી''તિ તસ્સ અવિદૂરે ઠાને અત્તાનં દસ્સેત્વા ''કિં, પન્થક, રોદસી''તિ પુચ્છિ. ''ભાતા મં, ભન્તે, પણામેતી''તિ આહ. ''પન્થક, મા ચિન્તયિ, મમ સાસને તુય્હં પબ્બજ્જા, એહિ, ઇમં ગહેત્વા 'રજોહરણં, રજોહરણ'ન્તિ મનસિ કરોહી''તિ ઇદ્ધિયા સુદ્ધં ચોળક્ખણ્ડં અભિસઙ્ખરિત્વા અદાસિ. સો સત્થારા દિન્નં ચોળક્ખણ્ડં ''રજોહરણં, રજોહરણ''ન્તિ હત્થેન પરિમજ્જન્તો નિસીદિ. તસ્સ તં પરિમજ્જન્તસ્સ કિલિટ્ઠધાતુકં જાતં, પુન પરિમજ્જન્તસ્સ ઉક્ખલિપરિપુઞ્છનસદિસં જાતં. સો ઞાણસ્સ પરિપક્કત્તા એવં ચિન્તેસિ – ''ઇદં ચોળક્ખણ્ડં પકતિયા પરિસુદ્ધં, ઇમં ઉપાદિણ્ણકસરીરં નિસ્સાય કિલિટ્ઠં અઞ્ઞથા જાતં, તસ્મા અનિચ્ચં યથાપેતં, એવં ચિત્તમ્પી''તિ ખયવયં પટ્ઠપેત્વા તસ્મિંયેવ નિમિત્તે ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપાદકં વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૩૫-૫૪) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
ગણમ્હા વૂપકટ્ઠો સો, હિમવન્તે વસી તદા.

''અહમ્પિ હિમવન્તમ્હિ, વસામિ અસ્સમે તદા;
અચિરાગતં મહાવીરં, ઉપેસિં લોકનાયકં.

''પુપ્ફચ્છત્તં ગહેત્વાન, ઉપગચ્છિં નરાસભં;

સમાધિં સમાપજ્જન્તં, અન્તરાયમકાસહં.

‘‘ઉભો હત્થેહિ પગ્ગય્હ, પુપ્ફચ્છત્તં અદાસહં;
પટિગ્ગહેસિ ભગવા, પદુમુત્તરો મહામુનિ.

‘‘સબ્બે દેવા અત્તમના, હિમવન્તં ઉપેન્તિ તે;
સાધુકારં પવત્તેસું, અનુમોદિસ્સતિ ચક્ખુમા.

‘‘ઇદં વત્વાન તે દેવા, ઉપગચ્છું નરુત્તમં;
આકાસે ધારયન્તસ્સ, પદુમચ્છત્તમુત્તમં.

‘‘સતપત્તછત્તં પગ્ગય્હ, અદાસિ તાપસો મમ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘પઞ્ચવીસતિકપ્પાનિ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
ચતુત્તિંસતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘યં યં યોનિં સંસરતિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
અબ્ભોકાસે પતિટ્ઠન્તં, પદુમં ધારયિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ , ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘પકાસિતે પાવચને, મનુસ્સત્તં લભિસ્સતિ;
મનોમયમ્હિ કાયમ્હિ, ઉત્તમો સો ભવિસ્સતિ.

‘‘દ્વે ભાતરો ભવિસ્સન્તિ, ઉભોપિ પન્થકવ્હયા;
અનુભોત્વા ઉત્તમત્થં, જોતયિસ્સન્તિ સાસનં.

‘‘સોહં અટ્ઠારસવસ્સો, પબ્બજિં અનગારિયં;
વિસેસાહં ન વિન્દામિ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘દન્ધા મય્હં ગતી આસિ, પરિભૂતો પુરે અહું;
ભાતા ચ મં પણામેસિ, ગચ્છ દાનિ સકં ઘરં.

‘‘સોહં પણામિતો સન્તો, સઙ્ઘારામસ્સ કોટ્ઠકે;
દુમ્મનો તત્થ અટ્ઠાસિં, સામઞ્ઞસ્મિં અપેક્ખવા.

‘‘ભગવા તત્થ આગચ્છિ, સીસં મય્હં પરામસિ;
બાહાય મં ગહેત્વાન, સઙ્ઘારામં પવેસયિ.

‘‘અનુકમ્પાય મે સત્થા, અદાસિ પાદપુઞ્છનિં;
એવં સુદ્ધં અધિટ્ઠેહિ, એકમન્તમધિટ્ઠહં.

‘‘હત્થેહિ તમહં ગય્હ, સરિં કોકનદં અહં;
તત્થ ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, અરહત્તં અપાપુણિં.

‘‘મનોમયેસુ કાયેસુ, સબ્બત્થ પારમિં ગતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તમગ્ગેનેવસ્સ તેપિટકં પઞ્ચાભિઞ્ઞા ચ આગમિંસુ. સત્થા એકેન ઊનેહિ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં ગન્ત્વા જીવકસ્સ નિવેસને પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિ. ચૂળપન્થકો પન અત્તનો ભિક્ખાય અપ્પટિચ્છિતત્તા એવ ન ગતો. જીવકો યાગું દાતું આરભિ, સત્થા પત્તં હત્થેન પિદહિ. ‘‘કસ્મા, ભન્તે, ન ગણ્હથા’’તિ વુત્તે – ‘‘વિહારે એકો ભિક્ખુ અત્થિ, જીવકા’’તિ. સો પુરિસં પહિણિ, ‘‘ગચ્છ, ભણે, વિહારે નિસિન્નં અય્યં ગહેત્વા એહી’’તિ. ચૂળપન્થકત્થેરોપિ રૂપેન કિરિયાય ચ એકમ્પિ એકેન અસદિસં ભિક્ખુસહસ્સં નિમ્મિનિત્વા નિસીદિ. સો પુરિસો વિહારે ભિક્ખૂનં બહુભાવં દિસ્વા ગન્ત્વા જીવકસ્સ કથેસિ – ‘‘ઇમસ્મા ભિક્ખુસઙ્ઘા વિહારે ભિક્ખુસઙ્ઘો બહુતરો, પક્કોસિતબ્બં અય્યં ન જાનામી’’તિ. જીવકો સત્થારં પટિપુચ્છિ – ‘‘કોનામો, ભન્તે, વિહારે નિસિન્નો ભિક્ખૂ’’તિ? ‘‘ચૂળપન્થકો નામ, જીવકા’’તિ. ‘‘ગચ્છ , ભણે, ‘ચૂળપન્થકો નામ કતરો’તિ પુચ્છિત્વા તં આનેહી’’તિ. સો વિહારં ગન્ત્વા ‘‘ચૂળપન્થકો નામ કતરો, ભન્તે’’તિ પુચ્છિ. ‘‘અહં ચૂળપન્થકો’’,‘‘અહં ચૂળપન્થકો’’તિ એકપહારેનેવ ભિક્ખુસહસ્સમ્પિ કથેસિ. સો પુનાગન્ત્વા તં પવત્તિં જીવકસ્સ આરોચેસિ. જીવકો પટિવિદ્ધસચ્ચત્તા ‘‘ઇદ્ધિમા મઞ્ઞે, અય્યો’’તિ નયતો ઞત્વા ‘‘ગચ્છ, ભણે, પઠમં કથનકમય્યમેવ ‘તુમ્હે સત્થા પક્કોસતી’તિ વત્વા ચીવરકણ્ણે ગણ્હા’’તિ આહ. સો વિહારં ગન્ત્વા તથા અકાસિ, તાવદેવ નિમ્મિતભિક્ખૂ અન્તરધાયિંસુ. સો થેરં ગહેત્વા અગમાસિ.

સત્થા તસ્મિં ખણે યાગુઞ્ચ ખજ્જકાદિભેદઞ્ચ પટિગ્ગણ્હિ. દસબલે ભત્તકિચ્ચં કત્વા વિહારં ગતે ધમ્મસભાયં કથા ઉદપાદિ – ‘‘અહો બુદ્ધાનં આનુભાવો, યત્ર હિ નામ ચત્તારો માસે એકગાથં ગહેતું અસક્કોન્તમ્પિ લહુકેન ખણેનેવ એવં મહિદ્ધિકં અકંસૂ’’તિ. સત્થા તેસં ભિક્ખૂનં કથાસલ્લાપં સુત્વા આગન્ત્વા બુદ્ધાસને નિસજ્જ, ‘‘કિં વદેથ, ભિક્ખવે’’તિ પુચ્છિત્વા, ‘‘ઇમં નામ, ભન્તે’’તિ વુત્તે, ‘‘ભિક્ખવે, ચૂળપન્થકેન ઇદાનિ મય્હં ઓવાદે ઠત્વા લોકુત્તરદાયજ્જં લદ્ધં, પુબ્બે પન લોકિયદાયજ્જ’’ન્તિ વત્વા તેહિ યાચિતો ચૂળસેટ્ઠિજાતકં (જા॰ ૧.૧.૪) કથેસિ. અપરભાગે તં સત્થા અરિયગણપરિવુતો ધમ્માસને નિસિન્નો મનોમયં કાયં અભિનિમ્મિનન્તાનં ભિક્ખૂનં ચેતોવિવટ્ટકુસલાનઞ્ચ અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો અપરેન સમયેન ભિક્ખૂહિ ‘‘તથા દન્ધધાતુકેન કથં તયા સચ્ચાનિ પટિવિદ્ધાની’’તિ પુટ્ઠો ભાતુ પણામનતો પટ્ઠાય અત્તનો પટિપત્તિં પકાસેન્તો –

૫૫૭.‘‘દન્ધા મય્હં ગતી આસિ, પરિભૂતો પુરે અહં;
ભાતા ચ મં પણામેસિ, ગચ્છ દાનિ તુવં ઘરં.

૫૫૮.‘‘સોહં પણામિતો સન્તો, સઙ્ઘારામસ્સ કોટ્ઠકે;
દુમ્મનો તત્થ અટ્ઠાસિં, સાસનસ્મિં અપેક્ખવા.

૫૫૯.‘‘ભગવા તત્થ આગચ્છિ, સીસં મય્હં પરામસિ;
બાહાય મં ગહેત્વાન, સઙ્ઘારામં પવેસયિ.

૫૬૦.‘‘અનુકમ્પાય મે સત્થા, પાદાસિ પાદપુઞ્છનિં;
એતં સુદ્ધં અધિટ્ઠેહિ, એકમન્તં સ્વધિટ્ઠિતં.

૫૬૧.‘‘તસ્સાહં વચનં સુત્વા, વિહાસિં સાસને રતો;
સમાધિં પટિપાદેસિં, ઉત્તમત્થસ્સ પત્તિયા.

૫૬૨.‘‘પુબ્બેનિવાસં જાનામિ, દિબ્બચક્ખુ વિસોધિતં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૫૬૩.‘‘સહસ્સક્ખત્તુમત્તાનં, નિમ્મિનિત્વાન પન્થકો;
નિસીદમ્બવને રમ્મે, યાવ કાલપ્પવેદના.

૫૬૪.‘‘તતો મે સત્થા પાહેસિ, દૂતં કાલપ્પવેદકં;
પવેદિતમ્હિ કાલમ્હિ, વેહાસાદુપસઙ્કમિં.

૫૬૫.‘‘વન્દિત્વા સત્થુનો પાદે, એકમન્તં નિસીદહં;
નિસિન્નં મં વિદિત્વાન, અત્થ સત્થા પટિગ્ગહિ.

૫૬૬.‘‘આયાગો સબ્બલોકસ્સ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
પુઞ્ઞક્ખેત્તં મનુસ્સાનં, પટિગ્ગણ્હિત્થ દક્ખિણ’’ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **દન્ધા**તિ, મન્દા, ચતુપ્પદિકં ગાથં ચતૂહિ માસેહિ ગહેતું અસમત્થભાવેન દુબ્બલા. **ગતી**તિ ઞાણગતિ. **આસી**તિ, અહોસિ. **પરિભૂતો**તિ, તતો એવ ‘‘મુટ્ઠસ્સતિ અસમ્પજાનો’’તિ હીળિતો. **પુરે**તિ, પુબ્બે પુથુજ્જનકાલે. **ભાતા ચા**તિ સમુચ્ચયત્થો ચ-સદ્દો, ન કેવલં પરિભૂતોવ, અથ ખો ભાતાપિ મં **પણામેસિ,** ‘‘પન્થક, ત્વં દુપ્પઞ્ઞો અહેતુકો મઞ્ઞે, તસ્મા પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પાપેતું અસમત્થો , ન ઇમસ્સ સાસનસ્સ અનુચ્છવિકો, ગચ્છ દાનિ તુય્હં અય્યકઘર’’ન્તિ નિક્કડ્ઢેસિ. **ભાતા**તિ, ભાતરા.

કોટ્ઠકેતિ, દ્વારકોટ્ઠકસમીપે. **દુમ્મનો**તિ, દોમનસ્સિતો. **સાસનસ્મિં અપેક્ખવા**તિ, સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને સાપેક્ખો અવિબ્ભમિતુકામો.

ભગવા તત્થ આગચ્છીતિ, મહાકરુણાસઞ્ચોદિતમાનસો મં અનુગ્ગણ્હન્તો ભગવા યત્થાહં ઠિતો, તત્થ આગચ્છિ. આગન્ત્વા ચ, ‘‘પન્થક, અહં તે સત્થા, ન મહાપન્થકો, મં ઉદ્દિસ્સ તવ પબ્બજ્જા’’તિ સમસ્સાસેન્તો **સીસં મય્હં પરામસિ** જાલાબન્ધનમુદુતલુનપીણવરાયતઙ્ગુલિસમુપસોભિતેન વિકસિતપદુમસસ્સિરીકેન ચક્કઙ્કિતેન હત્થતલેન ‘‘ઇદાનિયેવ મમ પુત્તો ભવિસ્સતી’’તિ દીપેન્તો મય્હં સીસં પરામસિ. **બાહાય મં ગહેત્વાના**તિ, ‘‘કસ્મા

ત્વં, ઇધ તિટ્ઠ઼સી’’તિ ચન્દનગન્ધગન્ધિના અત્તનો હત્થેન મં ભુજે ગહેત્વા અન્તોસઙ્ઘારામં પવેસેસિ. **પાદાસિ પાદપુઞ્છનિ**ન્તિ પાદપુઞ્છનિં કત્વા પાદાસિ ‘‘રજોહરણન્તિ મનસિ કરોહી’’તિ અદાસીતિ અત્થો. ‘‘અદાસી’’તિ ‘‘પાદપુઞ્છનિ’’ન્તિ ચ પઠન્તિ. કેચિ પન ‘‘**પાદપુઞ્છનિ**’’ન્તિ પાદપુઞ્છનચોળક્ખણ્ડં પાદાસી’’તિ વદન્તિ. તદયુત્તં ઇદ્ધિયા અભિસઙ્ખરિત્વા ચોળક્ખણ્ડસ્સ દિન્નત્તા. **એતં સુદ્ધં અધિટ્ઠેહિ, એકમન્તં સ્વધિટ્ઠિત**ન્તિ, એતં સુદ્ધં ચોળક્ખણ્ડં ‘‘રજોહરણં, રજોહરણ’’ન્તિ મનસિકારેન સ્વધિટ્ઠિતં કત્વા એકમન્તં એકમન્તે વિવિત્તે ગન્ધકુટિપમુખે નિસિન્નો અધિટ્ઠેહિ તથા ચિત્તં સમાહિતં કત્વા પવત્તેહિ.

તસ્સાહં વચનં સુત્વાતિ, તસ્સ ભગવતો વચનં ઓવાદં અહં સુત્વા તસ્મિં **સાસને** ઓવાદે **રતો** અભિરતો હુત્વા **વિહાસિં** યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જિં. પટિપજ્જન્તો ચ **સમાધિં પટિપાદેસિં, ઉત્તમત્થસ્સ પત્તિયા**તિ, ઉત્તમત્થો નામ અરહત્તં, તસ્સ અધિગમાય કસિણપરિકમ્મવસેન રૂપજ્ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપાદકં વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અગ્ગમગ્ગસમાધિં સમ્પાદેસિન્તિ અત્થો. એત્થ હિ સમાધીતિ ઉપચારસમાધિતો પટ્ઠાય યાવ ચતુત્થમગ્ગસમાધિ, તાવ સમાધિસામઞ્ઞેન ગહિતો, અગ્ગફલસમાધિ પન ઉત્તમત્થગ્ગહણેન, સાતિસયં ચેવાયં સમાધિકુસલો, તસ્મા ‘‘સમાધિં પટિપાદેસિ’’ન્તિ આહ. સમાધિકુસલતાય હિ અયમાયસ્મા ચેતોવિવટ્ટકુસલો નામ જાતો, મહાપન્થકત્થેરો પન વિપસ્સનાકુસલતાય સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલો નામ. એકો ચેત્થ સમાધિલક્ખણે છેકો, એકો વિપસ્સનાલક્ખણે, એકો સમાધિગાળ્હો, એકો વિપસ્સનાગાળ્હો એકો અઙ્ગસંખિત્તે છેકો, એકો આરમ્મણસંખિત્તે, એકો અઙ્ગવવત્થાને, એકો આરમ્મણવવત્થાનેતિ વણ્ણેન્તિ. અપિચ ચૂળપન્થકત્થેરો સાતિસયં ચતુન્નં રૂપાવચરજ્ઝાનાનં લાભિતાય ચેતોવિવટ્ટકુસલો વુત્તો, મહાપન્થકત્થેરો સાતિસયં ચતુન્નં અરૂપાવચરજ્ઝાનાનં લાભિતાય સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલો. પઠમો વા રૂપાવચરજ્ઝાનલાભી હુત્વા ઝાનઙ્ગેહિ વુટ્ઠાય અરહત્તં પત્તોતિ ચેતોવિવટ્ટકુસલો, ઇતરો અરૂપાવચરજ્ઝાનલાભી હુત્વા ઝાનઙ્ગેહિ વુટ્ઠાય અરહત્તં પત્તોતિ સઞ્ઞાવિવટ્ટકુસલો. મનોમયં પન કાયં નિબ્બત્તેન્તો અઞ્ઞે તયો વા ચત્તારો વા નિબ્બત્તન્તિ, ન બહુકે, એકસદિસેયેવ ચ કત્વા નિબ્બત્તેન્તિ, એકવિધમેવ કમ્મં કુરુમાને. અયં પન થેરો એકાવજ્જનેન સમણસહસ્સં માપેસિ, દ્વેપિ ન કાયેન એકસદિસે અકાસિ, ન એકવિધં કમ્મં કુરુમાને. તસ્મા મનોમયં કાયં અભિનિમ્મિનન્તાનં અગ્ગો નામ જાતો.

ઇદાનિ અત્તનો અધિગતવિસેસં દસ્સેતું ‘‘**પુબ્બેનિવાસં જાનામી**’’તિઆદિમાહ. કામઞ્ચાયં થેરો છળભિઞ્ઞો, યા પન અભિઞ્ઞા આસવક્ખયઞાણાધિગમસ્સ બહૂપકારા, તં દસ્સનત્થં ‘‘**પુબ્બેનિવાસં જાનામિ, દિબ્બચક્ખુ વિસોધિત**’’ન્તિ વત્વા ‘‘**તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા**’’તિ વુત્તં. પુબ્બેનિવાસયથાકમ્મુપગઅનાગતંસઞાણાનિ હિ વિપસ્સનાચારસ્સ બહૂપકારાનિ, ન તથા ઇતરઞાણાનિ.

સહસ્સક્ખત્તુન્તિ સહસ્સં. ‘‘સહસ્સવાર’’ન્તિ કેચિ વદન્તિ. એકાવજ્જનેન પન થેરો સહસ્સે મનોમયે કાયે નિમ્મિનિ, ન વારેન. તે ચ ખો અઞ્ઞમઞ્ઞમસદિસે વિવિધઞ્ચ કમ્મં કરોન્તે. ‘‘કિં પન સાવકાનમ્પિ એવરૂપં ઇદ્ધિનિમ્માનં સમ્ભવતી’’તિ? ન સમ્ભવતિ સબ્બેસં, અભિનીહારસમ્પત્તિયા પન અયમેવ થેરો એવમકાસિ, તથા હેસ ઇમિના અઙ્ગેન એતદગ્ગે ઠપિતો. **પન્થકો નિસીદી**તિ અત્તાનમેવ પરં વિય વદતિ. **અમ્બવને**તિ, અમ્બવને જીવકેન કતવિહારે. **વેહાસાદુપસઙ્કમિન્તિ વેહાસા**તિ કરણે નિસ્સક્કવચનં, વેહાસેનાતિ અત્થો, **દ**-કારો પદસન્ધિકરો. **અથા**તિ, મમ નિસજ્જાય પચ્છા. **પટિગ્ગહી**તિ દક્ખિણોદકં પટિગ્ગણ્હિ. **આયાગો સબ્બલોકસ્સા**તિ, સબ્બસ્સ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગદક્ખિણેય્યતાય દેય્યધમ્મં આનેત્વા યજિતબ્બટ્ઠાનભૂતો. **આહુતીનં પટિગ્ગહો**તિ, મહાફલભાવકરણેન દક્ખિણાહુતીનં પટિગ્ગાહકો. **પટિગ્ગણ્હિત્થ દક્ખિણ**ન્તિ જીવકેન ઉપનીતં યાગુખજ્જાદિભેદં દક્ખિણં પટિગ્ગહેસિ.

અથ ખો ભગવા કતભત્તકિચ્ચો આયસ્મન્તં ચૂળપન્થકં આણાપેસિ – ‘‘અનુમોદનં કરોહી’’તિ. સો સિનેરું ગહેત્વા મહાસમુદ્દં મન્થેન્તો વિય પભિન્નપટિસમ્ભિદાપ્પત્તતાય તેપિટકં બુદ્ધવચનં સઙ્ખોભેન્તો સત્થુ અજ્ઝાસયં ગણ્હન્તો અનુમોદનં અકાસિ. તથા ઉપનિસ્સયસમ્પન્નોપિ ચાયમાયસ્મા તથારૂપાય કમ્મપિલોતિકાય પરિબાધિતો ચતુપ્પદિકં ગાથં ચતૂહિપિ માસેહિ ગહેતું નાસક્ખિ. તં પનસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા સત્થા પુબ્બચરિયાનુરૂપં યોનિસોમનસિકારે નિયોજેસિ. તથા હિ ભગવા તદા જીવકસ્સ નિવેસને નિસિન્નો એવ ‘‘ચૂળપન્થકસ્સ ચિત્તં સમાહિતં, વીથિપટિપન્ના વિપસ્સના’’તિ ઞત્વા યથાનિસિન્નોવ અત્તાનં દસ્સેત્વા, ‘‘પન્થક, યદિપાયં પિલોતિકા સંકિલિટ્ઠા રજાનુકિણ્ણા, ઇતો પન અઞ્ઞો એવ અરિયસ્સ વિનયે સંકિલેસો રજો ચાતિ દસ્સેન્તો –

‘‘રાગો રજો ન ચ પન રેણુ વુચ્ચતિ, રાગસ્સેતં અધિવચનં રજોતિ;
એતં રજં વિપ્પજહિત્વા ભિક્ખવો, વિહરન્તિ તે વીતરજસ્સ સાસને.

‘‘દોસો રજો…પે॰… સાસને.
‘‘મોહો રજો…પે॰… વીતરજસ્સ સાસને’’તિ. –

ઇમા તિસ્સો ઓભાસગાથા અભાસિ. ગાથાપરિયોસાને ચૂળપન્થકો અભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાપરિવારં અરહત્તં પાપુણીતિ.

ચૂળપન્થકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કપ્પત્થેરગાથાવણ્ણના

નાનાકુલમલસમ્પુણ્ણોતિઆદિકા આયસ્મતો કપ્પત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે વિભવસમ્પન્ને કુલે નિબ્બત્તિત્વા પિતુ અચ્ચયેન વિઞ્ઞુતં પત્તો નાનાવિરાગવણ્ણવિચિત્તેહિ વત્થેહિ અનેકવિધેહિ આભરણેહિ નાનાવિધેહિ મણિરતનેહિ બહુવિધેહિ પુપ્ફદામમાલાદીહિ ચ કપ્પરુક્ખં નામ અલઙ્કરિત્વા તેન સત્થુ થૂપં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે મણ્ડલિકરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા પિતુ અચ્ચયેન રજ્જે પતિટ્ઠિતો કામેસુ અતિવિય રત્તો ગિદ્ધો હુત્વા વિહરતિ. તં સત્થા મહાકરુણાસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય લોકં વોલોકેન્તો ઞાણજાલે પઞ્ઞાયમાનં દિસ્વા, ‘‘કિં નુ ખો ભવિસ્સતી’’તિ આવજ્જેન્તો, ‘‘એસ મમ સન્તિકે અસુભકથં સુત્વા કામેસુ વિરત્તચિત્તો હુત્વા પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિસ્સતી’’તિ ઞત્વા આકાસેન તત્થ ગન્ત્વા –

૫૬૭.‘‘નાનાકુલમલસમ્પુણ્ણો , મહાઉક્કારસમ્ભવો;
ચન્દનિકંવ પરિપક્કં, મહાગણ્ડો મહાવણો.

૫૬૮.‘‘પુબ્બરુહિરસમ્પુણ્ણો, ગૂથકૂપેન ગાળ્હિતો;
આપોપગ્ઘરણો કાયો, સદા સન્દતિ પૂતિકં.

૫૬૯.‘‘સટ્ઠિકણ્ડરસમ્બન્ધો, મંસલેપનલેપિતો;
ચમ્મકઞ્ચુકસન્નદ્ધો, પૂતિકાયો નિરત્થકો.

૫૭૦.“અટ્ઠિસઙ્ઘાતઘટિતો, ન્હારુસુત્તનિબન્ધનો;
નેકેસં સંગતીભાવા, કપ્પેતિ ઇરિયાપથં.

૫૭૧.“ધુવપ્પયાતો મરણાય, મચ્ચુરાજસ્સ સન્તિકે;
ઇધેવ છડ્ડયિત્વાન, યેનકામઙ્ગમો નરો.

૫૭૨.“અવિજ્જાય નિવુતો કાયો, ચતુગન્થેન ગન્થિતો;
ઓઘસંસીદનો કાયો, અનુસયાજાલમોત્થતો.

૫૭૩.“પઞ્ચનીવરણે યુત્તો, વિતક્કેન સમપ્પિતો;
તણ્હામૂલેનાનુગતો, મોહચ્છાદનછાદિતો.

૫૭૪.“એવાયં વત્તતે કાયો, કમ્મયન્તેન યન્તિતો;
સમ્પત્તિ ચ વિપત્યન્તા, નાનાભાવો વિપજ્જતિ.

૫૭૫.“યેમં કાયં મમાયન્તિ, અન્ધબાલા પુથુજ્જના;
વડ્ઢેન્તિ કટસિં ઘોરં, આદિયન્તિ પુનબ્ભવં.

૫૭૬.“યેમં કાયં વિવજ્જેન્તિ, ગૂથલિત્તંવ પન્નગં;
ભવમૂલં વમિત્વાન, પરિનિબ્બિસ્સન્તિનાસવા”તિ. –

ઇમાહિ ગાથાહિ તસ્સ અસુભકથં કથેસિ. સો સત્થુ સમ્મુખા અનેકાકારવોકારં યાથાવતો સરીરસભાવવિભાવનં અસુભકથં સુત્વા સકેન કાયેન અટ્ટીયમાનો હરાયમાનો જિગુચ્છમાનો સંવિગ્ગહદયો સત્થારં વન્દિત્વા, “લભેય્યાહં, ભન્તે, ભગવતો સન્તિકે પબ્બજ્જ”ન્તિ પબ્બજ્જં યાચિ. સત્થા સમીપે ઠિતમઞ્ઞતરં ભિક્ખું આણાપેસિ – “ગચ્છ, ભિક્ખુ, ઇમં પબ્બાજેત્વા ઉપસમ્પાદેત્વા આનેહી”તિ. સો તં તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં દત્વા પબ્બાજેસિ. સો ખુરગ્ગેયેવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪.૧૦૨-૧૦૭) –

“સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો, થૂપસેટ્ઠસ્સ સમ્મુખા;
વિચિત્તદુસ્સે લગેત્વા, કપ્પરુક્ખં ઠપેસહં.

“યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
સોભયન્તો મમ દ્વારં, કપ્પરુક્ખો પતિટ્ઠતિ.

“અહઞ્ચ પરિસા ચેવ, યે કેચિ મમવસ્સિતા;
તમ્હા દુસ્સં ગહેત્વાન, નિવાસેમ મયં સદા.

“ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં રુક્ખં ઠપયિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કપ્પરુક્ખસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇતો ચ સત્તમે કપ્પે, સુચેળા અટ્ઠ ખત્તિયા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો તા એવ ગાથા અભાસિ. તેનેવ તા થેરગાથા નામ જાતા.

તત્થ **નાનાકુલમલસમ્પુણ્ણો**તિ, નાનાકુલેહિ નાનાભાગેહિ મલેહિ સમ્પુણ્ણો, કેસલોમાદિનાનાવિધઅસુચિકોટ્ઠાસભરિતોતિ અત્થો. **મહાઉક્કારસમ્ભવો**તિ, ઉક્કારો વુચ્ચતિ વચ્ચકૂપં. યત્તકવયા માતા, તત્તકં કાલં કારપરિસેદિતવચ્ચકૂપસદિસતાય માતુ કુચ્છિ ઇધ ‘‘મહાઉક્કારો’’તિ અધિપ્પેતો. સો કુચ્છિ સમ્ભવો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ મહાઉક્કારસમ્ભવો. **ચન્દનિકંવા**તિ ચન્દનિકં નામ ઉચ્છિટ્ઠોદકગબ્ભમલાદીનં છડ્ડનટ્ઠાનં, યં જણ્ણુમત્તં અસુચિભરિતમ્પિ હોતિ, તાદિસન્તિ અત્થો. **પરિપક્ક**ન્તિ, પરિણતં પુરાણં. તેન યથા ચણ્ડાલગામદ્વારે નિદાઘસમયે થુલ્લફુસિતકે દેવે વસ્સન્તે ઉદકેન સમુપબ્યૂળ્હમુત્તકરીસઅટ્ઠિચમ્મન્હારુખણ્ડખેળસિઙ્ઘાણિકાદિનાનાકુણપભરિતં કદ્દમોદકાલુળિતં કતિપયદિવસાતિક્કમેન સંજાત કિમિકુલાકુલં સૂરિયાતપસન્તાપકુથિતં ઉપરિ ફેણપુબ્બુળકાનિ મુઞ્ચન્તં અભિનીલવણ્ણં પરમદુગ્ગન્ધં જેગુચ્છં ચન્દનિકાવાટં નેવ ઉપગન્તું, ન દટ્ઠું અરહરૂપં હુત્વા તિટ્ઠતિ, તથારૂપોયં કાયોતિ દસ્સેતિ. સદા દુક્ખતામૂલયોગતો અસુચિપગ્ઘરણતો ઉપ્પાદજરામરણેહિ ઉદ્ધુમાયનપરિપચ્ચનભિજ્જનસભાવત્તા ચ મહન્તો ગણ્ડો વિયાતિ **મહાગણ્ડો**. સબ્બત્થકમેવ દુક્ખવેદનાનુબદ્ધત્તા ગણ્ડાનં સહનતો અસુચિવિસ્સન્દનતો ચ મહન્તો વણો વિયાતિ **મહાવણો ગૂથકૂપેન ગાળિતો**તિ, વચ્ચકૂપેન વચ્ચેનેવ વા ભરિતો. ‘‘ગૂથકૂપનિગાળ્હિતો’’તિપિ પાળિ, વચ્ચકૂપતો નિક્ખન્તોતિ અત્થો. **આપોપગ્ઘરણો કાયો, સદા સન્દતિ પૂતિક**ન્તિ, અયં કાયો આપોધાતુયા સદા પગ્ઘરણસીલો, તઞ્ચ ખો પિત્તસેમ્હસેદમુત્તાદિકં પૂતિકં અસુચિંયેવ સન્દતિ, ન કદાચિ સુચિન્તિ અત્થો.

સટ્ઠિકણ્ડરસમ્બન્ધોતિ , ગીવાય ઉપરિમભાગતો પટ્ઠાય સરીરં વિનદ્ધમાના સરીરસ્સ પુરિમપચ્છિમદક્ખિણવામપસ્સેસુ પચ્ચેકં પઞ્ચ પઞ્ચ કત્વા વીસતિ, હત્થપાદે વિનદ્ધમાના તેસં પુરિમપચ્છિમપસ્સેસુ પઞ્ચ પઞ્ચ કત્વા ચત્તાલીસાતિ સટ્ઠિયા કણ્ડરેહિ મહાન્હારૂહિ સબ્બસો બદ્ધો વિનદ્ધોતિ સટ્ઠિકણ્ડરસમ્બન્ધો. **મંસલેપનલેપિતો**તિ, મંસસઙ્ખાતેન લેપનેન લિત્તો, નવમંસપેસિસતાનુલિત્તોતિ અત્થો. **ચમ્મકઞ્ચુકસન્નદ્ધો**તિ, ચમ્મસઙ્ખાતેન કઞ્ચુકેન સબ્બસો ઓનદ્ધો પરિયોનદ્ધો પરિચ્છિન્નો. **પૂતિકાયો**તિ, સબ્બસો પૂતિગન્ધિકો કાયો. **નિરત્થકો**તિ, નિપ્પયોજનો. અઞ્ઞેસઞ્હિ પાણીનં કાયો ચમ્માદિવિનિયોગેન સિયા સપ્પયોજનો, ન તથા મનુસ્સકાયોતિ. **અટ્ઠિસઙ્ઘાતઘટિતો**તિ, અતિરેકતિસતાનં અટ્ઠીનં સઙ્ઘાતેન ઘટિતો સમ્બન્ધો. **ન્હારુસુત્તનિબન્ધનો**તિ, સુત્તસદિસેહિ નવહિ ન્હારુસતેહિ નિબન્ધિતો. **નેકેસં સંગતીભાવા**તિ, ચતુમહાભૂતજીવિતિન્દ્રિયઅસ્સાસપસ્સાસવિઞ્ઞાણાદીનં સમવાયસમ્બન્ધેન સુત્તમેરકસમવાયેન યન્તં વિય ઠાનાદિઇરિયાપથં કપ્પેતિ.

ધુવપ્પયાતો મરણાયાતિ, મરણસ્સ અત્થાય એકન્તગમનો, નિબ્બત્તિતો પટ્ઠાય મરણં પતિ પવત્તો. તતો એવ મચ્ચુરાજસ્સ મરણસ્સ સન્તિકે ઠિતો. **ઇધેવ છડ્ડયિત્વાના**તિ, ઇમસ્મિંયેવ લોકે કાયં છડ્ડેત્વા, યથારુચિતટ્ઠાનગામી અયં સત્તો, તસ્મા ‘‘પહાય ગમનીયો અયં કાયો’’તિ એવમ્પિ સઞ્ઞો ન કાતબ્બોતિ દસ્સેતિ.

અવિજ્જાય નિવુતોતિ, અવિજ્જાનીવરણેન નિવુતો પટિચ્છાદિતાદીનવો, અઞ્ઞથા કો એત્થ સઙ્ગં જનેય્યાતિ અધિપ્પાયો. **ચતુગન્થેના**તિ, અભિજ્ઝાકાયગન્થાદિના ચતુબ્બિધેન ગન્થેન ગન્થિતો, ગન્થનિયભાવેન વિનદ્ધિતો. **ઓઘસંસીદનો**તિ, ઓઘનિયભાવેન કામોઘાદીસુ ચતૂસુ ઓઘેસુ સંસીદનકો. અપ્પહીનભાવેન સન્તાને અનુ અનુ સેન્તીતિ અનુસયા, કામરાગાદયો અનુસયા. તેસં જાલેન ઓત્થતો અભિભૂતોતિ **અનુસયાજાલમોત્થતો**. મકારો પદસન્ધિકરો, ગાથાસુખત્થં દીઘં કત્વા વુત્તં. કામચ્છન્દાદિના પઞ્ચવિધેન નીવરણેન યુત્તો અધિમુત્તોતિ **પઞ્ચનીવરણે યુત્તો**, કરણત્થે ભુમ્મવચનં.

કામવિતક્કાદિના મિચ્છાવિતક્કેન સમપ્પિતો સમસ્સિતોતિ **વિતક્કેન સમપ્પિતો**. **તણ્હામૂલેનાનુગતો**તિ, તણ્હાસઙ્ખાતેન ભવમૂલેન અનુબદ્ધો. **મોહચ્છાદનછાદિતો**તિ, સમ્મોહસઙ્ખાતેન આવરણેન પલિગુણ્ઠિતો. સબ્બમેતં સવિઞ્ઞાણકં કરજકાયં સન્ધાય વદતિ. સવિઞ્ઞાણકો હિ અત્તભાવો ''ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સ કાયો તિટ્ઠતિ, અયઞ્ચેવ કાયો બહિદ્ધા ચ નામરૂપ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧.૧૪૭) કાયોતિ વુચ્ચતિ, **એવાયં વત્તતે કાયો**તિ એવં ''નાનાકુલમલસમ્પુણ્ણો''તિઆદિના ''અવિજ્જાય નિવુતો''તિઆદિના ચ વુત્તપ્પકારેન અયં કાયો વત્તતિ, વત્તન્તો ચ **કમ્મયન્તેન** સુકતદુક્કટેન કમ્મસઙ્ખાતેન યન્તેન **યન્તિતો** સઙ્ઘટિતો. યથા વા ખેમન્તં ગન્તું ન સક્કોતિ, તથા સઙ્ખોભિતો સુગતિદુગ્ગતીસુ વત્તતિ પરિબ્ભમતિ. **સમ્પત્તિ ચ વિપત્યન્તા**તિ યા એત્થ સમ્પત્તિ, સા વિપત્તિપરિયોસાના. સબ્બઞ્હિ યોબ્બનં જરાપરિયોસાનં, સબ્બં આરોગ્યં બ્યાધિપરિયોસાનં, સબ્બં જીવિતં મરણપરિયોસાનં, સબ્બો સમાગમો વિયોગપરિયોસાનો. તેનાહ ''**નાનાભાવો વિપજ્જતી**''તિ. **નાનાભાવો**તિ, વિનાભાવો વિપ્પયોગો, સો કદાચિ વિપ્પયુઞ્જકસ્સ વસેન, કદાચિ વિપ્પયુઞ્જિતબ્બસ્સ વસેનાતિ વિવિધં પજ્જતિ પાપુણીયતિ.

યેમં કાયં મમાયન્તીતિ યે અન્ધબાલા પુથુજ્જના એવં અસુભં અનિચ્ચં અધુવં દુક્ખં અસારં ઇમં કાયં ''મમ ઇદ''ન્તિ ગણ્હન્તા મમાયન્તિ છન્દરાગં ઉપ્પાદેન્તિ, તે જાતિઆદીહિ નિરયાદીહિ ચ **ઘોરં** ભયાનકં અપણ્ડિતેહિ અભિરમિતબ્બતો કટસિસઙ્ખાતં સંસારં પુનપ્પુનં જનનમરણાદીહિ વડ્ઢેન્તિ, તેનાહ ''**આદિયન્તિ પુનબ્ભવ**''ન્તિ.

યેમં કાયં વિવજ્જેન્તિ, ગૂથલિત્તંવ પન્નગન્તિ યથા નામ પુરિસો સુખકામો જીવિતુકામો ગૂથગતં આસીવિસં દિસ્વા જિગુચ્છનિયતાય વા સપ્પટિભયતાય વા વિવજ્જેતિ ન અલ્લીયતિ, એવમેવં યે પણ્ડિતા કુલપુત્તા અસુચિભાવેન જેગુચ્છં અનિચ્ચાદિભાવેન સપ્પટિભયં ઇમં કાયં વિવજ્જેન્તિ છન્દરાગપ્પહાનેન પજહન્તિ. તે ભવમૂલં અવિજ્જં ભવતણ્હઞ્ચ વમિત્વા છડ્ડેત્વા અચ્ચન્તમેવ પહાય તતો એવ સબ્બસો અનાસવા સઉપાદિસેસાય અનુપાદિસેસાય ચ નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિસ્સન્તીતિ.

કપ્પત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. વઙ્ગન્તપુત્તઉપસેનત્થેરગાથાવણ્ણના

વિવિત્તં અપ્પનિગ્ઘોસન્તિઆદિકા આયસ્મતો ઉપસેનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણમાનો સત્થારં એકં ભિક્ખું સમન્તપાસાદિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સત્થુ અધિકારકમ્મં કત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે નાલકગામે રૂપસારીબ્રાહ્મણિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ, **ઉપસેનો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો

પબ્બજિત્વા ઉપસમ્પદાય એકવસ્સિકો ‘‘અરિયગબ્ભં વડ્ઢેમી’’તિ એકં કુલપુત્તં અત્તનો સન્તિકે ઉપસમ્પાદેત્વા તેન સદ્ધિં સત્થુ સન્તિકં ગતો. સત્થારા યસ્સ તસ્સ અવસ્સિકસ્સ ભિક્ખુનો સદ્ધિવિહારિકભાવં સુત્વા, ‘‘અતિલહું ખો ત્વં, મોઘપુરિસ, બાહુલ્લાય આવત્તો’’તિ (મહાવ॰ ૭૫) ગરહિતો. ‘‘ઇદાનાહં યદિપિ પરિસં નિસ્સાય સત્થારા ગરહિતો, પરિસંયેવ પન નિસ્સાય સત્થુ પાસંસોપિ ભવિસ્સામી’’તિ વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૮૬-૯૬) –

‘‘પદુમુત્તરં ભગવન્તં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં;
પબ્ભારમ્હિ નિસીદન્તં, ઉપગચ્છિં નરુત્તમં.

‘‘કણિકારપુપ્ફં દિસ્વા, વણ્ટે છેત્વાનહં તદા;
અલઙ્કરિત્વા છત્તમ્હિ, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘પિણ્ડપાતઞ્ચ પાદાસિં, પરમન્નં સુભોજનં;
બુદ્ધેન નવમે તત્થ, સમણે અટ્ઠ ભોજયિં.

‘‘અનુમોદિ મહાવીરો, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
ઇમિના છત્તદાનેન, પરમન્નપવેચ્છના.

‘‘તેન ચિત્તપ્પસાદેન, સમ્પત્તિમનુભોસ્સસિ;
છત્તિંસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘એકવીસતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘સાસને દિબ્બમાનમ્હિ, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો.

‘‘ઉપસેનોતિ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો;
સમન્તપાસાદિકત્તા, અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસ્સતિ.

‘‘ચરિમં વત્તતે મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, જેત્વા મારં સવાહનં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સયમ્પિ સબ્બે ધુતઙ્ગધમ્મે સમાદાય વત્તતિ, અઞ્ઞેપિ તદત્થાય સમાદપેતિ , તેન નં ભગવા સમન્તપાસાદિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો અપરેન સમયેન કોસમ્બિયં કલહે ઉપ્પન્ને ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ દ્વિધાભૂતે

એકેન ભિક્ખુના તં કલહં પરિવજ્જિતુકામેન ‘‘એતરહિ ખો કલહો ઉપ્પન્નો, સઙ્ઘો દ્વિધાભૂતો, કથં નુ ખો મયા પટિપજ્જિતબ્બ’’ન્તિ પુટ્ઠો વિવેકવાસતો પટ્ઠાય તસ્સ પટિપત્તિં કથેન્તો –

૫૭૭.‘‘વિવિત્તં અપ્પનિગ્ઘોસં, વાળમિગનિસેવિતં;
સેવે સેનાસનં ભિક્ખુ, પટિસલ્લાનકારણા.

૫૭૮.‘‘સઙ્કારપુઞ્જા આહત્વા, સુસાના રથિયાહિ ચ;
તતો સઙ્ઘાટિકં કત્વા, લૂખં ધારેય્ય ચીવરં.

૫૭૯.‘‘નીચં મનં કરિત્વાન, સપદાનં કુલા કુલં;
પિણ્ડિકાય ચરે ભિક્ખુ, ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો.

૫૮૦.‘‘લૂખેનપિ વા સન્તુસ્સે, નાઞ્ઞં પત્થે રસં બહું;
રસેસુ અનુગિદ્ધસ્સ, ઝાને ન રમતી મનો.

૫૮૧.‘‘અપ્પિચ્છો ચેવ સન્તુટ્ઠો, પવિવિત્તો વસે મુનિ;
અસંસટ્ઠો ગહટ્ઠેહિ, અનાગારેહિ ચૂભયં.

૫૮૨.‘‘યથા જળો વ મૂગો વ, અત્તાનં દસ્સયે તથા;
નાતિવેલં સમ્ભાસેય્ય, સઙ્ઘમજ્ઝમ્હિ પણ્ડિતો.

૫૮૩.‘‘ન સો ઉપવદે કઞ્ચિ, ઉપઘાતં વિવજ્જયે;
સંવુતો પાતિમોક્ખસ્મિં, મત્તઞ્ઞૂ ચસ્સ ભોજને.

૫૮૪. ‘‘સુગ્ગહીતનિમિત્તસ્સ, ચિત્તસ્સુપ્પાદકોવિદો.

સમથં અનુયુઞ્જેય્ય, કાલેન ચ વિપસ્સનં.

૫૮૫.‘‘વીરિયસાતચ્ચસમ્પન્નો, યુત્તયોગો સદા સિયા;
ન ચ અપ્પત્વા દુક્ખન્તં, વિસ્સાસં એય્ય પણ્ડિતો.

૫૮૬.‘‘એવં વિહરમાનસ્સ, સુદ્ધિકામસ્સ ભિક્ખુનો;
ખીયન્તિ આસવા સબ્બે, નિબ્બુતિઞ્ચાધિગચ્છતી’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **વિવિત્તન્તિ**, જનવિવિત્તં સુઞ્ઞં અરઞ્ઞાદિં. **અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ**, નિસ્સદ્દં સદ્દસઙ્ઘટ્ટનરહિતં. **વાળમિગનિસેવિતન્તિ**, સીહબ્યગ્ઘદીપિવાળમિગેહિ ચરિતં. ઇમિનાપિ જનવિવેકંયેવ દસ્સેતિ પન્તસેનાસનભાવદીપનતો. **સેનાસનન્તિ**, સયિતું આસયિતુઞ્ચ યુત્તભાવેન વસનટ્ઠાનં ઇધ સેનાસનન્તિ અધિપ્પેતં.

પટિસલ્લાનકારણાતિ, પટિસલ્લાનનિમિત્તં, નાનારમ્મણતો નિવત્તેત્વા કમ્મટ્ઠાનેયેવ ચિત્તસ્સ પટિ પટિ સમ્મદેવ અલ્લીયનત્થં.

એવં ભાવનાનુરૂપં સેનાસનં નિદ્દિસન્તો સેનાસને સન્તોસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ચીવરાદીસુપિ તં દસ્સેતું "**સંકારપુઞ્જા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સંકારપુઞ્જા**તિ સંકારાનં પુઞ્જં સંકારપુઞ્જં, તતો કચવરટ્ઠાના. **આહત્વા**તિ આહરિત્વા. **તતો**તિ તથા આહટચોળક્ખણ્ડેહિ. કરણે હિ ઇદં નિસ્સક્કવચનં **લૂખન્તિ** સત્થલૂખરજનલૂખાદિના લૂખં અવણ્ણામટ્ઠં. **ધારેય્યા**તિ નિવાસનાદિવસેન પરિહરેય્ય, એતેન ચીવરસન્તોસં વદતિ.

નીચ મનં કરિત્વાનાતિ "અન્તમિદં, ભિક્ખવે, જીવિકાન"ન્તિઆદિકં (ઇતિવુ॰ ૯૧; સં॰ નિ॰ ૩.૮૦) સુગતોવાદં અનુસ્સરિત્વા નિહતમાનદપ્પં ચિત્તં કત્વા. **સપદાનન્તિ** ઘરેસુ અવખણ્ડરહિતં; અનુઘરન્તિ અત્થો. તેનાહ "**કુલા કુલ**"ન્તિ. **કુલા કુલન્તિ** કુલતો કુલં, કુલાનુપુબ્બિયા ઘરપટિપાટિયાતિ અત્થો. **પિણ્ડિકાયા**તિ મિસ્સકભિક્ખાય, ઇમિના પિણ્ડપાતસન્તોસં વદતિ. **ગુત્તદ્વારો**તિ સુપિહિતચક્ખાદિદ્વારો. **સુસંવુતો**તિ હત્થકુક્કુચ્ચાદીનં અભાવેન સુટ્ઠુ સંવુતો.

લૂખેનપિ વાતિ અપિસદ્દો સમુચ્ચયે, વા-સદ્દો વિકપ્પે. ઉભયેનપિ લૂખેનપિ અપ્પેનપિ યેન કેનચિ સુલભેન ઇતરીતરેન **સન્તુસ્સે** સમં સમ્મા તુસ્સેય્ય. તેનાહ "**નાઞ્ઞં પત્થે રસં બહુ**"ન્તિ. **નાઞ્ઞં પત્થે રસં બહુન્તિ** અત્તના યથાલદ્ધતો અઞ્ઞં મધુરાદિરસં બહું પણીતઞ્ચ ન પત્થેય્ય ન પિહેય્ય, ઇમિના ગિલાનપચ્ચયેપિ સન્તોસો દસ્સિતો હોતિ. રસેસુ ગેધવારણત્થં પન કારણં વદન્તો **રસેસુ અનુગિદ્ધસ્સ, ઝાને ન રમતી મનો**"તિ આહ. ઇન્દ્રિયસંવરમ્પિ અપરિપૂરેન્તસ્સ કુતો વિક્ખિત્તચિત્તસમાધાનન્તિ અધિપ્પાયો.

એવં ચતૂસુ પચ્ચયેસુ સલ્લેખપટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અવસિટ્ઠકથાવત્થૂનિ દસ્સેતું "**અપ્પિચ્છો ચેવા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અપ્પિચ્છો**તિ, અનિચ્છો ચતૂસુ પચ્ચયેસુ ઇચ્છારહિતો, તેન ચતુબ્બિધપચ્ચયેસુ તણ્હુપ્પાદવિક્ખમ્ભનમાહ. **સન્તુટ્ઠો**તિ, ચતૂસુ પચ્ચયેસુ યથાલાભસન્તોસાદિના સન્તુટ્ઠો. યો હિ –

> "અતીતં નાનુસોચેય્ય, નપ્પજપ્પેય્યનાગતં;
> પચ્ચુપ્પન્નેન યાપેય્ય, સો 'સન્તુટ્ઠો'તિ પવુચ્ચતી"તિ.

પવિવિત્તોતિ ગણસઙ્ગણિકં પહાય કાયેન પવિવિત્તો વૂપકટ્ઠો. ચિત્તવિવેકાદિકે હિ પરતો વક્ખતિ. **વસે**તિ સબ્બત્થ યોજેતબ્બં. મોનેય્યધમ્મસમન્નાગમેન **મુનિ. અસંસટ્ઠો**તિ દસ્સનસવનસમુલ્લપનસમ્ભોગકાયસંસગ્ગાનં અભાવેન અસંસટ્ઠો યથાવુત્તસંસગ્ગરહિતો. **ઉભયન્તિ**, ગહટ્ઠેહિ અનાગારેહિ ચાતિ ઉભયેહિપિ અસંસટ્ઠો. કરણે હિ ઇદં પચ્ચત્તવચનં.

અત્તાનં દસ્સયે તથાતિ અજળો અમૂગોપિ સમાનો યથા જળો વા મૂગો વા, તથા અત્તાનં દસ્સેય્ય, એતેન પાગબ્બિયપ્પહાનમાહ. **જળો વ મૂગો વા**તિ ચ ગાથાસુખત્થં રસ્સત્તં કતં, સમુચ્ચયત્થો ચ વાસદ્દો. **નાતિવેલં સમ્ભાસેય્યા**તિ અતિવેલં અતિક્કન્તપમાણં ન ભાસેય્ય, મત્તભાણી અસ્સાતિ અત્થો. **સઙ્ઘમજ્ઝમ્હી**તિ ભિક્ખુસઙ્ઘે, જનસમૂહે વા.

ન સો ઉપવદે કઞ્ચીતિ સો યથાવુત્તપટિપત્તિકો ભિક્ખુ હીનં વા મજ્ઝિમં વા ઉક્કટ્ઠં વા યંકિઞ્ચિ ન વાચાય ઉપવદેય્ય. **ઉપઘાતં વિવજ્જયે**તિ કાયેન ઉપઘાતં પરિવિહેઠનં વજ્જેય્ય. **સંવુતો પાતિમોક્ખસ્મિ**ન્તિ પાતિમોક્ખમ્હિ પાતિમોક્ખસંવરસીલે સંવુતો અસ્સ, પાતિમોક્ખસંવરેન પિહિતકાયવાચો સિયાતિ અત્થો. **મત્તઞ્ઞૂ ચસ્સ ભોજને**તિ પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગવિસ્સજ્જનેસુ ભોજને પમાણઞ્ઞૂ સિયા.

સુગ્ગહીતનિમિત્તસ્સાતિ ''એવં મે મનસિ કરોતો ચિત્તં સમાહિતં અહોસી''તિ તદાકારં સલ્લક્ખેન્તો સુટ્ઠુ ગહિતસમાધિનિમિત્તો અસ્સ. ''સુગ્ગહીતનિમિત્તો સો''તિપિ પાઠો, સો યોગીતિ અત્થો. **ચિત્તસ્સુપ્પાદકોવિદો**તિ એવં ભાવયતો ચિત્તં લીનં હોતિ, ''એવં ઉદ્ધત''ન્તિ લીનસ્સ ઉદ્ધતસ્સ ચ ચિત્તસ્સ ઉપ્પત્તિકારણે કુસલો અસ્સ. લીને હિ ચિત્તે ધમ્મવિચયવીરિયપીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગા ભાવેતબ્બા, ઉદ્ધતે પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગા. સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો પન સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બો. તેનાહ ભગવા – ''યસ્મિઞ્ચ ખો, ભિક્ખવે, સમયે લીનં ચિત્તં હોતિ, કાલો તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભાવનાયા''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). **સમથં અનુયુઞ્જેય્યા**તિ સમથભાવનં ભાવેય્ય, અનુપ્પન્નં સમાધિં ઉપ્પાદેય્ય, ઉપ્પન્નઞ્ચ યાવ વસીભાવપ્પત્તિ, તાવ વડ્ઢેય્ય બ્યૂહેય્યાતિ અત્થો. **કાલેન ચ વિપસ્સન**ન્તિ યથાલદ્ધં સમાધિં નિકન્તિયા અપરિયાદાનેન હાનભાગિયં ઠિતિભાગિયં વા અકત્વા નિબ્બેધભાગિયંવ કત્વા કાલેન વિપસ્સનઞ્ચ અનુયુઞ્જેય્ય. અથ વા **કાલેન ચ વિપસ્સન**ન્તિ સમથં અનુયુઞ્જન્તો તસ્સ થિરીભૂતકાલે સઙ્કોચં અનાપજ્જિત્વા અરિયમગ્ગાધિગમાય વિપસ્સનં અનુયુઞ્જેય્ય. યથાહ –

''અથ વા સમાધિલાભેન, વિવિત્તસયનેન વા;
ભિક્ખુ વિસ્સાસમાપાદિ, અપ્પત્તો આસવક્ખય''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૭૧-૨૭૨);

તેન વુત્તં – ''**વીરિયસાતચ્ચસમ્પન્નો**''તિઆદિ. સતતભાવો **સાતચ્ચં**, વીરિયસ્સ સાતચ્ચં, તેન સમ્પન્નો સમન્નાગતો, સતતપવત્તવીરિયો, નિચ્ચપગ્ગહિતવીરિયોતિ અત્થો. **યુત્તયોગો સદા સિયા**તિ સબ્બકાલં ભાવનાનુયુત્તો સિયા. **દુક્ખન્ત**ન્તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તં પરિયોસાનં નિરોધં નિબ્બાનં અપ્પત્વા વિસ્સાસં **ન એય્ય** ન ગચ્છેય્ય. ''અહં પરિસુદ્ધસીલો ઝાનલાભી અભિઞ્ઞાલાભી વિપસ્સનં મત્થકં પાપેત્વા ઠિતો''તિ વા વિસ્સટ્ઠો ન ભવેય્યાતિ અત્થો.

એવં વિહરમાનસ્સાતિ, એવં વિવિત્તસેનાસનસેવનાદિના વિપસ્સનાવસેન યુત્તયોગતાપરિયોસાનેન વિધિના વિહરન્તસ્સ. **સુદ્ધિકામસ્સા**તિ, ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિં અચ્ચન્તવિસુદ્ધિં નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચ ઇચ્છન્તસ્સ. સંસારે ભયસ્સ ઇક્ખતો **ભિક્ખુનો**, કામાસવાદયો સબ્બે **આસવા ખીયન્તિ** ખયં અબ્ભત્થં ગચ્છન્તિ, તેસં ખયગમનેનેવ સઉપાદિસેસઅનુપાદિસેસપભેદં દુવિધમ્પિ નિબ્બાનં **અધિગચ્છતિ** પાપુણાતિ.

એવં થેરો તસ્સ ભિક્ખુનો ઓવાદદાનાપદેસેન અત્તના તથાપટિપન્નભાવં દીપેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

વઙ્ગન્તપુત્તઉપસેનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. (અપર)-ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના

વિજાનેય્ય સકં અત્થન્તિઆદિકા આયસ્મતો અપરસ્સ ગોતમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા અમ્હાકં ભગવતો ઉપ્પત્તિતો

પુરેતરમેવ સાવત્થિયં ઉદિચ્ચબ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા, વાદમગ્ગં ઉગ્ગહેત્વા અત્તનો વાદસ્સ ઉપરિ ઉત્તરિં વદન્તં અલભન્તો તેહિ તેહિ વિગ્ગાહિકકથં અનુયુત્તો વિચરતિ. અથ અમ્હાકં ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન યસાદિકે વેનેય્યે વિનેત્વા અનાથપિણ્ડિકસ્સ અભિયાચનાય સાવત્થિં ઉપગચ્છિ. તદા સત્થુ જેતવનપટિગ્ગહે પટિલદ્ધસદ્ધો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. સત્થા અઞ્ઞતરં પિણ્ડચારિકં ભિક્ખું આણાપેસિ – ''ભિક્ખુ, ઇમં પબ્બાજેહી''તિ. સો તેન પબ્બાજિયમાનો ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પાપુણિત્વા કોસલજનપદં ગન્ત્વા તત્થ ચિરં વસિત્વા પુન સાવત્થિં પચ્ચાગમિ. તં બહૂ ઞાતકા બ્રાહ્મણમહાસાલા ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસિત્વા નિસિન્ના ''ઇમસ્મિં લોકે બહૂ સમણબ્રાહ્મણા સંસારે સુદ્ધિવાદા, તેસુ કતમેસં નુ ખો વાદો નિય્યાનિકો, કથં પટિપજ્જન્તો સંસારતો સુજ્ઝતી''તિ પુચ્છિંસુ. થેરો તેસં તમત્થં પકાસેન્તો –

૫૮૭.''વિજાનેય્ય સકં અત્થં, અવલોકેય્યાથ પાવચનં;
યઞ્ચેત્થ અસ્સ પતિરૂપં, સામઞ્ઞં અજ્ઝુપગતસ્સ.

૫૮૮.''મિત્તં ઇધ ચ કલ્યાણં, સિક્ખા વિપુલં સમાદાનં;
સુસ્સૂસા ચ ગરૂનં, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૮૯.''બુદ્ધેસુ સગારવતા, ધમ્મે અપચિતિ યથાભૂતં;
સઙ્ઘે ચ ચિત્તીકારો, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૦.''આચારગોચરે યુત્તો, આજીવો સોધિતો અગારય્હો;
ચિત્તસ્સ ચ સણ્ઠપનં, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૧.''ચારિત્તં અથ વારિત્તં, ઇરિયાપથિયં પસાદનિયં;
અધિચિત્તે ચ આયોગો, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૨.''આરઞ્ઞકાનિ સેનાસનાનિ, પન્તાનિ અપ્પસદ્દાનિ;
ભજિતબ્બાનિ મુનિના, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૩.''સીલઞ્ચ બાહુસચ્ચઞ્ચ, ધમ્માનં પવિચયો યથાભૂતં;
સચ્ચાનં અભિસમયો, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૪.''ભાવેય્ય ચ અનિચ્ચન્તિ, અનત્તસઞ્ઞં અસુભસઞ્ઞઞ્ચ;
લોકમ્હિ ચ અનભિરતિં, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૫.''ભાવેય્ય ચ બોજ્ઝઙ્ગે, ઇદ્ધિપાદાનિ ઇન્દ્રિયાનિ બલાનિ;
અટ્ઠઙ્ગમગ્ગમરિયં, એતં સમણસ્સ પતિરૂપં.

૫૯૬.''તણ્હં પજહેય્ય મુનિ, સમૂલકે આસવે પદાલેય્ય;
વિહરેય્ય વિપ્પમુત્તો, એતં સમણસ્સ પતિરૂપ''ન્તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **વિજાનેય્ય સકં અત્થન્**તિ, વિઞ્ઞૂજાતિકો પુરિસો અત્તનો અત્થં યાથાવતો વિચારેત્વા જાનેય્ય. વિચારેન્તો ચ **અવલોકેય્યાથ પાવચનં** ઇધ લોકે પુથુસમણબ્રાહ્મણેહિ સમ્માસમ્બુદ્ધેન ચ પવુત્તં પાવચનં, સમયો. તત્થ યં નિય્યાનિકં, તં ઓલોકેય્ય પઞ્ઞાચક્ખુના પસ્સેય્ય. ઇમે હિ નાનાતિત્થિયા સમણબ્રાહ્મણા અનિચ્ચે ‘‘નિચ્ચ’’ન્તિ, અનત્તનિ ‘‘અત્તા’’તિ, અસુદ્ધિમગ્ગઞ્ચ ‘‘સુદ્ધિમગ્ગો’’તિ મિચ્છાભિનિવેસિનો અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ વિરુદ્ધવાદા, તસ્મા નેસં વાદો અનિય્યાનિકો. સમ્માસમ્બુદ્ધો પન ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા, સબ્બે ધમ્મા અનત્તા, સન્તં નિબ્બાન’’ન્તિ સયમ્ભૂઞાણેન યથાભૂતં અબ્ભઞ્ઞાય પવેદેતિ, તસ્મા ‘‘તસ્સ વાદો નિય્યાનિકો’’તિ સત્થુ સાસનમહન્તતં ઓલોકેય્યાતિ અત્થો. **યઞ્ચેત્થ અસ્સ પતિરૂપં, સામઞ્ઞં અજ્ઝૂપગતસ્સા**તિ, સામઞ્ઞં સમણભાવં પબ્બજ્જં ઉપગતસ્સ કુલપુત્તસ્સ યં એત્થ સાસને પબ્બજિતભાવે વા પતિરૂપં યુત્તરૂપં સારુપ્પં અસ્સ સિયા, તમ્પિ અપલોકેય્ય.

કિં પન તન્તિ આહ ‘‘**મિત્તં ઇધ ચ કલ્યાણ**’’ન્તિઆદિ. ઇમસ્મિં સાસને કલ્યાણમિત્તં સેવિયમાનં સમણસ્સ પતિરૂપન્તિ યોજના. એસ નયો ઇતરેસુપિ. કલ્યાણમિત્તઞ્હિ નિસ્સાય અકુસલં પજહતિ, કુસલં ભાવેતિ, સુદ્ધમત્તાનં પરિહરતિ. **સિક્ખા વિપુલં સમાદાનન્**તિ વિપુલં સિક્ખાસમાદાનં, મહતિયા નિબ્બાનાવહાય અધિસીલાદિસિક્ખાય અનુટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **સુસ્સૂસા ચ ગરૂનન્**તિ ગરૂનં આચરિયુપજ્ઝાયાદીનં કલ્યાણમિત્તાનં ઓવાદસ્સ સોતુકમ્યતા પારિચરિયા ચ. **એતન્**તિ કલ્યાણમિત્તસેવનાદિ.

બુદ્ધેસુ સગારવતાતિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેસુ ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા’’તિ ગારવયોગો ગરુચિત્તીકારો. **ધમ્મે અપચિતિ યથાભૂતન્**તિ અરિયધમ્મે યાથાવતો અપચાયનં આદરેન અભિપૂજનં. **સઙ્ઘે**તિ અરિયસઙ્ઘે. **ચિત્તીકારો**તિ સક્કારો સમ્માનનં. **એતન્**તિ રતનત્તયગરુકરણં.

આચારગોચરે યુત્તોતિ કાયિકવાચસિકવીતિક્કમનસઙ્ખાતં અનાચારં, પિણ્ડપાતાદીનં અત્થાય ઉપસઙ્કમિતું અયુત્તટ્ઠાનભૂતં વેસિયાદિઅગોચરઞ્ચ પહાય કાયિકવાચસિકઅવીતિક્કમનસઙ્ખાતેન આચારેન પિણ્ડપાતાદીનં અત્થાય ઉપસઙ્કમિતું યુત્તટ્ઠાનભૂતેન ગોચરેન ચ યુત્તો સમ્પન્નો, સમ્પન્નઆચારગોચરોતિ અત્થો. **આજીવો સોધિતો**તિ વેળુદાનાદિં બુદ્ધપટિકુટ્ઠં અનેસનં પહાય અનવજ્જુપ્પાદે પચ્ચયે સેવન્તસ્સ આજીવો સોધિતો હોતિ સુવિસુદ્ધો, સોધિતત્તા એવ **અગારય્હો** વિઞ્ઞૂહિ. **ચિત્તસ્સ ચ સણ્ઠપનન્**તિ યથા ચક્ખાદિદ્વારેહિ રૂપાદિઆરમ્મણેસુ અભિજ્ઝાદયો નપ્પવત્તન્તિ, એવં દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તાદિવસેન ચિત્તસ્સ સમ્મા ઠપનં. **એતન્**તિ આચારગોચરસમ્પત્તિ આજીવપારિસુદ્ધિ ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતાતિ એતં તયં.

ચારિત્તન્તિ ચરિત્વા પરિપૂરેતબ્બસીલં. **વારિત્તન્**તિ વિરતિયા અકરણેન પરિપૂરેતબ્બસીલં. **ઇરિયાપથિયં પસાદનિયન્**તિ પરેસં પસાદાવહં આકપ્પસમ્પત્તિનિમિત્તં ઇરિયાપથનિસ્સિતં સમ્પજઞ્ઞં. **અધિચિત્તે ચ આયોગો**તિ સમથવિપસ્સનાસુ અનુયોગો ભાવના.

આરઞ્ઞકાનીતિ અરઞ્ઞે પરિયાપન્નાનિ. **પન્તાની**તિ વિવિત્તાનિ.

સીલન્તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. હેટ્ઠા હિ ભિન્દિત્વા વુત્તં, ઇધ અભિન્દિત્વા વદતિ. **બાહુસચ્ચન્**તિ બહુસ્સુતભાવો. સો હિ ભાવનાનુયોગસ્સ બહુકારો, બોજ્ઝઙ્ગકોસલ્લઅનુત્તરસીતિભાવઅધિચિત્તયુત્તતાદીસુ સમ્મા પવિચયબહુલસ્સ

સમથવિપસ્સનાનુયોગો સમ્પજ્જતિ. **ધમ્માનં પવિચયો યથાભૂત**ન્તિ રૂપારૂપધમ્માનં અવિપરીતસલક્ખણતો સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ પરિવીમંસા. ઇમિના અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સનમાહ. **સચ્ચાનં અભિસમયો**તિ દુક્ખાદીનં અરિયસચ્ચાનં પરિઞ્ઞાભિસમયાદિવસેન પટિવેધો.

સ્વાયં સચ્ચાભિસમયો યથા હોતિ, તં દસ્સેતું ''**ભાવેય્યા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ભાવેય્ય ચ અનિચ્ચ**ન્તિ ''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા''તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૨૭૭) અવિભાગતો ''યં કિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્ન''ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૨; સં॰ નિ॰ ૩.૪૯) વિભાગતો વા સબ્બસઙ્ખારેસુ અનિચ્ચસઞ્ઞં ભાવેય્ય ઉપ્પાદેય્ય ચેવ વડ્ઢેય્ય ચાતિ અત્થો. **અનત્તસઞ્ઞ**ન્તિ, ''સબ્બે ધમ્મા અનત્તા''તિ પવત્તં અનત્તસઞ્ઞઞ્ચ ભાવેય્યાતિ યોજના. એવં સેસેસુપિ. **અસુભસઞ્ઞ**ન્તિ, કરજકાયે સબ્બસ્મિમ્પિ વા તેભૂમકસઙ્ખારે કિલેસાસુચિપગ્ઘરણતો ''અસુભા''તિ પવત્તસઞ્ઞં. દુક્ખસઞ્ઞાપરિવારા હિ અયં, એતેનેવ ચેત્થ દુક્ખસઞ્ઞાપિ ગહિતાતિ વેદિતબ્બં. **લોકમ્હિ ચ અનભિરતિ**ન્તિ સબ્બલોકે તેભૂમકેસુ સઙ્ખારેસુ અનાભિરતિસઞ્ઞં. એતેન આદીનવાનુપસ્સનં નિબ્બિદાનુપસ્સનઞ્ચ વદતિ.

એવં પન વિપસ્સનાભાવનં અનુયુત્તો તં ઉસ્સુક્કાપેન્તો ઇમે ધમ્મે વડ્ઢેય્યાતિ દસ્સેન્તો ''**ભાવેય્ય ચ બોજ્ઝઙ્ગે**''તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – બોધિયા સતિઆદિસત્તવિધધમ્મસામગ્ગિયા, બોધિસ્સ વા તંસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા, સતિઆદયો ધમ્મા. તે સતિઆદિકે સત્તબોજ્ઝઙ્ગે, છન્દઆદીનિ ચત્તારિ ઇદ્ધિપાદાનિ, સદ્ધાદીનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ, સદ્ધાદીનિયેવ પઞ્ચ બલાનિ, સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં વસેન અટ્ઠઙ્ગઅરિયમગ્ગઞ્ચ. ચ-સદ્દેન સતિપટ્ઠાનાનિ સમ્મપ્પધાનાનિ ચ ગહિતાનીતિ સબ્બેપિ સત્તતિંસપ્પભેદે બોધિપક્ખિયધમ્મે ભાવેય્ય ઉપ્પાદેય્ય ચેવ વડ્ઢેય્ય ચ. તત્થ યદેતેસં પઠમમગ્ગક્ખણે ઉપ્પાદનં, ઉપરિમગ્ગક્ખણે ચ વડ્ઢનં, એતં **સમણસ્સ** ભિક્ખુનો સારુપ્પન્તિ.

એવં બોધિપક્ખિયસત્તતિંસધમ્મે ભાવેન્તો યથા મગ્ગસચ્ચં ભાવનાભિસમયવસેન અભિસમેતિ, એવં સમુદયસચ્ચં પહાનાભિસમયવસેન, નિરોધસચ્ચં સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન અભિસમેતીતિ દસ્સેન્તો ''**તણ્હં પજહેય્યા**''તિ ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **તણ્હં પજહેય્યા**તિ, કામતણ્હાદિપભેદં સબ્બં તણ્હં અરિયમગ્ગેન અનવસેસતો સમુચ્છિન્દેય્ય, મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં, તેન સમન્નાગતત્તા **મુનિ**. **સમૂલકે આસવે પદાલેય્યા**તિ કામરાગાનુસયાદિસમૂલકે કામાસવાદિકે સબ્બેપિ આસવે ભિન્દેય્ય સમુચ્છિન્દેય્ય. **વિહરેય્ય વિપ્પમુત્તો**તિ એવં સબ્બસો કિલેસાનં પહીનત્તા સબ્બધિ વિમુત્તો સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગં નિરોધં નિબ્બાનં સચ્છિકત્વા વિહરેય્ય. **એત**ન્તિ યદેતં વિહરણં, એતં સમણસ્સ સમિતપાપસ્સ ભિક્ખુનો પતિરૂપં સારુપ્પન્તિ અત્થો.

એવં થેરો સમણસારુપ્પપટિપત્તિકિત્તનમુખેન સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં તબ્બિલોમતો બાહિરકસમયસ્સ અનિય્યાનિકતઞ્ચ વિભાવેસિ. તં સુત્વા તે બ્રાહ્મણમહાસાલા સાસને અભિપ્પસન્ના સરણાદીસુ પતિટ્ઠહિંસુ.

(અપર)-ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દસકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. એકાદસનિપાતો

૧. સંકિચ્ચત્થેરગાથાવણ્ણના

એકાદસનિપાતે **કિં તવત્થો વને તાતા**તિઆદિકા આયસ્મતો સંકિચ્ચત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્મિં કુચ્છિગતેયેવ માતા બ્યાધિતા હુત્વા કાલમકાસિ. તસ્સા સુસાનં નેત્વા ઝાપિયમાનાય ગબ્ભાસયો ન ઝાયિ. મનુસ્સા સૂલેહિ કુચ્છિં વિજ્ઝન્તા દારકસ્સ અક્ખિકોટિં પહરિંસુ. તે તં વિજ્ઝિત્વા અઙ્ગારેહિ પટિચ્છાદેત્વા પક્કમિંસુ. કુચ્છિપદેસોપિ ઝાયિ, અઙ્ગારમત્થકે પન સુવણ્ણબિમ્બસદિસો દારકો પદુમગબ્ભે નિપન્નો વિય અહોસિ. પચ્છિમભવિકસત્તસ્સ હિ સિનેરુના ઓત્થરિયમાનસ્સપિ અરહત્તં અપ્પત્વા જીવિતક્ખયો નામ નત્થિ.

પુનદિવસે આળાહનટ્ઠાનં ગતા મનુસ્સા તથાનિપન્નં દારકં દિસ્વા અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતા દારકં આદાય ગામં પવિસિત્વા નેમિત્તકે પુચ્છિંસુ. નેમિત્તકા ''સચે અયં દારકો અગારં અજ્ઝાવસિસ્સતિ, યાવ સત્તમા કુલપરિવટ્ટા દુગ્ગતા ભવિસ્સન્તિ. સચે પબ્બજિસ્સતિ, પઞ્ચહિ સમણસતેહિ પરિવુતો વિચરિસ્સતી''તિ આહંસુ. ઞાતકા ''હોતુ, વડ્ઢિતકાલે અમ્હાકં અય્યસ્સ સારિપુત્તત્થેરસ્સ સન્તિકે તં પબ્બાજેસ્સામા''તિ વત્વા સઙ્કુના છિન્નક્ખિકોટિતાય **સંકિચ્ચો**તિ વદન્તા અપરભાગે **સંકિચ્ચો**તિ વોહરિંસુ. સો સત્તવસ્સિકકાલે અત્તનો ગબ્ભગતસ્સેવ માતુ મરણં, ગબ્ભે ચ અત્તનો પવત્તિં સુત્વા સંવેગજાતો ''પબ્બજિસ્સામી''તિ આહ. ઞાતકા ''સાધુ, તાતા''તિ ધમ્મસેનાપતિસ્સ સન્તિકં નેત્વા, ''ભન્તે, ઇમં પબ્બાજેથા''તિ અદંસુ. થેરો તં તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં દત્વા પબ્બાજેસિ. સો ખુરગ્ગેયેવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા તિંસમત્તેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં અરઞ્ઞે વિહરન્તો ચે ચોરહત્થતો મોચેત્વા સયમ્પિ તે ચોરે દમેત્વા પબ્બાજેત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં વિહારે બહૂહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં વિહરન્તો તે વિવાદપસુતે દિસ્વા ''અઞ્ઞત્થ ગચ્છામી''તિ ભિક્ખૂ આપુચ્છિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **ધમ્મપદવત્થુમ્હિ** (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૧.સઙ્કિચ્ચસામણેરવત્થુ) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બો. અથ નં અઞ્ઞતરો ઉપાસકો ઉપટ્ઠાતુકામો આસન્નટ્ઠાને વાસં યાચન્તો –

૫૯૭.''કિં તવત્થો વને તાત, ઉજ્જુહાનોવ પાવુસે;
વેરમ્ભા રમણીયા તે, પવિવેકો હિ ઝાયિન''ન્તિ. –

પઠમં ગાથમાહ. તં સુત્વા થેરો –

૫૯૮.''યથા અબ્ભાનિ વેરમ્ભો, વાતો નુદતિ પાવુસે;
સઞ્ઞા મે અભિકિરન્તિ, વિવેકપટિસઞ્ઞુતા.

૫૯૯.''અપણ્ડરો અણ્ડસમ્ભવો, સીવથિકાય નિકેતચારિકો;
ઉપ્પાદયતેવ મે સતિં, સન્દેહસ્મિં વિરાગનિસ્સિતં.

૬૦૦.''યઞ્ચ અઞ્ઞે ન રક્ખન્તિ, યો ચ અઞ્ઞે ન રક્ખતિ;

સ વે ભિક્ખુ સુખં સેતિ, કામેસુ અનપેક્ખવા.

૬૦૧.‘‘અચ્છોદિકા પુથુસિલા, ગોનઙ્ગલમિગાયુતા;
અમ્બુસેવાલસઞ્છન્ના, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૬૦૨.‘‘વસિતં મે અરઞ્ઞેસુ, કન્દરાસુ ગુહાસુ ચ;
સેનાસનેસુ પન્તેસુ, વાળમિગનિસેવિતે.

૬૦૩.‘‘‘ઇમે હઞ્ઞન્તુ વજ્ઝન્તુ, દુક્ખં પપ્પોન્તુ પાણિનો’;
સઙ્કપ્પં નાભિજાનામિ, અનરિયં દોસસંહિતં.

૬૦૪.‘‘પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૬૦૫.‘‘યસ્સ ચત્થાય પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો.

૬૦૬.‘‘નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા.

૬૦૭.‘‘નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં.
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, સમ્પજાનો પતિસ્સતો’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **કિં તવત્થો વને**તિ **કિ**ન્તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં. વને કો તવત્થો, કિં પયોજનન્તિ અત્થો. **તાતા**તિ દહરસામણેરતાય નં અત્તનો પુત્તટ્ઠાને ઠપેત્વા આલપતિ. **ઉજ્જુહાનોવ પાવુસે**તિ ઉજ્જુહાનો કિર નામ એકો પબ્બતો, સો પન ગહનસઞ્છન્નો બહુસોણ્ડિકન્દરો, તહં તહં સન્દમાનસલિલો , વસ્સકાલે અસપ્પાયો, તસ્મા ઉજ્જુહાનો વા પબ્બતો એતરહિ પાવુસકાલે તવ કિમત્થિયોતિ અત્થો. કેચિ પનેત્થ ‘‘ઉજ્જુહાનો નામ એકો સકુણો સીતં ન સહતિ, વસ્સકાલે વનગુમ્બે નિલીનો અચ્છતી’’તિ વદન્તિ. તેસં મતેન ઉજ્જુહાનસ્સ વિય સકુણસ્સ પાવુસકાલે કો તવ અત્થો વનેતિ? **વેરમ્ભા રમણીયા તે**તિ વેરમ્ભવાતા વાયન્તા કિં તે રમણીયાતિ યોજના. કેચિ ‘‘વેરમ્ભા નામ એકા પબ્બતગુહા, પબ્ભારો’’તિ ચ વદન્તિ. તઞ્ચ ઠાનં ગમનાગમનયુત્તં જનસમ્બાધરહિતં છાયૂદકસમ્પન્નઞ્ચ, તસ્મા વેરમ્ભા રમણીયા, વને વસિતું યુત્તરૂપા. કસ્મા? **પવિવેકો હિ ઝાયિનં** યસ્મા તાદિસાનં ઝાયીનં યત્થ કત્થચિ પવિવેકોયેવ ઇચ્છિતબ્બો, તસ્મા ‘‘દૂરં અરઞ્ઞટ્ઠાનં અગન્ત્વા વેરમ્ભાયં વસ, તાતા’’તિ વદતિ. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – યસ્મા ઝાયીનં પવિવેકક્ખમે નિવાસફાસુકે સેનાસને લદ્ધેયેવ ઝાનાદયો સમ્પજ્જન્તિ, ન અલદ્ધે, તસ્મા ન એવરૂપે સીતકાલે યત્થ કત્થચિ વને વસિતું સક્કા, ગુહાપબ્ભારાદીસુ પન સક્કાતિ.

એવં ઉપાસકેન વુત્તે થેરો વનાદયો એવ મં રમેન્તીતિ દસ્સેન્તો ‘‘**યથા અબ્ભાની**’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યથા પાવુસે કાલે અબ્ભાનિ વલાહકાનિ વેરમ્ભવાતો **નુદતિ** ખિપતિ નીહરતિ, એવમેવ મે ચિત્તં વિવેકપટિસઞ્ઞુતા સઞ્ઞા અભિકિરન્તિ વિવેકટ્ઠાનંયેવ આકડ્ઢન્તિ.

કિઞ્ચ ? **અપણ્ડરો** કાળવણ્ણો, **અણ્ડસમ્ભવો** અણ્ડજો કાકો, **સીવથિકાય** સુસાનટ્ઠાને, **નિકેતચારિકો** તમેવ નિવાસનટ્ઠાનં કત્વા વિચરણકો **ઉપ્પાદયતેવ મે સતિં, સન્દેહસ્મિં વિરાગનિસ્સિત**ન્તિ, કાયસ્મિં વિરાગૂપસંહિતં કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં મય્હં ઉપ્પાદયતિયેવ. એકદિવસં કિર થેરો કાકેન ખજ્જમાનં મનુસ્સકુણપં પસ્સિત્વા અસુભસઞ્ઞં પટિલભિ, તં સન્ધાય એવમાહ. તેન કાયે સબ્બસો છન્દરાગસ્સ નત્થિતાય વનેયેવ વસિતુકામોમ્હીતિ દસ્સેતિ. **યઞ્ચાતિ ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, તેન અઞ્ઞમ્પિ મમ અરઞ્ઞવાસકારણં સુણાહીતિ દસ્સેતિ. **યં** પબ્બજિતં મેત્તાવિહારિતાય અલોભનિયપરિક્ખારતાય ચ રક્ખિતબ્બસ્સ અભાવતો **અઞ્ઞે** સેવકાદયો ન રક્ખન્તિ. **યો** ચ પબ્બજિતો **અઞ્ઞે** કેનચિ કિઞ્ચનપલિબોધભૂતે ન રક્ખતિ તાદિસાનંયેવ અભાવતો. **સ વે ભિક્ખુ સુખં સેતી**તિ, સો ભિક્ખુ સમુચ્છિન્નકિલેસકામતાય સબ્બસો વત્થુકામેસુ **અનપેક્ખવા** અપેક્ખારહિતો યત્થ કત્થચિ સુખં સેતિ. તસ્સ અનુસઙ્કિતપરિસઙ્કિતાભાવતો અરઞ્ઞમ્હિ ગામમ્હિ સદિસમેવાતિ અત્થો.

ઇદાનિ પબ્બતવનાદીનં રમણીયતં વસિતપુબ્બતઞ્ચ દસ્સેતું "**અચ્છોદિકા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વસિતં મે**તિ, વુટ્ઠપુબ્બં મયા. **વાળમિગનિસેવિતે**તિ, સીહબ્યગ્ઘાદીહિ વાળમિગેહિ ઉપસેવિતે વને.

સઙ્કપ્પં નાભિજાનામીતિ, ઇમે યે કેચિ પાણિનો સત્તા ઉસુસત્તિઆદીહિ પહરણેહિ **હઞ્ઞન્તુ** મારિયન્તુ મુટ્ઠિપ્પહારાદીહિ **વજ્ઝન્તુ** બાધીયન્તુ, અઞ્ઞેન વા યેન કેનચિ આકારેન દુક્ખં **પપ્પોન્તુ** પાપુણન્તૂતિ; એવં **દોસસંહિતં** પટિઘસંયુત્તં તતો એવ **અનરિયં** બ્યાપાદવિહિંસાદિપ્પભેદં પાપસઙ્કપ્પં ઉપ્પાદિતં નાભિજાનામિ, મિચ્છાવિતક્કો ન ઉપ્પન્નપુબ્બોતિ મેત્તાવિહારિતં દસ્સેતિ.

ઇદાનિ "**પરિચિણ્ણો**"તિઆદિના અત્તનો કતકિચ્ચતં દસ્સેતિ. તત્થ **પરિચિણ્ણો**તિ ઉપાસિતો ઓવાદાનુસાસનીકરણવસેન. **ઓહિતો**તિ ઓરોહિતો. **ગરુકો ભારો**તિ ગરુતરો ખન્ધભારો.

નાભિનન્દામિ મરણન્તિ "કથં નુ ખો મે મરણં સિયા"તિ મરણં ન ઇચ્છામિ. **નાભિનન્દામિ જીવિત**ન્તિ "કથં નુ ખો અહં ચિરં જીવેય્ય"ન્તિ જીવિતમ્પિ ન ઇચ્છામિ. એતેન મરણે જીવિતે ચ સમાનચિત્તતં દસ્સેતિ. **કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામી**તિ પરિનિબ્બાનકાલંવ આગમેમિ. **નિબ્બિસ**ન્તિ નિબ્બિસન્તો, ભતિયા કમ્મં કરોન્તો. **ભતકો યથા**તિ યથા ભતકો પરસ્સ કમ્મં કરોન્તો કમ્મસિદ્ધિં અનભિનન્દન્તોપિ કમ્મં કરોન્તોવ દિવસક્ખયં ઉદિક્ખતિ, એવં અહમ્પિ જીવિતં અનભિનન્દન્તોપિ અત્તભાવસ્સ યાપનેન મરણં અનભિનન્દન્તોપિ પરિયોસાનકાલં પટિકઙ્ખામીતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

સંકિચ્ચત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એકાદસનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. દ્વાદસકનિપાતો

૧. સીલવત્થેરગાથાવણ્ણના

દ્વાદસકનિપાતે **સીલમેવા**તિઆદિકા આયસ્મતો સીલવત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બિમ્બિસારરઞ્ઞો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સીલવા**તિસ્સ નામં અહોસિ. તં વયપ્પત્તં રાજા અજાતસત્તુ મારેતુકામો ચણ્ડં મત્તહત્થિં આરોપેત્વા નાનાવિધેહિ ઉપાયેહિ ઉપક્કમન્તોપિ મારેતું નાસક્ખિ પચ્છિમભવિકસ્સ અરહત્તં અપ્પત્વા અન્તરા જીવિતન્તરાયાભાવતો. તસ્સ પવત્તિં દિસ્વા ભગવા મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરં આણાપેસિ – ''સીલવકુમારં આનેહી''તિ. થેરો ઇદ્ધિબલેન સદ્ધિં હત્થિના તં આનેસિ. કુમારો હત્થિતો ઓરુય્હ ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં નિસીદિ. ભગવા તસ્સ અજ્ઝાસયાનુરૂપં ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્વા કોસલરટ્ઠે વસતિ. અથ નં અજાતસત્તુ ''મારેથા''તિ પુરિસે આણાપેસિ. તે થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ઠિતા થેરેન કથિતં ધમ્મકથં સુત્વા સઞ્જાતસંવેગા પસન્નચિત્તા હુત્વા પબ્બજિંસુ. થેરો તેસં –

૬૦૮.''સીલમેવિધ સિક્ખેથ, અસ્મિં લોકે સુસિક્ખિતં.
સીલઞ્હિ સબ્બસમ્પત્તિં, ઉપનામેતિ સેવિતં.

૬૦૯.''સીલં રક્ખેય્ય મેધાવી, પત્થયાનો તયો સુખે;
પસંસં વિત્તિલાભઞ્ચ, પેચ્ચ સગ્ગે પમોદનં.

૬૧૦.''સીલવા હિ બહૂ મિત્તે, સઞ્ઞમેનાધિગચ્છતિ;
દુસ્સીલો પન મિત્તેહિ, ધંસતે પાપમાચરં.

૬૧૧.''અવણ્ણઞ્ચ અકિત્તિઞ્ચ, દુસ્સીલો લભતે નરો;
વણ્ણં કિત્તિં પસંસઞ્ચ, સદા લભતિ સીલવા.

૬૧૨.''આદિ સીલં પતિટ્ઠા ચ, કલ્યાણાનઞ્ચ માતુકં;
પમુખં સબ્બધમ્માનં, તસ્મા સીલં વિસોધયે.

૬૧૩.''વેલા ચ સંવરં સીલં, ચિત્તસ્સ અભિહાસનં;
તિત્થઞ્ચ સબ્બબુદ્ધાનં, તસ્મા સીલં વિસોધયે.

૬૧૪.''સીલં બલં અપ્પટિમં, સીલં આવુધમુત્તમં;
સીલમાભરણં સેટ્ઠં, સીલં કવચમબ્ભુતં.

૬૧૫.''સીલં સેતુ મહેસક્ખો, સીલં ગન્ધો અનુત્તરો;
સીલં વિલેપનં સેટ્ઠં, યેન વાતિ દિસોદિસં.

૬૧૬.‘‘સીલં સમ્બલમેવગ્ગં, સીલં પાથેય્યમુત્તમં;
સીલં સેટ્ઠો અતિવાહો, યેન યાતિ દિસોદિસં.

૬૧૭.‘‘ઇધેવ નિન્દં લભતિ, પેચ્ચાપાયે ચ દુમ્મનો;
સબ્બત્થ દુમ્મનો બાલો, સીલેસુ અસમાહિતો.

૬૧૮.‘‘ઇધેવ કિત્તિં લભતિ, પેચ્ચ સગ્ગે ચ સુમ્મનો;
સબ્બત્થ સુમનો ધીરો, સીલેસુ સુસમાહિતો.

૬૧૯.‘‘સીલમેવ ઇધ અગ્ગં, પઞ્ઞવા પન ઉત્તમો;
મનુસ્સેસુ ચ દેવેસુ, સીલપઞ્ઞાણતો જય’’ન્તિ. –

ઇમાહિ ગાથાહિ ધમ્મં દેસેસિ.

તત્થ **સીલમેવિધ સિક્ખેથ, અસ્મિં લોકે**તિ **ઇધા**તિ, નિપાતમત્તં, ઇમસ્મિં સત્તલોકે અત્થકામો કુલપુત્તો ચારિત્તવારિત્તાદિભેદં આદિતો સીલમેવ સિક્ખેય્ય, સિક્ખન્તો ચ નં **સુસિક્ખિતં** અખણ્ડાદિભાવાપાદનેન સુટ્ઠુ સિક્ખિતં સુપરિસુદ્ધં પરિપુણ્ણઞ્ચ કત્વા સિક્ખેય્ય. **અસ્મિં લોકે**તિ વા ઇમસ્મિં સઙ્ખારલોકે સિક્ખિતબ્બધમ્મેસુ સીલં આદિતો સિક્ખેય્ય. દિટ્ઠિસમ્પત્તિયાપિ સીલસ્સ પતિટ્ઠાભાવતો આહ ‘‘**સીલં હી**’’તિઆદિ. તત્થ **હી**તિ કારણવચનં. યસ્મા સીલં **સેવિતં** પરિચિતં રક્ખિતં મનુસ્સસમ્પત્તિ, દિબ્બસમ્પત્તિ, નિબ્બાનસમ્પત્તીતિ એતં **સબ્બસમ્પત્તિં** તંસમઙ્ગિનો સત્તસ્સ **ઉપનામેતિ** આવહતિ.

સીલં સબ્બસમ્પત્તિં ઉપનામેતીતિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો ‘‘**સીલં રક્ખેય્યા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **રક્ખેય્યા**તિ ગોપેય્ય. પાણાતિપાતાદિતો હિ વિરમન્તો વત્તપટિવત્તઞ્ચ પૂરેન્તો પટિપક્ખાભિભવનતો તં રક્ખતિ નામ. **મેધાવી**તિ પઞ્ઞવા, ઇદં તસ્સ રક્ખનુપાયદસ્સનં ઞાણબલેન હિસ્સ સમાદાનં અવિકોપનઞ્ચ હોતિ. **પત્થયાનો**તિ ઇચ્છન્તો. **તયો સુખે**તિ તીણિ સુખાનિ. સુખનિમિત્તં વા ‘‘સુખ’’ન્તિ અધિપ્પેતં. **પસંસ**ન્તિ કિત્તિં, વિઞ્ઞૂહિ વા પસંસનં. **વિત્તિલાભ**ન્તિ તુટ્ઠિલાભં. ‘‘વિત્તલાભ’’ન્તિ ચ પઠન્તિ, ધનલાભન્તિ અત્થો. સીલવા હિ અપ્પમત્તતાય મહન્તં ભોગક્ખન્ધં અધિગચ્છતિ. **પેચ્ચા**તિ કાલઙ્કત્વા. **સગ્ગે પમોદન**ન્તિ દેવલોકે ઇટ્ઠેહિ કામગુણેહિ, મોદનઞ્ચ પત્થયમાનોતિ સમ્બન્ધો. ઇધલોકે પસંસં વિત્તિલાભં પરલોકે દિબ્બસમ્પત્તિયા મોદનઞ્ચ ઇચ્છન્તો સીલં રક્ખેય્યાતિ યોજના.

સઞ્ઞમેનાતિ કાયાદીનં સંયમેન. સંયતો હિ કાયદુચ્ચરિતાદીહિ કઞ્ચિ અવિહેઠેન્તો અભયદાનં દદન્તો પિયમનાપતાય મિત્તાનિ ગન્થતિ. **ધંસતે**તિ અપેતિ. **પાપમાચર**ન્તિ પાણાતિપાતાદિપાપકમ્મં કરોન્તો. દુસ્સીલઞ્હિ પુગ્ગલં અત્થકામા સત્તા ન ભજન્તિ, અઞ્ઞદત્થુ પરિવજ્જેન્તિ.

અવણ્ણન્તિ અગુણં, સમ્મુખા ગરહં વા. **અકિત્તિ**ન્તિ, અયસં અસિલોકં. **વણ્ણ**ન્તિ ગુણં. **કિત્તિ**ન્તિ સિલોકં પત્થટયસતં. **પસંસ**ન્તિ સમ્મુખા થોમનં.

આદીતિ મૂલં. સીલઞ્હિ કુસલાનં ધમ્માનં આદિ. યથાહ – ‘‘તસ્માતિહ ત્વં, ભિક્ખુ, આદિમેવ વિસોધેહિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ. કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં? સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯). **પતિટ્ઠા**તિ અધિટ્ઠાનં.

સીલઞ્હિ સબ્બેસં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં પતિટ્ઠા. તેનાહ – ‘‘સીલે પતિટ્ઠાયા’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; ૧૯૨; પેટકો॰ ૨૨; મિ॰ પ॰ ૨.૧.૯). **કલ્યાણાનઞ્ચ માતુક**ન્તિ સમથવિપસ્સનાદીનં કલ્યાણધમ્માનં માતુભૂતં , જનકન્તિ, અત્થો. **પમુખં સબ્બધમ્માન**ન્તિ, સબ્બેસં પામોજ્જાદીનં અનવજ્જધમ્માનં પમુખં મુખભૂતં, પવત્તિદ્વારન્તિ અત્થો. **તસ્મા**તિ આદિભાવાદિતો. **વિસોધયે**તિ અક્ખણ્ડાદિભાવેન સમ્પાદેય્ય.

વેલાતિ દુચ્ચરિતેહિ અનતિક્કમનીયટ્ઠેન વેલા, સીમાતિ અત્થો . વેલાયતિ વા દુસ્સિલ્યં ચલયતિ વિદ્ધંસેતીતિ વેલા. સંવરં સીલં કાયદુચ્ચરિતાદીનં ઉપ્પત્તિદ્વારસ્સ પિદહનતો. **અભિહાસન**ન્તિ તોસનં અવિપ્પટિસારહેતુતાય ચિત્તસ્સાભિપ્પમોદનતો. **તિત્થઞ્ચ સબ્બબુદ્ધાન**ન્તિ સાવકબુદ્ધા, પચ્ચેકબુદ્ધા, સમ્માસમ્બુદ્ધાતિ સબ્બેસં બુદ્ધાનં કિલેસમલપ્પવાહને નિબ્બાનમહાસમુદ્દાવગાહણે ચ તિત્થભૂતઞ્ચ.

સીલં બલં અપ્પટિમન્તિ મારસેનપ્પમદ્દને અસદિસં બલં સેનાથામો ચ. **આવુધમુત્તમ**ન્તિ સંકિલેસધમ્માનં છેદને ઉત્તમં પહરણં. ગુણસરીરોપસોભનટ્ઠેન **આભરણં. સેટ્ઠ**ન્તિ સબ્બકાલં ઉત્તમં દબ્બઞ્ચ. સપાણપરિત્તાનતો **કવચમબ્ભુતં**. ‘‘અબ્ભિદ’’ન્તિ ચ પઠન્તિ, અભેજ્જન્તિ અત્થો.

અપાયમહોઘાતિક્કમને સંસારમહોઘાતિક્કમને ચ કિલેસેહિ અસંસીદનટ્ઠેન **સેતુ. મહેસક્ખો**તિ મહબ્બલો. **ગન્ધો અનુત્તરો**તિ પટિવાતં સબ્બદિસાસુ વાયનતો અનુત્તરો ગન્ધો સબ્બજનમનોહરત્તા. તેનાહ ‘‘**યેન વાતિ દિસોદિસ**’’ન્તિ યેન સીલગન્ધેન તંસમઙ્ગી દિસોદિસં સબ્બા દિસા વાયતિ. ‘‘દિસોદિસા’’તિપિ પાળિ, દસ દિસાતિ અત્થો.

સમ્બલમેવગ્ગન્તિ સમ્બલં નામ પુટભત્તં. યથા પુટભત્તં ગહેત્વા મગ્ગં ગચ્છન્તો પુરિસો અન્તરામગ્ગે જિઘચ્છાદુક્ખેન ન કિલમતિ, એવં સીલસમ્પન્નોપિ સુદ્ધં સીલસમ્બલં ગહેત્વા સંસારકન્તારં પટિપન્નો ગતગતટ્ઠાને ન કિલમતીતિ સીલં અગ્ગં સમ્બલં નામ. તથા **સીલં પાથેય્યમુત્તમં** ચોરાદીહિ અસાધારણત્તા તત્થ તત્થ ઇચ્છિતબ્બસમ્પત્તિનિપ્ફાદનતો ચ. અતિક્કામેન્તો તં તં ઠાનં યથિચ્છિતટ્ઠાનં વા વાહેતિ સમ્પાપેતીતિ **અતિવાહો, યાનં**. કેનચિ અનુપદ્દુતં હુત્વા ઇચ્છિતટ્ઠાનપ્પત્તિહેતુતાય સીલં સેટ્ઠં અતિવાહો. **યેના**તિ યેન અતિવાહેન **યાતિ દિસોદિસ**ન્તિ અગતિં ગતિઞ્ચાપિ તં તં દિસં સુખેનેવ ગચ્છતિ.

ઇધેવ નિન્દં લભતીતિ ઇધલોકેપિ **દુમ્મનો** રાગાદીહિ દૂસિતચિત્તો ‘‘દુસ્સીલો પાપધમ્મો’’તિ નિન્દં ગરહં લભતિ. **પેચ્ચ** પરલોકેપિ અપાયે ‘‘પુરિસત્તકલિ અવજાતા’’તિઆદિના યમપુરિસાદીહિ ચ નિન્દં લભતિ. ન કેવલં નિન્દમેવ લભતિ, અથ ખો **સબ્બત્થ દુમ્મનો બાલો** ઇધલોકે દુચ્ચરિતચરણેન દૂસિતચિત્તો પરલોકે કમ્મકારણાદિવસેન દુક્ખુપ્પત્તિયાતિ સબ્બત્થ બાલો દુમ્મનો હોતિ. કથં? **સીલેસુ અસમાહિતો** સમ્મા સીલેસુ ન ઠપિતચિત્તો અપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો.

ઇધેવ કિત્તિં લભતીતિ ઇધલોકેપિ સુમનો ‘‘સપ્પુરિસો સીલવા કલ્યાણધમ્મો’’તિ કિત્તિં લભતિ. **પેચ્ચ** પરલોકેપિ સગ્ગે ‘‘અયં સપ્પુરિસો સીલવા કલ્યાણધમ્મો. તથા હિ દેવાનં સહબ્યતં ઉપપન્નો’’તિઆદિના કિત્તિં લભતિ. ન કેવલં કિત્તિમેવ લભતિ, અથ ખો **ધીરો** ધિતિસમ્પન્નો **સીલેસુ સુટ્ઠુ સમાહિતો** અપ્પિતચિત્તો સુપતિટ્ઠિતચિત્તો સબ્બત્થ ઇધલોકે સુચરિતચરણેન, પરલોકે સમ્પત્તિપટિલાભેન **સુમનો** સોમનસ્સપ્પત્તો હોતિ. **સીલમેવ ઇધ અગ્ગ**ન્તિ દુવિધં સીલં લોકિયં લોકુત્તરન્તિ. તત્થ લોકિયં તાવ કામલોકે ખત્તિયમહાસાલાદીસુ,

દેવલોકે બ્રહ્મલોકે ચ ઉપપત્તિવિસેસં આવહતિ, લાભીભાવાદિકસ્સ ચ કારણં હોતિ. લોકુત્તરં પન સકલમ્પિ વટ્ટદુક્ખં અતિક્કામેતીતિ સીલં અગ્ગમેવ. તથા હિ વુત્તં –

‘‘હીનેન બ્રહ્મચરિયેન, ખત્તિયે ઉપપજ્જતિ;
મજ્ઝિમેન ચ દેવત્તં, ઉત્તમેન વિસુજ્ઝતી’’તિ. (જા॰ ૧.૮.૭૫);

આકઙ્ખેય્ય ચે, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ – ‘‘લાભી અસ્સં ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાન’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫), ‘‘સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫), ‘‘ઇજ્ઝતિ, ભિક્ખવે, સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૩૫; દી॰ નિ॰ ૩.૩૩૭) ચ.

લોકુત્તરસીલસ્સ પન સબ્બસો પહીનપટિપક્ખસ્સ સત્તમભવતો પટ્ઠાય સંસારદુક્ખં વિનિવત્તેન્તસ્સ અગ્ગભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **પઞ્ઞવા પન ઉત્તમો**તિ ‘‘પઞ્ઞવા પન પુગ્ગલો ઉત્તમો પરમો સેટ્ઠોયેવા’’તિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન પઞ્ઞાય એવ સેટ્ઠભાવં વદતિ. ઇદાનિ સીલપઞ્ઞાનં સેટ્ઠભાવં કિચ્ચતો દસ્સેન્તો ‘‘**સીલપઞ્ઞાણતો જય**’’ન્તિ આહ. **જયન્તિ** ચ લિઙ્ગવિપલ્લાસો દટ્ઠબ્બો, અહૂતિ વા વચનસેસો. તત્થ પજાનનટ્ઠેન પઞ્ઞાણં, સીલતો પઞ્ઞાણતો ચ પટિપક્ખજયો. ન હિ સીલેન વિના પઞ્ઞા સમ્ભવતિ, પઞ્ઞાય ચ વિના સીલં કિચ્ચકરં, અઞ્ઞમઞ્ઞોપકારકઞ્ચેતં. વુત્તઞ્હિ ‘‘સીલપરિધોતા પઞ્ઞા, પઞ્ઞાપરિધોતં સીલ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૧૭) **મનુસ્સેસુ ચ દેવેસૂ**તિ ઇદં નેસં ઠાનવિસેસદસ્સનં. તત્થ હિ તાનિ સવિસેસાનિ વત્તન્તિ, સમાધિ પનેત્થ સીલપક્ખિકો પઞ્ઞાય અધિટ્ઠાનભાવતો, પઞ્ઞાપક્ખિકો વા ભાવેતબ્બતો સીલાધિટ્ઠાનતો ચ.

એવં થેરો તેસં ભિક્ખૂનં સીલમુખેન ધમ્મં દેસેન્તો અત્તનો સુવિસુદ્ધસીલાદિગુણતાદીપનેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સીલવત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સુનીતત્થેરગાથાવણ્ણના

નીચે કુલમ્હીતિઆદિકા આયસ્મતો સુનીતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો બુદ્ધસ્સ સુઞ્ઞકાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો બાલજનેહિ સદ્ધિં કીળાપસુતો હુત્વા વિચરન્તો એકં પચ્ચેકબુદ્ધં ગામે પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા, ‘‘કિં તુય્હં સબ્બસો વણિતસરીરસ્સ વિય સકલં કાયં પટિચ્છાદેત્વા ભિક્ખાચરણેન, નનુ નામ કસિવાણિજ્જાદીહિ જીવિકા કપ્પેતબ્બા? તાનિ ચે કાતું ન સક્કોસિ, ઘરે ઘરે મુત્તકરીસાદીનિ નીહરન્તો પચ્છા વત્થુસોધનેન જીવાહી’’તિ અક્કોસિ. સો તેન કમ્મેન નિરયે પચ્ચિત્વા તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન મનુસ્સલોકેપિ બહૂનિ જાતિસતાનિ પુપ્ફછડ્ડકકુલે નિબ્બત્તિત્વા તથા જીવિકં કપ્પેસિ. ઇમસ્મિઞ્ચ બુદ્ધુપ્પાદે પુપ્ફછડ્ડકકુલે એવ નિબ્બત્તો ઉક્કારસોધનકમ્મેન જીવિકં કપ્પેતિ ઘાસચ્છાદનમત્તમ્પિ અલભન્તો.

અથ ભગવા પચ્છિમયામે બુદ્ધાચિણ્ણં મહાકરુણાસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેન્તો સુનીતસ્સ હદયબ્ભન્તરે ઘટે પદીપં વિય પજ્જલન્તં અરહત્તૂપનિસ્સયં દિસ્વા વિભાતાય રત્તિયા પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો રાજગહં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો. યસ્સં વીથિયં સુનીતો

ઉક્કારસોધનકમ્મં કરોતિ, તં વીથિં પટિપજ્જિ. સુનીતોપિ તત્થ તત્થ વિઘાસુચ્ચારસઙ્કારાદિકં રાસિં કત્વા પિટકેસુ પક્ખિપિત્વા કાજેનાદાય પરિહરન્તો ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં સત્થારં આગચ્છન્તં દિસ્વા સારજ્જમાનો સમ્ભમાકુલહદયો ગમનમગ્ગં નિલીયનોકાસઞ્ચ અલભન્તો કાજં ભિત્તિપસ્સે ઠપેત્વા એકેન પસ્સેન અનુપવિસન્તો વિય ભિત્તિં અલ્લીનો પઞ્જલિકો અટ્ઠાસિ. ''ભિત્તિછિદ્દેન અપક્કમિતુકામો અહોસી''તિપિ વદન્તિ.

સત્થા તસ્સ સમીપં પત્વા ''અયં અત્તનો કુસલમૂલસઞ્ચોદિતં ઉપગતં મં સારજ્જમાનો જાતિયા કમ્મસ્સ ચ નિહીનતાય સમ્મુખીભાવમ્પિ લજ્જતિ, હન્દસ્સ વેસારજ્જં ઉપ્પાદેસ્સામી''તિ કરવીકરુતમઞ્જુના સકલનગરનિન્નાદવર-ગમ્ભીરેન બ્રહ્મસ્સરેન ''સુનીતા''તિ આલપિત્વા ''કિં ઇમાય દુક્ખજીવિકાય પબ્બજિતું સક્ખિસ્સતી''તિ આહ. સુનીતો તેન સત્થુ વચનેન અમતેન વિય અભિસિત્તો ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તો ''ભગવા, સચે માદિસાપિ ઇધ પબ્બજ્જં લભન્તિ, કસ્માહં ન પબ્બજિસ્સામિ, પબ્બાજેથ મં ભગવા''તિ આહ . સત્થા ''એહિ, ભિક્ખૂ''તિ આહ. સો તાવદેવ એહિભિક્ખુભાવેન પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદઞ્ચ લભિત્વા ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરો વસ્સસટ્ઠિકત્થેરો વિય હુત્વા સત્થુ સન્તિકે અટ્ઠાસિ. ભગવા તં વિહારં નેત્વા કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. સો પઠમં અટ્ઠ સમાપત્તિયો, પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તં સક્કાદયો દેવા બ્રહ્માનો ચ ઉપસઙ્કમિત્વા નમસ્સિંસુ. તેન વુત્તં –

''તા દેવતા સત્તસતા ઉળારા, બ્રહ્મા ચ ઇન્દો ઉપસઙ્કમિત્વા;
આજાનીયં જાતિજરાભિભૂતં, સુનીતં નમસ્સન્તિ પસન્નચિત્તા''તિઆદિ.

ભગવા તંયેવ દેવસઙ્ઘપુરક્ખતં દિસ્વા સિતં કત્વા પસંસન્તો ''તપેન બ્રહ્મચરિયેના''તિ ગાથાય ધમ્મં દેસેસિ. અથ નં સમ્બહુલા ભિક્ખૂ સીહનાદં નદાપેતુકામા, ''આવુસો સુનીત, કસ્મા કુલા ત્વં પબ્બજિતો, કથં વા પબ્બજિતો, કથઞ્ચ સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝી''તિ પુચ્છિંસુ. સો તં સબ્બં પકાસેન્તો –

૬૨૦.''નીચે કુલમ્હિ જાતોહં, દલિદ્દો અપ્પભોજનો;
હીનકમ્મં મમં આસિ, અહોસિં પુપ્ફછડ્ડકો.

૬૨૧.''જિગુચ્છિતો મનુસ્સાનં, પરિભૂતો ચ વમ્ભિતો;
નીચં મનં કરિત્વાન, વન્દિસ્સં બહુકં જનં.

૬૨૨.''અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતં;
પવિસન્તં મહાવીરં, મગધાનં પુરુત્તમં.

૬૨૩.''નિક્ખિપિત્વાન બ્યાભઙ્ગિં, વન્દિતું ઉપસઙ્કમિં;
મમેવ અનુકમ્પાય, અટ્ઠાસિ પુરિસુત્તમો.

૬૨૪.''વન્દિત્વા સત્થુનો પાદે, એકમન્તં ઠિતો તદા;
પબ્બજ્જં અહમાયાચિં, સબ્બસત્તાનમુત્તમં.

૬૨૫.''તતો કારુણિકો સત્થા, સબ્બલોકાનુકમ્પકો;
'એહિ ભિક્ખૂ'તિ મં આહ, સા મે આસૂપસમ્પદા.

૬૨૬. ‘‘સોહં એકો અરઞ્ઞસ્મિં, વિહરન્તો અતન્દિતો.

અકાસિં સત્થુ વચનં, યથા મં ઓવદી જિનો.

૬૨૭.‘‘રત્તિયા પઠમં યામં, પુબ્બજાતિમનુસ્સરિં;
રત્તિયા મજ્ઝિમં યામં, દિબ્બચક્ખું વિસોધયિં;
રત્તિયા પચ્છિમે યામે, તમોખન્ધં પદાલયિં.

૬૨૮.‘‘તતો રત્યાવિવસાને, સૂરિયુગ્ગમનં પતિ; (જા॰ ૧.૧૧.૭૯);
ઇન્દો બ્રહ્મા ચ આગન્ત્વા, મં નમસ્સિંસુ પઞ્જલી.

૬૨૯.‘‘નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે આસવા ખીણા, દક્ખિણેય્યોસિ મારિસ.

૬૩૦.‘‘તતો દિસ્વાન મં સત્થા, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતં;
સિતં પાતુકરિત્વાન, ઇમમત્થં અભાસથ.

૬૩૧.‘‘તપેન બ્રહ્મચરિયેન, સંયમેન દમેન ચ;
એતેન બ્રાહ્મણો હોતિ, એતં બ્રાહ્મણમુત્તમ’’ન્તિ. –

ઇમાહિ ગાથાહિ સીહનાદં નદિ.

તત્થ **નીચે**તિ લામકે સબ્બનિહીને. ઉચ્ચનીચભાવો હિ નામ સત્તાનં ઉપાદાયુપાદાય, અયં પન સબ્બનિહીને પુક્કુસકુલે ઉપ્પન્નતં દસ્સેન્તો ‘‘**નીચે કુલમ્હિ જાતો**’’તિ આહ. તેન વુત્તં – ‘‘નીચેતિ લામકે સબ્બનિહીને’’તિ. **દલિદ્દો**તિ દુગ્ગતો, દલિદ્દાપિ કેચિ કદાચિ ઘાસચ્છાદનસ્સ લાભિનો, અકસિરવુત્તિનો હોન્તિ, અહં પન સબ્બકાલં કસિરવુત્તિતાય હીનો ઉદ્ધનં ઉપટ્ઠપિતઉક્ખલિકો દસ્સનયુત્તં થેવકમ્પિ અપસ્સિં યેવાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**અપ્પભોજનો**’’તિ આહ. નીચકુલિકા દલિદ્દાપિ કેચિ અનીચકમ્માજીવા હોન્તિ, મય્હં પન ન તથાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**હીનકમ્મં મમં આસી**’’તિ. કીદિસન્તિ ચે? **અહોસિં પુપ્ફછડ્ડકો**, હત્થવિકલસ્સ હત્થવાતિ વિય ઉપચારવસેનાયં ઇમસ્સ સમઞ્ઞા અહોસિ યદિદં ‘‘પુપ્ફછડ્ડકો’’તિ. મિલાતપુપ્ફસન્થરવણ્ણતાય વા ઉક્કારભૂમિયા એવં વુત્તો.

જિગુચ્છિતોતિ જાતિયા ચેવ કમ્મુના ચ હીળિતો. **મનુસ્સાન**ન્તિ મનુસ્સેહિ. **પરિભૂતો**તિ અવઞ્ઞાતો. **વમ્ભિતો**તિ ખુંસિતો. **નીચં મનં કરિત્વાના**તિ અઞ્ઞે મનુસ્સે સિનેરું વિય ઉક્ખિપિત્વા તેસં પાદપંસુતોપિ અત્તાનં નિહીનં કત્વા પવત્તિયા નીચં નિહીનં મનં કત્વા. **વન્દિસ્સં બહુકં જન**ન્તિ પુથુમહાજનં દિટ્ઠદિટ્ઠકાલે વન્દિં સિરસિ અઞ્જલિં કરોન્તો પણામિં.

અથાતિ અધિકારન્તરદીપને નિપાતો. **અદ્દસાસિ**ન્તિ અદ્દક્ખિં. **મગધાન**ન્તિ મગધા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હિયા ‘‘મગધાન’’ન્તિ વુત્તો, મગધજનપદસ્સાતિ અત્થો. **પુરુત્તમ**ન્તિ ઉત્તમં નગરં.

બ્યાભઙ્ગિન્તિ કાજં. **પબ્બજ્જં અહમાયાચિન્તિ**, ‘‘સુનીત, પબ્બજિતું સક્ખિસ્સસી’’તિ સત્થારા ઓકાસે કતે અહં પબ્બજ્જં અયાચિં. **આસૂપસમ્પદા**તિ ‘‘એહિ, ભિક્ખૂ’’તિ સત્થુ વચનમત્તેન આસિ ઉપસમ્પદા. **યથા મં ઓવદી**તિ ‘‘એવં સમથપુબ્બઙ્ગમં વિપસ્સનં ભાવેહી’’તિ યથા મં ઓવદિ, તથા સત્થુનો વચનં **અકાસિં** પટિપજ્જિં. **રત્તિયા**તિઆદિ તસ્સા પટિપત્તિયા રસદસ્સનં. તત્થ પુબ્બેનિવાસઞાણં અનાગતંસઞાણઞ્ચ બહુકિચ્ચન્તિ ‘‘**પઠમં યામં મજ્ઝિમં યામ**’’ન્તિ અચ્ચન્તસંયોગવસેન ઉપયોગવચનં વુત્તં. ન તથા આસવક્ખયઞાણં એકાભિસમયવસેન પવત્તનતોતિ ‘‘**પચ્છિમે યામે**’’તિ ભુમ્મવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **ઇન્દો**તિ સક્કો દેવરાજા. **બ્રહ્મા**તિ મહાબ્રહ્મા. ઇન્દબ્રહ્મગ્ગહણેન અઞ્ઞેસં કામદેવાનં બ્રહ્મૂનઞ્ચ આગમનં વુત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો હેસ યથા ‘‘રાજા આગતો’’તિ. **નમસ્સિંસૂ**તિ કાયેન વાચાય ચ નમક્કારં અકંસુ.

તત્થ કાયેન કતં નમક્કારં દસ્સેન્તો ‘‘**પઞ્જલી**’’તિ વત્વા વાચાય કતં દસ્સેતું ‘‘**નમો તે**’’તિઆદિ વુત્તં. **દેવસઙ્ઘપુરક્ખતન્તિ** દેવગ્ગહણેન ઉપપત્તિદેવભાવતો બ્રહ્માનોપિ ગહિતા. **સિતં પાતુકરિત્વા**નાતિ અત્તનો ઓવાદસ્સ મહપ્ફલતં દેવબ્રહ્મૂનઞ્ચ ગુણસમ્પત્તિં નિસ્સાય સત્થા સિતં પાત્વાકાસિ. પાતુકરોન્તો ચ ન અઞ્ઞે વિય દન્તે વિદંસેતિ, મુખાધાનં પન થોકં વિવરતિ, તત્તકેન ચ અભિભૂતદિબ્બફલિકમુત્તરસ્મિયો અવહસિતતારકાસસિમરીચિયો સુસુક્કદાઠસમ્ભવા ઘનરસ્મિયો નિક્ખમિત્વા તિક્ખત્તું સત્થુ મુખં પદક્ખિણં કરોન્તિ, તં દિસ્વા પચ્છતો ગચ્છન્તાપિ સત્થા સિતં પાત્વાકાસીતિ સઞ્જાનન્તિ.

તપેનાતિ ઇન્દ્રિયસંવરેન, ‘‘ધુતધમ્મસમાદાનેના’’તિ કેચિ. **સંયમેના**તિ સીલેન. **દમેના**તિ પઞ્ઞાય. **બ્રહ્મચરિયેના**તિ અવસિટ્ઠસેટ્ઠચરિયાય. **એતેના**તિ યથાવુત્તેન તપાદિના. **બ્રાહ્મણો હોતિ** બાહિતપાપભાવતો. **એતન્તિ** તપાદિ યથાવુત્તં. **બ્રાહ્મણમુત્તમન્તિ** ઉત્તમં બ્રાહ્મણં, બ્રાહ્મણેસુ વા ઉત્તમં સબ્બસેટ્ઠં, અહૂતિ વચનસેસો. **બ્રાહ્મણન્તિ** વા બ્રહ્મઞ્ઞમાહ, એવં ઉત્તમં બ્રહ્મઞ્ઞં, ન જચ્ચાદીતિ અધિપ્પાયો. ન હિ જાતિકુલપદેસગોત્તસમ્પત્તિઆદયો અરિયભાવસ્સ કારણં, અધિસીલસિક્ખાદયો એવ પન કારણં. તેનાહ –

‘‘યથા સઙ્કારઠાનસ્મિં, ઉજ્ઝિતસ્મિં મહાપથે;
પદુમં તત્થ જાયેથ, સુચિગન્ધં મનોરમં.

‘‘એવં સઙ્કારભૂતેસુ, અન્ધભૂતે પુથુજ્જને;
અતિરોચતિ પઞ્ઞાય, સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકો’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૫૮-૫૯);

એવં થેરો તેહિ ભિક્ખૂહિ પુચ્છિતમત્થં ઇમાહિ ગાથાહિ વિસ્સજ્જેન્તો સીહનાદં નદીતિ.

સુનીતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દ્વાદસકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. તેરસનિપાતો

૧. સોણકોળિવિસત્થેરગાથાવણ્ણના

તેરસનિપાતે **યાહુ રટ્ઠે**તિઆદિકા આયસ્મતો સોણસ્સ કોળિવિસસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનિ. અયં કિર અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે મહાવિભવો સેટ્ઠિ હુત્વા ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પસન્નમાનસો સત્થુ ચઙ્કમનટ્ઠાને સુધાય પરિકમ્મં કારેત્વા નાનાવણ્ણેહિ પુપ્ફેહિ સન્થરિત્વા ઉપરિ નાનાવિરાગવત્થેહિ વિતાનં બન્ધાપેસિ, તથા સત્થુ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ દીઘસાલં કારેત્વા નિય્યાદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તિ, **સિરિવડ્ઢો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું આરદ્ધવીરિયાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા, સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેન્તો સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા પણિધાનમકાસિ. સત્થાપિ તસ્સ પત્થનાય સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા બ્યાકરિત્વા પક્કામિ.

સોપિ યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો પરિનિબ્બુતે કસ્સપદસબલે અનુપ્પન્ને અમ્હાકં ભગવતિ બારાણસિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ગઙ્ગાતીરે પણ્ણસાલં કરિત્વા એકં પચ્ચેકબુદ્ધં તેમાસં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહિ. પચ્ચેકબુદ્ધો વુટ્ઠવસ્સો પરિપુણ્ણપરિક્ખારો ગન્ધમાદનમેવ ગતો. સોપિ કુલપુત્તો યાવજીવં તત્થ પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચવિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો કાલે ચમ્પાનગરે ઉસભસેટ્ઠિસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય સેટ્ઠિસ્સ મહાભોગક્ખન્ધો અભિવડ્ઢિ. તસ્સ જાતદિવસે સકલનગરે મહાસક્કારસમ્પન્નો અહોસિ, તસ્સ પુબ્બે પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ સતસહસ્સગ્ઘનિકરત્તકમ્બલપરિચ્ચાગેન સુવણ્ણવણ્ણો સુખુમાલતરો ચ અત્તભાવો અહોસિ, તેનસ્સ **સોણો**તિ નામં અકંસુ. મહતા પરિવારેન વડ્ઢતિ , તસ્સ હત્થપાદતલાનિ બન્ધુજીવકપુપ્ફવણ્ણાનિ અહેસું, સતવિહતકપ્પાસસ્સ વિય સમ્ફસ્સો પાદતલેસુ મણિકુણ્ડલાવટ્ટવણ્ણાનિ લોમાનિ જાયિંસુ. વયપ્પત્તસ્સ તસ્સ તિણ્ણં ઉતૂનં અનુચ્છવિકે તયો પાસાદે કારેત્વા નાટકાનિ ઉપટ્ઠાપેસું. સો તત્થ મહતિં સમ્પત્તિં અનુભવન્તો દેવકુમારો વિય પટિવસતિ.

અથ અમ્હાકં સત્થરિ સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કે રાજગહં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તે બિમ્બિસારરઞ્ઞા પક્કોસાપિતો અસીતિયા ગામિકસહસ્સેહિ સદ્ધિં રાજગહં આગતો, સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો માતાપિતરો અનુજાનાપેત્વા સાસને પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા, જનસંસગ્ગપરિહરણત્થં સીતવને વસન્તો ''મમ સરીરં સુખુમાલં, ન ચ સક્કા સુખેનેવ સુખં અધિગન્તું, કાયં કિલમેત્વા સમણધમ્મં કાતું વટ્ટતી''તિ ઠાનચઙ્કમમેવ અધિટ્ઠાય, પધાનમનુયુઞ્જન્તો પાદતલેસુ ફોટેસુ ઉટ્ઠહિતેસુપિ વેદનં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા દળ્હં વીરિયં કરોન્તો અચ્ચારદ્ધવીરિયતાય વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો, ''એવં વાયમન્તોપિ અહં મગ્ગં વા ફલં વા નિબ્બત્તેતું ન સક્કોમિ, કિં મે પબ્બજ્જાય, હીનાયાવત્તિત્વા ભોગે ચ ભુઞ્જિસ્સામિ, પુઞ્ઞાનિ ચ કરિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. સત્થા તસ્સ ચિત્તાચારં ઞત્વા તત્થ ગન્ત્વા વીણૂપમોવાદેન ઓવદિત્વા વીરિયસમતાયોજનવિધિં દસ્સેન્તો કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા ગિજ્ઝકૂટં ગતો. સોણત્થેરોપિ સત્થુ સમ્મુખા ઓવાદં લભિત્વા વીરિયસમતં યોજેત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૫.૨૫-૫૩) –

‘‘અનોમદસ્સિસ્સ મુનિનો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
સુધાય લેપનં કત્વા, ચઙ્કમં કારયિં અહં.

‘‘નાનાવણ્ણેહિ પુપ્ફેહિ, ચઙ્કમં સન્થરિં અહં;
આકાસે વિતાનં કત્વા, ભોજયિં બુદ્ધમુત્તમં.

‘‘અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, અભિવાદેત્વાન સુબ્બતં;
દીઘસાલં ભગવતો, નિય્યાદેસિમહં તદા.

‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, સત્થા લોકે અનુત્તરો;
પટિગ્ગહેસિ ભગવા, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા.

‘‘પટિગ્ગહેત્વાન સમ્બુદ્ધો, દક્ખિણેય્યો સદેવકે;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યો સો હટ્ઠેન ચિત્તેન, દીઘસાલં અદાસિ મે;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘ઇમસ્સ મચ્ચુકાલમ્હિ, પુઞ્ઞકમ્મસમઙ્ગિનો;
સહસ્સયુત્તસ્સરથો, ઉપટ્ઠિસ્સતિ તાવદે.

‘‘તેન યાનેનયં પોસો, દેવલોકં ગમિસ્સતિ;
અનુમોદિસ્સરે દેવા, સમ્પત્તે કુલસમ્ભવે.

‘‘મહારહં બ્યમ્હં સેટ્ઠં, રતનમત્તિકલેપનં;
કૂટાગારવરૂપેતં, બ્યમ્હં અજ્ઝાવસિસ્સતિ.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
પઞ્ચવીસતિ કપ્પાનિ, દેવરાજા ભવિસ્સતિ.

‘‘સત્તસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
યસોધરસનામા તે, સબ્બેપિ એકનામકા.

‘‘દ્વે સમ્પત્તી અનુભોત્વા, વડ્ઢેત્વા પુઞ્ઞસઞ્ચયં;
અટ્ઠવીસતિકપ્પમ્હિ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘તત્રાપિ બ્યમ્હં પવરં, વિસ્સકમ્મેન માપિતં;
દસસદ્દાવિવિત્તં તં, પુરમજ્ઝાવસિસ્સતિ.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ભૂમિપાલો મહિદ્ધિકો;

ઓક્કાકો નામ નામેન, રાજા રટ્ઠે ભવિસ્સતિ.

‘‘સોળસિત્થિસહસ્સાનં, સબ્બાસં પવરા ચ સા;
અભિજાતા ખત્તિયાની, નવ પુત્તે જનેસ્સતિ.

‘‘નવ પુત્તે જનેત્વાન, ખત્તિયાની મરિસ્સતિ;
તરુણી ચ પિયા કઞ્ઞા, મહેસિત્તં કરિસ્સતિ.

‘‘ઓક્કાકં તોસયિત્વાન, વરં કઞ્ઞા લભિસ્સતિ;
વરં લદ્ધાન સા કઞ્ઞા, પુત્તે પબ્બાજયિસ્સતિ.

‘‘પબ્બાજિતા ચ તે સબ્બે, ગમિસ્સન્તિ નગુત્તમં;
જાતિભેદભયા સબ્બે, ભગિનીહિ વસિસ્સરે.

‘‘એકા ચ કઞ્ઞા બ્યાધીહિ, ભવિસ્સતિ પરિક્ખતા;
મા નો જાતિ પભિજ્જીતિ, નિખણિસ્સન્તિ ખત્તિયા.

‘‘ખત્તિયો નીહરિત્વાન, તાય સદ્ધિં વસિસ્સતિ;
ભવિસ્સતિ તદા ભેદો, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો.

‘‘તેસં પજા ભવિસ્સન્તિ, કોળિયા નામ જાતિયા;
તત્થ માનુસકં ભોગં, અનુભોસ્સતિનપ્પકં.

‘‘તમ્હા કાયા ચવિત્વાન, દેવલોકં ગમિસ્સતિ;
તત્રાપિ પવરં બ્યમ્હં, લભિસ્સતિ મનોરમં.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
આગન્ત્વાન મનુસ્સત્તં, સોણો નામ ભવિસ્સતિ.

‘‘આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો, પદહં સત્થુ સાસને;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘અનન્તદસ્સી ભગવા, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
વિસેસઞ્ઞૂ મહાવીરો, અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસ્સતિ.

‘‘વુટ્ઠમ્હિ દેવે ચતુરઙ્ગુલમ્હિ, તિણે અનિલેરિતઅઙ્ગણમ્હિ;
ઠત્વાન યોગસ્સ પયુત્તતાદિનો, તતોત્તરિં પારમતા ન વિજ્જતિ.

‘‘ઉત્તમે દમથે દન્તો, ચિત્તં મે સુપણીહિતં;
ભારો મે ઓહિતો સબ્બો, નિબ્બુતોમ્હિ અનાસવો.

‘‘અઙ્ગીરસો મહાનાગો, અભિજાતોવ કેસરી;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉદાનવસેન અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન ચ –

૬૩૨.‘‘યાહુ રટ્ઠે સમુક્કટ્ઠો, રઞ્ઞો અઙ્ગસ્સ પદ્ધગૂ;
સ્વાજ્જ ધમ્મેસુ ઉક્કટ્ઠો, સોણો દુક્ખસ્સ પારગૂ.

૬૩૩.‘‘પઞ્ચ છિન્દે પઞ્ચ જહે, પઞ્ચ ચુત્તરિ ભાવયે;
પઞ્ચસઙ્ગાતિગો ભિક્ખુ, ઓઘતિણ્ણોતિ વુચ્ચતિ.

૬૩૪.‘‘ઉન્નળસ્સ પમત્તસ્સ, બાહિરાસસ્સ ભિક્ખુનો;
સીલં સમાધિ પઞ્ઞા ચ, પારિપૂરિં ન ગચ્છતિ.

૬૩૫.‘‘યઞ્હિ કિચ્ચં અપવિદ્ધં, અકિચ્ચં પન કરીયતિ;
ઉન્નળાનં પમત્તાનં, તેસં વડ્ઢન્તિ આસવા.

૬૩૬.‘‘યેસઞ્ચ સુસમારદ્ધા, નિચ્ચં કાયગતા સતિ;
અકિચ્ચં તે ન સેવન્તિ, કિચ્ચે સાતચ્ચકારિનો;
સતાનં સમ્પજાનાનં, અત્થં ગચ્છન્તિ આસવા.

૬૩૭.‘‘ઉજુમગ્ગમ્હિ અક્ખાતે, ગચ્છથ મા નિવત્તથ;
અત્તના ચોદયત્તાનં, નિબ્બાનમભિહારયે.

૬૩૮.‘‘અચ્ચારદ્ધમ્હિ વીરિયમ્હિ, સત્થા લોકે અનુત્તરો;
વીણોપમં કરિત્વા મે, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા;
તસ્સાહં વચનં સુત્વા, વિહાસિં સાસને રતો.

૬૩૯.‘‘સમથં પટિપાદેસિં, ઉત્તમત્થસ્સ પત્તિયા;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૬૪૦.‘‘નેક્ખમ્મે અધિમુત્તસ્સ, પવિવેકઞ્ચ ચેતસો;
અબ્યાબજ્ઝાધિમુત્તસ્સ, ઉપાદાનક્ખયસ્સ ચ.

૬૪૧.‘‘તણ્હક્ખયાધિમુત્તસ્સ, અસમ્મોહઞ્ચ ચેતસો;
દિસ્વા આયતનુપ્પાદં, સમ્મા ચિત્તં વિમુચ્ચતિ.

૬૪૨.‘‘તસ્સ સમ્મા વિમુત્તસ્સ, સન્તચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
કતસ્સ પતિચયો નત્થિ, કરણીયં ન વિજ્જતિ.

૬૪૩.“સેલો યથા એકઘનો, વાતેન ન સમીરતિ;
એવં રૂપા રસા સદ્દા, ગન્ધા ફસ્સા ચ કેવલા.

૬૪૪.“ઇટ્ઠા ધમ્મા અનિટ્ઠા ચ, નપ્પવેધેન્તિ તાદિનો;
ઠિતં ચિત્તં વિસઞ્ઞુત્તં, વયઞ્ચસ્સાનુપસ્સતી”તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યાહુ રટ્ઠે સમુક્કટ્ઠો**તિ યો અહુ અહોસિ અઙ્ગરટ્ઠે અસીતિયા ગામિકસહસ્સેહિ ભોગસમ્પત્તિયા ઇસ્સરિયસમ્પત્તિયા ચ સમ્મા અતિવિય ઉક્કટ્ઠો સેટ્ઠો. **રઞ્ઞો અઙ્ગસ્સ પદ્ધગૂ**તિ ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ પરિસાય રઞ્જનટ્ઠેન રઞ્ઞો અઙ્ગાધિપતિનો બિમ્બિસારસ્સ પરિવારભૂતો ગહપતિવિસેસો તસ્સ રટ્ઠે કુટુમ્બિકો અહૂતિ યોજેતબ્બં. **સ્વાજ્જ ધમ્મેસુ ઉક્કટ્ઠો**તિ સો સોણો અજ્જેતરહિ લોકુત્તરધમ્મેસુ ઉક્કટ્ઠો જાતો, ગિહિકાલેપિ કેહિચિ ઉક્કટ્ઠોયેવ હુત્વા ઇદાનિ પબ્બજિતકાલેપિ ઉક્કટ્ઠોયેવ હોતીતિ અત્તાનમેવ પરં વિય દસ્સેતિ. **દુક્ખસ્સ પારગૂ**તિ સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ પારં પરિયન્તં ગતો, એતેન ધમ્મેસુ ઉક્કટ્ઠોતિ અવિસેસેન વુત્તં ઉક્કટ્ઠભાવં વિસેસેતિ અરહત્તાધિગમદીપનતો.

ઇદાનિ યાય પટિપત્તિયા દુક્ખપારગૂ જાતો, અઞ્ઞાપદેસેન તં દસ્સેન્તો “**પઞ્ચ છિન્દે**”તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – અપાયકામસુગતિસમ્પાપકાનિ પઞ્ચોરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ પુરિસો સત્થેન પાદે બદ્ધરજ્જુકં વિય હેટ્ઠિમેન મગ્ગત્તયેન છિન્દેય્ય, રૂપારૂપભવસમ્પાપકાનિ પઞ્ચ ઉદ્ધમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ પુરિસો ગીવાય બદ્ધરજ્જુકં વિય અગ્ગમગ્ગેન જહેય્ય, છિન્દેય્ય, તેસં પન ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનં પહાનાય પઞ્ચ સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ ઉત્તરિ **ભાવયે** ભાવેય્ય. એવંભૂતો પન ભિક્ખુ રાગસઙ્ગો દોસમોહમાનદિટ્ઠિસઙ્ગોતિ પઞ્ચન્નં સઙ્ગાનં અતિક્કમનેન **પઞ્ચસઙ્ગાતિગો** હુત્વા, કામોઘો, ભવોઘો, દિટ્ઠોઘો, અવિજ્જોઘોતિ ચતુન્નં ઓઘાનં તિણ્ણત્તા **ઓઘતિણ્ણો**તિ વુચ્ચતિ.

અયઞ્ચ ઓઘતરણપટિપત્તિસીલાદીનં પારિપૂરિયાવ હોતિ, સીલાદયો ચ માનાદિપ્પહાનેન પારિપૂરિં ગચ્છન્તિ, ન અઞ્ઞથાતિ દસ્સેન્તો “**ઉન્નળસ્સા**”તિ ગાથમાહ. તત્થ **ઉન્નળસ્સા**તિ ઉગ્ગતતુચ્છમાનસ્સ. માનો હિ ઉન્નમનાકારવુત્તિયા તુચ્છભાવેન નળો વિયાતિ “નળો”તિ વુચ્ચતિ. **પમત્તસ્સા**તિ સતિવોસ્સગ્ગેન પમાદં આપન્નસ્સ. **બાહિરાસસ્સા**તિ બાહિરેસુ આયતનેસુ આસાવતો, કામેસુ અવીતરાગસ્સાતિ અત્થો. **સીલં સમાધિ પઞ્ઞા ચ, પારિપૂરિં ન ગચ્છતી**તિ તસ્સ સીલાદીનં પટિપક્ખસેવિનો લોકિયોપિ તાવ સીલાદિગુણો પારિપૂરિં ન ગચ્છતિ, પગેવ લોકુત્તરો.

તત્થ કારણમાહ “**યઞ્હિ કિચ્ચ**”ન્તિઆદિના. ભિક્ખુનો હિ પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય અપરિમાણસીલક્ખન્ધગોપનં અરઞ્ઞવાસો ધુતઙ્ગપરિહરણં ભાવનારામતાતિ એવમાદિ કિચ્ચં નામ. યેહિ પન ઇદં યથાવુત્તં અત્તનો કિચ્ચં, તં અપવિદ્ધં અકરણેન છડ્ડિતં. **અકિચ્ચન્તિ** પત્તમણ્ડનં ચીવરકાયબન્ધનઅંસબદ્ધછત્તુપાહનતાલવણ્ટધમ્મકરણમણ્ડનન્તિ એવમાદિ પરિક્ખારમણ્ડનં પચ્ચયબાહુલિયન્તિ એવમાદિ ભિક્ખુનો અકિચ્ચં નામ, તં કયિરતિ, તેસં માનનળં ઉક્ખિપિત્વા ચરણેન **ઉન્નળાનં** સતિવોસ્સગ્ગેન **પમત્તાનં** ચત્તારોપિ આસવા વડ્ઢન્તિ.

યેસં પન પઞ્ઞાદિગુણો વડ્ઢતિ, તે દસ્સેતું “**યેસ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સુસમારદ્ધા**તિ સુટ્ઠુ પગ્ગહિતા. **કાયગતા સતી**તિ, કાયાનુપસ્સનાભાવના. **અકિચ્ચં તે**તિ તે એતં પત્તમણ્ડનાદિઅકિચ્ચં. **ન સેવન્તી**તિ ન કરોન્તિ. **કિચ્ચે**તિ, પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય કત્તબ્બે અપરિમાણસીલક્ખન્ધગોપનાદિકે. **સાતચ્ચકારિનો**તિ સતતકારિનો તેસં સતિયા

અવિપ્પવાસેન **સતાનં** સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં, સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં, ગોચરસમ્પજઞ્ઞં, અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ ચતૂહિ સમ્પજઞ્ઞેહિ **સમ્પજાનાનં**, ચત્તારોપિ **આસવા અત્થં ગચ્છન્તિ** પરિક્ખયં અભાવં ગચ્છન્તીતિ અત્થો.

ઇદાનિ અત્તનો સન્તિકે ઠિતભિક્ખૂનં ઓવાદં દેન્તો "**ઉજુમગ્ગમ્હી**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **ઉજુમગ્ગમ્હિ અક્ખાતે**તિ અન્તદ્વયપરિવજ્જનેન કાયવઙ્કાદિપ્પહાનેન ચ ઉજુકે મજ્ઝિમપટિપદાભૂતે અરિયમગ્ગે સત્થારા ભાસિતે. **ગચ્છથા**તિ પટિપજ્જથ. **મા નિવત્તથા**તિ અન્તરા વોસાનં માપજ્જથ. **અત્તના ચોદયત્તાન**ન્તિ ઇધ અત્થકામો કુલપુત્તો અપાયભયપચ્ચવેક્ખણાદિના અત્તનાવ અત્તાનં ચોદેન્તો. **નિબ્બાનમભિહારયે**તિ, અત્તાનં નિબ્બાનં અભિહરેય્ય ઉપનેય્ય, યથા નં સચ્છિકરોતિ, તથા પટિપજ્જેય્યાતિ અત્થો.

ઇદાનિ મયાપિ એવમેવ પટિપન્નન્તિ, અત્તનો પટિપત્તિં દસ્સેતું "**અચ્ચારદ્ધમ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. **અચ્ચારદ્ધમ્હિ વીરિયમ્હી**તિ વિપસ્સનં ભાવેન્તેન મયા સમાધિના વીરિયં સમરસં અકત્વા અતિવિય વીરિયે પગ્ગહિતે. અચ્ચારદ્ધવીરિયતા ચસ્સ હેટ્ઠા વુત્તાયેવ. **વીણોપમં કરિત્વા મે**તિ આયસ્મતો સોણસ્સ ''યે ખો કેચિ ભગવતો સાવકા આરદ્ધવીરિયા વિહરન્તિ. અહં તેસં અઞ્ઞતરો, અથ ચ પન મે નાનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચતિ, તસ્માહં વિબ્ભમિસ્સામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને સત્થા ઇદ્ધિયા તસ્સ સમ્મુખે અત્તાનં દસ્સેત્વા ''કસ્મા ત્વં, સોણ, 'વિબ્ભમિસ્સામી'તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ, કુસલો ત્વં પુબ્બે અગારિયભૂતો વીણાય તન્તિસ્સરે''તિ પુચ્છિત્વા તેન ''એવં, ભન્તે''તિ વુત્તે ''તં કિં મઞ્ઞસિ, સોણ? યદા તે વીણાય તન્તિયો અચ્ચાયતા હોન્તિ, અપિ નુ તે વીણા તસ્મિં સમયે સરવતી વા હોતિ કમ્મઞ્ઞા વાતિ? નો હેતં, ભન્તે! તં કિં મઞ્ઞસિ, સોણ, યદા તે વીણાય તન્તિયો અતિસિથિલા હોન્તિ, અપિ નુ તે વીણા તસ્મિં સમયે સરવતી વા હોતિ કમ્મઞ્ઞા વાતિ? નો હેતં, ભન્તે. તં કિં મઞ્ઞસિ, સોણ, યદા પન તે વીણાય તન્તિયો નેવ અચ્ચાયતા હોન્તિ, નાતિસિથિલા સમે ગુણે પતિટ્ઠિતા, અપિ નુ તે વીણા તસ્મિં સમયે સરવતી વા હોતિ કમ્મઞ્ઞા વાતિ? એવં, ભન્તે. એવમેવ ખો, સોણ, અચ્ચારદ્ધવીરિયં ઉદ્ધચ્ચાય સંવત્તતિ, અતિલીનવીરિયં કોસજ્જાય સંવત્તતિ, તસ્માતિહ ત્વં, સોણ, વીરિયસમતં અધિટ્ઠહ, ઇન્દ્રિયાનઞ્ચ સમતં પટિવિજ્ઝા''તિ એવં વીણં ઉપમં કત્વા પવત્તિતેન વીણોપમોવાદેન મય્હં ધમ્મં દેસેસિ. **તસ્સાહં વચનં સુત્વા**તિ તસ્સ ભગવતો વચનં વીણોપમોવાદં સુત્વા અન્તરા ઉપ્પન્નં વિબ્ભમિતુકામતં પહાય સત્થુ સાસને **રતો** અભિરતો વિહરિં.

વિહરન્તો ચ **સમથં પટિપાદેસિં** વીરિયસમતં યોજેન્તો સદ્ધાપઞ્ઞાનં વિય સમાધિવીરિયાનં સમરસતં ઉપ્પાદેન્તો ઝાનાધિટ્ઠાનં વિપસ્સનાસમાધિં સમ્પાદેસિં વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેસિં. તત્થ પયોજનં આહ "**ઉત્તમત્થસ્સ પત્તિયા**"તિ. **ઉત્તમત્થસ્સ પત્તિયા**તિ અરહત્તાધિગમાયાતિ અત્થો.

ઇદાનિ યથા પટિપન્નસ્સ સમથવિપસ્સના સમ્પજ્જિંસુ, તં અઞ્ઞાપદેસેન દસ્સેન્તો "**નેક્ખમ્મે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **નેક્ખમ્મે**તિ પબ્બજ્જાદિકે કામનિસ્સરણે. **અધિમુત્તસ્સા**તિ તત્થ નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન યુત્તપ્પયુત્તસ્સ, પઠમં તાવ પબ્બજ્જાભિમુખો હુત્વા કામે પહાય પબ્બજિત્વા ચ સીલવિસોધનં અરઞ્ઞવાસો ધુતઙ્ગપરિહરણં ભાવનાભિયોગોતિ એવમાદીસુ અનવજ્જધમ્મેસુ યુત્તપ્પયુત્તસ્સાતિ અત્થો. **પવિવેકઞ્ચ ચેતસો**તિ ચેતસો પવિવેકઞ્ચ અધિમુત્તસ્સ એવં નેક્ખમ્માધિમુત્તસ્સ સતો ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનાનં નિબ્બત્તનેન વિવેકે યુત્તસ્સ પયુત્તસ્સ. **અબ્યાબજ્ઝાધિમુત્તસ્સા**તિ અબ્યાબજ્ઝે નિદુક્ખતાય અધિમુત્તસ્સ ઝાનસમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા સમથસુખે યુત્તપ્પયુત્તસ્સ. **ઉપાદાનક્ખયસ્સ ચા**તિ ચતુન્નમ્પિ ઉપાદાનાનં ખયન્તે અરહત્તે અધિમુત્તસ્સ. ભુમ્મત્થે હિ એતં સામિવચનં. તં યથાધિગતં ઝાનં પાદકં કત્વા અરહત્તાધિગમાય વિપસ્સનં અનુયુઞ્જન્તસ્સાતિ અત્થો.

તણ્હક્ખયાધિમુત્તસ્સાતિ તણ્હા ખીયતિ એત્થાતિ તણ્હક્ખયો, નિબ્બાનં, તસ્મિં અધિમુત્તસ્સ ઉપાદિં ભયતો, અનુપાદિઞ્ચ ખેમતો દસ્સનેન નિરોધે નિન્નપોણપબ્ભારસ્સ. **અસમ્મોહઞ્ચ ચેતસો**તિ અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞવસેન ચિત્તસ્સ અસમ્મોહપવત્તિં સમ્મોહસમુચ્છિન્દનેન વા ચિત્તસ્સ અસમ્મોહભૂતં અરિયમગ્ગં અધિમુત્તસ્સ. **દિસ્વા આયતનુપ્પાદ**ન્તિ ચક્ખાદીનં આયતનાનં યથાસકપચ્ચયેહિ ખણે ખણે ઉપ્પાદં, તપ્પટિપક્ખતો નિરોધઞ્ચ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય દિસ્વા દસ્સનહેતુ **સમ્મા ચિત્તં વિમુચ્ચતી**તિ સમ્મા હેતુના ઞાયેન મગ્ગપટિપાટિયા સબ્બાસવતો ચિત્તં વિમુચ્ચતિ.

“**તસ્સ સમ્મા વિમુત્તસ્સા**”તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – તસ્સ વુત્તનયેન સમ્મદેવ સબ્બસંકિલેસતો વિમુત્તસ્સ, તતો એવ અચ્ચન્તુપસમેન સન્તચિત્તસ્સ ખીણાસવભિક્ખુનો કતસ્સ કુસલસ્સ અકુસલસ્સ વા ઉપચયો નત્થિ મગ્ગેનેવ સમુગ્ઘાતિતત્તા, પરિઞ્ઞાદિભેદં કરણીયં ન વિજ્જતિ કતકિચ્ચત્તા. એવં ભૂતસ્સ યથા **એકઘનો** સેલો પબ્બતો પકતિવાતેન **ન સમીરતિ** ન સંકમ્પતિ, એવં ઇટ્ઠા ચ અનિટ્ઠા ચ રૂપાદયો આરમ્મણધમ્મા **તાદિનો** તાદિભાવપ્પત્તસ્સ **ઠિતં** અનેજં પહીનસબ્બસોકતાય વિસંયુત્તં ચિત્તં **નપ્પવેધન્તિ** ન ચાલેન્તિ. અસ્સ ચ આરમ્મણધમ્મસ્સ કાલેન કાલં ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વિપસ્સન્તો **વયં** નિરોધં ખણે ખણે ભિજ્જનસભાવં અનુપસ્સતીતિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સોણકોળિવિસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તેરસનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. ચુદ્દસકનિપાતો

૧. ખદિરવનિયરેવતત્થેરગાથાવણ્ણના

ચુદ્દસકનિપાતે **યદા અહ**ન્તિઆદિકા આયસ્મતો ખદિરવનિયરેવતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? કામઞ્ચિમસ્સ થેરસ્સ ગાથા હેટ્ઠા એકકનિપાતે (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૧. ખદિરવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના) આગતા. તત્થ પનસ્સ અત્તનો ભાગિનેય્યેસુ સતિજનનમત્તં દસ્સિતન્તિ તસ્સા એકકનિપાતે સઙ્ગહો કતો. ઇમા પન થેરસ્સ પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય યાવ પરિનિબ્બાના પટિપત્તિપકાસિતા ગાથા ઇમસ્મિં ચુદ્દસકનિપાતે સઙ્ગહં આરોપિતા. તત્થ અટ્ઠુપ્પત્તિ હેટ્ઠા વુત્તાયેવ. અયં પન વિસેસો – થેરો કિર અરહત્તં પત્વા કાલેન કાલં સત્થુ ધમ્મસેનાપતિપ્પભૂતીનં મહાથેરાનઞ્ચ ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા કતિપાહમેવ તત્થ વસિત્વા ખદિરવનમેવ પચ્ચાગન્ત્વા ફલસમાપત્તિસુખેન બ્રહ્મવિહારેહિ ચ વીતિનામેતિ. એવં ગચ્છન્તે કાલે જિણ્ણો વુડ્ઢો વયો અનુપ્પત્તો અહોસિ. સો એકદિવસં બુદ્ધુપટ્ઠાનં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે સાવત્થિયા અવિદૂરે અરઞ્ઞે વસિ. તેન ચ સમયેન ચોરા નગરે કતકમ્મા આરક્ખમનુસ્સેહિ અનુબન્ધા પલાયન્તા થેરસ્સ સમીપે ગહિતભણ્ડં છડ્ડેત્વા પલાયિંસુ. મનુસ્સા અનુધાવન્તા થેરસ્સ સમીપે ભણ્ડં દિસ્વા થેરં બન્ધિત્વા ‘‘ચોરો’’તિ સઞ્ઞાય ગહેત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસું, ‘‘અયં, દેવ, ચોરો’’તિ. રાજા થેરં મુઞ્ચાપેત્વા, ‘‘કિં, ભન્તે, તુમ્હેહિ ઇદં ચોરિકકમ્મં કતં વા, નો વા’’તિ પુચ્છિ. થેરો કિઞ્ચાપિ જાતિતો પટ્ઠાય અત્તના તાદિસં ન કતપુબ્બં, તં પબ્બજિતતો પટ્ઠાય પન અકતભાવસ્સ, સબ્બસો કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા તાદિસસ્સ કરણે અભબ્બતાય પકાસનત્થં સમીપે ઠિતાનં ભિક્ખૂનં રઞ્ઞો ચ ધમ્મં દેસેન્તો –

૬૪૫.‘‘યદા અહં પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
નાભિજાનામિ સઙ્કપ્પં, અનરિયં દોસસંહિતં.

૬૪૬.‘‘‘ઇમે હઞ્ઞન્તુ વજ્ઝન્તુ, દુક્ખં પપ્પોન્તુ પાણિનો’;
સઙ્કપ્પં નાભિજાનામિ, ઇમસ્મિં દીઘમન્તરે.

૬૪૭.‘‘મેત્તઞ્ચ અભિજાનામિ, અપ્પમાણં સુભાવિતં;
અનુપુબ્બં પરિચિતં, યથા બુદ્ધેન દેસિતં.

૬૪૮.‘‘સબ્બમિત્તો સબ્બસખો, સબ્બભૂતાનુકમ્પકો;
મેત્તચિત્તઞ્ચ ભાવેમિ, અબ્યાપજ્જરતો સદા.

૬૪૯.‘‘અસંહીરં અસંકુપ્પં, ચિત્તં આમોદયામહં;
બ્રહ્મવિહારં ભાવેમિ, અકાપુરિસસેવિતં.

૬૫૦.‘‘અવિતક્કં સમાપન્નો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકો;
અરિયેન તુણ્હીભાવેન, ઉપેતો હોતિ તાવદે.

૬૫૧.‘‘યથાપિ પબ્બતો સેલો, અચલો સુપ્પતિટ્ઠિતો;
એવં મોહક્ખયા ભિક્ખુ, પબ્બતોવ ન વેધતિ.

૬૫૨.“અનઙ્ગણસ્સ પોસસ્સ, નિચ્ચં સુચિગવેસિનો;
વાલગ્ગમત્તં પાપસ્સ, અબ્ભમત્તંવ ખાયતિ.

૬૫૩.“નગરં યથા પચ્ચન્તં, ગુત્તં સન્તરબાહિરં;
એવં ગોપેથ અત્તાનં, ખણો વો મા ઉપચ્ચગા.

૬૫૪.“નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા.

૬૫૫.“નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, સમ્પજાનો પતિસ્સતો.

૬૫૬.“પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૬૫૭.“યસ્સ ચત્થાય પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો.

૬૫૮.“સમ્પાદેથપ્પમાદેન, એસા મે અનુસાસની;
હન્દાહં પરિનિબ્બિસ્સં વિપ્પમુત્તોમ્હિ સબ્બધી”તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થાયં અપુબ્બપદવણ્ણના **ઇમસ્મિં દીઘમન્તરે**તિ, યદા અહં પબ્બજિતોમ્હિ, તતો પટ્ઠાય અયઞ્ચ મે ચરિમકાલો, એતસ્મિં દીઘમન્તરે કાલે “ઇદં મય્હં હોતૂ”તિ અભિજ્ઝાવસેન વા, “ઇમે સત્તા હઞ્ઞન્તૂ”તિઆદિના બ્યાપાદવસેન વા અનરિયં દોસસંહિતં સઙ્કપ્પં નાભિજાનામીતિ યોજના.

મેત્તઞ્ચ અભિજાનામીતિ, મિજ્જતિ સિનિય્હતિ એતાયાતિ મેત્તા, અબ્યાપાદો. મેત્તા એતિસ્સા અત્થીતિ મેત્તા, મેત્તાભાવના મેત્તાબ્રહ્મવિહારો, તં મેત્તં. ચ-સદ્દેન કરુણં મુદિતં ઉપેક્ખઞ્ચાતિ ઇતરબ્રહ્મવિહારે સઙ્ગણ્હાતિ. **અભિજાનામી**તિ, અભિમુખતો જાનામિ. અધિગતઞ્હિ ઞાનં પચ્ચવેક્ખતો પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ અભિમુખં હોતિ. કીદિસન્તિ આહ “**અપ્પમાણ**”ન્તિઆદિ. તઞ્હિ યથા **બુદ્ધેન** ભગવતા દેસિતં, તથા અનોદિસ્સકફરણવસેન અપરિમાણસત્તારમ્મણતાય **અપ્પમાણં**. પગુણબલવભાવાપાદનેન સુટ્ઠુ ભાવિતત્તા **સુભાવિતં**. પઠમં મેત્તા, તતો કરુણા, તતો મુદિતા, પચ્છા ઉપેક્ખાતિ એવં **અનુપુબ્બં** અનુક્કમેન **પરિચિતં** આસેવિતં, બહુલીકતં અભિજાનામીતિ યોજના.

સબ્બેસં સત્તાનં મિત્તો, સબ્બે વા તે મય્હં મિત્તાતિ **સબ્બમિત્તો**. મેત્તઞ્હિ ભાવેન્તો સત્તાનં પિયો હોતિ. **સબ્બસખો**તિ, એત્થાપિ એસેવ નયો. **સબ્બભૂતાનુકમ્પકો**તિ, સબ્બસત્તાનં અનુગ્ગણ્હનકો. **મેત્તચિત્તઞ્ચ ભાવેમી**તિ, મેત્તાય સહિતં સમ્પયુત્તં ચિત્તં વિસેસતો ભાવેમિ, વડ્ઢેમિ, પકાસેમિ વા અકથેન્તેપિ ભાવનાય ઉક્કંસગતભાવતો. “મેત્તં ચિત્તઞ્ચ ભાવેમી”તિ વા પાઠો. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયોવ. **અબ્યાપજ્જરતો**તિ, અબ્યાપજ્જે સત્તાનં હિતૂપસંહારે અભિરતો. **સદા**તિ, સબ્બકાલં, તેન તત્થ સાતચ્ચકિરિયં દસ્સેતિ.

અસંહીરન્તિ ન સંહીરં, આસન્નપચ્ચત્થિકેન રાગેન અનાકડ્ઢનિયં. **અસંકુપ્પ**ન્તિ ન કુપ્પં, દૂરપચ્ચત્થિકેન બ્યાપાદેન અકોપિયં, એવંભૂતં કત્વા મમ મેત્તચિત્તં **આમોદયામિ** અભિપ્પમોદયામિ બ્રહ્મવિહારં ભાવેમિ. **અકાપુરિસસેવિત**ન્તિ, કાપુરિસેહિ નીચજનેહિ અસેવિતં, અકાપુરિસેહિ વા અરિયેહિ બુદ્ધાદીહિ સેવિતં બ્રહ્મં સેટ્ઠં નિદ્દોસં મેત્તાદિવિહારં ભાવેમિ વડ્ઢેમીતિ અત્થો.

એવં અત્તુદ્દેસવસેન પઞ્ચહિ ગાથાહિ અત્તનો પટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તં અઞ્ઞાપદેસેન દસ્સેન્તો "**અવિતક્ક**"ન્તિઆદિના ચતસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **અવિતક્કં સમાપન્નો**તિ, વિતક્કવિરહિતં દુતિયાદિઝાનં સમાપન્નો, એતેન થેરો બ્રહ્મવિહારભાવનાય અઞ્ઞાપદેસેન અત્તના દુતિયાદિઝાનાધિગમમાહ. યસ્મા પનાયં થેરો તમેવ ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા એકાસનેનેવ અરહત્તં ગણ્હિ, તસ્મા તમત્થં અઞ્ઞાપદેસેનેવ દસ્સેન્તો ''અવિતક્કં સમાપન્નો''તિ વત્વા "**સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકો. અરિયેન તુણ્હીભાવેન, ઉપેતો હોતિ તાવદે**"તિ આહ. તત્થ વચીસઙ્ખારાભાવતો અવિતક્કાવિચારા સમાપત્તિ ''અરિયો તુણ્હીભાવો''તિ વદન્તિ. ''સન્નિપતિતાનં વો, ભિક્ખવે, દ્વયં કરણીયં ધમ્મી વા કથા અરિયો વા તુણ્હીભાવો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૩) પન વચનતો યા કાચિ સમાપત્તિ અરિયો તુણ્હીભાવો નામ. ઇધ પન ચતુત્થજ્ઝાનિકા અગ્ગફલસમાપત્તિ અધિપ્પેતા.

ઇદાનિ તસ્સાધિગતત્તા લોકધમ્મેહિ અકમ્પનીયતં ઉપમાય પકાસેન્તો "**યથાપિ પબ્બતો**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **યથાપિ પબ્બતો સેલો**તિ, યથા સિલામયો એકઘનસેલો પબ્બતો, ન પંસુપબ્બતો ન મિસ્સકપબ્બતોતિ અત્થો. **અચલો સુપ્પતિટ્ઠિતો**તિ, સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતમૂલો પકતિવાતેહિ અચલો અકમ્પનીયો હોતિ, તસ્મા અરહત્તં નિબ્બાનઞ્ચ **એવં મોહક્ખયા ભિક્ખુ, પબ્બતોવ ન વેધતી**તિ મોહસ્સ અનવસેસપ્પહાના, મોહમૂલકત્તા ચ સબ્બાકુસલાનં પહીનસબ્બાકુસલો ભિક્ખુ યથા સો પબ્બતો પકતિવાતેહિ, એવં લોકધમ્મેહિ ન વેધતિ ન કમ્પતિ, મોહક્ખયોતિ વા યસ્મા અરહત્તં નિબ્બાનઞ્ચ વુચ્ચતિ , તસ્મા મોહક્ખયાતિ મોહક્ખયસ્સ હેતુ નિબ્બાનસ્સ અરહત્તસ્સ ચ અધિગતત્તા ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતો અસમાપન્નકાલેપિ પબ્બતો વિય ન વેધતિ, પગેવ સમાપન્નકાલેતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ પાપં નામેતં અસુચિસીલો એવ સમાચરતિ, ન ચ સુચિસીલો, સુચિસીલસ્સ પન તં અણુમત્તમ્પિ ભારિયં હુત્વા ઉપટ્ઠાતીતિ દસ્સેન્તો "**અનઙ્ગણસ્સા**"તિઆદિગાથમાહ . તસ્સત્થો – રાગાદિઅઙ્ગણાભાવતો **અનઙ્ગણસ્સ** સબ્બકાલં સુચિઅનવજ્જધમ્મે એવ ગવેસન્તસ્સ સપ્પુરિસસ્સ **વાલગ્ગમત્તં** કેસગ્ગમત્તં પાપસ્સ લેસમત્તમ્પિ સકલં લોકધાતું ફરિત્વા ઠિતં અબ્ભમત્તં હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, તસ્મા ન એવરૂપે કમ્મે માદિસા આસઙ્કિતબ્બાતિ અધિપ્પાયો.

યસ્મા નિક્કિલેસેસુપિ અન્ધબાલા એવરૂપે અપવાદે સમુટ્ઠાપેન્તિ, તસ્મા અત્થકામેહિ સક્કચ્ચં અત્તા રક્ખિતબ્બોતિ ઓવાદં દેન્તો "**નગરં યથા**"તિઆદિગાથમાહ. તસ્સત્થો – યથા પન પચ્ચન્તનગરવાસીહિ મનુસ્સેહિ પચ્ચન્તં નગરં દ્વારપાકારાદીનિ થિરાનિ કરોન્તેહિ સઅન્તરં, ઉદ્દાપપરિખાદીનિ થિરાનિ કરોન્તેહિ સબાહિરન્તિ **સન્તરબાહિરં** ગુત્તં કરીયતિ, એવં તુમ્હેહિપિ સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા અજ્ઝત્તિકાનિ છ દ્વારાનિ પિદહિત્વા દ્વારરક્ખિતં સતિં અવિસ્સજ્જેત્વા યથા ગય્હમાનાનિ બાહિરાનિ છ આયતનાનિ અજ્ઝત્તિકાનિ ઉપઘાતાય સંવત્તન્તિ, તથા અગ્ગહણેન તાનિપિ થિરાનિ કત્વા તેસં અપ્પવેસાય દ્વારરક્ખિતં સતિં અપ્પહાય વિચરન્તા અત્તાનં ગોપેથ. કસ્મા? **ખણો વો મા ઉપચ્ચગા**. યો હિ એવં અત્તાનં ન ગોપેતિ, તં પુગ્ગલં બુદ્ધુપ્પાદક્ખણો,

મનુસ્સત્તભાવક્ખણો, મજ્ઝિમદેસે ઉપ્પત્તિક્ખણો, સમ્માદિટ્ઠિયા પટિલદ્ધક્ખણો, છન્નં આયતનાનં અવેકલ્લક્ખણોતિ સબ્બોપિ અયં ખણો અતિક્કમતિ, સો ખણો તુમ્હે મા અતિક્કમતૂતિ.

એવં થેરો ઇમાય ગાથાય સરાજિકં પરિસં ભિક્ખૂ ચ ઓવદિત્વા પુન મરણે જીવિતે ચ અત્તનો સમચિત્તતં કતકિચ્ચતઞ્ચ પકાસેન્તો "**નાભિનન્દામિ મરણ**"ન્તિઆદિમાહ. તં હેટ્ઠા વુત્તત્થમેવ (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬૦૭).

એવં પન વત્વા અત્તનો પરિનિબ્બાનકાલં ઉપટ્ઠિતં દિસ્વા સઙ્ખેપેનેવ નેસં ઓવાદં દત્વા પરિનિબ્બાનં પવેદેન્તો ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **સમ્પાદેથપ્પમાદેના**તિ સમ્પાદેતબ્બં દાનસીલાદિં અપ્પમાદેન સમ્પાદેથ, દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપભેદે ગહટ્ઠવત્તે સીલાનુરક્ખણે સમથઅનુયોગે વિપસ્સનાભાવનાય ચ અપ્પમત્તા હોથ. **એસા મે અનુસાસની**તિ દાનસીલાદીસુ ન પમજ્જથાતિ એસા મમ અનુસિટ્ઠિ ઓવાદો.

એવં સિખાપત્તં પરહિતપટિપત્તિં દીપેત્વા અત્તહિતપટિપત્તિયાપિ મત્થકં ગણ્હન્તો "**હન્દાહં પરિનિબ્બિસ્સં, વિપ્પમુત્તોમ્હિ સબ્બધી**"તિ આહ. તત્થ **વિપ્પમુત્તોમ્હિ સબ્બધી**તિ સબ્બસો કિલેસેહિ ભવેહિ ચ વિપ્પમુત્તો અમ્હિ, તસ્મા એકંસેન પરિનિબ્બાયિસ્સામીતિ.

એવં પન વત્વા આકાસે પલ્લઙ્કેન નિસિન્નો તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા પજ્જલન્તો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ.

ખદિરવનિયરેવતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ગોદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાપિ ભદ્દોતિઆદિકા આયસ્મતો ગોદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સત્થવાહકુલે નિબ્બત્તો. **ગોદત્તો**તિ નામેન વયપ્પત્તો પિતરિ કાલઙ્કતે કુટુમ્બં સણ્ઠપેન્તો પઞ્ચહિ સકટસતેહિ ભણ્ડં આદાય અપરાપરં સઞ્ચરિત્વા વાણિજ્જેન જીવિકં કપ્પેતિ યથાવિભવં પુઞ્ઞાનિપિ કરોતિ. સો એકદિવસં અન્તરામગ્ગે ધુરે યુત્તગોણે વહિતું અસક્કોન્તે પતિતે મનુસ્સેસુ તં વુટ્ઠાપેતું અસક્કોન્તેસુ સયમેવ ગન્ત્વા તં નઙ્ગુટ્ઠે ગાળ્હં વિજ્ઝિ. ગોણો ''અયં અસપ્પુરિસો મમ બલાબલં અજાનન્તો ગાળ્હં વિજ્ઝતી''તિ કુદ્ધો મનુસ્સવાચાય, ''ભો ગોદત્ત, અહં એત્તકં કાલં અત્તનો બલં અનિગુહન્તો તુય્હં ભારં વહિં, અજ્જ પન અસમત્થભાવેન પતિતં મં અતિવિય બાધસિ, હોતુ, ઇતો ચવિત્વા નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને તં બાધેતું સમત્થો પટિસત્તુ ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનાનુરૂપેન અક્કોસિ. તં સુત્વા ગોદત્તો ''એવં નામ સત્તે બાધેત્વા કિં ઇમાય જીવિકાયા''તિ સંવેગજાતો સબ્બં વિભવં પહાય અઞ્ઞતરસ્સ મહાથેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્વા સમાપત્તિસુખેન વીતિનામેન્તો એકદિવસં અત્તનો સન્તિકં ઉપગતાનં ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં અરિયગણાનં લોકધમ્મે આરબ્ભ ધમ્મં કથેન્તો –

૬૫૯.''યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞો, ધુરે યુત્તો ધુરસ્સહો;
મથિતો અતિભારેન, સંયુગં નાતિવત્તતિ.

૬૬૦.''એવં પઞ્ઞાય યે તિત્તા, સમુદ્દો વારિના યથા;

ન પરે અતિમઞ્ઞન્તિ, અરિયધમ્મોવ પાણિનં.

૬૬૧.“કાલે કાલવસં પત્તા, ભવાભવવસં ગતા;
નરા દુક્ખં નિગચ્છન્તિ, તેધ સોચન્તિ માણવા.

૬૬૨.“ઉન્નતા સુખધમ્મેન, દુક્ખધમ્મેન ચોનતા;
દ્વયેન બાલા હઞ્ઞન્તિ, યથાભૂતં અદસ્સિનો.

૬૬૩.“યે ચ દુક્ખે સુખસ્મિઞ્ચ, મજ્ઝે સિબ્બિનિમચ્ચગૂ;
ઠિતા તે ઇન્દખીલોવ, ન તે ઉન્નતઓનતા.

૬૬૪.“ન હેવ લાભે નાલાભે, ન યસે ન ચ કિત્તિયા;
ન નિન્દાયં પસંસાય, ન તે દુક્ખે સુખમ્હિ ચ.

૬૬૫.“સબ્બત્થ તે ન લિમ્પન્તિ, ઉદબિન્દુવ પોક્ખરે;
સબ્બત્થ સુખિતા ધીરા, સબ્બત્થ અપરાજિતા.

૬૬૬.“ધમ્મેન ચ અલાભો યો, યો ચ લાભો અધમ્મિકો;
અલાભો ધમ્મિકો સેય્યો, યઞ્ચે લાભો અધમ્મિકો.

૬૬૭.“યસો ચ અપ્પબુદ્ધીનં, વિઞ્ઞૂનં અયસો ચ યો;
અયસોવ સેય્યો વિઞ્ઞૂનં, ન યસો અપ્પબુદ્ધિનં.

૬૬૮.“દુમ્મેધેહિ પસંસા ચ, વિઞ્ઞૂહિ ગરહા ચ યા;
ગરહાવ સેય્યો વિઞ્ઞૂહિ, યઞ્ચે બાલપ્પસંસના.

૬૬૯.“સુખઞ્ચ કામમયિકં, દુક્ખઞ્ચ પવિવેકિયં;
પવિવેકદુક્ખં સેય્યો, યઞ્ચે કામમયં સુખં.

૬૭૦.“જીવિતઞ્ચ અધમ્મેન, ધમ્મેન મરણઞ્ચ યં;
મરણં ધમ્મિકં સેય્યો, યઞ્ચે જીવે અધમ્મિકં.

૬૭૧.“કામકોપપ્પહીના યે, સન્તચિત્તા ભવાભવે;
ચરન્તિ લોકે અસિતા, નત્થિ તેસં પિયાપિયં.

૬૭૨.“ભાવયિત્વાન બોજ્ઝઙ્ગે, ઇન્દ્રિયાનિ બલાનિ ચ;
પપ્પુય્ય પરમં સન્તિં, પરિનિબ્બન્તિનાસવા”તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **આજઞ્ઞો**તિ, ઉસભાજાનીયો. **ધુરે યુત્તો**તિ, સકટધુરે યોજિતો. **ધુરસ્સહો**તિ, ધુરવાહો. ગાથાસુખત્થઞ્ચેત્થ દ્વિસકારતો નિદ્દેસો કતો, સકટભારં વહિતું સમત્થોતિ અત્થો. **મથિતો અતિભારેના**તિ, અતિભારેન ગરુભારેન

પીળિતો. ‘‘મદ્દિતો’’તિપિ પાળિ, સો એવત્થો. **સંયુગન્તિ**, અત્તનો ખન્ધે ઠપિતં યુગં **નાતિવત્તતિ** ન અતિક્કામેતિ, સમ્મા યો ઉદ્ધરિત્વા ધુરં છડ્ડેત્વા ન તિટ્ઠતિ. **એવન્તિ** યથા સો ધોરય્હો અત્તનો ભદ્રાજાનીયતાય અત્તનો ધીરવીરતાય અત્તનો ભારં નાતિવત્તતિ ન પરિચ્ચજતિ, એવં યે વારિના વિય મહાસમુદ્દો લોકિયલોકુત્તરાય **પઞ્ઞાય તિત્તા** ધાતા પરિપુણ્ણા, તે પરે નિહીનપઞ્ઞે ન અતિમઞ્ઞન્તિ, ન પરિભવન્તિ. તત્થ કારણમાહ ‘‘**અરિયધમ્મોવ પાણિન**’’ન્તિ, પાણિનં સત્તેસુ અયં અરિયાનં ધમ્મો યદિદં તેસં પઞ્ઞાય પારિપૂરિં ગતત્તા લાભાદિના અત્તાનુક્કંસનં વિય અલાભાદિના પરેસં અવમ્ભનં.

એવં પઞ્ઞાપારિપૂરિયા અરિયાનં સુખવિહારં દસ્સેત્વા તદભાવતો અનરિયાનં દુક્ખવિહારં દસ્સેતું ‘‘**કાલે**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કાલે**તિ લાભાલાભાદિના સમઙ્ગીભૂતકાલે. **કાલવસં પત્તા**તિ લાભાદિકાલસ્સ ચ વસં ઉપગતા, લાભાદિના સોમનસ્સિતા અલાભાદિના ચ દોમનસ્સિતાતિ અત્થો. **ભવાભવવસં ગતા**તિ ભવસ્સ અભવસ્સ ચ વસં ઉપગતા વુદ્ધિહાનિયો અનુવત્તન્તા તે. **નરા દુક્ખં નિગચ્છન્તિ, તેધ સોચન્તિ માણવા**તિ તે નરા ‘‘માણવા’’તિ લદ્ધનામા સત્તા લાભાલાભાદિવસેન વુદ્ધિહાનિવસેન અનુરોધપટિવિરોધં આપન્ના ઇધલોકે સોચન્તિ, પરલોકે ચ નિરયાદિદુક્ખં ગચ્છન્તિ પાપુણન્તીતિ અત્થો.

‘‘**ઉન્નતા**’’તિઆદિનાપિ લોકધમ્મવસેન સત્તાનં અનત્થુપ્પત્તિમેવ દસ્સેતિ. તત્થ **ઉન્નતા સુખધમ્મેના**તિ સુખહેતુના સુખપચ્ચયેન ભોગસમ્પત્તિઆદિના ઉન્નતિં ગતા, ભોગમદાદિના મત્તાતિ અત્થો. **દુક્ખધમ્મેન ચોનતા**તિ દુક્ખહેતુના દુક્ખપચ્ચયેન ભોગવિપત્તિઆદિના નિહીનતં ગતા દાલિદ્દિયાદિના કાપઞ્ઞતં પત્તા. **દ્વયેના**તિ યથાવુત્તેન ઉન્નતિઓનતિદ્વયેન લાભાલાભાદિદ્વયેન વા બાલપુથુજ્જના હઞ્ઞન્તિ, અનુરોધપટિવિરોધવસેન વિબાધીયન્તિ પીળિયન્તિ. કસ્મા? **યથાભૂતં અદસ્સિનો** યસ્મા તે ધમ્મસભાવં યાથાવતો નબ્ભઞ્ઞંસુ, પરિઞ્ઞાતક્ખન્ધા પહીનકિલેસા ચ ન હોન્તિ, તસ્માતિ અત્થો. ‘‘યથાભૂતં અદસ્સના’’તિપિ પઠન્તિ, અદસ્સનહેતૂતિ અત્થો. **યે ચ દુક્ખે સુખસ્મિઞ્ચ, મજ્ઝે સિબ્બિનિમચ્ચગૂ**તિ યે પન અરિયા દુક્ખવેદનાય સુખવેદનાય મજ્ઝત્તતાવેદનાય ચ તપ્પટિબદ્ધં છન્દરાગભૂતં સિબ્બિનિં તણ્હં અગ્ગમગ્ગાધિગમેન અચ્ચગૂ અતિક્કમિંસુ, તે ઇન્દખીલો વિય વાતેહિ લોકધમ્મેહિ અસમ્પકમ્પિયા ઠિતા, ન તે ઉન્નતઓનતા, કદાચિપિ ઉન્નતા વા ઓનતા વા ન હોન્તિ સબ્બસો અનુનયપટિઘાભાવતો.

એવં વેદનાધિટ્ઠાનં અરહતો અનુપલેપં દસ્સેત્વા ઇદાનિ લોકધમ્મે વિભજિત્વા સબ્બત્થકમેવસ્સ અનુપલેપં દસ્સેન્તો ‘‘**ન હેવા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **લાભે**તિ ચીવરાદીનં પચ્ચયાનં પટિલાભે. **અલાભે**તિ તેસંયેવ અપ્પટિલાભે અપગમે. **ન યસે**તિ પરિવારહાનિયં અકિત્તિયઞ્ચ. **કિત્તિયા**તિ પરમ્મુખા કિત્તને પત્થટયસતાયં. **નિન્દાયન્તિ** સમ્મુખા ગરહાયં. **પસંસાયન્તિ**, પચ્ચક્ખતો ગુણાભિત્થવને. **દુક્ખે**તિ દુક્ખે ઉપ્પન્ને. **સુખે**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

સબ્બત્થાતિ સબ્બસ્મિં યથાવુત્તે અટ્ઠવિધેપિ લોકધમ્મે, સબ્બત્થ વા રૂપાદિકે વિસયે તે ખીણાસવા ન લિમ્પન્તિ સબ્બસો પહીનકિલેસત્તા. યથા કિં? **ઉદબિન્દુવ પોક્ખરે** યથા કમલદલે જલબિન્દુ અલ્લીયિત્વા ઠિતમ્પિ તેન ન લિમ્પતિ, જલબિન્દુના ચ કમલદલં, અઞ્ઞદત્થુ વિસંસટ્ઠમેવ, એવમેતેપિ ઉપટ્ઠિતે લાભાદિકે, આપાથગતે રૂપાદિઆરમ્મણે ચ વિસંસટ્ઠા એવં. તતો એવ ધીરા પણ્ડિતા **સબ્બત્થ** લાભાદીસુ ઞાણમુખેન પિયનિમિત્તાનં સોકાદીનઞ્ચ અભાવતો **સુખિતા** લાભાદીહિ ચ અનભિભવનીયતો સબ્બત્થ અપરાજિતાવ હોન્તિ.

ઇદાનિ લાભાલાભાદીસુ સેય્યં નિદ્ધારેત્વા દસ્સેન્તો “**ધમ્મેના**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ધમ્મેન ચ અલાભો યોતિ** યો ધમ્મં રક્ખન્તસ્સ તંનિમિત્તં અલાભો લાભાભાવો, લાભહાનિ. **યો ચ લાભો અધમ્મિકો** અધમ્મેન અઞ્ઞાયેન બુદ્ધપટિકુટ્ઠેન વિધિના ઉપ્પન્નો, તેસુ દ્વીસુ **અલાભો ધમ્મિકો** ધમ્માવહો સેય્યો, યાદિસં લાભં પરિવજ્જન્તસ્સ અકુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, કુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, તાદિસો અલાભો પાસંસતરો અત્થાવહો. **યઞ્ચે લાભો અધમ્મિકો**તિ યો લાભો અધમ્મેન ઉપ્પન્નો, સો ન સેય્યોતિ અધિપ્પાયો.

યસો ચ અપ્પબુદ્ધીનં, **વિઞ્ઞૂનં અયસો ચ યો**તિ યો અપ્પબુદ્ધીનં દુપ્પઞ્ઞાનં વસેન પુગ્ગલસ્સ યસો લબ્ભતિ, યો ચ **વિઞ્ઞૂનં** પણ્ડિતાનં વસેન **અયસો** યસહાનિ. ઇમેસુ દ્વીસુ **અયસોવ સેય્યો વિઞ્ઞૂનં**. તે હિસ્સ યથા અકુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, કુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, એવં યસહાનિં ઇચ્છેય્યું, તથા ચ ભબ્બજાતિકો તં અગુણં પહાય ગુણે પતિટ્ઠેય્ય. **ન યસો અપ્પબુદ્ધીન**ન્તિ દુપ્પઞ્ઞાનં વસેન યસો સેય્યો હોતિ, તે હિ અભૂતગુણાભિબ્યાહારવસેનાપિ નં ઉપ્પાદેય્યું, સો યસ્સ ઇધ ચેવ વિઞ્ઞૂગરહાદિના સમ્પરાયે ચ દુગ્ગતિયં દુક્ખપરિક્કિલેસાદિના અનત્થાવહો. તેનાહ ભગવા – ‘‘લાભો સિલોકો સક્કારો, મિચ્છાલદ્ધો ચ યો યસો’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૪૦) ‘‘સક્કારો કાપુરિસં હન્તી’’તિ (ચૂળવ॰ ૩૩૫; અ॰ નિ॰ ૪.૬૮) ચ.

દુમ્મેધેહીતિ, નિપ્પઞ્ઞેહિ. **યઞ્ચે બાલપ્પસંસના**તિ બાલેહિ અવિદ્દસૂહિ યા નામ પસંસના.

કામમયિકન્તિ વત્થુકામમયં, કામગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પન્નં. **દુક્ખઞ્ચ પવિવેકિય**ન્તિ પવિવેકતો નિબ્બત્તં કાયકિલમથવસેન પવત્તં વિસમાસનુપતાપાદિહેતુકં કાયિકં દુક્ખં, તં પન નિરામિસવિવટ્ટૂપનિસ્સયતાય વિઞ્ઞૂનં પાસંસા. તેન વુત્તં “**પવિવેકદુક્ખં સેય્યો**”તિ.

જીવિતઞ્ચ અધમ્મેનાતિ અધમ્મેન જીવિકકપ્પનં જીવિતહેતુ અધમ્મચરણં. **ધમ્મેન મરણં** નામ ‘‘ઇમં નામ પાપં અકરોન્તં તં મારેસ્સામી’’તિ કેનચિ વુત્તે મારેન્તેપિ તસ્મિં પાપં અકત્વા ધમ્મં અવિકોપેન્તસ્સ ધમ્મહેતુમરણં ધમ્મિકં સેય્યોતિ તાદિસં મરણં ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મિકં સગ્ગસમ્પાપનતો નિબ્બાનુપનિસ્સયતો ચ વિઞ્ઞૂનં પાસંસતરં. તથા હિ વુત્તં –

> ‘‘ચજે ધનં અઙ્ગવરસ્સ હેતુ, અઙ્ગં ચજે જીવિતં રક્ખમાનો;
> અઙ્ગં ધનં જીવિતઞ્ચાપિ સબ્બં, ચજે નરો ધમ્મમનુસ્સરન્તો’’તિ. (જા॰ ૨.૨૧.૪૭૦);

યઞ્ચે જીવે અધમ્મિકન્તિ પુરિસો યં ધમ્મતો અપેતં જીવિકં જીવેય્ય, તં ન સેવેય્ય વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતત્તા અપાયસમ્પાપનતો ચાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ યથાવુત્તં ખીણાસવાનં અનુપલેપં કારણતો દસ્સેન્તો “**કામકોપપહીના**”તિઆદિગાથમાહ.

તત્થ **કામકોપપહીના**તિ અરિયમગ્ગેન સબ્બસોવ પહીના અનુરોધપટિવિરોધા. **સન્તચિત્તા ભવાભવે**તિ ખુદ્દકે ચેવ મહન્તે ચ ભવે અનવસેસપહીનકિલેસપરિળાહતાય વૂપસન્તચિત્તા. **લોકે**તિ ખન્ધાદિલોકે. **અસિતા**તિ તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયવસેન અનિસ્સિતા. **નત્થિ તેસં પિયાપિય**ન્તિ તેસં ખીણાસવાનં કત્થચિ લાભાદિકે રૂપાદિવિસયે ચ **પિયં વા અપિયં વા** નત્થિ, તંનિમિત્તાનં કિલેસાનં સબ્બસો સમુચ્છિન્નત્તા.

ઇદાનિ યાય ભાવનાય તે એવરૂપા જાતા, તં દસ્સેત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા દેસનાય કૂટં ગણ્હન્તો “**ભાવયિત્વાના**”તિ ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **પપ્પુય્યા**તિ, પાપુણિત્વા. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. ઇમા એવ ચ ગાથા થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણાપિ અહેસું.

ગોદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચુદ્દસકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૫. સોળસકનિપાતો

૧. અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરગાથાવણ્ણના

સોળસકનિપાતે **એસ ભિય્યો**તિઆદિકા આયસ્મતો અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે ગહપતિમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્વા એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું અત્તનો સાસને પઠમં પટિવિદ્ધધમ્મરત્તઞ્ઞૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેન્તો સતસહસ્સભિક્ખુપરિવારસ્સ સત્થુનો સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા પણિધાનં અકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા ભાવિનિં સમ્પત્તિં બ્યાકાસિ. સો યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સત્થરિ પરિનિબ્બુતે ચેતિયે પતિટ્ઠાપિયમાને અન્તોચેતિયે રતનઘરં કારેસિ, ચેતિયં પરિવારેત્વા સહસ્સરતનગ્ઘિયાનિ ચ કારેસિ.

સો એવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા, તતો ચવિત્વા, દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે મહાકાલો નામ કુટુમ્બિકો હુત્વા અટ્ઠકરીસમત્તે ખેત્તે સાલિગબ્ભં ફાલેત્વા, ગહિતસાલિતણ્ડુલેહિ અસમ્ભિન્નખીરપાયાસં સમ્પાદેત્વા, તત્થ મધુસપ્પિસક્કરાદયો પક્ખિપિત્વા, બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ અદાસિ. સાલિગબ્ભં ફાલેત્વા ગહિતગહિતટ્ઠાનં પુન પૂરતિ, પુથુકકાલે પુથુકગ્ગં નામ અદાસિ. લાયને લાયનગ્ગં, વેણિકરણે વેણગ્ગં, કલાપાદિકરણે કલાપગ્ગં, ખલગ્ગં, ભણ્ડગ્ગં, મિનગ્ગં, કોટ્ઠગ્ગાન્તિ; એવં એકસસ્સે નવ વારે અગ્ગદાનં નામ અદાસિ. તમ્પિ સસ્સં અતિરેકતરં સમ્પન્નં અહોસિ.

એવં યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા, તતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરન્તો, અમ્હાકં ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ કપિલવત્થુનગરસ્સ અવિદૂરે દોણવત્થુનામકે બ્રાહ્મણગામે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ **કોણ્ડઞ્ઞો**તિ ગોત્તતો આગતં નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા લક્ખણમન્તેસુ ચ પારં અગમાસિ. તેન સમયેન અમ્હાકં બોધિસત્તો તુસિતપુરતો ચવિત્વા કપિલવત્થુપુરે સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિ. તસ્સ નામગ્ગહણદિવસે અટ્ઠુત્તરસતેસુ બ્રાહ્મણેસુ ઉપનીતેસુ યે અટ્ઠ બ્રાહ્મણા લક્ખણપરિગ્ગહણત્થં મહાતલં ઉપનીતા. સો તેસુ સબ્બનવકો હુત્વા, મહાપુરિસસ્સ લક્ખણનિપ્ફત્તિં દિસ્વા, ‘‘એકંસેન અયં બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ નિટ્ઠં ગન્ત્વા મહાસત્તસ્સ અભિનિક્ખમનં ઉદિક્ખન્તો વિચરતિ.

બોધિસત્તોપિ ખો મહતા પરિવારેન વડ્ઢમાનો અનુક્કમેન વુદ્ધિપ્પત્તો ઞાણપરિપાકં ગન્ત્વા એકૂનતિંસતિમે વસ્સે મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમન્તો અનોમાનદીતીરે પબ્બજિત્વા અનુક્કમેન ઉરુવેલં ગન્ત્વા પધાનં પદહિ. તદા કોણ્ડઞ્ઞો માણવો મહાસત્તસ્સ પબ્બજિતભાવં સુત્વા, લક્ખણપરિગ્ગાહકબ્રાહ્મણાનં પુત્તેહિ વપ્પમાણવાદીહિ સદ્ધિં અત્તપઞ્ચમો પબ્બજિત્વા, અનુક્કમેન બોધિસત્તસ્સ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા, છબ્બસ્સાનિ તં ઉપટ્ઠહન્તો તસ્સ ઓળારિકાહારપરિભોગેન નિબ્બિન્નો અપક્કમિત્વા ઇસિપતનં અગમાસિ. અથ ખો બોધિસત્તો ઓળારિકાહારપરિભોગેન લદ્ધકાયબલો વેસાખપુણ્ણમાયં બોધિરુક્ખમૂલે અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો તિણ્ણં મારાનં મત્થકં મદ્દિત્વા, અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા, સત્તસત્તાહં બોધિમણ્ડેયેવ વીતિનામેત્વા, પઞ્ચવગ્ગિયાનં ઞાણપરિપાકં ઞત્વા, આસાળ્હીપુણ્ણમાયં ઇસિપતનં ગન્ત્વા, તેસં ધમ્મચક્કપવત્તનસુત્તન્તં (મહાવ॰ ૧૩ આદયો; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧) દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને કોણ્ડઞ્ઞત્થેરો અટ્ઠારસહિ બ્રહ્મકોટીહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. અથ પઞ્ચમિયં

પક્ખસ્સ અનત્તલક્ખણસુત્તન્તદેસનાય (મહાવ॰ ૨૦; સં॰ નિ॰ ૩.૫૯) અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૫૯૬-૬૧૨) –

‘‘પદુમુત્તરસમ્બુદ્ધં, લોકજેટ્ઠં વિનાયકં;
બુદ્ધભૂમિમનુપ્પત્તં, પઠમં અદ્દસં અહં.

‘‘યાવતા બોધિયા મૂલે, યક્ખા સબ્બે સમાગતા;
સમ્બુદ્ધં પરિવારેત્વા, વન્દન્તિ પઞ્જલીકતા.

‘‘સબ્બે દેવા તુટ્ઠમના, આકાસે સઞ્ચરન્તિ તે;
બુદ્ધો અયં અનુપ્પત્તો, અન્ધકારતમોનુદો.

‘‘તેસં હાસપરેતાનં, મહાનાદો અવત્તથ;
કિલેસે ઝાપયિસ્સામ, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘દેવાનં ગિરમઞ્ઞાય, વાચાસભિમુદીરિહં;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, આદિભિક્ખમદાસહં.

‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, સત્થા લોકે અનુત્તરો;
દેવસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘સત્તાહં અભિનિક્ખમ્મ, બોધિં અજ્ઝગમં અહં;
ઇદં મે પઠમં ભત્તં, બ્રહ્મચારિસ્સ યાપનં.

‘‘તુસિતા હિ ઇધાગન્ત્વા, યો મે ભિક્ખં ઉપાનયિ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણોથ મમ ભાસતો.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સાનિ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
સબ્બે દેવે અભિભોત્વા, તિદિવં આવસિસ્સતિ.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
સહસ્સધા ચક્કવત્તી, તત્થ રજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તિદસા સો ચવિત્વાન, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
અગારા પબ્બજિત્વાન, છબ્બસ્સાનિ વસિસ્સતિ.

‘‘તતો સત્તમકે વસ્સે, બુદ્ધો સચ્ચં કથેસ્સતિ;

કોણ્ડઞ્ઞો નામ નામેન, પઠમં સચ્છિકાહિતિ.

‘‘નિક્ખન્તેનાનુપબ્બજિં, પધાનં સુકતં મયા;
કિલેસે ઝાપનત્થાય, પબ્બજિં, અનગારિયં.

‘‘અભિગન્ત્વાન સબ્બઞ્ઞૂ, બુદ્ધો લોકે સદેવકે;
ઇસિનામે મિગારઞ્ઞે, અમતભેરિમાહનિ.

‘‘સો દાનિ પત્તો અમતં, સન્તિપદમનુત્તરં;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ નં સત્થા અપરભાગે જેતવનમહાવિહારે ભિક્ખુસઙ્ઘમજ્ઝે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો પઠમં પટિવિદ્ધધમ્મભાવં દીપેન્તો, ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં રત્તઞ્ઞૂનં યદિદં અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮) એતદગ્ગે ઠપેસિ. સો દ્વીહિ અગ્ગસાવકેહિ અત્તનિ કરીયમાનં પરમનિપચ્ચકારં ગામન્તસેનાસને આકિણ્ણવિહારઞ્ચ પરિહરિતુકામો, વિવેકાભિરતિયા વિહરિતુકામો ચ અત્તનો સન્તિકં ઉપગતાનં ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં પટિસન્થારકરણમ્પિ પપઞ્ચં મઞ્ઞમાનો સત્થારં આપુચ્છિત્વા હિમવન્તં પવિસિત્વા છદ્દન્તેહિ નાગેહિ ઉપટ્ઠિયમાનો છદ્દન્તદહતીરે દ્વાદસ વસ્સાનિ વસિ. એવં તત્થ વસન્તં થેરં એકદિવસં સક્કો દેવરાજા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ઠિતો એવમાહ – ‘‘સાધુ મે, ભન્તે, અય્યો ધમ્મં દેસેતૂ’’તિ. થેરો તસ્સ ચતુસચ્ચગબ્ભં તિલક્ખણાહતં સુઞ્ઞતપટિસંયુત્તં નાનાનયવિચિત્તં અમતોગધં બુદ્ધલીલાય ધમ્મં દેસેસિ. તં સુત્વા સક્કો અત્તનો પસાદં પવેદેન્તો –

૬૭૩.‘‘એસ ભિય્યો પસીદામિ, સુત્વા ધમ્મં મહારસં;
વિરાગો દેસિતો ધમ્મો, અનુપાદાય સબ્બસો’’તિ. – પઠમં ગાથમાહ;

તત્થ **એસ ભિય્યો પસીદામિ, સુત્વા ધમ્મં મહારસ**ન્તિ યદિપિ અનેકવારં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા તત્થ અભિપ્પસન્નો. ઇદાનિ પન તુમ્હેહિ કથિતં નાનાનયવિચિત્તતાય અસેચનકતાય ચ મહારસં ધમ્મં સુત્વા એસો અહં તતો ભિય્યો પસીદામિ. **વિરાગો દેસિતો ધમ્મો, અનુપાદાય સબ્બસો**તિ સબ્બસંકિલેસતો સબ્બસઙ્ખારતો ચ વિરજ્જનતો વિરાગજનનતો વિરાગો. તતો એવ રૂપાદીસુ કઞ્ચિ ધમ્મં અનુપાદાય અગ્ગહેત્વા વિમુત્તિસાધનવસેન પવત્તત્તા સબ્બસો અનુપાદાય દેસિતો.

એવં સક્કો દેવરાજા થેરસ્સ દેસનં થોમેત્વા થેરં અભિવાદેત્વા સકટ્ઠાનમેવ ગતો. અથેકદિવસં થેરો મિચ્છાવિતક્કેહિ અભિભુય્યમાનાનં એકચ્ચાનં પુથુજ્જનાનં ચિત્તાચારં દિસ્વા તપ્પટિપક્ખભૂતઞ્ચસ્સ અનુક્કમં અનુસ્સરિત્વા, અત્તનો ચ સબ્બસો તતો વિનિવત્તિતમાનસતં આવજ્જેત્વા તદત્થં દીપેત્વા –

૬૭૪.‘‘બહૂનિ લોકે ચિત્રાનિ, અસ્મિં પથવિમણ્ડલે;
મથેન્તિ મઞ્ઞે સઙ્કપ્પં, સુભં રાગૂપસંહિતં.

૬૭૫.‘‘રજમુહતઞ્ચ વાતેન, યથા મેઘોપસમ્મયે;

એવં સમ્મન્તિ સઙ્કપ્પા, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતી''તિ. – દ્વે ગાથા અભાસિ;

તત્થ **બહૂનિ લોકે ચિત્રાની**તિ રૂપાદિવસેન તત્થાપિ નીલપીતાદિવસેન ઇત્થિપુરિસાદિવસેન ચ અનેકાનિ લોકે ચિત્તવિચિત્તાનિ આરમ્મણજાતાનિ. **અસ્મિં પથવિમણ્ડલે**તિ પચ્ચક્ખભૂતં મનુસ્સલોકં સન્ધાય વદતિ. **મથેન્તિ મઞ્ઞે સઙ્કપ્પન્તિ** તજ્જં પુરિસવાયામસહિતં અરણિસહિતં વિય અગ્ગિં અયોનિસોમનસિકારાભિસઙ્ખતાનિ મિચ્છાસઙ્કપ્પાનિ મથેન્તિ મઞ્ઞે મથેન્તાનિ વિય તિટ્ઠન્તિ. કીદિસં? **સુભં રાગૂપસંહિતં**, કામવિતક્કન્તિ અત્થો. સો હિ સુભાકારગ્ગહણેન ''સુભો''તિ વોહરીયતિ.

રજમુહતઞ્ચ વાતેનાતિ **ચ**-ઇતિ નિપાતમત્તં. યથા ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે વાતેન ઊહતં ઉટ્ઠિતં રજં મહામેઘો વસ્સન્તો ઉપસમ્મયે, વૂપસમેય્ય. **એવં સમ્મન્તિ સઙ્કપ્પા, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતી**તિ યદા અરિયસાવકો તાનિ લોકચિત્રાનિ સમુદયતો, અસ્સાદતો, આદીનવતો, નિસ્સરણતો ચ યથાભૂતં પઞ્ઞાય પસ્સતિ, અથ યથા તં રજં ઊહતં મેઘેન, એવં સમ્મન્તિ પઞ્ઞાય સબ્બેપિ મિચ્છાસઙ્કપ્પા. ન હિ ઉપ્પન્નાય સમ્માદિટ્ઠિયા મિચ્છાસઙ્કપ્પા પતિટ્ઠં લભન્તિ. યથા પન પઞ્ઞાય પસ્સતિ, તં દસ્સેન્તો –

૬૭૬.''સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચાતિ, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતિ;
અથ નિબ્બિન્દતિ દુક્ખે, એસ મગ્ગો વિસુદ્ધિયા.

૬૭૭.''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખાતિ...પે॰... એસ મગ્ગો વિસુદ્ધિયા.
૬૭૮.''સબ્બે ધમ્મા અનત્તાતિ, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતિ;
અથ નિબ્બિન્દતિ દુક્ખે, એસ મગ્ગો વિસુદ્ધિયા''તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **સબ્બે સઙ્ખારા**તિ છળારમ્મણસઙ્ગહા સબ્બે તેભૂમકા પઞ્ચક્ખન્ધા. **અનિચ્ચા**તિ ''આદિમજ્ઝઅન્તવન્તતો, અનિચ્ચન્તિકતો, તાવકાલિકતો, તત્થ તત્થ ભિજ્જનતો ન નિચ્ચા''તિ યદા વિપસ્સનાપઞ્ઞાય પસ્સતિ. **અથ નિબ્બિન્દતિ દુક્ખે**તિ અથ ઇમસ્મિં વટ્ટદુક્ખે નિબ્બિન્દતિ, નિબ્બિન્દન્તો દુક્ખપરિજાનનાદિવિધિના સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતિ. **એસ મગ્ગો વિસુદ્ધિયા**તિ એસ યથાવુત્તો વિપસ્સનાવિધિ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયા, અચ્ચન્તવિસુદ્ધિયા ચ મગ્ગો અધિગમુપાયો.

દુક્ખાતિ સપ્પટિભયતો, ઉદયબ્બયસમ્પટિપીળનતો, દુક્ખમતો, સુખપટિક્ખેપતો ચ દુક્ખા. સેસં વુત્તનયમેવ.

સબ્બે ધમ્મા અનત્તાતિ સબ્બેપિ ચતુભૂમકા ધમ્મા અનત્તા. ઇધ પન તેભૂમકધમ્માવ ગહેતબ્બા. તે હિ અસારતો, અવસવત્તનતો, સુઞ્ઞતો, અત્તપટિક્ખેપતો ચ અનત્તાતિ વિપસ્સિતબ્બા. સેસં પુરિમસદિસમેવ.

એવં વિપસ્સનાવિધિં દસ્સેત્વા તેન વિધિના કતકિચ્ચં અત્તાનં અઞ્ઞં વિય કત્વા દસ્સેન્તો –

૬૭૯.''બુદ્ધાનુબુદ્ધો યો થેરો, કોણ્ડઞ્ઞો તિબ્બનિક્કમો;
પહીનજાતિમરણો, બ્રહ્મચરિયસ્સ કેવલી.

૬૮૦.“ઓઘપાસો દળ્હખિલો, પબ્બતો દુપ્પદાલયો;
છેત્વા ખિલઞ્ચ પાસઞ્ચ, સેલં ભેત્વાન દુબ્ભિદં;
તિણ્ણો પારઙ્ગતો ઝાયી, મુત્તો સો મારબન્ધના”તિ. –

ગાથાદ્વયમાહ.

તત્થ **બુદ્ધાનુબુદ્ધો**તિ બુદ્ધાનં અનુબુદ્ધો, સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ બુજ્ઝિતાનિ સચ્ચાનિ તેસં દેસનાનુસારેન બુજ્ઝતીતિ અત્થો. થિરેહિ અસેક્ખેહિ સીલસારાદીહિ સમન્નાગતોતિ, **થેરો**. **કોણ્ડઞ્ઞો**તિ ગોત્તકિત્તનં. **તિબ્બનિક્કમો**તિ દળ્હવીરિયો, થિરપરક્કમો. જાતિમરણાનં પહીનકારણત્તા **પહીનજાતિમરણો**. **બ્રહ્મચરિયસ્સ કેવલી**તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ અનવસેસં, અનવસેસતો વા મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ પારિપૂરકો, અથ વા **કેવલી** નામ કિલેસેહિ અસમ્મિસ્સતાય મગ્ગઞાણં ફલઞાણઞ્ચ, તં ઇમસ્મિં અત્થીતિ કેવલી. યસ્મા પન તદુભયમ્પિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ વસેન હોતિ ન અઞ્ઞથા, તસ્મા “બ્રહ્મચરિયસ્સ કેવલી”તિ વુત્તં.

ઓઘપાસોતિ “કામોઘો, ભવોઘો, દિટ્ઠોઘો, અવિજ્જોઘો”તિ (ધ॰ સ॰ ૧૧૫૬; વિભ॰ ૯૩૮) એવં વુત્તા ચત્તારો ઓઘા – “અન્તલિક્ખચરો પાસો, ય્વાયં ચરતિ માનસો”તિ (મહાવ॰ ૩૩; સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૧) એવં વુત્તો રાગપાસો ચ. **દળ્હખિલો**તિ “સત્થરિ કઙ્ખતિ, ધમ્મે કઙ્ખતિ, સઙ્ઘે કઙ્ખતિ, સિક્ખાય કઙ્ખતિ, સબ્રહ્મચારીસુ કુપિતો હોતિ અનત્તમનો આહતચિત્તો ખિલજાતો”તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૫; અ॰ નિ॰ ૫.૨૦૫) એવં વુત્તો દળ્હો થિરો પઞ્ચવિધો ચેતોખિલો ચ. પચુરજનેહિ પદાલેતું અસક્કુણેય્યતાય **દુપ્પદાલયો**. તતો એવ પબ્બતસદિસતાય **પબ્બતો**તિ ચ સઙ્ખં ગતો. “દુક્ખે અઞ્ઞાણ”ન્તિઆદિના (વિભ॰ ૨૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૨) વા નયેન વુત્તો અઞ્ઞાણપ્પભેદો ચ. ઇતિ એતં સબ્બં **છેત્વા ખિલઞ્ચ પાસઞ્ચા**તિ એતેસુ ચતુબ્બિધેસુ સંકિલેસધમ્મેસુ યો ખિલઞ્ચ પાસઞ્ચ અરિયમગ્ગઞાણાસિના છિન્દિત્વા. **સેલં ભેત્વાન દુબ્ભિદ**ન્તિ યેન કેનચિ ઞાણેન છિન્દિતું અસક્કુણેય્યં અઞ્ઞાણસેલં વજિરૂપમઞાણેન છિન્દિત્વા, ચત્તારોપિ ઓઘે તરિત્વા, તેસં પરતીરે નિબ્બાને ઠિતત્તા **તિણ્ણો પારઙ્ગતો**. આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનલક્ખણેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનલક્ખણેનાતિ દુવિધેનપિ **ઝાયી**; **મુત્તો સો મારબન્ધના**તિ સો એવરૂપો ખીણાસવો સબ્બસ્માપિ કિલેસમારબન્ધના મુત્તો વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તોતિ. અત્તાનમેવ સન્ધાય થેરો વદતિ.

અથેકદિવસં થેરો, અત્તનો સદ્ધિવિહારિકં એકં ભિક્ખું અકલ્યાણમિત્તસંસગ્ગેન કુસીતં હીનવીરિયં ઉદ્ધતં ઉન્નળં વિહરન્તં દિસ્વા, ઇદ્ધિયા તત્થ ગન્ત્વા, તં “મા, આવુસો, એવં કરિ, અકલ્યાણમિત્તે પહાય કલ્યાણમિત્તે સેવન્તો સમણધમ્મં કરોહી”તિ ઓવદિ. સો થેરસ્સ વચનં નાદિયિ. થેરો તસ્સ અનાદિયનેન ધમ્મસંવેગપ્પત્તો પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય મિચ્છાપટિપત્તિં ગરહન્તો સમ્માપટિપત્તિં વિવેકવાસઞ્ચ પસંસન્તો –

૬૮૧.“ઉદ્ધતો ચપલો ભિક્ખુ, મિત્તે આગમ્મ પાપકે;
સંસીદતિ મહોઘસ્મિં, ઊમિયા પટિકુજ્જિતો.

૬૮૨.“અનુદ્ધતો અચપલો, નિપકો સંવુતિન્દ્રિયો;
કલ્યાણમિત્તો મેધાવી, દુક્ખસ્સન્તકરો સિયા.

૬૮૩.“કાલપબ્બઙ્ગસઙ્કાસો, કિસો ધમનિસન્થતો;
મત્તઞ્ઞૂ અન્નપાનસ્મિં, અદીનમનસો નરો.

૬૮૪.‘‘કુટ્ઠો ડંસેહિ મકસેહિ, અરઞ્ઞસ્મિં બ્રહાવને;
નાગો સઙ્ગામસીસેવ, સતો તત્રાધિવાસયે.

૬૮૫-૬.‘‘નાભિનન્દામિ મરણં…પે॰… સમ્પજાનો પતિસ્સતો.

૬૮૭.‘‘પરિચિણ્ણો મયા સત્થા…પે॰… ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૬૮૮.‘‘યસ્સ ચત્થાય પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, કિં મે સદ્ધિવિહારિના’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **ઉદ્ધતો**તિ ઉદ્ધચ્ચયુત્તો અસમાહિતો વિક્ખિત્તચિત્તો. **ચપલો**તિ પત્તચીવરમણ્ડનાદિના ચાપલ્યેન સમન્નાગતો લોલપકતિકો. **મિત્તે આગમ્મ પાપકે**તિ અકલ્યાણમિત્તે નિસ્સાય સમણધમ્મં અકરોન્તો. **સંસીદતિ મહોઘસ્મિં, ઊમિયા પટિકુજ્જિતો**તિ યથા મહાસમુદ્દે પતિતપુરિસો સમુદ્દવીચીહિ ઓત્થટો સીસં ઉક્ખિપિતું અલભન્તો તત્થેવ સંસીદતિ, એવં સંસારમહોઘસ્મિં પરિબ્ભમન્તો કોધુપાયાસઊમિયા પટિકુજ્જિતો ઓત્થટો વિપસ્સનાવસેન પઞ્ઞાસીસં ઉક્ખિપિતું અલભન્તો તત્થેવ સંસીદતિ.

નિપકોતિ નિપુણો, અત્તત્થપરત્થેસુ કુસલો. **સંવુતિન્દ્રિયો**તિ મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં સંવરણેન પિહિતિન્દ્રિયો. **કલ્યાણમિત્તો**તિ કલ્યાણેહિ મિત્તેહિ સમન્નાગતો. **મેધાવી**તિ ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમઙ્ગીભૂતો. **દુક્ખસ્સન્તકરો સિયા**તિ સો તાદિસો સકલસ્સાપિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તકરો ભવેય્ય.

કાલપબ્બઙ્ગસઙ્કાસોતિઆદિ વિવેકાભિરતિકિત્તનં. **નાભિનન્દામી**તિઆદિ પન કતકિચ્ચભાવદસ્સનં. તં સબ્બં હેટ્ઠા (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬૦૭) વુત્તત્થમેવ. ઓસાને પન **કિં મે સદ્ધિવિહારિના**તિ અત્તનો સદ્ધિવિહારિકં સન્ધાય વુત્તં. તસ્મા એદિસેન દુબ્બચેન અનાદરેન સદ્ધિવિહારિના કિં મે પયોજનં એકવિહારોયેવ મય્હં રુચ્ચતીતિ અત્થો.

એવં પન વત્વા છદ્દન્તદહમેવ ગતો. તત્થ દ્વાદસ વસ્સાનિ વસિત્વા ઉપકટ્ઠે પરિનિબ્બાને સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પરિનિબ્બાનં અનુજાનાપેત્વા તત્થેવ ગન્ત્વા પરિનિબ્બાયિ.

અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ઉદાયિત્થેરગાથાવણ્ણના

મનુસ્સભૂતન્તિઆદિકા આયસ્મતો ઉદાયિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઉદાયી**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ ઞાતિસમાગમે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા, પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તયો હિ ઇમે ઉદાયિત્થેરા અમચ્ચપુત્તો પુબ્બે આગતો કાળુદાયી, કોવરિયપુત્તો લાલુદાયી, અયં બ્રાહ્મણપુત્તો મહાઉદાયીતિ. સ્વાયં એકદિવસં સત્થારા સેતવારણં સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતં મહાજનેન પસંસિયમાનં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા નાગોપમસુત્તન્તે (અ॰ નિ॰ ૬.૪૩) દેસિતે દેસનાપરિયોસાને અત્તનો ઞાણબલાનુરૂપં સત્થુ ગુણે અનુસ્સરિત્વા, બુદ્ધારમ્મણાય પીતિયા

સમુસ્સાહિતમાનસો ‘‘અયં મહાજનો ઇમં તિરચ્છાનગતં નાગં પસંસતિ, ન બુદ્ધમહાનાગં. હન્દાહં બુદ્ધમહાગન્ધહત્થિનો ગુણે પાકટે કરિસ્સામી’’તિ સત્થારં થોમેન્તો –

૬૮૯.‘‘મનુસ્સભૂતં સમ્બુદ્ધં, અત્તદન્તં સમાહિતં;
ઇરિયમાનં બ્રહ્મપથે, ચિત્તસ્સૂપસમે રતં.

૬૯૦.‘‘યં મનુસ્સા નમસ્સન્તિ, સબ્બધમ્માન પારગું;
દેવાપિ તં નમસ્સન્તિ, ઇતિ મે અરહતો સુતં.

૬૯૧.‘‘સબ્બસંયોજનાતીતં , વના નિબ્બનમાગતં;
કામેહિ નેક્ખમ્મરતં, મુત્તં સેલાવ કઞ્ચનં.

૬૯૨.‘‘સ વે અચ્ચરુચિ નાગો, હિમવાવઞ્ઞે સિલુચ્ચયે;
સબ્બેસં નાગનામાનં, સચ્ચનામો અનુત્તરો.

૬૯૩.‘‘નાગં વો કિત્તયિસ્સામિ, ન હિ આગું કરોતિ સો;
સોરચ્ચં અવિહિંસા ચ, પાદા નાગસ્સ તે દુવે.

૬૯૪.‘‘સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ, ચરણા નાગસ્સ તેપરે;
સદ્ધાહત્થો મહાનાગો, ઉપેક્ખાસેતદન્તવા.

૬૯૫.‘‘સતિ ગીવા સિરો પઞ્ઞા, વીમંસા ધમ્મચિન્તના;
ધમ્મકુચ્છિસમાવાસો, વિવેકો તસ્સ વાલધિ.

૬૯૬.‘‘સો ઝાયી અસ્સાસરતો, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતો;
ગચ્છં સમાહિતો નાગો, ઠિતો નાગો સમાહિતો.

૬૯૭.‘‘સયં સમાહિતો નાગો, નિસિન્નોપિ સમાહિતો;
સબ્બત્થ સંવુતો નાગો, એસા નાગસ્સ સમ્પદા.

૬૯૮.‘‘ભુઞ્જતિ અનવજ્જાનિ, સાવજ્જાનિ ન ભુઞ્જતિ;
ઘાસમચ્છાદનં લદ્ધા, સન્નિધિં પરિવજ્જયં.

૬૯૯.‘‘સંયોજનં અણું થૂલં, સબ્બં છેત્વાન બન્ધનં;
યેન યેનેવ ગચ્છતિ, અનપેક્ખોવ ગચ્છતિ.

૭૦૦.‘‘યથાપિ ઉદકે જાતં, પુણ્ડરીકં પવડ્ઢતિ;
નોપલિપ્પતિ તોયેન, સુચિગન્ધં મનોરમં.

૭૦૧.‘‘તથેવ ચ લોકે જાતો, બુદ્ધો લોકે વિહરતિ;

નોપલિપ્પતિ લોકેન, તોયેન પદુમં યથા.

૭૦૨.‘‘મહાગિનિ પજ્જલિતો, અનાહારોપસમ્મતિ;
અઙ્ગારેસુ ચ સન્તેસુ, નિબ્બુતોતિ પવુચ્ચતિ.

૭૦૩.‘‘અત્થસ્સાયં વિઞ્ઞાપની, ઉપમા વિઞ્ઞૂહિ દેસિતા;
વિઞ્ઞિસ્સન્તિ મહાનાગા, નાગં નાગેન દેસિતં.

૭૦૪.‘‘વીતરાગો વીતદોસો, વીતમોહો અનાસવો;
સરીરં વિજહં નાગો, પરિનિબ્બિસ્સત્યનાસવો’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **મનુસ્સભૂત**ન્તિ મનુસ્સેસુ ભૂતં, નિબ્બત્તં; મનુસ્સત્તભાવં વા પત્તં. સત્થા હિ આસવક્ખયઞાણાધિગમેન સબ્બગતિવિમુત્તોપિ ચરિમત્તભાવે ગહિતપટિસન્ધિવસેન ‘‘મનુસ્સો’’ત્વેવ વોહરીયતીતિ. ગુણવસેન પન દેવાનં અતિદેવો, બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા. **સમ્બુદ્ધ**ન્તિ સયમેવ બુજ્ઝિતબ્બબુદ્ધવન્તં. **અત્તદન્ત**ન્તિ અત્તનાયેવ દન્તં. ભગવા હિ અત્તનાયેવ ઉપ્પાદિતેન અરિયમગ્ગેન ચક્ખુતોપિ…પે॰… મનતોપિ ઉત્તમેન દમથેન દન્તો. **સમાહિત**ન્તિ અટ્ઠવિધેન સમાધિના મગ્ગફલસમાધિના ચ સમાહિતં. **ઇરિયમાનં બ્રહ્મપથે**તિ ચતુબ્બિધેપિ બ્રહ્મવિહારપથે, બ્રહ્મે વા સેટ્ઠે ફલસમાપત્તિપથે સમાપજ્જનવસેન પવત્તમાનં. કિઞ્ચાપિ ભગવા ન સબ્બકાલં યથાવુત્તે બ્રહ્મપથે ઇરિયતિ, તત્થ ઇરિયસામત્થિયં પન તન્નિન્નતઞ્ચ ઉપાદાય ‘‘ઇરિયમાન’’ન્તિ વુત્તં. **ચિત્તસ્સૂપસમે રત**ન્તિ ચિત્તસ્સ ઉપસમહેતુભૂતે સબ્બસઙ્ખારસમથે, નિબ્બાને, અભિરતં. **યં મનુસ્સા નમસ્સન્તિ, સબ્બધમ્માન પારગુ**ન્તિ યં સમ્માસમ્બુદ્ધં સબ્બેસં ખન્ધાયતનાદિધમ્માનં અભિઞ્ઞાપારગૂ, પરિઞ્ઞાપારગૂ, પહાનપારગૂ, ભાવનાપારગૂ, સચ્છિકિરિયપારગૂ, સમાપત્તિપારગૂતિ છધા પારગું પરમુક્કંસગતસમ્પત્તિં ખત્તિયપણ્ડિતાદયો મનુસ્સા નમસ્સન્તિ. ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા પૂજેન્તા કાયેન વાચાય મનસા ચ તન્નિન્ના તપ્પોણા તપ્પબ્ભારા હોન્તિ. **દેવાપિ તં નમસ્સન્તી**તિ ન કેવલં મનુસ્સા એવ, અથ ખો અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ દેવાપિ તં નમસ્સન્તિ. **ઇતિ મે અરહતો સુત**ન્તિ એવં મયા આરકત્તાદીહિ કારણેહિ અરહતો, ભગવતો, ધમ્મસેનાપતિઆદીનઞ્ચ ‘‘સત્થા દેવમનુસ્સાન’’ન્તિઆદિકં વદન્તાનં સન્તિકે એવં સુતન્તિ દસ્સેતિ.

સબ્બસંયોજનાતીતન્તિ સબ્બાનિ દસપિ સંયોજનાનિ યથારહં ચતૂહિ મગ્ગેહિ સહ વાસનાય અતિક્કન્તં. **વના નિબ્બનમાગત**ન્તિ કિલેસવનતો તબ્બિરહિતં નિબ્બનં ઉપગતં. **કામેહિ નેક્ખમ્મરત**ન્તિ સબ્બસો કામેહિ નિક્ખમિત્વા પબ્બજ્જાઝાનવિપસ્સનાદિભેદે નેક્ખમ્મે અભિરતં. **મુત્તં સેલાવ કઞ્ચન**ન્તિ અસારતો નિસ્સટસારસભાવત્તા સેલતો નિસ્સટકઞ્ચનસદિસં દેવાપિ તં નમસ્સન્તીતિ યોજના.

સ વે અચ્ચરુચિ નાગોતિ સો એકંસતો આગું ન કરોતિ, પુનબ્ભવં ન ગચ્છતિ; નાગો વિય બલવાતિ. ‘‘નાગો’’તિ લદ્ધનામો સમ્માસમ્બુદ્ધો, **અચ્ચરુચી**તિ અત્તનો કાયરુચિયા ઞાણરુચિયા ચ સદેવકં લોકં અતિક્કમિત્વા રુચિ, સોભિ. યથા કિં? **હિમવાવઞ્ઞે સિલુચ્ચયે**, યથા હિ હિમવા પબ્બતરાજા અત્તનો થિરગરુમહાસારભાવાદીહિ ગુણેહિ અઞ્ઞે પબ્બતે અતિરોચતિ, એવં અતિરોચતીતિ અત્થો. **સબ્બેસં નાગનામાન**ન્તિ અહિનાગહત્થિનાગપુરિસનાગાનં , સેખાસેખપચ્ચેકબુદ્ધનાગાનં વા. **સચ્ચનામો**તિ સચ્ચેનેવ નાગનામો. તં પન સચ્ચનામતં ‘‘ન હિ આગું કરોતી’’તિઆદિના સયમેવ વક્ખતિ.

ઇદાનિ બુદ્ધનાગં અવયવતો ચ દસ્સેન્તો નામતો તાવ દસ્સેતું “**ન હિ આગું કરોતિ સો**”તિ આહ. યસ્મા આગું, પાપં, સબ્બેન સબ્બં ન કરોતિ, તસ્મા નાગોતિ અત્થો. **સોરચ્ચન્તિ** સીલં. **અવિહિંસાતિ** કરુણા. તદુભયં સબ્બસ્સપિ ગુણરાસિસ્સ પુબ્બઙ્ગમન્તિ, કત્વા બુદ્ધનાગસ્સ પુરિમપાદભાવો તસ્સ યુત્તોતિ આહ “**પાદા નાગસ્સ તે દુવે**”તિ.

અપરપાદભાવેન વદન્તો “**સતિ ચ સમ્પજઞ્ઞઞ્ચ, ચરણા નાગસ્સ તેપરે**”તિ આહ. ‘‘ત્યાપરે’’તિ વા પાઠો. તે અપરેત્વેવ પદવિભાગો. અનવજ્જધમ્માનં આદાને સદ્ધા હત્થો એતસ્સાતિ, **સદ્ધાહત્થો**. સુપરિસુદ્ધવેદના ઞાણપ્પભેદા ઉપેક્ખા સેતદન્તા તે એતસ્સ અત્થીતિ, **ઉપેક્ખાસેતદન્તવા**.

ઉત્તમઙ્ગં પઞ્ઞા, તસ્સા અધિટ્ઠાનં સતીતિ આહ “**સતિ ગીવા સિરો પઞ્ઞા**”તિ. **વીમંસા ધમ્મચિન્તનાતિ** યથા ખાદિતબ્બાખાદિતબ્બસ્સ સોણ્ડાય પરામસનં ધાયનઞ્ચ હત્થિનાગસ્સ વીમંસા નામ હોતિ, એવં બુદ્ધનાગસ્સ કુસલાદિધમ્મચિન્તના વીમંસા. સમા વસન્તિ એત્થાતિ, સમાવાસો, ભાજનં કુચ્છિ એવ સમાવાસો, અભિઞ્ઞાસમથાનં આધાનભાવતો સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતો ધમ્મો કુચ્છિસમાવાસો એતસ્સાતિ **ધમ્મકુચ્છિસમાવાસો**. **વિવેકોતિ** ઉપધિવિવેકો. **તસ્સાતિ** બુદ્ધનાગસ્સ. **વાલધિ**, પરિયોસાનઙ્ગભાવતો.

ઝાયીતિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયનસીલો. **અસ્સાસરતોતિ** પરમસ્સાસભૂતે નિબ્બાને રતો. **અજ્ઝત્તં સુસમાહિતોતિ** વિસયજ્ઝત્તે ફલસમાપત્તિયં સુટ્ઠુ સમાહિતો તદિદં સમાધાનં સુટ્ઠુ સબ્બકાલિકન્તિ દસ્સેતું “**ગચ્છં સમાહિતો નાગો**”તિઆદિ વુત્તં. ભગવા હિ સવાસનસ્સ ઉદ્ધચ્ચસ્સ પહીનત્તા વિક્ખેપાભાવતો નિચ્ચં સમાહિતોવ. તસ્મા યં યં ઇરિયાપથં કપ્પેતિ, તં તં સમાહિતોવ કપ્પેસીતિ.

સબ્બત્થાતિ, સબ્બસ્મિં ગોચરે, સબ્બસ્મિઞ્ચ દ્વારે સબ્બસો પિહિતવુત્તિ. તેનાહ – ‘‘સબ્બં કાયકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્ત’’ન્તિઆદિ (નેત્તિ॰ ૧૫). **એસા નાગસ્સ સમ્પદાતિ** એસા ‘‘ન હિ આગું કરોતિ સો’’તિઆદિના ‘‘સમ્બુદ્ધ’’ન્તિઆદિના એવ વા યથાવુત્તા વક્ખમાના ચ બુદ્ધગન્ધહત્થિનો સમ્પત્તિ ગુણપરિપુણ્ણા.

ભુઞ્જતિ અનવજ્જાનીતિ સમ્માજીવસ્સ ઉક્કંસપારમિપ્પત્તિયા ભુઞ્જતિ અગરહિતબ્બાનિ, મિચ્છાજીવસ્સ સબ્બસો સવાસનાનઞ્ચ પહીનત્તા સાવજ્જાનિ ગરહિતબ્બાનિ ન ભુઞ્જતિ અનવજ્જાનિ ભુઞ્જન્તો ચ સન્નિધિં પરિવજ્જયં ભુઞ્જતીતિ યોજના.

સંયોજનન્તિ વટ્ટદુક્ખેન સદ્ધિં સત્તાનં સંયોજનતો વટ્ટે ઓસીદાપનસમત્થં દસવિધમ્પિ સંયોજનં. **અણું થૂલન્તિ** ખુદ્દકઞ્ચેવ મહન્તઞ્ચ. **સબ્બં છેત્વાન બન્ધનન્તિ** મગ્ગઞાણેન અનવસેસં કિલેસબન્ધનં છિન્દિત્વા. **યેન યેનાતિ** યેન યેન દિસાભાગેન.

યથા હિ ઉદકે જાતં પુણ્ડરીકં ઉદકે પવડ્ઢતિ નોપલિપ્પતિ તોયેન, અનુપલેપસભાવત્તા, તથેવ લોકે જાતો બુદ્ધો લોકે વિહરતિ, નોપલિપ્પતિ લોકેન તણ્હાદિટ્ઠિમાનલેપાભાવતોતિ યોજના.

ગિનીતિ અગ્ગિ. **અનાહારોતિ** અનિન્ધનો.

અત્થસ્સાયં વિઞ્ઞાપનીતિ સત્થુ ગુણસઙ્ખાતસ્સ ઉપમેય્યત્થસ્સ વિઞ્ઞાપની, પકાસની અયં નાગૂપમા. **વિઞ્ઞૂહીતિ** સત્થુ પટિવિદ્ધચતુસચ્ચધમ્મં પરિજાનન્તેહિ અત્તાનં સન્ધાય વદતિ. **વિઞ્ઞિસ્સન્તીતિ**આદિ

કારણવચનં, યસ્મા નાગેન મયા દેસિતં નાગં તથાગતગન્ધહત્થિં મહાનાગા ખીણાસવા અત્તનો વિસયે ઠત્વા વિજાનિસ્સન્તિ, તસ્મા અઞ્ઞેસં પુથુજ્જનાનં ઞાપનત્થં અયં ઉપમા અમ્હેહિ ભાસિતાતિ અધિપ્પાયો.

સરીરં વિજહં નાગો, પરિનિબ્બિસ્સત્યનાસવોતિ બોધિમૂલે સઉપાદિસેસપરિનિબ્બાનેન અનાસવો સમ્માસમ્બુદ્ધનાગો, ઇદાનિ સરીરં અત્તભાવં વિજહન્તો ખન્ધપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયિસ્સતીતિ.

એવં ચુદ્દસહિ ઉપમાહિ મણ્ડેત્વા, સોળસહિ ગાથાહિ, ચતુસટ્ઠિયા પાદેહિ સત્થુ ગુણે વણ્ણેન્તો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

ઉદાયિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સોળસકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૬. વીસતિનિપાતો

૧. અધિમુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

વીસતિનિપાતે **યઞ્ઞત્થં વા**તિઆદિકા આયસ્મતો અપરસ્સ અધિમુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે વિભવસમ્પન્ને કુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે ભિક્ખુસઙ્ઘં ઉપટ્ઠહન્તો મહાદાનાનિ પવત્તેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે આયસ્મતો સંકિચ્ચત્થેરસ્સ ભગિનિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ, **અધિમુત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો માતુલત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સામણેરભૂમિયંયેવ ઠિતો અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪.૮૪-૮૮) –

''નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, અત્થદસ્સીનરુત્તમે;
ઉપટ્ઠહિં ભિક્ખુસઙ્ઘં, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

''નિમન્તેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં, ઉજુભૂતં સમાહિતં;
ઉચ્છુના મણ્ડપં કત્વા, ભોજેસિં સઙ્ઘમુત્તમં.

''યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથમાનુસં;
સબ્બે સત્તે અભિભોમિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

''અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઉચ્છુદાનસ્સિદં ફલં.

''પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સમાપત્તિસુખેન વીતિનામેન્તો ઉપસમ્પજ્જિતુકામો ''માતરં આપુચ્છિસ્સામી''તિ માતુ સન્તિકં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે દેવતાય બલિકમ્મકરણત્થં મંસપરિયેસનં ચરન્તેહિ પઞ્ચસતેહિ ચોરેહિ સમાગચ્છિ. ચોરા ચ તં અગ્ગહેસું ''દેવતાય બલિ ભવિસ્સતી''તિ. સો ચોરેહિ ગહિતોપિ અભીતો અચ્છમ્ભી વિપ્પસન્નમુખોવ અટ્ઠાસિ. તં દિસ્વા ચોરગામણિઅચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો પસંસન્તો –

૭૦૫.''યઞ્ઞત્થં વા ધનત્થં વા, યે હનામ મયં પુરે;
અવસેસં ભયં હોતિ, વેધન્તિ વિલપન્તિ ચ.

૭૦૬.''તસ્સ તે નત્થિ ભીતત્તં, ભિય્યો વણ્ણો પસીદતિ;
કસ્મા ન પરિદેવેસિ, એવરૂપે મહબ્ભયે''તિ. – દ્વે ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યઞ્ઞત્થ**ન્તિ યજનત્થં દેવતાનં બલિકમ્મકરણત્થં વા. વા-સદ્દો વિકપ્પનત્થો. **ધનત્થ**ન્તિ સાપતેય્યહરણત્થં. **યે હનામ મયં પુરે**તિ યે સત્તે મયં પુબ્બે હનિમ્હ. અતીતત્થે હિ ઇદં વત્તમાનવચનં. **અવસે**તિ અવસે અસેરિકે કત્વા. **ત**ન્તિ તેસં. ''અવસેસન્તિ''પિ પઠન્તિ. અમ્હેહિ ગહિતેસુ તં એકં ઠપેત્વા અવસેસાનં;

અયમેવ વા પાઠો. **ભયં હોતી**તિ મરણભયં હોતિ. યેન તે **વેધન્તિ વિલપન્તિ**,ચિત્તુત્રાસેન વેધન્તિ , ‘‘સામિ, તુમ્હાકં ઇદઞ્ચિદઞ્ચ દસ્સામ, દાસા ભવિસ્સામા’’તિઆદિકં વદન્તા વિલપન્તિ.

તસ્સ તેતિ યો ત્વં અમ્હેહિ દેવતાય બલિકમ્મત્થં જીવિતા વોરોપેતુકામેહિ ઉક્ખિત્તાસિકેહિ સન્તજ્જિતો, તસ્સ તે. **ભીતત્ત**ન્તિ ભીતભાવો, ભયન્તિ અત્થો. **ભિય્યો વણ્ણો પસીદતી**તિ પકતિવણ્ણતો ઉપરિપિ તે મુખવણ્ણો વિપ્પસીદતિ. થેરસ્સ કિર તદા ‘‘સચે ઇમે મારેસ્સન્તિ, ઇદાનેવાહં અનુપાદાય પરિનિબ્બાયિસ્સામિ, દુક્ખભારો વિગચ્છિસ્સતી’’તિ ઉળારં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ. **એવરૂપે મહબ્ભયે**તિ એદિસે મહતિ મરણભયે ઉપટ્ઠિતે. હેતુઅત્થે વા એતં ભુમ્મવચનં.

ઇદાનિ થેરો ચોરગામણિસ્સ પટિવચનદાનમુખેન ધમ્મં દેસેન્તો –

૭૦૭.‘‘નત્થિ ચેતસિકં દુક્ખં, અનપેક્ખસ્સ ગામણિ;
અતિક્કન્તા ભયા સબ્બે, ખીણસંયોજનસ્સ વે.

૭૦૮.‘‘ખીણાય ભવનેત્તિયા, દિટ્ઠે ધમ્મે યથાતથે;
ન ભયં મરણે હોતિ, ભારનિક્ખેપને યથા.

૭૦૯.‘‘સુચિણ્ણં બ્રહ્મચરિયં મે, મગ્ગો ચાપિ સુભાવિતો;
મરણે મે ભયં નત્થિ, રોગાનમિવ સઙ્ખયે.

૭૧૦.‘‘સુચિણ્ણં બ્રહ્મચરિયં મે, મગ્ગો ચાપિ સુભાવિતો;
નિરસ્સાદા ભવા દિટ્ઠા, વિસં પિત્વાવ છડ્ડિતં.

૭૧૧.‘‘પારગૂ અનુપાદાનો, કતકિચ્ચો અનાસવો;
તુટ્ઠો આયુક્ખયા હોતિ, મુત્તો આઘાતના યથા.

૭૧૨.‘‘ઉત્તમં ધમ્મતં પત્તો, સબ્બલોકે અનત્થિકો;
આદિત્તાવ ઘરા મુત્તો, મરણસ્મિં ન સોચતિ.

૭૧૩.‘‘યદત્થિ સઙ્ગતં કિઞ્ચિ, ભવો વા યત્થ લબ્ભતિ;
સબ્બં અનિસ્સરં એતં, ઇતિ વુત્તં મહેસિના.

૭૧૪.‘‘યો તં તથા પજાનાતિ, યથા બુદ્ધેન દેસિતં;
ન ગણ્હાતિ ભવં કિઞ્ચિ, સુતત્તંવ અયોગુળં.

૭૧૫.‘‘ન મે હોતિ ‘અહોસિ’ન્તિ, ‘ભવિસ્સ’ન્તિ ન હોતિ મે;
સઙ્ખારા વિગમિસ્સન્તિ, તત્થ કા પરિદેવના.

૭૧૬.‘‘સુદ્ધં ધમ્મસમુપ્પાદં, સુદ્ધં સઙ્ખારસન્તતિં;
પસ્સન્તસ્સ યથાભૂતં, ન ભયં હોતિ ગામણિ.

૭૧૭.“તિણકટ્ઠસમં લોકં, યદા પઞ્ઞાય પસ્સતિ;
મમત્તં સો અસંવિન્દં, ‘નત્થિ મે’તિ ન સોચતિ.

૭૧૮.“ઉક્કણ્ઠામિ સરીરેન, ભવેનમ્હિ અનત્થિકો;
સોયં ભિજ્જિસ્સતિ કાયો, અઞ્ઞો ચ ન ભવિસ્સતિ.

૭૧૯.“યં વો કિચ્ચં સરીરેન, તં કરોથ યદિચ્છથ;
ન મે તપ્પચ્ચયા તત્થ, દોસો પેમઞ્ચ હેહિતી”તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

૭૨૦.“તસ્સ તં વચનં સુત્વા, અબ્ભુતં લોમહંસનં;
સત્થાનિ નિક્ખિપિત્વાન, માણવા એતદબ્રવુ”ન્તિ. –

અયં સઙ્ગીતિકારેહિ વુત્તગાથા. ઇતો અપરા તિસ્સો ચોરાનં, થેરસ્સ ચ વચનપટિવચનગાથા –

૭૨૧.“કિં ભદન્તે કરિત્વાન, કો વા આચરિયો તવ;
કસ્સ સાસનમાગમ્મ, લબ્ભતે તં અસોકતા.

૭૨૨.“સબ્બઞ્ઞૂ સબ્બદસ્સાવી, જિનો આચરિયો મમ;
મહાકારુણિકો સત્થા, સબ્બલોકતિકિચ્છકો.

૭૨૩.“તેનાયં દેસિતો ધમ્મો, ખયગામી અનુત્તરો;
તસ્સ સાસનમાગમ્મ, લબ્ભતે તં અસોકતા.

૭૨૪.“સુત્વાન ચોરા ઇસિનો સુભાસિતં, નિક્ખિપ્પ સત્થાનિ ચ આવુધાનિ ચ;
તમ્હા ચ કમ્મા વિરમિંસુ એકે, એકે ચ પબ્બજ્જમરોચયિંસુ.

૭૨૫.“તે પબ્બજિત્વા સુગતસ્સ સાસને, ભાવેત્વ બોજ્ઝઙ્ગબલાનિ પણ્ડિતા;
ઉદગ્ગચિત્તા સુમના કતિન્દ્રિયા, ફુસિંસુ નિબ્બાનપદં અસઙ્ખત”ન્તિ. –

ઇમાપિ સઙ્ગીતિકારેહિ વુત્તગાથા.

તત્થ **નત્થિ ચેતસિકં દુક્ખં, અનપેક્ખસ્સ, ગામણી**તિ ગામણિ, અપેક્ખાય, તણ્હાય, અભાવેન અનપેક્ખસ્સ માદિસસ્સ, લોહિતસભાવો પુબ્બો વિય, ચેતસિકં દુક્ખં દોમનસ્સં નત્થિ, દોમનસ્સાભાવાપદેસેન ભયાભાવં વદતિ. તેનાહ “**અતિક્કન્તા ભયા સબ્બે**”તિ. **અતિક્કન્તા ભયા સબ્બે**તિ ખીણસંયોજનસ્સ અરહતો પઞ્ચવીસતિ મહાભયા, અઞ્ઞે ચ સબ્બેપિ ભયા એકંસેન અતિક્કન્તા અતીતા, અપગતાતિ અત્થો.

દિટ્ઠે ધમ્મે યથાતથેતિ ચતુસચ્ચધમ્મે પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયભાવનાવસેન મગ્ગપઞ્ઞાય યથાભૂતં દિટ્ઠે. **મરણે**તિ મરણહેતુ. **ભારનિક્ખેપને યથા**તિ યથા કોચિ પુરિસો સીસે ઠિતેન મહતા ગરુભારેન સંસીદન્તો તસ્સ

નિક્ખેપને, અપનયને ન ભાયતિ, એવં સમ્પદમિદન્તિ અત્થો. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘ભારા હવે પઞ્ચક્ખન્ધા, ભારહારો ચ પુગ્ગલો;
> ભારાદાનં દુખં લોકે, ભારનિક્ખેપનં સુખ’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૩.૨૨);

સુચિણ્ણન્તિ સુટ્ઠુ ચરિતં. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ, સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સાસનબ્રહ્મચરિયં. તતો એવ **મગ્ગો ચાપિ સુભાવિતો** અટ્ઠઙ્ગિકો અરિયમગ્ગોપિ સમ્મદેવ ભાવિતો. **રોગાનમિવ સઙ્ખયે**તિ યથા બહૂહિ રોગેહિ અભિભૂતસ્સ આતુરસ્સ રોગાનં સઙ્ખયે પીતિસોમનસ્સમેવ હોતિ, એવં ખન્ધરોગસઙ્ખયે મરણે માદિસસ્સ ભયં નત્થિ.

નિરસ્સાદા ભવા દિટ્ઠાતિ તીહિ દુક્ખતાહિ અભિભૂતા, એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તા, તયો ભવા નિરસ્સાદા, અસ્સાદરહિતા, મયા દિટ્ઠા. **વિસં પિત્વાવ છડ્ડિત**ન્તિ પમાદવસેન વિસં પિવિત્વા તાદિસેન પયોગેન છડ્ડિતં વિય મરણે મે ભયં નત્થીતિ અત્થો.

મુત્તો આઘાતના યથાતિ યથા ચોરેહિ મારણત્થં આઘાતનં નીતો કેનચિ ઉપાયેન તતો મુત્તો હટ્ઠતુટ્ઠો હોતિ, એવં સંસારપારં, નિબ્બાનં, ગતત્તા **પારગૂ**, ચતૂહિપિ ઉપાદાનેહિ **અનુપાદાનો**, પરિઞ્ઞાદીનં સોળસન્નં કિચ્ચાનં કતત્તા **કતકિચ્ચો** કામાસવાદીહિ **અનાસવો**, **આયુક્ખયા** આયુક્ખયહેતુ **તુટ્ઠો** સોમનસ્સિકો હોતિ.

ઉત્તમન્તિ સેટ્ઠં. **ધમ્મત**ન્તિ, ધમ્મસભાવં. અરહત્તે સિદ્ધે સિજ્ઝનહેતુ ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવં. **સબ્બલોકે**તિ સબ્બલોકસ્મિમ્પિ, દીઘાયુકસુખબહુલતાદિવસેન સંયુત્તેપિ લોકે. **અનત્થિકો**તિ, અનપેક્ખો. **આદિત્તાવ ઘરા મુત્તો**તિ યથા કોચિ પુરિસો સમન્તતો આદિત્તતો પજ્જલિતતો ગેહતો નિસ્સટો, તતો નિસ્સરણનિમિત્તં ન સોચતિ, એવં ખીણાસવો મરણનિમિત્તં ન સોચતિ.

યદત્થિ સઙ્ગતં કિઞ્ચીતિ યંકિઞ્ચિ ઇમસ્મિં લોકે અત્થિ, વિજ્જતિ, ઉપલબ્ભતિ સઙ્ગતં, સત્તેહિ સઙ્ખારેહિ વા સમાગમો, સમોધાનં. ‘‘સઙ્ખત’’ન્તિપિ પાઠો, તસ્સ યંકિઞ્ચિ પચ્ચયેહિ સમચ્ચ સમ્ભુય્ય કતં, પટિચ્ચસમુપ્પન્નન્તિ અત્થો. **ભવો વા યત્થ લબ્ભતી**તિ યસ્મિં સત્તનિકાયે યો ઉપપત્તિભવો લબ્ભતિ. **સબ્બં અનિસ્સરં એત**ન્તિ સબ્બમેતં ઇસ્સરરહિતં, ન એત્થ કેનચિ ‘‘એવં હોતૂ’’તિ ઇસ્સરિયં વત્તેતું સક્કા. **ઇતિ વુત્તં મહેસિના**તિ ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ એવં વુત્તં મહેસિના સમ્માસમ્બુદ્ધેન. તસ્મા ‘‘અનિસ્સરં એત’’ન્તિ પજાનન્તો મરણસ્મિં ન સોચતીતિ યોજના.

ન ગણ્હાતિ ભવં કિઞ્ચીતિ યો અરિયસાવકો ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા’’તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૨૭૭) યથા બુદ્ધેન ભગવતા દેસિતં, તથા તં ભવત્તયં વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય પજાનાતિ. સો યથા કોચિ પુરિસો સુખકામો દિવસં સન્તત્તં અયોગુળં હત્થેન ન ગણ્હાતિ, એવં કિઞ્ચિ ખુદ્દકં વા મહન્તં વા ભવં ન ગણ્હાતિ, ન તત્થ તણ્હં કરોતીતિ અત્થો.

ન મે હોતિ ‘‘અહોસિ’’ન્તિ ‘‘અતીતમદ્ધાનં અહં ઈદિસો અહોસિ’’ન્તિ અત્તદિટ્ઠિવસેન ન મે ચિત્તપ્પવત્તિ અત્થિ દિટ્ઠિયા સમ્મદેવ ઉગ્ઘાટિતત્તા, ધમ્મસભાવસ્સ ચ સુદિટ્ઠત્તા. **‘‘ભવિસ્સ’’ન્તિ ન હોતિ મે**તિ તતો એવ ‘‘અનાગતમદ્ધાનં અહં એદિસો કથં નુ ખો ભવિસ્સં ભવેય્ય’’ન્તિ એવમ્પિ મે ન હોતિ. **સઙ્ખારા વિગમિસ્સન્તી**તિ એવં પન હોતિ ‘‘યથાપચ્ચયં પવત્તમાના સઙ્ખારાવ, ન એત્થ કોચિ અત્તા વા અત્તનિયં વા, તે ચ ખો

વિગમિસ્સન્તિ , વિનસ્સિસ્સન્તિ, ખણે ખણે ભિજ્જિસ્સન્તી''તિ. **તત્થ કા પરિદેવના**તિ એવં પસ્સન્તસ્સ માદિસસ્સ તત્થ સઙ્ખારગતે કા નામ પરિદેવના.

સુદ્ધન્તિ કેવલં, અત્તસારેન અસમ્મિસ્સં. **ધમ્મસમુપ્પાદ**ન્તિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મસમુપ્પત્તિં અવિજ્જાદિપચ્ચયેહિ સઙ્ખારાદિધમ્મમત્તપ્પવત્તિં. **સઙ્ખારસન્તતિ**ન્તિ કિલેસકમ્મવિપાકપ્પભેદસઙ્ખારપબન્ધં. **પસ્સન્તસ્સ યથાભૂત**ન્તિ સહ વિપસ્સનાય મગ્ગપઞ્ઞાય યાથાવતો જાનન્તસ્સ.

તિણકટ્ઠસમં લોકન્તિ યથા અરઞ્ઞે અપરિગ્ગહે તિણકટ્ઠે કેનચિ ગય્હમાને અપરસ્સ ''મય્હં સન્તકં અયં ગણ્હતી''તિ ન હોતિ, એવં સો અસામિકતાય તિણકટ્ઠસમં સઙ્ખારલોકં યદા પઞ્ઞાય પસ્સતિ, સો તત્થ મમત્તં **અસંવિન્દં** અસંવિન્દન્તો અલભન્તો અકરોન્તો. **નત્થિ મે**તિ ''અહુ વત સોહં, તં મે નત્થી''તિ ન સોચતિ.

ઉક્કણ્ઠામિ સરીરેનાતિ અસારકેન અભિનુદેન દુક્ખેન અકતઞ્ઞુના અસુચિદુગ્ગન્ધજેગુચ્છપટિક્કૂલસભાવેન ઇમિના કાયેન ઉક્કણ્ઠામિ ઇમં કાયં નિબ્બિન્દન્તો એવં તિટ્ઠામિ. **ભવેનમ્હિ અનત્થિકો**તિ સબ્બેનપિ ભવેન અનત્થિકો અમ્હિ, ન કિઞ્ચિ ભવં પત્થેમિ. **સોયં ભિજ્જિસ્સતિ કાયો**તિ અયં મમ કાયો ઇદાનિ તુમ્હાકં પયોગેન અઞ્ઞથા વા અઞ્ઞત્થ ભિજ્જિસ્સતિ. **અઞ્ઞો ચ ન ભવિસ્સતી**તિ અઞ્ઞો કાયો મય્હં આયતિં ન ભવિસ્સતિ, પુનબ્ભવાભાવતો.

યં વો કિચ્ચં સરીરેનાતિ યં તુમ્હાકં ઇમિના સરીરેન પયોજનં, **તં કરોથ યદિચ્છથ**, ઇચ્છથ ચે. **ન મે તપ્પચ્ચયા**તિ, તં નિમિત્તં ઇમસ્સ સરીરસ્સ તુમ્હેહિ યથિચ્છિતકિચ્ચસ્સ કરણહેતુ. **તત્થા**તિ તેસુ કરોન્તેસુ ચ અકરોન્તેસુ ચ. **દોસો પેમઞ્ચ હેહિતી**તિ યથાક્કમં પટિઘો અનુનયો ન ભવિસ્સતિ, અત્તનો ભવે અપેક્ખાય સબ્બસો પહીનત્તાતિ અધિપ્પાયો. અઞ્ઞપચ્ચયા અઞ્ઞત્થ ચ પટિઘાનુનયેસુ અસન્તેસુપિ તપ્પચ્ચયા, ''તત્થા''તિ વચનં યથાધિગતવસેન વુત્તં.

તસ્સાતિ અધિમુત્તત્થેરસ્સ. **તં વચન**ન્તિ ''નત્થિ ચેતસિકં દુક્ખ''ન્તિઆદિકં મરણે ભયાભાવાદિદીપકં, તતો એવ અબ્ભુતં લોમહંસનં વચનં સુત્વા. **માણવા**તિ ચોરા. ચોરા હિ ''માણવા''તિ વુચ્ચન્તિ ''માણવેહિ સહ ગચ્છન્તિ કતકમ્મેહિ અકતકમ્મેહિપી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૪૯) વિય.

કિં ભદન્તે કરિત્વાનાતિ, ભન્તે, કિં નામ તપોકમ્મં કત્વા. કો વા તવ આચરિયો કસ્સ **સાસનં**, ઓવાદં નિસ્સાય અયં **અસોકતા** મરણકાલે સોકાભાવો લબ્ભતીતિ **એતં** અત્થં **અબ્રવું**, પુચ્છાવસેન કથેસું, ભાસિંસુ.

તં સુત્વા થેરો તેસં પટિવચનં દેન્તો ''**સબ્બઞ્ઞૂ**''તિઆદિમાહ. તત્થ **સબ્બઞ્ઞૂ**તિ પરોપદેસેન વિના સબ્બપકારેન સબ્બધમ્માવબોધનસમત્થસ્સ આકઙ્ખાપટિબદ્ધવુત્તિનો અનાવરણઞાણસ્સ અધિગમેન અતીતાદિભેદં સબ્બં જાનાતીતિ, સબ્બઞ્ઞૂ. તેનેવ સમન્તચક્ખુના સબ્બસ્સ દસ્સનતો **સબ્બદસ્સાવી**. યમ્હિ અનાવરણઞાણં, તદેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, નત્થેવ અસાધારણઞાણપાળિયા વિરોધો વિસયુપ્પત્તિમુખેન અઞ્ઞેહિ અસાધારણભાવદસ્સનત્થં એકસ્સેવ ઞાણસ્સ દ્વિધા વુત્તત્તા. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **ઇતિવુત્તકવણ્ણનાયં** (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮) વિત્થારતો વુત્તમેવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. પઞ્ચન્નમ્પિ મારાનં વિજયતો **જિનો**, હીનાદિવિભાગભિન્ને સબ્બસ્મિં સત્તનિકાયે અધિમુત્તવુત્તિતાય મહતિયા કરુણાય સમન્નાગતત્તા **મહાકારુણિકો**, દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં વેનેય્યાનં અનુસાસનતો **સત્થા**, તતો એવ સબ્બલોકસ્સ

કિલેસરોગતિકિચ્છનતો **સબ્બલોકતિકિચ્છકો**, સમ્માસમ્બુદ્ધો આચરિયો મમાતિ યોજના. **ખયગામી**તિ નિબ્બાનગામી.

એવં થેરેન સત્થુ સાસનસ્સ ચ ગુણે પકાસિતે પટિલદ્ધસદ્ધા એકચ્ચે ચોરા પબ્બજિંસુ, એકચ્ચે ઉપાસકત્તં પવેદેસું. તમત્થં દીપેન્તો ધમ્મસઙ્ગાહકા "**સુત્વાન ચોરા**"તિઆદિના દ્વે ગાથા અભાસિંસુ. તત્થ **ઇસિનો**તિ અધિસીલસિક્ખાદીનં એસનટ્ઠેન ઇસિનો, અધિમુત્તત્થેરસ્સ. **નિક્ખિપ્પા**તિ પહાય. **સત્થાનિ ચ આવુધાનિ ચા**તિ અસિઆદિસત્થાનિ ચેવ ધનુકલાપાદિઆવુધાનિ ચ. **તમ્હા ચ કમ્મા**તિ તતો ચોરકમ્મતો.

તે પબ્બજિત્વા સુગતસ્સ સાસનેતિ તે ચોરા સોભનગમનતાદીહિ સુગતસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજ્જં ઉપગન્ત્વા. ભાવનાવિસેસાધિગતાય ઓદગ્યલક્ખણાય પીતિયા સમન્નાગમેન **ઉદગ્ગચિત્તા. સુમના**તિ સોમનસ્સપ્પત્તા. **કતિન્દ્રિયા**તિ ભાવિતિન્દ્રિયા. **ફુસિંસૂ**તિ અગ્ગમગ્ગાધિગમેન અસઙ્ખતં નિબ્બાનં અધિગચ્છિંસુ. અધિમુત્તો કિર ચોરે નિબ્બિસેવને કત્વા, તે તત્થેવ ઠપેત્વા, માતુ સન્તિકં ગન્ત્વા, માતરં આપુચ્છિત્વા, પચ્ચાગન્ત્વા તેહિ સદ્ધિં ઉપજ્ઝાયસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, પબ્બાજેત્વા ઉપસમ્પદં અકાસિ. અથ તેસં કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ , તે નચિરસ્સેવ અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસુ. તેન વુત્તં ''પબ્બજિત્વા...પે॰... અસઙ્ખત''ન્તિ.

અધિમુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના

સમણસ્સ અહુ ચિન્તાતિઆદિકા આયસ્મતો પારાપરિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણમહાસાલસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ વયપ્પત્તસ્સ ગોત્તવસેન **પારાપરિયો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો. એકદિવસં સત્થુ ધમ્મદેસનાકાલે જેતવનવિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે નિસીદિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા **ઇન્દ્રિયભાવનાસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૩.૪૫૩) દેસેસિ. સો તં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. તં સુત્તં ઉગ્ગહેત્વા તદત્થમનુચિન્તેસિ. યથા પન અનુચિન્તેસિ, સ્વાયમત્થો ગાથાસુ એવ આવિ ભવિસ્સતિ. સો તથા અનુવિચિન્તેન્તો આયતનમુખેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્તો. અપરભાગે અત્તના ચિન્તિતાકારં પકાસેન્તો –

૭૨૬.''સમણસ્સ અહુ ચિન્તા, પારાપરિયસ્સ ભિક્ખુનો;
એકકસ્સ નિસિન્નસ્સ, પવિવિત્તસ્સ ઝાયિનો.

૭૨૭.''કિમાનુપુબ્બં પુરિસો, કિં વતં કિં સમાચારં;
અત્તનો કિચ્ચકારીસ્સ, ન ચ કઞ્ચિ વિહેઠયે.

૭૨૮.''ઇન્દ્રિયાનિ મનુસ્સાનં, હિતાય અહિતાય ચ;
અરક્ખિતાનિ અહિતાય, રક્ખિતાનિ હિતાય ચ.

૭૨૯.''ઇન્દ્રિયાનેવ સારક્ખં, ઇન્દ્રિયાનિ ચ ગોપયં;
અત્તનો કિચ્ચકારીસ્સ, ન ચ કઞ્ચિ વિહેઠયે.

૭૩૦.“ચક્ખુન્દ્રિયં ચે રૂપેસુ, ગચ્છન્તં અનિવારયં;
અનાદીનવદસ્સાવી, સો દુક્ખા ન હિ મુચ્ચતિ.

૭૩૧.“સોતિન્દ્રિયં ચે સદ્દેસુ, ગચ્છન્તં અનિવારયં;
અનાદીનવદસ્સાવી, સો દુક્ખા ન હિ મુચ્ચતિ.

૭૩૨.“અનિસ્સરણદસ્સાવી, ગન્ધે ચે પટિસેવતિ;
ન સો મુચ્ચતિ દુક્ખમ્હા, ગન્ધેસુ અધિમુચ્છિતો.

૭૩૩.“અમ્બિલં મધુરગ્ગઞ્ચ, તિત્તકગ્ગમનુસ્સરં;
રસતણ્હાય ગધિતો, હદયં નાવબુજ્ઝતિ.

૭૩૪.“સુભાન્યપ્પટિકૂલાનિ , ફોટ્ઠબ્બાનિ અનુસ્સરં;
રત્તો રાગાધિકરણં, વિવિધં વિન્દતે દુખં.

૭૩૫.“મનં ચેતેહિ ધમ્મેહિ, યો ન સક્કોતિ રક્ખિતું;
તતો નં દુક્ખમન્વેતિ, સબ્બેહેતેહિ પઞ્ચહિ.

૭૩૬.“પુબ્બલોહિતસમ્પુણ્ણં, બહુસ્સ કુણપસ્સ ચ;
નરવીરકતં વગ્ગું, સમુગ્ગમિવ ચિત્તિતં.

૭૩૭.“કટુકં મધુરસ્સાદં, પિયનિબન્ધનં દુખં;
ખુરંવ મધુના લિત્તં, ઉલ્લિહં નાવબુજ્ઝતિ.

૭૩૮.“ઇત્થિરૂપે ઇત્થિસરે, ફોટ્ઠબ્બેપિ ચ ઇત્થિયા;
ઇત્થિગન્ધેસુ સારત્તો, વિવિધં વિન્દતે દુખં.

૭૩૯.“ઇત્થિસોતાનિ સબ્બાનિ, સન્દન્તિ પઞ્ચ પઞ્ચસુ;
તેસમાવરણં કાતું, યો સક્કોતિ વીરિયવા.

૭૪૦.“સો અત્થવા સો ધમ્મટ્ઠો, સો દક્ખો સો વિચક્ખણો;
કરેય્ય રમમાનોપિ, કિચ્ચં ધમ્મત્થસંહિતં.

૭૪૧.“અથો સીદતિ સઞ્ઞુત્તં, વજ્જે કિચ્ચં નિરત્થકં;
ન તં કિચ્ચન્તિ મઞ્ઞિત્વા, અપ્પમત્તો વિચક્ખણો.

૭૪૨.“યઞ્ચ અત્થેન સઞ્ઞુત્તં, યા ચ ધમ્મગતા રતિ;
તં સમાદાય વત્તેથ, સા હિ વે ઉત્તમા રતિ.

૭૪૩.“ઉચ્ચાવચેહુપાયેહિ, પરેસમભિજિગીસતિ;

હન્ત્વા વધિત્વા અથ સોચયિત્વા, આલોપતિ સાહસા યો પરેસં.

૭૪૪.‘‘તચ્છન્તો આણિયા આણિં, નિહન્તિ બલવા યથા;
ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિયેહેવ, નિહન્તિ કુસલો તથા.

૭૪૫.‘‘સદ્ધં વીરિયં સમાધિઞ્ચ, સતિપઞ્ઞઞ્ચ ભાવયં;
પઞ્ચ પઞ્ચહિ હન્ત્વાન, અનીઘો યાતિ બ્રાહ્મણો.

૭૪૬.‘‘સો અત્થવા સો ધમ્મટ્ઠો, કત્વા વાક્યાનુસાસનિં;
સબ્બેન સબ્બં બુદ્ધસ્સ, સો નરો સુખમેધતી’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સમણસ્સા**તિ પબ્બજિતસ્સ. **અહૂ**તિ અહોસિ. **ચિન્તા**તિ ધમ્મચિન્તા ધમ્મવિચારણા. **પારાપરિયસ્સા**તિ પારાપરગોત્તસ્સ. ‘‘પારાચરિયસ્સા’’તિપિ પઠન્તિ. **ભિક્ખુનો**તિ સંસારે ભયં ઇક્ખનસીલસ્સ. **એકકસ્સા**તિ અસહાયસ્સ, એતેન કાયવિવેકં દસ્સેતિ. **પવિવિત્તસ્સા**તિ પવિવેકહેતુના કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનેન વિવેકં આરદ્ધસ્સ, એતેન ચિત્તવિવેકં દસ્સેતિ. તેનાહ ‘‘**ઝાયિનો**’’તિ. **ઝાયિનો**તિ ઝાયનસીલસ્સ, યોનિસોમનસિકારેસુ યુત્તસ્સાતિ અત્થો. સબ્બમેતં થેરો અત્તાનં પરં વિય કત્વા વદતિ.

‘‘**કિમાનુપુબ્બ**’’ન્તિઆદિના તં ચિન્તનં દસ્સેતિ. તત્થ પઠમગાથાયં તાવ **કિમાનુપુબ્બન્તિ** અનુપુબ્બં અનુક્કમો, અનુપુબ્બમેવ વક્ખમાનેસુ વતસમાચારેસુ કો અનુક્કમો, કેન અનુક્કમેન તે પટિપજ્જિતબ્બાતિ અત્થો. **પુરિસો કિં વતં કિં સમાચાર**ન્તિ અત્થકામો પુરિસો સમાદિયિતબ્બટ્ઠેન ‘‘વત’’ન્તિ લદ્ધનામં, કીદિસં સીલં સમાચારં, સમાચરન્તો, અત્તનો **કિચ્ચકારી** કત્તબ્બકારી અસ્સ, **કઞ્ચિ** સત્તં ન ચ **વિહેઠયે**, ન બાધેય્યાતિ અત્થો. અત્તનો કિચ્ચં નામ સમણધમ્મો, સઙ્ખેપતો સીલસમાધિપઞ્ઞા, તં સમ્પાદેન્તસ્સ પરવિહેઠનાય લેસોપિ નત્થિ તાય સતિ સમણભાવસ્સેવ અભાવતો.

યથાહ ભગવા – ‘‘ન હિ પબ્બજિતો પરૂપઘાતી, ન સમણો હોતિ પરં વિહેઠયન્તો’’તિ (ધ॰ પ॰ ૧૮૪). એત્થ ચ વતગ્ગહણેન વારિત્તસીલં ગહિતં, સમાચારગ્ગહણેન સમાચરિતબ્બતો ચારિત્તસીલેન સદ્ધિં ઝાનવિપસ્સનાદિ, તસ્મા વારિત્તસીલં પધાનં. તત્થાપિ ચ યસ્મા ઇન્દ્રિયસંવરે સિદ્ધે સબ્બં સીલં સુરક્ખિતં, સુગોપિતમેવ હોતિ, તસ્મા ઇન્દ્રિયસંવરસીલં તાવ દસ્સેતુકામો ઇન્દ્રિયાનં અરક્ખણે રક્ખણે ચ આદીનવાનિસંસે વિભાવેન્તો ‘‘**ઇન્દ્રિયાનિ મનુસ્સાન**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇન્દ્રિયાની**તિ રક્ખિતબ્બધમ્મનિદસ્સનં, તસ્મા ચક્ખાદીનિ છ ઇન્દ્રિયાનીતિ વુત્તં હોતિ. **મનુસ્સાનન્તિ** રક્ખણયોગ્યપુગ્ગલનિદસ્સનં. **હિતાયા**તિ અત્થાય. **અહિતાયા**તિ અનત્થાય. હોન્તીતિ વચનસેસો. કથં પન તાનિયેવ હિતાય ચ અહિતાય હોન્તીતિ આહ ‘‘રક્ખિતાની’’તિઆદિ. તસ્સત્થો – યસ્સ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ સતિકવાટેન અપિહિતાનિ, તસ્સ રૂપાદીસુ અભિજ્ઝાદિપાપધમ્મપવત્તિયા દ્વારભાવતો અનત્થાય પિહિતાનિ, તદભાવતો અત્થાય સંવત્તન્તીતિ.

ઇન્દ્રિયાનેવ સારક્ખન્તિ યસ્મા ઇન્દ્રિયસંવરો પરિપુણ્ણો સીલસમ્પદં પરિપૂરેતિ, સીલસમ્પદા પરિપુણ્ણા સમાધિસમ્પદં પરિપૂરેતિ, સમાધિસમ્પદા પરિપુણ્ણા પઞ્ઞાસમ્પદં પરિપૂરેતિ, તસ્મા ઇન્દ્રિયારક્ખા અત્તહિતપટિપત્તિયાવ મૂલન્તિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘ઇન્દ્રિયાનેવ સારક્ખ’’ન્તિ. સતિપુબ્બઙ્ગમેન આરક્ખેન સંરક્ખન્તો યોનિસોમનસિકારેન ઇન્દ્રિયાનિ એવ તાવ સમ્મદેવ રક્ખન્તો, યથા અકુસલચોરા તેહિ તેહિ દ્વારેહિ પવિસિત્વા

ચિત્તસન્તાને કુસલં ભણ્ડં ન વિલુમ્પન્તિ, તથા તાનિ પિદહન્તીતિ અત્થો. સારક્ખન્તિ ચ સં-સદ્દસ્સ સાભાવં કત્વા વુત્તં, ''સારાગો''તિઆદીસુ વિય. ''સંરક્ખ''ન્તિ ચ પાઠો. **ઇન્દ્રિયાનિ ચ ગોપયન્તિ** તસ્સેવ પરિયાયવચનં, પરિયાયવચને પયોજનં **નેત્તિઅટ્ઠકથાયં** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. ''**અત્તનો કિચ્ચકારીસ્સા**''તિ ઇમિના અત્તહિતપટિપત્તિં દસ્સેતિ, ''**ન ચ કઞ્ચિ વિહેઠયે**''તિ ઇમિના પરહિતપટિપત્તિં, ઉભયેનાપિ વા અત્તહિતપટિપત્તિમેવ દસ્સેતિ પરાવિહેઠનસ્સાપિ અત્તહિતપટિપત્તિભાવતો. અથ વા પદદ્વયેનપિ અત્તહિતપટિપત્તિં દસ્સેતિ પુથુજ્જનસ્સ સેક્ખસ્સ ચ પરહિતપટિપત્તિયાપિ અત્તહિતપટિપત્તિભાવતો.

એવં રક્ખિતાનિ ઇન્દ્રિયાનિ હિતાય હોન્તીતિ વોદાનપક્ખં સઙ્ખેપેનેવ દસ્સેત્વા, અરક્ખિતાનિ અહિતાય હોન્તીતિ સંકિલેસપક્ખં પન વિભજિત્વા દસ્સેન્તો ''**ચક્ખુન્દ્રિયં ચે**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ચક્ખુન્દ્રિયં ચે રૂપેસુ, ગચ્છન્તં અનિવારયં. અનાદીનવદસ્સાવી**તિ યો નીલપીતાદિભેદેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ રૂપાયતનેસુ ગચ્છન્તં યથારુચિ પવત્તન્તં ચક્ખુન્દ્રિયં અનિવારયં, અનિવારયન્તો અપ્પટિબાહન્તો તથાપવત્તિયં આદીનવદસ્સાવી ન હોતિ ચે, દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ આદીનવં દોસં ન પસ્સતિ ચે . ''ગચ્છન્તં નિવારયે અનિસ્સરણદસ્સાવી''તિ ચ પાઠો. તત્થ યો ''દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૫) વુત્તવિધિના દિટ્ઠમત્તેયેવ ઠત્વા સતિસમ્પજઞ્ઞવસેન રૂપાયતને પવત્તમાનો તત્થ નિસ્સરણદસ્સાવી નામ. વુત્તવિપરિયાયેન અનિસ્સરણદસ્સાવી દટ્ઠબ્બો. **સો દુક્ખા ન હિ મુચ્ચતી**તિ સો એવરૂપો પુગ્ગલો વટ્ટદુક્ખતો ન મુચ્ચતેવ. એત્થ ચ ચક્ખુન્દ્રિયસ્સ અનિવારણં નામ યથા તેન દ્વારેન અભિજ્ઝાદયો પાપધમ્મા અન્વાસ્સવેય્યું, તથા પવત્તનં, તં પન અત્થતો સતિસમ્પજઞ્ઞસ્સ અનુટ્ઠાપનં દટ્ઠબ્બં. સેસિન્દ્રિયેસુપિ એસેવ નયો. **અધિમુચ્છિતો**તિ અધિમુત્તતણ્હાય મુચ્છં આપન્નો. **અમ્બિલ**ન્તિ અમ્બિલરસં. **મધુરગ્ગ**ન્તિ મધુરરસકોટ્ઠાસં. તથા **તિત્તકગ્ગં. અનુસ્સર**ન્તિ અસ્સાદવસેન તં તં રસં અનુવિચિન્તેન્તો. **ગન્થિતો**તિ રસતણ્હાય તસ્મિં તસ્મિં રસે ગન્થિતો બન્ધો. ''ગધિતો''તિ ચ પઠન્તિ, ગેધં આપન્નોતિ અત્થો. **હદયં નાવબુજ્ઝતી**તિ ''દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સામી''તિ પબ્બજ્જાદિક્ખણે ઉપ્પન્નં ચિત્તં ન જાનાતિ ન સલ્લક્ખેતિ , સાસનસ્સ હદયં અબ્ભન્તરં અનવજ્જધમ્માનં સમ્મદ્દનરસતણ્હાય ગધિતો નાવબુજ્ઝતિ ન જાનાતિ, ન પટિપજ્જતીતિ અત્થો.

સુભાનીતિ સુન્દરાનિ. **અપ્પટિકૂલાની**તિ મનોરમાનિ, ઇટ્ઠાનિ. **ફોટ્ઠબ્બાની**તિ ઉપાદિણ્ણાનુપાદિણ્ણપ્પભેદે ફસ્સે. **રત્તો**તિ રજ્જનસભાવેન રાગેન રત્તો. **રાગાધિકરણ**ન્તિ રાગહેતુ. **વિવિધં વિન્દતે દુખ**ન્તિ રાગપરિળાહાદિવસેન દિટ્ઠધમ્મિકઞ્ચ નિરયસન્તાપાદિવસેન અભિસમ્પરાયઞ્ચ નાનપ્પકારં દુક્ખં પટિલભતિ.

મનં ચેતેહીતિ મનઞ્ચ એતેહિ રૂપારમ્મણાદીહિ ધમ્મારમ્મણપ્પભેદેહિ ચ. **ન**ન્તિ પુગ્ગલં. **સબ્બેહી**તિ સબ્બેહિ પઞ્ચહિપિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો પુગ્ગલો મનં, મનોદ્વારં, **એતેહિ** યથાવુત્તેહિ રૂપાદીહિ પઞ્ચહિ **ધમ્મેહિ** ધમ્મારમ્મણપ્પભેદતો ચ. તત્થ પવત્તનકપાપકમ્મનિવારણેન **રક્ખિતું,** ગોપિતું ન સક્કોતિ, **તતો** તસ્સ અરક્ખણતો નં પુગ્ગલં તંનિમિત્તં દુક્ખં **અન્વેતિ**, અનુગચ્છતિ, અનુગચ્છન્તઞ્ચ એતેહિ પઞ્ચહિપિ રૂપારમ્મણાદીહિ છટ્ઠારમ્મણેન સદ્ધિં સબ્બેહિપિ આરમ્મણપ્પચ્ચયભૂતેહિ અનુગચ્છતીતિ. એત્થ ચક્ખુન્દ્રિયં, સોતિન્દ્રિયઞ્ચ અસમ્પત્તગ્ગાહિભાવતો ''ગચ્છન્તં અનિવારય''ન્તિ વુત્તં ઇતરં સમ્પત્તગ્ગાહીતિ ''ગન્ધે ચે પટિસેવતી''તિઆદિના વુત્તં. તત્થાપિ ચ રસતણ્હા ચ ફોટ્ઠબ્બતણ્હા ચ સત્તાનં વિસેસતો બલવતીતિ ''રસતણ્હાય ગધિતો, ફોટ્ઠબ્બાનિ અનુસ્સરન્તોતિ'' વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

એવં અગુત્તદ્વારસ્સ પુગ્ગલસ્સ છહિ દ્વારેહિ છસુપિ આરમ્મણેસુ અસંવરનિમિત્તં ઉપ્પજ્જનકદુક્ખં દસ્સેત્વા સ્વાયમસંવરો યસ્મા સરીરસભાવાનવબોધેન હોતિ, તસ્મા સરીરસભાવં વિચિનન્તો “**પુબ્બલોહિતસમ્પુણ્ણ**”ન્તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ. તસ્સત્થો – સરીરં નામેતં પુબ્બેન લોહિતેન ચ **સમ્પુણ્ણં** ભરિતં અઞ્ઞેન ચ પિત્તસેમ્હાદિના બહુના કુણપેન, તયિદં નરવીરેન નરેસુ છેકેન સિપ્પાચરિયેન કતં વગ્ગુ મટ્ઠં લાખાપરિકમ્માદિના ચિત્તિતં, અન્તો પન ગૂથાદિઅસુચિભરિતં સમુગ્ગં વિય છવિમત્તમનોહરં બાલજનસમ્મોહં દુક્ખસભાવતાય નિરયાદિદુક્ખતાપનતો ચ **કટુકં**, પરિકપ્પસમ્ભવેન અમૂલકેન અસ્સાદમત્તેન મધુરતાય **મધુરસ્સાદં**, તતો એવ પિયભાવનિબન્ધનેન **પિયનિબન્ધનં**, દુસ્સહતાય અપ્પતીતતાય ચ **દુખં**, ઈદિસે સરીરે અસ્સાદલોભેન મહાદુક્ખં પચ્ચનુભુય્યમાનં અનવબુજ્ઝન્તો લોકો મધુરગિદ્ધો ખુરધારાલેહકપુરિસો વિય દટ્ઠબ્બોતિ.

ઇદાનિ એતે ચક્ખાદીનં ગોચરભૂતા રૂપાદયો વુત્તા, તે વિસેસતો પુરિસસ્સ ઇત્થિપટિબદ્ધા કમનીયાતિ તત્થ સંવરો કાતબ્બોતિ દસ્સેન્તો “**ઇત્થિરૂપે**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇત્થિરૂપે**તિ ઇત્થિયા ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપાયતનસઙ્ખાતે વણ્ણે. અપિ ચ યો કોચિ ઇત્થિયા નિવત્થસ્સ અલઙ્કારસ્સ વા ગન્ધવણ્ણકાદીનં વા પિળન્ધનમાલાનં વા કાયપટિબદ્ધો વણ્ણો પુરિસસ્સ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ આરમ્મણભાવાય ઉપકપ્પતિ, સબ્બમેતં ‘‘ઇત્થિરૂપ’’ન્ત્વેવ વેદિતબ્બં. **ઇત્થિસરે**તિ ઇત્થિયા ગીતલપિતહસિતરુદિતસદ્દે. અપિ ચ ઇત્થિયા નિવત્થવત્થસ્સપિ અલઙ્કતઅલઙ્કારસ્સપિ ઇત્થિપયોગનિપ્ફાદિતા વેણુવીણાસઙ્ખપણવાદીનમ્પિ સદ્દા ઇધ ઇત્થિસરગ્ગહણેન ગહિતાતિ વેદિતબ્બા. સબ્બોપેસો પુરિસસ્સ ચિત્તં આકડ્ઢતીતિ. ‘‘ઇત્થિરસે’’તિ પન પાળિયા ચતુસમુટ્ઠાનિકરસાયતનવસેન વુત્તં. ઇત્થિયા કિંકારપટિસ્સાવિતાદિવસેન અસ્સવરસો ચેવ પરિભોગરસો ચ ઇત્થિરસોતિ એકે. યો પન ઇત્થિયા ઓટ્ઠમંસસમ્મક્ખિતખેળાદિરસો, યો ચ તાય પુરિસસ્સ દિન્નયાગુભત્તાદીનં રસો, સબ્બોપેસો ‘‘ઇત્થિરસો’’ત્વેવ વેદિતબ્બો. ફોટ્ઠબ્બેપિ ચ ઇત્થિયા કાયસમ્ફસ્સો, ઇત્થિસરીરારૂળ્હાનં વત્થાલઙ્કારમાલાદીનં ફસ્સો ‘‘ઇત્થિફોટ્ઠબ્બો’’ત્વેવ વેદિતબ્બો. એત્થ ચ યેસં ઇત્થિરૂપે ઇત્થિસરેતિ પાળિ, તેસં અપિ-સદ્દેન ઇત્થિરસસઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ઇત્થિગન્ધેસૂ**તિ ઇત્થિયા ચતુસમુટ્ઠાનિકગન્ધાયતનેસુ. ઇત્થિયા સરીરગન્ધો નામ દુગ્ગન્ધો. એકચ્ચા હિ ઇત્થી અસ્સગન્ધિની હોતિ, એકચ્ચા મેણ્ડગન્ધિની, એકચ્ચા સેદગન્ધિની, એકચ્ચા સોણિતગન્ધિની, તથાપિ તાસુ અન્ધબાલો રજ્જતેવ. ચક્કવત્તિનો પન ઇત્થિરતનસ્સ કાયતો ચન્દનગન્ધો વાયતિ, મુખતો ઉપ્પલગન્ધો, અયં ન સબ્બાસં હોતીતિ, ઇત્થિયા સરીરે આરૂળ્હો આગન્તુકો અનુલિમ્પનાદિગન્ધો ‘‘ઇત્થિગન્ધો’’તિ વેદિતબ્બો. **સારત્તો**તિ સુટ્ઠુ રત્તો ગધિતો મુચ્છિતો, ઇદં પન પદં ‘‘ઇત્થિરૂપે’’તિઆદીસુપિ યોજેતબ્બં. **વિવિધં વિન્દતે દુખ**ન્તિ ઇત્થિરૂપાદીસુ સરાગનિમિત્તં દિટ્ઠધમ્મિકં વધબન્ધનાદિવસેન સમ્પરાયિકં પઞ્ચવિધબન્ધનાદિવસેન નાનપ્પકારં દુક્ખં પટિલભતિ.

ઇત્થિસોતાનિ સબ્બાનીતિ ઇત્થિયા રૂપાદિઆરમ્મણાનિ સબ્બાનિ અનવસેસાનિ પઞ્ચ તણ્હાસોતાનિ સન્દન્તિ. **પઞ્ચસૂ**તિ પુરિસસ્સ પઞ્ચસુ દ્વારેસુ. **તેસ**ન્તિ તેસં પઞ્ચન્નં સોતાનં. **આવરણ**ન્તિ સંવરણં, યથા અસંવરો ન ઉપ્પજ્જતિ, એવં સતિસમ્પજઞ્ઞં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા સંવરં પવત્તેતું યો સક્કોતિ, સો **વીરિયવા** આરદ્ધવીરિયો અકુસલાનં ધમ્માનં પહાનાય કુસલાનં ધમ્માનં ઉપસમ્પદાયાતિ અત્થો.

એવં રૂપાદિગોચરે પબ્બજિતસ્સ પટિપત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ગહટ્ઠસ્સ દસ્સેતું “**સો અત્થવા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સો અત્થવા સો ધમ્મટ્ઠો, સો દક્ખો સો વિચક્ખણો**તિ સો પુગ્ગલો ઇમસ્મિં લોકે અત્થવા, બુદ્ધિમા, ધમ્મે ઠિતો, ધમ્મે દક્ખો, ધમ્મે છેકો, અનલસો વા વિચક્ખણો ઇતિ કત્તબ્બતાસુ કુસલો નામ. **કરેય્ય રમમાનોપિ, કિચ્ચં**

ધમ્મત્થસંહિતન્તિ ગેહરતિયા રમમાનોપિ ધમ્મત્થસંહિતં ધમ્મતો અત્થતો ચ અનપેતમેવ તં તં કત્તબ્બં. અનુપ્પન્નાનં ભોગાનં ઉપ્પાદનં, ઉપ્પન્નાનં પરિપાલનં, પરિભોગઞ્ચ કરેય્ય, અઞ્ઞમઞ્ઞં, અવિરોધેન, અઞ્ઞમઞ્ઞં, અબાધનેન, તિવગ્ગત્થં અનુયુઞ્જેય્યાતિ અધિપ્પાયો . અયઞ્ચ નયો યેસં સમ્માપટિપત્તિઅવિરોધેન તિવગ્ગત્થસ્સ વસેન વત્તતિ બિમ્બિસારમહારાજાદીનં વિય, તેસં વસેન વુત્તો. ન યેસં કેસઞ્ચિ વસેનાતિ દટ્ઠબ્બં.

અથો સીદતિ સઞ્ઞુત્તન્તિ યદિ ઇધલોકે સુપસંહિતં દિટ્ઠધમ્મિકં અત્થં પરિગ્ગહેત્વા ઠિતં. **વજ્જે કિચ્ચં નિરત્થક**ન્તિ સમ્પરાયિકત્થરહિતં અનત્થુપસંહિતં કિચ્ચં સચેપિ વિસ્સજ્જેય્ય પરિચ્ચજેય્ય. **ન તં કિચ્ચન્તિ મઞ્ઞિત્વા, અપ્પમત્તો વિચક્ખણો**તિ સતિઅવિપ્પવાસેન અપ્પમત્તો વિચારણપઞ્ઞાસમ્ભવેન વિચક્ખણો અનત્થુપસંહિતં, તં કિચ્ચં મયા ન કાતબ્બન્તિ મઞ્ઞિત્વા વિવજ્જેય્ય.

વિવજ્જેત્વા પન **યઞ્ચ અત્થેન સઞ્ઞુત્તં, યા ચ ધમ્મગતા રતિ. તં સમાદાય વત્તેથા**તિ યંકિઞ્ચિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપ્પભેદેન અત્થેન હિતેન સંયુત્તં તદુભયહિતાવહં, યા ચ અધિકુસલધમ્મગતા સમથવિપસ્સનાસહિતા રતિ, તદુભયં સમ્મા આદિયિત્વા પરિગ્ગહં કત્વા વત્તેય્ય. ''સબ્બં રતિં ધમ્મરતિ જિનાતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૫૪) વચનતો સા હિ એકંસેન ઉત્તમત્થસ્સ પાપનતો ઉત્તમા રતિ નામ.

યં પન કામરતિસંયુત્તં કિચ્ચં નિરત્થકન્તિ વુત્તં, તસ્સા અનત્થુપસંહિતભાવં દસ્સેતું “**ઉચ્ચાવચેહી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉચ્ચાવચેહી**તિ મહન્તેહિ ચેવ ખુદ્દકેહિ ચ. **ઉપાયેહી**તિ નયેહિ. **પરેસમભિજિગીસતી**તિ પરેસં સન્તકં આહરિતું ઇચ્છતિ, પરે વા સબ્બથા હાપેતિ, જિનાપેતિ પરં હન્ત્વા, વધિત્વા અથ સોચયિત્વા, આલોપતિ સાહસા યો પરેસં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો પુગ્ગલો કામહેતુ પરે હનન્તો, ઘાતેન્તો, સોચેન્તો સન્ધિચ્છેદસન્ધિરુહનપસય્હાવહારાદીહિ નાનુપાયેહિ પરેસં સન્તકં હરિતું વાયમન્તો સાહસાકારં કરોતિ, આલોપતિ, જિગીસતિ સાપતેય્યવસેન પરે હાપેતિ, તસ્સ તં કિચ્ચં કામરતિસન્નિસ્સિતં અનત્થુપસંહિતં એકન્તનિહીનન્તિ. એતેન તપ્પટિપક્ખતો ધમ્મગતાય રતિયા એકંસતો ઉત્તમભાવંયેવ વિભાવેતિ.

ઇદાનિ યં ''તેસમાવરણં કાતું યો સક્કોતી''તિ ઇન્દ્રિયાનં આવરણં વુત્તં, તં ઉપાયેન સહ વિભાવેન્તો “**તચ્છન્તો આણિયા આણિં , નિહન્તિ બલવા યથા**”તિ આહ. યથા **બલવા** કાયબલેન, ઞાણબલેન ચ સમન્નાગતો તચ્છકો રુક્ખદણ્ડગતં આણિં નીહરિતુકામો તતો બલવતિં આણિં કોટેન્તો તતો નીહરતિ, તથા કુસલો ભિક્ખુ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ વિપસ્સનાબલેન નિહન્તુકામો ઇન્દ્રિયેહિ એવ નિહન્તિ.

કતમેહિ પનાતિ આહ “**સદ્ધ**”ન્તિઆદિ. તસ્સત્થો – અધિમોક્ખલક્ખણં સદ્ધં, પગ્ગહલક્ખણં વીરિયં, અવિક્ખેપલક્ખણં સમાધિં, ઉપટ્ઠાનલક્ખણં સતિં, દસ્સનલક્ખણં પઞ્ઞન્તિ ઇમાનિપિ વિમુત્તિપરિપાચકાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ ભાવેન્તો વડ્ઢેન્તો એતેહિ પઞ્ચહિ ઇન્દ્રિયેહિ ચક્ખાદીનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ અનુનયપટિઘાદિકિલેસુપ્પત્તિયા દ્વારભાવવિહનેન હન્ત્વા, અરિયમગ્ગેન તદુપનિસ્સયે કિલેસે સમુચ્છિન્દિત્વા, તતો એવ અનીઘો નિદુક્ખો બ્રાહ્મણો અનુપાદિસેસપરિનિબ્બાનમેવ યાતિ ઉપગચ્છતીતિ.

સો અત્થવાતિ સો યથાવુત્તો બ્રાહ્મણો ઉત્તમત્થેન સમન્નાગતત્તા અત્થવા, તં સમ્પાપકે ધમ્મે ઠિતત્તા **ધમ્મટ્ઠો. સબ્બેન સબ્બં** અનવસેસેન વિધિના અનવસેસં **બુદ્ધસ્સ** ભગવતો વાક્યભૂતં અનુસાસનિં કત્વા યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જિત્વા ઠિતો. તતો એવ **સો નરો** ઉત્તમપુરિસો નિબ્બાનસુખઞ્ચ **એધતિ**, બ્રૂહેતિ, વડ્ઢેતીતિ.

એવં થેરેન અત્તનો ચિન્તિતાકારવિભાવનાવસેન પટિપત્તિયા પકાસિતત્તા ઇદમેવ ચસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં દટ્ઠબ્બં.

પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તેલકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના

ચિરરત્તં વતાતાપીતિઆદિકા આયસ્મતો તેલકાનિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સત્થુ અભિજાતિતો પુરેતરંયેવ સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્મિં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **તેલકાની**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો હેતુસમ્પન્નતાય કામે જિગુચ્છન્તો ઘરાવાસં પહાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા વિવટ્ટજ્ઝાસયો ''કો સો પારઙ્ગતો લોકે''તિઆદિના વિમોક્ખપરિયેસનં ચરમાનો તે તે સમણબ્રાહ્મણે ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છતિ, તે ન સમ્પાયન્તિ. સો તેન અનારાધિતચિત્તો વિચરતિ. અથ અમ્હાકં ભગવતિ લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કે લોકહિતં કરોન્તે એકદિવસં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. સો એકદિવસં ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં નિસિન્નો અત્તના અધિગતવિસેસં પચ્ચવેક્ખિત્વા તદનુસારેન અત્તનો પટિપત્તિં અનુસ્સરિત્વા તં સબ્બં ભિક્ખૂનં આચિક્ખન્તો –

૭૪૭.''ચિરરત્તં વતાતાપી, ધમ્મં અનુવિચિન્તયં;
સમં ચિત્તસ્સ નાલત્થં, પુચ્છં સમણબ્રાહ્મણે.

૭૪૮.''કો સો પારઙ્ગતો લોકે, કો પત્તો અમતોગધં;
કસ્સ ધમ્મં પટિચ્છામિ, પરમત્થવિજાનનં.

૭૪૯.''અન્તોવઙ્કગતો આસિ, મચ્છોવ ઘસમામિસં;
બદ્ધો મહિન્દપાસેન, વેપચિત્યસુરો યથા.

૭૫૦.''અઞ્છામિ નં ન મુઞ્ચામિ, અસ્મા સોકપરિદ્દવા;
કો મે બન્ધં મુઞ્ચં લોકે, સમ્બોધિં વેદયિસ્સતિ.

૭૫૧.''સમણં બ્રાહ્મણં વા કં, આદિસન્તં પભઙ્ગુનં;
કસ્સ ધમ્મં પટિચ્છામિ, જરામચ્ચુપવાહનં.

૭૫૨.''વિચિકિચ્છાકઙ્ખાગન્થિતં, સારમ્ભબલસઞ્ઞુતં;
કોધપ્પત્તમનત્થદ્ધં, અભિજપ્પપ્પદારણં.

૭૫૩.''તણ્હાધનુસમુટ્ઠાનં, દ્વે ચ પન્નરસાયુતં;
પસ્સ ઓરસિકં બાળ્હં, ભેત્વાન યદિ તિટ્ઠતિ.

૭૫૪.''અનુદિટ્ઠીનં અપ્પહાનં, સઙ્કપ્પપરતેજિતં;

તેન વિદ્ધો પવેધામિ, પત્તંવ માલુતેરિતં.

૭૫૫."અજ્ઝત્તં મે સમુટ્ઠાય, ખિપ્પં પચ્ચતિ મામકં;
છફસ્સાયતની કાયો, યત્થ સરતિ સબ્બદા.

૭૫૬."તં ન પસ્સામિ તેકિચ્છં, યો મેતં સલ્લમુદ્ધરે;
નાનારજ્જેન સત્થેન, નાઞ્ઞેન વિચિકિચ્છિતં.

૭૫૭."કો મે અસત્થો અવણો, સલ્લમબ્ભન્તરપસ્સયં;
અહિંસં સબ્બગત્તાનિ, સલ્લં મે ઉદ્ધરિસ્સતિ.

૭૫૮."ધમ્મપ્પતિ હિ સો સેટ્ઠો, વિસદોસપ્પવાહકો;
ગમ્ભીરે પતિતસ્સ મે, થલં પાણિઞ્ચ દસ્સયે.

૭૫૯."રહદેહમસ્મિ ઓગાળ્હો, અહારિયરજમત્તિકે;
માયાઉસૂયસારમ્ભ, થિનમિદ્ધમપત્થટે.

૭૬૦."ઉદ્ધચ્ચમેઘથનિતં, સંયોજનવલાહકં;
વાહા વહન્તિ કુદિટ્ઠિં, સઙ્કપ્પા રાગનિસ્સિતા.

૭૬૧."સવન્તિ સબ્બધિ સોતા, લતા ઉબ્ભિજ્જ તિટ્ઠતિ;
તે સોતે કો નિવારેય્ય, તં લતં કો હિ છેચ્છતિ.

૭૬૨."વેલં કરોથ ભદ્દન્તે, સોતાનં સન્નિવારણં;
મા તે મનોમયો સોતા, રુક્ખંવ સહસા લુવે.

૭૬૩."એવં મે ભયજાતસ્સ, અપારા પારમેસતો;
તાણો પઞ્ઞાવુધો સત્થા, ઇસિસઙ્ઘનિસેવિતો.

૭૬૪."સોપાનં સુગતં સુદ્ધં, ધમ્મસારમયં દળ્હં;
પાદાસિ વુય્હમાનસ્સ, મા ભાયીતિ ચ મબ્રવિ.

૭૬૫."સતિપટ્ઠાનપાસાદં, આરુય્હ પચ્ચવેક્ખિસં;
યં તં પુબ્બે અમઞ્ઞિસ્સં, સક્કાયાભિરતં પજં.

૭૬૬."યદા ચ મગ્ગમદ્દક્ખિં, નાવાય અભિરૂહનં;
અનધિટ્ઠાય અત્તાનં, તિત્થમદ્દક્ખિમુત્તમં.

૭૬૭."સલ્લં અત્તસમુટ્ઠાનં, ભવનેત્તિપ્પભાવિતં;
એતેસં અપ્પવત્તાય, દેસેસિ મગ્ગમુત્તમં.

૭૬૮.“દીઘરત્તાનુસયિતં , ચિરરત્તમધિટ્ઠિતં;

બુદ્ધો મેપાનુદી ગન્થં, વિસદોસપ્પવાહનો”તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **ચિરરત્તં વતા**તિ ચિરકાલં વત. **આતાપી**તિ વીરિયવા વિમોક્ખધમ્મપરિયેસને આરદ્ધવીરિયો. **ધમ્મં અનુવિચિન્તયન્તિ** “કીદિસો નુ ખો વિમોક્ખધમ્મો, કથં વા અધિગન્તબ્બો”તિ વિમુત્તિધમ્મં અનુવિચિનન્તો ગવેસન્તો. **સમં ચિત્તસ્સ નાલત્થં, પુચ્છં સમણબ્રાહ્મણે**તિ તે તે નાનાતિત્થિયે સમણબ્રાહ્મણે વિમુત્તિધમ્મં પુચ્છન્તો પકતિયા અનુપસન્તસભાવસ્સ ચિત્તસ્સ સમં વૂપસમભૂતં વટ્ટદુક્ખવિસ્સરણં અરિયધમ્મં નાલત્થં નાધિગચ્છન્તિ અત્થો.

કો સો પારઙ્ગતોતિઆદિ પુચ્છિતાકારદસ્સનં. તત્થ **કો સો પારઙ્ગતો લોકે**તિ ઇમસ્મિં લોકે તિત્થકારપટિઞ્ઞેસુ સમણબ્રાહ્મણેસુ કો નુ ખો સો સંસારસ્સ પારં નિબ્બાનં ઉપગતો. **કો પત્તો અમતોગધન્તિ** નિબ્બાનપતિટ્ઠં વિમોક્ખમગ્ગં કો પત્તો અધિગતોતિ અત્થો. **કસ્સ ધમ્મં પટિચ્છામી**તિ કસ્સ સમણસ્સ વા બ્રાહ્મણસ્સ વા ઓવાદધમ્મં પટિગ્ગણ્હામિ પટિપજ્જામિ. **પરમત્થવિજાનનન્તિ** પરમત્થસ્સ વિજાનનં, અવિપરીતપ્પવત્તિનિવત્તિયો પવેદેન્તન્તિ અત્થો.

અન્તોવઙ્કગતો આસીતિ વઙ્કં વુચ્ચતિ દિટ્ઠિગતં મનોવઙ્કભાવતો, સબ્બેપિ વા કિલેસા, અન્તોતિ પન હદયવઙ્કસ્સ અન્તો, હદયબ્ભન્તરગતકિલેસવઙ્કો વા અહોસીતિ અત્થો. **મચ્છોવ ઘસમામિસન્તિ** આમિસં ઘસન્તો ખાદન્તો મચ્છો વિય, ગિલબળિસો મચ્છો વિયાતિ અધિપ્પાયો. **બદ્ધો મહિન્દપાસેન, વેપચિત્યસુરો યથા**તિ મહિન્દસ્સ સક્કસ્સ પાસેન બદ્ધો યથા વેપચિત્તિ અસુરિન્દો અસેરિવિહારી મહાદુક્ખપ્પત્તો, એવમહં પુબ્બે કિલેસપાસેન બદ્ધો આસિં, અસેરિવિહારી મહાદુક્ખપ્પત્તોતિ અધિપ્પાયો.

અઞ્છામીતિ આકડ્ઢામિ. **નન્તિ** કિલેસપાસં. **ન મુઞ્ચામી**તિ ન મોચેમિ. **અસ્મા સોકપરિદ્દવા**તિ ઇમસ્મા સોકપરિદેવવટ્ટતો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથાપાસેન બદ્ધો મિગો સૂકરો વા મોચનુપાયં અજાનન્તો પરિપ્ફન્દમાનો તં આવિઞ્છન્તો બન્ધનં દળ્હં કરોતિ, એવં અહં પુબ્બે કિલેસપાસેન પટિમુક્કો મોચનુપાયં અજાનન્તો કાયસઞ્ચેતનાદિવસેન પરિપ્ફન્દમાનો તં ન મોચેસિં, અઞ્ઞદત્થુ તં દળ્હં કરોન્તો સોકાદિના પરં કિલેસં એવ પાપુણિન્તિ. **કો મે બન્ધં મુઞ્ચં લોકે, સમ્બોધિં વેદયિસ્સતી**તિ ઇમસ્મિં લોકે એતં કિલેસબન્ધનેન બન્ધં મુઞ્ચન્તો સમ્બુજ્ઝતિ એતેનાતિ “સમ્બોધી”તિ લદ્ધનામં વિમોક્ખમગ્ગં કો મે વેદયિસ્સતિ આચિક્ખિસ્સતીતિ અત્થો. “બન્ધમુઞ્ચ”ન્તિપિ પઠન્તિ, બન્ધા, બન્ધસ્સ વા મોચકં સમ્બોધિન્તિ યોજના.

આદિસન્તન્તિ દેસેન્તં. **પભઙ્ગુનન્તિ** પભઞ્જનં કિલેસાનં વિદ્ધંસનં , પભઙ્ગુનં વા ધમ્મપ્પવત્તિં આદિસન્તં કથેન્તં જરાય મચ્ચુનો ચ પવાહનં કસ્સ ધમ્મં પટિચ્છામિ. “પટિપજ્જામી”તિ વા પાઠો, સો એવત્થો. **વિચિકિચ્છાકઙ્ખાગન્થિતન્તિ** “અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાન”ન્તિઆદિનયપ્પવત્તાય (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) વિચિકિચ્છાય આસપ્પનપરિસપ્પનાકારવુત્તિયા કઙ્ખાય ચ ગન્થિતં. **સારમ્ભબલસઞ્ઞુતન્તિ** કરણુત્તરિયકરણલક્ખણેન બલપ્પત્તેન સારમ્ભેન યુત્તં. **કોધપ્પત્તમનત્થદ્ધન્તિ** સબ્બત્થ કોધેન યુત્તમનસા થદ્ધભાવં ગતં અભિજપ્પપ્પદારણં. ઇચ્છિતાલાભાદિવસેન હિ તણ્હા સત્તાનં ચિત્તં પદાલેન્તી વિય પવત્તતિ. દૂરે ઠિતસ્સાપિ વિજ્ઝનુપાયતાય તણ્હાવ ધનુ સમુપતિટ્ઠતિ ઉપ્પજ્જતિ એતસ્માતિ **તણ્હાધનુસમુટ્ઠાનં**, દિટ્ઠિસલ્લં. તં પન યસ્મા વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ, દસવત્થુકા મિચ્છાદિટ્ઠીતિ તિંસપ્પભેદં, તસ્મા વુત્તં “**દ્વે ચ પન્નરસાયુત**”ન્તિ, દ્વિક્ખત્તું

પઞ્ચરસભેદવન્તન્તિ અત્થો. **પસ્સ ઓરસિકં બાળ્હં, ભેત્વાન યદિ તિટ્ઠતી**તિ યં ઉરસમ્બન્ધનીયતાય ઓરસિકં બાળ્હં બલવતરં ભેત્વાન હદયં વિનિવિજ્ઝિત્વા તસ્મિંયેવ હદયે તિટ્ઠતિ, તં પસ્સાતિ અત્તાનમેવ આલપતિ.

અનુદિટ્ઠીનં અપ્પહાનન્તિ અનુદિટ્ઠિભૂતાનં સેસદિટ્ઠીનં અપ્પહાનકારણં. યાવ હિ સક્કાયદિટ્ઠિ સન્તાનતો ન વિગચ્છતિ, તાવ સસ્સતદિટ્ઠિઆદીનં અપ્પહાનમેવાતિ. **સઙ્કપ્પપરતેજિત**ન્તિ સઙ્કપ્પેન મિચ્છાવિતક્કેન પરે પરજને નિસ્સયલક્ખણં પતિપતિતે તેજિતં ઉસ્સાહિતં. **તેન વિદ્ધો પવેધામી**તિ તેન દિટ્ઠિસલ્લેન યથા હદયં આહચ્ચ તિટ્ઠતિ, એવં વિદ્ધો પવેધામિ સઙ્કપ્પામિ સસ્સતુચ્છેદાદિવસેન ઇતો ચિતો ચ પરિવટ્ટામિ. **પત્તંવ માલુતેરિત**ન્તિ માલુતેન વાયુના એરિતં વણ્ટતો મુત્તં દુમપત્તં વિય.

અજ્ઝત્તં મે સમુટ્ઠાયાતિ યથા લોકે સલ્લં નામ બાહિરતો ઉટ્ઠાય અજ્ઝત્તં નિમ્મથેત્વા બાધતિ, ન એવમિદં. ઇદં પન અજ્ઝત્તં મે મમ અત્તભાવે સમુટ્ઠાય સો અત્તભાવસઞ્ઞિતો છફસ્સાયતનકાયો યથા **ખિપ્પં** સીઘં **પચ્ચતિ**, ડય્હતિ. યથા કિં? અગ્ગિ વિય સનિસ્સયડાહકો તંયેવ **મામકં** મમ સન્તકં અત્તભાવં ડહન્તો યત્થ ઉપ્પન્નો, તત્થેવ **સરતિ** પવત્તતિ.

તં ન પસ્સામિ તેકિચ્છન્તિ તાદિસાય તિકિચ્છાય નિયુત્તતાય તેકિચ્છં સલ્લકત્તં ભિસક્કં તં ન પસ્સામિ. **યો મેતં સલ્લમુદ્ધરે**તિ યો ભિસક્કો એતં દિટ્ઠિસલ્લં કિલેસસલ્લઞ્ચ ઉદ્ધરેય્ય, ઉદ્ધરન્તો ચ **નાનારજ્જેન** રજ્જુસદિસસઙ્ખાતાય એસનિસલાકાય પવેસેત્વાન **સત્થેન** કન્તિત્વા **નાઞ્ઞેન** મન્તાગદપ્પયોગેન **વિચિકિચ્છિતં** સલ્લં તિકિચ્છિતું સક્કાતિ આહરિત્વા યોજેતબ્બં. વિચિકિચ્છિતન્તિ, ચ નિદસ્સનમત્તમેતં. સબ્બસ્સપિ કિલેસસલ્લસ્સ વસેન અત્થો વેદિતબ્બો.

અસત્થોતિ સત્થરહિતો. **અવણો**તિ વણેન વિના. **અબ્ભન્તરપસ્સય**ન્તિ અબ્ભન્તરસઙ્ખાતં હદયં નિસ્સાય ઠિતં. **અહિંસ**ન્તિ અપીળેન્તો. ''અહિંસા''તિ ચ પાઠો, અહિંસાય અપીળનેનાતિ અત્થો. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – કો નુ ખો કિઞ્ચિ સત્થં અગ્ગહેત્વા વણઞ્ચ અકરોન્તો તતો એવ સબ્બગત્તાનિ અબાધેન્તો મમ હદયબ્ભન્તરગતં પીળાજનનતો અન્તો તુદનતો અન્તો રુદ્ધનતો ચ પરમત્થેનેવ સલ્લભૂતં કિલેસસલ્લં ઉદ્ધરિસ્સતીતિ.

એવં દસહિ ગાથાહિ પુબ્બે અત્તના ચિન્તિતાકારં દસ્સેત્વા પુનપિ તં પકારન્તરેન દસ્સેતું ''**ધમ્મપ્પતિ હિ સો સેટ્ઠો**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ધમ્મપ્પતી**તિ ધમ્મનિમિત્તં ધમ્મહેતુ. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **સો સેટ્ઠો**તિ સો પુગ્ગલો ઉત્તમો. **વિસદોસપ્પવાહકો**તિ **યો મય્હં** રાગાદિકિલેસસ્સ પવાહકો ઉચ્છિન્નકો. **ગમ્ભીરે પતિતસ્સ મે, થલં પાણિઞ્ચ દસ્સયે**તિ કો નુ ખો અતિગમ્ભીરે સંસારમહોઘે પતિતસ્સ મય્હં ''મા ભાયી''તિ અસ્સાસેન્તો નિબ્બાનથલં તંસમ્પાપકં અરિયમગ્ગહત્થઞ્ચ દસ્સેય્ય.

રહદેહમસ્મિ ઓગાળ્હોતિ મહતિ સંસારરહદે અહમસ્મિ સસીસં નિમુજ્જનવસેન ઓતિણ્ણો અનુપવિટ્ઠો. **અહારિયરજમત્તિકે**તિ અપનેતું અસક્કુણેય્યો રાગાદિરજો મત્તિકા કદ્દમો એતસ્સાતિ અહારિયરજમત્તિકો, રહદો. તસ્મિં રહદસ્મિં. ''અહારિયરજમન્તિકે''તિ વા પાઠો, અન્તિકે ઠિતરાગાદીસુ દુન્નીહરણીયરાગાદિરજેતિ અત્થો. સન્તદોસપટિચ્છાદનલક્ખણા **માયા**, પરસમ્પત્તિઅસહનલક્ખણા **ઉસૂયા**, કરણુત્તરિયકરણલક્ખણો **સારમ્ભો**, ચિત્તાલસિયલક્ખણં **થિનં**, કાયાલસિયલક્ખણં **મિદ્ધ**ન્તિ ઇમે પાપધમ્મા પત્થટા યં રહદં, તસ્મિં માયાઉસૂયસારમ્ભથિનમિદ્ધમપત્થટે, મકારો ચેત્થ પદસન્ધિકરો વુત્તો. યથાવુત્તેહિ ઇમેહિ પાપધમ્મેહિ પત્થટેતિ અત્થો.

ઉદ્ધચ્ચમેઘથનિતં, **સંયોજનવલાહક**ન્તિ વચનવિપલ્લાસેન વુત્તં, ભન્તસભાવં ઉદ્ધચ્ચં મેઘથનિતં મેઘગજ્જિતં એતેસન્તિ ઉદ્ધચ્ચમેઘથનિતા. દસવિધા સંયોજના એવ વલાહકા એતેસન્તિ સંયોજનવલાહકા. **વાહા** મહાઉદકવાહસદિસા રાગનિસ્સિતા મિચ્છાસઙ્કપ્પા અસુભાદીસુ ઠિતા **કુદિટ્ઠિં** મં **વહન્તિ** અપાયસમુદ્દમેવ ઉદ્દિસ્સ કડ્ઢન્તીતિ અત્થો.

સવન્તિ સબ્બધિ સોતાતિ તણ્હાસોતો, દિટ્ઠિસોતો, માનસોતો, અવિજ્જાસોતો, કિલેસસોતોતિ ઇમે પઞ્ચપિસોતા ચક્ખુદ્વારાદીનં વસેન સબ્બેસુ રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ સવનતો ''રૂપતણ્હા...પે॰... ધમ્મતણ્હા''તિઆદિના (વિભ॰ ૨૦૪, ૨૩૨) સબ્બભાગેહિ વા સવનતો સબ્બધિ સવન્તિ. **લતા**તિ પલિવેઠનટ્ઠેન સંસિબ્બનટ્ઠેન લતા વિયાતિ લતા, તણ્હા. **ઉબ્ભિજ્જ તિટ્ઠતી**તિ છહિ દ્વારેહિ ઉબ્ભિજ્જિત્વા રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ તિટ્ઠતિ. **તે સોતે**તિ તણ્હાદિકે સોતે મમ સન્તાને સન્દન્તે મગ્ગસેતુબન્ધનેન કો પુરિસવિસેસો નિવારેય્ય, **તં લત**ન્તિ તણ્હાલતં, મગ્ગસત્થેન કો **છેચ્છતિ** છિન્દિસ્સતિ.

વેલં કરોથાતિ તેસં સોતાનં વેલં સેતું કરોથ સન્નિવારણં. **ભદન્તે**તિ આલપનાકારદસ્સનં. **મા તે મનોમયો સોતો**તિ ઉદકસોતો ઓળારિકો, તસ્સ બાલમહાજનેનપિ સેતું કત્વા નિવારણં સક્કા. અયં પન મનોમયો સોતો સુખુમો દુન્નિવારણો. સો યથા ઉદકસોતો વડ્ઢન્તો કૂલે ઠિતં રુક્ખં પાતેત્વાવ નાસેતિ, એવં તુમ્હે અપાયતીરે ઠિતે તત્થ સહસા પાતેત્વા અપાયસમુદ્દં પાપેન્તો **મા લુવે** મા વિનાસેય્ય મા અનયબ્યસનં પાપેય્યાતિ અત્થો.

એવં અયં થેરો પુરિમત્તભાવે પરિમદ્દિતસઙ્ખારત્તા ઞાણપરિપાકં ગતત્તા પવત્તિદુક્ખં ઉપધારેન્તો યથા વિચિકિચ્છાદિકે સંકિલેસધમ્મે પરિગ્ગણ્હિ, તમાકારં દસ્સેત્વા ઇદાનિ જાતસંવેગો કિંકુસલગવેસી સત્થુ સન્તિકં ગતો યં વિસેસં અધિમુચ્ચિ, તં દસ્સેન્તો ''**એવં મે ભયજાતસ્સા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **એવં મે ભયજાતસ્સા**તિ એવં વુત્તપ્પકારેન સંસારે જાતભયસ્સ **અપારા** ઓરિમતીરતો સપ્પટિભયતો સંસારવટ્ટતો ''કથં નુ ખો મુઞ્ચેય્ય''ન્તિ **પારં** નિબ્બાનં, **એસતો** ગવેસતો, **તાણો** સદેવકસ્સ લોકસ્સ તાણભૂતો કિલેસસમુચ્છેદની પઞ્ઞા આવુધો એતસ્સાતિ **પઞ્ઞાવુધો**. દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થેન સત્તાનં યથારહં અનુસાસનતો **સત્થા**, ઇસિસઙ્ઘેન અગ્ગસાવકાદિઅરિયપુગ્ગલસમૂહેન નિસેવિતો પયિરુપાસિતો **ઇસિસઙ્ઘનિસેવિતો**, **સોપાન**ન્તિ દેસનાઞાણેન સુટ્ઠુ કતત્તા અભિસઙ્ખતત્તા **સુકતં**, ઉપક્કિલેસવિરહિતતો **સુદ્ધં**, સદ્ધાપઞ્ઞાદિસારભૂતં **ધમ્મસારમયં** પટિપક્ખેહિ અચલનીયતો **દળ્હં**, વિપસ્સનાસઙ્ખાતં સોપાનં મહોઘેન વુય્હમાનસ્સ મય્હં સત્થા પાદાસિ, દદન્તો ચ ''ઇમિના તે સોત્થિ ભવિસ્સતી''તિ સમસ્સાસેન્તો **મા ભાયીતિ ચ અબ્રવિ**, કથેસિ.

સતિપટ્ઠાનપાસાદન્તિ તેન વિપસ્સનાસોપાનેન કાયાનુપસ્સનાદિના લદ્ધબ્બચતુબ્બિધસામઞ્ઞફલવિસેસેન ચતુભૂમિસમ્પન્નં સતિપટ્ઠાનપાસાદં આરુહિત્વા **પચ્ચવેક્ખિસં** ચતુસચ્ચધમ્મં મગ્ગઞાણેન પતિઅવેક્ખિં પટિવિજ્ઝિં. **યં તં પુબ્બે અમઞ્ઞિસ્સં**, **સક્કાયાભિરતં પજ**ન્તિ એવં પટિવિદ્ધસચ્ચો યં સક્કાયે ''અહં મમા''તિ અભિરતં પજં તિત્થિયજનં તેન પરિકપ્પિતઅત્તાનઞ્ચ પુબ્બે સારતો અમઞ્ઞિસ્સં. **યદા ચ મગ્ગમદ્દક્ખિં**, **નાવાય અભિરૂહન**ન્તિ અરિયમગ્ગનાવાય અભિરુહનૂપાયભૂતં યદા વિપસ્સનામગ્ગં યાથાવતો અદ્દક્ખિં. તતો પટ્ઠાય તં તિત્થિયજનં અત્તાનઞ્ચ **અનધિટ્ઠાય** ચિત્તે અટ્ઠપેત્વા અગ્ગહેત્વા **તિત્થં** નિબ્બાનસઙ્ખાતસ્સ અમતમહાપારસ્સ તિત્થભૂતં અરિયમગ્ગદસ્સનં સબ્બેહિ મગ્ગેહિ સબ્બેહિ કુસલધમ્મેહિ ઉક્કટ્ઠં અદ્દક્ખિં, યાથાવતો અપસ્સિન્તિ અત્થો.

એવં અત્તનો અનુત્તરં મગ્ગાધિગમં પકાસેત્વા ઇદાનિ તસ્સ દેસકં સમ્માસમ્બુદ્ધં થોમેન્તો “**સલ્લં અત્તસમુટ્ઠાન**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સલ્લ**ન્તિ દિટ્ઠિમાનાદિકિલેસસલ્લં. **અત્તસમુટ્ઠાન**ન્તિ “અહ”ન્તિ માનટ્ઠાનતાય “અત્તા”તિ ચ લદ્ધનામે અત્તભાવે સમ્ભૂતં. **ભવનેત્તિપ્પભાવિત**ન્તિ ભવતણ્હાસમુટ્ઠિતં ભવતણ્હાસન્નિસ્સયં. સા હિ દિટ્ઠિમાનાદીનં સમ્ભવો. **એતેસં અપ્પવત્તાયા**તિ યથાવુત્તાનં પાપધમ્માનં અપ્પવત્તિયા અનુપ્પાદાય. **દેસેસિ મગ્ગમુત્તમ**ન્તિ ઉત્તમં સેટ્ઠં અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, તદુપાયઞ્ચ વિપસ્સનામગ્ગં કથેસિ.

દીઘરત્તાનુસયિતન્તિ અનમતગ્ગે સંસારે ચિરકાલં સન્તાને અનુ અનુ સયિતં કારણલાભેન ઉપ્પજ્જનારહભાવેન થામગતં, તતો ચ ચિરરત્તં **અધિટ્ઠિતં** સન્તાનં અજ્ઝારુય્હ ઠિતં. **ગન્થ**ન્તિ અભિજ્ઝાકાયગન્થાદિં મમ સન્તાને ગન્થભૂતં કિલેસવિસદોસં પવાહનો **બુદ્ધો** ભગવા અત્તનો દેસનાનુભાવેન **અપાનુદી** પરિજહાપેસિ, ગન્થેસુ હિ અનવસેસતો પહીનેસુ અપ્પહીનો નામ કિલેસો નત્થીતિ.

તેલકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. રટ્ઠપાલત્થેરગાથાવણ્ણના

પસ્સ ચિત્તકતન્તિઆદિકા આયસ્મતો રટ્ઠપાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ હંસવતીનગરે ગહપતિમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો પિતુ અચ્ચયેન ઘરાવાસે પતિટ્ઠિતો રતનકોટ્ઠાગારકમ્મિકેન દસ્સિતં અપરિમાણં કુલવંસાનુગતં ધનં દિસ્વા “ઇમં એત્તકં ધનરાસિં મય્હં પિતુઅય્યકપય્યકાદયો અત્તના સદ્ધિં ગહેત્વા ગન્તું નાસક્ખિંસુ, મયા પન ગહેત્વા ગન્તું વટ્ટતી”તિ ચિન્તેત્વા કપણદ્ધિકાદીનં મહાદાનં અદાસિ. સો અભિઞ્ઞાલાભિં એકં તાપસં ઉપટ્ઠહન્તો તેન દેવલોકાધિપચ્ચે નિયોજિતો યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવન્તો તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચુતો મનુસ્સલોકે ભિન્નં રટ્ઠં સન્ધારેતું સમત્થસ્સ કુલસ્સ એકપુત્તકો હુત્વા નિબ્બત્તિ.

તેન ચ સમયેન પદુમુત્તરો ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો વેનેય્યસત્તે નિબ્બાનમહાનગરસઙ્ખાતં ખેમન્તભૂમિં સમ્પાપેસિ. અથ સો કુલપુત્તો અનુક્કમેન વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થારં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પરિસપરિયન્તે નિસીદિ. તેન ખો પન સમયેન સત્થા એકં ભિક્ખું સદ્ધાપબ્બજિતાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. તં દિસ્વા સો પસન્નમાનસો તદત્થાય ચિત્તં ઠપેત્વા સતસહસ્સભિક્ખુપરિવુતસ્સ ભગવતો મહતા સક્કારેન સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા પણિધાનં અકાસિ. સત્થા તસ્સ અનન્તરાયેન ઇજ્ઝનભાવં દિસ્વા “અનાગતે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને સદ્ધાપબ્બજિતાનં અગ્ગો ભવિસ્સતી”તિ બ્યાકાસિ. સો સત્થારં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ વન્દિત્વા ઉટ્ઠાયાસના પક્કામિ. સો તત્થ યાવતાયુકં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચવિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો દ્વેનવુતે કપ્પે ફુસ્સસ્સ ભગવતો કાલે સત્થુ વેમાતિકભાતિકેસુ તીસુ રાજપુત્તેસુ સત્થારં ઉપટ્ઠહન્તેસુ તેસં પુઞ્ઞકિરિયાય કિચ્ચં અકાસિ.

એવં તત્થ તત્થ ભવે તં તં બહું કુસલં ઉપચિનિત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કુરુરટ્ઠે થુલ્લકોટ્ઠિકનિગમે રટ્ઠપાલસેટ્ઠિનો ગેહે નિબ્બત્તિ, તસ્સ ભિન્નં રટ્ઠં સન્ધારેતું સમત્થે કુલે નિબ્બત્તત્તા **રટ્ઠપાલો**તિ વંસાનુગતમેવ નામં અહોસિ. સો મહતા પરિવારેન વડ્ઢન્તો અનુક્કમેન યોબ્બનપત્તો માતાપિતૂહિ પતિરૂપેન દારેન સંયોજિતો મહન્તે ચ યસે પતિટ્ઠાપિતો દિબ્બસમ્પત્તિસદિસં સમ્પત્તિં પચ્ચનુભોતિ. અથ ભગવા કુરુરટ્ઠે જનપદચારિકં ચરન્તો થુલ્લકોટ્ઠિકં અનુપાપુણિ. તં સુત્વા રટ્ઠપાલો કુલપુત્તો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા સત્થુ સન્તિકે

ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિતુકામો સત્તાહં ભત્તચ્છેદં કત્વા કિચ્છેન કસિરેન માતાપિતરો અનુજાનાપેત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિત્વા સત્થુ આણત્તિયા અઞ્ઞતરસ્સ થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા યોનિસોમનસિકારેન કમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૯૭-૧૧૧) –

‘‘પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
વરનાગો મયા દિન્નો, ઈસાદન્તો ઉરૂળ્હવા.

‘‘સેતચ્છત્તો પસોભિતો, સકપ્પનો સહત્થિપો;
અગ્ઘાપેત્વાન તં સબ્બં, સઙ્ઘારામં અકારયિં.

‘‘ચતુપઞ્ઞાસસહસ્સાનિ, પાસાદે કારયિં અહં;
મહોઘદાનં કરિત્વાન, નિય્યાદેસિં મહેસિનો.

‘‘અનુમોદિ મહાવીરો, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
સબ્બે જને હાસયન્તો, દેસેસિ અમતં પદં.

‘‘તં મે બુદ્ધો વિયાકાસિ, જલજુત્તરનામકો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘ચતુપઞ્ઞાસસહસ્સાનિ, પાસાદે કારયી અયં;
કથયિસ્સામિ વિપાકં, સુણોથ મમ ભાસતો.

‘‘અટ્ઠારસસહસ્સાનિ, કૂટાગારા ભવિસ્સરે;
બ્યમ્હુત્તમમ્હિ નિબ્બત્તા, સબ્બસોણ્ણમયા ચ તે.

‘‘પઞ્ઞાસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
અટ્ઠપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
અડ્ઢે કુલે મહાભોગે, નિબ્બત્તિસ્સતિ તાવદે.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
રટ્ઠપાલોતિ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘પધાનપહિતત્તો સો, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘ઉટ્ઠાય અભિનિક્ખમ્મ, જહિતા ભોગસમ્પદા;
ખેળપિણ્ડેવ ભોગમ્હિ, પેમં મય્હં ન વિજ્જતિ.

‘‘વીરિયં મે ધુરધોરય્હં, યોગક્ખેમાધિવાહનં;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થારં અનુજાનાપેત્વા માતાપિતરો પસ્સિતું થુલ્લકોટ્ઠિકં ગન્ત્વા, તત્થ સપદાનં પિણ્ડાય ચરન્તો પિતુ નિવેસને આભિદોસિકં કુમ્માસં લભિત્વા તં અમતં વિય પરિભુઞ્જન્તો, પિતરા નિમન્તિતો સ્વાતનાય અધિવાસેત્વા, દુતિયદિવસે પિતુ નિવેસને પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા અલઙ્કતપટિયત્તે ઇત્થાગારજને ઉપગન્ત્વા ‘‘કીદિસા નામ તા, અય્યપુત્ત, અચ્છરાયો, યાસં ત્વં હેતુ બ્રહ્મચરિયં ચરસી’’તિઆદીનિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૧) વત્વા, પલોભનકમ્મં કાતું આરદ્ધે તસ્સ અધિપ્પાયં પરિવત્તેત્વા અનિચ્ચતાદિપટિસંયુત્તં ધમ્મં કથેન્તો –

૭૬૯.‘‘પસ્સ ચિત્તકતં બિમ્બં, અરુકાયં સમુસ્સિતં;
આતુરં બહુસઙ્કપ્પં, યસ્સ નત્થિ ધુવં ઠિતિ.

૭૭૦.‘‘પસ્સ ચિત્તકતં રૂપં, મણિના કુણ્ડલેન ચ;
અટ્ઠિં તચેન ઓનદ્ધં, સહ વત્થેહિ સોભતિ.

૭૭૧.‘‘અલત્તકકતા પાદા, મુખં ચુણ્ણકમક્ખિતં;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૭૭૨.‘‘અટ્ઠાપદકતા કેસા, નેત્તા અઞ્જનમક્ખિતા;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૭૭૩.‘‘અઞ્જનીવ નવા ચિત્તા, પૂતિકાયો અલઙ્કતો;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૭૭૪.‘‘ઓદહિ મિગવો પાસં, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, કન્દન્તે મિગબન્ધકે.

૭૭૫.‘‘છિન્નો પાસો મિગવસ્સ, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, સોચન્તે મિગલુદ્દકે’’તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **ચિત્તકત**ન્તિ ચિત્તં કતં ચિત્તકતં, વત્થાભરણમાલાદીહિ વિચિત્તં કતન્તિ અત્થો. **બિમ્બ**ન્તિ દીઘાદિભાવેન યુત્તટ્ઠાનેસુ દીઘાદીહિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગેહિ મણ્ડિતં અત્તભાવં. **અરુકાય**ન્તિ નવન્નં વણમુખાનં લોમકૂપાનઞ્ચ વસેન વિસ્સન્દમાનઅસુચિં, સબ્બસો ચ અરુભૂતં વણભૂતં અરૂનં વા કાયં. **સમુસ્સિત**ન્તિ તીહિ અટ્ઠિસતેહિ સમુસ્સિતં.

આતુરન્તિ સબ્બકાલં ઇરિયાપથન્તરાદીહિ પરિહરિતબ્બતાય નિચ્ચં ગિલાનં. **બહુસઙ્કપ્પન્તિ** બાલજનેન અભૂતં આરોપેત્વા બહુધા સઙ્કપ્પિતબ્બં. **યસ્સ નત્થિ ધુવં ઠિતીતિ** યસ્સ કાયસ્સ ધુવભાવો ઠિતિસભાવો નત્થિ, એકંસતો ભેદનવિકિરણવિદ્ધંસનધમ્મોયેવ. તં **પસ્સાતિ** સમીપે ઠિતં જનં, અત્તાનમેવ વા સન્ધાય વદતિ.

રૂપન્તિ સરીરં. સરીરમ્પિ હિ ''અટ્ઠિઞ્ચ પટિચ્ચ, ન્હારુઞ્ચ પટિચ્ચ, મંસઞ્ચ પટિચ્ચ, ચમ્મઞ્ચ પટિચ્ચ, આકાસો પરિવારિતો 'રૂપન્ત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૬) રૂપન્તિ વુચ્ચતિ. **મણિના કુણ્ડલેન ચાતિ** સીસૂપગાદિઆભરણગતેન મણિના કુણ્ડલેન ચિત્તકતં. **અટ્ઠિં તચેન ઓનદ્ધન્તિ** અલ્લચમ્મેન પરિયોનદ્ધં અતિરેકતિસતપભેદં અટ્ઠિં પસ્સાતિ યોજના. કુણ્ડલેન ચાતિ **ચ**-સદ્દેન સેસાભરણાલઙ્કારે સઙ્ગણ્હાતિ. **સહ વત્થેહિ સોભતીતિ** તયિદં રૂપં મણિના ચિત્તકતમ્પિ વત્થેહિ પટિચ્છાદિતમેવ સોભતિ, ન અપટિચ્છાદિતન્તિ અત્થો. યે પન ''અટ્ઠિતચેના''તિ પઠન્તિ, તેસં અટ્ઠિતચેનં ઓનદ્ધં સોભતિ, ઓનદ્ધત્તા અટ્ઠિતચેનાતિ અત્થો.

અલત્તકકતાતિ અલત્તકેન કતરઞ્જના લાખાય સંરઞ્જિતા. **પાદાતિ** ચરણા. **મુખં ચુણ્ણકમક્ખિતન્તિ** મુખં ચુણ્ણકેન મક્ખિતં, યં મણ્ડનમનુયુત્તા સાસપકક્કેન મુખપીળકાદીનિ હરિત્વા લોણમત્તિકાય દુટ્ઠલોહિતં હરિત્વા મુખચુણ્ણકવિલેપનં કરોન્તિ, તં સન્ધાય વુત્તં. **અલન્તિ બાલસ્સ** અન્ધપુથુજ્જનસ્સ **નો ચ પારગવેસિનો** વટ્ટાભિરતસ્સ **મોહાય** સમ્મોહનાય સમત્થં તસ્સ ચિત્તં મોહેતું પરિયત્તં, પારગવેસિનો પન વિવટ્ટાભિરતસ્સ નો અલં ન પરિયત્તં.

અટ્ઠાપદકતાતિ અટ્ઠપદાકારેન કતા સઞ્ચિતા પુરિમભાગે કેસે કપ્પેત્વા નલાટસ્સ પટિચ્છાદનવસેન કતા કેસરચના અટ્ઠપદં નામ, યં ''અલક''ન્તિપિ વુચ્ચતિ. **નેત્તા અઞ્જનમક્ખિતાતિ** ઉભોપિ નયનાનિ અન્તો દ્વીસુ અન્તેસુ ચ યથા અઞ્જનચ્છાયા દિસ્સતિ, એવં અઞ્જિતઞ્જનાનિ.

અઞ્જનીવ નવા ચિત્તા, પૂતિકાયો અલઙ્કતોતિ યથા અઞ્જની અઞ્જનનાળિકા નવા અભિનવા માલાકમ્મમકરદન્તાદિવસેન ચિત્તા બહિ મટ્ઠા ઉજ્જલા દસ્સનીયા, અન્તો પન ન દસ્સનીયા હોતિ, એવમેવ તાસં કાયો ન્હાનબ્ભઞ્જનવત્થાલઙ્કારેહિ અલઙ્કતો બહિ ઉજ્જલો, અન્તો પન પૂતિ નાનપ્પકારઅસુચીહિ ભરિતો તિટ્ઠતીતિ અત્થો.

ઓદહીતિ ઓડ્ડેસિ. **મિગવોતિ**, મિગલુદ્દકો. **પાસન્તિ**, દણ્ડવાગુરં. **નાસદાતિ** ન સઙ્ઘટ્ટેસિ. **વાગુરન્તિ** પાસં. **નિવાપન્તિ** મિગાનં ખાદનત્થાય ખિત્તં તિણાદિઘાસં. ઉપમા ખો અયં થેરેન કતા અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનાય. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યથા મિગાનં મારણત્થાય દણ્ડવાગુરં ઓડ્ડેત્વા તત્થ નિવાપં વિકિરિય મિગલુદ્દકે નિલીને ઠિતે તત્થેકો જવપરક્કમસમ્પન્નો છેકો મિગો પાસં અફુસન્તો એવ યથાસુખં નિવાપં ખાદિત્વા, ''વઞ્ચેસિ વત મિગો''તિ મિગલુદ્દકે વિરવન્તે એવ ગચ્છતિ. અપરો મિગો બલવા છેકો જવસમ્પન્નોવ તત્થ ગન્ત્વા નિવાપં ખાદિત્વા તત્થ તત્થ પાસં છિન્દિત્વા, ''વઞ્ચેસિ વત મિગો, પાસો છિન્નો''તિ મિગલુદ્દકે સોચન્તે એવ ગચ્છતિ, એવં મયમ્પિ પુબ્બે પુથુજ્જનકાલે માતાપિતૂહિ આસજ્જનત્થાય નિય્યાદિતે ભોગે ભુઞ્જિત્વા તત્થ તત્થ અસજ્જમાના નિક્ખન્તા. ઇદાનિ પન સબ્બસો છિન્નકિલેસા અપાસા હુત્વા ઠિતા, તેહિ દિન્નભોજનં ભુઞ્જિત્વા તેસુ સોચન્તેસુ એવ ગચ્છામાતિ.

એવં થેરો મિગલુદ્દકં વિય માતાપિતરો, હિરઞ્ઞસુવણ્ણં ઇત્થાગારઞ્ચ વાગુરજાલં વિય, અત્તના પુબ્બે ભુત્તભોગે ચ ઇદાનિ ભુત્તભોજનઞ્ચ નિવાપતિણં વિય, અત્તાનં મહામિગં વિય ચ કત્વા દસ્સેતિ. ઇમા ગાથા વત્વા

વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા રઞ્ઞો કોરબ્યસ્સ મિગાજિનઉય્યાને મઙ્ગલસિલાપટ્ટે નિસીદિ. થેરસ્સ કિર પિતા સત્તસુ દ્વારકોટ્ઠકેસુ અગ્ગળં દાપેત્વા મલ્લે આણાપેસિ ''નિક્ખમિતું મા દેથ, કાસાયાનિ અપનેત્વા સેતકાનિ નિવાસેથા''તિ, તસ્મા થેરો આકાસેન અગમાસિ. અથ રાજા કોરબ્યો થેરસ્સ તત્થ નિસિન્નભાવં સુત્વા તં ઉપસઙ્કમિત્વા સમ્મોદનીયં કથં સારણીયં વીતિસારેત્વા ''ઇધ, ભો રટ્ઠપાલ, પબ્બજન્તો બ્યાધિપારિજુઞ્ઞં વા જરાભોગઞાતિપારિજુઞ્ઞં વા પત્તો પબ્બજતિ. ત્વં પન કિઞ્ચિપિ પારિજુઞ્ઞં અનુપગતો એવ કસ્મા પબ્બજિતો''તિ પુચ્છિ. અથસ્સ થેરો, ''ઉપનિય્યતિ લોકો અદ્ધુવો, અતાણો લોકો અનભિસ્સરો, અસ્સકો લોકો સબ્બં પહાય ગમનીયં, ઊનો લોકો અતિત્તો તણ્હાદાસો''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૦૫) ઇમેસં ચતુન્નં ધમ્મુદ્દેસાનં અત્તાનં વિવિત્તભાવં કથેત્વા તસ્સા દેસનાય અનુગીતિં કથેન્તો –

૭૭૬.''પસ્સામિ લોકે સધને મનુસ્સે, લદ્ધાન વિત્તં ન દદન્તિ મોહા;
લુદ્ધા ધનં સન્નિચયં કરોન્તિ, ભિય્યોવ કામે અભિપત્થયન્તિ.

૭૭૭.''રાજા પસય્હપ્પથવિં વિજેત્વા, સસાગરન્તં મહિમાવસન્તો;
ઓરં સમુદ્દસ્સ અતિત્તરૂપો, પારં સમુદ્દસ્સપિ પત્થયેથ.

૭૭૮.''રાજા ચ અઞ્ઞે ચ બહૂ મનુસ્સા, અવીતતણ્હા મરણં ઉપેન્તિ;
ઊનાવ હુત્વાન જહન્તિ દેહં, કામેહિ લોકમ્હિ ન હત્થિ તિત્તિ.

૭૭૯.''કન્દન્તિ નં ઞાતી પકિરિય કેસે, 'અહો વતા નો અમરા'તિ ચાહુ;
વત્થેન નં પારુતં નીહરિત્વા, ચિતં સમોધાય તતો ડહન્તિ.

૭૮૦.''સો ડય્હતિ સૂલેહિ તુજ્જમાનો, એકેન વત્થેન પહાય ભોગે;
ન મીયમાનસ્સ ભવન્તિ તાણા, ઞાતી ચ મિત્તા અથ વા સહાયા.

૭૮૧.''દાયાદકા તસ્સ ધનં હરન્તિ, સત્તો પન ગચ્છતિ યેનકમ્મં;
ન મીયમાનં ધનમન્વેતિ કિઞ્ચિ, પુત્તા ચ દારા ચ ધનઞ્ચ રટ્ઠં.

૭૮૨.''ન દીઘમાયું લભતે ધનેન, ન ચાપિ વિત્તેન જરં વિહન્તિ;
અપ્પં હિદં જીવિતમાહુ ધીરા, અસસ્સતં વિપ્પરિણામધમ્મં.

૭૮૩.''અડ્ઢા દલિદ્દા ચ ફુસન્તિ ફસ્સં, બાલો ચ ધીરો ચ તથેવ ફુટ્ઠો;
બાલો હિ બાલ્યા વધિતોવ સેતિ, ધીરો ચ નો વેધતિ ફસ્સફુટ્ઠો.

૭૮૪.''તસ્મા હિ પઞ્ઞાવ ધનેન સેય્યા, યાય વોસાનમિધાધિગચ્છતિ;
અબ્યોસિતત્તા હિ ભવાભવેસુ, પાપાનિ કમ્માનિ કરોતિ મોહા.

૭૮૫.''ઉપેતિ ગબ્ભઞ્ચ પરઞ્ચ લોકં, સંસારમાપજ્જ પરમ્પરાય;
તસ્સપ્પપઞ્ઞો અભિસદ્દહન્તો, ઉપેતિ ગબ્ભઞ્ચ પરઞ્ચ લોકં.

૭૮૬.“ચોરો યથા સન્ધિમુખે ગહીતો, સકમ્મુના હઞ્ઞતિ પાપધમ્મો;
એવં પજા પેચ્ચ પરમ્હિ લોકે, સકમ્મુના હઞ્ઞતિ પાપધમ્મો.

૭૮૭.“કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, વિરૂપરૂપેન મથેન્તિ ચિત્તં;
આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા, તસ્મા અહં પબ્બજિતોમ્હિ રાજ.

૭૮૮.“દુમપ્ફલાનીવ પતન્તિ માણવા, દહરા ચ વુડ્ઢા ચ સરીરભેદા;
એતમ્પિ દિસ્વા પબ્બજિતોમ્હિ રાજ, અપણ્ણકં સામઞ્ઞમેવ સેય્યો.

૭૮૯.“સદ્ધાયાહં પબ્બજિતો, ઉપેતો જિનસાસને;
અવઞ્ઝા મય્હં પબ્બજ્જા, અનણો ભુઞ્જામિ ભોજનં.

૭૯૦.“કામે આદિત્તતો દિસ્વા, જાતરૂપાનિ સત્થતો;
ગબ્ભવોક્કન્તિતો દુક્ખં, નિરયેસુ મહબ્ભયં.

૭૯૧.“એતમાદીનવં ઞત્વા, સંવેગં અલભિં તદા;
સોહં વિદ્ધો તદા સન્તો, સમ્પત્તો આસવક્ખયં.

૭૯૨.“પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૭૯૩.“યસ્સત્થાય પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો”તિ. – ઇમા ગાથા અવોચ;

તત્થ **પસ્સામિ લોકે**તિ અહં, મહારાજ, ઇમસ્મિં લોકે **સધને** ધનસમ્પન્ને અડ્ઢે મનુસ્સે પસ્સામિ, તે પન **લદ્ધાન વિત્તં** ધનં લભિત્વા ભોગસમ્પત્તિયં ઠિતા સમણબ્રાહ્મણાદીસુ કસ્સચિ કિઞ્ચિપિ ન દદન્તિ. કસ્મા? **મોહા** કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞાય અભાવતો. **લુદ્ધા** લોભાભિભૂતા યથાલદ્ધં ધનં **સન્નિચયં** સબ્બસો નિચેતબ્બં નિધેતબ્બં કરોન્તિ. **ભિય્યોવ** યથાધિગતકામતો ઉપરિ **કામે** કામગુણે “તથાહં એદિસે ચ ભોગે પટિલભેય્ય”ન્તિ **અભિપત્થયન્તિ** પચ્ચાસીસન્તિ તજ્જઞ્ચ વાયામં કરોન્તિ.

ભિય્યો કામપત્થનાય ઉદાહરણં દસ્સેન્તો “**રાજા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **પસય્હપ્પથવિં વિજેત્વા**તિ અત્તનો વંસાનુગતં પથવિં બલક્કારેન અભિવિજિય. **આવસન્તો**તિ પસાસેન્તો. **ઓરં સમુદ્દસ્સા**તિ અનવસેસં સમુદ્દસ્સ ઓરભાગં લભિત્વાપિ તેન અતિત્તરૂપો **પારં સમુદ્દસ્સ** દીપન્તરમ્પિ પત્થયેય્ય.

અવીતતણ્હાતિ અવિગતતણ્હા. **ઊનાવા**તિ અપરિપુણ્ણમનોરથાવ. **કામેહિ લોકમ્હિ ન હત્થિ તિત્તી**તિ તણ્હાવિપન્નાનં ઇમસ્મિં લોકે વત્થુકામેહિ તિત્તિ નામ નત્થિ.

કન્દન્તિ નન્તિ મતપુરિસં ઉદ્દિસ્સ તસ્સ ગુણે કિત્તેન્તા કન્દનં કરોન્તિ. **અહો વતા નો અમરાતિ ચાહૂ**તિ અહો વત અમ્હાકં ઞાતી અમરા સિયુન્તિ ચ કથેન્તિ, ગાથાસુખત્થઞ્હેત્થ વતા-ઇતિ દીઘં કત્વા વુત્તં.

સો ડય્હતિ સૂલેહિ તુજ્જમાનોતિ સો મતસત્તો છવડાહકેહિ સમ્મા ઝાપેતું સૂલેહિ તુજ્જમાનો. **તાણા**તિ પરિત્તાણકરા.

યેનકમ્મન્તિ યથાકમ્મં. **ધન**ન્તિ ધનાયિતબ્બં યંકિઞ્ચિ વત્થુ. પુન **ધન**ન્તિ હિરઞ્ઞસુવણ્ણં સન્ધાય વદતિ.

“**ન દીઘમાયુ**”ન્તિઆદિના કામગુણસ્સ જરાય ચ પટિકારાભાવં વત્વા પુન તસ્સ એકન્તિકભાવં દસ્સેતું “**અપ્પં હી**”તિઆદિ વુત્તં. **ફુસન્તી**તિ અનિટ્ઠફસ્સં ફુસન્તિ પાપુણન્તિ, તત્થ અડ્ઢદલિદ્દતા અકારણન્તિ દસ્સેતિ. **ફસ્સં બાલો ચ ધીરો ચ તથેવ ફુટ્ઠો**તિ યથા બાલો ઇટ્ઠાનિટ્ઠસમ્ફસ્સં ફુટ્ઠો, તથેવ ધીરો ઇટ્ઠાનિટ્ઠફસ્સં ફુટ્ઠો હોતિ, ન એત્થ બાલપણ્ડિતાનં કોચિ વિસેસો. અયં પન વિસેસો, **બાલો હિ બાલ્યા વધિતોવ સેતી**તિ બાલપુગ્ગલો કેનચિ દુક્ખધમ્મેન ફુટ્ઠો સોચન્તો કિલમન્તો ઉરત્તાળિં કન્દન્તો બાલભાવેન વધિતો પીળિતોવ હુત્વા સેતિ સયતિ. ઇતો ચિતો ચ આવટ્ટન્તો વિવટ્ટન્તો વિરોધેન્તો **વેધતિ ફસ્સફુટ્ઠો**તિ **ધીરો** પન પણ્ડિતો દુક્ખસમ્ફસ્સેન સમ્ફુટ્ઠો ન વેધતિ કમ્પનમત્તમ્પિ તસ્સ ન હોતીતિ.

તસ્માતિ યસ્મા બાલપણ્ડિતાનં લોકધમ્મે એદિસી પવત્તિ, **તસ્મા હિ પઞ્ઞાવ ધનેન સેય્યા, યાય વોસાનમિધાધિગચ્છતી**તિ પઞ્ઞાવ ધનતો પાસંસતરા, યાય પઞ્ઞાય વોસાનં ભવસ્સ પરિયોસાનભૂતં નિબ્બાનં અધિગચ્છતિ. **અબ્યોસિતત્તા હી**તિ અનધિગતનિટ્ઠત્તા. **ભવાભવેસૂ**તિ મહન્તામહન્તેસુ ભવેસુ.

ઉપેતિ ગબ્ભઞ્ચ પરઞ્ચ લોકં, સંસારમાપજ્જ પરમ્પરાયાતિ યો પાપાનિ કત્વા અપરાપરં સંસરણમાપજ્જિત્વા ઉપેતિ ગબ્ભઞ્ચ પરઞ્ચ લોકં ગબ્ભસેય્યાય પરલોકુપ્પત્તિયા ચ ન મુચ્ચતિ, **તસ્સ** પાપકમ્મકારિનો પુગ્ગલસ્સ કિરિયં **અભિસદ્દહન્તો** ‘‘અત્તા ચ મે હોતી’’તિ પત્તિયાયન્તો અઞ્ઞોપિ **અપ્પપઞ્ઞો** બાલો યથા પટિપજ્જિત્વા ઉપેતિ ગબ્ભઞ્ચ પરઞ્ચ લોકં, ન તતો પરિમુચ્ચતિ.

ચોરો યથાતિ યથા ચોરો પાપધમ્મો ઘરસન્ધિં છિન્દન્તો સન્ધિમુખે આરક્ખકપુરિસેહિ ગહિતો **સકમ્મુના** તેન અત્તનો સન્ધિચ્છેદકમ્મુના કારણભૂતેન કસાદીહિ તાળનાદિવસેન **હઞ્ઞતિ** રાજપુરિસેહિ બાધિય્યતિ બજ્ઝતિ ચ. **એવં પજા**તિ એવમયં સત્તલોકો ઇધ પાપાનિ કરિત્વા **પેચ્ચ** પત્વા તેન કમ્મુના **પરમ્હિ લોકે** નિરયાદીસુ હઞ્ઞતિ, પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણાદિવસેન બાધિય્યતિ.

એવમેતાહિ એકાદસહિ ગાથાહિ યથારહં ચત્તારો ધમ્મુદ્દેસે પકાસેત્વા ઇદાનિ કામેસુ સંસારે ચ આદીનવં દિસ્વા સદ્ધાય અત્તનો પબ્બજિતભાવં પબ્બજિતકિચ્ચસ્સ ચ મત્થકપ્પત્તિં વિભાવેન્તો “**કામા હી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **કામા**તિ વત્થુકામા મનાપિયા રૂપાદયો ધમ્મા, કિલેસકામા સબ્બેપિ રાગપ્પભેદા. ઇધ પન વત્થુકામા વેદિતબ્બા. તે હિ રૂપાદિવસેન અનેકપ્પકારતાય **ચિત્રા**. લોકસ્સાદવસેન ઇટ્ઠાકારતાય **મધુરા**. બાલપુથુજ્જનાનં મનં રમેન્તીતિ **મનોરમા**. **વિરૂપરૂપેના**તિ વિવિધરૂપેન, અનેકવિધસભાવેનાતિ અત્થો. તે હિ રૂપાદિવસેન ચિત્રા, નીલાદિવસેન વિવિધરૂપા. એવં તેન વિરૂપરૂપેન તથા તથા અસ્સાદં દસ્સેત્વા **મથેન્તિ ચિત્તં** પબ્બજ્જાય અભિરમિતું ન દેન્તીતિ ઇમિના અપ્પસ્સાદબહુદુક્ખતાદિના **આદીનવં કામગુણેસુ દિસ્વા તસ્મા** તંનિમિત્તં અહં પબ્બજિતો અમ્હિ. દુમપ્ફલાનિ પક્કકાલે અપરિપક્કકાલે ચ યત્થ કત્થચિ પરૂપક્કમતો સરસતો વા પતન્તિ, એવં સત્તા દહરા ચ વુડ્ઢા ચ સરીરસ્સ ભેદા પતન્તિયેવ. **એતમ્પિ દિસ્વા**તિ એવં અનિચ્ચતમ્પિ પઞ્ઞાચક્ખુના દિસ્વા, ન કેવલં અપ્પસ્સાદતાદિતાય આદીનવમેવાતિ અધિપ્પાયો. **અપણ્ણક**ન્તિ અવિરદ્ધનકં **સામઞ્ઞમેવ** સમણભાવોવ **સેય્યો** ઉત્તરિતરો.

સદ્ધાયાતિ કમ્મં કમ્મફલં બુદ્ધસુબુદ્ધતં ધમ્મસુધમ્મતં સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિઞ્ચ સદ્દહિત્વા. **ઉપેતો જિનસાસને**તિ સત્થુ સાસને સમ્માપટિપત્તિં ઉપગતો. **અવઞ્ઝા મય્હં પબ્બજ્જા** અરહત્તસ્સ અધિગતત્તા. તતો એવ **અનણો ભુઞ્જામિ ભોજનં** નિક્કિલેસવસેન સામિભાવતો સામિપરિભોગેન પરિભુઞ્જનતો.

કામે આદિત્તતો દિસ્વાતિ વત્થુકામે કિલેસકામે ચ એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તભાવતો દિસ્વા. **જાતરૂપાનિ સત્થતો**તિ કતાકતપ્પભેદા સબ્બસુવણ્ણવિકતિયો અનત્થાવહતાય નિસિતસત્થતો. **ગબ્ભવોક્કન્તિતો દુક્ખ**ન્તિ ગબ્ભવોક્કન્તિતો પટ્ઠાય સબ્બસંસારપવત્તિદુક્ખં. **નિરયેસુ મહબ્ભય**ન્તિ સઉસ્સદેસુ અટ્ઠસુ મહાનિરયેસુ લબ્ભમાનં મહાભયઞ્ચ સબ્બત્થ દિસ્વાતિ યોજના.

એતમાદીનવં ઞત્વાતિ એતં કામાનં આદિત્તતાદિં સંસારે આદીનવં દોસં ઞત્વા. **સંવેગં અલભિં તદા**તિ તસ્મિં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મસ્સ સુતકાલે ભવાદિકે સંવેગં અલત્થં. **વિદ્ધો તદા સન્તો**તિ તસ્મિં ગહટ્ઠકાલે રાગસલ્લાદીહિ વિદ્ધો સમાનો ઇદાનિ સત્થુ સાસનં આગમ્મ સમ્પત્તો આસવક્ખયં, વિદ્ધો વા ચત્તારિ સચ્ચાનિ, પટિવિદ્ધોતિ અત્થો. સેસં અન્તરન્તરાદીસુ વુત્તત્તા સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

એવં થેરો રઞ્ઞો કોરબ્યસ્સ ધમ્મં દેસેત્વા સત્થુ સન્તિકમેવ ગતો. સત્થા ચ અપરભાગે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો થેરં સદ્ધાપબ્બજિતાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસીતિ.

રટ્ઠપાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. માલુક્યપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

રૂપં દિસ્વા સતિ મુટ્ઠાતિઆદિકા આયસ્મતો માલુક્યપુત્તસ્સ ગાથા. ઇમસ્સ આયસ્મતો વત્થુ હેટ્ઠા છક્કનિપાતે (થેરગા॰ ૩૯૯ આદયો) વુત્તમેવ. તા પન ગાથા થેરેન અરહત્તે પતિટ્ઠિતેન ઞાતીનં ધમ્મદેસનાવસેન ભાસિતા. ઇધ પન પુથુજ્જનકાલે ''સાધુ મે, ભન્તે, ભગવા સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિ યાચિતેન સત્થારા ''તં કિં મઞ્ઞસિ, માલુક્યપુત્ત, યે તે ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપા અદિટ્ઠા અદિટ્ઠપુબ્બા, ન ચ પસ્સસિ, ન ચ તે હોતિ પસ્સેય્યન્તિ, અત્થિ તે તત્થ છન્દો વા રાગો વા પેમં વા''તિ? ''નો હેતં, ભન્તે''. ''યે તે સોતવિઞ્ઞેય્યા સદ્દા...પે॰... ઘાન...જિવ્હા... કાય...મનોવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા અવિઞ્ઞાતા અવિઞ્ઞાતપુબ્બા, ન ચ વિજાનાસિ, ન ચ તે હોતિ વિજાનેય્યન્તિ, અત્થિ તે તત્થ છન્દો વા રાગો વા પેમં વા''તિ? ''નો હેતં, ભન્તે''. ''એત્થ ચ તે, માલુક્યપુત્ત, દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતિ, સુતે સુતમત્તં, મુતે મુતમત્તં, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતિ. યતો ખો તે, માલુક્યપુત્ત, દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતબ્બેસુ ધમ્મેસુ દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં, સુતે સુતમત્તં, મુતે મુતમત્તં, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતિ, તતો ત્વં, માલુક્યપુત્ત, ન તેન. યતો ત્વં, માલુક્યપુત્ત, ન તેન, તતો ત્વં, માલુક્યપુત્ત, ન તત્થ. યતો ત્વં, માલુક્યપુત્ત, ન તત્થ, તતો ત્વં, માલુક્યપુત્ત, નેવિધ ન હુરં ન ઉભયમન્તરેન, એસેવન્તો દુક્ખસ્સા''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૯૫). સંખિત્તેન ધમ્મે દેસિતે તસ્સ ધમ્મસ્સ સાધુકં ઉગ્ગહિતભાવં પકાસેન્તેન –

૭૯૪.''રૂપં દિસ્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૭૯૫.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા રૂપસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૭૯૬.“સદ્દં સુત્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૭૯૭.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા સદ્દસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૭૯૮.“ગન્ધં ઘત્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૭૯૯.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા ગન્ધસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૦૦.“રસં ભોત્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૦૧.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા રસસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૦૨.“ફસ્સં ફુસ્સ સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૦૩.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા ફસ્સસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૦૪.“ધમ્મં ઞત્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૦૫.“તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા ધમ્મસમ્ભવા;
અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતિ;
એવમાચિનતો દુક્ખં, આરા નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૦૬.‘‘ન સો રજ્જતિ રૂપેસુ, રૂપં દિસ્વા પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૦૭.‘‘યથાસ્સ પસ્સતો રૂપં, સેવતો ચાપિ વેદનં;
ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૦૮.‘‘ન સો રજ્જતિ સદ્દેસુ, સદ્દં સુત્વા પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૦૯.‘‘યથાસ્સ સુણતો સદ્દં, સેવતો ચાપિ વેદનં;
ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૧૦.‘‘ન સો રજ્જતિ ગન્ધેસુ, ગન્ધં ઘત્વા પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૧૧.‘‘યથાસ્સ ઘાયતો ગન્ધં, સેવતો ચાપિ વેદનં;
ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૧૨.‘‘ન સો રજ્જતિ રસેસુ, રસં ભોત્વા પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૧૩.‘‘યથાસ્સ સાયતો રસં, સેવતો ચાપિ વેદનં;
ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૧૪.‘‘ન સો રજ્જતિ ફસ્સેસુ, ફસ્સં ફુસ્સ પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૧૫.‘‘યથાસ્સ ફુસતો ફસ્સં, સેવતો ચાપિ વેદનં;
ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતિ.

૮૧૬.‘‘ન સો રજ્જતિ ધમ્મેસુ, ધમ્મં ઞત્વા પટિસ્સતો;
વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ નાજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ.

૮૧૭.‘‘યથાસ્સ વિજાનતો ધમ્મં, સેવતો ચાપિ વેદનં;

ખીયતિ નોપચીયતિ, એવં સો ચરતી સતો;
એવં અપચિનતો દુક્ખં, સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતી''તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **રૂપં દિસ્વા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં રૂપં ચક્ખુદ્વારેન ઉપલભિત્વા. **સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિ કરોતો**તિ તસ્મિં રૂપે દિટ્ઠમત્તે એવ અટ્ઠત્વા સુભનિમિત્તં મનસિ કરોતો સુભાકારગ્ગહણવસેન અયોનિસો મનસિ કરોતો સતિ મુટ્ઠા હોતિ. તથા ચ સતિ **સારત્તચિત્તો વેદેતિ** તં રૂપારમ્મણં રત્તો, ગિદ્ધો, ગધિતો હુત્વા અનુભવતિ, અસ્સાદેતિ, અભિનન્દતિ. તથાભૂતો ચ **તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતી**તિ તઞ્ચ રૂપારમ્મણં અજ્ઝોસાય ''સુખં સુખ''ન્તિ અભિનિવિસ્સ ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપેત્વા તિટ્ઠતિ.

તસ્સ વડ્ઢન્તિ વેદના, અનેકા રૂપસમ્ભવાતિ તસ્સ એવરૂપસ્સ પુગ્ગલસ્સ રૂપસમ્ભવા રૂપારમ્મણા સુખાદિભેદેન અનેકા વેદના કિલેસુપ્પત્તિહેતુભૂતા વડ્ઢન્તિ. **અભિજ્ઝા ચ વિહેસા ચ, ચિત્તમસ્સૂપહઞ્ઞતી**તિ પિયરૂપે સારજ્જનવસેન ઉપ્પજ્જમાનાય અભિજ્ઝાય, અપિયરૂપે બ્યાપજ્જનવસેન પિયરૂપસ્સેવ વિપરિણામઞ્ઞથાભાવાય ઉપ્પજ્જમાનાય સોકાદિલક્ખણાય વિહેસાય ચ અસ્સ પુગ્ગલસ્સ ચિત્તં ઉપહઞ્ઞતિ બાધીયતિ. **એવમાચિનતો દુક્ખ**ન્તિ વુત્તાકારેન તં તં વેદનસ્સાદવસેન ભવાભિસઙ્ખારં આચિનતો વટ્ટદુક્ખં પવત્તતિ. તેનાહ ભગવા – ''વેદનાપચ્ચયા તણ્હા…પે॰… દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી''તિ (વિભ॰ ૨૨૫; સં॰ નિ॰ ૨.૧). તથાભૂતસ્સ **આરા** આરકા દૂરે નિબ્બાનં વુચ્ચતિ, તસ્સ તં દુલ્લભન્તિ અત્થો. **સદ્દં સુત્વા**તિઆદિગાથાસુપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. તત્થ **ઘત્વા**તિ ઘાયિત્વા. **ભોત્વા**તિ સાયિત્વા. **ફુસ્સા**તિ ફુસિત્વા. **ધમ્મં ઞત્વા**તિ ધમ્મારમ્મણં વિજાનિત્વા.

એવં છદ્વારગોચરે સારજ્જન્તસ્સ વટ્ટં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ વિરજ્જન્તસ્સ વિવટ્ટં દસ્સેન્તો ''**ન સો રજ્જતિ રૂપેસૂ**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ન સો રજ્જતિ રૂપેસુ, રૂપં દિસ્વા પટિસ્સતો**તિ યો પુગ્ગલો રૂપં દિસ્વા આપાથગતં રૂપારમ્મણં ચક્ખુદ્વારિકેન વિઞ્ઞાણસન્તાનેન ગહેત્વા ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેન સમ્પજાનકારિતાય પટિસ્સતો હોતિ, સો રૂપારમ્મણેસુ ન રજ્જતિ રાગં ન જનેતિ, અઞ્ઞદત્થુ વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, રૂપારમ્મણમ્હિ સમુદયાદિતો યથાભૂતં પજાનન્તો નિબ્બિન્દતિ, નિબ્બિન્દન્તો તં તત્થુપ્પન્નવેદનઞ્ચ વિરત્તચિત્તો વેદેતિ, તથાભૂતો ચ **તઞ્ચ નજ્ઝોસ તિટ્ઠતી**તિ તં રૂપારમ્મણં સમ્મદેવ વિરત્તચિત્તતાય અજ્ઝોસાય ન તિટ્ઠતિ ''એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા''તિ તણ્હામાનદિટ્ઠિવસેન નાભિનિવિસતિ.

યથાસ્સ પસ્સતો રૂપન્તિ અસ્સ યોગિનો યથા તત્થ અભિજ્ઝાદયો નપ્પવત્તન્તિ, એવં અનિચ્ચાદિતો રૂપં પસ્સન્તસ્સ. **સેવતો ચાપિ વેદન**ન્તિ તં આરબ્ભ ઉપ્પન્નં વેદનં તંસમ્પયુત્તધમ્મે ચ ગોચરસેવનાય સેવતો ચાપિ. **ખીયતી**તિ સબ્બં કિલેસવટ્ટં પરિક્ખયં પરિયાદાનં ગચ્છતિ. **નોપચીયતી**તિ ન ઉપચિયતિ ન આચયં ગચ્છતિ. **એવં સો ચરતી સતો**તિ એવં કિલેસાપનયનપટિપત્તિયા સતો સમ્પજાનો હુત્વા ચરતિ, વિહરતિ. **એવં અપચિનતો દુક્ખ**ન્તિ વુત્તનયેન અપચયગામિનિયા મગ્ગપઞ્ઞાય સકલં વટ્ટદુક્ખં અપચિનન્તસ્સ. **સન્તિકે નિબ્બાન વુચ્ચતી**તિ સઉપાદિસેસઅનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુસમીપે એવાતિ વુચ્ચતિ અસઙ્ખતાય ધાતુયા સચ્છિકતત્તા. **ન સો રજ્જતિ સદ્દેસૂ**તિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

એવં થેરો ઇમાહિ ગાથાહિ સત્થુ ઓવાદસ્સ અત્તના ઉપધારિતભાવં પવેદેત્વા ઉટ્ઠાયાસના સત્થારં વન્દિત્વા ગતો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણીતિ.

માલુક્યપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સેલત્થેરગાથાવણ્ણના

પરિપુણ્ણકાયોતિઆદિકા આયસ્મતો સેલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ગણપામોક્ખો હુત્વા તીણિ પુરિસસતાનિ સમાદપેત્વા તેહિ સદ્ધિં સત્થુ ગન્ધકુટિં કારેત્વા કતપરિયોસિતાય ગન્ધકુટિયા સભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ભગવતો મહાદાનં પવત્તેત્વા સત્થારં ભિક્ખૂ ચ તિચીવરેન અચ્છાદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન એકં બુદ્ધન્તરં દેવલોકે એવ વસિત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અઙ્ગુત્તરાપેસુ આપણે નામ બ્રાહ્મણગામે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સેલો**તિ લદ્ધનામો અહોસિ. સો વયપ્પત્તો તીસુ વેદેસુ, બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ ચ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા તીણિ માણવકસતાનિ મન્તે વાચેન્તો આપણે પટિવસતિ. તેન ચ સમયેન સત્થા સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા અડ્ઢતેળસહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં અઙ્ગુત્તરાપેસુ ચારિકં ચરન્તો સેલસ્સ, અન્તેવાસિકાનઞ્ચ ઞાણપરિપાકં દિસ્વા અઞ્ઞતરસ્મિં વનસણ્ડે વિહરતિ. અથ કેણિયો નામ જટિલો સત્થુ આગમનં સુત્વા તત્થ ગન્ત્વા સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન સત્થારં સ્વાતનાય નિમન્તેત્વા સકે અસ્સમે પહૂતં ખાદનીયં ભોજનીયં પટિયાદેતિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સેલો બ્રાહ્મણો સદ્ધિં તીહિ માણવકસતેહિ જઙ્ઘાવિહારં અનુવિચરન્તો કેણિયસ્સ અસ્સમં પવિસિત્વા જટિલે કટ્ઠફાલનુદ્ધનસમ્પાદનાદિના દાનૂપકરણં સજ્જેન્તે દિસ્વા, ‘‘કિં નુ ખો તે, કેણિય, મહાયઞ્ઞો પચ્ચુપટ્ઠિતો’’તિઆદિં પુચ્છિત્વા તેન ‘‘બુદ્ધો ભગવા મયા સ્વાતનાય નિમન્તિતો’’તિ વુત્તે ‘‘બુદ્ધો’’તિ વચનં સુત્વાવ હટ્ઠો ઉદગ્ગો પીતિસોમનસ્સજાતો તાવદેવ માણવકેહિ સદ્ધિં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા કતપટિસન્થારો એકમન્તં નિસિન્નો ભગવતો કાયે બાત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણાનિ દિસ્વા ‘‘ઇમેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો રાજા વા હોતિ ચક્કવત્તી, બુદ્ધો વા લોકે વિવટ્ટચ્છદો, અયં પન પબ્બજિતો, નો ચ ખો નં જાનામિ ‘બુદ્ધો વા, નો વા’, સુતં ખો પન મેતં બ્રાહ્મણાનં વુદ્ધાનં મહલ્લકાનં આચરિયપાચરિયાનં ભાસમાનાનં ‘યે તે ભવન્તિ અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા , તે સકે વણ્ણે ભઞ્ઞમાને અત્તાનં પાતુકરોન્તી’તિ અસમ્માસમ્બુદ્ધો હિ સમ્મુખે ઠત્વા બુદ્ધગુણેહિ અભિત્થવીયમાનો સારજ્જતિ મઙ્કુભાવં આપજ્જતિ અવેસારજ્જપ્પત્તતાય અનનુયોગક્ખમત્તા, યંનૂનાહં સમણં ગોતમં સમ્મુખા સારુપ્પાહિ ગાથાહિ અભિત્થવેય્ય’’ન્તિ એવં પન ચિન્તેત્વા –

૮૧૮.‘‘પરિપુણ્ણકાયો સુરુચિ, સુજાતો ચારુદસ્સનો;
સુવણ્ણવણ્ણોસિ ભગવા, સુસુક્કદાઠોસિ વીરિયવા.

૮૧૯.‘‘નરસ્સ હિ સુજાતસ્સ, યે ભવન્તિ વિયઞ્જના;
સબ્બે તે તવ કાયસ્મિં, મહાપુરિસલક્ખણા.

૮૨૦.‘‘પસન્નનેત્તો સુમુખો, બ્રહા ઉજુ પતાપવા;
મજ્ઝે સમણસઙ્ઘસ્સ, આદિચ્ચોવ વિરોચસિ.

૮૨૧.‘‘કલ્યાણદસ્સનો ભિક્ખુ, કઞ્ચનસન્નિભત્તચો;
કિં તે સમણભાવેન, એવં ઉત્તમવણ્ણિનો.

૮૨૨.“રાજા અરહસિ ભવિતું, ચક્કવત્તી રથેસભો;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, જમ્બુસણ્ડસ્સ ઇસ્સરો.

૮૨૩.“ખત્તિયા ભોગી રાજાનો, અનુયન્તા ભવન્તિ તે;
રાજાભિરાજા મનુજિન્દો, રજ્જં કારેહિ ગોતમા”તિ. –

છહિ ગાથાહિ ભગવન્તં અભિત્થવિ.

તત્થ **પરિપુણ્ણકાયો**તિ અભિબ્યત્તરૂપાનં દ્વત્તિંસાય મહાપુરિસલક્ખણાનં પરિપુણ્ણતાય અહીનઙ્ગપચ્ચઙ્ગતાય ચ પરિપુણ્ણસરીરો. **સુરુચી**તિ સુન્દરસરીરપ્પભો. **સુજાતો**તિ આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા, સણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચ સુનિબ્બત્તો. **ચારુદસ્સનો**તિ સુચિરમ્પિ પસ્સન્તાનં અતિત્તિજનકં અપ્પટિક્કૂલં રમણીયં ચારુ એવ દસ્સનં અસ્સાતિ ચારુદસ્સનો. કેચિ પનાહુ “ચારુદસ્સનોતિ સુન્દરનેત્તો”તિ. **સુવણ્ણવણ્ણો**તિ સુવણ્ણસદિસવણ્ણો. **અસી**તિ ભવસિ, ઇદં પદં “પરિપુણ્ણકાયો અસી”તિઆદિના સબ્બપદેહિ યોજેતબ્બં. **સુસુક્કદાઠો**તિ સુટ્ઠુ સુક્કદાઠો. ભગવતો હિ દાઠાહિ ચન્દકિરણા વિય ધવલરસ્મિયો નિચ્છરન્તિ. **વીરિયવા**તિ વીરિયપારમીપારિપૂરિયા ચતુરઙ્ગસમન્નાગતવીરિયાધિટ્ઠાનતો ચતુબ્બિધસ્સ સમ્મપ્પધાનસ્સ સમ્પત્તિયા ચ અતિસયયુત્તો.

નરસ્સ હિ સુજાતસ્સાતિ સમતિંસાય પારમીનં, અરિયસ્સ વા ચક્કવત્તીવત્તસ્સ પરિપૂરિતત્તા સુટ્ઠુ સમ્મદેવ જાતસ્સ નરસ્સ, મહાપુરિસસ્સાતિ અત્થો. **સબ્બે તે**તિ યે મહાપુરિસભાવં લોકે અગ્ગપુગ્ગલભાવં બ્યઞ્જયન્તીતિ **બ્યઞ્જના**તિ લદ્ધવોહારસુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાદિબાત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણસઙ્ખાતા તમ્બનખતુઙ્ગનખતાદિઅસીતિઅનુબ્યઞ્જનસઙ્ખાતા ચ રૂપગુણા, તે અનવસેસા, તવ કાયસ્મિં સન્તીતિ વચનસેસો.

મહાપુરિસલક્ખણાતિ પુબ્બે વુત્તબ્યઞ્જનાનેવ વચનન્તરેન નિગમેન્તો આહ.

ઇદાનિ તેસુ લક્ખણેસુ અત્તના અભિરુચિતેહિ લક્ખણેહિ ભગવન્તં થોમેન્તો “**પસન્નનેત્તો**”તિઆદિમાહ. ભગવા હિ પઞ્ચ વણ્ણપસાદસમ્પત્તિયા **પસન્નનેત્તો**. પરિપુણ્ણચન્દમણ્ડલસદિસમુખતાય **સુમુખો**. આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા **બ્રહા**. બ્રહ્મુજુગત્તતાય **ઉજુ**. જુતિમન્તતાય **પતાપવા**.

ઇદાનિ તમેવ પતાપવન્તતં આદિચ્ચૂપમાય વિભાવેન્તો “**મજ્ઝે સમણસઙ્ઘસ્સા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **આદિચ્ચોવ વિરોચસી**તિ યથા આદિચ્ચો ઉગ્ગચ્છન્તો સબ્બં તમગતં વિધમેત્વા આલોકં કરોન્તો વિરોચતિ, એવં ત્વમ્પિ અન્તો ચેવ બહિ ચ સબ્બં અવિજ્જાતમં વિદ્ધંસેત્વા ઞાણાલોકં કરોન્તો વિરોચસિ.

દસ્સનીયરૂપતાય અઙ્ગીગતાનં દસ્સનસમ્પત્તીનં આવહનતો, કલ્યાણેહિ પઞ્ચહિ દસ્સનેહિ સમન્નાગતત્તા ચ **કલ્યાણદસ્સનો**. **ઉત્તમવણ્ણિનો**તિ ઉત્તમવણ્ણસમ્પન્નસ્સ.

ચક્કવત્તીતિ ચક્કરતનં વત્તેતિ, ચતૂહિ સમ્પત્તિચક્કેહિ વત્તેતિ, તેહિ ચ પરે વત્તેતિ. પરહિતાય ઇરિયાપથચક્કાનં વત્તો એતસ્મિં અત્થીતિ ચક્કવત્તી. અથ વા ચતૂહિ અચ્છરિયધમ્મેહિ ચ સઙ્ગહવત્થૂહિ ચ સમન્નાગમેન પરેહિ અનભિભવનીયસ્સ આણાચક્કસ્સ વત્તો એતસ્મિં અત્થીતિપિ ચક્કવત્તી. **રથેસભો**તિ રથિકેસુ આજાનીયઉસભપુરિસો, મહારથિકોતિ અત્થો. **ચાતુરન્તો**તિ ચતુસમુદ્દન્તાય પથવિયા ઇસ્સરો. **વિજિતાવી**તિ

વિજિતવિજયો. **જમ્બુસણ્ડસ્સા**તિ જમ્બુદીપસ્સ, પાકટેન હિ ઇસ્સરિયાનિ દસ્સેન્તો એવમાહ. ચક્કવત્તી પન સપરિત્તદીપાનં ચતુન્નમ્પિ મહાદીપાનં ઇસ્સરોવ.

ખત્તિયાતિ જાતિખત્તિયા. **ભોગી**તિ ભોગિયા. **રાજાનો**તિ યે કેચિ રજ્જં કારેન્તા. **અનુયન્તા**તિ અનુગામિનો સેવકા. **રાજાભિરાજા**તિ રાજૂનં પૂજનીયો રાજા હુત્વા, ચક્કવત્તીતિ અધિપ્પાયો. **મનુજિન્દો**તિ મનુસ્સાધિપતિ, મનુસ્સાનં પરમિસ્સરોતિ અત્થો.

એવં સેલેન વુત્તે ભગવા ''યે તે ભવન્તિ અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા, તે સકે વણ્ણે ભઞ્ઞમાને અત્તાનં પાતુકરોન્તી''તિ ઇમં સેલસ્સ મનોરથં પૂરેન્તો –

૮૨૪.''રાજાહમસ્મિ સેલ, (સેલાતિ ભગવા) ધમ્મરાજા અનુત્તરો;
ધમ્મેન ચક્કં વત્તેમિ, ચક્કં અપ્પટિવત્તિય''ન્તિ. – ઇમં ગાથમાહ;

તત્રાયં અધિપ્પાયો – યં મં ત્વં, સેલ, યાચસિ, ''રાજા અરહસિ ભવિતું ચક્કવત્તી''તિ, એત્થ અપ્પોસ્સુક્કો હોહિ, **રાજાહમસ્મિ**, સતિ ચ રાજત્તે યથા અઞ્ઞો રાજા સમાનોપિ યોજનસતં વા અનુસાસતિ, દ્વે તીણિ ચત્તારિ પઞ્ચ યોજનસતાનિ વા યોજનસહસ્સં વા ચક્કવત્તી હુત્વાપિ ચતુદીપપરિયન્તમત્તં વા, નાહમેવં પરિચ્છિન્નવિસયો. અહઞ્હિ **ધમ્મરાજા અનુત્તરો** ભવગ્ગતો અવીચિપરિયન્તં કત્વા તિરિયં અપરિમેય્યલોકધાતુયો અનુસાસામિ. યાવતા હિ અપદાદિભેદા સત્તા, અહં તેસં અગ્ગો. ન હિ મે કોચિ સીલેન વા…પે॰… વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન વા સદિસો નત્થિ, કુતો ભિય્યો. સ્વાહં એવં ધમ્મરાજા અનુત્તરો, અનુત્તરેનેવ ચતુસતિપટ્ઠાનાદિભેદબોધિપક્ખિયસઙ્ખાતેન **ધમ્મેન ચક્કં વત્તેમિ**, ''ઇદં પજહથ, ઇદં ઉપસમ્પજ્જ વિહરથા''તિઆદિના આણાચક્કં. ''ઇદં ખો પન, ભિક્ખવે, દુક્ખં અરિયસચ્ચ''ન્તિઆદિના (મહાવ॰ ૧૪; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧) પરિયત્તિધમ્મેન ધમ્મચક્કમેવ વા. **ચક્કં અપ્પટિવત્તિય**ન્તિ યં ચક્કં અપ્પટિવત્તિયં હોતિ સમણેન વા…પે॰… કેનચિ વા લોકસ્મિન્તિ.

એવં અત્તાનમાવિકરોન્તં ભગવન્તં દિસ્વા પીતિસોમનસ્સજાતો સેલો પુન દળ્હીકરણત્થં –

૮૨૫.''સમ્બુદ્ધો પટિજાનાસિ, (ઇતિ સેલો બ્રાહ્મણો) ધમ્મરાજા અનુત્તરો;
ધમ્મેન ચક્કં વત્તેમિ, ઇતિ ભાસથ ગોતમ.

૮૨૬.''કો નુ સેનાપતિ ભોતો, સાવકો સત્થુરન્વયો;
કો તેતમનુવત્તેતિ, ધમ્મચક્કં પવત્તિત''ન્તિ. – ગાથાદ્વયમાહ;

તત્થ **કો નુ સેનાપતી**તિ ધમ્મરઞ્ઞો ભોતો ધમ્મેન પવત્તિતસ્સ ચક્કસ્સ અનુપવત્તનકો સેનાપતિ કો નૂતિ પુચ્છિ.

તેન ચ સમયેન ભગવતો દક્ખિણપસ્સે આયસ્મા સારિપુત્તો નિસિન્નો હોતિ, સુવણ્ણપુઞ્જો વિય સિરિયા સોભમાનો. તં દસ્સેન્તો ભગવા –

૮૨૭.''મયા પવત્તિતં ચક્કં, (સેલાતિ ભગવા) ધમ્મચક્કં અનુત્તરં;

સારિપુત્તો અનુવત્તેતિ, અનુજાતો તથાગત''ન્તિ. – ગાથમાહ;

તત્થ **અનુજાતો તથાગતન્તિ**, તથાગતં અનુજાતો, તથા ગતેન હેતુના અરિયાય જાતિયા જાતોતિ અત્થો.

એવં ''કો નુ સેનાપતિ ભોતો''તિ સેલેન વુત્તપઞ્હં બ્યાકરિત્વા યં સેલો આહ ''સમ્બુદ્ધો પટિજાનાસી''તિ તત્થ નં નિક્કઙ્ખં કાતુકામો ''નાહં પટિઞ્ઞામત્તેનેવ પટિજાનામિ, અપિ ચાહં ઇમિના કારણેન બુદ્ધો''તિ ઞાપેતું –

૮૨૮.''અભિઞ્ઞેય્યં અભિઞ્ઞાતં, ભાવેતબ્બઞ્ચ ભાવિતં;
પહાતબ્બં પહીનં મે, તસ્મા બુદ્ધોસ્મિ બ્રાહ્મણા''તિ. – ગાથમાહ;

તત્થ **અભિઞ્ઞેય્યન્તિ** ચત્તારિ સચ્ચાનિ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ. ચતુન્નઞ્હિ સચ્ચાનં અરિયસચ્ચાનઞ્ચ સામઞ્ઞગ્ગહણમેતં યદિદં અભિઞ્ઞેય્યન્તિ. તત્થ અરિયસચ્ચેસુ યં ભાવેતબ્બં મગ્ગસચ્ચં, યઞ્ચ પહાતબ્બં સમુદયસચ્ચં, તદુભયગ્ગહણેન તેસં ફલભૂતાનિ નિરોધસચ્ચદુક્ખસચ્ચાનિપિ ગહિતાનેવ હોન્તિ હેતુગ્ગહણેનેવ ફલસિદ્ધિતો. તેન તત્થ ''સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકતં, પરિઞ્ઞેય્યં પરિઞ્ઞાત''ન્તિ ઇદમ્પિ વુત્તમેવ હોતિ. ''અભિઞ્ઞેય્યં અભિઞ્ઞાત''ન્તિ વા ઇમિના ચ સબ્બસ્સપિ ઞેય્યસ્સ અભિઞ્ઞાતસમ્બુદ્ધભાવં ઉદ્દેસવસેન પકાસેત્વા તદેકદેસં નિદ્દેસવસેન દસ્સેન્તો **''ભાવેતબ્બઞ્ચ ભાવિત''ન્તિ**આદિમાહ. અથ વા **''ભાવેતબ્બં ભાવિતં, પહાતબ્બં પહીન''ન્તિ** ઇમિના અત્તનો ઞાણપહાનસમ્પદાકિત્તનમુખેન તંમૂલકત્તા સબ્બેપિ બુદ્ધગુણા કિત્તિતા હોન્તીતિ આહ **''તસ્મા બુદ્ધોસ્મિ, બ્રાહ્મણા''તિ**. અભિઞ્ઞેય્યઅભિઞ્ઞાતગ્ગહણેન હિ સબ્બસો વિજ્જાવિમુત્તીનં ગહિતત્તા સફલં ચતુસચ્ચભાવં સદ્ધિં હેતુસમ્પત્તિયા દસ્સેન્તો બુજ્ઝિતબ્બં સબ્બં બુજ્ઝિત્વા બુદ્ધો જાતોસ્મીતિ ઞાયેન હેતુના અત્તનો બુદ્ધભાવં વિભાવેતિ.

એવં નિપ્પરિયાયેન અત્તાનં પાતુકરિત્વા અત્તનિ કઙ્ખાવિતરણત્થં બ્રાહ્મણં ઉસ્સાહેન્તો –

૮૨૯.''વિનયસ્સુ મયિ કઙ્ખં, અધિમુચ્ચસ્સુ બ્રાહ્મણ;
દુલ્લભં દસ્સનં હોતિ, સમ્બુદ્ધાનં અભિણ્હસો.

૮૩૦.''યેસં વે દુલ્લભો લોકે, પાતુભાવો અભિણ્હસો;
સોહં બ્રાહ્મણ બુદ્ધોસ્મિ, સલ્લકત્તો અનુત્તરો.

૮૩૧.''બ્રહ્મભૂતો અતિતુલો, મારસેનપ્પમદ્દનો;
સબ્બામિત્તે વસે કત્વા, મોદામિ અકુતોભયો''તિ. – ગાથત્તયમાહ;

તત્થ **વિનયસ્સૂતિ** વિનેહિ છિન્દ. **કઙ્ખન્તિ** વિચિકિચ્છં. **અધિમુચ્ચસ્સૂતિ** અધિમોક્ખં કર ''સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ સદ્દહ. **દુલ્લભં દસ્સનં હોતિ, સમ્બુદ્ધાનન્તિ** યતો કપ્પાનં અસઙ્ખ્યેય્યમ્પિ બુદ્ધસુઞ્ઞો લોકો હોતિ. **સલ્લકત્તોતિ**, રાગાદિસલ્લકત્તનો. **બ્રહ્મભૂતોતિ** સેટ્ઠભૂતો. **અતિતુલોતિ** તુલં અતીતો, નિરુપમોતિ અત્થો. **મારસેનપ્પમદ્દનોતિ** ''કામા તે પઠમા સેના''તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૩૮; મહાનિ॰ ૨૮; ચૂળનિ॰ નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૭) એવં આગતાય મારસેનાય પમદ્દનો. **સબ્બામિત્તેતિ** ખન્ધકિલેસાભિસઙ્ખારમચ્ચુદેવપુત્તમારસઙ્ખાતે સબ્બપચ્ચત્થિકે . **વસે કત્વાતિ** અત્તનો વસે કત્વા. **મોદામિ અકુતોભયોતિ** કુતોચિ નિબ્ભયો સમાધિસુખેન, ફલનિબ્બાનસુખેન ચ મોદામિ.

એવં વુત્તે સેલો બ્રાહ્મણો તાવદેવ ભગવતિ સઞ્જાતપસાદો પબ્બજ્જાપેક્ખો હુત્વા –

૮૩૨.‘‘ઇદં ભોન્તો નિસામેથ, યથા ભાસતિ ચક્ખુમા;
સલ્લકત્તો મહાવીરો, સીહોવ નદતી વને.

૮૩૩.‘‘બ્રહ્મભૂતં અતિતુલં, મારસેનપ્પમદ્દનં;
કો દિસ્વા નપ્પસીદેય્ય, અપિ કણ્હાભિજાતિકો.

૮૩૪.‘‘યો મં ઇચ્છતિ અન્વેતુ, યો વા નિચ્છતિ ગચ્છતુ;
ઇધાહં પબ્બજિસ્સામિ, વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકે’’તિ. –

ગાથત્તયમાહ. યથા તં પરિપાકગતાય ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો.

તત્થ **કણ્હાભિજાતિકો**તિ, નીચજાતિકો, તમોતમપરાયણભાવે ઠિતો.

તતો તેપિ માણવકા હેતુસમ્પન્નતાય તત્થેવ પબ્બજ્જાપેક્ખા હુત્વા –

૮૩૫.‘‘એતં ચે રુચ્ચતિ ભોતો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસનં;
મયમ્પિ પબ્બજિસ્સામ, વરપઞ્ઞસ્સ સન્તિકે’’તિ. –

ગાથમાહંસુ, યથા તં તેન સદ્ધિં કતાધિકારા કુલપુત્તા.

અથ સેલો તેસુ માણવકેસુ તુટ્ઠચિત્તો તે દસ્સેન્તો પબ્બજ્જઞ્ચ યાચમાનો –

૮૩૬.‘‘બ્રાહ્મણા તિસતા ઇમે, યાચન્તિ પઞ્જલીકતા;
બ્રહ્મચરિયં ચરિસ્સામ, ભગવા તવ સન્તિકે’’તિ. – ગાથમાહ;

તતો ભગવા યસ્મા સેલો હેટ્ઠા વુત્તનયેન પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે તેસંયેવ તિણ્ણં પુરિસસતાનં ગણજેટ્ઠો હુત્વા રોપિતકુસલમૂલો, ઇદાનિ પચ્છિમભવેપિ તેસંયેવ આચરિયો હુત્વા નિબ્બત્તો, ઞાણઞ્ચસ્સ તેસઞ્ચ પરિપક્કં, એહિભિક્ખુભાવસ્સ ચ ઉપનિસ્સયો અત્થિ, તસ્મા તે સબ્બેવ એહિભિક્ખુભાવેન પબ્બજ્જાય પબ્બાજેન્તો –

૮૩૭.‘‘સ્વાખાતં બ્રહ્મચરિયં, (સેલાતિ ભગવા) સન્દિટ્ઠિકમકાલિકં;
યત્થ અમોઘા પબ્બજ્જા, અપ્પમત્તસ્સ સિક્ખતો’’તિ. – ગાથમાહ;

તત્થ **સન્દિટ્ઠિક**ન્તિ પચ્ચક્ખં. **અકાલિક**ન્તિ મગ્ગાનન્તરફલુપ્પત્તિતો ન કાલન્તરે પત્તબ્બફલં. **યત્થા**તિ યંનિમિત્તા . મગ્ગબ્રહ્મચરિયનિમિત્તા હિ પબ્બજ્જા અમોઘા અનિપ્ફલા, યત્થાતિ વા યસ્મિં સાસને **અપ્પમત્તસ્સ** સતિવિપ્પવાસરહિતસ્સ તીસુ સિક્ખાસુ **સિક્ખતો**.

એવઞ્ચ વત્વા ‘‘એથ, ભિક્ખવો’’તિ ભગવા અવોચ. તાવદેવ તે સબ્બે ઇદ્ધિમયપત્તચીવરધરા હુત્વા સટ્ઠિવસ્સિકત્થેરા વિય ભગવન્તં અભિવાદેત્વા પરિવારેસું. સો એવં પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સત્તમે

દિવસે સપરિસો અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૨૦૮-૩૦૩) –

“નગરે હંસવતિયા, વીથિસામી અહોસહં;
મમ ઞાતી સમાનેત્વા, ઇદં વચનમબ્રવિં.

“બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, પુઞ્ઞક્ખેત્તો અનુત્તરો;
આસિ સો સબ્બલોકસ્સ, આહુતીનં પટિગ્ગહો.

“ખત્તિયા નેગમા ચેવ, મહાસાલા ચ બ્રાહ્મણા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“હત્થારોહા અનીકટ્ઠા, રથિકા પત્તિકારકા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“ઉગ્ગા ચ રાજપુત્તા ચ, વેસિયાના ચ બ્રાહ્મણા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“આળારિકા કપ્પકા ચ, ન્હાપકા માલકારકા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“રજકા પેસકારા ચ, ચમ્મકારા ચ ન્હાપિતા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“ઉસુકારા ભમકારા, ચમ્મકારા ચ તચ્છકા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“કમ્મારા સોણ્ણકારા ચ, તિપુલોહકરા તથા;
પસન્નચિત્તા સુમના, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“ભતકા ચેટકા ચેવ, દાસકમ્મકરા બહૂ;
યથાસકેન થામેન, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“ઉદહારા કટ્ઠહારા, કસ્સકા તિણહારકા;
યથાસકેન થામેન, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“પુપ્ફિકા માલિકા ચેવ, પણ્ણિકા ફલહારકા;
યથાસકેન થામેન, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

“ગણિકા કુમ્ભદાસી ચ, પૂવિકા મચ્છિકાપિ ચ;
યથાસકેન થામેન, પૂગધમ્મં અકંસુ તે.

‘‘એથ સબ્બે સમાગન્ત્વા, ગણં બન્ધામ એકતો;
અધિકારં કરિસ્સામ, પુઞ્ઞક્ખેત્તે અનુત્તરે.

‘‘તે મે સુત્વાન વચનં, ગણં બન્ધિંસુ તાવદે;
ઉપટ્ઠાનસાલં સુકતં, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ કારયું.

‘‘નિટ્ઠાપેત્વાન તં સાલં, ઉદગ્ગો તુટ્ઠમાનસો;
પરેતો તેહિ સબ્બેહિ, સમ્બુદ્ધમુપસઙ્કમિં.

‘‘ઉપસઙ્કમ્મ સમ્બુદ્ધં, લોકનાથં નરાસભં;
વન્દિત્વા સત્થુનો પાદે, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘ઇમે તીણિ સતા વીર, પુરિસા એકતો ગણા;
ઉપટ્ઠાનસાલં સુકતં, નિય્યાદેન્તિ તુવં મુનિ.

‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પુરતો, સમ્પટિચ્છત્વ ચક્ખુમા;
તિણ્ણં સતાનં પુરતો, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘તિસતાપિ ચ જેટ્ઠો ચ, અનુવત્તિંસુ એકતો;
સમ્પત્તિઞ્હિ કરિત્વાન, સબ્બે અનુભવિસ્સથ.

‘‘પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, સીતિભાવમનુત્તરં;
અજરં અમતં સન્તં, નિબ્બાનં ફસ્સયિસ્સથ.

‘‘એવં બુદ્ધો વિયાકાસિ, સબ્બઞ્ઞૂ સમણુત્તરો;
બુદ્ધસ્સ વચનં સુત્વા, સોમનસ્સં પવેદયિં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિં અહં;
દેવાધિપો પઞ્ચસતં, દેવરજ્જમકારયિં.

‘‘સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
દેવરજ્જં કરોન્તસ્સ, મહાદેવા અવન્દિસું.

‘‘ઇધ માનુસકે રજ્જં, પરિસા હોન્તિ બન્ધવા;
પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, વાસેટ્ઠો નામ બ્રાહ્મણો.

‘‘અસીતિકોટિ નિચયો, તસ્સ પુત્તો અહોસહં;
સેલો ઇતિ મમં નામં, છળઙ્ગે પારમિં ગતો.

‘‘જઙ્ઘાવિહારં વિચરં, સસિસ્સેહિ પુરક્ખતો;

જટાભારિકભરિતં, કેણિયં નામ તાપસં.

‘‘પટિયત્તાહુતિં દિસ્વા, ઇદં વચનમબ્રવિં;
આવાહો વા વિવાહો વા, રાજા વા તે નિમન્તિતો.

‘‘આહુતિં યિટ્ઠુકામોહં, બ્રાહ્મણે દેવસમ્મતે;
ન નિમન્તેમિ રાજાનં, આહુતી મે ન વિજ્જતિ.

‘‘ન ચત્થિ મય્હમાવાહો, વિવાહો મે ન વિજ્જતિ;
સક્યાનં નન્દિજનનો, સેટ્ઠો લોકે સદેવકે.

‘‘સબ્બલોકહિતત્થાય , સબ્બસત્તસુખાવહો;
સો મે નિમન્તિતો અજ્જ, તસ્સેતં પટિયાદનં.

‘‘તિમ્બરૂસકવણ્ણાભો, અપ્પમેય્યો અનૂપમો;
રૂપેનાસદિસો બુદ્ધો, સ્વાતનાય નિમન્તિતો.

‘‘ઉક્કામુખપહટ્ઠોવ, ખદિરઙ્ગારસન્નિભો;
વિજ્જૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘પબ્બતગ્ગે યથા અચ્ચિ, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમા;
નળગ્ગિવણ્ણસઙ્કાસો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘અસમ્ભીતો ભયાતીતો, ભવન્તકરણો મુનિ;
સીહૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘કુસલો બુદ્ધધમ્મેહિ, અપસય્હો પરેહિ સો;
નાગૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘સદ્ધમ્માચારકુસલો, બુદ્ધનાગો અસાદિસો;
ઉસભૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘અનન્તવણ્ણો અમિતયસો, વિચિત્તસબ્બલક્ખણો;
સક્કૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘વસી ગણી પતાપી ચ, તેજસ્સી ચ દુરાસદો;
બ્રહ્મૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘પત્તધમ્મો દસબલો, બલાતિબલપારગો;
ધરણૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘સીલવીચિસમાકિણ્ણો, ધમ્મવિઞ્ઞાણખોભિતો;
ઉદધૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘દુરાસદો દુપ્પસહો, અચલો ઉગ્ગતો બ્રહા;
નેરૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘અનન્તઞાણો અસમસમો, અતુલો અગ્ગતં ગતો;
ગગનૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘પતિટ્ઠા ભયભીતાનં, તાણો સરણગામિનં;
અસ્સાસકો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘આસયો બુદ્ધિમન્તાનં, પુઞ્ઞક્ખેત્તં સુખેસિનં;
રતનાકરો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘અસ્સાસકો વેદકરો, સામઞ્ઞફલદાયકો;
મેઘૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘લોકચક્ખુ મહાતેજો, સબ્બતમવિનોદનો;
સૂરિયૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘આરમ્મણવિમુત્તીસુ, સભાવદસ્સનો મુનિ;
ચન્દૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘બુદ્ધો સમુસ્સિતો લોકે, લક્ખણેહિ અલઙ્કતો;
અપ્પમેય્યો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘યસ્સ ઞાણં અપ્પમેય્યં, સીલં યસ્સ અનૂપમં;
વિમુત્તિ અસદિસા યસ્સ, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘યસ્સ ધીતિ અસદિસા, થામો યસ્સ અચિન્તિયો;
યસ્સ પરક્કમો જેટ્ઠો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘રાગો દોસો ચ મોહો ચ, વિસા સબ્બે સમૂહતા;
અગદૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘ક્લેસબ્યાધિબહુદુક્ખ-સબ્બતમવિનોદનો;
વેજ્જૂપમો મહાવીરો, સો મે બુદ્ધો નિમન્તિતો.

‘‘બુદ્ધોતિ ભો યં વદેસિ, ઘોસોપેસો સુદુલ્લભો;

બુદ્ધો બુદ્ધોતિ સુત્વાન, પીતિ મે ઉદપજ્જથ.

‘‘અબ્ભન્તરં અગણ્હન્તં, પીતિ મે બહિ નિચ્છરે;
સોહં પીતિમનો સન્તો, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘કહં નુ ખો સો ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
તત્થ ગન્ત્વા નમસ્સિસ્સં, સામઞ્ઞફલદાયકં.

‘‘પઞ્ગય્હ દક્ખિણં બાહું, વેદજાતો કતઞ્જલી;
આચિક્ખિ મે ધમ્મરાજં, સોકસલ્લવિનોદનં.

‘‘ઉદેન્તંવ મહામેઘં, નીલં અઞ્જનસન્નિભં;
સાગરં વિય દિસ્સન્તં, પસ્સસેતં મહાવનં.

‘‘એત્થ સો વસતે બુદ્ધો, અદન્તદમકો મુનિ;
વિનયન્તો ચ વેનેય્યે, બોધેન્તો બોધિપક્ખિયે.

‘‘પિપાસિતોવ ઉદકં, ભોજનંવ જિઘચ્છિતો;
ગાવી યથા વચ્છગિદ્ધા, એવાહં વિચિનિં જિનં.

‘‘આચારઉપચારઞ્ઞૂ, ધમ્માનુચ્છવિસંવરં;
સિક્ખાપેમિ સકે સિસ્સે, ગચ્છન્તે જિનસન્તિકં.

‘‘દુરાસદા ભગવન્તો, સીહાવ એકચારિનો;
પદે પદં નિક્ખિપન્તા, આગચ્છેય્યાથ માણવા.

‘‘આસીવિસો યથા ઘોરો, મિગરાજાવ કેસરી;
મત્તોવ કુઞ્જરો દન્તી, એવં બુદ્ધા દુરાસદા.

‘‘ઉક્કાસિતઞ્ચ ખિપિતં, અજ્ઝુપેક્ખિય માણવા;
પદે પદં નિક્ખિપન્તા, ઉપેથ બુદ્ધસન્તિકં.

‘‘પટિસલ્લાનગરુકા, અપ્પસદ્દા દુરાસદા;
દુરૂપસઙ્કમા બુદ્ધા, ગરૂ હોન્તિ સદેવકે.

‘‘યદાહં પઞ્હં પુચ્છામિ, પટિસમ્મોદયામિ વા;
અપ્પસદ્દા તદા હોથ, મુનિભૂતાવ તિટ્ઠથ.

‘‘યં સો દેસેતિ સમ્બુદ્ધો, ખેમં નિબ્બાનપત્તિયા;
તમેવત્થં નિસામેથ, સદ્ધમ્મસવનં સુખં.

‘‘ઉપસઙ્કમ્મ સમ્બુદ્ધં, સમ્મોદિં મુનિના અહં;
તં કથં વીતિસારેત્વા, લક્ખણે ઉપધારયિં.

‘‘લક્ખણે દ્વે ચ કઙ્ખામિ, પસ્સામિ તિંસલક્ખણે;
કોસોહિતવત્થગુય્હં, ઇદ્ધિયા દસ્સયી મુનિ.

‘‘જિવ્હં નિન્નામયિત્વાન, કણ્ણસોતે ચ નાસિકે;
પટિમસિ નલાટન્તં, કેવલં છાદયી જિનો.

‘‘તસ્સાહં લક્ખણે દિસ્વા, પરિપુણ્ણે સબ્યઞ્જને;
બુદ્ધોતિ નિટ્ઠં ગન્ત્વાન, સહ સિસ્સેહિ પબ્બજિં.

‘‘સતેહિ તીહિ સહિતો, પબ્બજિં અનગારિયં;
અદ્ધમાસે અસમ્પત્તે, સબ્બે પત્તામ્હ નિબ્બુતિં.

‘‘એકતો કમ્મં કત્વાન, પુઞ્ઞક્ખેત્તે અનુત્તરે;
એકતો સંસરિત્વાન, એકતો વિનિવત્તયું.

‘‘ગોપાનસિયો દત્વાન, પૂગધમ્મે વસિં અહં
તેન કમ્મેન સુકતેન, અટ્ઠ હેતૂ લભામહં.

‘‘દિસાસુ પૂજિતો હોમિ, ભોગા ચ અમિતા મમ;
પતિટ્ઠા હોમિ સબ્બેસં, તાસો મમ ન વિજ્જતિ.

‘‘બ્યાધયો મે ન વિજ્જન્તિ, દીઘાયું પાલયામિ ચ;
સુખુમચ્છવિકો હોમિ, આવાસે પત્થિતે વસે.

‘‘અટ્ઠ ગોપાનસી દત્વા, પૂગધમ્મે વસિં અહં;
પટિસમ્ભિદારહત્તઞ્ચ, એતં મે અપરટ્ઠમં.

‘‘સબ્બવોસિતવોસાનો, કતકિચ્ચો અનાસવો;
અટ્ઠ ગોપાનસી નામ, તવ પુત્તો મહામુનિ.

‘‘પઞ્ચ થમ્ભાનિ દત્વાન, પૂગધમ્મે વસિં અહં;
તેન કમ્મેન સુકતેન, પઞ્ચ હેતૂ લભામહં.

‘‘અચલો હોમિ મેત્તાય, અનૂનઙ્ગો ભવામહં;
આદેય્યવચનો હોમિ, ન ધંસેમિ યથા અહં.

‘‘અભન્તં હોતિ મે ચિત્તં, અખિલો હોમિ કસ્સચિ;

તેન કમ્મેન સુકતેન, વિમલો હોમિ સાસને.

‘‘સગારવો સપ્પતિસ્સો, કતકિચ્ચો અનાસવો;
સાવકો તે મહાવીર, ભિક્ખુ તં વન્દતે મુનિ.

‘‘કત્વા સુકતપલ્લઙ્કં, સાલાયં પઞ્ઞપેસહં;
તેન કમ્મેન સુકતેન, પઞ્ચ હેતૂ લભામહં.

‘‘ઉચ્ચે કુલે પજાયિત્વા, મહાભોગો ભવામહં;
સબ્બસમ્પત્તિકો હોમિ, મચ્છેરં મે ન વિજ્જતિ.

‘‘ગમને પત્થિતે મય્હં, પલ્લઙ્કો ઉપતિટ્ઠતિ;
સહ પલ્લઙ્કસેટ્ઠેન, ગચ્છામિ મમ પત્થિતં.

‘‘તેન પલ્લઙ્કદાનેન, તમં સબ્બં વિનોદયિં;
સબ્બાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો, થેરો વન્દતિ તં મુનિ.

‘‘પરિકિચ્ચત્તકિચ્ચાનિ, સબ્બકિચ્ચાનિ સાધયિં;
તેન કમ્મેન સુકતેન, પાવિસિં અભયં પુરં.

‘‘પરિનિટ્ઠિતસાલમ્હિ , પરિભોગમદાસહં;
તેન કમ્મેન સુકતેન, સેટ્ઠત્તં અજ્ઝુપાગતો.

‘‘યે કેચિ દમકા લોકે, હત્થિઅસ્સે દમેન્તિ યે;
કરિત્વા કારણા નાના, દારુણેન દમેન્તિ તે.

‘‘ન હેવં ત્વં મહાવીર, દમેસિ નરનારિયો;
અદણ્ડેન અસત્થેન, દમેસિ ઉત્તમે દમે.

‘‘દાનસ્સ વણ્ણે કિત્તેન્તો, દેસનાકુસલો મુનિ;
એકપઞ્હં કથેન્તોવ, બોધેસિ તિસતે મુનિ.

‘‘દન્તા મયં સારથિના, સુવિમુત્તા અનાસવા;
સબ્બાભિઞ્ઞાબલપત્તા, નિબ્બુતા ઉપધિક્ખયે.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
અતિક્કન્તા ભયા સબ્બે, સાલાદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૮૩૮."યં તં સરણમાગમ્હ, ઇતો અટ્ઠમે ચક્ખુમ;
સત્તરત્તેન ભગવા, દન્તામ્હ તવ સાસને"તિ. –

ગાથમાહ . તસ્સત્થો – પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ **ચક્ખુમ** ભગવા યસ્મા મયં ઇતો અતીતે **અટ્ઠમે** દિવસે તં સરણં **અગમિમ્હ**. તસ્મા સત્તરત્તેન તવ સાસને દમકેન **દન્તા અમ્હ**, અહો **તે** સરણગમનસ્સ આનુભાવોતિ. તતો પરં –

૮૩૯."તુવં બુદ્ધો તુવં સત્થા, તુવં મારાભિભૂ મુનિ;
તુવં અનુસયે છેત્વા, તિણ્ણો તારેસિમં પજં.

૮૪૦."ઉપધી તે સમતિક્કન્તા, આસવા તે પદાલિતા;
સીહોવ અનુપાદાનો, પહીનભયભેરવો"તિ. –

ઇમાહિ દ્વીહિ ગાથાહિ અભિત્થવિત્વા ઓસાનગાથાય સત્થારં વન્દનં યાચતિ –

૮૪૧."ભિક્ખવો તિસતા ઇમે, તિટ્ઠન્તિ પઞ્જલીકતા;
પાદે વીર પસારેહિ, નાગા વન્દન્તુ સત્થુનો"તિ.

તત્થ **તુવં બુદ્ધો**તિ ત્વમેવ ઇમસ્મિં લોકે સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધો. દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થેન સત્તાનં અનુસાસનતો ત્વમેવ **સત્થા**. સબ્બેસં મારાનં અભિભવનતો **મારાભિભૂ**. મુનિભાવતો **મુનિ**. **અનુસયે છેત્વા**તિ કામરાગાદિકે અનુસયે અરિયમગ્ગસત્થેન છિન્દિત્વા. **તિણ્ણો**તિ સયં સંસારમહોઘં તિણ્ણો, દેસનાહત્થેન ઇમં **પજં** સત્તકાયં તારેસિ. **ઉપધી**તિ ખન્ધૂપધિઆદયો સબ્બે ઉપધી. **અદુપાદાનો**તિ સબ્બસો પહીનકામુપાદાનાદિકો. એવં વત્વા થેરો સપરિસો સત્થારં અભિવન્દતીતિ.

સેલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કાળિગોધાપુત્તભદ્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના

યાતં મે હત્થિગીવાયાતિઆદિકા આયસ્મતો ભદ્દિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારા એકં ભિક્ખું ઉચ્ચાકુલિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિયમાનં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા સત્તાહં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં દત્વા પણિધાનં અકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયેન સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા બ્યાકાસિ. સોપિ તં બ્યાકરણં સુત્વા ઉચ્ચાકુલિકસંવત્તનિકં કમ્મં પુચ્છિત્વા ધમ્મસ્સવનસ્સ કારાપનં, ધમ્મમણ્ડપે આસનદાનં, બીજનીદાનં, ધમ્મકથિકાનં પૂજાસક્કારકરણં, ઉપોસથાગારે પટિસ્સયદાનન્તિ એવમાદિં યાવજીવં બહુપુઞ્ઞં કત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો અપરભાગે અમ્હાકં ભગવતો ઉપ્પત્તિયા પુરેતરં બારાણસિયં કુટુમ્બિયઘરે નિબ્બત્તો સમ્બહુલે પચ્ચેકબુદ્ધે પિણ્ડાય ચરિત્વા એકસ્મિંયેવ ઠાને સમાગન્ત્વા ભત્તવિસ્સગ્ગં કરોન્તે દિસ્વા તત્થ પાસાણફલકાનિ અત્થરિત્વા પાદોદકાદિં ઉપટ્ઠપેન્તો યાવજીવં ઉપટ્ઠહિ.

સો એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ, **ભદ્દિયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો અનુરુદ્ધાદીહિ પઞ્ચહિ ખત્તિયેહિ સદ્ધિં સત્થરિ અનુપિયમ્બવને વિહરન્તે

સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તં સત્થા અપરભાગે જેતવને અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો ઉચ્ચાકુલિકાનં ભિક્ખૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો ફલસુખેન નિબ્બાનસુખેન ચ વીતિનામેન્તો અરઞ્ઞગતોપિ રુક્ખમૂલગતોપિ સુઞ્ઞાગારગતોપિ ''અહો સુખં, અહો સુખ''ન્તિ અભિક્ખણં ઉદાનં ઉદાનેસિ. તં સુત્વા ભિક્ખૂ સત્થુ આરોચેસું – ''આયસ્મા ભદ્દિયો કાળિગોધાય પુત્તો અભિક્ખણં 'અહો સુખં, અહો સુખ'ન્તિ વદતિ, અનભિરતો મઞ્ઞે બ્રહ્મચરિયં ચરતી''તિ. સત્થા તં પક્કોસાપેત્વા ''સચ્ચં કિર ત્વં, ભદ્દિય, અભિક્ખણં 'અહો સુખં, અહો સુખ'ન્તિ વદસી''તિ પુચ્છિ. સો ''સચ્ચં ભગવા''તિ પટિજાનિત્વા ''પુબ્બે મે, ભન્તે, રજ્જં કારેન્તસ્સ સુસંવિહિતારક્ખો અહોસિં, તથાપિ ભીતો ઉબ્બિગ્ગો ઉસ્સઙ્કિતો વિહાસિં. ઇદાનિ પન પબ્બજિતો અભીતો અનુબ્બિગ્ગો અનુસ્સઙ્કિતો વિહરામી''તિ વત્વા –

૮૪૨.''યાતં મે હત્થિગીવાય, સુખુમા વત્થા પધારિતા;
સાલીનં ઓદનો ભુત્તો, સુચિમંસૂપસેચનો.

૮૪૩.''સોજ્જ ભદ્દો સાતતિકો, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતો;
ઝાયતિ અનુપાદાનો, પુત્તો ગોધાય ભદ્દિયો.

૮૪૪.''પંસુકૂલી સાતતિકો, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતો;
ઝાયતિ અનુપાદાનો, પુત્તો ગોધાય ભદ્દિયો.

૮૪૫.''પિણ્ડપાતી સાતતિકો...પે॰....
૮૪૬.''તેચીવરી સાતતિકો...પે॰....
૮૪૭.''સપદાનચારી સાતતિકો...પે॰....
૮૪૮.''એકાસની સાતતિકો...પે॰....
૮૪૯.''પત્તપિણ્ડી સાતતિકો...પે॰....
૮૫૦.''ખલુપચ્છાભત્તી સાતતિકો...પે॰....
૮૫૧.''આરઞ્ઞિકો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૨.''રુક્ખમૂલિકો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૩.''અબ્ભોકાસી સાતતિકો...પે॰....
૮૫૪.''સોસાનિકો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૫.''યથાસન્થતિકો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૬.''નેસજ્જિકો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૭.''અપ્પિચ્છો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૮.''સન્તુટ્ઠો સાતતિકો...પે॰....
૮૫૯.''પવિવિત્તો સાતતિકો...પે॰....
૮૬૦.''અસંસટ્ઠો સાતતિકો...પે॰....
૮૬૧.''આરદ્ધવીરિયો સાતતિકો...પે॰....
૮૬૨.''હિત્વા સતપલં કંસં, સોવણ્ણં સતરાજિકં;

અઞ્ઞાહિં મત્તિકાપત્તં, ઇદં દુતિયાભિસેચનં.

૮૬૩.‘‘ઉચ્ચે મણ્ડલિપાકારે, દળ્હમટ્ટાલકોટ્ઠકે;
રક્ખિતો ખગ્ગહત્થેહિ, ઉત્તમં વિહરિં પુરે.

૮૬૪.‘‘સોજ્જ ભદ્દો અનુત્રાસી, પહીનભયભેરવો;
ઝાયતિ વનમોગય્હ, પુત્તો ગોધાય ભદ્દિયો.

૮૬૫.‘‘સીલક્ખન્ધે પતિટ્ઠાય, સતિં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવયં;
પાપુણિં અનુપુબ્બેન, સબ્બસંયોજનક્ખય’’ન્તિ. –

ઇમાહિ ગાથાહિ સત્થુ પુરતો સીહનાદં નદિ.

તત્થ **યાતં મે હત્થિગીવાયા**તિ, ભન્તે, પુબ્બે મયા ગચ્છન્તેનાપિ હત્થિગીવાય હત્થિક્ખન્ધે નિસીદિત્વા યાતં ચરિતં. વત્થાનિ પરિહરન્તેનાપિ **સુખુમા** સુખસમ્ફસ્સા કાસિકવત્થવિસેસા ધારિતા. ઓદનં ભુઞ્જન્તેનાપિ તિવસ્સિકાનં પુરાણગન્ધસાલીનં ઓદનો તિત્તિરકપિઞ્જરાદિના સુચિના મંસેન ઉપસિત્તતાય **સુચિમંસૂપસેચનો** ભુત્તો, તથાપિ તં સુખં ન મય્હં ચિત્તપરિતોસકરં અહોસિ, યથા એતરહિ વિવેકસુખન્તિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**સોજ્જ ભદ્દો**’’તિઆદિ. એત્થ ચ હત્થિગ્ગહણેનેવ અસ્સરથયાનાનિ, વત્થગ્ગહણેન સબ્બરાજાલઙ્કારા, ઓદનગ્ગહણેન સબ્બભોજનવિકતિ ગહિતાતિ વેદિતબ્બં. **સોજ્જા**તિ સો અજ્જ એતરહિ પબ્બજ્જાયં ઠિતો. **ભદ્દો**તિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતત્તા ભદ્દો. **સાતતિકો**તિ સમણધમ્મે દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારે સાતચ્ચયુત્તો. **ઉઞ્છાપત્તાગતે રતો**તિ ઉઞ્છાચરિયાય પત્તે આગતે પત્તપરિયાપન્ને અભિરતો, તેનેવ સન્તુટ્ઠોતિ અધિપ્પાયો. **ઝાયતી**તિ ફલસમાપત્તિઝાનેન ઝાયતિ. **પુત્તો ગોધાયા**તિ કાળિગોધાય નામ ખત્તિયાય પુત્તો. **ભદ્દિયો**તિ એવંનામો અત્તાનમેવ થેરો અઞ્ઞં વિય કત્વા વદતિ.

ગહપતિચીવરં પટિક્ખિપિત્વા પંસુકૂલિકઙ્ગસમાદાનેન **પંસુકૂલિકો**. સઙ્ઘભત્તં પટિક્ખિપિત્વા પિણ્ડપાતિકઙ્ગસમાદાનેન **પિણ્ડપાતિકો**. અતિરેકચીવરં પટિક્ખિપિત્વા તેચીવરિકઙ્ગસમાદાનેન **તેચીવરિકો**. લોલુપ્પચારં પટિક્ખિપિત્વા સપદાનચારિકઙ્ગસમાદાનેન **સપદાનચારી**. નાનાસનભોજનં પટિક્ખિપિત્વા એકાસનિકઙ્ગસમાદાનેન **એકાસનિકો**. દુતિયકભાજનં પટિક્ખિપિત્વા પત્તપિણ્ડિકઙ્ગસમાદાનેન **પત્તપિણ્ડિકો**. અતિરિત્તભોજનં પટિક્ખિપિત્વા ખલુપચ્છાભત્તિકઙ્ગસમાદાનેન **ખલુપચ્છાભત્તિકો**. ગામન્તસેનાસનં પટિક્ખિપિત્વા આરઞ્ઞિકઙ્ગસમાદાનેન **આરઞ્ઞિકો**. છન્નવાસં પટિક્ખિપિત્વા રુક્ખમૂલિકઙ્ગસમાદાનેન **રુક્ખમૂલિકો**. છન્નરુક્ખમૂલાનિ પટિક્ખિપિત્વા અબ્ભોકાસિકઙ્ગસમાદાનેન **અબ્ભોકાસિકો**. નસુસાનં પટિક્ખિપિત્વા સોસાનિકઙ્ગસમાદાનેન **સોસાનિકો**. સેનાસનલોલુપ્પં પટિક્ખિપિત્વા યથાસન્થતિકઙ્ગસમાદાનેન **યથાસન્થતિકો**. સયનં પટિક્ખિપિત્વા નેસજ્જિકઙ્ગસમાદાનેન **નેસજ્જિકો** . અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન ધુતઙ્ગકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨ આદયો) વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બા.

ઉચ્ચેતિ ઉચ્ચાદિટ્ઠાને, ઉપરિપાસાદતાય વા ઉચ્ચે. **મણ્ડલિપાકારે**તિ મણ્ડલાકારેન પાકારપરિક્ખિત્તે. **દળ્હમટ્ટાલકોટ્ઠકે**તિ થિરેહિ અટ્ટાલેહિ દ્વારકોટ્ઠકેહિ ચ સમન્નાગતે, નગરેતિ અત્થો.

સતિં પઞ્ઞાચાતિ એત્થ સતિસીસેન સમાધિં વદતિ. ફલસમાપત્તિનિરોધસમાપત્તિયો સન્ધાય ‘‘સતિં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવય’’ન્તિ વુત્તો. સેસં તત્થ તત્થ વુત્તનયત્તા ઉત્તાનમેવ.

એવં થેરો સત્થુ સમ્મુખા સીહનાદં નદિ. તં સુત્વા ભિક્ખૂ અભિપ્પસન્ના અહેસું.

કાળિગોધાપુત્તભદ્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અઙ્ગુલિમાલત્થેરગાથાવણ્ણના

ગચ્છં વદેસીતિઆદિકા આયસ્મતો અઙ્ગુલિમાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કોસલરઞ્ઞો પુરોહિતસ્સ ભગ્ગવસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ જાતદિવસે સકલનગરે આવુધાનિ પજ્જલિંસુ, રઞ્ઞો ચ મઙ્ગલાવુધં સયનપીઠે ઠપિતં પજ્જલિ, તં દિસ્વા રાજા ભીતો સંવિગ્ગો નિદ્દં ન લભિ. પુરોહિતો તાયં વેલાયં નક્ખત્તયોગં ઉલ્લોકેન્તો ‘‘ચોરનક્ખત્તેન જાતો’’તિ સન્નિટ્ઠાનમકાસિ. સો વિભાતાય રત્તિયા રઞ્ઞો સન્તિકં ગતો સુખસેય્યં પુચ્છિ. રાજા ‘‘કુતો, આચરિય, સુખસેય્યં, રત્તિયં મય્હં મઙ્ગલાવુધં પજ્જલિ, તસ્સ કો નુ ખો વિપાકો ભવિસ્સતી’’તિ? ‘‘મા ભાયિ, મહારાજ, મય્હં ઘરે દારકો જાતો. તસ્સ આનુભાવેન સકલનગરેપિ આવુધાનિ પજ્જલિંસૂ’’તિ. ‘‘કિં ભવિસ્સતિ, આચરિયા’’તિ? ‘‘દારકો ચોરો ભવિસ્સતી’’તિ. ‘‘કિં એકચારી ચોરો, ઉદાહુ ગણજેટ્ઠકો’’તિ? ‘‘એકચારિકો, દેવ’’. ‘‘કિં નં મારેમા’’તિ? ‘‘એકચારિકો ચે, પટિજગ્ગથ તાવ ન’’ન્તિ આહ. તસ્સ નામં કરોન્તા યસ્મા જાયમાનો રઞ્ઞો ચિત્તં વિહેસેન્તો જાતો, તસ્મા **હિંસકો**તિ કત્વા પચ્છા દિટ્ઠં અદિટ્ઠન્તિ વિય **અહિંસકો**તિ વોહરિંસુ.

સો વયપ્પત્તો પુબ્બકમ્મબલેન સત્તન્નં હત્થીનં બલં ધારેતિ. તસ્સિદં પુબ્બકમ્મં – બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કસ્સકો હુત્વા નિબ્બત્તો એકં પચ્ચેકબુદ્ધં વસ્સોદકેન તિન્તં અલ્લચીવરં સીતપીળિતં અત્તનો ખેત્તભૂમિં ઉપગતં દિસ્વા ‘‘પુઞ્ઞક્ખેત્તં મે ઉપટ્ઠિત’’ન્તિ સોમનસ્સજાતો અગ્ગિં કત્વા અદાસિ. સો તસ્સ કમ્મસ્સ બલેન નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને થામજવબલસમ્પન્નો ચ હુત્વા ઇમસ્મિં પચ્છિમત્તભાવે સત્તન્નં હત્થીનં બલં ધારેતિ. સો તક્કસિલં ગન્ત્વા દિસાપામોક્ખસ્સ આચરિયસ્સ સન્તિકે ધમ્મન્તેવાસી હુત્વા સિપ્પં ઉગ્ગણ્હતો આચરિયબ્રાહ્મણં તસ્સ ભરિયઞ્ચ સક્કચ્ચં પટિજગ્ગતિ. તેનસ્સ સા બ્રાહ્મણી ગેહે લબ્ભમાનેન ભત્તાદિના સઙ્ગહં કરોતિ. તં અસહમાના અઞ્ઞે માણવા આચરિયેન સદ્ધિં ભેદં અકંસુ. બ્રાહ્મણો તેસં વચનં દ્વે તયો વારે અસદ્દહન્તો હુત્વા પચ્છા સદ્દહિત્વા ‘‘મહાબલો માણવો, ન સક્કા કેનચિ મારાપેતું, ઉપાયેન નં મારેસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા નિટ્ઠિતસિપ્પં અત્તનો નગરં ગન્તું આપુચ્છન્તં માણવં આહ – ‘‘તાત અહિંસક, નિટ્ઠિતસિપ્પેન નામ અન્તેવાસિના આચરિયસ્સ ગરુદક્ખિણા દાતબ્બા, તં મય્હં દેહી’’તિ. ‘‘સાધુ, આચરિય, કિં દસ્સામી’’તિ? ‘‘મનુસ્સાનં સહસ્સદક્ખિણહત્થઙ્ગુલિયો આનેહી’’તિ. બ્રાહ્મણસ્સ કિર અયમસ્સ અધિપ્પાયો – બહૂસુ મારિયમાનેસુ એકન્તતો એકો નં મારેય્યાતિ . તં સુત્વા અહિંસકો અત્તનો ચિરપરિચિતં નિક્કરુણતં પુરક્ખત્વા સન્નદ્ધપઞ્ચાવુધો કોસલરઞ્ઞો વિજિતે જાલિનં વનં પવિસિત્વા મહામગ્ગસમીપે પબ્બતન્તરે વસન્તો પબ્બતસિખરે ઠત્વા મગ્ગેન ગચ્છન્તે મનુસ્સે ઓલોકેત્વા વેગેન ગન્ત્વા અઙ્ગુલિયો ગહેત્વા રુક્ખગ્ગે ઓલમ્બેસિ. તા ગિજ્ઝાપિ કાકાપિ ખાદિંસુ, ભૂમિયં નિક્ખિત્તા પૂતિભાવં અગમંસુ. એવં ગણનાય અપરિપૂરમાનાય લદ્ધા લદ્ધા અઙ્ગુલિયો સુત્તેન ગન્થિત્વા માલં કત્વા યઞ્ઞોપચિતં વિય અંસે ઓલમ્બેસિ. તતો પટ્ઠાય **અઙ્ગુલિમાલો**ત્વેવસ્સ સમઞ્ઞા અહોસિ.

એવં તસ્મિં મનુસ્સે મારેન્તે મગ્ગો અવળઞ્જો અહોસિ. સો મગ્ગે મનુસ્સે અલભન્તો ગામૂપચારં ગન્ત્વા નિલીયિત્વા આગતાગતે મનુસ્સે મારેત્વા અઙ્ગુલિયો ગહેત્વા ગચ્છતિ. તં ઞત્વા મનુસ્સા ગામતો અપક્કમિંસુ, ગામા સુઞ્ઞા અહેસું, તથા નિગમા જનપદા ચ. એવં તેન સો પદેસો ઉબ્બાસિતો અહોસિ. અઙ્ગુલિમાલસ્સ ચ એકાય ઊના સહસ્સઅઙ્ગુલિયો સઙ્ગહા અહેસું. અથ મનુસ્સા તં ચોરુપદ્દવં કોસલરઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા પાતોવ નગરે ભેરિં ચરાપેસિ, ''સીઘં અઙ્ગુલિમાલચોરં ગણ્હામ, બલકાયો આગચ્છતૂ''તિ. તં સુત્વા અઙ્ગુલિમાલસ્સ માતા મન્તાણી નામ બ્રાહ્મણી તસ્સ પિતરં આહ – ''પુત્તો કિર તે ચોરો હુત્વા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કરોતિ, તં 'ઈદિસં મા કરી'તિ સઞ્ઞાપેત્વા આનેહિ, અઞ્ઞથા નં રાજા ઘાતેય્યા''તિ. બ્રાહ્મણો ''ન મય્હં તાદિસેહિ પુત્તેહિ અત્થો, રાજા યં વા તં વા કરોતૂ''તિ આહ . અથ બ્રાહ્મણી પુત્તસિનેહેન પાથેય્યં ગહેત્વા ''મમ પુત્તં સઞ્ઞાપેત્વા આનેસ્સામી''તિ મગ્ગં પટિપજ્જિ.

ભગવા ''અયં 'અઙ્ગુલિમાલં આનેસ્સામી'તિ ગચ્છતિ, સચે સા ગમિસ્સતિ, અઙ્ગુલિમાલો 'અઙ્ગુલિસહસ્સં પૂરેસ્સામી'તિ માતરમ્પિ મારેસ્સતિ. સો ચ પચ્છિમભવિકો, સચાહં ન ગમિસ્સં, મહાજાનિ અભવિસ્સા''તિ ઞત્વા પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો સયમેવ પત્તચીવરં ગહેત્વા અઙ્ગુલિમાલં ઉદ્દિસ્સ તિંસયોજનિકં મગ્ગં પદસાવ પટિપજ્જમાનો અન્તરામગ્ગે ગોપાલકાદીહિ વારિયમાનોપિ જાલિનં વનં ઉપગચ્છિ. તસ્મિઞ્ચ ખણે તસ્સ માતા તેન દિટ્ઠા, સો માતરં દૂરતોવ દિસ્વા ''માતરમ્પિ મારેત્વા અજ્જ ઊનઙ્ગુલિં પૂરેસ્સામી''તિ અસિં ઉક્ખિપિત્વા ઉપધાવિ. તેસં ઉભિન્નં અન્તરે ભગવા અત્તાનં દસ્સેસિ. અઙ્ગુલિમાલો ભગવન્તં દિસ્વા ''કિં મે માતરં વધિત્વા અઙ્ગુલિયા ગહિતેન? જીવતુ મે માતા, યંનૂનાહં ઇમં સમણં જીવિતા વોરોપેત્વા અઙ્ગુલિં ગણ્હેય્ય''ન્તિ ઉક્ખિત્તાસિકો ભગવન્તં પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધિ. અથ ખો ભગવા તથારૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખાસિ, યથા પકતિઇરિયાપથેન ગચ્છન્તમ્પિ અત્તાનં અઙ્ગુલિમાલો સબ્બથામેન ધાવન્તોપિ ન સક્કોતિ સમ્પાપુણિતું. સો પરિહીનજવો ધુરુધુરુપસ્સાસી કચ્છેહિ સેદં મુઞ્ચન્તો પદં ઉદ્ધરિતુમ્પિ અસક્કોન્તો ખાણુ વિય ઠિતો ભગવન્તં ''તિટ્ઠ તિટ્ઠ, સમણા''તિ આહ. ભગવા ગચ્છન્તોવ ''ઠિતો અહં, અઙ્ગુલિમાલ, ત્વઞ્ચ તિટ્ઠા''તિ આહ. સો ''ઇમે ખો સમણા સક્યપુત્તિયા સચ્ચવાદિનો, અયં સમણો ગચ્છન્તોયેવ 'ઠિતો અહં, અઙ્ગુલિમાલ, ત્વઞ્ચ તિટ્ઠા'તિ આહ, અહઞ્ચમ્હિ ઠિતો, કો નુ ખો ઇમસ્સ અધિપ્પાયો, પુચ્છિત્વા નં જાનિસ્સામી''તિ ભગવન્તં ગાથાય અજ્ઝભાસિ –

૮૬૬.''ગચ્છં વદેસિ સમણ ઠિતોમ્હિ, મમઞ્ચ બ્રૂસિ ઠિતમટ્ઠિતોતિ;
પુચ્છામિ તં સમણ એતમત્થં, કથં ઠિતો ત્વં અહમટ્ઠિતોમ્હી''તિ.

તત્થ **સમણા**તિ ભગવન્તં આલપતિ. **મમન્તિ** મં. **કથન્તિ** કેનાકારેન. અયઞ્હેત્થ અત્થો – સમણ, ત્વં ગચ્છન્તોવ સમાનો ''ઠિતોમ્હી''તિ વદેસિ. મમઞ્ચ ઠિતંયેવ ''અટ્ઠિતો''તિ બ્રૂસિ, વદેસિ. કારણેનેત્થ ભવિતબ્બં, તસ્મા તં સમણં અહં એવમત્થં પુચ્છામિ. કથં કેનાકારેન ત્વં ઠિતો અહોસિ, અહઞ્ચ અટ્ઠિતોમ્હીતિ. એવં વુત્તે ભગવા –

૮૬૭.''ઠિતો અહં અઙ્ગુલિમાલ સબ્બદા, સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં;
તુવઞ્ચ પાણેસુ અસઞ્ઞતોસિ, તસ્મા ઠિતોહં તુવમટ્ઠિતોસી''તિ. –

ગાથાય તં અજ્ઝભાસિ.

તત્થ **ઠિતો અહં, અઙ્ગુલિમાલ, સબ્બદા, સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડન્તિ**, અઙ્ગુલિમાલ, અહં સબ્બદા સબ્બકાલે આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ તસથાવરભેદેસુ સબ્બેસુ સત્તેસુ દણ્ડં નિધાય નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થો લજ્જી દયાપન્નો, તતો અઞ્ઞથા અવત્તનતો એવરૂપેનેવ ઠિતો. **તુવઞ્ચ પાણેસુ અસઞ્ઞતોસી**તિ ત્વં પન સત્તેસુ સઞ્ઞમરહિતો અસિ, લુદ્દો લોહિતપાણિ હતપહતે નિવિટ્ઠો અદયાપન્નો, તસ્મા અસઞ્ઞતો વિરતિવસેન અટ્ઠિતો. તતો એવ તાસુ તાસુ ગતીસુ પરિબ્ભમનતોપિ તુવં ઇદાનિ ઇરિયાપથેન ઠિતોપિ અટ્ઠિતો અસિ, અહં પન વુત્તપ્પકારેન ઠિતોતિ. તતો અઙ્ગુલિમાલો યથાભુચ્ચગુણપ્પભાવિતસ્સ જલતલે તેલસ્સ વિય સકલં લોકં અભિબ્યાપેત્વા ઠિતસ્સ ભગવતો કિત્તિસદ્દસ્સ સુતપુબ્બત્તા હેતુસમ્પત્તિયા ઞાણસ્સ ચ પરિપાકગતત્તા ''અયં સો ભગવા''તિ સઞ્ઞાતપીતિસોમનસ્સો ''મહા અયં સીહનાદો, મહન્તં ગજ્જિતં, નયિદં અઞ્ઞસ્સ ભવિસ્સતિ, સમણસ્સ મઞ્ઞે ગોતમસ્સ એતં ગજ્જિતં, દિટ્ઠો વતમ્હિ મહેસિના સમ્માસમ્બુદ્ધેન, મય્હં સઙ્ગહકરણત્થં ભગવા ઇધાગતો''તિ ચિન્તેત્વા –

૮૬૮.''ચિરસ્સં વત મે મહિતો મહેસી, મહાવનં સમણો પચ્ચપાદિ;
સોહં ચજિસ્સામિ સહસ્સપાપં, સુત્વાન ગાથં તવ ધમ્મયુત્ત''ન્તિ. –

ઇમં ગાથં અભાસિ.

તત્થ **ચિરસ્સં વતા**તિ ચિરકાલેન વત. **મે**તિ મય્હં અનુગ્ગહત્થાય. **મહિતો**તિ સદેવકેન લોકેન મહતિયા પૂજાય પૂજિતો. મહન્તે સીલક્ખન્ધાદિગુણે એસિ, ગવેસીતિ મહેસી. **મહાવનં સમણો પચ્ચપાદી**તિ ઇમં મહારઞ્ઞં સમિતસબ્બપાપો ભગવા પટિપજ્જિ. **સોહં ચજિસ્સામિ સહસ્સપાપં, સુત્વાન ગાથં તવ ધમ્મયુત્ત**ન્તિ સોહં ધમ્મયુત્તં ધમ્મૂપસંહિતં તવ ગાથં સુણિં. સોહં તં સુત્વાન ''ચિરસ્સમ્પિ ચિરકાલેનપિ સઙ્ગતં પરિચિતં પાપસહસ્સં પજહિસ્સ''ન્તિ ચિન્તેત્વા ઇદાનિ નં અઞ્ઞદત્થુ પરિચ્ચજિસ્સામીતિ અત્થો. એવં પન વત્વા યથા પટિપજ્જિ, યથા ચ ભગવતા અનુગ્ગહિતો, તં દસ્સેતું –

૮૬૯.''ઇચ્ચેવ ચોરો અસિમાવુધઞ્ચ, સોબ્ભે પપાતે નરકે અન્વકાસિ;
અવન્દિ ચોરો સુગતસ્સ પાદે, તત્થેવ પબ્બજ્જમયાચિ બુદ્ધં.

૮૭૦.''બુદ્ધો ચ ખો કારુણિકો મહેસિ, યો સત્થા લોકસ્સ સદેવકસ્સ;
તમેહિ ભિક્ખૂતિ તદા અવોચ, એસેવ તસ્સ અહુ ભિક્ખુભાવો''તિ.

સઙ્ગીતિકારા ઇમા દ્વે ગાથા ઠપેસું.

તત્થ **ઇચ્ચેવા**તિ ઇતિ એવ એવં વત્વા અનન્તરમેવ. **ચોરો**તિ અઙ્ગુલિમાલો. **અસિ**ન્તિ ખગ્ગં. **આવુધ**ન્તિ સેસાવુધં. **સોબ્ભે**તિ સમન્તતો છિન્નતટે. **પપાતે**તિ એકતો છિન્નતટે. **નરકે**તિ ભૂમિયા ફલિતવિવરે. ઇધ પન તીહિપિ પદેહિ યત્થ પતિતં અઞ્ઞેન ગહેતું ન સક્કા, તાદિસં પબ્બતન્તરમેવ વદતિ. **અન્વકાસી**તિ અનુ અકાસિ, પઞ્ચવિધમ્પિ અત્તનો આવુધં અનુ ખિપિ છડ્ડેસિ, તાનિ છડ્ડેત્વા ભગવતો પાદેસુ સિરસા નિપતિત્વા ''પબ્બાજેથ મં, ભન્તે''તિ આહ. તેન વુત્તં ''**અવન્દિ ચોરો સુગતસ્સ પાદે, તત્થેવ પબ્બજ્જમયાચિ બુદ્ધ**''ન્તિ. એવં તેન પબ્બજ્જાય યાચિતાય સત્થા તસ્સ પુરિમકમ્મં ઓલોકેન્તો એહિભિક્ખુભાવાય હેતુસમ્પત્તિં દિસ્વા દક્ખિણહત્થં પસારેત્વા – ''એહિ, ભિક્ખુ, સ્વાખાતો ધમ્મો, ચર બ્રહ્મચરિયં, સમ્મા દુક્ખસ્સ અન્તકિરિયાયા''તિ આહ. સા એવ

ચ તસ્સ પબ્બજ્જા ઉપસમ્પદા ચ અહોસિ. તેનાહ "**તમેહિ ભિક્ખૂતિ તદા અવોચ, એસેવ તસ્સ અહુ ભિક્ખુભાવો**"તિ.

એવં થેરો સત્થુ સન્તિકે એહિભિક્ખુભાવેન પબ્બજ્જં ઉપસમ્પદઞ્ચ લભિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો અરહત્તં પત્વા વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેન્તો પીતિસોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન –

૮૭૧."યો ચ પુબ્બે પમજ્જિત્વા, પચ્છા સો નપ્પમજ્જતિ;
સોમં લોકં પભાસેતિ, અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમા.

૮૭૨."યસ્સ પાપં કતં કમ્મં, કુસલેન પિધીયતિ;
સોમં લોકં પભાસેતિ, અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમા.

૮૭૩."યો હવે દહરો ભિક્ખુ, યુઞ્જતિ બુદ્ધસાસને;
સોમં લોકં પભાસેતિ, અબ્ભા મુત્તોવ ચન્દિમા"તિ. – ગાથત્તયં અભાસિ;

તસ્સત્થો – **યો** પુગ્ગલો ગહટ્ઠો વા પબ્બજિતો વા કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગતો પુબ્બે પાપમિત્તસંસગ્ગેન વા અત્તનો વા પટિસઙ્ખાનાભાવેન **પમજ્જિત્વા** સમ્માપટિપત્તિયં પમાદં આપજ્જિત્વા , પચ્છા કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગેન યોનિસો ઉમ્મુજ્જન્તો નપ્પમજ્જતિ, સમ્મા પટિપજ્જતિ, સમથવિપસ્સનં અનુયુઞ્જન્તો તિસ્સો વિજ્જા છ અભિઞ્ઞા પાપુણાતિ, સો અબ્ભાદીહિ મુત્તો ચન્દો વિય ઓકાસલોકં અત્તના અધિગતાહિ વિજ્જાભિઞ્ઞાહિ ઇમં ખન્ધાદિલોકં ઓભાસેતીતિ.

યસ્સ પુગ્ગલસ્સ **કતં** ઉપચિતં પાપકમ્મં કમ્મક્ખયકરેન લોકુત્તરકુસલેન અવિપાકારહભાવસ્સ આહરિતત્તા વિપાકુપ્પાદને દ્વારપિધાનેન **પિધીયતિ** થકીયતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

દહરોતિ તરુણો, તેનસ્સ યોગક્ખમસરીરતં દસ્સેતિ. સો હિ ઉપ્પન્નં વાતાતપપરિસ્સયં અભિભવિત્વા યોગં કાતું સક્કોતિ. **યુઞ્જતિ બુદ્ધસાસને** સિક્ખત્તયે યુત્તપ્પયુત્તો હોતિ, સક્કચ્ચં સમ્પાદેતીતિ અત્થો.

એવં પીતિસોમનસ્સજાતો વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો યદા નગરં પિણ્ડાય પવિસતિ, તદા અઞ્ઞેનપિ ખિત્તો લેડ્ડુ થેરસ્સ કાયે નિપતતિ, અઞ્ઞેનપિ ખિત્તો દણ્ડો તસ્સેવ કાયે નિપતતિ. સો ભિન્નેન પત્તેન વિહારં પવિસિત્વા સત્થુ સન્તિકં ગચ્છતિ. સત્થા તં ઓવદતિ "અધિવાસેહિ, ત્વં બ્રાહ્મણ, અધિવાસેહિ, ત્વં બ્રાહ્મણ, યસ્સ ખો, ત્વં બ્રાહ્મણ, કમ્મસ્સ વિપાકેન બહૂનિ વસ્સસહસ્સાનિ નિરયે પચ્ચેય્યાસિ, તસ્સ, ત્વં બ્રાહ્મણ, કમ્મસ્સ વિપાકં દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિસંવેદેસી"તિ. અથ થેરો અનોધિસો સબ્બસત્તેસુ મેત્તચિત્તં ઉપટ્ઠપેત્વા –

૮૭૪."દિસાપિ મે ધમ્મકથં સુણન્તુ, દિસાપિ મે યુઞ્જન્તુ બુદ્ધસાસને;
દિસાપિ મે તે મનુજે ભજન્તુ, યે ધમ્મમેવાદપયન્તિ સન્તો.

૮૭૫."દિસા હિ મે ખન્તિવાદાનં, અવિરોધપ્પસંસિનં;
સુણન્તુ ધમ્મં કાલેન, તઞ્ચ અનુવિધીયન્તુ.

૮૭૬.“ન હિ જાતુ સો મમં હિંસે, અઞ્ઞં વા પન કઞ્ચિ નં;
પપ્પુય્ય પરમં સન્તિં, રક્ખેય્ય તસથાવરે.

૮૭૭.“ઉદકઞ્હિ નયન્તિ નેત્તિકા, ઉસુકારા દમયન્તિ તેજનં;
દારું દમયન્તિ તચ્છકા, અત્તાનં દમયન્તિ પણ્ડિતા.

૮૭૮.“દણ્ડેનેકે દમયન્તિ, અઙ્કુસેભિ કસાહિ ચ;
અદણ્ડેન અસત્થેન, અહં દન્તોમ્હિ તાદિના.

૮૭૯.“અહિંસકોતિ મે નામં, હિંસકસ્સ પુરે સતો;
અજ્જાહં સચ્ચનામોમ્હિ, ન નં હિંસામિ કઞ્ચિ નં.

૮૮૦.“ચોરો અહં પુરે આસિં, અઙ્ગુલિમાલોતિ વિસ્સુતો;
વુય્હમાનો મહોઘેન, બુદ્ધં સરણમાગમં.

૮૮૧.“લોહિતપાણિ પુરે આસિં, અઙ્ગુલિમાલોતિ વિસ્સુતો;
સરણગમનં પસ્સ, ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૮૮૨.“તાદિસં કમ્મં કત્વાન, બહું દુગ્ગતિગામિનં;
ફુટ્ઠો કમ્મવિપાકેન, અનણો ભુઞ્જામિ ભોજનં.

૮૮૩.“પમાદમનુયુઞ્જન્તિ, બાલા દુમ્મેધિનો જના;
અપ્પમાદઞ્ચ મેધાવી, ધનં સેટ્ઠંવ રક્ખતિ.

૮૮૪.“મા પમાદમનુયુઞ્જેથ, મા કામરતિસન્થવં;
અપ્પમત્તો હિ ઝાયન્તો, પપ્પોતિ પરમં સુખં.

૮૮૫.“સ્વાગતં નાપગતં, નેતં દુમ્મન્તિતં મમ;
સવિભત્તેસુ ધમ્મેસુ, યં સેટ્ઠં તદુપાગમં.

૮૮૬.“સ્વાગતં નાપગતં, નેતં દુમ્મન્તિતં મમ;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૮૮૭.“અરઞ્ઞે રુક્ખમૂલે વા, પબ્બતેસુ ગુહાસુ વા;
તત્થ તત્થેવ અટ્ઠાસિં, ઉબ્બિગ્ગમનસો તદા.

૮૮૮.“સુખં સયામિ ઠાયામિ, સુખં કપ્પેમિ જીવિતં;
અહત્થપાસો મારસ્સ, અહો સત્થાનુકમ્પિતો.

૮૮૯.“બ્રહ્મજચ્ચો પુરે આસિં, ઉદિચ્ચો ઉભતો અહુ.

સોજ્જ પુત્તો સુગતસ્સ, ધમ્મરાજસ્સ સત્થુનો.

૮૯૦.“વીતતણ્હો અનાદાનો, ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો;
અઘમૂલં વધિત્વાન, પત્તો મે આસવક્ખયો.

૮૯૧.“પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, ભવનેત્તિ સમૂહતા”તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **દિસાપી**તિ મય્હં દિસાપિ અમિત્તા પચ્ચત્થિકાપિ યે મં એવં ઉપવદન્તિ “યથા મયં અઙ્ગુલિમાલસ્સ વસેન ઞાતિવિયોગદુક્ખપરેતા દુક્ખં પાપુણામ, એવં અઙ્ગુલિમાલોપિ દુક્ખં પાપુણાતૂ”તિ. **મે ધમ્મકથં સુણન્તૂ**તિ મયા સત્થુ સન્તિકે સુતં ચતુસચ્ચધમ્મપટિસંયુત્તં કથં સુણન્તુ . **યુઞ્જન્તૂ**તિ સુત્વા ચ તદત્થાય પટિપજ્જન્તુ. **તે મનુજે ભજન્તૂ**તિ તાદિસે સપ્પુરિસે કલ્યાણમિત્તે ભજન્તુ સેવન્તુ. **યે ધમ્મમેવાદપયન્તિ સન્તો**તિ યે સપ્પુરિસા કુસલધમ્મમેવ, ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મમેવ, નિબ્બત્તિતલોકુત્તરધમ્મમેવ ચ આદપેન્તિ સમાદપેન્તિ ગણ્હાપેન્તિ.

ખન્તિવાદાનન્તિ અધિવાસનખન્તિમેવ વદન્તાનં તતો એવ **અવિરોધપ્પસંસિન**ન્તિ કેનચિ અવિરોધભૂતાય મેત્તાય એવ પસંસનસીલાનં. **સુણન્તુ ધમ્મં કાલેના**તિ યુત્તપ્પયુત્તકાલે તેસં સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તુ. **તઞ્ચ અનુવિધીયન્તૂ**તિ તઞ્ચ યથાસુતં ધમ્મં સમ્મદેવ ઉગ્ગહિત્વા અનુકરોન્તુ ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જન્તૂતિ અત્થો.

ન હિ જાતુ સો મમં હિંસેતિ સો મય્હં દિસો પચ્ચત્થિકો જાતુ, એકંસેનેવ મં ન હિંસે, ન બાધેય્ય. **અઞ્ઞં વા પન કઞ્ચિ ન**ન્તિ ન કેવલં મંયેવ, અઞ્ઞં વાપિ કઞ્ચિ સત્તં ન હિંસેય્ય, **પપ્પુય્ય પરમં સન્તિ**ન્તિ, પરમં ઉત્તમં સન્તિં નિબ્બાનં પાપુણેય્ય, પાપુણિત્વા ચ **રક્ખેય્ય તસથાવરે**તિ સબ્બે ચ સત્તે પરમાય રક્ખાય રક્ખેય્ય, સિસ્સં પુત્તં વિય પરિપાલેય્યાતિ અત્થો.

એવં થેરો ઇમાહિ ગાથાહિ પરે પાપતો પરિમોચેન્તો પરિત્તકિરિયં નામ કત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પકાસેન્તો “**ઉદકં હી**”તિ ગાથમાહ. તત્થ પથવિયા થલટ્ઠાનં ખણિત્વા નિન્નટ્ઠાનં પૂરેત્વા માતિકં વા કત્વા રુક્ખદોણિં વા ઠપેત્વા અત્તના ઇચ્છિકિચ્છિતટ્ઠાનં ઉદકં નેન્તીતિ **નેત્તિકા**, ઉદકહારિનો. **તેજન**ન્તિ કણ્ડં. ઇદં વુત્તં હોતિ – નેત્તિકા અત્તનો રુચિયા ઉદકં નયન્તિ, ઉસુકારાપિ તાપેત્વા વઙ્કાભાવં હરન્તા તેજનં ઉસું **દમયન્તિ**, ઉજુકં કરોન્તિ, તચ્છકાપિ નેમિઆદીનં અત્થાય તચ્છન્તા દારું **દમયન્તિ** અત્તનો રુચિયા ઉજું વા વઙ્કં વા કરોન્તિ. એવં એત્તકં આરમ્મણં કત્વા **પણ્ડિતા** સપ્પઞ્ઞા અરિયમગ્ગં ઉપ્પાદેન્તા અત્તાનં દમેન્તિ, અરહત્તપ્પત્તા પન એકન્તદન્તા નામ હોન્તીતિ.

ઇદાનિ પુરિસદમ્મસારથિના સત્થારા અત્તનો દમિતાકારં કતઞ્ઞુતઞ્ચ પકાસેન્તો “**દણ્ડેનેકે**”તિઆદિકા પઞ્ચ ગાથા અભાસિ. તત્થ **દણ્ડેનેકે દમયન્તી**તિ રાજરાજમહામત્તાદયો દણ્ડેન, હત્થિઅસ્સાદિના બલકાયેન ચ પચ્ચત્થિકાદિકે દમેન્તિ, ગોપાલાદયો ચ ગાવાદિકે દણ્ડેન યટ્ઠિયા દમેન્તિ. હત્થાચરિયા હત્થિં અઙ્કુસેહિ, અસ્સાચરિયા અસ્સે કસાહિ ચ દમેન્તિ. **અદણ્ડેન અસત્થેન, અહં દન્તોમ્હિ તાદિના**તિ અહં પન ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન વિના એવ દણ્ડેન, વિના સત્થેન, નિહિતદણ્ડનિહિતસત્થભાવેન દન્તો દમિતો નિબ્બિસેવનો ગતો અમ્હિ.

અહિંસકોતિ મે નામં, હિંસકસ્સ પુરે સતોતિ સત્થારા સમાગમતો પુબ્બે હિંસકસ્સ મે સમાનસ્સ અહિંસકોતિ નામમત્તં અહોસિ. **અજ્જાહ**ન્તિ ઇદાનિ પનાહં ''અહિંસકો''તિ **સચ્ચનામો** અવિતથનામો અમ્હિ. તસ્મા **ન નં હિંસામિ** કઞ્ચિપિ સત્તં ન હિંસામિ ન બાધેમિ, **ન**ન્તિ નિપાતમત્તં.

વિસ્સુતોતિ ''પાણાતિપાતી લુદ્દો લોહિતપાણી''તિઆદિના પઞ્ઞાતો. **મહોઘેના**તિ કામોઘાદિના મહતા ઓઘેન, તસ્સ ઓઘસ્સ વિચ્છેદકરં **બુદ્ધં સરણં** બુદ્ધસઞ્ઞિતં સરણં **અગમં** ઉપગચ્છિં.

લોહિતપાણીતિ પાણમતિપાતનેન પરેસં લોહિતેન રુહિરેન મક્ખિતપાણિ. **સરણગમનં પસ્સા**તિ મહપ્ફલં મમ સરણગમનં પસ્સાતિ અત્તાનમેવાલપતિ.

તાદિસં કમ્મન્તિ અનેકસતપુરિસવધં દારુણં તથારૂપં પાપકમ્મં. **ફુટ્ઠો કમ્મવિપાકેના**તિ પુબ્બે કતસ્સ પાપકમ્મસ્સ વિપાકેન ફુટ્ઠો, સબ્બસો પહીનકમ્મો વિપાકમત્તં પચ્ચનુભોન્તો. અથ વા **ફુટ્ઠો કમ્મવિપાકેના**તિ ઉપનિસ્સયભૂતસ્સ કુસલકમ્મસ્સ ફલભૂતેન લોકુત્તરમગ્ગેન, લોકુત્તરકમ્મસ્સેવ વા ફલેન વિમુત્તિસુખેન ફુટ્ઠો. સબ્બસો કિલેસાનં ખીણત્તા **અનણો** ભુઞ્જામિ ભોજનં, ભોજનાપદેસેન ચત્તારોપિ પચ્ચયે વદતિ.

ઇદાનિ પુબ્બે અત્તનો પમાદવિહારં ગરહામુખેન પચ્છા અપ્પમાદપટિપત્તિં પસંસન્તો તત્થ ચ પરેસં ઉસ્સાહં જનેન્તો ''**પમાદમનુયુઞ્જન્તી**''તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. તત્થ **બાલા**તિ બાલ્યેન સમન્નાગતા ઇધલોકપરલોકત્થં અજાનન્તા. **દુમ્મેધિનો**તિ નિપ્પઞ્ઞા, તે પમાદે આદીનવં અપસ્સન્તા પમાદં **અનુયુઞ્જન્તિ** પવત્તેન્તિ, પમાદેનેવ કાલં વીતિનામેન્તિ. **મેધાવી**તિ ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમન્નાગતો પન પણ્ડિતો કુલવંસાગતં **સેટ્ઠં** ઉત્તમં સત્તરતનધનં વિય અપ્પમાદં રક્ખતિ. યથા હિ ''ઉત્તમં ધનં નિસ્સાય ભોગસમ્પત્તિં પાપુણિસ્સામ, પુત્તદારં પોસેસ્સામ, સુગતિમગ્ગં સોધેસ્સામા''તિ ધને આનિસંસં પસ્સન્તા ધનં રક્ખન્તિ; એવં પણ્ડિતોપિ ''અપ્પમાદં નિસ્સાય પઠમજ્ઝાનાદીનિ પટિલભિસ્સામિ , મગ્ગફલાનિ પાપુણિસ્સામિ, તિસ્સો વિજ્જા છ અભિઞ્ઞા સમ્પાદેસ્સામી''તિ અપ્પમાદે આનિસંસં પસ્સન્તો ધનં સેટ્ઠંવ અપ્પમાદં રક્ખતીતિ અત્થો.

મા પમાદન્તિ પમાદં મા અનુયુઞ્જેથ પમાદેન કાલં મા વીતિનામયિત્થ. **કામરતિસન્થવ**ન્તિ વત્થુકામેસુ, કિલેસકામેસુ ચ રતિસઙ્ખાતં તણ્હાસન્થવમ્પિ મા **અનુયુઞ્જેથ** મા વિન્દિત્થ મા પટિલભિત્થ. **અપ્પમત્તો હી**તિ ઉપટ્ઠિતસતિતાય અપ્પમત્તો પુગ્ગલો **ઝાયન્તો** ઝાયનપ્પસુતો **પરમં** ઉત્તમં નિબ્બાનસુખં પાપુણાતિ.

સ્વાગતં નાપગતન્તિ યં તદા મમ સત્થુ સન્તિકે આગતં આગમનં, સત્થુ વા તસ્મિં મહાવને આગમનં, તં સ્વાગતં સ્વાગમનં નાપગતં, અત્થતો અપેતં વિગતં ન હોતિ. **નેતં દુમ્મન્તિતં મમા**તિ યં તદા મયા ''સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિસ્સામી''તિ મન્તિતં, ઇદમ્પિ મમ ન દુમ્મન્તિતં, સુમન્તિતમેવ. કસ્મા? **સવિભત્તેસુ ધમ્મેસૂ**તિ સાવજ્જાનવજ્જાદિવસેન પકારતો વિભત્તેસુ ધમ્મેસુ યં **સેટ્ઠં** ઉત્તમં પવરં નિબ્બાનં. **તદુપાગમં** તદેવ ઉપગચ્છિન્તિ અત્થો.

''તદા પુથુજ્જનકાલે પયોગાસયવિપન્નતાય અરઞ્ઞાદીસુ દુક્ખં વિહાસિં, ઇદાનિ પયોગાસયસમ્પન્નતાય તત્થ સુખં વિહરામી''તિ સુખવિહારભાવઞ્ચેવ ''પુબ્બે જાતિમત્તેન બ્રાહ્મણો, ઇદાનિ સત્થુ ઓરસપુત્તતાય બ્રાહ્મણો''તિ પરમત્થબ્રાહ્મણભાવઞ્ચ દસ્સેન્તો ''અરઞ્ઞે''તિઆદિમાહ. તત્થ **સુખં સયામી**તિ સયન્તોપિ સુખં સુખેન

નિદુક્ખેન ચિત્તુત્રાસાદીનં અભાવેન ચેતોદુક્ખરહિતો સયામિ. **ઠાયામી**તિ ઠામિ . **અહત્થપાસો મારસ્સા**તિ કિલેસમારાદીનં અગોચરો. **અહો સત્થાનુકમ્પિતો**તિ સત્થારાનુકમ્પિતો અહો.

બ્રહ્મજચ્ચોતિ બ્રાહ્મણજાતિકો. **ઉદિચ્ચો ઉભતો**તિ માતિતો ચ પિતિતો ચ ઉભતો ઉદિતો સંસુદ્ધગહણિકો. સેસં તત્થ તત્થ વુત્તનયમેવ.

અઙ્ગુલિમાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. અનુરુદ્ધત્થેરગાથાવણ્ણના

પહાય માતાપિતરોતિઆદિકા આયસ્મતો અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે વિભવસમ્પન્નો કુટુમ્બિકો હુત્વા નિબ્બત્તિ. સો એકદિવસં વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું દિબ્બચક્ખુકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા સતસહસ્સભિક્ખુપરિવારસ્સ ભગવતો સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા સત્તમે દિવસે ભગવતો, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ ઉત્તમાનિ વત્થાનિ દત્વા પણિધાનમકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયેન સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા ''અનાગતે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને દિબ્બચક્ખુકાનં અગ્ગો ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકાસિ. સોપિ તત્થ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે નિટ્ઠિતે સત્તયોજનિકે સુવણ્ણચેતિયે અનેકસહસ્સેહિ દીપરુક્ખેહિ દીપકપલ્લિકાહિ ચ ''દિબ્બચક્ખુઞાણસ્સ ઉપનિસ્સયપચ્ચયો હોતૂ''તિ ઉળારં દીપપૂજં અકાસિ.

એવં યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે બારાણસિયં કુટુમ્બિકગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે નિટ્ઠિતે યોજનિકે કનકથૂપે બહૂ કંસપાતિયો કારેત્વા સપ્પિમણ્ડસ્સ પૂરેત્વા મજ્ઝે એકેકં ગુળપિણ્ડં ઠપેત્વા મુખવટ્ટિયા મુખવટ્ટિં ફુસાપેન્તો ચેતિયં પરિક્ખિપાપેત્વા અત્તના એકં મહતિં કંસપાતિં કારેત્વા સપ્પિમણ્ડસ્સ પૂરેત્વા સહસ્સવટ્ટિયો જાલાપેત્વા સીસે ઠપેત્વા સબ્બરત્તિં ચેતિયં અનુપરિયાયિ.

એવં તસ્મિમ્પિ અત્તભાવે યાવજીવં કુસલં કત્વા તતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચુતો અનુપ્પન્ને બુદ્ધે બારાણસિયંયેવ દુગ્ગતકુલે નિબ્બત્તિ, **અન્નભારો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો સુમનસેટ્ઠિસ્સ નામ ગેહે કમ્મં કરોન્તો જીવતિ. સો એકદિવસં ઉપરિટ્ઠં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં નિરોધસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ગન્ધમાદનપબ્બતતો આકાસેનાગન્ત્વા બારાણસીનગરદ્વારે ઓતરિત્વા ચીવરં પારુપિત્વા નગરે પિણ્ડાય પવિસન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પત્તં ગહેત્વા અત્તનો અત્થાય ઠપિતં એકં ભાગભત્તં પત્તે પક્ખિપિત્વા પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ દાતુકામો આરભિ. ભરિયાપિસ્સ અત્તનો ભાગભત્તં તત્થેવ પક્ખિપિ. સો તં નેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ હત્થે ઠપેસિ. પચ્ચેકબુદ્ધો તં ગહેત્વા અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. તં દિસ્વા રત્તિં સુમનસેટ્ઠિસ્સ છત્તે અધિવત્થા દેવતા ''અહો દાનં પરમદાનં, ઉપરિટ્ઠે, સુપ્પતિટ્ઠિત''ન્તિ મહાસદ્દેન અનુમોદિ. તં સુત્વા સુમનસેટ્ઠિ ''એવં દેવતાય અનુમોદિતં ઇદમેવ ઉત્તમદાન''ન્તિ ચિન્તેત્વા તત્થ પત્તિં યાચિ. અન્નભારો પન તસ્સ પત્તિં અદાસિ. તેન પસન્નચિત્તો સુમનસેટ્ઠિ તસ્સ સહસ્સં દત્વા ''ઇતો પટ્ઠાય તુય્હં સહત્થેન કમ્મકરણકિચ્ચં નત્થિ, પતિરૂપં ગેહં કત્વા નિચ્ચં વસાહી''તિ આહ.

યસ્મા નિરોધતો વુટ્ઠિતસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ દિન્નપિણ્ડપાતો તંદિવસમેવ ઉળારતરવિપાકો હોતિ, તસ્મા તંદિવસં સુમનસેટ્ઠિ રઞ્ઞો સન્તિકં ગચ્છન્તો તં ગહેત્વા અગમાસિ. રાજા પન તં આદરવસેન ઓલોકેસિ. સેટ્ઠિ

“મહારાજ, અયં ઓલોકેતબ્બયુત્તોયેવા”તિ વત્વા તદા તેન કતપુઞ્ઞં અત્તનાપિસ્સ સહસ્સં દિન્નભાવં કથેસિ. તં સુત્વા રાજા તુસ્સિત્વા સહસ્સં દત્વા અસુકસ્મિં નામ ઠાને ગેહં કત્વા વસા”તિ ગેહટ્ઠાનમસ્સ આણાપેસિ. તસ્સ તં ઠાનં સોધાપેન્તસ્સ મહન્તિયો નિધિકુમ્ભિયો ઉટ્ઠહિંસુ. તા દિસ્વા સો રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા સબ્બં ધનં ઉદ્ધરાપેત્વા રાસિકતં દિસ્વા “એત્તકં ધનં ઇમસ્મિં નગરે કસ્સ ગેહે અત્થી”તિ? “ન કસ્સચિ, દેવા”તિ. “તેન હિ અયં અન્નભારો ઇમસ્મિં નગરે મહાધનસેટ્ઠિ નામ હોતૂ”તિ તંદિવસમેવ તસ્સ સેટ્ઠિછત્તં ઉસ્સાપેસિ.

સો તતો પટ્ઠાય યાવજીવં કુસલકમ્મં કત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે સુક્કોદનસક્કસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ, **અનુરુદ્ધો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો મહાનામસ્સ સક્કસ્સ કનિટ્ઠભાતા, સત્થુ ચૂળપિતુ પુત્તો પરમસુખુમાલો મહાપુઞ્ઞો તિણ્ણં ઉતૂનં અનુચ્છવિકેસુ તીસુ પાસાદેસુ અલઙ્કતનાટકિત્થીહિ પરિવુતો દેવો વિય સમ્પત્તિં અનુભવન્તો સુદ્ધોદનમહારાજેન ઉસ્સાહિતેહિ સક્યરાજૂહિ સત્થુ પરિવારત્થં પેસિતેહિ ભદ્દિયકુમારાદીહિ અનુપિયમ્બવને વિહરન્તં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા અન્તોવસ્સેયેવ દિબ્બચક્ખું નિબ્બત્તેત્વા, પુન ધમ્મસેનાપતિસ્સ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ચેતિયરટ્ઠે પાચીનવંસદાયં ગન્ત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો સત્તમહાપુરિસવિતક્કે વિતક્કેત્વા અટ્ઠમં જાનિતું નાસક્ખિ. તસ્સ તં પવત્તિં ઞત્વા સત્થા અટ્ઠમં મહાપુરિસવિતક્કં કથેત્વા ચતુપચ્ચયસન્તોસભાવનારામપટિમણ્ડિતં મહાઅરિયવંસપટિપદં દેસેતિ. સો દેસનાનુસારેન વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાપરિવારં અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૪૨૧-૪૩૩) –

“સુમેધં ભગવન્તાહં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં;
વૂપકટ્ઠં વિહરન્તં, અદ્દસં લોકનાયકં.

“ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, સુમેધં લોકનાયકં;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, બુદ્ધસેટ્ઠમયાચહં.

“અનુકમ્પ મહાવીર, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;
પદીપં તે પદસ્સામિ, રુક્ખમૂલમ્હિ ઝાયતો.

“અધિવાસેસિ સો ધીરો, સયમ્ભૂ વદતં વરો;
દુમેસુ વિનિવિજ્ઝિત્વા, યન્તં યોજિયહં તદા.

“સહસ્સવટ્ટિં પાદાસિં, બુદ્ધસ્સ લોકબન્ધુનો;
સત્તાહં પજ્જલિત્વાન, દીપા વૂપસમિંસુ મે.

“તેન ચિત્તપ્પસાદેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, વિમાનમુપપજ્જહં.

“ઉપપન્નસ્સ દેવત્તં, બ્યમ્હં આસિ સુનિમ્મિતં;
સમન્તતો પજ્જલતિ, દીપદાનસ્સિદં ફલં.

“સમન્તા યોજનસતં, વિરોચેસિમહં તદા;

સબ્બે દેવે અભિભોમિ, દીપદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘તિંસકપ્પાનિ દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
ન મં કેચીતિમઞ્ઞન્તિ, દીપદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘અટ્ઠવીસતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
દિવા રત્તિઞ્ચ પસ્સામિ, સમન્તા યોજનં તદા.

‘‘સહસ્સલોકં ઞાણેન, પસ્સામિ સત્થુ સાસને;
દિબ્બચક્ખુમનુપ્પત્તો, દીપદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સુમેધો નામ સમ્બુદ્ધો, તિંસકપ્પસહસ્સિતો;
તસ્સ દીપો મયા દિન્નો, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ નં સત્થા અપરભાગે જેતવનમહાવિહારે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો દિબ્બચક્ખુકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં દિબ્બચક્ખુકાનં યદિદં અનુરુદ્ધો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૦, ૧૯૨).

સો વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદી વિહરન્તો એકદિવસં અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન ‘‘**પહાય માતાપિતરો**’’તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. કેચિ પન ‘‘થેરસ્સ પબ્બજ્જં અરહત્તપ્પત્તિઞ્ચ પકાસેન્તેહિ સઙ્ગીતિકારેહિ આદિતો ચતસ્સો ગાથા ભાસિતા. તતો પરા થેરસ્સ અરિયવંસપટિપત્તિયા આરાધિતચિત્તેન ભગવતા ભાસિતા. ઇતરા સબ્બાપિ તેન તેન કારણેન થેરેનેવ ભાસિતા’’તિ વદન્તિ. ઇતિ સબ્બથાપિ ઇમા ગાથા થેરેન ભાસિતાપિ, થેરં ઉદ્દિસ્સ ભાસિતાપિ થેરસ્સ ચેતા ગાથાતિ વેદિતબ્બા. સેય્યથિદં –

૮૯૨.‘‘પહાય માતાપિતરો, ભગિની ઞાતિભાતરો;
પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા, અનુરુદ્ધોવ ઝાયતિ.

૮૯૩.‘‘સમેતો નચ્ચગીતેહિ, સમ્મતાળપ્પબોધનો;
ન તેન સુદ્ધિમજ્ઝગં, મારસ્સ વિસયે રતો.

૮૯૪.‘‘એતઞ્ચ સમતિક્કમ્મ, રતો બુદ્ધસ્સ સાસને;
સબ્બોઘં સમતિક્કમ્મ, અનુરુદ્ધોવ ઝાયતિ.

૮૯૫.‘‘રૂપા સદ્દા રસા ગન્ધા, ફોટ્ઠબ્બા ચ મનોરમા;
એતે ચ સમતિક્કમ્મ, અનુરુદ્ધોવ ઝાયતિ.

૮૯૬.‘‘પિણ્ડપાતમતિક્કન્તો, એકો અદુતિયો મુનિ;
એસતિ પંસુકૂલાનિ અનુરુદ્ધો અનાસવો.

૮૯૭.‘‘વિચિની અગ્ગહી ધોવિ, રજયી ધારયી મુનિ;

પંસુકૂલાનિ મતિમા, અનુરુદ્ધો અનાસવો.

૮૯૮.‘‘મહિચ્છો ચ અસન્તુટ્ઠો, સંસટ્ઠો યો ચ ઉદ્ધતો;
તસ્સ ધમ્મા ઇમે હોન્તિ, પાપકા સંકિલેસિકા.

૮૯૯.‘‘સતો ચ હોતિ અપ્પિચ્છો, સન્તુટ્ઠો અવિઘાતવા;
પવિવેકરતો વિત્તો, નિચ્ચમારદ્ધવીરિયો.

૯૦૦.‘‘તસ્સ ધમ્મા ઇમે હોન્તિ, કુસલા બોધિપક્ખિકા;
અનાસવો ચ સો હોતિ, ઇતિ વુત્તં મહેસિના.

૯૦૧.‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, સત્થા લોકે અનુત્તરો;
મનોમયેન કાયેન, ઇદ્ધિયા ઉપસઙ્કમિ.

૯૦૨.‘‘યદા મે અહુ સઙ્કપ્પો, તતો ઉત્તરિ દેસયિ;
નિપ્પપઞ્ચરતો બુદ્ધો, નિપ્પપઞ્ચમદેસયિ.

૯૦૩.‘‘તસ્સાહં ધમ્મમઞ્ઞાય, વિહાસિં સાસને રતો;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૯૦૪.‘‘પઞ્ચપઞ્ઞાસવસ્સાનિ, યતો નેસજ્જિકો અહં;
પઞ્ચવીસતિવસ્સાનિ, યતો મિદ્ધં સમૂહતં.

૯૦૫.‘‘નાહુ અસ્સાસપસ્સાસા, ઠિતચિત્તસ્સ તાદિનો;
અનેજો સન્તિમારબ્ભ, ચક્ખુમા પરિનિબ્બુતો.

૯૦૬.‘‘અસલ્લીનેન ચિત્તેન, વેદનં અજ્ઝવાસયિ;
પજ્જોતસ્સેવ નિબ્બાનં, વિમોક્ખો ચેતસો અહુ.

૯૦૭.‘‘એતે પચ્છિમકા દાનિ, મુનિનો ફસ્સપઞ્ચમા;
નાઞ્ઞે ધમ્મા ભવિસ્સન્તિ, સમ્બુદ્ધે પરિનિબ્બુતે.

૯૦૮.‘‘નત્થિ દાનિ પુનાવાસો, દેવકાયસ્મિ જાલિનિ;
વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

૯૦૯.‘‘યસ્સ મુહુત્તેન સહસ્સધા, લોકો સંવિદિતો સબ્રહ્મકપ્પો;
વસી ઇદ્ધિગુણે ચુતૂપપાતે, કાલે પસ્સતિ દેવતા સ ભિક્ખુ.

૯૧૦.‘‘અન્નભારો પુરે આસિં, દલિદ્દો ઘાસહારકો;
સમણં પટિપાદેસિં, ઉપરિટ્ઠં યસસ્સિનં.

૯૧૧.“સોમ્હિ સક્યકુલે જાતો, અનુરુદ્ધોતિ મં વિદૂ;
ઉપેતો નચ્ચગીતેહિ, સમ્મતાળપ્પબોધનો.

૯૧૨.“અથદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, સત્થારં અકુતોભયં;
તસ્મિં ચિત્તં પસાદેત્વા, પબ્બજિં અનગારિયં.

૯૧૩.“પુબ્બેનિવાસં જાનામિ, યત્થ મે વુસિતં પુરે;
તાવતિંસેસુ દેવેસુ, અટ્ઠાસિં સક્કજાતિયા.

૯૧૪.“સત્તક્ખત્તું મનુસ્સિન્દો, અહં રજ્જમકારયિં;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, જમ્બુસણ્ડસ્સ ઇસ્સરો;
અદણ્ડેન અસત્થેન, ધમ્મેન અનુસાસયિં.

૯૧૫.“ઇતો સત્ત તતો સત્ત, સંસારાનિ ચતુદ્દસ;
નિવાસમભિજાનિસ્સં, દેવલોકે ઠિતો તદા.

૯૧૬.“પઞ્ચઙ્ગિકે સમાધિમ્હિ, સન્તે એકોદિભાવિતે;
પટિપ્પસ્સદ્ધિલદ્ધમ્હિ, દિબ્બચક્ખુ વિસુજ્ઝિ મે.

૯૧૭.“ચુતૂપપાતં જાનામિ, સત્તાનં આગતિં ગતિં;
ઇત્થભાવઞ્ઞથાભાવં, ઝાને પઞ્ચઙ્ગિકે ઠિતો.

૯૧૮.“પરિચિણ્ણો મયા સત્થા…પે॰… ભવનેત્તિ સમૂહતા.
૯૧૯.“વજ્જીનં વેળુવગામે, અહં જીવિતસઙ્ખયા;
હેટ્ઠતો વેળુગુમ્બસ્મિં, નિબ્બાયિસ્સં અનાસવો”તિ.

તત્થ **પહાયા**તિ પજહિત્વા. **માતાપિતરો**તિ માતરઞ્ચ પિતરઞ્ચ. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – યથા અઞ્ઞે કેચિ ઞાતિપારિજુઞ્ઞેન વા ભોગપારિજુઞ્ઞેન વા અભિભૂતા પબ્બજન્તિ, પબ્બજિતા ચ કિચ્ચન્તરપસુતા વિહરન્તિ, ન એવં મયં. મયં પન મહન્તં ઞાતિપરિવટ્ટં, મહન્તઞ્ચ ભોગક્ખન્ધં પહાય કામેસુ નિરપેક્ખા પબ્બજિતાતિ. **ઝાયતી**તિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનં લક્ખણૂપનિજ્ઝાનઞ્ચાતિ, દુવિધમ્પિ ઝાનં અનુયુત્તો વિહરતિ.

સમેતો નચ્ચગીતેહીતિ નચ્ચેહિ ચ ગીતેહિ ચ સમઙ્ગીભૂતો, નચ્ચાનિ પસ્સન્તો ગીતાનિ સુણન્તોતિ અત્થો. “સમ્મતો”તિ ચ પઠન્તિ, નચ્ચગીતેહિ પૂજિતોતિ અત્થો. **સમ્મતાળપ્પબોધનો**તિ સમ્મતાળસદ્દેહિ પચ્ચૂસકાલે પબોધેતબ્બો. **ન તેન સુદ્ધિમજ્ઝગન્તિ** તેન કામભોગેન સંસારસુદ્ધિં નાધિગચ્છિં. **મારસ્સ વિસયે રતો**તિ કિલેસમારસ્સ વિસયભૂતે કામગુણે રતો. “કિલેસમારસ્સ વિસયભૂતેન કામગુણભોગેન સંસારસુદ્ધિ હોતી”તિ એવંદિટ્ઠિકો અહુત્વાતિ અત્થો. તેનાહ “**એતઞ્ચ સમતિક્કમ્મા**”તિઆદિ. તત્થ **એતન્તિ** એતં પઞ્ચવિધમ્પિ કામગુણં. **સમતિક્કમ્મા**તિ સમતિક્કમિત્વા, અનપેક્ખો છડ્ડેત્વાતિ અત્થો. **સબ્બોઘન્તિ** કામોઘાદિકં સબ્બમ્પિ ઓઘં.

પઞ્ચ કામગુણે સરૂપતો દસ્સેતું "**રૂપા સદ્દા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **મનોરમા**તિ લોભનીયટ્ઠેન મનં રમયન્તીતિ મનોરમા, મનાપિયાતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ ''કતમે પઞ્ચ મનાપિયા રૂપા, મનાપિયા સદ્દા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૨૮ અત્થતો સમાનં).

પિણ્ડપાતમતિક્કન્તોતિ પિણ્ડપાતગ્ગહણં અતિક્કન્તો, પિણ્ડપાતગ્ગહણતો નિવત્તેન્તોતિ અત્થો. **એકો**તિ એકાકી અપચ્છાસમણો. **અદુતિયો**તિ નિત્તણ્હો. તણ્હા હિ પુરિસસ્સ દુતિયો નામ. યથાહ ''તણ્હાદુતિયો પુરિસો''તિ (ઇતિવુ॰ ૧૫, ૧૦૫; મહાનિ॰ ૧૯૧). **એસતી**તિ પરિયેસતિ.

વિચિનીતિ એસન્તોવ તત્થ તત્થ સઙ્કારકૂટાદિકે પંસુકૂલુપ્પત્તિટ્ઠાને વિચિનિ. **અગ્ગહી**તિ વિચિનિત્વા અસુચિમક્ખિતમ્પિ અજિગુચ્છન્તો ગણ્હિ. **ધોવી**તિ, વિક્ખાલેસિ. **રજયી**તિ ધોવિત્વા ગહિતં સિબ્બિત્વા કપ્પિયરજનેન રજયિ. **ધારયી**તિ રજિત્વા કપ્પબિન્દું દત્વા ધારેસિ, નિવાસેસિ ચેવ પારુપિ ચ.

ઇદાનિ પાચીનવંસદાયે સત્થારા દિન્નઓવાદં તસ્સ ચ અત્તના મત્થકપ્પત્તભાવં દીપેન્તો "**મહિચ્છો ચ અસન્તુટ્ઠો**"તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. તત્થ **મહિચ્છો**તિ મહતિયા પચ્ચયિચ્છાય સમન્નાગતો, ઉળારુળારે બહૂ ચ પચ્ચયે ઇચ્છન્તોતિ અત્થો. **અસન્તુટ્ઠો**તિ નિસ્સન્તુટ્ઠો, યથાલાભસન્તોસાદિના સન્તોસેન વિરહિતો. **સંસટ્ઠો**તિ ગિહીહિ ચેવ પબ્બજિતેહિ ચ અનનુલોમિકેન સંસગ્ગેન સંસટ્ઠો. **ઉદ્ધતો**તિ ઉક્ખિત્તો. **તસ્સા**તિ ''મહિચ્છો''તિઆદિના વુત્તપુગ્ગલસ્સ. **ધમ્મા**તિ મહિચ્છતા અસન્તોસો, સંસટ્ઠતા વિક્ખેપોતિ ઈદિસા. લામકટ્ઠેન **પાપકા**. **સંકિલેસિકા**તિ તસ્સ ચિત્તસ્સ મલીનભાવકરણતો સંકિલેસિકા ધમ્મા હોન્તિ.

સતો ચ હોતિ અપ્પિચ્છોતિ યદા પનાયં પુગ્ગલો કલ્યાણમિત્તે સેવન્તો ભજન્તો પયિરુપાસન્તો સદ્ધમ્મં સુણન્તો યોનિસો મનસિ કરોન્તો સતિમા ચ મહિચ્છતં પહાય અપ્પિચ્છો ચ હોતિ. અસન્તોસં પહાય **સન્તુટ્ઠો**, ચિત્તસ્સ વિઘાતકરં વિક્ખેપં પહાય **અવિઘાતવા** અવિક્ખિત્તો સમાહિતો, ગણસઙ્ગણિકં પહાય **પવિવેકરતો**, વિવેકાભિરતિયા નિબ્બિદાય ધમ્મપીતિયા **વિત્તો** સુમનો તુટ્ઠચિત્તો, સબ્બસો કોસજ્જપહાનેન **આરદ્ધવીરિયો**.

તસ્સ એવં અપ્પિચ્છતાદિગુણસમન્નાગતસ્સ ઇમે સતિપટ્ઠાનાદયો સત્તતિંસપ્પભેદા તિવિધવિપસ્સનાસઙ્ગહા કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન **કુસલા**, મગ્ગપરિયાપન્ના **બોધિપક્ખિકા** ધમ્મા હોન્તિ. સો તેહિ સમન્નાગતો સબ્બસો આસવાનં ખેપનેન અગ્ગમગ્ગક્ખણતો પટ્ઠાય **અનાસવો** ચ હોતિ. **ઇતિ** એવં વુત્તં **મહેસિના** સમ્માસમ્બુદ્ધેન પાચીનવંસદાયે મહાપુરિસવિતક્કે મત્થકં પાપનવસેનાતિ અધિપ્પાયો.

મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાયાતિ ''અપિચ્છસ્સાયં, ભિક્ખવે, ધમ્મો, નાયં ધમ્મો મહિચ્છસ્સા''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૮.૩૦) મહાપુરિસવિતક્કવસેન આરદ્ધં, તે ચ મત્થકં પાપેતું અસમત્થભાવેન ઠિતં મમ સઙ્કપ્પં જાનિત્વા. **મનોમયેના**તિ મનોમયેન વિય, મનસા નિમ્મિતસદિસેન પરિણામિતેનાતિ અત્થો. **ઇદ્ધિયા**તિ ''અયં કાયો ઇદં ચિત્તં વિય હોતૂ''તિ એવં પવત્તઅધિટ્ઠાનિદ્ધિયા.

યદા મે અહુ સઙ્કપ્પોતિ યસ્મિં કાલે મય્હં ''કીદિસો નુ ખો અટ્ઠમો મહાપુરિસવિતક્કો''તિ પરિવિતક્કો અહોસિ. તતો મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય ઇદ્ધિયા ઉપસઙ્કમીતિ યોજના. **ઉત્તરિ દેસયી**તિ ''નિપ્પપઞ્ચારામસ્સાયં, ભિક્ખવે, ધમ્મો નિપ્પપઞ્ચરતિનો, નાયંધમ્મો પપઞ્ચારામસ્સ પપઞ્ચરતિનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૩૦) ઇમમટ્ઠમં મહાપુરિસવિતક્કં પૂરેન્તો ઉપરિ દેસયિ. તં પન દેસિતં ધમ્મં દેસેન્તો આહ "**નિપ્પપઞ્ચરતો બુદ્ધો, નિપ્પપઞ્ચમદેસયી**"તિ. પપઞ્ચા

નામ રાગાદયો કિલેસા, તેસં વૂપસમતાય, તદભાવતો ચ લોકુત્તરધમ્મા નિપ્પપઞ્ચા નામ. તસ્મિં નિપ્પપઞ્ચે રતો અભિરતો સમ્માસમ્બુદ્ધો યથા તં પાપુણામિ, તથા તાદિસં ધમ્મં અદેસયિ, સામુક્કંસિકં ચતુસચ્ચધમ્મદેસનં પકાસયીતિ અત્થો.

તસ્સાહં ધમ્મમઞ્ઞાયાતિ તસ્સા સત્થુ દેસનાય ધમ્મં જાનિત્વા યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જન્તો વિહાસિં સિક્ખત્તયસઙ્ગહે **સાસને રતો** અભિરતો હુત્વાતિ અત્થો.

સત્થારા અત્તનો સમાગમં તેન સાધિતમત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અત્તનો પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય આરદ્ધવીરિયતં, કાયે અનપેક્ખતાય સેય્યસુખપસ્સસુખાનં પરિચ્ચાગં, અપ્પમિદ્ધકાલતો પટ્ઠાય આરદ્ધવીરિયતઞ્ચ દસ્સેન્તો "**પઞ્ચપઞ્ઞાસવસ્સાની**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **યતો નેસજ્જિકો અહ**ન્તિ યતો પટ્ઠાય "યોગાનુકૂલતા કમ્મટ્ઠાનપરિયુટ્ઠિતસપ્પુરિસચરિયા સલ્લેખવુત્તી"તિ એવમાદિગુણે દિસ્વા નેસજ્જિકો અહોસિં તાનિ પઞ્ચપઞ્ઞાસ વસ્સાનિ. **યતો મિદ્ધં સમૂહત**ન્તિ યતો પટ્ઠાય મયા નિદ્દા પરિચ્ચત્તા તાનિ પઞ્ચવીસતિવસ્સાનિ. "થેરસ્સ પઞ્ચપઞ્ઞાસાય વસ્સેસુ નેસજ્જિકસ્સ સતો આદિતો પઞ્ચવીસતિવસ્સાનિ નિદ્દા નાહોસિ, તતો પરં સરીરકિલમથેન પચ્છિમયામે નિદ્દા અહોસી"તિ વદન્તિ.

"**નાહુ અસ્સાસપસ્સાસા**" તિઆદિકા તિસ્સો ગાથા સત્થુ પરિનિબ્બાનકાલે ભિક્ખૂહિ "કિં ભગવા પરિનિબ્બુતો"તિ પુટ્ઠો પરિનિબ્બાનભાવં પવેદેન્તો આહ. તત્થ **નાહુ અસ્સાસપસ્સાસા, ઠિતચિત્તસ્સ તાદિનો**તિ અનુલોમપટિલોમતો અનેકાકારવોકારા સબ્બા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય સબ્બપચ્છા ચતુત્થજ્ઝાને ઠિતચિત્તસ્સ તાદિનો બુદ્ધસ્સ ભગવતો અસ્સાસપસ્સાસા નાહુ નાહેસુન્તિ અત્થો. એતેન યસ્મા ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપન્નસ્સ કાયસઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિ. કાયસઙ્ખારાતિ ચ અસ્સાસપસ્સાસા વુચ્ચન્તિ, તસ્મા ચતુત્થજ્ઝાનક્ખણતો પટ્ઠાય અસ્સાસપસ્સાસા નાહેસુન્તિ દસ્સેતિ. તણ્હાસઙ્ખાતાય એજાય અભાવતો **અનેજો**, સમાધિસ્મિં ઠિતત્તા વા **અનેજો**. **સન્તિમારબ્ભા**તિ અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં આરબ્ભ પટિચ્ચ સન્ધાય. **ચક્ખુમા**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા. **પરિનિબ્બુતો**તિ પરિનિબ્બાયિ. અયઞ્હેત્થ અત્થો – નિબ્બાનારમ્મણચતુત્થજ્ઝાનફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તદનન્તરમેવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતોતિ.

અસલ્લીનેનાતિ અલીનેન અસંકુટિતેન સુવિકસિતેનેવ ચિત્તેન. **વેદનં અજ્ઝવાસયી**તિ સતો સમ્પજાનો હુત્વા મારણન્તિકં વેદનં અધિવાસેસિ, ન વેદનાનુવત્તી હુત્વા ઇતો ચિતો ચ સમ્પરિવત્તિ. **પજ્જોતસ્સેવ નિબ્બાનં, વિમોક્ખો ચેતસો અહૂ**તિ યથા તેલઞ્ચ પટિચ્ચ, વટ્ટિઞ્ચ પટિચ્ચ પજ્જલન્તો પજ્જોતો પદીપો તેસં પરિક્ખયે નિબ્બાયતિ. નિબ્બુતો ચ કત્થચિ ગન્ત્વા ન તિટ્ઠતિ, અઞ્ઞદત્થુ અન્તરધાયતિ, અદસ્સનમેવ ગચ્છતિ; એવં કિલેસાભિસઙ્ખારે નિસ્સાય પવત્તમાનો ખન્ધસન્તાનો તેસં પરિક્ખયે નિબ્બાયતિ, નિબ્બુતો ચ કત્થચિ ગન્ત્વા ન તિટ્ઠતિ, અઞ્ઞદત્થુ અન્તરધાયતિ, અદસ્સનમેવ ગચ્છતીતિ દસ્સેતિ. તેન વુત્તં "નિબ્બન્તિ ધીરા યથાયં પદીપો"તિ (ખુ॰ પા॰ ૬.૧૫), "અચ્ચી યથા વાતવેગેન ખિત્તા"તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૮૦) ચ આદિ.

એતેતિ પરિનિબ્બાનક્ખણે સત્થુ સન્તાને પવત્તમાનાનં ધમ્માનં અત્તનો પચ્ચક્ખતાય વુત્તં. પચ્છિમકા તતો પરં ચિત્તુપ્પાદાભાવતો. **દાની**તિ એતરહિ. **ફસ્સપઞ્ચમા**તિ ફસ્સપઞ્ચમકાનં ધમ્માનં પાકટભાવતો વુત્તં. તથા હિ ચિત્તુપ્પાદકથાયમ્પિ ફસ્સપઞ્ચમકાવ આદિતો વુત્તા. **અઞ્ઞે ધમ્મા**તિ સહ નિસ્સયેન અઞ્ઞે ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા, ન પરિનિબ્બાનચિત્તચેતસિકા. નનુ તેપિ ન ભવિસ્સન્તેવાતિ? સચ્ચં ન ભવિસ્સન્તિ, આસઙ્કાભાવતો પન તે સન્ધાય

‘‘ન ભવિસ્સન્તી’’તિ ન વત્તબ્બમેવ. ‘‘ઇતરે પન સેક્ખપુથુજ્જનાનં વિય ભવિસ્સન્તિ નુ ખો’’તિ સિયા આસઙ્કાતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં ‘‘નાઞ્ઞે ધમ્મા ભવિસ્સન્તી’’તિ વુત્તં.

નત્થિ દાનિ પુનાવાસો, દેવકાયસ્મિ જાલિનીતિ, એત્થ **જાલિની**તિ દેવતં આલપતિ, દેવતે દેવકાયસ્મિં દેવસમૂહે ઉપપજ્જનવસેન પુન આવાસો આવસનં ઇદાનિ મય્હં નત્થીતિ અત્થો. તત્થ કારણમાહ ‘‘**વિક્ખીણો**’’તિઆદિના. સા કિર દેવતા પુરિમત્તભાવે થેરસ્સ પાદપરિચારિકા, તસ્મા ઇદાનિ થેરં જિણ્ણં વુદ્ધં દિસ્વા પુરિમસિનેહેન આગન્ત્વા ‘‘તત્થ ચિત્તં પણિધેહિ, યત્થ તે વુસિતં પુરે’’તિ દેવૂપપત્તિં યાચિ. અથ ‘‘દાનિ નત્થી’’તિઆદિના થેરો તસ્સા પટિવચનં અદાસિ. તં સુત્વા દેવતા વિહતાસા તત્થેવન્તરધાયિ.

અથ થેરો વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા અત્તનો આનુભાવં સબ્રહ્મચારીનં પકાસેન્તો ‘‘**યસ્સ મુહુત્તેના**’’તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **યસ્સ** ખીણાસવભિક્ખુનો મુહુત્તમત્તેન એવ **સહસ્સધા** સહસ્સપ્પકારો તિસહસ્સિમહાસહસ્સિપભેદો, **લોકો સબ્રહ્મકપ્પો** સહબ્રહ્મલોકો, **સંવિદિતો** સમ્મદેવ વિદિતો ઞાતો પચ્ચક્ખં કતો, એવં **ઇદ્ધિગુણે** ઇદ્ધિસમ્પદાય ચુતૂપપાતે ચ વસીભાવપ્પત્તો સો ભિક્ખુ ઉપગતકાલે દેવતા પસ્સતિ, ન તસ્સ દેવતાનં દસ્સને પરિહાનીતિ. થેરેન કિર જાલિનિયા દેવતાય પટિવચનદાનવસેન ‘‘નત્થિ દાની’’તિ ગાથાય વુત્તાય ભિક્ખૂ જાલિનિં અપસ્સન્તા ‘‘કિં નુ ખો થેરો ધમ્માલપનવસેન કિઞ્ચિ આલપતી’’તિ ચિન્તેસું. તેસં ચિત્તાચારં ઞત્વા થેરો ‘‘યસ્સ મુહુત્તેના’’તિ ઇમં ગાથમાહ.

અન્નભારો પુરેતિ એવંનામો પુરિમત્તભાવે. **ઘાસહારકો**તિ ઘાસમત્તસ્સ અત્થાય ભત્તિં કત્વા જીવનકો. **સમણ**ન્તિ સમિતપાપં. **પટિપાદેસિ**ન્તિ પટિમુખો હુત્વા પાદાસિં, પસાદેન અભિમુખો હુત્વા આહારદાનં અદાસિન્તિ અધિપ્પાયો. **ઉપરિટ્ઠ**ન્તિ એવંનામકં પચ્ચેકબુદ્ધં. **યસસ્સિન**ન્તિ કિત્તિમન્તં પત્થટયસં. ઇમાય ગાથાય યાવ ચરિમત્તભાવા ઉળારસમ્પત્તિહેતુભૂતં અત્તનો પુબ્બકમ્મં દસ્સેતિ. તેનાહ ‘‘**સોમ્હિ સક્યકુલે જાતો**’’તિઆદિ.

ઇતો સત્તાતિ ઇતો મનુસ્સલોકતો ચવિત્વા દેવલોકે દિબ્બેન આધિપચ્ચેન સત્ત. **તતો સત્તા**તિ તતો દેવલોકતો ચવિત્વા મનુસ્સલોકે ચક્કવત્તિભાવેન સત્ત. **સંસારાનિ ચતુદ્દસા**તિ ચતુદ્દસ ભવન્તરસંસરણાનિ. **નિવાસમભિજાનિસ્સ**ન્તિ પુબ્બેનિવાસં અઞ્ઞાસિં. **દેવલોકે** ઠિતો તદાતિ તઞ્ચ ખો ન ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે, અપિ ચ ખો યદા ઇતો અનન્તરાતીતે અત્તભાવે દેવલોકે ઠિતો, તદા અઞ્ઞાસિન્તિ અત્થો.

ઇદાનિ અત્તના દિબ્બચક્ખુઞાણચુતૂપપાતઞાણાનં અધિગતાકારં દસ્સેન્તો ‘‘**પઞ્ચઙ્ગિકે**’’તિઆદિના દ્વે ગાથા અભાસિ. તત્થ **પઞ્ચઙ્ગિકે સમાધિમ્હી**તિ અભિઞ્ઞાપાદકચતુત્થજ્ઝાનસમાધિમ્હિ. સો હિ પીતિફરણતા, સુખફરણતા, ચેતોફરણતા, આલોકફરણતા , પચ્ચવેક્ખણનિમિત્તન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતત્તા પઞ્ચઙ્ગિકો સમાધીતિ વુચ્ચતિ. **સન્તે**તિ પટિપક્ખવૂપસમેન અઙ્ગસન્તતાય ચ સન્તે. **એકોદિભાવિતે**તિ એકોદિભાવગતે, સુચિણ્ણે વસીભાવપ્પત્તેતિ અત્થો. **પટિપ્પસ્સદ્ધિલદ્ધમ્હી**તિ કિલેસાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિયા લદ્ધે. **દિબ્બચક્ખુ વિસુજ્ઝિ મે**તિ એવંવિધે સમાધિમ્હિ સમ્પાદિતે મય્હં દિબ્બચક્ખુઞાણં વિસુજ્ઝિ, એકાદસહિ ઉપક્કિલેસેહિ વિમુત્તિયા વિસુદ્ધં અહોસિ.

ચુતૂપપાતં જાનામીતિ સત્તાનં ચુતિઞ્ચ ઉપપત્તિઞ્ચ જાનામિ, જાનન્તો ચ ‘‘ઇમે સત્તા અમુમ્હા લોકમ્હા આગન્ત્વા ઇધૂપપન્ના, ઇમમ્હા ચ લોકા ગન્ત્વા અમુમ્હિ લોકે ઉપપજ્જિસ્સન્તી’’તિ સત્તાનં **આગતિં ગતિઞ્ચ** જાનામિ, જાનન્તો એવ ચ નેસં **ઇત્થભાવં** મનુસ્સભાવં તતો **અઞ્ઞથાભાવં** અઞ્ઞથાતિરચ્છાનભાવઞ્ચ ઉપપત્તિતો

પુરેતરમેવ જાનામિ. તયિદં સબ્બમ્પિ પઞ્ચઙ્ગિકે સમાધિમ્હિ સમ્પાદિતે એવાતિ દસ્સેન્તો આહ **"ઝાને પઞ્ચઙ્ગિકે ઠિતો"**તિ. તત્થ પઞ્ચઙ્ગિકે ઝાને ઠિતો પતિટ્ઠિતો હુત્વા એવં જાનામીતિ અત્થો.

એવં વિજ્જાત્તયં દસ્સેત્વા તપ્પસઙ્ગેન પુબ્બે દસ્સિતમ્પિ તતિયવિજ્જં સહ કિચ્ચનિપ્ફત્તિયા દસ્સેન્તો **"પરિચિણ્ણો મયા સત્થા"**તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **વજ્જીનં વેળુવગામે**તિ વજ્જિરટ્ઠસ્સ વેળુવગામે, વજ્જિરટ્ઠે યત્થ પચ્છિમવસ્સં ઉપગચ્છિ વેળુવગામે. **હેટ્ઠતો વેળુગુમ્બસ્મિ**ન્તિ તત્થ અઞ્ઞતરસ્સ વેળુગુમ્બસ્સ હેટ્ઠા. **નિબ્બાયિસ્સ**ન્તિ નિબ્બાયિસ્સામિ, અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિસ્સામીતિ અત્થો.

અનુરુદ્ધત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના

સમણસ્સ અહુ ચિન્તાતિઆદિકા આયસ્મતો પારાપરિયત્થેરસ્સ ગાથા. ઇમસ્સ વત્થુ હેટ્ઠા આગતમેવ. તા ચ ગાથા સત્થરિ ધરન્તે અત્તનો પુથુજ્જનકાલે મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં નિગ્ગણ્હનચિન્તાય પકાસનવસેન ભાસિતા. ઇમા પન અપરભાગે સત્થરિ પરિનિબ્બુતે અત્તનો ચ પરિનિબ્બાને ઉપટ્ઠિતે તદા આયતિઞ્ચ ભિક્ખૂનં ઉદ્ધમ્મપટિપત્તિયા પકાસનવસેન ભાસિતા. તત્થ –

૯૨૦.''સમણસ્સ અહુ ચિન્તા, પુપ્ફિતમ્હિ મહાવને;
એકગ્ગસ્સ નિસિન્નસ્સ, પવિવિત્તસ્સ ઝાયિનો''તિ. –

અયં ગાથા સઙ્ગીતિકારેહિ ઠપિતા. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયોવ. અયં પન સમ્બન્ધો – સત્થરિ અગ્ગસાવકેસુ એકચ્ચેસુ મહાથેરેસુ ચ પરિનિબ્બુતેસુ અતીતસત્થુકે પાવચને સુબ્બચેસુ સિક્ખાકામેસુ ભિક્ખૂસુ દુલ્લભેસુ, દુબ્બચેસુ મિચ્છાપટિપત્તિબહુલેસુ ભિક્ખૂસુ ચ જાતેસુ સુપુપ્ફિતે મહન્તે સાલવને નિસિન્નસ્સ પવિવિત્તસ્સ એકગ્ગસ્સ ઝાયનસીલસ્સ, સમિતપાપતાય **સમણસ્સ**, પારાપરિયત્થેરસ્સ પટિપત્તિં નિસ્સાય **ચિન્તા** વીમંસા અહોસીતિ ઇતરા –

૯૨૧.''અઞ્ઞથા લોકનાથમ્હિ, તિટ્ઠન્તે પુરિસુત્તમે;
ઇરિયં આસિ ભિક્ખૂનં, અઞ્ઞથા દાનિ દિસ્સતિ.

૯૨૨.''સીતવાતપરિત્તાણં, હિરિકોપીનછાદનં;
મત્તટ્ઠિયં અભુઞ્જિંસુ, સન્તુટ્ઠા ઇતરીતરે.

૯૨૩.''પણીતં યદિ વા લૂખં, અપ્પં વા યદિ વા બહું;
યાપનત્થં અભુઞ્જિંસુ, અગિદ્ધા નાધિમુચ્છિતા.

૯૨૪.''જીવિતાનં પરિક્ખારે, ભેસજ્જે અથ પચ્ચયે;
ન બાળ્હં ઉસ્સુકા આસું, યથા તે આસવક્ખયે.

૯૨૫.''અરઞ્ઞે રુક્ખમૂલેસુ, કન્દરાસુ ગુહાસુ ચ;

વિવેકમનુબ્રૂહન્તા, વિહંસુ તપ્પરાયણા.

૯૨૬.“નીચા નિવિટ્ઠા સુભરા, મુદૂ અથદ્ધમાનસા;
અબ્યાસેકા અમુખરા, અત્થચિન્તાવસાનુગા.

૯૨૭.“તતો પાસાદિકં આસિ, ગતં ભુત્તં નિસેવિતં;
સિનિદ્ધા તેલધારાવ, અહોસિ ઇરિયાપથો.

૯૨૮.“સબ્બાસવપરિક્ખીણા , મહાઝાયી મહાહિતા;
નિબ્બુતા દાનિ તે થેરા, પરિત્તા દાનિ તાદિસા.

૯૨૯.“કુસલાનઞ્ચ ધમ્માનં, પઞ્ઞાય ચ પરિક્ખયા;
સબ્બાકારવરૂપેતં, લુજ્જતે જિનસાસનં.

૯૩૦.“પાપકાનઞ્ચ ધમ્માનં, કિલેસાનઞ્ચ યો ઉતુ;
ઉપટ્ઠિતા વિવેકાય, યે ચ સદ્ધમ્મસેસકા.

૯૩૧.“તે કિલેસા પવડ્ઢન્તા, આવિસન્તિ બહું જનં;
કીળન્તિ મઞ્ઞે બાલેહિ, ઉમ્મત્તેહિવ રક્ખસા.

૯૩૨.“કિલેસેહાભિભૂતા તે, તેન તેન વિધાવિતા;
નરા કિલેસવત્થૂસુ, સસઙ્ગામેવ ઘોસિતે.

૯૩૩.“પરિચ્ચજિત્વા સદ્ધમ્મં, અઞ્ઞમઞ્ઞેહિ ભણ્ડરે;
દિટ્ઠિગતાનિ અન્વેન્તા, ઇદં સેય્યોતિ મઞ્ઞરે.

૯૩૪.“ધનઞ્ચ પુત્તં ભરિયઞ્ચ, છડ્ડયિત્વાન નિગ્ગતા;
કટચ્છુભિક્ખહેતૂપિ, અકિચ્છાનિ નિસેવરે.

૯૩૫.“ઉદરાવદેહકં ભુત્વા, સયન્તુત્તાનસેય્યકા;
કથા વડ્ઢેન્તિ પટિબુદ્ધા, યા કથા સત્થુગરહિતા.

૯૩૬.“સબ્બકારુકસિપ્પાનિ, ચિત્તિં કત્વાન સિક્ખરે;
અવૂપસન્તા અજ્ઝત્તં, સામઞ્ઞત્થોતિઅચ્છતિ.

૯૩૭.“મત્તિકં તેલચુણ્ણઞ્ચ, ઉદકાસનભોજનં;
ગિહીનં ઉપનામેન્તિ, આકઙ્ખન્તા બહુત્તરં.

૯૩૮.“દન્તપોનં કપિત્થઞ્ચ, પુપ્ફં ખાદનિયાનિ ચ;
પિણ્ડપાતે ચ સમ્પન્ને, અમ્બે આમલકાનિ ચ.

૯૩૯.“ભેસજ્જેસુ યથા વેજ્જા, કિચ્ચાકિચ્ચે યથા ગિહી;
ગણિકાવ વિભૂસાયં, ઇસ્સરે ખત્તિયા યથા.

૯૪૦.“નેકતિકા વઞ્ચનિકા, કૂટસક્ખી અપાટુકા;
બહૂહિ પરિકપ્પેહિ, આમિસં પરિભુઞ્જરે.

૯૪૧.“લેસકપ્પે પરિયાયે, પરિકપ્પેનુધાવિતા;
જીવિકત્થા ઉપાયેન, સઙ્કડ્ઢન્તિ બહું ધનં.

૯૪૨.“ઉપટ્ઠાપેન્તિ પરિસં, કમ્મતો નો ચ ધમ્મતો;
ધમ્મં પરેસં દેસેન્તિ, લાભતો નો ચ અત્થતો.

૯૪૩.“સઙ્ઘલાભસ્સ ભણ્ડન્તિ, સઙ્ઘતો પરિબાહિરા;
પરલાભોપજીવન્તા, અહિરીકા ન લજ્જરે.

૯૪૪.“નાનુયુત્તા તથા એકે, મુણ્ડા સઙ્ઘાટિપારુતા;
સમ્ભાવનંયેવિચ્છન્તિ, લાભસક્કારમુચ્છિતા.

૯૪૫.“એવં નાનપ્પયાતમ્હિ, ન દાનિ સુકરં તથા;
અફુસિતં વા ફુસિતું, ફુસિતં વાનુરક્ખિતું.

૯૪૬.“યથા કણ્ટકટ્ઠાનમ્હિ, ચરેય્ય અનુપાહનો;
સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાન, એવં ગામે મુની ચરે.

૯૪૭.“સરિત્વા પુબ્બકે યોગી, તેસં વત્તમનુસ્સરં;
કિઞ્ચાપિ પચ્છિમો કાલો, ફુસેય્ય અમતં પદં.

૯૪૮.“ઇદં વત્વા સાલવને, સમણો ભાવિતિન્દ્રિયો;
બ્રાહ્મણો પરિનિબ્બાયી, ઇસિ ખીણપુનબ્ભવો”તિ. –

ઇમા ગાથા થેરેનેવ ભાસિતા.

તત્થ **ઇરિયં આસિ ભિક્ખૂનન્**તિ પુરિસુત્તમે **લોકનાથમ્હિ** સમ્માસમ્બુદ્ધે **તિટ્ઠન્તે** ધરન્તે એતરહિ પટિપત્તિભાવતો. **અઞ્ઞથા** અઞ્ઞેન પકારેન ભિક્ખૂનં ઇરિયં ચરિતં અહોસિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપત્તિભાવતો. **અઞ્ઞથા દાનિ દિસ્સતી**તિ ઇદાનિ પન તતો અઞ્ઞથા ભિક્ખૂનં ઇરિયં દિસ્સતિ અયાથાવપટિપત્તિભાવતોતિ અધિપ્પાયો .

ઇદાનિ સત્થરિ ધરન્તે યેનાકારેન ભિક્ખૂનં પટિપત્તિ અહોસિ, તં તાવ દસ્સેતું “**સીતવાતપરિત્તાણ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **મત્તટ્ઠિયન્**તિ તં મત્તં પયોજનં. યાવદેવ સીતવાતપરિત્તાણં, યાવદેવ હિરીકોપીનપટિચ્છાદનં કત્વા ચીવરં પરિભુઞ્જિંસુ. કથં? **સન્તુટ્ઠા ઇતરીતરે** યસ્મિં તસ્મિં હીને પણીતે વા યથાલદ્ધે પચ્ચયે સન્તોસં આપન્ના.

પણીતન્તિ ઉળારં સપ્પિઆદિના સંસટ્ઠં, તદભાવેન **લૂખં. અપ્પન્તિ**, ચતુપઞ્ચાલોપમત્તમ્પિ. **બહું યાપનત્થં અભુઞ્જિંસૂ**તિ પણીતં બહું ભુઞ્જન્તાપિ યાપનમત્તમેવ આહારં ભુઞ્જિંસુ. તતો એવ **અગિદ્ધા** ગેધં અનાપન્ના. **નાધિમુચ્છિતા** ન અજ્ઝોસિતા અક્ખબ્ભઞ્જનં વિય સાકટિકા, વણલેપનં વિય વણિનો અભુઞ્જિંસુ.

જીવિતાનં પરિક્ખારે, ભેસજ્જે અથ પચ્ચયેપિ જીવિતાનં પવત્તિયા પરિક્ખારભૂતે ભેસજ્જસઙ્ખાતે પચ્ચયે ગિલાનપચ્ચયે. **યથા તે**તિ યથા તે પુરિમકા ભિક્ખૂ આસવક્ખયે **ઉસ્સુકા** યુત્તા આસું, તથા તે રોગાભિભૂતાપિ ગિલાનપચ્ચયે બાળ્હં અતિવિય **ઉસ્સુકા** નાહેસુન્તિ અત્થો.

તપ્પરાયણાતિ વિવેકપરાયણા વિવેકપોણા. એવં ચતૂહિ ગાથાહિ ચતુપચ્ચયસન્તોસં ભાવનાભિરતિઞ્ચ દસ્સેન્તેન તેસં અરિયવંસપટિપદા દસ્સિતા.

નીચાતિ "મયં પંસુકૂલિકા પિણ્ડપાતિકા"તિ અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનાનિ અકત્વા નીચવુત્તિનો, નિવાતવુત્તિનોતિ અત્થો. **નિવિટ્ઠા**તિ સાસને નિવિટ્ઠસદ્ધા. **સુભરા**તિ અપ્પિચ્છતાદિભાવેન સુપોસા. **મુદૂ**તિ વત્તપટિપત્તિયં સકલે ચ બ્રહ્મચરિયે મુદૂ, સુપરિકમ્મકતસુવણ્ણં વિય વિનિયોગક્ખમા. **મુદૂ**તિ વા અભાકુટિકા ઉત્તાનમુખા પુબ્બભાસિતમુખેન પટિસન્થારવુત્તિનો, સુતિત્થં વિય સુખાવહાતિ વુત્તં હોતિ. **અથદ્ધમાનસા**તિ અકથિનચિત્તા તેન સુબ્બચભાવમાહ. **અબ્યાસેકા**તિ સતિવિપ્પવાસાભાવતો કિલેસબ્યાસેકરહિતા, અન્તરન્તરા તણ્હાદિટ્ઠિમાનાદીહિ અવોકિણ્ણાતિ અત્થો. **અમુખરા**તિ ન મુખરા, ન મુખેન ખરા વચીપાગબ્ભિયરહિતાતિ વા અત્થો. **અત્થચિન્તાવસાનુગા**તિ હિતચિન્તાવસાનુગાહિતચિન્તાવસિકા, અત્તનો પરેસઞ્ચ હિતચિન્તમેવ અનુપરિવત્તનકા.

તતોતિ તસ્મા નીચવુત્તાદિહેતુ. **પાસાદિકન્તિ** પસાદજનિકં પટિપત્તિં પસ્સન્તાનં સુણન્તાનઞ્ચ પસાદાવહં. **ગતન્તિ** અભિક્કન્તપટિક્કન્તપરિવત્તનાદિગમનં. **ગતન્તિ** વા કાયવાચાપવત્તિ. **ભુત્તન્તિ** ચતુપચ્ચયપરિભોગો. **નિસેવિતન્તિ** ગોચરનિસેવનં. **સિનિદ્ધા તેલધારાવા**તિ યથા અનિવત્તિતા કુસલજનાભિસિઞ્ચિતા સવન્તી તેલધારા અવિચ્છિન્ના **સિનિદ્ધા** મટ્ઠા દસ્સનીયા પાસાદિકા હોતિ, એવં તેસં આકપ્પસમ્પન્નાનં ઇરિયાપથો અચ્છિદ્દો સણ્હો મટ્ઠો દસ્સનીયો પાસાદિકો અહોસિ.

મહાઝાયીતિ મહન્તેહિ ઝાનેહિ ઝાયનસીલા, મહન્તં વા નિબ્બાનં ઝાયન્તીતિ મહાઝાયી. તતો એવ **મહાહિતા**, મહન્તેહિ હિતેહિ સમન્નાગતાતિ અત્થો. **તે થેરા**તિ તે યથાવુત્તપ્પકારા પટિપત્તિપરાયણા થેરા ઇદાનિ પરિનિબ્બુતાતિ અત્થો. **પરિત્તા દાનિ તાદિસા**તિ ઇદાનિ પચ્છિમે કાલે તાદિસા તથારૂપા થેરા પરિત્તા અપ્પકા કતિપયા એવાતિ વુત્તં હોતિ.

કુસલાનઞ્ચ ધમ્માનન્તિ વિવટ્ટસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતાનં વિમોક્ખસમ્ભારાનં અનવજ્જધમ્માનં. **પઞ્ઞાય ચા**તિ તથારૂપાય પઞ્ઞાય ચ. **પરિક્ખયા**તિ અભાવતો અનુપ્પત્તિતો. કામઞ્ચેત્થ પઞ્ઞાપિ સિયા અનવજ્જધમ્મા, બહુકારભાવદસ્સનત્થં પનસ્સા વિસું ગહણં યથા પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારાતિ. **સબ્બાકારવરૂપેતન્તિ** આદિકલ્યાણતાદીહિ સબ્બેહિ આકારવરેહિ પકારવિસેસેહિ ઉપેતં યુત્તં જિનસ્સ ભગવતો સાસનં લુજ્જતિ વિનસ્સતીતિ અત્થો.

પાપકાનઞ્ચ ધમ્માનં, કિલેસાનઞ્ચ યો ઉતૂતિ કાયદુચ્ચરિતાદીનં પાપધમ્માનં લોભાદીનઞ્ચ કિલેસાનં યો ઉતુ યો કાલો, સો અયં વત્તતીતિ વચનસેસો. **ઉપટ્ઠિતા વિવેકાય, યે ચ સદ્ધમ્મસેસકા**તિ યે પન એવરૂપે કાલે કાયચિત્તઉપધિવિવેકત્થાય ઉપટ્ઠિતા આરદ્ધવીરિયા, તે ચ સેસપટિપત્તિસદ્ધમ્મકા હોન્તિ. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો –

સુવિસુદ્ધસીલાચારાપિ સમાના ઇદાનિ એકચ્ચે ભિક્ખૂ ઇરિયાપથસણ્ઠાપનં, સમથવિપસ્સનાભાવનાવિધાનં, મહાપલિબોધૂપચ્છેદો, ખુદ્દકપલિબોધૂપચ્છેદોતિ એવમાદિપુબ્બકિચ્ચં સમ્પાદેત્વા ભાવનમનુયુઞ્જન્તિ. તે સેસપટિપત્તિસદ્ધમ્મકા, પટિપત્તિં મત્થકં પાપેતું ન સક્કોન્તીતિ.

તે કિલેસા પવડ્ઢન્તાતિ યે ભગવતો ઓરસપુત્તેહિ ચ તદા પરિક્ખયં પરિયાદાનં ગમિતા કિલેસા, તે એતરહિ લદ્ધોકાસા ભિક્ખૂસુ વુદ્ધિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જન્તા. **આવિસન્તિ બહું જન**ન્તિ કલ્યાણમિત્તરહિતં અયોનિસોમનસિકારબહુલં અન્ધબાલજનં અભિભવિત્વા અવસં કરોન્તા આવિસન્તિ સન્તાનં અનુપવિસન્તિ. એવંભૂતા ચ તે **કીળન્તિ મઞ્ઞે બાલેહિ, ઉમ્મત્તેહિવ રક્ખસા**, યથા નામ કેળિસીલા રક્ખસા ભિસક્કરહિતે ઉમ્મત્તે આવિસિત્વા તે અનયબ્યસનં આપાદેન્તા તેહિ કીળન્તિ, એવં તે કિલેસા સમ્માસમ્બુદ્ધભિસક્કરહિતે અન્ધબાલે ભિક્ખૂ આવિસિત્વા તેસં દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદં અનત્થં ઉપ્પાદેન્તા તેહિ સદ્ધિં કીળન્તિ મઞ્ઞે, કીળન્તા વિય હોન્તીતિ અત્થો.

તેન તેનાતિ તેન તેન આરમ્મણભાગેન. **વિધાવિતા**તિ વિરૂપં ધાવિતા અસારુપ્પવસેન પટિપજ્જન્તા. **કિલેસવત્થૂસૂ**તિ પઠમં ઉપ્પન્નં કિલેસા પચ્છા ઉપ્પજ્જનકાનં કારણભાવતો કિલેસાવ કિલેસવત્થૂનિ, તેસુ કિલેસવત્થૂસુ સમૂહિતેસુ. **સસઙ્ગામેવ ઘોસિતે**તિ હિરઞ્ઞસુવણ્ણમણિમુત્તાદિકં ધનં વિપ્પકિરિત્વા ''યં યં હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિ યસ્સ યસ્સ હત્થગતં, તં તં તસ્સ તસ્સેવ હોતૂ''તિ એવં કામઘોસના સસઙ્ગામઘોસના નામ. તત્થાયમત્થો – કિલેસવત્થૂસુ ''યો યો કિલેસો યં યં સત્તં ગણ્હાતિ અભિભવતિ, સો સો તસ્સ તસ્સ હોતૂ''તિ કિલેસસેનાપતિના મારેન સસઙ્ગામે ઘોસિતે વિય. તેહિ તેહિ કિલેસેહિ અભિભૂતા તે બાલપુથુજ્જના તેન તેન આરમ્મણભાગેન વિધાવિતા વોસિતાતિ.

તે એવં વિધાવિતા કિં કરોન્તીતિ આહ ''**પરિચ્ચજિત્વા સદ્ધમ્મં, અઞ્ઞમઞ્ઞેહિ ભણ્ડરે**''તિ. તસ્સત્થો – પટિપત્તિસદ્ધમ્મં છડ્ડેત્વા આમિસકિઞ્ચક્ખહેતુ **અઞ્ઞમઞ્ઞેહિ ભણ્ડરે** કલહં કરોન્તીતિ. **દિટ્ઠિગતાની**તિ ''વિઞ્ઞાણમત્તમેવ અત્થિ, નત્થેવ રૂપધમ્મા''તિ, ''યથા પુગ્ગલો નામ પરમત્થતો નત્થિ, એવં સભાવધમ્માપિ પરમત્થતો નત્થિ, વોહારમત્તમેવા''તિ ચ એવમાદીનિ દિટ્ઠિગતાનિ મિચ્છાગાહે **અન્વેન્તા** અનુગચ્છન્તા **ઇદં સેય્યો** ઇદમેવ સેટ્ઠં, અઞ્ઞં મિચ્છાતિ મઞ્ઞન્તિ.

નિગ્ગતાતિ ગેહતો નિક્ખન્તા. **કટચ્છુભિક્ખહેતૂપી**તિ કટચ્છુમત્તભિક્ખાનિમિત્તમ્પિ. તં દદન્તસ્સ ગહટ્ઠસ્સ અનનુલોમિકસંસગ્ગવસેન **અકિચ્ચાનિ** પબ્બજિતેન અકત્તબ્બાનિ કમ્માનિ **નિસેવરે** કરોન્તિ.

ઉદરાવદેહકં ભુત્વાતિ ''ઊનૂદરો મિતાહારો''તિ (થેરગા॰ ૯૮૨; મિ॰ પ॰ ૬.૫.૧૦) વુત્તવચનં અચિન્તેત્વા ઉદરપૂરં ભુઞ્જિત્વા. **સયન્તુત્તાનસેય્યકા**તિ ''દક્ખિણેન પસ્સેન સીહસેય્યં કપ્પેતિ પાદે પાદં અચ્ચાધાય સતો સમ્પજાનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૯; વિભ॰ ૫૧૯) વુત્તવિધાનં અનનુસ્સરિત્વા ઉત્તાનસેય્યકા સયન્તિ. **યા કથા સત્થુગરહિતા**તિ રાજકથાદિતિરચ્છાનકથં સન્ધાય વદતિ.

સબ્બકારુકસિપ્પાનીતિ સબ્બેહિ વેસ્સાદીહિ કારુકેહિ કત્તબ્બાનિ ભત્તતાલવણ્ટકરણાદીનિ હત્થસિપ્પાનિ. **ચિત્તિં કત્વાના**તિ સક્કચ્ચં સાદરં કત્વા. **અવૂપસન્તા અજ્ઝત્ત**ન્તિ કિલેસવૂપસમાભાવતો ગદ્દુહનમત્તમ્પિ સમાધાનાભાવતો ચ અજ્ઝત્તં અવૂપસન્તા, અવૂપસન્તચિત્તાતિ અત્થો. **સામઞ્ઞત્થો**તિ સમણધમ્મો.

અતિઅચ્છતીતિ તેસં આજીવકિચ્ચપસુતતાય એકદેસમ્પિ અકુસનતો વિસુંયેવ નિસીદતિ, અનલ્લીયતીતિ વુત્તં હોતિ.

મત્તિકન્તિ પાકતિકં વા પઞ્ચવણ્ણં વા ગિહીનં વિનિયોગક્ખમં મત્તિકં. **તેલચુણ્ણઞ્ચા**તિ પાકતિકં, અભિસઙ્ખતં વા તેલઞ્ચ ચુણ્ણઞ્ચ. **ઉદકાસનભોજન**ન્તિ ઉદકઞ્ચ આસનઞ્ચ ભોજનઞ્ચ. **આકઙ્ખન્તા બહુત્તર**ન્તિ બહું પિણ્ડપાતાદિઉત્તરુત્તરં આકઙ્ખન્તા ''અમ્હેહિ મત્તિકાદીસુ દિન્નેસુ મનુસ્સા દળ્હભત્તિકા હુત્વા બહું ઉત્તરુત્તરં ચતુપચ્ચયજાતં દસ્સન્તી''તિ અધિપ્પાયેન ગિહીનં ઉપનામેન્તીતિ અત્થો.

દન્તે પુનન્તિ સોધેન્તિ એતેનાતિ **દન્તપોનં**, દન્તકટ્ઠં. **કપિત્થ**ન્તિ કપિત્થફલં. **પુપ્ફ**ન્તિ સુમનચમ્પકાદિપુપ્ફં. **ખાદનીયાની**તિ અટ્ઠારસવિધેપિ ખજ્જકવિસેસે. **પિણ્ડપાતે ચ સમ્પન્ને**તિ વણ્ણાદિસમ્પયુત્તે ઓદનવિસેસે. "**અમ્બે આમલકાનિ ચા**"તિ **ચ**-સદ્દેન માતુલુઙ્ગતાલનાળિકેરાદિફલાનિ અવુત્તાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. સબ્બત્થ ગિહીનં ઉપનામેન્તિ આકઙ્ખન્તા બહુત્તરન્તિ યોજના.

ભેસજ્જેસુ યથા વેજ્જાતિ ગિહીનં ભેસજ્જપ્પયોગેસુ યથા વેજ્જા, તથા ભિક્ખૂ પટિપજ્જન્તીતિ અધિપ્પાયો. **કિચ્ચાકિચ્ચે યથા ગિહી**તિ ગહટ્ઠાનં ખુદ્દકે ચેવ મહન્તે ચ કિચ્ચે કત્તબ્બે ગિહી વિય. **ગણિકાવ વિભૂસાય**ન્તિ અત્તનો સરીરસ્સ વિભૂસને રૂપૂપજીવિનિયો વિય. **ઇસ્સરે ખત્તિયા યથા**તિ ઇસ્સરે ઇસ્સરિયપવત્તને યથા ખત્તિયા, એવં કુલપતી હુત્વા વત્તન્તીતિ અત્થો.

નેકતિકાતિ નિકતિયં નિયુત્તા, અમણિંયેવ મણિં, અસુવણ્ણંયેવ સુવણ્ણં કત્વા પટિરૂપસાચિયોગનિરતા. **વઞ્ચનિકા**તિ કૂટમાનાદીહિ વિપ્પલમ્ભકા. **કૂટસક્ખી**તિ અયાથાવસક્ખિનો. **અપાટુકા**તિ વામકા, અસંયતવુત્તીતિ અત્થો. **બહૂહિ પરિકપ્પેહી**તિ યથાવુત્તેહિ અઞ્ઞેહિ ચ બહૂહિ મિચ્છાજીવપ્પકારેહિ.

લેસકપ્પેતિ કપ્પિયલેસે કપ્પિયપટિરૂપે. **પરિયાયે**તિ, પચ્ચયેસુ પરિયાયસ્સ યોગે. **પરિકપ્પે**તિ વડ્ઢિઆદિવિકપ્પને, સબ્બત્થ વિસયે ભુમ્મં. **અનુધાવિતા**તિ મહિચ્છતાદીહિ પાપધમ્મેહિ અનુધાવિતા વોસિતા. **જીવિકત્થા** જીવિકપ્પયોજના આજીવહેતુકા. **ઉપાયેના**તિ પરિકથાદિના ઉપાયેન પચ્ચયુપ્પાદનનયેન. **સઙ્કડ્ઢન્તી**તિ સંહરન્તિ.

ઉપટ્ઠાપેન્તિ પરિસન્તિ પરિસાય અત્તાનં ઉપટ્ઠપેન્તિ, યથા પરિસા અત્તાનં ઉપટ્ઠપેન્તિ, એવં પરિસં સઙ્ગણ્હન્તીતિ અત્થો. **કમ્મતો**તિ કમ્મહેતુ. તે હિ અત્તનો કત્તબ્બવેય્યાવચ્ચનિમિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તિ. **નો ચ ધમ્મતો**તિ ધમ્મનિમિત્તં નો ચ ઉપટ્ઠપેન્તિ. યો સત્થારા ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતાય પરિસાય સઙ્ગહો અનુઞ્ઞાતો, તેન ન સઙ્ગણ્હન્તીતિ અત્થો. **લાભતો**તિ લાભહેતુ, ''અય્યો બહુસ્સુતો, ભાણકો, 'ધમ્મકથિકો'તિ એવં સમ્ભાવેન્તો મહાજનો મય્હં લાભસક્કારે ઉપનયિસ્સતી''તિ ઇચ્છાચારે ઠત્વા લાભનિમિત્તં પરેસં ધમ્મં દેસેન્તિ. **નો ચ અત્થતો**તિ યો સો વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા સદ્ધમ્મં કથેન્તેન પત્તબ્બો અત્થો, ન તંદિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદહિતનિમિત્તં ધમ્મં દેસેન્તીતિ અત્થો.

સઙ્ઘલાભસ્સ ભણ્ડન્તીતિ સઙ્ઘલાભહેતુ ભણ્ડન્તિ ''મય્હં પાપુણાતિ, ન તુય્હ''ન્તિઆદિના કલહં કરોન્તિ. **સઙ્ઘતો પરિબાહિરા**તિ, અરિયસઙ્ઘતો બહિભૂતા અરિયસઙ્ઘે તદભાવતો. **પરલાભોપજીવન્તા**તિ સાસને લાભસ્સ અન્ધબાલપુથુજ્જનેહિ પરે સીલાદિગુણસમ્પન્ને સેક્ખે ઉદ્દિસ્સ ઉપ્પન્નત્તા તં પરલાભં, પરતો વા દાયકતો

લદ્ધબ્બલાભં ઉપજીવન્તા ભણ્ડનકારકા ભિક્ખૂ પાપજિગુચ્છાય અભાવતો **અહિરિકા** સમાના ચ ‘‘મયં પરલાભં ભુઞ્જામ, પરપટિબદ્ધજીવિકા’’તિપિ **ન લજ્જરે** ન હિરીયન્તિ.

નાનુયુત્તાતિ સમણકરણેહિ ધમ્મેહિ અનનુયુત્તા. **તથા**તિ યથા પુબ્બે વુત્તા બન્ધનકારકાદયો, તથા. **એકે**તિ એકચ્ચે. **મુણ્ડા સઙ્ઘાટિપારુતા**તિ કેવલં મુણ્ડિતકેસતાય મુણ્ડા પિલોતિકખણ્ડેહિ સઙ્ઘટિતટ્ઠેન ‘‘સઙ્ઘાટી’’તિ લદ્ધનામેન ચીવરેન પારુતસરીરા. **સમ્ભાવનંયેવિચ્છન્તિ, લાભસક્કારમુચ્છિતા**તિ લાભસક્કારાસાય મુચ્છિતા અજ્ઝોસિતા હુત્વા, ‘‘પેસલો ધુતવાદો બહુસ્સુતો’’તિ વા મધુરવચનમનુયુત્તા ‘‘અરિયો’’તિ ચ કેવલં **સમ્ભાવનં** બહુમાનંયેવ ઇચ્છન્તિ એસન્તિ, ન તન્નિમિત્તે ગુણેતિ અત્થો.

એવન્તિ ‘‘કુસલાનઞ્ચ ધમ્માનં પઞ્ઞાય ચ પરિક્ખયા’’તિ વુત્તનયેન. **નાનપ્પયાતમ્હી**તિ નાનપ્પકારે ભેદનધમ્મે પયાતે સમકતે, નાનપ્પકારેન વા સંકિલેસધમ્મે પયાતું પવત્તિતું આરદ્ધે. **ન દાનિ સુકરં તથા**તિ ઇદાનિ ઇમસ્મિં દુલ્લભકલ્યાણમિત્તે દુલ્લભસપ્પાયસદ્ધમ્મસ્સવને ચ કાલે યથા સત્થરિ ધરન્તે **અફુસિતં** અફુટ્ઠં, અનધિગતં ઝાનવિપસ્સનં **ફુસિતું અધિગન્તું, ફુસિતં વા** હાનભાગિયં ઠિતિભાગિયમેવ વા અહુત્વા યથા વિસેસભાગિયં હોતિ, તથા **અનુરક્ખિતું** પાલેતું સુકરં, તથા ન સુકરં, તથા સમ્પાદેતું ન સક્કાતિ અત્થો.

ઇદાનિ અત્તનો પરિનિબ્બાનકાલસ્સ આસન્નત્તા સંખિત્તેન ઓવાદેન સબ્રહ્મચારિં ઓવદન્તો ‘‘**યથા કણ્ટકટ્ઠાનમ્હી**’’તિઆદિમાહ. તસ્સત્થો – યથા પુરિસો કેનચિદેવ પયોજનેન કણ્ટકનિચિતે પદેસે અનુપાહનો વિચરન્તો ‘‘મા મં કણ્ટકો વિજ્ઝી’’તિ સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાવ વિચરતિ, એવં કિલેસકણ્ટકનિચિતે ગોચરગામે પયોજનેન ચરન્તો મુનિ સતિં ઉપટ્ઠપેત્વાન સતિસમ્પજઞ્ઞયુત્તો અપ્પમત્તોવ ચરેય્ય કમ્મટ્ઠાનં અવિજહન્તોતિ વુત્તં હોતિ.

સરિત્વા પુબ્બકે યોગી, તેસં વત્તમનુસ્સરન્તિ પુરિમકે યોગે ભાવનાય યુત્તતાય યોગી આરદ્ધવિપસ્સકે સરિત્વા તેસં વત્તં આગમાનુસારેન સમ્માપટિપત્તિભાવનાવિધિં અનુસ્સરન્તો ધુરનિક્ખેપં અકત્વા યથાપટિપજ્જન્તો. **કિઞ્ચાપિ પચ્છિમો કાલો**તિ યદિપાયં અતીતસત્થુકો ચરિમો કાલો, તથાપિ યથાધમ્મમેવ પટિપજ્જન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેન્તો **ફુસેય્ય અમતં પદં** નિબ્બાનં અધિગચ્છેય્ય.

ઇદં વત્વાતિ, યથાદસ્સિતં સંકિલેસવોદાનેસુ ઇમં પટિપત્તિવિધિં કથેત્વા. અયઞ્ચ ઓસાનગાથા સઙ્ગીતિકારેહિ થેરસ્સ પરિનિબ્બાનં પકાસેતું વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વીસતિનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૭. તિંસનિપાતો

૧. કુસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના

તિંસનિપાતે **પાસાદિકે બહૂ દિસ્વા**તિઆદિકા આયસ્મતો કુસ્સત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે એકસ્સ મણ્ડલિકરઞ્ઞો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **કુસ્સો**તિ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો ખત્તિયકુમારેહિ સિક્ખિતબ્બસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો. ઉપનિસ્સયસમ્પન્નત્તા કામેસુ અલગ્ગચિત્તો અઞ્ઞતરસ્સ મહાથેરસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપાદકં વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. અથેકદિવસં પણ્ડરગોત્તો નામ એકો તાપસો તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા નિસિન્નો સમ્બહુલે ભિક્ખૂ સીલાચારસમ્પન્ને સુસંવુતિન્દ્રિયે ભાવિતકાયે ભાવિતચિત્તે દિસ્વા પસન્નચિત્તો ‘‘સાધુ વતાયં પટિપત્તિ લોકે ચિરં તિટ્ઠેય્યા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘કથં નુ ખો, ભન્તે, અનાગતમદ્ધાનં ભિક્ખૂનં પટિપત્તિ ભવિસ્સતી’’તિ થેરં પુચ્છિ. તમત્થં દસ્સેન્તો સઙ્ગીતિકારા –

૯૪૯.‘‘પાસાદિકે બહૂ દિસ્વા, ભાવિતત્તે સુસંવુતે;
ઇસિ પણ્ડરસગોત્તો, અપુચ્છિ કુસ્સસવ્હય’’ન્તિ. – ગાથં આદિતો ઠપેસું;

તત્થ **પાસાદિકે**તિ અત્તનો પટિપત્તિયા પસાદારહે. **બહૂ**તિ સમ્બહુલે. **ભાવિતત્તે**તિ સમથવિપસ્સનાભાવનાહિ ભાવિતચિત્તે. **સુસંવુતે**તિ સુટ્ઠુ સંવુતિન્દ્રિયે. **ઇસી**તિ તાપસો. **પણ્ડરસગોત્તો**તિ પણ્ડરસ્સ નામ ઇસિનો વંસે જાતત્તા તેન સમાનગોત્તો. **કુસ્સસવ્હય**ન્તિ કુસ્સસદ્દેન અવ્હાતબ્બં, કુસ્સનામકન્તિ અત્થો.

૯૫૦.‘‘કિં છન્દા કિમધિપ્પાયા, કિમાકપ્પા ભવિસ્સરે;
અનાગતમ્હિ કાલમ્હિ, તં મે અક્ખાહિ પુચ્છિતો’’તિ. –

અયં તસ્સ ઇસિનો પુચ્છાગાથા.

તત્થ **કિં છન્દા**તિ ઇમસ્મિં સાસને અનાગતે ભિક્ખૂ કીદિસચ્છન્દા કીદિસાધિમુત્તિકા, કિં હીનાધિમુત્તિકા, ઉદાહુ પણીતાધિમુત્તિકાતિ અત્થો. **કિમધિપ્પાયા**તિ કીદિસાધિપ્પાયા કીદિસજ્ઝાસયા, કિં સંકિલેસજ્ઝાસયા, ઉદાહુ વોદાનજ્ઝાસયાતિ અત્થો. અથ વા **છન્દા** નામ કત્તુકમ્યતા, તસ્મા કીદિસી તેસં કત્તુકમ્યતાતિ અત્થો. **અધિપ્પાયો** અજ્ઝાસયોયેવ. **કિમાકપ્પા**તિ કીદિસાકપ્પા. આકપ્પાતિ ચ વેસગહણાદિવારિત્તચારિત્તવન્તોતિ અત્થો. **ભવિસ્સરે**તિ ભવિસ્સન્તિ. **તં મે**તિ તં અનાગતે ભિક્ખૂનં છન્દાધિપ્પાયાકપ્પભેદં પુચ્છિતો મય્હં **અક્ખાહિ** કથેહીતિ થેરં અજ્ઝેસતિ. તસ્સ થેરો તમત્થં આચિક્ખન્તો સક્કચ્ચસવને તાવ નિયોજેતું –

૯૫૧.‘‘સુણોહિ વચનં મય્હં, ઇસિ પણ્ડરસવ્હય;
સક્કચ્ચં ઉપધારેહિ, આચિક્ખિસ્સામ્યનાગત’’ન્તિ. – ગાથમાહ;

તસ્સત્થો – ભો પણ્ડરનામ ઇસિ, યં ત્વં મં પુચ્છસિ, તં તે અનાગતં આચિક્ખિસ્સામિ, આચિક્ખતો પન મમ વચનં સુણાહિ અનાગતત્થદીપનતો સંવેગાવહતો ચ સક્કચ્ચં ઉપધારેહીતિ.

અથ થેરો અનાગતંસઞાણેન ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ ભાવિનિં પવત્તિં યથાભૂતં દિસ્વા તસ્સ આચિક્ખન્તો –

૯૫૨.“કોધના ઉપનાહી ચ, મક્ખી થમ્ભી સઠા બહૂ;
ઇસ્સુકી નાનાવાદા ચ, ભવિસ્સન્તિ અનાગતે.

૯૫૩.“અઞ્ઞાતમાનિનો ધમ્મે, ગમ્ભીરે તીરગોચરા;
લહુકા અગરૂ ધમ્મે, અઞ્ઞમઞ્ઞમગારવા.

૯૫૪.“બહૂ આદીનવા લોકે, ઉપ્પજ્જિસ્સન્ત્યનાગતે;
સુદેસિતં ઇમં ધમ્મં, કિલેસિસ્સન્તિ દુમ્મતી.

૯૫૫.“ગુણહીનાપિ સઙ્ઘમ્હિ, વોહરન્તા વિસારદા;
બલવન્તો ભવિસ્સન્તિ, મુખરા અસ્સુતાવિનો.

૯૫૬.“ગુણવન્તોપિ સઙ્ઘમ્હિ, વોહરન્તા યથાત્થતો;
દુબ્બલા તે ભવિસ્સન્તિ, હિરીમના અનત્થિકા.

૯૫૭.“રજતં જાતરૂપઞ્ચ, ખેત્તં વત્થુમજેળકં.
દાસિદાસઞ્ચ દુમ્મેધા, સાદિયિસ્સન્ત્યનાગતે.

૯૫૮.“ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનો બાલા, સીલેસુ અસમાહિતા;
ઉન્નળા વિચરિસ્સન્તિ, કલહાભિરતા મગા.

૯૫૯.“ઉદ્ધતા ચ ભવિસ્સન્તિ, નીલચીવરપારુતા;
કુહા થદ્ધા લપા સિઙ્ગી, ચરિસ્સન્ત્યરિયા વિય.

૯૬૦.“તેલસણ્ઠેહિ કેસેહિ, ચપલા અઞ્જનક્ખિકા;
રથિયાય ગમિસ્સન્તિ, દન્તવણ્ણિકપારુતા.

૯૬૧.“અજેગુચ્છં વિમુત્તેહિ, સુરત્તં અરહદ્ધજં;
જિગુચ્છિસ્સન્તિ કાસાવં, ઓદાતેસુ સમુચ્છિતા.

૯૬૨.“લાભકામા ભવિસ્સન્તિ, કુસીતા હીનવીરિયા;
કિચ્છન્તા વનપત્થાનિ, ગામન્તેસુ વસિસ્સરે.

૯૬૩.“યે યે લાભં લભિસ્સન્તિ, મિચ્છાજીવરતા સદા;
તે તેવ અનુસિક્ખન્તા, ભજિસ્સન્તિ અસંયતા.

૯૬૪.“યે યે અલાભિનો લાભં, ન તે પુજ્જા ભવિસ્સરે;
સુપેસલેપિ તે ધીરે, સેવિસ્સન્તિ ન તે તદા.

૯૬૫.“મિલક્ખુરજનં રત્તં, ગરહન્તા સકં ધજં;
તિત્થિયાનં ધજં કેચિ, ધારિસ્સન્ત્યવદાતકં.

૯૬૬.“અગારવો ચ કાસાવે, તદા તેસં ભવિસ્સતિ;
પટિસઙ્ખા ચ કાસાવે, ભિક્ખૂનં ન ભવિસ્સતિ.

૯૬૭.“અભિભૂતસ્સ દુક્ખેન, સલ્લવિદ્ધસ્સ રુપ્પતો;
પટિસઙ્ખા મહાઘોરા, નાગસ્સાસિ અચિન્તિયા.

૯૬૮.“છદ્દન્તો હિ તદા દિસ્વા, સુરત્તં અરહદ્ધજં;
તાવદેવભણી ગાથા, ગજો અત્થોપસંહિતા.

૯૬૯.“અનિક્કસાવો કાસાવં, યો વત્થં પરિધસ્સતિ;
અપેતો દમસચ્ચેન, ન સો કાસાવમરહતિ.

૯૭૦.“યો ચ વન્તકસાવસ્સ, સીલેસુ સુસમાહિતો;
ઉપેતો દમસચ્ચેન, સ વે કાસાવમરહતિ.

૯૭૧.“વિપન્નસીલો દુમ્મેધો, પાકટો કામકારિયો;
વિબ્ભન્તચિત્તો નિસ્સુક્કો, ન સો કાસાવમરહતિ.

૯૭૨.“યો ચ સીલેન સમ્પન્નો, વીતરાગો સમાહિતો;
ઓદાતમનસઙ્કપ્પો, સ વે કાસાવમરહતિ.

૯૭૩.“ઉદ્ધતો ઉન્નળો બાલો, સીલં યસ્સ ન વિજ્જતિ;
ઓદાતકં અરહતિ, કાસાવં કિં કરિસ્સતિ.

૯૭૪.“ભિક્ખૂ ચ ભિક્ખુનિયો ચ, દુટ્ઠચિત્તા અનાદરા;
તાદીનં મેત્તચિત્તાનં, નિગ્ગણ્હિસ્સન્ત્યનાગતે.

૯૭૫.“સિક્ખાપેન્તાપિ થેરેહિ, બાલા ચીવરધારણં;
ન સુણિસ્સન્તિ દુમ્મેધા, પાકટા કામકારિયા.

૯૭૬.“તે તથા સિક્ખિતા બાલા, અઞ્ઞમઞ્ઞં અગારવા;
નાદિયિસ્સન્તુપજ્ઝાયે, ખળુઙ્કો વિય સારથિં.

૯૭૭.“એવં અનાગતદ્ધાનં, પટિપત્તિ ભવિસ્સતિ;
ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ, પત્તે કાલમ્હિ પચ્છિમે.

૯૭૮.“પુરા આગચ્છતે એતં, અનાગતં મહબ્ભયં;

સુબ્બચા હોથ સખિલા, અઞ્ઞમઞ્ઞં સગારવા.

૯૭૯.‘‘મેત્તચિત્તા કારુણિકા, હોથ સીલેસુ સંવુતા;
આરદ્ધવીરિયા પહિતત્તા, નિચ્ચં દળ્હપરક્કમા.

૯૮૦.‘‘પમાદં ભયતો દિસ્વા, અપ્પમાદઞ્ચ ખેમતો;
ભાવેથટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, ફુસન્તા અમતં પદ’’ન્તિ. – ઇમા ગાથા અભાસિ;

તત્થ **કોધના**તિ કુજ્ઝનસીલા. **ભવિસ્સન્તિ અનાગતે**તિ સમ્બન્ધો. કિં થેરસ્સ કાલે તથા નાહેસુન્તિ? ન નાહેસું. તદા પન કલ્યાણમિત્તબહુલતાય ઓવાદકેસુ વિઞ્ઞાપકેસુ સબ્રહ્મચારીસુ બહૂસુ વિજ્જમાનેસુ કિલેસેસુ બલવન્તેસુ પટિસઙ્ખાનબહુલતાય ચ યેભુય્યેન ભિક્ખૂ અક્કોધના અહેસું, આયતિં તબ્બિપરિયાયે અતિકોધના ભવિસ્સન્તિ, તસ્મા ‘‘અનાગતે’’તિ વુત્તં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. **ઉપનાહી**તિ આઘાતવત્થૂસુ આઘાતસ્સ ઉપનય્હનસીલા ઉપનાહસમ્ભવતો વા ઉપનાહી. તત્થ પુરિમકાલિકો બ્યાપાદો કોધો, અપરકાલિકો ઉપનાહો. સકિં પવત્તો વા દોસો કોધો, અનેકક્ખત્તું પવત્તો ઉપનાહો. પરેસં વિજ્જમાને ગુણે મક્ખન્તિ પુઞ્છન્તિ, તેસં વા ઉદકપુઞ્છનિયા વિય ઉદકસ્સ મક્ખો મક્ખનં પુઞ્છનં એતેસં અત્થીતિ **મક્ખી**. અતિમાનલક્ખણો થમ્ભો એતેસં અત્થીતિ **થમ્ભી**. **સઠા**તિ અસન્તગુણવિભાવનલક્ખણેન સાઠેય્યેન સમન્નાગતા. **ઇસ્સુકી**તિ પરસમ્પત્તિખિય્યનલક્ખણાય ઇસ્સાય સમન્નાગતા. **નાનાવાદા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિરુદ્ધવાદા વિરુદ્ધદિટ્ઠિકા, કલહકારકા ચાતિ અત્થો.

અઞ્ઞાતમાનિનો ધમ્મે, **ગમ્ભીરે તીરગોચરા**તિ ગમ્ભીરે દુરોભાસે સદ્ધમ્મે અઞ્ઞાતે એવ ‘‘ઞાતોતિ, દિટ્ઠો’’તિ એવં માનિનો, તતો એવ તસ્સ ઓરભાગે પવત્તિતાય ઓરિમતીરગોચરા. **લહુકા**તિ લહુસભાવા ચપલા. **અગરૂ ધમ્મે**તિ સદ્ધમ્મે ગારવરહિતા. **અઞ્ઞમઞ્ઞમગારવા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં અપ્પતિસ્સા, સત્થે સબ્રહ્મચારીસુ ચ ગરુગારવવિરહિતા. **બહૂ આદીનવા**તિ વુત્તપ્પકારા, વક્ખમાના ચ બહૂ અનેકદોસા અન્તરાયા . **લોકે**તિ સત્તલોકે. **ઉપ્પજ્જિસ્સન્ત્યનાગતે**તિ અનાગતે પાતુ ભવિસ્સન્તિ. **સુદેસિતં ઇમં ધમ્મ**ન્તિ, સમ્માસમ્બુદ્ધેન સુટ્ઠુ અવિપરીતં આદિકલ્યાણાદિપ્પકારેન દેસિતં ઇમં આગમસદ્ધમ્મં. **કિલેસિસ્સન્તી**તિ કિલિટ્ઠં કિલેસદૂસિતં કરિસ્સન્તિ, ‘‘આપત્તિં ‘અનાપત્તી’તિ ગરુકાપત્તિં ‘લહુકાપત્તી’’’તિઆદિના દુચ્ચરિતસંકિલેસેન અસદ્ધમ્મેન સણ્હસુખુમં રૂપારૂપધમ્મં પટિક્ખિપિસ્સન્તિ, દિટ્ઠિસંકિલેસેન ઉભયત્રાપિ તણ્હાસંકિલેસેન સંકિલેસિસ્સન્તિ મલિનં કરિસ્સન્તિ. **દુમ્મતી**તિ નિપ્પઞ્ઞા. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘ભવિસ્સન્તિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખૂ અનાગતમદ્ધાનં…પે॰… અભિધમ્મકથં વેદલ્લકથં કથેન્તા કણ્હધમ્મં ઓક્કમમાના ન બુજ્ઝિસ્સન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૭૯).

ગુણહીનાતિ સીલાદિગુણવિરહિતા દુસ્સીલા, અલજ્જિનો ચ. અથ વા **ગુણહીના**તિ વિનયવારિત્તાદિગુણેન હીના ધમ્મવિનયે અપ્પકતઞ્ઞુનો. **સઙ્ઘમ્હી**તિ સઙ્ઘમજ્ઝે. **વોહરન્તા**તિ કથેન્તા, સઙ્ઘે વિનિચ્છયકથાય વત્તમાનાય યંકિઞ્ચિ ભણન્તા. **વિસારદા**તિ નિબ્ભયા પગબ્ભા. **બલવન્તો**તિ પક્ખબલેન બલવન્તો. **મુખરા**તિ મુખખરા ખરવાદિનો. **અસ્સુતાવિનો**તિ ન સુતવન્તો, કેવલં લાભસક્કારસિલોકસન્નિસ્સયેન ગુણધરા હુત્વા ‘‘ધમ્મં ‘અધમ્મો’તિ, અધમ્મઞ્ચ ‘ધમ્મો’તિ, વિનયં ‘અવિનયો’તિ, અવિનયઞ્ચ ‘વિનયો’’’તિ એવં અત્તના યથિચ્છિતમત્થં સઙ્ઘમજ્ઝે પતિટ્ઠપેન્તા બલવન્તો ભવિસ્સન્તિ.

ગુણવન્તોતિ સીલાદિગુણસમ્પન્ના. **વોહરન્તા યથાત્થતો**તિ અત્થાનુરૂપં, અવિપરીતત્થં ''ધમ્મં 'ધમ્મો'તિ, અધમ્મં 'અધમ્મો'તિ, વિનયં 'વિનયો'તિ અવિનયં 'અવિનયો'''તિ એવં દીપેન્તા. **દુબ્બલા તે ભવિસ્સન્તી**તિ પરિસાયં અલજ્જુસ્સન્નતાય બલવિરહિતા તે ભવિસ્સન્તિ, તેસં વચનં ન તિટ્ઠિસ્સતિ. **હિરીમના અનત્થિકા**તિ હિરીમન્તો કેનચિ અનત્થિકા. તે હિ ધમ્મેન વત્તું સમત્થાપિ પાપજિગુચ્છતાય અપ્પકિચ્ચતાય ચ કેહિચિ વિરોધં અકરોન્તા અત્તનો વાદં પતિટ્ઠાપેતું ન વાયમન્તા દિટ્ઠાવિકમ્મં વા અધિટ્ઠાનં વા અકત્વા તુણ્હી હોન્તિ.

રજતન્તિ રૂપિયં, તેન કહાપણલોહમાસકાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **જાતરૂપ**ન્તિ સુવણ્ણં, તેન મણિમુત્તાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. વા-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો ''અપદા વા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨; ઇતિવુ॰ ૯૦) વિય. ''રજતજાતરૂપઞ્ચા''તિ વા પાઠો. **ખેત્ત**ન્તિ યત્થ પુબ્બણ્ણાપરણ્ણં રુહતિ, તં ખેત્તં. તદત્થં અકતભૂમિભાગો વત્થુ. **અજેળક**ન્તિ એળકા નામ અજાયેવ, તે ઠપેત્વા અવસેસા પસુજાતી અજા નામ. અજેળકગ્ગહણેનેવ હેત્થ ગોમહિંસાદીનમ્પિ સઙ્ગહો કતો. **દાસિદાસઞ્ચા**તિ દાસિયો ચ દાસે ચ. **દુમ્મેધા**તિ અવિદ્દસુનો , કપ્પિયાકપ્પિયં સારુપ્પાસારુપ્પં અજાનન્તા અત્તનો અત્થાય **સાદિયિસ્સન્તિ** સમ્પટિચ્છિસ્સન્તિ.

ઉજ્ઝાનસઞ્ઞિનોતિ પરે હેટ્ઠતો કત્વા ઓલોકનચિત્તા, અનુજ્ઝાયિતબ્બટ્ઠાનેપિ વા ઉજ્ઝાનસીલા. **બાલા**તિ દુચ્ચિન્તિતચિન્તનાદિના બાલલક્ખણેન સમન્નાગતા, તતો એવ **સીલેસુ અસમાહિતા** ચતુપારિસુદ્ધિસીલેસુ ન સમાહિતચિત્તા. **ઉન્નળા**તિ, સમુસ્સિતતુચ્છમાના. **વિચરિસ્સન્તી**તિ માનદ્ધજં ઉક્ખિપિત્વા વિચરિસ્સન્તિ. **કલહાભિરતા મગા**તિ સારમ્ભબહુલતાય કરણુત્તરિયપસુતા કલહે એવ અભિરતા મગસદિસા મિગા વિય અત્તહિતાપેક્ખા ઘાસેસનાભિરતા દુબ્બલવિહેસપરાતિ અત્થો.

ઉદ્ધતાતિ ઉદ્ધચ્ચેન સમન્નાગતા ચિત્તેકગ્ગતારહિતા. **નીલચીવરપારુતા**તિ અકપ્પિયરજનરત્તેન નીલવણ્ણેન ચીવરેન પારુતા, તાદિસં ચીવરં નિવાસેત્વા ચેવ પારુપિત્વા ચ વિચરણકા. **કુહા**તિ સામન્તજપ્પનાદિના કુહનવત્થુના કુહકા, અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય કોહઞ્ઞં કત્વા પરેસં વિમ્હાપયા. **થદ્ધા**તિ કોધેન માનેન ચ થદ્ધમાનસા કક્ખળહદયા. **લપા**તિ લપનકા કુહનવુત્તિકા, પસન્નમાનસેહિ મનુસ્સેહિ ''કેન, ભન્તે, અત્થો''તિ પચ્ચયદાયકાનં વદાપનકા, પયુત્તવાચાવસેન, નિપ્પેસિકતાવસેન ચ પચ્ચયત્થં લપકાતિ વા અત્થો. **સિઙ્ગી**તિ ''તત્થ કતમં સિઙ્ગં? યં સિઙ્ગં સિઙ્ગારતા ચાતુરતા ચાતુરિયં પરિક્ખતતા પારિક્ખતિય''ન્તિ (વિભ॰ ૮૫૨) એવં વુત્તેહિ સિઙ્ગસદિસેહિ પાકટકિલેસેહિ સમન્નાગતા, સિઙ્ગારચરિતાતિ અત્થો. ''**અરિયા વિયા**''તિ ઇદં ''કુહા''તિ એતસ્સેવ અત્થદસ્સનં. કુહકાનઞ્હિ અરિયાનમિવ ઠિતભાવં દસ્સેન્તો અરિયા વિય વિચરન્તીતિ આહ.

તેલસણ્ઠેહીતિ સિત્થકતેલેન વા ઉદકતેલેન વા ઓસણ્ઠિતેહિ. **ચપલા**તિ કાયમણ્ડનપરિક્ખારમણ્ડનાદિના ચાપલ્લેન યુત્તા. **અઞ્જનક્ખિકા**તિ અલઙ્કારઞ્જનેન અઞ્જિતનેત્તા. **રથિયાય ગમિસ્સન્તી**તિ ભિક્ખાચરિયાય કુલૂપસઙ્કમનાપદેસેહિ, મહારચ્છાય ઇતો ચિતો ચ પરિબ્ભમિસ્સન્તિ. **દન્તવણ્ણિકપારુતા**તિ દન્તવણ્ણરત્તેન ચીવરેન પારુતસરીરા.

અજેગુચ્છન્તિ અજિગુચ્છિતબ્બં. **વિમુત્તેહી**તિ અરિયેહિ. **સુરત્ત**ન્તિ કપ્પિયરજનેન સુટ્ઠુ રત્તં, અરહન્તાનં બુદ્ધાદીનં ચિણ્ણતાય અરહદ્ધજં જિગુચ્છિસ્સન્તિ કાસાવં. કસ્મા? **ઓદાતેસુ સમુચ્છિતા** ગેધં આપન્ના. દન્તવણ્ણપારુપનસ્સ હિ ઇદં કારણવચનં. તે હિ સેતકં સમ્ભાવેન્તા ''સબ્બેન સબ્બં સેતકે ગહિતે લિઙ્ગપરિચ્ચાગો એવ સિયા''તિ દન્તવણ્ણં પારુપન્તિ.

લાભકામાતિ લાભગિદ્ધા. ભિક્ખાચરિયાસુપિ કોસજ્જયોગતો **કુસીતા**. સમણધમ્મં કાતું ચિત્તસ્સ ઉસ્સાહાભાવેન **હીનવીરિયા**. **કિચ્છન્તા**તિ, કિલમન્તા, વનપત્થેસુ વસિતું કિચ્છન્તા કિલન્તચિત્તાતિ અત્થો. **ગામન્તેસૂ**તિ ગામન્તસેનાસનેસુ ગામસમીપેસુ સેનાસનેસુ, ગામદ્વારેસુ વા સેનાસનેસુ. **વસિસ્સરે**તિ વસિસ્સન્તિ.

તે તેવ અનુસિક્ખન્તાતિ યે યે મિચ્છાજીવપ્પયોગેન લદ્ધલાભા, તે તે એવ પુગ્ગલે અનુસિક્ખન્તા ભમિસ્સન્તિ. **ભમિસ્સન્તી**તિ સયમ્પિ તે વિય મિચ્છાજીવેન લાભં ઉપ્પાદેતું રાજકુલાદીનિ સેવન્તા પરિબ્ભમિસ્સન્તિ. "**ભજિસ્સન્તી**"તિ વા પાઠો, સેવિસ્સન્તીતિ અત્થો. **અસંયતા**તિ સીલસંયમરહિતા.

યે યે અલાભિનો લાભન્તિ યે યે ભિક્ખૂ મિચ્છાજીવપરિવજ્જનેન અપ્પપુઞ્ઞતાય ચ લાભસ્સ પચ્ચયસ્સ ન લાભિનો, તે **પુજ્જા** પૂજનીયા પાસંસા **તદા** અનાગતે કાલે ન ભવિસ્સન્તિ. **સુપેસલેપિ તે ધીરે**તિ ધિતિસમ્પન્નતાય ધીરે સુટ્ઠુ પેસલેપિ તે ભિક્ખૂ ન સેવિસ્સન્તિ, તદા અનાગતે તે લાભિનો લાભકામાવ ભિક્ખૂતિ અત્થો.

મિલક્ખુરજનં રત્તન્તિ કાલકચ્છકરજનેન રત્તં. સમાસપદઞ્હેતં, ગાથાસુખત્થં સાનુનાસિકનિદ્દેસો. **ગરહન્તા સકં ધજ**ન્તિ અત્તનો ધજભૂતં કાસાવં જિગુચ્છન્તા. સાસને પબ્બજિતાનઞ્હિ કાસાવો ધજો નામ. **તિત્થિયાનં ધજં કેચી**તિ કેચિ સક્યપુત્તિયભાવં પટિજાનન્તા એવ તિત્થિયાનં સેતવત્થિકાનં ધજભૂતં અવદાતકં સેતવત્થં ધારેસ્સન્તિ.

અગારવો ચ કાસાવેતિ અરહદ્ધજભૂતે કાસાવે અગારવો અબહુમાનં તદા અનાગતે તેસં ભવિસ્સતિ. **પટિસઙ્ખા ચ કાસાવે**તિ "પટિસઙ્ખા યોનિસો ચીવરં પટિસેવામી"તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) નયેન પચ્ચવેક્ખણમત્તમ્પિ કાસાવપરિભોગે ન ભવિસ્સતિ.

કાસાવં ધારેન્તેન કાસાવં બહુમાનેન "દુચ્ચરિતતો ઓરમિતબ્બ"ન્તિ કાસાવસ્સ ગરુકાતબ્બભાવે છદ્દન્તજાતકમુદાહરન્તો "**અભિભૂતસ્સ દુક્ખેના**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સલ્લવિદ્ધસ્સા**તિ પુથુના સવિસેન સલ્લેન વિદ્ધસ્સ, તતો એવ મહતા દુક્ખેન અભિભૂતસ્સ. **રુપ્પતો**તિ સરીરવિકારં આપજ્જતો. **મહાઘોરા**તિ સરીરજીવિતેસુ નિરપેક્ખતાય ભિમ્મા ગરુતરા પટિસઙ્ખા અઞ્ઞેહિ **અચિન્તિયા** ચિન્તામત્તેન પવત્તેતું અસક્કુણેય્યા છદ્દન્તમહાનાગસ્સ**આસિ**, અહોસિ. છદ્દન્તનાગરાજકાલે હિ બોધિસત્તો સોણુત્તરેન નામ નેસાદેન પટિચ્છન્નટ્ઠાને ઠત્વા વિસપીતેન સલ્લેન વિદ્ધો મહતા દુક્ખેન અભિભૂતો તં ગહેત્વા પરિદહિતં કાસાવં દિસ્વા "અયં અરિયદ્ધજેન પટિચ્છન્નો, ન મયા હિંસિતબ્બો"તિ તત્થ મેત્તચિત્તમેવ પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ઉપરિધમ્મં દેસેસિ. યથાહ –

> "સમપ્પિતો પુથુસલ્લેન નાગો,
> અદુટ્ઠચિત્તો લુદ્દકમજ્ઝભાસિ;
> કિમત્થયં કિસ્સ વા સમ્મ હેતુ,
> મમં વધી કસ્સ વાયં પયોગો"તિઆદિ. (જા॰ ૧.૧૬.૧૨૪);

ઇમમત્થં દસ્સેન્તો થેરો "**છદ્દન્તો હી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સુરત્તં અરહદ્ધજ**ન્તિ સોણુત્તરેન પરિદહિતકાસાવં સન્ધાયાહ. **અભણી**તિ અભાસિ. **ગાથા**તિ ગાથાયો. **ગજો**તિ છદ્દન્તો નાગરાજા. **અત્થોપસંહિતા**તિ અત્થસન્નિસ્સિતા હિતા, હિતયુત્તાતિ અત્થો.

છદ્દન્તનાગરાજેન વુત્તગાથાસુ **અનિક્કસાવો**તિ રાગાદીહિ કસાવેહિ કસાવો, **પરિદહિસ્સતી**તિ નિવાસનપારુપનઅત્થરણવસેન પરિભુઞ્જિસ્સતિ. ''પરિધસ્સતી''તિ વા પાઠો. **અપેતો દમસચ્ચેના**તિ ઇન્દ્રિયદમેન ચેવ પરમત્થસચ્ચપક્ખિકેન વચીસચ્ચેન ચ અપેતો, વિયુત્તો પરિચ્ચત્તોતિ અત્થો. **ન સો**તિ સો એવરૂપો પુગ્ગલો કાસાવં પરિદહિતું નારહતિ.

વન્તકસાવસ્સાતિ ચતૂહિ મગ્ગેહિ વન્તકસાવો છડ્ડિતકસાવો પહીનકસાવો અસ્સ ભવેય્યાતિ અત્થો. **સીલેસૂ**તિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલેસુ. **સુસમાહિતો**તિ સુટ્ઠુ સમાહિતો. **ઉપેતો**તિ ઇન્દ્રિયદમેન ચેવ વુત્તપ્પકારેન સચ્ચેન ચ ઉપગતો સમન્નાગતો. **સ વે**તિ સો એવરૂપો પુગ્ગલો તં ગન્ધકાસાવવત્થં એકન્તેન અરહતીતિ અત્થો.

વિપન્નસીલોતિ ભિન્નસીલો. **દુમ્મેધો**તિ નિપ્પઞ્ઞો સીલવિસોધનપઞ્ઞાય વિરહિતો. **પાકટો**તિ ''દુસ્સીલો અય''ન્તિ પાકટો પકાસો, વિક્ખિત્તિન્દ્રિયતાય વા **પાકટો** પાકટિન્દ્રિયોતિ અત્થો. **કામકારિયો**તિ ભિન્નસંવરતાય યથિચ્છિતકારકો, કામસ્સ વા મારસ્સ યથાકામકરણીયો. **વિબ્ભન્તચિત્તો**તિ રૂપાદીસુ વિસયેસુ વિક્ખિત્તચિત્તો. **નિસ્સુક્કો**તિ અસુક્કો સુક્કધમ્મરહિતો હિરોત્તપ્પવિવજ્જિતો, કુસલધમ્મસમ્પાદનઉસ્સુક્કરહિતો વા.

વીતરાગોતિ વિગતચ્છન્દરાગો. **ઓદાતમનસઙ્કપ્પો**તિ સુવિસુદ્ધમનોવિતક્કો, અનાવિલસઙ્કપ્પો વા.

કાસાવં કિં કરિસ્સતીતિ યસ્સ સીલં નત્થિ, તસ્સ કાસાવં કિં નામ પયોજનં સાધેસ્સતિ, ચિત્તકતસદિસં તસ્સ પબ્બજિતલિઙ્ગન્તિ અત્થો.

દુટ્ઠચિત્તાતિ રાગાદિદોસેહિ દૂસિતચિત્તા. **અનાદરા**તિ સત્થરિ ધમ્મે અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ આદરરહિતા અગારવા. **તાદીનં મેત્તચિત્તાન**ન્તિ મેત્તાભાવનાય સમ્પયુત્તહદયે તેનેવ અરહત્તાધિગમેન ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તે ઉળારગુણે. ઉપયોગત્થે હિ ઇદં સામિવચનં. **નિગ્ગણ્હિસ્સન્તી**તિ ''સીલાદિસમ્પન્ને દિસ્વા તે સમ્ભાવેન્તા વિપન્નસીલે અમ્હે ન બહું મઞ્ઞિસ્સન્તી''તિ અત્તનિ અગારવભયેન યથા તે ઉબ્બાળ્હા પક્કમિસ્સન્તિ, તથા બાધિસ્સન્તીતિ અત્થો.

સિક્ખાપેન્તાપીતિ સિક્ખાપિયમાનાપિ. કમ્મત્થે હિ અયં કત્તુનિદ્દેસો. **થેરેહી**તિ અત્તનો આચરિયુપજ્ઝાયેહિ. **ચીવરધારણ**ન્તિ ઇદં સમણપટિપત્તિયા નિદસ્સનમત્તં, તસ્મા ''એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બ''ન્તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૨) સિક્ખાપિયમાનાપીતિ અત્થો. **ન સુણિસ્સન્તી**તિ ઓવાદં ન ગણ્હિસ્સન્તિ.

તે તથા સિક્ખિતા બાલાતિ તે અન્ધબાલા આચરિયુપજ્ઝાયેહિ સિક્ખાપિયમાનાપિ અનાદરતાય અસિક્ખિતાતિ. **નાદિયિસ્સન્તુપજ્ઝાયે**તિ ઉપજ્ઝાયે આચરિયે ચ આદરં ન કરોન્તિ, તેસં અનુસાસનિયં ન તિટ્ઠન્તિ. યથા કિં? **ખળુઙ્કો વિય સારથિં** યથા ખળુઙ્કો દુટ્ઠસ્સો અસ્સદમકં નાદિયતિ ન તસ્સ ઉપદેસે તિટ્ઠતિ, એવં તેપિ ઉપજ્ઝાયાચરિયે ન ભાયન્તિ ન સારજ્જન્તીતિ અત્થો.

''**એવ**''ન્તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ નિગમનં. તત્થ **એવ**ન્તિ વુત્તપ્પકારેન. **અનાગતદ્ધાન**ન્તિ અનાગતમદ્ધાનં, અનાગતે કાલેતિ અત્થો. તંયેવ સરૂપતો દસ્સેન્તો ''**પત્તે કાલમ્હિ પચ્છિમે**''તિ આહ. તત્થ કતમો પચ્છિમકાલો? ''તતિયસઙ્ગીતિતો પટ્ઠાય પચ્છિમકાલો''તિ કેચિ, તં એકે નાનુજાનન્તિ. સાસનસ્સ હિ પઞ્ચયુગાનિ વિમુત્તિયુગં,

સમાધિયુગં, સીલયુગં, સુતયુગં, દાનયુગન્તિ. તેસુ પઠમં વિમુત્તિયુગં, તસ્મિં અન્તરહિતે સમાધિયુગં વત્તતિ, તસ્મિમ્પિ અન્તરહિતે સીલયુગં વત્તતિ, તસ્મિમ્પિ અન્તરહિતે સુતયુગં વત્તતેવ. અપરિસુદ્ધસીલો હિ એકદેસેન પરિયત્તિબાહુસચ્ચં પગ્ગય્હ તિટ્ઠતિ લાભાદિકામતાય. યદા પન માતિકાપરિયોસાના પરિયત્તિ સબ્બસો અન્તરધાયતિ, તતો પટ્ઠાય લિઙ્ગમત્તમેવ અવસિસ્સતિ, તદા યથા તથા ધનં સંહરિત્વા દાનમુખેન વિસ્સજ્જેન્તિ, સા કિર નેસં ચરિમા સમ્માપટિપત્તિ. તત્થ સુતયુગતો પટ્ઠાય પચ્છિમકાલો, ''સીલયુગતો પટ્ઠાયા''તિ અપરે.

એવં થેરો પચ્છિમે કાલે ઉપ્પજ્જનકં મહાભયં દસ્સેત્વા પુન તત્થ સન્નિપતિતભિક્ખૂનં ઓવાદં દદન્તો ''**પુરા આગચ્છતે**''તિઆદિના તિસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **પુરા આગચ્છતે એત**ન્તિ એતં મયા તુમ્હાકં વુત્તં પટિપત્તિઅન્તરાયકરં અનાગતં મહાભયં આગચ્છતિ પુરા, યાવ આગમિસ્સતિ, તાવદેવાતિ અત્થો. **સુબ્બચા**તિ વચનક્ખમા સોવચસ્સકારકેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતા, ગરૂનં અનુસાસનિયો પદક્ખિણગ્ગાહિનો હોથાતિ અત્થો. **સખિલા**તિ મુદુહદયા.

મેત્તચિત્તાતિ સબ્બસત્તેસુ હિતૂપસંહારલક્ખણાય મેત્તાય સમ્પયુત્તચિત્તા. **કારુણિકા**તિ કરુણાય નિયુત્તા પરેસં દુક્ખાપનયનાકારવુત્તિયા કરુણાય સમન્નાગતા. **આરદ્ધવીરિયા**તિ અકુસલાનં પહાનાય કુસલાનં ઉપસમ્પદાય પગ્ગહિતવીરિયા. **પહિતત્તા**તિ નિબ્બાનં પટિપેસિતચિત્તા. **નિચ્ચ**ન્તિ સબ્બકાલં. **દળ્હપરક્કમા**તિ થિરવીરિયા.

પમાદન્તિ પમજ્જનં, કુસલાનં ધમ્માનં અનનુટ્ઠાનં, અકુસલેસુ ચ ધમ્મેસુ ચિત્તવોસ્સગ્ગો. વુત્તઞ્હિ –

> ''તત્થ કતમો પમાદો? કાયદુચ્ચરિતે વા વચીદુચ્ચરિતે વા મનોદુચ્ચરિતે વા પઞ્ચસુ વા કામગુણેસુ ચિત્તસ્સ વોસ્સગ્ગો વોસ્સગ્ગાનુપ્પદાનં, કુસલાનં ધમ્માનં ભાવનાય અસક્કચ્ચકિરિયતા''તિઆદિ (વિભ॰ ૯૩૦).

અપ્પમાદન્તિ અપ્પમજ્જનં, સો પમાદસ્સ પટિપક્ખતો વેદિતબ્બો. અત્થતો હિ અપ્પમાદો નામ સતિયા અવિપ્પવાસો, ઉપટ્ઠિતાય સતિયા એવ ચેતં નામં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યસ્મા પમાદમૂલકા સબ્બે અનત્થા, અપ્પમાદમૂલકા ચ સબ્બે અત્થા, તસ્મા પમાદં **ભયતો** ઉપદ્દવતો દિસ્વા અપ્પમાદઞ્ચ **ખેમતો** અનુપદ્દવતો દિસ્વા અપ્પમાદપટિપત્તિયા સિખાભૂતં સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહં સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં અટ્ઠન્નં અઙ્ગાનં વસેન **અટ્ઠઙ્ગિકં** અરિયમગ્ગં **ભાવેથ**, **અમતં** નિબ્બાનં **ફુસન્તા** સચ્છિકરોન્તા અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેથ, દસ્સનમગ્ગમત્તે અટ્ઠત્વા ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં ઉપ્પાદનવસેન વડ્ઢેથ, એવં વો અપ્પમાદભાવના સિખાપત્તા ભવિસ્સતીતિ.

એવં થેરો સમ્પત્તપરિસં ઓવદતિ. ઇમા એવ ચિમસ્સ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહેસુન્તિ.

કુસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સારિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાચારી યથાસતોતિઆદિકા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. તસ્સ આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ ચ વત્થુ એવં વેદિતબ્બં – અતીતે ઇતો સતસહસ્સકપ્પાધિકે અસઙ્ખ્યેય્યમત્થકે આયસ્મા સારિપુત્તો બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ, નામેન **સરદમાણવો** નામ અહોસિ. મહામોગ્ગલ્લાનો ગહપતિમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ, નામેન **સિરિવડ્ઢકુટુમ્બિકો** નામ અહોસિ. તે ઉભોપિ સહપંસુકીળકસહાયા અહેસું. તેસુ સરદમાણવો પિતુ

અચ્ચયેન કુલસન્તકં ધનં પટિપજ્જિત્વા એકદિવસં રહોગતો ચિન્તેસિ – ‘‘ઇમેસં સત્તાનં મરણં નામ એકન્તિકં, તસ્મા મયા એકં પબ્બજ્જં ઉપગન્ત્વા મોક્ખમગ્ગો ગવેસિતબ્બો’’તિ સહાયં ઉપસઙ્કમિત્વા, સમ્મ, અહં પબ્બજિતુકામો, કિં ત્વં પબ્બજિતું સક્ખિસ્સસી’’તિ વત્વા તેન ‘‘ન સક્ખિસ્સામી’’તિ વુત્તે ‘‘હોતુ અહમેવ પબ્બજિસ્સામી’’તિ રતનકોટ્ઠાગારાનિ વિવરાપેત્વા કપણદ્ધિકાદીનં મહાદાનં દત્વા પબ્બતપાદં ગન્ત્વા ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિ. તસ્સ પબ્બજ્જં અનુપબ્બજિતા ચતુસત્તતિસહસ્સમત્તા બ્રાહ્મણપુત્તા અહેસું. સો પઞ્ચ અભિઞ્ઞાયો અટ્ઠ ચ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા તેસમ્પિ જટિલાનં કસિણપરિકમ્મં આચિક્ખિ. તેપિ સબ્બે પઞ્ચાભિઞ્ઞા અટ્ઠ સમાપત્તિયો નિબ્બત્તેસું.

તેન સમયેન અનોમદસ્સી નામ સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો સત્તે સંસારમહોઘતો તારેત્વા એકદિવસં ‘‘સરદતાપસસ્સ ચ અન્તેવાસિકાનઞ્ચ સઙ્ગહં કરિસ્સામી’’તિ એકો અદુતિયો પત્તચીવરમાદાય આકાસેન ગન્ત્વા ‘‘બુદ્ધભાવં મે જાનાતૂ’’તિ તાપસસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ આકાસતો ઓતરિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠાસિ. સરદતાપસો સત્થુ સરીરે મહાપુરિસલક્ખણાનિ ઉપધારેત્વા ‘‘સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધોયેવાય’’ન્તિ નિટ્ઠં ગન્ત્વા પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા આસનં પઞ્ઞાપેત્વા અદાસિ. નિસીદિ ભગવા પઞ્ઞત્તે આસને. સરદતાપસો સત્થુ સન્તિકે એકમન્તં નિસીદિ.

તસ્મિં સમયે તસ્સ અન્તેવાસિકા ચતુસત્તતિસહસ્સમત્તા જટિલા પણીતપણીતાનિ ઓજવન્તાનિ ફલાફલાનિ ગહેત્વા આગતા સત્થારં દિસ્વા સઞ્જાતપ્પસાદા અત્તનો આચરિયસ્સ ચ સત્થુ ચ નિસિન્નાકારં ઓલોકેત્વા, ‘‘આચરિય, મયં પુબ્બે ‘તુમ્હેહિ મહન્તતરો કોચિ નત્થી’તિ વિચરામ, અયં પન પુરિસો તુમ્હેહિ મહન્તતરો મઞ્ઞે’’તિ આહંસુ. ‘‘કિં વદેથ, તાતા? સાસપેન સદ્ધિં અટ્ઠસટ્ઠિયોજનસતસહસ્સુબ્બેધં સિનેરું સમં કાતું ઇચ્છથ? સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેન મં તુલ્યં મા કરિત્થા’’તિ. અથ તે તાપસા આચરિયસ્સ વચનં સુત્વા ‘‘યાવ મહા વતાયં પુરિસુત્તમો’’તિ સબ્બેવ પાદેસુ નિપતિત્વા સત્થારં વન્દિંસુ.

અથ તે આચરિયો આહ – ‘‘તાતા, સત્થુ અનુચ્છવિકો નો દેય્યધમ્મો નત્થિ, સત્થા ચ ભિક્ખાચારવેલાય ઇધાગતો, હન્દ મયં દેય્યધમ્મં યથાબલં દસ્સામ. તુમ્હેહિ યં યં પણીતં ફલાફલં આભતં, તં તં આહરથા’’તિ આહરાપેત્વા હત્થે ધોવિત્વા સયં તથાગતસ્સ પત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. સત્થારા ચ ફલાફલે પટિગ્ગહિતમત્તે દેવતા દિબ્બોજં પક્ખિપિંસુ. તાપસો ઉદકમ્પિ સયમેવ પરિસ્સાવેત્વા અદાસિ. તતો ભોજનકિચ્ચં નિટ્ઠાપેત્વા સત્થરિ નિસિન્ને સબ્બે અન્તેવાસિકે પક્કોસિત્વા સત્થુ સન્તિકે સારણીયં કથં કથેન્તો નિસીદિ. સત્થા ‘‘દ્વે અગ્ગસાવકા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં આગચ્છન્તૂ’’તિ ચિન્તેસિ. તે સત્થુ ચિત્તં ઞત્વા તાવદેવ સતસહસ્સખીણાસવપરિવારા અગ્ગસાવકા આગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ.

તતો સરદતાપસો અન્તેવાસિકે આમન્તેસિ – ‘‘તાતા, સત્થુ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ પુપ્ફાસનેન પૂજા કાતબ્બા, તસ્મા પુપ્ફાનિ આહરથા’’તિ. તે તાવદેવ ઇદ્ધિયા વણ્ણગન્ધસમ્પન્નાનિ પુપ્ફાનિ આહરિત્વા બુદ્ધસ્સ યોજનપ્પમાણં પુપ્ફાસનં પઞ્ઞાપેસું, ઉભિન્નં અગ્ગસાવકાનં તિગાવુતં, સેસભિક્ખૂનં અડ્ઢયોજનિકાદિભેદં, સઙ્ઘનવકસ્સ ઉસભમત્તં પઞ્ઞાપેસું. એવં તેસં પઞ્ઞત્તેસુ આસનેસુ સરદતાપસો તથાગતસ્સ પુરતો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ ઠિતો – ‘‘ભન્તે, મય્હં અનુગ્ગહત્થાય ઇમં પુપ્ફાસનં અભિરુહથા’’તિ આહ. નિસીદિ ભગવા પુપ્ફાસને. સત્થરિ નિસિન્ને દ્વે અગ્ગસાવકા સેસભિક્ખૂ ચ અત્તનો અત્તનો પત્તાસને નિસીદિંસુ. સત્થા ‘‘તેસં મહપ્ફલં હોતૂ’’તિ નિરોધં સમાપજ્જિ. સત્થુ સમાપન્નભાવં ઞત્વા દ્વે અગ્ગસાવકાપિ સેસભિક્ખૂપિ નિરોધં સમાપજ્જિંસુ. તાપસો સત્તાહં નિરન્તરં પુપ્ફચ્છત્તં ધારેન્તો અટ્ઠાસિ. ઇતરે પન વનમૂલફલાફલં પરિભુઞ્જિત્વા સેસકાલે અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠંસુ.

સત્થા સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન નિરોધતો વુટ્ઠાય અગ્ગસાવકં નિસભત્થેરં આમન્તેસિ – ‘‘તાપસાનં પુપ્ફાસનાનુમોદનં કરોહી’’તિ. થેરો સાવકપારમીઞાણે ઠત્વા તેસં પુપ્ફાસનાનુમોદનં અકાસિ. તસ્સ દેસનાવસાને સત્થા દુતિયં અગ્ગસાવકં અનોમત્થેરં આમન્તેસિ – ‘‘ત્વમ્પિ ઇમેસં ધમ્મં દેસેહી’’તિ. સોપિ તેપિટકં બુદ્ધવચનં સમ્મસિત્વા તેસં ધમ્મં કથેસિ. દ્વિન્નમ્પિ દેસનાય એકસ્સપિ ધમ્માભિસમયો નાહોસિ. અથ સત્થા બુદ્ધવિસયે ઠત્વા ધમ્મદેસનં આરભિ. દેસનાવસાને ઠપેત્વા સરદતાપસં અવસેસા સબ્બેપિ ચતુસત્તતિસહસ્સમત્તા જટિલા અરહત્તં પાપુણિંસુ. સત્થા ‘‘એથ, ભિક્ખવો’’તિ હત્થં પસારેસિ. તે તાવદેવ અન્તરહિતતાપસવેસા અટ્ઠપરિક્ખારવરધરા સટ્ઠિવસ્સિકત્થેરા વિય અહેસું.

સરદતાપસો પન ‘‘અહો વતાહમ્પિ અયં નિસભત્થેરો વિય અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ અગ્ગસાવકો ભવેય્ય’’ન્તિ સત્થુ દેસનાકાલે ઉપ્પન્નપરિવિતક્કતાય અઞ્ઞવિહિતો હુત્વા મગ્ગફલાનિ પટિવિજ્ઝિતું નાસક્ખિ. અથ તથાગતં વન્દિત્વા તથા પણિધાનં અકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયેન સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા – ‘‘ઇતો ત્વં કપ્પસતસહસ્સાધિકં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં અતિક્કમિત્વા ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ અગ્ગસાવકો સારિપુત્તો નામ ભવિસ્સસી’’તિ બ્યાકરિત્વા ધમ્મકથં વત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો આકાસં પક્ખન્દિ.

સરદતાપસોપિ સહાયકસ્સ સિરિવડ્ઢસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા, સમ્મ, મયા અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો પાદમૂલે અનાગતે ઉપ્પજ્જનકસ્સ ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ અગ્ગસાવકટ્ઠાનં પત્થિતં, ત્વમ્પિ તસ્સ દુતિયસાવકટ્ઠાનં પત્થેહીતિ.

સિરિવડ્ઢો તં ઉપદેસં સુત્વા અત્તનો નિવેસનદ્વારે અટ્ઠકરીસમત્તં ઠાનં સમતલં કારેત્વા લાજપઞ્ચમાનિ પુપ્ફાનિ વિકિરિત્વા નીલુપ્પલચ્છદનં મણ્ડપં કારેત્વા બુદ્ધાસનં પઞ્ઞાપેત્વા ભિક્ખૂનમ્પિ આસનાનિ પઞ્ઞાપેત્વા મહન્તં સક્કારસમ્માનં સજ્જેત્વા, સરદતાપસેન સત્થારં નિમન્તાપેત્વા સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા, બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં મહારહેહિ વત્થેહિ અચ્છાદેત્વા, દુતિયસાવકભાવાય પણિધાનં અકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયેન સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા વુત્તનયેન બ્યાકરિત્વા ભત્તાનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સિરિવડ્ઢો હટ્ઠપહટ્ઠો યાવજીવં કુસલકમ્મં કત્વા દુતિયચિત્તવારે કામાવચરદેવલોકે નિબ્બત્તિ. સરદતાપસો ચત્તારો બ્રહ્મવિહારે ભાવેત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિ.

તતો પટ્ઠાય નેસં ઉભિન્નમ્પિ અન્તરાકમ્મં ન કથિતં. અમ્હાકં પન ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ સરદતાપસો રાજગહસ્સ અવિદૂરે ઉપતિસ્સગામે રૂપસારિયા બ્રાહ્મણિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તંદિવસમેવસ્સ સહાયોપિ રાજગહસ્સેવ અવિદૂરે કોલિતગામે મોગ્ગલિયા બ્રાહ્મણિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તાનિ કિર દ્વેપિ કુલાનિ યાવ સત્તમા કુલપરિવટ્ટા આબદ્ધપટિબદ્ધસહાયકાનેવ. તેસં દ્વિન્નં એકદિવસમેવ ગબ્ભપરિહારમદંસુ. દસમાસચ્ચયેન જાતાનમ્પિ તેસં છસટ્ઠિ ધાતિયો ઉપટ્ઠાપેસું, નામગ્ગહણદિવસે રૂપસારિબ્રાહ્મણિયા પુત્તસ્સ ઉપતિસ્સગામે જેટ્ઠકુલસ્સ પુત્તત્તા **ઉપતિસ્સો**તિ નામં અકંસુ. ઇતરસ્સ કોલિતગામે જેટ્ઠકુલસ્સ પુત્તત્તા **કોલિતો**તિ નામં અકંસુ. તે ઉભોપિ મહતા પરિવારેન વડ્ઢન્તા વુદ્ધિમન્વાય સબ્બસિપ્પાનં પારં અગમંસુ.

અથેકદિવસં તે રાજગહે ગિરગ્ગસમજ્જં પસ્સન્તા મહાજનં સન્નિપતિતં દિસ્વા ઞાણસ્સ પરિપાકગતત્તા યોનિસો ઉમ્મુજ્જન્તા ‘‘સબ્બેપિમે ઓરં વસ્સસતાનં મચ્ચુમુખે પતિસ્સન્તી’’તિ સંવેગં પટિલભિત્વા ‘‘અમ્હેહિ મોક્ખધમ્મો પરિયેસિતબ્બો, તઞ્ચ પરિયેસન્તેહિ એકં પબ્બજ્જં લદ્ધું વટ્ટતી’’તિ નિચ્છયં કત્વા પઞ્ચહિ

માણવકસતેહિ સદ્ધિં સઞ્ચયસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ સન્તિકે પબ્બજિંસુ. તેસં પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય સઞ્ચયો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો અહોસિ . તે કતિપાહેનેવ સબ્બં સઞ્ચયસ્સ સમયં પરિગ્ગણ્હિત્વા તત્થ સારં અદિસ્વા તતો નિક્ખમિત્વા તત્થ તત્થ તે તે પણ્ડિતસમ્મતે સમણબ્રાહ્મણે પઞ્હં પુચ્છન્તિ, તે તેહિ પુટ્ઠા નેવ સમ્પાયન્તિ, અઞ્ઞદત્થુ તેયેવ તેસં પઞ્હં વિસ્સજ્જેન્તિ. એવં તે મોક્ખં પરિયેસન્તા કતિકં અકંસુ – ''અમ્હેસુ યો પઠમં અમતં અધિગચ્છતિ, સો ઇતરસ્સ આરોચેતૂ''તિ.

તેન ચ સમયેન અમ્હાકં સત્થરિ પઠમાભિસમ્બોધિં પત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કે અનુપુબ્બેન ઉરુવેલકસ્સપાદિકે સહસ્સજટિલે દમેત્વા રાજગહે વિહરન્તે એકદિવસં ઉપતિસ્સો પરિબ્બાજકો પરિબ્બાજકારામં ગચ્છન્તો આયસ્મન્તં અસ્સજિત્થેરં રાજગહે પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા ''ન મયા એવરૂપો આકપ્પસમ્પન્નો પબ્બજિતો દિટ્ઠપુબ્બો, સન્તધમ્મેન નામ એત્થ ભવિતબ્બ''ન્તિ સઞ્જાતપ્પસાદો પઞ્હં પુચ્છિતું આયસ્મન્તં ઉદિક્ખન્તો પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધિ. થેરોપિ લદ્ધપિણ્ડપાતો પરિભુઞ્જિતું પતિરૂપં ઓકાસં ગતો. પરિબ્બાજકો અત્તનો પરિબ્બાજકપીઠં પઞ્ઞાપેત્વા અદાસિ. ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને ચસ્સ અત્તનો કુણ્ડિકાય ઉદકં અદાસિ.

એવં સો આચરિયવત્તં કત્વા કતભત્તકિચ્ચેન થેરેન સદ્ધિં પટિસન્થારં કત્વા ''કો વા તે સત્થા, કસ્સ વા ત્વં ધમ્મં રોચેસી''તિ પુચ્છિ. થેરો સમ્માસમ્બુદ્ધં અપદિસિ. પુન તેન ''કિંવાદી પનાયસ્મતો સત્થા''તિ પુટ્ઠો ''ઇમસ્સ સાસનસ્સ ગમ્ભીરતં દસ્સેસ્સામી''તિ અત્તનો નવકભાવં પવેદેત્વા સઙ્ખેપવસેન ચસ્સ સાસનધમ્મં કથેન્તો ''યે ધમ્મા હેતુપ્પભવા''તિ (મહાવ॰ ૬૦; અપ॰ થેર ૧.૧.૨૮૬; પેટકો॰ ૯) ગાથમાહ. પરિબ્બાજકો પઠમપદદ્વયમેવ સુત્વા સહસ્સનયસમ્પન્ને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ, ઇતરં પદદ્વયં સોતાપન્નકાલે નિટ્ઠાસિ. ગાથાપરિયોસાને પન સોતાપન્નો હુત્વા ઉપરિ વિસેસે અપ્પવત્તેન્તે ''ભવિસ્સતિ એત્થ કારણ''ન્તિ સલ્લક્ખેત્વા થેરં આહ – ''મા, ભન્તે, ઉપરિ ધમ્મદેસનં વડ્ઢયિત્થ, એત્તકમેવ હોતુ, કહં અમ્હાકં સત્થા વસતી''તિ? ''વેળુવને''તિ. ''ભન્તે, તુમ્હે પુરતો ગચ્છથ, અહં મય્હં સહાયકસ્સ કતપટિઞ્ઞં મોચેત્વા તં ગહેત્વા આગમિસ્સામી''તિ પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા થેરં ઉય્યોજેત્વા પરિબ્બાજકારામં અગમાસિ.

કોલિતપરિબ્બાજકો તં દૂરતોવ આગચ્છન્તં દિસ્વા ''મુખવણ્ણો ન અઞ્ઞદિવસેસુ વિય, અદ્ધાનેન અમતં અધિગતં ભવિસ્સતી''તિ તેનેવસ્સ વિસેસાધિગમં સમ્ભાવેત્વા અમતાધિગમં પુચ્છિ. સોપિસ્સ ''આમાવુસો, અમતં અધિગત''ન્તિ પટિજાનિત્વા તમેવ ગાથં અભાસિ. ગાથાપરિયોસાને કોલિતો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિત્વા આહ – ''કહં નો સત્થા''તિ? ''વેળુવને''તિ. ''તેન હિ, આવુસો, આયામ, સત્થારં પસ્સિસ્સામા''તિ. ઉપતિસ્સો સબ્બકાલમ્પિ આચરિયપૂજકોવ, તસ્મા સઞ્ચયસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા સત્થુ ગુણે પકાસેત્વા તમ્પિ સત્થુ સન્તિકં નેતુકામો અહોસિ. સો લાભાસાપકતો અન્તેવાસિકભાવં અનિચ્છન્તો ''ન સક્કોમિ ચાટિ હુત્વા ઉદકસિઞ્ચનં હોતુ''ન્તિ પટિક્ખિપિ. તે અનેકેહિ કારણેહિ તં સઞ્ઞાપેતું અસક્કોન્તા અત્તનો ઓવાદે વત્તમાનેહિ અડ્ઢતેય્યસતેહિ અન્તેવાસિકેહિ સદ્ધિં વેળુવનં અગમંસુ. સત્થા તે દૂરતોવ આગચ્છન્તે દિસ્વા ''એતં મે સાવકયુગં ભવિસ્સતિ અગ્ગં ભદ્દયુગ''ન્તિ વત્વા તેસં પરિસાય ચરિયવસેન ધમ્મં દેસેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાપેત્વા એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પદં અદાસિ. યથા તેસં, એવં અગ્ગસાવકાનમ્પિ ઇદ્ધિમયપત્તચીવરં આગતમેવ. ઉપરિમગ્ગત્તયકિચ્ચં પન ન નિટ્ઠાતિ. કસ્મા? સાવકપારમીઞાણસ્સ મહન્તતાય.

તેસુ આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો પબ્બજિતદિવસતો સત્તમે દિવસે મગધરટ્ઠે કલ્લવાલગામે સમણધમ્મં કરોન્તો થિનમિદ્ધે ઓક્કન્તે સત્થારા સંવેજિતો થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા ધાતુકમ્મટ્ઠાનં (અ॰ નિ॰ ૭.૬૧) સુણન્તો એવ

ઉપરિમગ્ગત્તયં અધિગન્ત્વા સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પાપુણિ. આયસ્મા સારિપુત્તો પબ્બજિતદિવસતો અડ્ઢમાસં અતિક્કમિત્વા સત્થારા સદ્ધિં રાજગહે સૂકરખતલેણે વિહરન્તો અત્તનો ભાગિનેય્યસ્સ દીઘનખપરિબ્બાજકસ્સ વેદનાપરિગ્ગહસુત્તન્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૧ આદયો) દેસિયમાને દેસનાનુસારેન ઞાણં પેસેત્વા પરસ્સ વડ્ઢિતં ભત્તં ભુઞ્જન્તો વિય સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પાપુણિ. ઇતિ દ્વિન્નમ્પિ અગ્ગસાવકાનં સત્થુ સમીપે એવ સાવકપારમીઞાણં મત્થકં પત્તં. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૧૪૧-૩૭૪) –

‘‘હિમવન્તસ્સ અવિદૂરે, લમ્બકો નામ પબ્બતો;
અસ્સમો સુકતો મય્હં, પણ્ણસાલા સુમાપિતા.

‘‘ઉત્તાનકૂલા નદિકા, સુપતિત્થા મનોરમા;
સુસુદ્ધપુલિનાકિણ્ણા, અવિદૂરે મમસ્સમં.

‘‘અસક્ખરા અપબ્ભારા, સાદુ અપ્પટિગન્ધિકા;
સન્દતી નદિકા તત્થ, સોભયન્તા મમસ્સમં.

‘‘કુમ્ભીલા મકરા ચેત્થ, સુસુમારા ચ કચ્છપા;
ચરન્તિ નદિયા તત્થ, સોભયન્તા મમસ્સમં.

‘‘પાઠીના પાવુસા મચ્છા, બલજા મુઞ્જરોહિતા;
વગ્ગળા પપતાયન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘ઉભો કૂલેસુ નદિયા, પુપ્ફિનો ફલિનો દુમા;
ઉભતો અભિલમ્બન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘અમ્બા સાલા ચ તિલકા, પાટલી સિન્દુવારકા;
દિબ્બગન્ધા સમ્પવન્તિ, પુપ્ફિતા મમ અસ્સમે.

‘‘ચમ્પકા સળલા નીપા, નાગપુન્નાગકેતકા;
દિબ્બગન્ધા સમ્પવન્તિ, પુપ્ફિતા મમ અસ્સમે.

‘‘અતિમુત્તા અસોકા ચ, ભગિનીમાલા ચ પુપ્ફિતા;
અઙ્કોલા બિમ્બિજાલા ચ, પુપ્ફિતા મમ અસ્સમે.

‘‘કેતકા કન્દલિ ચેવ, ગોધુકા તિણસૂલિકા;
દિબ્બગન્ધં સમ્પવન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘કણિકારા કણ્ણિકા ચ, અસના અજ્જુના બહૂ;
દિબ્બગન્ધં સમ્પવન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘પુન્નાગા ગિરિપુન્નાગા, કોવિળારા ચ પુપ્ફિતા;

દિબ્બગન્ધં સમ્પવન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘ઉદ્દાલકા ચ કુટજા, કદમ્બા વકુલા બહૂ;
દિબ્બગન્ધં સમ્પવન્તા, સોભયન્તિ મમસ્સમં.

‘‘આળકા ઇસિમુગ્ગા ચ, કદલિમાતુલુઙ્ગિયો;
ગન્ધોદકેન સંવડ્ઢા, ફલાનિ ધારયન્તિ તે.

‘‘અઞ્ઞે પુપ્ફન્તિ પદુમા, અઞ્ઞે જાયન્તિ કેસરી;
અઞ્ઞે ઓપુપ્ફા પદુમા, પુપ્ફિતા તળાકે તદા.

‘‘ગબ્ભં ગણ્હન્તિ પદુમા, નિદ્ધાવન્તિ મુળાલિયો;
સિઙ્ઘાટિપત્તમાકિણ્ણા, સોભન્તિ તળાકે તદા.

‘‘નયિતા અમ્બગન્ધી ચ, ઉત્તલી બન્ધુજીવકા;
દિબ્બગન્ધા સમ્પવન્તિ, પુપ્ફિતા તળાકે તદા.

‘‘પાઠીના પાવુસા મચ્છા, બલજા મુઞ્જરોહિતા;
સંગુલા મગ્ગુરા ચેવ, વસન્તિ તળાકે તદા.

‘‘કુમ્ભીલા સુસુમારા ચ, તન્તિગાહા ચ રક્ખસા;
ઓગુહા અજગરા ચ, વસન્તિ તળાકે તદા.

‘‘પારેવતા રવિહંસા, ચક્કવાકા નદીચરા;
કોકિલા સુકસાળિકા, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘કુકુત્થકા કુળીરકા, વને પોક્ખરસાતકા;
દિન્દિભા સુવપોતા ચ, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘હંસા કોઞ્ચા મયૂરા ચ, કોકિલા તમ્બચૂળકા;
પમ્પકા જીવંજીવા ચ, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘કોસિકા પોઠસીસા ચ, કુરરા સેનકા બહૂ;
મહાકાળા ચ સકુણા, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘પસદા ચ વરાહા ચ, ચમરા ગણ્ડકા બહૂ;
રોહિચ્ચા સુકપોતા ચ, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘સીહબ્યગ્ઘા ચ દીપી ચ, અચ્છકોકતરચ્છકા;
તિધા પભિન્નમાતઙ્ગા, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

“કિન્નરા વાનરા ચેવ, અથોપિ વનકમ્મિકા;
ચેતા ચ લુદ્દકા ચેવ, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

“તિન્દુકાનિ પિયાલાનિ, મધુકે કાસુમારિયો;
ધુવં ફલાનિ ધારેન્તિ, અવિદૂરે મમસ્સમં.

“કોસમ્બા સળલા નિમ્બા, સાદુફલસમાયુતા;
ધુવં ફલાનિ ધારેન્તિ, અવિદૂરે મમસ્સમં.

“હરીતકા આમલકા, અમ્બજમ્બુવિભીતકા;
કોલા ભલ્લાતકા બિલ્લા, ફલાનિ ધારયન્તિ તે.

“આલુવા ચ કળમ્બા ચ, બિળાલીતક્કળાનિ ચ;
જીવકા સુતકા ચેવ, બહુકા મમ અસ્સમે.

“અસ્સમસ્સાવિદૂરમ્હિ, તળાકાસું સુનિમ્મિતા;
અચ્છોદકા સીતજલા, સુપતિત્થા મનોરમા.

“પદુમુપ્પલસઞ્છન્ના, પુણ્ડરીકસમાયુતા;
મન્દાલકેહિ સઞ્છન્ના, દિબ્બગન્ધોપવાયતિ.

“એવં સબ્બઙ્ગસમ્પન્ને, પુપ્ફિતે ફલિતે વને;
સુકતે અસ્સમે રમ્મે, વિહરામિ અહં તદા.

“સીલવા વતસમ્પન્નો, ઝાયી ઝાનરતો સદા;
પઞ્ચાભિઞ્ઞાબલપ્પત્તો, સુરુચિ નામ તાપસો.

“ચતુવીસસહસ્સાનિ, સિસ્સા મય્હં ઉપટ્ઠહું;
સબ્બે મં બ્રાહ્મણા એતે, જાતિમન્તો યસસ્સિનો.

“લક્ખણે ઇતિહાસે ચ, સનિઘણ્ડુસકેટુભે;
પદકા વેય્યાકરણા, સધમ્મે પારમિં ગતા.

“ઉપ્પાતેસુ નિમિત્તેસુ, લક્ખણેસુ ચ કોવિદા;
પથબ્યા ભૂમન્તલિક્ખે, મમ સિસ્સા સુસિક્ખિતા.

“અપ્પિચ્છા નિપકા એતે, અપ્પાહારા અલોલુપા;
લાભાલાભેન સન્તુટ્ઠા, પરિવારેન્તિ મં સદા.

“ઝાયી ઝાનરતા ધીરા, સન્તચિત્તા સમાહિતા;

આકિઞ્ચઞ્ઞં પત્થયન્તા, પરિવારેન્તિ મં સદા.

‘‘અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તા, પેત્તિકે ગોચરે રતા;
અન્તલિક્ખચરા ધીરા, પરિવારેન્તિ મં સદા.

‘‘સંવુતા છસુ દ્વારેસુ, અનેજા રક્ખિતિન્દ્રિયા;
અસંસટ્ઠા ચ તે ધીરા, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘પલ્લઙ્કેન નિસજ્જાય, ઠાનચઙ્કમનેન ચ;
વીતિનામેન્તિ તે રત્તિં, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘રજ્જનીયે ન રજ્જન્તિ, દુસ્સનીયે ન દુસ્સરે;
મોહનીયે ન મુય્હન્તિ, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘ઇદ્ધિં વીમંસમાના તે, વત્તન્તિ નિચ્ચકાલિકં;
પથવિં તે પકમ્પેન્તિ, સારબ્ભેન દુરાસદા.

‘‘કીળમાના ચ તે સિસ્સા, કીળન્તિ ઝાનકીળિતં.
જમ્બુતો ફલમાનેન્તિ, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘અઞ્ઞે ગચ્છન્તિ ગોયાનં, અઞ્ઞે પુબ્બવિદેહકં;
અઞ્ઞે ચ ઉત્તરકુરું, એસનાય દુરાસદા.

‘‘પુરતો પેસેન્તિ ખારિં, પચ્છતો ચ વજન્તિ તે;
ચતુવીસસહસ્સેહિ, છાદિતં હોતિ અમ્બરં.

‘‘અગ્ગિપાકી અનગ્ગી ચ, દન્તોદુક્ખલિકાપિ ચ;
અસ્મેન કોટ્ટિતા કેચિ, પવત્તફલભોજના.

‘‘ઉદકોરોહણા કેચિ, સાયં પાતો સુચીરતા;
તોયાભિસેચનકરા, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘પરૂળ્હકચ્છનખલોમા, પઙ્કદન્તા રજસ્સિરા;
ગન્ધિતા સીલગન્ધેન, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘પાતોવ સન્નિપતિત્વા, જટિલા ઉગ્ગતાપના;
લાભાલાભં પકિત્તેત્વા, ગચ્છન્તિ અમ્બરે તદા.

‘‘એતેસં પક્કમન્તાનં, મહાસદ્દો પવત્તતિ;
અજિનચમ્મસદ્દેન, મુદિતા હોન્તિ દેવતા.

‘‘દિસોદિસં પક્કમન્તિ, અન્તલિક્ખચરા ઇસી;
સકે બલેનુપત્થદ્ધા, તે ગચ્છન્તિ યદિચ્છકં.

‘‘પથવીકમ્પકા એતે, સબ્બેવ નભચારિનો;
ઉગ્ગતેજા દુપ્પસહા, સાગરોવ અખોભિયા.

‘‘ઠાનચઙ્કમિનો કેચિ, કેચિ નેસજ્જિકા ઇસી;
પવત્તભોજના કેચિ, મમ સિસ્સા દુરાસદા.

‘‘મેત્તાવિહારિનો એતે, હિતેસી સબ્બપાણિનં;
અનત્તુક્કંસકા સબ્બે, ન તે વમ્ભેન્તિ કસ્સચિ.

‘‘સીહરાજાવસમ્ભીતા, ગજરાજાવ થામવા;
દુરાસદા બ્યગ્ઘારિવ, આગચ્છન્તિ મમન્તિકે.

‘‘વિજ્જાધરા દેવતા ચ, નાગગન્ધબ્બરક્ખસા;
કુમ્ભણ્ડા દાનવા ગરુળા, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘તે જટાખારિભરિતા, અજિનુત્તરવાસના;
અન્તલિક્ખચરા સબ્બે, ઉપજીવન્તિ તં સરં.

‘‘સદાનુચ્છવિકા એતે, અઞ્ઞમઞ્ઞં સગારવા;
ચતુબ્બીસસહસ્સાનં, ખિપિતસદ્દો ન વિજ્જતિ.

‘‘પાદે પાદં નિક્ખિપન્તા, અપ્પસદ્દા સુસંવુતા;
ઉપસઙ્કમ્મ સબ્બેવ, સિરસા વન્દરે મમં.

‘‘તેહિ સિસ્સેહિ પરિવુતો, સન્તેહિ ચ તપસ્સિભિ;
વસામિ અસ્સમે તત્થ, ઝાયી ઝાનરતો અહં.

‘‘ઇસીનં સીલગન્ધેન, પુપ્ફગન્ધેન ચૂભયં;
ફલીનં ફલગન્ધેન, ગન્ધિતો હોતિ અસ્સમો.

‘‘રત્તિન્દિવં ન જાનામિ, અરતિ મે ન વિજ્જતિ;
સકે સિસ્સે ઓવદન્તો, ભિય્યો હાસં લભામહં.

‘‘પુપ્ફાનં પુપ્ફમાનાનં, ફલાનઞ્ચ વિપચ્ચતં;
દિબ્બગન્ધા પવાયન્તિ, સોભયન્તા મમસ્સમં.

‘‘સમાધિમ્હા વુટ્ઠહિત્વા, અતાપી નિપકો અહં;

ખારિભારં ગહેત્વાન, વનં અજ્ઝોગહિં અહં.

‘‘ઉપ્પાતે સુપિને ચાપિ, લક્ખણેસુ સુસિક્ખિતો;
પવત્તમાનં મન્તપદં, ધારયામિ અહં તદા.

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
વિવેકકામો સમ્બુદ્ધો, હિમવન્તમુપાગમિ.

‘‘અજ્ઝોગાહેત્વા હિમવન્તં, અગ્ગો કારુણિકો મુનિ;
પલ્લઙ્કં આભુજિત્વાન, નિસીદિ પુરિસુત્તમો.

‘‘તમદ્દસાહં સમ્બુદ્ધં, સપ્પભાસં મનોરમં;
ઇન્દીવરંવ જલિતં, આદિત્તંવ હુતાસનં.

‘‘જલન્તં દીપરુક્ખંવ, વિજ્જુતં ગગને યથા;
સુફુલ્લં સાલરાજંવ, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘અયં નાગો મહાવીરો, દુક્ખસ્સન્તકરો મુનિ;
ઇમં દસ્સનમાગમ્મ, સબ્બદુક્ખા પમુચ્ચરે.

‘‘દિસ્વાનાહં દેવદેવં, લક્ખણં ઉપધારયિં;
બુદ્ધો નુ ખો ન વા બુદ્ધો, હન્દ પસ્સામિ ચક્ખુમં.

‘‘સહસ્સારાનિ ચક્કાનિ, દિસ્સન્તિ ચરણુત્તમે;
લક્ખણાનિસ્સ દિસ્વાન, નિટ્ઠં ગચ્છે તથાગતે.

‘‘સમ્મજ્જનિં ગહેત્વાન, સમ્મજ્જિત્વાનહં તદા;
અથ પુપ્ફે સમાનેત્વા, બુદ્ધસેટ્ઠં અપૂજયિં.

‘‘પૂજયિત્વાન સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં;
એકંસં અજિનં કત્વા, નમસ્સિં લોકનાયકં.

‘‘યેન ઞાણેન સમ્બુદ્ધો, વિહરતિ અનાસવો;
તં ઞાણં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘સમુદ્ધરસિમં લોકં, સયમ્ભૂ અમિતોદય;
તવ દસ્સનમાગમ્મ, કઙ્ખાસોતં તરન્તિ તે.

‘‘તુવં સત્થા ચ કેતુ ચ, ધજો યૂપો ચ પાણિનં;
પરાયણો પતિટ્ઠા ચ, દીપો ચ દ્વિપદુત્તમો.

''સક્કા સમુદ્દે ઉદકં, પમેતું આળ્હકેન વા;
ન ત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, ઞાણં સક્કા પમેતવે.

''ધારેતું પથવિં સક્કા, ઠપેત્વા તુલમણ્ડલે;
ન ત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, ઞાણં સક્કા ધરેતવે.

''આકાસો મિનિતું સક્કા, રજ્જુયા અઙ્ગુલેન વા;
ન ત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, ઞાણં સક્કા પમેતવે.

''મહાસમુદ્દે ઉદકં, પથવિઞ્ચાખિલઞ્જહે;
બુદ્ધઞાણં ઉપાદાય, ઉપમાતો ન યુજ્જરે.

''સદેવકસ્સ લોકસ્સ, ચિત્તં યેસં પવત્તતિ;
અન્તોજાલીકતા એતે, તવ ઞાણમ્હિ ચક્ખુમ.

''યેન ઞાણેન પત્તોસિ, કેવલં બોધિમુત્તમં;
તેન ઞાણેન સબ્બઞ્ઞુ, મદ્દસી પરતિત્થિયે.

''ઇમા ગાથા થવિત્વાન, સુરુચિ નામ તાપસો;
અજિનં પત્થરિત્વાન, પથવિયં નિસીદિ સો.

''ચુલ્લાસીતિસહસ્સાનિ , અજ્ઝોગાળ્હો મહણ્ણવે;
અચ્ચુગ્ગતો તાવદેવ, ગિરિરાજા પવુચ્ચતિ.

''તાવ અચ્ચુગ્ગતો નેરુ, આયતો વિત્થતો ચ સો;
ચુણ્ણિતો અણુભેદેન, કોટિસતસહસ્સસો.

''લક્ખે ઠપિયમાનમ્હિ, પરિક્ખયમગચ્છથ;
ન ત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, ઞાણં સક્કા પમેતવે.

''સુખુમચ્છિકેન જાલેન, ઉદકં યો પરિક્ખિપે;
યે કેચિ ઉદકે પાણા, અન્તોજાલીકતા સિયું.

''તથેવ હિ મહાવીર, યે કેચિ પુથુતિત્થિયા;
દિટ્ઠિગહનપક્ખન્દા, પરામાસેન મોહિતા.

''તવ સુદ્ધેન ઞાણેન, અનાવરણદસ્સિના;
અન્તોજાલીકતા એતે, ઞાણં તે નાતિવત્તરે.

''ભગવા તમ્હિ સમયે, અનોમદસ્સી મહાયસો;

વુટ્ઠહિત્વા સમાધિમ્હા, દિસં ઓલોકયી જિનો.

‘‘અનોમદસ્સિમુનિનો, નિસભો નામ સાવકો;
પરિવુતો સતસહસ્સેહિ, સન્તચિત્તેહિ તાદિભિ.

‘‘ખીણાસવેહિ સુદ્ધેહિ, છળભિઞ્ઞેહિ ઝાયિભિ;
ચિત્તમઞ્ઞાય બુદ્ધસ્સ, ઉપેસિ લોકનાયકં.

‘‘અન્તલિક્ખે ઠિતા તત્થ, પદક્ખિણમકંસુ તે;
નમસ્સન્તા પઞ્જલિકા, ઓતરું બુદ્ધસન્તિકે.

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, સિતં પાતુકરી જિનો.

‘‘વરુણો નામુપટ્ઠાકો, અનોમદસ્સિસ્સ સત્થુનો;
એકંસં ચીવરં કત્વા, અપુચ્છિ લોકનાયકં.

‘‘કો નુ ખો ભગવા હેતુ, સિતકમ્મસ્સ સત્થુનો;
ન હિ બુદ્ધા અહેતૂહિ, સિતં પાતુકરોન્તિ તે.

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
ભિક્ખુમજ્ઝે નિસીદિત્વા, ઇમં ગાથં અભાસથ.

‘‘યો મં પુપ્ફેન પૂજેસિ, ઞાણઞ્ચાપિ અનુત્થવિ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણોથ મમ ભાસતો.

‘‘બુદ્ધસ્સ ગિરમઞ્ઞાય, સબ્બે દેવા સમાગતા;
સદ્ધમ્મં સોતુકામા તે, સમ્બુદ્ધમુપસઙ્કમું.

‘‘દસસુ લોકધાતૂસુ, દેવકાયા મહિદ્ધિકા;
સદ્ધમ્મં સોતુકામા તે, સમ્બુદ્ધમુપસઙ્કમું.

‘‘હત્થી અસ્સા રથા પત્તી, સેના ચ ચતુરઙ્ગિની;
પરિવારેસ્સન્તિમં નિચ્ચં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સટ્ઠિતૂરિયસહસ્સાનિ, ભેરિયો સમલઙ્કતા;
ઉપટ્ઠિસ્સન્તિમં નિચ્ચં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સોળસિત્થિસહસ્સાનિ, નારિયો સમલઙ્કતા;
વિચિત્તવત્થાભરણા, આમુત્તમણિકુણ્ડલા.

‘‘અળારપમ્હા હસુલા, સુસઞ્ઞા તનુમજ્ઝિમા;
પરિવારેસ્સન્તિમં નિચ્ચં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કપ્પસતસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
સહસ્સક્ખત્તું ચક્કવત્તી, રાજા રટ્ઠે ભવિસ્સતિ.

‘‘સહસ્સક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘પચ્છિમે ભવસમ્પત્તે, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
બ્રાહ્મણી સારિયા નામ, ધારયિસ્સતિ કુચ્છિના.

‘‘માતુયા નામગોત્તેન, પઞ્ઞાયિસ્સતિયં નરો;
સારિપુત્તોતિ નામેન, તિક્ખપઞ્ઞો ભવિસ્સતિ.

‘‘અસીતિકોટી છડ્ડેત્વા, પબ્બજિસ્સતિકિઞ્ચનો;
ગવેસન્તો સન્તિપદં, ચરિસ્સતિ મહિં ઇમં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સારિપુત્તોતિ નામેન, હેસ્સતિ અગ્ગસાવકો.

‘‘અયં ભાગીરથી ગઙ્ગા, હિમવન્તા પભાવિતા;
મહાસમુદ્દમપ્પેતિ, તપ્પયન્તી મહોદધિં.

‘‘તથેવાયં સારિપુત્તો, સકે તીસુ વિસારદો;
પઞ્ઞાય પારમિં ગન્ત્વા, તપ્પયિસ્સતિ પાણિને.

‘‘હિમવન્તમુપાદાય , સાગરઞ્ચ મહોદધિં;
એત્થન્તરે યં પુલિનં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘તમ્પિ સક્કા અસેસેન, સઙ્ખાતું ગણના યથા;
ન ત્વેવ સારિપુત્તસ્સ, પઞ્ઞાયન્તો ભવિસ્સતિ.

‘‘લક્ખે ઠપિયમાનમ્હિ, ખીયે ગઙ્ગાય વાલુકા;
ન ત્વેવ સારિપુત્તસ્સ, પઞ્ઞાયન્તો ભવિસ્સતિ.

‘‘મહાસમુદ્દે ઊમિયો, ગણનાતો અસઙ્ખિયા;

તથેવ સારિપુત્તસ્સ, પઞ્ઞાયન્તો ન હેસ્સતિ.

‘‘આરાધયિત્વા સમ્બુદ્ધં, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
પઞ્ઞાય પારમિં ગન્ત્વા, હેસ્સતિ અગ્ગસાવકો.

‘‘પવત્તિતં ધમ્મચક્કં, સક્યપુત્તેન તાદિના;
અનુવત્તેસ્સતિ સમ્મા, વસ્સેન્તો ધમ્મવુટ્ઠિયો.

‘‘સબ્બમેતં અભિઞ્ઞાય, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસ્સતિ.

‘‘અહો મે સુકતં કમ્મં, અનોમદસ્સિસ્સ સત્થુનો;
યસ્સાહં કારં કત્વાન, સબ્બત્થ પારમિં ગતો.

‘‘અપરિમેય્યે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેતિ મે ઇધ;
સુમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયિં અહં.

‘‘અસઙ્ખતં ગવેસન્તો, નિબ્બાનં અચલં પદં;
વિચિનં તિત્થિયે સબ્બે, એસાહં સંસરિં ભવે.

‘‘યથાપિ બ્યાધિતો પોસો, પરિયેસેય્ય ઓસધં;
વિચિનેય્ય વનં સબ્બં, બ્યાધિતો પરિમુત્તિયા.

‘‘અસઙ્ખતં ગવેસન્તો, નિબ્બાનં અમતં પદં;
અબ્બોકિણ્ણં પઞ્ચસતં, પબ્બજિં ઇસિપબ્બજં.

‘‘જટાભારેન ભરિતો, અજિનુત્તરનિવાસનો;
અભિઞ્ઞાપારમિં ગન્ત્વા, બ્રહ્મલોકં અગચ્છિહં.

‘‘નત્થિ બાહિરકે સુદ્ધિ, ઠપેત્વા જિનસાસનં;
યે કેચિ બુદ્ધિમા સત્તા, સુજ્ઝન્તિ જિનસાસને.

‘‘અત્તકારમયં એતં, નયિદં ઇતિહીતિહં;
અસઙ્ખતં ગવેસન્તો, કુતિત્થે સઞ્ચરિં અહં.

‘‘યથા સારત્થિકો પોસો, કદલિં છેત્વાન ફાલયે;
ન તત્થ સારં વિન્દેય્ય, સારેન રિત્તકો હિ સો.

‘‘તથેવ તિત્થિયા લોકે, નાનાદિટ્ઠી બહુજ્જના.
અસઙ્ખતેન રિત્તાસે, સારેન કદલી યથા.

“પચ્છિમે ભવસમ્પત્તે, બ્રહ્મબન્ધુ અહોસહં;
મહાભોગં છડ્ડેત્વાન, પબ્બજિં અનગારિયં.

“અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
બ્રાહ્મણો સઞ્ચયો નામ, તસ્સ મૂલે વસામહં.

“સાવકો તે મહાવીર, અસ્સજિ નામ બ્રાહ્મણો;
દુરાસદો ઉગ્ગતેજો, પિણ્ડાય ચરતી તદા.

“તમદ્દસાસિં સપ્પઞ્ઞં, મુનિં મોને સમાહિતં;
સન્તચિત્તં મહાનાગં, સુફુલ્લં પદુમં યથા.

“દિસ્વા મે ચિત્તમુપ્પજ્જિ, સુદન્તં સુદ્ધમાનસં;
ઉસભં પવરં વીરં, અરહાયં ભવિસ્સતિ.

“પાસાદિકો ઇરિયતિ, અભિરૂપો સુસંવુતો;
ઉત્તમે દમથે દન્તો, અમતદસ્સી ભવિસ્સતિ.

“યંનૂનાહં ઉત્તમત્થં, પુચ્છેય્યં તુટ્ઠમાનસં;
સો મે પુટ્ઠો કથેસ્સતિ, પટિપુચ્છામહં તદા.

“પિણ્ડપાતં ચરન્તસ્સ, પચ્છતો અગમાસહં;
ઓકાસં પટિમાનેન્તો, પુચ્છિતું અમતં પદં.

“વીથિન્તરે અનુપ્પત્તં, ઉપગન્ત્વાન પુચ્છહં;
કથં ગોત્તોસિ ત્વં વીર, કસ્સ સિસ્સોસિ મારિસ.

“સો મે પુટ્ઠો વિયાકાસિ, અસમ્ભીતોવ કેસરી;
બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, તસ્સ સિસ્સોમ્હિ આવુસો.

“કીદિસં તે મહાવીર, અનુજાતો મહાયસો;
બુદ્ધસ્સ સાસનં ધમ્મં, સાધુ મે કથયસ્સુ ભો.

“સો મે પુટ્ઠો કથી સબ્બં, ગમ્ભીરં નિપુણં પદં;
તણ્હાસલ્લસ્સ હન્તારં, સબ્બદુક્ખાપનૂદનં.

“યે ધમ્મા હેતુપ્પભવા, તેસં હેતું તથાગતો આહ;
તેસઞ્ચ યો નિરોધો, એવંવાદી મહાસમણો.

“સોહં વિસ્સજ્જિતે પઞ્હે, પઠમં ફલમજ્ઝગં;

વિરજો વિમલો આસિં, સુત્વાન જિનસાસનં.

‘‘સુત્વાન મુનિનો વાક્યં, પસ્સિત્વા ધમ્મમુત્તમં;
પરિયોગાળ્હસદ્ધમ્મો, ઇમં ગાથમભાસહં.

‘‘એસેવ ધમ્મો યદિ તાવદેવ, પચ્ચબ્યથ પદમસોકં;
અદિટ્ઠં અબ્ભતીતં, બહુકેહિ કપ્પનહુતેહિ.

‘‘ય્વાહં ધમ્મં ગવેસન્તો, કુતિત્થે સઞ્ચરિં અહં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, કાલો મે નપ્પમજ્જિતું.

‘‘તોસિતોહં અસ્સજિના, પત્વાન અચલં પદં;
સહાયકં ગવેસન્તો, અસ્સમં અગમાસહં.

‘‘દૂરતોવ મમં દિસ્વા, સહાયો મે સુસિક્ખિતો;
ઇરિયાપથસમ્પન્નો, ઇદં વચનમબ્રવિ.

‘‘પસન્નમુખનેત્તોસિ, મુનિભાવોવ દિસ્સતિ;
અમતાધિગતો કચ્ચિ, નિબ્બાનમચ્ચુતં પદં.

‘‘સુભાનુરૂપો આયાસિ, આનેઞ્જકારિતો વિય;
દન્તોવ દન્તદમથો, ઉપસન્તોસિ બ્રાહ્મણ.

‘‘અમતં મયાધિગતં, સોકસલ્લાપનૂદનં;
ત્વમ્પિ તં અધિગચ્છેસિ, ગચ્છામ બુદ્ધસન્તિકં.

‘‘સાધૂતિ સો પટિસ્સુત્વા, સહાયો મે સુસિક્ખિતો;
હત્થેન હત્થં ગણ્હિત્વા, ઉપગમ્મ તવન્તિકં.

‘‘ઉભોપિ પબ્બજિસ્સામ, સક્યપુત્ત તવન્તિકે;
તવ સાસનમાગમ્મ, વિહરામ અનાસવા.

‘‘કોલિતો ઇદ્ધિયા સેટ્ઠો, અહં પઞ્ઞાય પારગો;
ઉભોવ એકતો હુત્વા, સાસનં સોભયામસે.

‘‘અપરિયોસિતસઙ્કપ્પો, કુતિત્થે સઞ્ચરિં અહં;
તવ દસ્સનમાગમ્મ, સઙ્કપ્પો પૂરિતો મમ.

‘‘પથવિયં પતિટ્ઠાય, પુપ્ફન્તિ સમયે દુમા;
દિબ્બગન્ધા સમ્પવન્તિ, તોસેન્તિ સબ્બપાણિનં.

‘‘તથેવાહં મહાવીર, સક્યપુત્ત મહાયસ;
સાસને તે પતિટ્ઠાય, સમયેસામિ પુપ્ફિતું.

‘‘વિમુત્તિપુપ્ફં એસન્તો, ભવસંસારમોચનં;
વિમુત્તિપુપ્ફલાભેન, તોસેમિ સબ્બપાણિનં.

‘‘યાવતા બુદ્ધખેત્તમ્હિ, ઠપેત્વાન મહામુનિં;
પઞ્ઞાય સદિસો નત્થિ, તવ પુત્તસ્સ ચક્ખુમ.

‘‘સુવિનીતા ચ તે સિસ્સા, પરિસા ચસુસિક્ખિતા;
ઉત્તમે દમથે દન્તા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘ઝાયી ઝાનરતા ધીરા, સન્તચિત્તા સમાહિતા;
મુની મોનેય્યસમ્પન્ના, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘અપ્પિચ્છા નિપકા ધીરા, અપ્પાહારા અલોલુપા;
લાભાલાભેન સન્તુટ્ઠા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘આરઞ્ઞિકા ધુતરતા, ઝાયિનો લૂખચીવરા;
વિવેકાભિરતા ધીરા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘પટિપન્ના ફલટ્ઠા ચ, સેખા ફલસમઙ્ગિનો;
આસીસકા ઉત્તમત્થં, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘સોતાપન્ના ચ વિમલા, સકદાગામિનો ચ યે;
અનાગામી ચ અરહા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘સતિપટ્ઠાનકુસલા, બોજ્ઝઙ્ગભાવનારતા;
સાવકા તે બહૂ સબ્બે, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘ઇદ્ધિપાદેસુ કુસલા, સમાધિભાવનારતા;
સમ્મપ્પધાનાનુયુત્તા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘તેવિજ્જા છળભિઞ્ઞા ચ, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતા;
પઞ્ઞાય પારમિં પત્તા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘એદિસા તે મહાવીર, તવ સિસ્સા સુસિક્ખિતા;
દુરાસદા ઉગ્ગતેજા, પરિવારેન્તિ તં સદા.

‘‘તેહિ સિસ્સેહિ પરિવુતો, સઞ્ઞતેહિ તપસ્સિભિ;

મિગરાજાવસમ્ભીતો, ઉળુરાજાવ સોભસિ.

‘‘પથવિયં પતિટ્ઠાય, રુહન્તિ ધરણીરુહા;
વેપુલ્લતં પાપુણન્તિ, ફલઞ્ચ દસ્સયન્તિ તે.

‘‘પથવીસદિસો ત્વંસિ, સક્યપુત્ત મહાયસ;
સાસને તે પતિટ્ઠાય, લભન્તિ અમતં ફલં.

‘‘સિન્ધુ સરસ્સતી ચેવ, નન્દિયો ચન્દભાગિકા;
ગઙ્ગા ચ યમુના ચેવ, સરભૂ ચ અથો મહી.

‘‘એતાસં સન્દમાનાનં, સાગરોવ સમ્પટિચ્છતિ;
જહન્તિ પુરિમં નામં, સાગરોતેવ ઞાયતિ.

‘‘તથેવિમે ચતુબ્બણ્ણા, પબ્બજિત્વા તવન્તિકે;
જહન્તિ પુરિમં નામં, બુદ્ધપુત્તાતિ ઞાયરે.

‘‘યથાપિ ચન્દો વિમલો, ગચ્છં આકાસધાતુયા;
સબ્બે તારગણે લોકે, આભાય અતિરોચતિ.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, પરિવુતો દેવમાનુસે;
એતે સબ્બે અતિક્કમ્મ, જલસિ સબ્બદા તુવં.

‘‘ગમ્ભીરે ઉટ્ઠિતા ઊમી, ન વેલમતિવત્તરે;
સબ્બા વેલંવ ફુસન્તિ, સઞ્ચુણ્ણા વિકિરન્તિ તા.

‘‘તથેવ તિત્થિયા લોકે, નાનાદિટ્ઠી બહુજ્જના;
ધમ્મં વાદિતુકામા તે, નાતિવત્તન્તિ તં મુનિં.

‘‘સચે ચ તં પાપુણન્તિ, પટિવાદેહિ ચક્ખુમ;
તવન્તિકં ઉપગન્ત્વા, સઞ્ચુણ્ણાવ ભવન્તિ તે.

‘‘યથાપિ ઉદકે જાતા, કુમુદા મન્દાલકા બહૂ;
ઉપલિમ્પન્તિ તોયેન, કદ્દમકલલેન ચ.

‘‘તથેવ બહુકા સત્તા, લોકે જાતા વિરૂહરે;
અટ્ટિતા રાગદોસેન, કદ્દમે કુમુદં યથા.

‘‘યથાપિ પદુમં જલજં, જલમજ્ઝે વિરૂહતિ;
ન સો લિમ્પતિ તોયેન, પરિસુદ્ધો હિ કેસરી.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, લોકે જાતો મહામુનિ;
નોપલિમ્પસિ લોકેન, તોયેન પદુમં યથા.

‘‘યથાપિ રમ્મકે માસે, બહૂ પુપ્ફન્તિ વારિજા;
નાતિક્કમન્તિ તં માસં, સમયો પુપ્ફનાય સો.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, પુપ્ફિતો તે વિમુત્તિયા;
સાસનં નાતિવત્તન્તિ, પદુમં વારિજં યથા.

‘‘સુપુપ્ફિતો સાલરાજા, દિબ્બગન્ધં પવાયતિ;
અઞ્ઞસાલેહિ પરિવુતો, સાલરાજાવ સોભતિ.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, બુદ્ધઞાણેન પુપ્ફિતો;
ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો, સાલરાજાવ સોભસિ.

‘‘યથાપિ સેલો હિમવા, ઓસધો સબ્બપાણિનં;
નાગાનં અસુરાનઞ્ચ, દેવતાનઞ્ચ આલયો.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, ઓસધો વિય પાણિનં;
તેવિજ્જા છળભિઞ્ઞા ચ, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતા.

‘‘અનુસિટ્ઠા મહાવીર, તયા કારુણિકેન તે;
રમન્તિ ધમ્મરતિયા, વસન્તિ તવ સાસને.

‘‘મિગરાજા યથા સીહો, અભિનિક્ખમ્મ આસયા;
ચતુદ્દિસાનુવિલોકેત્વા, તિક્ખત્તું અભિનાદતિ.

‘‘સબ્બે મિગા ઉત્તસન્તિ, મિગરાજસ્સ ગજ્જતો;
તથા હિ જાતિમા એસો, પસૂ તાસેતિ સબ્બદા.

‘‘ગજ્જતો તે મહાવીર, વસુધા સમ્પકમ્પતિ;
બોધનેય્યાવબુજ્ઝન્તિ, તસન્તિ મારકાયિકા.

‘‘તસન્તિ તિત્થિયા સબ્બે, નદતો તે મહામુનિ;
કાકા સેનાવ વિબ્ભન્તા, મિગરઞ્ઞા યથા મિગા.

‘‘યે કેચિ ગણિનો લોકે, સત્થારોતિ પવુચ્ચરે;
પરમ્પરાગતં ધમ્મં, દેસેન્તિ પરિસાય તે.

‘‘ન હેવં ત્વં મહાવીર, ધમ્મં દેસેસિ પાણિનં;

સામં સચ્ચાનિ બુજ્ઝિત્વા, કેવલં બોધિપક્ખિયં.

‘‘આસયાનુસયં ઞત્વા; ઇન્દ્રિયાનં બલાબલં;
ભબ્બાભબ્બે વિદિત્વાન, મહામેઘોવ ગજ્જસિ.

‘‘ચક્કવાળપરિયન્તા, નિસિન્ના પરિસા ભવે;
નાનાદિટ્ઠી વિચિનન્તં, વિમતિચ્છેદનાય તં.

‘‘સબ્બેસં ચિત્તમઞ્ઞાય, ઓપમ્મકુસલો મુનિ;
એકં પઞ્હં કથેન્તોવ, વિમતિં છિન્દસિ પાણિનં.

‘‘ઉપતિસ્સસદિસેહેવ, વસુધા પૂરિતા ભવે;
સબ્બેવ તે પઞ્જલિકા, કિત્તયું લોકનાયકં.

‘‘કપ્પં વા તે કિત્તયન્તા, નાનાવણ્ણેહિ કિત્તયું;
પરિમેતું ન સક્કેય્યું, અપ્પમેય્યો તથાગતો.

‘‘યથા સકેન થામેન, કિત્તિતો હિ મયા જિનો;
કપ્પકોટીપિ કિત્તેન્તા, એવમેવ પકિત્તયું.

‘‘સચે હિ કોચિ દેવો વા, મનુસ્સો વા સુસિક્ખિતો;
પમેતું પરિકપ્પેય્ય, વિઘાતંવ લભેય્ય સો.

‘‘સાસને તે પતિટ્ઠાય, સક્યપુત્ત મહાયસ;
પઞ્ઞાય પારમિં ગન્ત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘તિત્થિયે સમ્પમદ્દામિ, વત્તેમિ જિનસાસનં;
ધમ્મસેનાપતિ અજ્જ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘અપરિમેય્યે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
સુખિત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયી મમ.

‘‘યો કોચિ મનુજો ભારં, ધારેય્ય મત્થકે સદા;
ભારેન દુક્ખિતો અસ્સ, ભારેહિ ભરિતો તથા.

‘‘ડય્હમાનો તીહગ્ગીહિ, ભવેસુ સંસરિં અહં;
ભરિતો ભવભારેન, ગિરિં ઉચ્ચારિતો યથા.

‘‘ઓરોપિતો ચ મે ભારો, ભવા ઉગ્ઘાટિતા મયા;
કરણીયં કતં સબ્બં, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘યાવતા બુદ્ધખેત્તમ્હિ, ઠપેત્વા સક્યપુઙ્ગવં;
અહં અગ્ગોમ્હિ પઞ્ઞાય, સદિસો મે ન વિજ્જતિ.

‘‘સમાધિમ્હિ સુકુસલો, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો;
ઇચ્છમાનો ચહં અજ્જ, સહસ્સં અભિનિમ્મિને.

‘‘અનુપુબ્બવિહારસ્સ, વસીભૂતો મહામુનિ;
કથેસિ સાસનં મય્હં, નિરોધો સયનં મમ.

‘‘દિબ્બચક્ખુ વિસુદ્ધં મે, સમાધિકુસલો અહં;
સમ્મપ્પધાનાનુયુત્તો, બોજ્ઝઙ્ગભાવનારતો.

‘‘સાવકેન હિ પત્તબ્બં, સબ્બમેવ કતં મયા;
લોકનાથં ઠપેત્વાન, સદિસો મે ન વિજ્જતિ.

‘‘સમાપત્તીનં કુસલો, ઝાનવિમોક્ખાન ખિપ્પપટિલાભી;
બોજ્ઝઙ્ગભાવનારતો, સાવકગુણપારમિગતોસ્મિ.

‘‘સાવકગુણેનપિ ફુસ્સેન, બુદ્ધિયા પરિસુત્તમભારવા;
યં સદ્ધાસઙ્ગહિતં ચિત્તં, સદા સબ્રહ્મચારીસુ.

‘‘ઉદ્ધતવિસોવ સપ્પો, છિન્નવિસાણોવ ઉસભો;
નિક્ખિત્તમાનદપ્પોવ, ઉપેમિ ગરુગારવેન ગણં.

‘‘યદિ રૂપિની ભવેય્ય, પઞ્ઞા મે વસુમતીપિ ન સમેય્ય;
અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો, ફલમેતં ઞાણથવનાય.

‘‘પવત્તિતં ધમ્મચક્કં, સક્યપુત્તેન તાદિના;
અનુવત્તેમહં સમ્મા, ઞાણથવનાયિદં ફલં.

‘‘મા મે કદાચિ પાપિચ્છો, કુસીતો હીનવીરિયો;
અપ્પસ્સુતો અનાચારો, સમેતો અહુ કત્થચિ.

‘‘બહુસ્સુતો ચ મેધાવી, સીલેસુ સુસમાહિતો;
ચેતોસમથાનુયુત્તો, અપિ મુદ્ધનિ તિટ્ઠતુ.

‘‘તં વો વદામિ ભદ્દન્તે, તાવન્તેત્થ સમાગતા;
અપ્પિચ્છા હોથ સન્તુટ્ઠા, ઝાયી ઝાનરતા સદા.

‘‘યમહં પઠમં દિસ્વા, વિરજો વિમલો અહું;

સો મે આચરિયો ધીરો, અસ્સજિ નામ સાવકો.

‘‘તસ્સાહં વાહસા અજ્જ, ધમ્મસેનાપતી અહું;
સબ્બત્થ પારમિં પત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘યો મે આચરિયો આસિ, અસ્સજિ નામ સાવકો;
યસ્સં દિસાયં વસતિ, ઉસ્સીસમ્હિ કરોમહં.

‘‘મમ કમ્મં સરિત્વાન, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ મં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અપરભાગે પન સત્થા જેતવનમહાવિહારે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો અત્તનો સાવકે તેન તેન ગુણવિસેસેન એતદગ્ગે ઠપેન્તો – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં મહાપઞ્ઞાનં યદિદં સારિપુત્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮-૧૮૯) થેરં મહાપઞ્ઞભાવેન એતદગ્ગે ઠપેસિ. સો એવં સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પત્વા ધમ્મસેનાપતિટ્ઠાને પતિટ્ઠહિત્વા સત્તહિતં કરોન્તો એકદિવસં સબ્રહ્મચારીનં અત્તનો ચરિયવિભાવનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૯૮૧.‘‘યથાચારી યથાસતો સતીમા, યતસઙ્કપ્પજ્ઝાયિ અપ્પમત્તો;
અજ્ઝત્તરતો સમાહિતત્તો, એકો સન્તુસિતો તમાહુ ભિક્ખું.

૯૮૨.‘‘અલ્લં સુક્ખં વા ભુઞ્જન્તો, ન બાળ્હં સુહિતો સિયા;
ઊનૂદરો મિતાહારો, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે.

૯૮૩.‘‘ચત્તારો પઞ્ચ આલોપે, અભુત્વા ઉદકં પિવે;
અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો.

૯૮૪.‘‘કપ્પિયં તઞ્ચે છાદેતિ, ચીવરં ઇદમત્થિકં;
અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો.

૯૮૫.‘‘પલ્લઙ્કેન નિસિન્નસ્સ, જણ્ણુકે નાભિવસ્સતિ;
અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો.

૯૮૬.‘‘યો સુખં દુક્ખતો અદ્દ, દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો;
ઉભયન્તરેન નાહોસિ, કેન લોકસ્મિ કિં સિયા.

૯૮૭.‘‘મા મે કદાચિ પાપિચ્છો, કુસીતો હીનવીરિયો;
અપ્પસ્સુતો અનાદરો, કેન લોકસ્મિ કિં સિયા.

૯૮૮.‘‘બહુસ્સુતો ચ મેધાવી, સીલેસુ સુસમાહિતો;

ચેતોસમથમનુયુત્તો, અપિ મુદ્ધનિ તિટ્ઠતુ.

૯૮૯.“યો પપઞ્ચમનુયુત્તો, પપઞ્ચાભિરતો મગો;
વિરાધયી સો નિબ્બાનં, યોગક્ખેમં અનુત્તરં.

૯૯૦.“યો ચ પપઞ્ચં હિત્વાન, નિપ્પપઞ્ચપથે રતો;
આરાધયી સો નિબ્બાનં, યોગક્ખેમં અનુત્તરં.

૯૯૧.“ગામે વા યદિ વારઞ્ઞે, નિન્ને વા યદિ વા થલે;
યત્થ અરહન્તો વિહરન્તિ, તં ભૂમિરામણેય્યકં.

૯૯૨.“રમણીયાનિ અરઞ્ઞાનિ, યત્થ ન રમતી જનો;
વીતરાગા રમિસ્સન્તિ, ન તે કામગવેસિનો.

૯૯૩.“નિધીનંવ પવત્તારં, યં પસ્સે વજ્જદસ્સિનં;
નિગ્ગય્હવાદિં મેધાવિં, તાદિસં પણ્ડિતં ભજે;
તાદિસં ભજમાનસ્સ, સેય્યો હોતિ ન પાપિયો.

૯૯૪.“ઓવદેય્યાનુસાસેય્ય, અસબ્ભા ચ નિવારયે;
સતઞ્હિ સો પિયો હોતિ, અસતં હોતિ અપ્પિયો.

૯૯૫.“અઞ્ઞસ્સ ભગવા બુદ્ધો, ધમ્મં દેસેસિ ચક્ખુમા;
ધમ્મે દેસિયમાનમ્હિ, સોતમાધેસિમત્થિકો;
તં મે અમોઘં સવનં, વિમુત્તોમ્હિ અનાસવો.

૯૯૬.“નેવ પુબ્બેનિવાસાય, નપિ દિબ્બસ્સ ચક્ખુનો;
ચેતોપરિયાય ઇદ્ધિયા, ચુતિયા ઉપપત્તિયા;
સોતધાતુવિસુદ્ધિયા, પણિધી મે ન વિજ્જતિ.

૯૯૭.“રુક્ખમૂલંવ નિસ્સાય, મુણ્ડો સઙ્ઘાટિપારુતો;
પઞ્ઞાય ઉત્તમો થેરો, ઉપતિસ્સોવ ઝાયતિ.

૯૯૮.“અવિતક્કં સમાપન્નો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકો;
અરિયેન તુણ્હીભાવેન, ઉપેતો હોતિ તાવદે.

૯૯૯.“યથાપિ પબ્બતો સેલો, અચલો સુપ્પતિટ્ઠિતો;
એવં મોહક્ખયા ભિક્ખુ, પબ્બતોવ ન વેધતિ.

૧૦૦૦અનઙ્ગણસ્સ પોસસ્સ, નિચ્ચં સુચિગવેસિનો;

વાલગ્ગમત્તં પાપસ્સ, અબ્ભમત્તંવ ખાયતિ.

૧૦૦૧નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
નિક્ખિપિસ્સં ઇમં કાયં, સમ્પજાનો પટિસ્સતો.

૧૦૦૨નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથા.

૧૦૦૩ઉભયેન મિદં મરણમેવ, નામરણં પચ્છા વા પુરે વા;
પટિપજ્જથ મા વિનસ્સથ, ખણો વો મા ઉપચ્ચગા.

૧૦૦૪નગરં યથા પચ્ચન્તં, ગુત્તં સન્તરબાહિરં;
એવં ગોપેથ અત્તાનં, ખણો વો મા ઉપચ્ચગા;
ખણાતીતા હિ સોચન્તિ, નિરયમ્હિ સમપ્પિતા.
૧૦૦૫ઉપસન્તો ઉપરતો, મન્તભાણી અનુદ્ધતો;
ધુનાતિ પાપકે ધમ્મે, દુમપત્તંવ માલુતો.

૧૦૦૬ઉપસન્તો ઉપરતો, મન્તભાણી અનુદ્ધતો;
અપ્પાસિ પાપકે ધમ્મે, દુમપત્તંવ માલુતો.

૧૦૦૭ઉપસન્તો અનાયાસો, વિપ્પસન્નો અનાવિલો;
કલ્યાણસીલો મેધાવી, દુક્ખસ્સન્તકરો સિયા.

૧૦૦૮ન વિસ્સસે એકતિયેસુ એવં, અગારિસુ પબ્બજિતેસુ ચાપિ;
સાધૂપિ હુત્વાન અસાધુ હોન્તિ, અસાધુ હુત્વા પુન સાધુ હોન્તિ.

૧૦૦૯કામચ્છન્દો ચ બ્યાપાદો, થિનમિદ્ધઞ્ચ ભિક્ખુનો;
ઉદ્ધચ્ચં વિચિકિચ્છા ચ, પઞ્ચેતે ચિત્તકેલિસા.

૧૦૧૦યસ્સ સક્કરિયમાનસ્સ, અસક્કારેન ચૂભયં;
સમાધિ ન વિકમ્પતિ, અપ્પમાદવિહારિનો.

૧૦૧૧તં ઝાયિનં સાતતિકં, સુખુમદિટ્ઠિવિપસ્સકં;
ઉપાદાનક્ખયારામં, આહુ સપ્પુરિસો ઇતિ.

૧૦૧૨મહાસમુદ્દો પથવી, પબ્બતો અનિલોપિ ચ;
ઉપમાય ન યુજ્જન્તિ, સત્થુ વરવિમુત્તિયા.

૧૦૧૩ચક્કાનુવત્તકો થેરો, મહાઞાણી સમાહિતો;

પથવાપઝ્ઝિસમાનો, ન રજ્જતિ ન દુસ્સતિ.

૧૦૧૪પઞ્ઞાપારમિતં પત્તો, મહાબુદ્ધિ મહામતિ;
અજળો જળસમાનો, સદા ચરતિ નિબ્બુતો.

૧૦૧૫પરિચિણ્ણો મયા સત્થા…પે॰… ભવનેત્તિસમૂહતા.
૧૦૧૬સમ્પાદેથપ્પમાદેન, એસા મે અનુસાસની;
હન્દાહં પરિનિબ્બિસ્સં, વિપ્પમુત્તોમ્હિ સબ્બધી''તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ. ઇમા હિ કાચિ ગાથા થેરેન ભાસિતા, કાચિ થેરં આરબ્ભ ભગવતા ભાસિતા, સબ્બા પચ્છા અત્તનો ચરિયપવેદનવસેન થેરેન ભાસિતત્તા થેરસ્સેવ ગાથા અહેસું.

તત્થ **યથાચારી**તિ યથા કાયાદીહિ સંયતો, સંવુતો હુત્વા ચરતિ વિહરતિ, યથાચરણસીલોતિ વા યથાચારી, સીલસમ્પન્નોતિ અત્થો. **યથાસતો**તિ યથાસન્તો. ગાથાસુખત્થઞ્હિ અનુનાસિકલોપં કત્વા નિદ્દેસો કતો, સન્તો વિય, અરિયેહિ નિબ્બિસેસોતિ અત્થો. **સતીમા**તિ પરમાય સતિયા સમન્નાગતો. **યતસઙ્કપ્પજ્ઝાયી**તિ સબ્બસો મિચ્છાસઙ્કપ્પં પહાય નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદિવસેન સંયતસઙ્કપ્પો હુત્વા આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયનસીલો. **અપ્પમત્તો**તિ તસ્મિંયેવ યથાચારિભાવે યતસઙ્કપ્પો હુત્વા ઝાયનેન ચ પમાદરહિતો સબ્બત્થ સુપ્પતિટ્ઠિતસતિસમ્પજઞ્ઞો. **અજ્ઝત્તરતો**તિ ગોચરજ્ઝત્તે કમ્મટ્ઠાનભાવનાય અભિરતો. **સમાહિતત્તો**તિ તાય એવ ભાવનાય એકગ્ગચિત્તો. **એકો**તિ અસહાયો ગણસંસગ્ગં, કિલેસસંસગ્ગઞ્ચ પહાય કાયવિવેકં, ચિત્તવિવેકઞ્ચ પરિબ્રૂહયન્તો. **સન્તુસિતો**તિ પચ્ચયસન્તોસેન ચ ભાવનારામસન્તોસેન ચ સમ્મદેવ તુસિતો તુટ્ઠો. ભાવનાય હિ ઉપરૂપરિ વિસેસં આવહન્તિયા ઉળારં પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જતિ, મત્થકં પત્તાય પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ. **તમાહુ ભિક્ખુન્તિ** તં એવરૂપં પુગ્ગલં સિક્ખત્તયપારિપૂરિયા ભયં ઇક્ખનતાય ભિન્નકિલેસતાય ચ ભિક્ખૂતિ વદન્તિ.

ઇદાનિ યથાવુત્તસન્તોસદ્વયે પચ્ચયસન્તોસં તાવ દસ્સેન્તો ''**અલ્લં સુક્ખં વા**''તિઆદિમાહ. તત્થ **અલ્લન્તિ** સપ્પિઆદિઉપસેકેન તિન્તં સિનિદ્ધં. **સુક્ખન્તિ** તદભાવેન લૂખં. **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, અલ્લં વા સુક્ખં વાતિ. **બાળ્હન્તિ** અતિવિય. **સુહિતો**તિ ધાતો ન સિયાતિ અત્થો. કથં પન સિયાતિ આહ ''**ઊનૂદરો મિતાહારો**''તિ પણીતં લૂખં વાપિ ભોજનં ભુઞ્જન્તો ભિક્ખુ યાવદત્થં અભુઞ્જિત્વા ઊનૂદરો સલ્લહુકુદરો, તતો એવ મિતાહારો પરિમિતભોજનો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતં આહારં આહરન્તો તત્થ મત્તઞ્ઞુતાય પચ્ચવેક્ખણસતિયા ચ **સતો** હુત્વા **પરિબ્બજે** વિહરેય્ય.

યથા પન ઊનૂદરો મિતાહારો ચ નામ હોતિ, તં દસ્સેતું ''**ચત્તારો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અભુત્વા**તિ ચત્તારો વા પઞ્ચ વા **આલોપે** કબળે અભુઞ્જિત્વા તત્તકસ્સ આહારસ્સ ઓકાસં ઠપેત્વા પાનીયં પિવેય્ય. અયઞ્હિ આહારે સલ્લહુકવુત્તિ. નિબ્બાનઞ્હિ પેસિતચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો **ફાસુવિહારાય** ઝાનાદીનં અધિગમયોગ્યતાય સુખવિહારાય **અલં** પરિયત્તન્તિ અત્થો. ઇમિના કુચ્છિપરિહારિયં પિણ્ડપાતં વદન્તો પિણ્ડપાતે ઇતરીતરસન્તોસં દસ્સેતિ. ''ભુત્વાના''તિ વા પાઠો, સો ચતુપઞ્ચાલોપમત્તેનાપિ આહારેન સરીરં યાપેતું સમત્થસ્સ અતિવિય થિરપકતિકસ્સ પુગ્ગલસ્સ વસેન વુત્તો સિયા, ઉત્તરગાથાહિપિ સંસન્દતિ એવ અપ્પકસ્સેવ ચીવરસ્સ સેનાસનસ્સ ચ વક્ખમાનત્તા.

કપ્પિયન્તિ યં કપ્પિયકપ્પિયાનુલોમેસુ ખોમાદીસુ અઞ્ઞતરન્તિ અત્થો. **તઞ્ચે છાદેતી**તિ કપ્પિયં ચીવરં સમાનં છાદેતબ્બં ઠાનં છાદેતિ ચે, સત્થારા અનુઞ્ઞાતજાતિયં સન્તં હેટ્ઠિમન્તેન અનુઞ્ઞાતપમાણયુત્તં ચે હોતીતિ અત્થો. **ઇદમત્થિકન્તિ** ઇદં પયોજનત્થં સત્થારા વુત્તપયોજનત્થં યાવદેવ સીતાદિપટિઘાતનત્થઞ્ચેવ હિરીકોપીનપટિચ્છાદનત્થઞ્ચાતિ અત્થો. એતેન કાયપરિહારિયં ચીવરં તત્થ ઇતરીતરસન્તોસઞ્ચ વદતિ.

પલ્લઙ્કેન નિસિન્નસ્સાતિ પલ્લઙ્કં વુચ્ચતિ સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસનં, તેન નિસિન્નસ્સ, તિસન્ધિપલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નસ્સાતિ અત્થો. **જણ્ણુકે નાભિવસ્સતી**તિ યસ્સં કુટિયં તથા નિસિન્નસ્સ દેવે વસ્સન્તે જણ્ણુકદ્વયં વસ્સોદકેન ન તેમિયતિ, એત્તકમ્પિ સબ્બપરિયન્તસેનાસનં , સક્કા હિ તત્થ નિસીદિત્વા અત્થકામરૂપેન કુલપુત્તેન સદત્થં નિપ્ફાદેતું. તેનાહ “**અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો**”તિ.

એવં થેરો ઇમાહિ ચતૂહિ ગાથાહિ યે તે ભિક્ખૂ મહિચ્છા અસન્તુટ્ઠા, તેસં પરમુક્કંસગતં સલ્લેખઓવાદં પકાસેત્વા ઇદાનિ વેદનામુખેન ભાવનારામસન્તોસં દસ્સેન્તો “**યો સુખ**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **સુખન્તિ** સુખવેદનં. **દુક્ખતો**તિ વિપરિણામદુક્ખતો. **અદ્દા**તિ અદ્દસ, વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય યથાભૂતં યો અપસ્સીતિ અત્થો. સુખવેદના હિ પરિભોગકાલે અસ્સાદિયમાનાપિ વિસમિસ્સં વિય ભોજનં વિપરિણામકાલે દુક્ખાયેવ હોતિ. તેનેત્થ દુક્ખાનુપસ્સનં દસ્સેતિ. **દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો**તિ દુક્ખવેદનં યો સલ્લન્તિ પસ્સિ. દુક્ખવેદના હિ યથા સલ્લં સરીરં અનુપવિસન્તમ્પિ અનુપવિસિત્વા ઠિતમ્પિ ઉદ્ધરિયમાનમ્પિ પીળનમેવ જનેતિ, એવં ઉપ્પજ્જમાનાપિ ઠિતિપ્પત્તાપિ ભિજ્જમાનાપિ વિબાધતિયેવાતિ. એતેનેત્થ દુક્ખાનુપસ્સનંયેવ ઉક્કંસેત્વા વદતિ, તેન ચ ‘‘યં દુક્ખં તદનત્તા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫) વચનતો વેદનાદ્વયે અત્તત્તનિયગાહં વિનિવેઠેતિ. **ઉભયન્તરેના**તિ ઉભયેસં અન્તરે, સુખદુક્ખવેદનાનં મજ્ઝભૂતે અદુક્ખમસુખેતિ અત્થો. **નાહોસી**તિ યથાભૂતાવબોધને અત્તત્તનિયાભિનિવેસનં અહોસિ. **કેન લોકસ્મિ કિં સિયા**તિ એવં વેદનામુખેન પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધે પરિજાનિત્વા તપ્પટિબદ્ધં સકલકિલેસજાલં સમુચ્છિન્દિત્વા ઠિતો કેન નામ કિલેસેન લોકસ્મિં બદ્ધો, દેવતાદીસુ કિં વા આયતિ સિયા, અઞ્ઞદત્થુ છિન્નબન્ધનો અપઞ્ઞત્તિકોવ સિયાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ મિચ્છાપટિપન્ને પુગ્ગલે ગરહન્તો સમ્માપટિપન્ને પસંસન્તો “**મા મે**”તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **મા મે કદાચિ પાપિચ્છો**તિ યો અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય પાપિચ્છો , સમણધમ્મે ઉસ્સાહાભાવેન **કુસીતો**, તતોયેવ **હીનવીરિયો**, સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિપટિસંયુત્તસ્સ સુતસ્સ અભાવેન **અપ્પસ્સુતો**, ઓવાદાનુસાસનીસુ આદરાભાવેન **અનાદરો**, તાદિસો અતિહીનપુગ્ગલો મમ સન્તિકે કદાચિપિ મા હોતુ. કસ્મા? **કેન લોકસ્મિ કિં સિયા**તિ લોકસ્મિં સત્તનિકાયે તસ્સ તાદિસસ્સ પુગ્ગલસ્સ કેન ઓવાદેન કિં ભવિતબ્બં, કેન વા કતેન કિં સિયા, નિરત્થકમેવાતિ અત્થો.

બહુસ્સુતો ચાતિ યો પુગ્ગલો સીલાદિપટિસંયુત્તસ્સ સુત્તગેય્યાદિભેદસ્સ બહુનો સુતસ્સ સમ્ભવેન બહુસ્સુતો, ધમ્મોજપઞ્ઞાય પારિહારિયપઞ્ઞાય પટિવેધપઞ્ઞાય ચ વસેન **મેધાવી**, સીલેસુ ચ સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતત્તા **સુસમાહિતો**, **ચેતોસમથં** લોકિયલોકુત્તરભેદં ચિત્તસમાધાનં **અનુયુત્તો**, તાદિસો પુગ્ગલો મય્હં મત્થકેપિ તિટ્ઠતુ, પગેવ સહવાસો.

યો પપઞ્ચમનુયુત્તોતિ યો પન પુગ્ગલો કમ્મારામતાદિવસેન રૂપાભિસઙ્ગાદિવસેન ચ પવત્તિયા પપઞ્ચનટ્ઠેન તણ્હાદિભેદં પપઞ્ચં અનુયુત્તો, તત્થ ચ અનાદીનવદસ્સનેન અભિરતો મગસદિસો, સો નિબ્બાનં વિરાધયિ, સો નિબ્બાના સુવિદૂરવિદૂરે ઠિતો.

યો ચ પપઞ્ચં હિત્વાનાતિ યો પન પુગ્ગલો તણ્હાપપઞ્ચં પહાય તદભાવતો નિપ્પપઞ્ચસ્સ નિબ્બાનસ્સ પથે અધિગમુપાયે અરિયમગ્ગે **રતો** ભાવનાભિસમયે અભિરતો, સો નિબ્બાનં **આરાધયિ** સાધેસિ અધિગચ્છીતિ અત્થો.

અથેકદિવસં થેરો અત્તનો કનિટ્ઠભાતિકસ્સ રેવતત્થેરસ્સ કણ્ટકનિચિતખદિરરુક્ખસઞ્છન્ને નિરુદકકન્તારે વાસં દિસ્વા તં પસંસન્તો "**ગામે વા**"તિઆદિકા દ્વે ગાથા અભાસિ. તત્થ **ગામે વા**તિ કિઞ્ચાપિ અરહન્તો ગામન્તે કાયવિવેકં ન લભન્તિ, ચિત્તવિવેકં પન લભન્તેવ. તેસઞ્હિ દિબ્બપટિભાગાનિપિ આરમ્મણાનિ ચિત્તં ચાલેતું ન સક્કોન્તિ, તસ્મા ગામે વા હોતુ અરઞ્ઞાદીસુ અઞ્ઞતરં વા, **યત્થ અરહન્તો વિહરન્તિ, તં ભૂમિરામણેય્યક**ન્તિ સો ભૂમિપ્પદેસો રમણીયો એવાતિ અત્થો.

અરઞ્ઞાનીતિ સુપુપ્ફિતતરુસણ્ડમણ્ડિતાનિ વિમલસલિલાસયસમ્પન્નાનિ અરઞ્ઞાનિ રમણીયાનીતિ સમ્બન્ધો. **યત્થા**તિ યેસુ અરઞ્ઞેસુ વિકસિતેસુ વિય રમમાનેસુ કામપક્ખિકો કામગવેસકો **જનો** ન રમતિ. **વીતરાગા**તિ વિગતરાગા પન ખીણાસવા ભમરમધુકરા વિય પદુમવનેસુ તથારૂપેસુ અરઞ્ઞેસુ રમિસ્સન્તીતિ. **ન તે કામગવેસિનો**તિ યસ્મા તે વીતરાગા કામગવેસિનો ન હોન્તીતિ અત્થો.

પુન થેરો રાધં નામ દુગ્ગતબ્રાહ્મણં અનુકમ્પાય પબ્બાજેત્વા, ઉપસમ્પાદેત્વા તમેવ પચ્છાસમણં કત્વા વિચરન્તો એકદિવસં તસ્સ ચ સુબ્બચભાવેન તુસ્સિત્વા ઓવાદં દેન્તો "**નિધીનંવા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **નિધીનંવા**તિ તત્થ તત્થ નિદહિત્વા ઠપિતાનં હિરઞ્ઞસુવણ્ણાદિપૂરાનં નિધિકુમ્ભીનં. **પવત્તાર**ન્તિ કિચ્છજીવિકે દુગ્ગતમનુસ્સે અનુકમ્પં કત્વા "એહિ તે સુખેન જીવિતું ઉપાયં દસ્સેસ્સામી"તિ નિધિટ્ઠાનં નેત્વા હત્થં પસારેત્વા "ઇમં ગહેત્વા સુખં જીવાહી"તિ આચિક્ખિતારં વિય. **વજ્જદસ્સિન**ન્તિ દ્વે વજ્જદસ્સિનો – "ઇમિના નં અસારુપ્પેન વા ખલિતેન વા સઙ્ઘમજ્ઝે નિગ્ગણ્હિસ્સામી"તિ રન્ધગવેસકો ચ, અઞ્ઞાતં ઞાપેતુકામો ઞાતં અસ્સાદેન્તો સીલાદિવુદ્ધિકામતાય તં તં વજ્જં ઓલોકેન્તો ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતો ચાતિ, અયં ઇધ અધિપ્પેતો. યથા હિ દુગ્ગતમનુસ્સો "ઇમં નિધિં ગણ્હાહી"તિ નિગ્ગય્હમાનોપિ નિધિદસ્સને કોપં ન કરોતિ, પમુદિતોવ હોતિ, એવં એવરૂપેસુ પુગ્ગલેસુ અસારુપ્પં વા ખલિતં વા દિસ્વા આચિક્ખન્તે કોપો ન કાતબ્બો, તુટ્ઠચિત્તેનેવ ભવિતબ્બં, "ભન્તે, પુનપિ મં એવરૂપં વદેય્યાથા"તિ પવારેતબ્બમેવ. **નિગ્ગય્હવાદિ**ન્તિ યો વજ્જં દિસ્વા અયં મે સદ્ધિવિહારિકો, અન્તેવાસિકો, ઉપકારકોતિ અચિન્તેત્વા વજ્જાનુરૂપં તજ્જેન્તો પણામેન્તો દણ્ડકમ્મં કરોન્તો સિક્ખાપેતિ, અયં નિગ્ગય્હવાદી નામ સમ્માસમ્બુદ્ધો વિય. વુત્તઞ્હેતં – "નિગ્ગય્હ નિગ્ગય્હાહં, આનન્દ, વક્ખામિ; પવય્હ પવય્હ, આનન્દ, વક્ખામિ. યો સારો સો ઠસ્સતી"તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૯૬). **મેધાવિ**ન્તિ ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમન્નાગતં. **તાદિસ**ન્તિ એવરૂપં પણ્ડિતં. **ભજે**તિ પયિરુપાસેય્ય. તાદિસઞ્હિ આચરિયં ભજમાનસ્સ અન્તેવાસિકસ્સ સેય્યો હોતિ, ન પાપિયો, વુડ્ઢિયેવ હોતિ, નો પરિહાનીતિ અત્થો.

અથેકદા અસ્સજિપુનબ્બસુકેહિ કીટાગિરિસ્મિં આવાસે દૂસિતે સત્થારા આણત્તો અત્તનો પરિસાય મહામોગ્ગલ્લાનેન ચ સદ્ધિં તત્થ ગતો ધમ્મસેનાપતિ અસ્સજિપુનબ્બસુકેસુ ઓવાદં અનાદિયન્તેસુ ઇમં ગાથમાહ. તત્થ **ઓવદેય્યા**તિ ઓવાદં અનુસિટ્ઠિં દદેય્ય. **અનુસાસેય્યા**તિ તસ્સેવ પરિયાયવચનં. અથ વા ઉપ્પન્ને વત્થુસ્મિં વદન્તો ઓવદતિ નામ, અનુપ્પન્ને "અયસોપિ તે સિયા"તિઆદિં અનાગતં ઉદ્દિસ્સ વદન્તો અનુસાસતિ નામ. સમ્મુખા વદન્તો વા ઓવદતિ નામ, પરમ્મુખા દૂતં, સાસનં વા પેસેત્વા વદન્તો અનુસાસતિ નામ. સકિં વદન્તો વા ઓવદતિ નામ, પુનપ્પુનં વદન્તો અનુસાસતિ નામ. **અસબ્ભા ચા**તિ અકુસલા ધમ્મા ચ નિવારયે, કુસલે ધમ્મે ચ પતિટ્ઠાપેય્યાતિ અત્થો. **સતઞ્હિ સો**તિ એવરૂપો પુગ્ગલો સાધૂનં પિયો હોતિ. યે પન અસન્તા

અસપ્પુરિસા વિતિણ્ણપરલોકા આમિસચક્ખુકા જીવિકત્થાય પબ્બજિતા, તેસં સો ઓવાદકો અનુસાસકો ‘‘ન ત્વં અમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો, ન આચરિયો, કસ્મા અમ્હે વદસી’’તિ એવં મુખસત્તીહિ વિજ્ઝન્તાનં અપ્પિયો હોતીતિ.

‘‘યં આરબ્ભ સત્થા ધમ્મં દેસેતિ, સો એવ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો’’તિ ભિક્ખૂસુ કથાય સમુટ્ઠિતાય ‘‘નયિદમેત’’ન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**અઞ્ઞસ્સા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **અઞ્ઞસ્સા**તિ અત્તનો ભાગિનેય્યં દીઘનખપરિબ્બાજકં સન્ધાયાહ. તસ્સ હિ સત્થારા વેદનાપરિગ્ગહસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૫-૨૦૬) દેસિયમાને અયં મહાથેરો ભાવનામગ્ગે અધિગન્ત્વા સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પત્તો. **સોતમોધેસિમત્થિકો**તિ સત્થારં બીજયમાનો ઠિતો અત્થિકો હુત્વા સુસ્સૂસન્તો સોતં ઓદહિં. **તં મે અમોઘં સવન**ન્તિ તં તથા સુતં સવનં મય્હં અમોઘં અવઞ્ઝં અહોસિ, અગ્ગસાવકેન પત્તબ્બં સમ્પત્તીનં અવસ્સયો અહોસિ. તેનાહ ‘‘**વિમુત્તોમ્હી**’’તિઆદિ.

તત્થ **નેવ પુબ્બેનિવાસાયા**તિ અત્તનો પરેસઞ્ચ પુબ્બેનિવાસજાનનઞાણત્થાય, પણિધી મે નેવ વિજ્જતીતિ યોજના. પરિકમ્મકરણવસેન તદત્થં ચિત્તપણિધાનમત્તમ્પિ નેવત્થિ નેવ અહોસીતિ અત્થો. **ચેતોપરિયાયા**તિ ચેતોપરિયઞાણસ્સ. **ઇદ્ધિયા**તિ ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સ. **ચુતિયા ઉપપત્તિયા**તિ, સત્તાનં ચુતિયા ઉપપત્તિયા ચ જાનનઞાણાય ચુતૂપપાતઞાણત્થાય. **સોતધાતુવિસુદ્ધિયા**તિ દિબ્બસોતઞાણસ્સ. **પણિધી મે ન વિજ્જતી**તિ ઇમેસં અભિઞ્ઞાવિસેસાનં અત્થાય પરિકમ્મવસેન ચિત્તસ્સ પણિધિ ચિત્તાભિનીહારો મે નત્થિ નાહોસીતિ અત્થો. સબ્બઞ્ઞુગુણા વિય હિ બુદ્ધાનં અગ્ગમગ્ગાધિગમેનેવ સાવકાનં સબ્બે સાવકગુણા હત્થગતા હોન્તિ, ન તેસં અધિગમાય વિસું પરિકમ્મકરણકિચ્ચં અત્થીતિ.

રુક્ખમૂલન્તિઆદિકા તિસ્સો ગાથા કપોતકન્દરાયં વિહરન્તસ્સ યક્ખેન પહતકાલે સમાપત્તિબલેન અત્તનો નિબ્બિકારતાદીપનવસેન વુત્તા. તત્થ **મુણ્ડો**તિ ન વોરોપિતકેસો. **સઙ્ઘાટિપારુતો**તિ સઙ્ઘાટિં પારુપિત્વા નિસિન્નો. ‘‘સઙ્ઘાટિયા સુપારુતો’’તિ ચ પઠન્તિ. **પઞ્ઞાય ઉત્તમો થેરો**તિ થેરો હુત્વા પઞ્ઞાય ઉત્તમો, સાવકેસુ પઞ્ઞાય સેટ્ઠોતિ અત્થો. **ઝાયતી**તિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયતિ, બહુલં સમાપત્તિવિહારેન વિહરતીતિ અત્થો.

ઉપેતો હોતિ તાવદેતિ યદા યક્ખેન સીસે પહતો, તાવદેવ **અવિતક્કં** ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિં સમાપન્નો અરિયેન તુણ્હીભાવેન ઉપેતો સમન્નાગતો અહોસિ. અતીતત્થે હિ હોતીતિ ઇદં વત્તમાનવચનં.

પબ્બતોવ ન વેધતીતિ મોહક્ખયા ભિન્નસબ્બકિલેસો **ભિક્ખુ**. સો સેલમયપબ્બતો વિય **અચલો** સુપ્પતિટ્ઠિતો ઇટ્ઠાદિના કેનચિ ન વેધતિ, સબ્બત્થ નિબ્બિકારો હોતીતિ અત્થો.

અથેકદિવસં થેરસ્સ અસતિયા નિવાસનકણ્ણે ઓલમ્બન્તે અઞ્ઞતરો સામણેરો, ‘‘ભન્તે, પરિમણ્ડલં નિવાસેતબ્બ’’ન્તિ આહ. તં સુત્વા ‘‘ભદ્દં તયા સુટ્ઠુ વુત્ત’’ન્તિ સિરસા વિય સમ્પટિચ્છન્તો તાવદેવ થોકં અપક્કમિત્વા પરિમણ્ડલં નિવાસેત્વા ‘‘માદિસાનં અયમ્પિ દોસોયેવા’’તિ દસ્સેન્તો ‘‘**અનઙ્ગણસ્સા**’’તિ ગાથમાહ.

પુન મરણે જીવિતે ચ અત્તનો સમચિત્તતં દસ્સેન્તો ‘‘**નાભિનન્દામી**’’તિઆદિના દ્વે ગાથા વત્વા પરેસં ધમ્મં કથેન્તો ‘‘**ઉભયેન મિદ**’’ન્તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ. તત્થ **ઉભયેના**તિ ઉભયેસુ, ઉભોસુ કાલેસૂતિ અત્થો. **મિદ**ન્તિ મ-કારો પદસન્ધિકરો. ઇદં મરણમેવ, મરણં અત્થેવ નામ, અમરણં નામ નત્થિ. કેસુ ઉભોસુ કાલેસૂતિ આહ ‘‘**પચ્છા વા પુરે વા**’’તિ મજ્ઝિમવયસ્સ **પચ્છા વા** જરાજિણ્ણકાલે **પુરે વા** દહરકાલે **મરણમેવ** મરણં

એકન્તિકમેવ. તસ્મા **પટિપજ્જથ** સમ્મા પટિપત્તિં પૂરેથ વિપ્પટિપજ્જિત્વા **મા વિનસ્સથ** અપાયેસુ મહાદુક્ખં માનુભવથ. **ખણો વો મા ઉપચ્ચગા**તિ અટ્ઠહિ અક્ખણેહિ વિવજ્જિતો અયં નવમો ખણો મા તુમ્હે અતિક્કમીતિ અત્થો.

અથેકદિવસં આયસ્મન્તં મહાકોટ્ઠિકં દિસ્વા તસ્સ ગુણં પકાસેન્તો “**ઉપસન્તો**”તિઆદિના તિસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ અનુદ્દેસિકવસેન “**ધુનાતી**”તિ વુત્તમેવત્થં પુન થેરસન્નિસ્સિતં કત્વા વદન્તો “**અપ્પાસી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **અપ્પાસી**તિ અધુના પહાસીતિ અત્થો. **અનાયાસો**તિ અપરિસ્સમો, કિલેસદુક્ખરહિતોતિ અત્થો. **વિપ્પસન્નો અનાવિલો**તિ વિપ્પસન્નો અસદ્ધિયાદીનં અભાવેન સુટ્ઠુ પસન્નચિત્તો અનાવિલસઙ્કપ્પતાય અનાવિલો.

ન વિસ્સસેતિ ગાથા દેવદત્તં સદ્દહિત્વા તસ્સ દિટ્ઠિં રોચેત્વા ઠિતે વજ્જિપુત્તકે આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ **ન વિસ્સસે**તિ વિસ્સટ્ઠો ન ભવેય્ય, ન સદ્દહેય્યાતિ અત્થો. **એકતિયેસૂ**તિ એકચ્ચેસુ અનવટ્ઠિતસભાવેસુ પુથુજ્જનેસુ. **એવન્તિ** યથા તુમ્હે ‘‘દેવદત્તો સમ્મા પટિપન્નો’’તિ વિસ્સાસં આપજ્જિત્થ, એવં. **અગારિસૂ**તિ ગહટ્ઠેસુ. **સાધૂપિ હુત્વાના**તિ યસ્મા પુથુજ્જનભાવો નામ અસ્સપિટ્ઠે ઠપિતકુમ્ભણ્ડં વિય થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુકં વિય ચ અનવટ્ઠિતો, તસ્મા એકચ્ચે આદિતો સાધૂ હુત્વા ઠિતાપિ પચ્છા અસાધૂ હોન્તિ. યથા દેવદત્તો પુબ્બે સીલસમ્પન્નો અભિઞ્ઞાસમાપત્તિલાભી હુત્વા લાભસક્કારપકતો ઇદાનિ પરિહીનવિસેસો છિન્નપક્ખકાકો વિય આપાયિકો જાતો. તસ્મા તાદિસો દિટ્ઠમત્તેન ‘‘સાધૂ’’તિ ન વિસ્સાસિતબ્બો. એકચ્ચે પન કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગાભાવેન આદિતો અસાધૂ હુત્વાપિ પચ્છા કલ્યાણસંસગ્ગેન સાધૂ હોન્તિયેવ, તસ્મા દેવદત્તસદિસે સાધુપતિરૂપે ‘‘સાધૂ’’તિ ન વિસ્સાસેય્યાતિ અત્થો.

યેસં કામચ્છન્દાદયો ચિત્તુપક્કિલેસા અવિગતા, તે અસાધૂ. યેસં તે વિગતા, તે સાધૂતિ દસ્સેતું “**કામચ્છન્દો**”તિ ગાથં વત્વા અસાધારણતો ઉક્કંસગતં સાધુલક્ખણં દસ્સેતું “**યસ્સ સક્કરિયમાનસ્સા**”તિઆદિના ગાથાદ્વયં વુત્તં.

અસાધારણતો પન ઉક્કંસગતં તં દસ્સેતું સત્થારં અત્તાનઞ્ચ ઉદાહરન્તો “**મહાસમુદ્દો**”તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. તત્થ **મહાસમુદ્દો**તિ અયં મહાસમુદ્દો, મહાપથવી **સેલો** પબ્બતો, પુરત્થિમાદિભેદતો અનિલો ચ અત્તનો અચેતનાભાવેન ઇટ્ઠાનિટ્ઠં સહન્તિ, ન પટિસઙ્ખાનબલેન, સત્થા પન યસ્સા અરહત્તુપ્પત્તિયા વસેન ઉત્તમે તાદિભાવે ઠિતો ઇટ્ઠાદીસુ સબ્બત્થ સમો નિબ્બિકારો, તસ્સા **સત્થુ વરવિમુત્તિયા** અગ્ગફલવિમુત્તિયા તે મહાસમુદ્દાદયો **ઉપમાય** ઉપમાભાવેન **ન યુજ્જન્તિ** કલભાગમ્પિ ન ઉપેન્તીતિ અત્થો.

ચક્કાનુવત્તકોતિ સત્થારા વત્તિતસ્સ ધમ્મચક્કસ્સ અનુવત્તકો. **થેરો**તિ અસેક્ખેહિ સીલક્ખન્ધાદીહિ સમન્નાગમેન થેરો. **મહાઞાણી**તિ મહાપઞ્ઞો. **સમાહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિના અનુત્તરસમાધિના ચ સમાહિતો. **પઠવાપગ્ગિસમાનો**તિ ઇટ્ઠાદિઆરમ્મણસન્નિપાતે નિબ્બિકારતાય પથવિયા આપેન અગ્ગિના ચ સદિસવુત્તિકો. તેનાહ “**ન રજ્જતિ ન દુસ્સતી**”તિ.

પઞ્ઞાપારમિતં પત્તોતિ સાવકઞાણસ્સ પારમિં પારકોટિં પત્તો. **મહાબુદ્ધી**તિ મહાપુથુહાસજવનતિક્ખનિબ્બેધિકભાવપ્પત્તાય મહતિયા બુદ્ધિયા પઞ્ઞાય સમન્નાગતો. **મહામતી**તિ ધમ્મન્વયવેદિતસઙ્ખાતાય મહતિયા નયગ્ગાહમતિયા સમન્નાગતો. યે હિ તે ચતુબ્બિધા, સોળસવિધા,

ચતુચત્તાલીસવિધા, તેસત્તતિવિધા ચ પઞ્ઞપ્પભેદા. તેસં સબ્બસો અનવસેસાનં અધિગતત્તા મહાપઞ્ઞતા દિવિસેસયોગતો ચ અયં મહાથેરો સાતિસયં ‘‘મહાબુદ્ધી’’તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. યથાહ ભગવા –

‘‘પણ્ડિતો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; મહાપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; પુથુપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; હાસપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; જવનપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; તિક્ખપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો; નિબ્બેધિકપઞ્ઞો, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૯૩).

તત્થાયં પણ્ડિતભાવાદીનં વિભાગવિભાવના. ધાતુકુસલતા, આયતનકુસલતા, પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલતા, ઠાનાટ્ઠાનકુસલતાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ કારણેહિ પણ્ડિતો. મહાપઞ્ઞતાદીનં વિભાગદસ્સને અયં પાળિ –

‘‘કતમા મહાપઞ્ઞા? મહન્તે અત્થે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે ધમ્મે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તા નિરુત્તિયો પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ પટિભાનાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે સીલક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે સમાધિક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે પઞ્ઞાક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે વિમુત્તિક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ ઠાનાટ્ઠાનાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તા વિહારસમાપત્તિયો પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ અરિયસચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે સતિપટ્ઠાને પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે સમ્મપ્પધાને પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે ઇદ્ધિપાદે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ બલાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે બોજ્ઝઙ્ગે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તે અરિયમગ્ગે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તાનિ સામઞ્ઞફલાનિ પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તા અભિઞ્ઞાયો પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા, મહન્તં પરમત્થં નિબ્બાનં પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા.

‘‘કતમા પુથુપઞ્ઞા? પુથુનાનાખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા , પુથુનાનાધાતૂસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઆયતનેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાપટિચ્ચસમુપ્પાદેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાસુઞ્ઞતમનુપલબ્ભેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઅત્થેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાધમ્મેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાનિરુત્તીસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાપટિભાનેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાસીલક્ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાસમાધિક્ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાપઞ્ઞાક્ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાવિમુત્તિક્ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાવિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઠાનાટ્ઠાનેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાવિહારસમાપત્તીસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઅરિયસચ્ચેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાસતિપટ્ઠાનેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાસમ્મપ્પધાનેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઇદ્ધિપાદેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઇન્દ્રિયેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાબલેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાબોજ્ઝઙ્ગેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઅરિયમગ્ગેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા,

પુથુનાનાસામઞ્ઞફલેસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુનાનાઅભિઞ્ઞાસુ ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા, પુથુજ્જનસાધારણે ધમ્મે અતિક્કમ્મ પરમત્થે નિબ્બાને ઞાણં પવત્તતીતિ પુથુપઞ્ઞા.

''કતમા હાસપઞ્ઞા? ઇધેકચ્ચો હાસબહુલો વેદબહુલો તુટ્ઠિબહુલો પામોજ્જબહુલો સીલાનિ પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો...પે॰... પામોજ્જબહુલો ઇન્દ્રિયસંવરં પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો...પે॰... પામોજ્જબહુલો ભોજને મત્તઞ્ઞુતં પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો...પે॰... પામોજ્જબહુલો જાગરિયાનુયોગં પરિપૂરેતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો...પે॰... પામોજ્જબહુલો સીલક્ખન્ધં...પે॰... સમાધિક્ખન્ધં, પઞ્ઞાક્ખન્ધં, વિમુત્તિક્ખન્ધં, વિમુત્તિઞાણદસ્સનક્ખન્ધં પરિપૂરેતીતિ... પે॰... પટિવિજ્ઝતીતિ. વિહારસમાપત્તિયો પરિપૂરેતીતિ, અરિયસચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝતીતિ, સતિપટ્ઠાને ભાવેતીતિ, સમ્મપ્પધાને ભાવેતીતિ, ઇદ્ધિપાદે ભાવેતીતિ, ઇન્દ્રિયાનિ ભાવેતીતિ, બલાનિ ભાવેતીતિ, બોજ્ઝઙ્ગે ભાવેતીતિ, અરિયમગ્ગં ભાવેતીતિ...પે॰... સામઞ્ઞફલાનિ સચ્છિકરોતીતિ હાસપઞ્ઞા, હાસબહુલો વેદબહુલો તુટ્ઠિબહુલો પામોજ્જબહુલો અભિઞ્ઞાયો પટિવિજ્ઝતીતિ હાસપઞ્ઞા; હાસબહુલો વેદબહુલો તુટ્ઠિબહુલો પામોજ્જબહુલો પરમત્થં નિબ્બાનં સચ્છિકરોતીતિ હાસપઞ્ઞા.

''કતમા જવનપઞ્ઞા? યં કિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં...પે॰... યં દૂરે સન્તિકે વા, સબ્બં રૂપં અનિચ્ચતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, દુક્ખતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા; યા કાચિ વેદના...પે॰... યં કિઞ્ચિ વિઞ્ઞાણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં...પે॰... સબ્બં વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, દુક્ખતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં, અનિચ્ચતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, દુક્ખતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા, અનત્તતો ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા.

''રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન, દુક્ખં ભયટ્ઠેન, અનત્તા અસારકટ્ઠેનાતિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા રૂપનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા...પે॰... વેદના... પે॰... સઞ્ઞા... સઙ્ખારા... વિઞ્ઞાણં... ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન, દુક્ખં ભયટ્ઠેન, અનત્તા અસારકટ્ઠેનાતિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા જરામરણનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા.

''રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં સઙ્ખતં પટિચ્ચસમુપ્પન્નં ખયધમ્મં વયધમ્મં વિરાગધમ્મં નિરોધધમ્મન્તિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા રૂપનિરોધે ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા. વેદના...પે॰... સઞ્ઞા... સઙ્ખારા... વિઞ્ઞાણં... ચક્ખુ...પે॰... જરામરણં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અનિચ્ચં સઙ્ખતં પટિચ્ચસમુપ્પન્નં ખયધમ્મં વયધમ્મં વિરાગધમ્મં નિરોધધમ્મન્તિ તુલયિત્વા તીરયિત્વા વિભાવયિત્વા વિભૂતં કત્વા જરામરણનિરોધે નિબ્બાને ખિપ્પં જવતીતિ જવનપઞ્ઞા.

''કતમા તિક્ખપઞ્ઞા? ખિપ્પં કિલેસે છિન્દતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા, ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા; ઉપ્પન્નં બ્યાપાદવિતક્કં નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા; ઉપ્પન્નં વિહિંસાવિતક્કં નાધિવાસેતિ...

પે॰... ઉપ્પન્નુપ્પન્ને પાપકે અકુસલે ધમ્મે નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા; ઉપ્પન્નં રાગં નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા; ઉપ્પન્નં દોસં...પે॰... ઉપ્પન્નં મોહં... ઉપ્પન્નં કોધં... ઉપ્પન્નં ઉપનાહં... મક્ખં... પળાસં... ઇસ્સં... મચ્છરિયં... માયં... સાઠેય્યં... થમ્ભં... સારમ્ભં... માનં... અતિમાનં... મદં... પમાદં... સબ્બે કિલેસે... સબ્બે દુચ્ચરિતે... સબ્બે અભિસઙ્ખારે...પે॰... સબ્બે ભવગામિકમ્મે નાધિવાસેતિ પજહતિ વિનોદેતિ બ્યન્તીકરોતિ અનભાવં ગમેતીતિ તિક્ખપઞ્ઞા. એકસ્મિં આસને ચત્તારો ચ અરિયમગ્ગા, ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદાયો, છ અભિઞ્ઞાયો અધિગતા હોન્તિ સચ્છિકતા ફસ્સિતા પઞ્ઞાયાતિ તિક્ખપઞ્ઞા.

''કતમા નિબ્બેધિકપઞ્ઞા? ઇધેકચ્ચો સબ્બસઙ્ખારેસુ ઉબ્બેગબહુલો હોતિ ઉત્તાસબહુલો ઉક્કણ્ઠનબહુલો અરતિબહુલો અનભિરતિબહુલો બહિમુખો ન રમતિ સબ્બસઙ્ખારેસુ, અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપદાલિતપુબ્બં લોભક્ખન્ધં નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા, અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપદાલિતપુબ્બં દોસક્ખન્ધં નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા, અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપદાલિતપુબ્બં મોહક્ખન્ધં નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા; અનિબ્બિદ્ધપુબ્બં અપદાલિતપુબ્બં કોધં...પે॰... ઉપનાહં...પે॰... સબ્બે ભવગામિકમ્મે નિબ્બિજ્ઝતિ પદાલેતીતિ નિબ્બેધિકપઞ્ઞા''તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૬-૭).

એવં યથાવુત્તવિભાગાય મહતિયા પઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા ''મહાબુદ્ધી''તિ વુત્તં.

અપિચ અનુપદધમ્મવિપસ્સનાવસેનાપિ ઇમસ્સ થેરસ્સ મહાપઞ્ઞતા વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં –

''સારિપુત્તો, ભિક્ખવે, અડ્ઢમાસં અનુપદધમ્મવિપસ્સનં વિપસ્સતિ. તત્રિદં, ભિક્ખવે, સારિપુત્તસ્સ અનુપદધમ્મવિપસ્સનાય હોતિ.

''ઇધ, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો વિવિચ્ચેવ કામેહિ...પે॰... પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. યે ચ પઠમે ઝાને ધમ્મા વિતક્કો ચ...પે॰... ચિત્તેકગ્ગતા ચ ફસ્સો વેદના સઞ્ઞા ચેતના ચિત્તં છન્દો અધિમોક્ખો વીરિયં સતિ ઉપેક્ખા મનસિકારો, ત્યાસ્સ ધમ્મા અનુપદવવત્થિતા હોન્તિ, ત્યાસ્સ ધમ્મા વિદિતા ઉપ્પજ્જન્તિ, વિદિતા ઉપટ્ઠહન્તિ, વિદિતા અબ્ભત્થં ગચ્છન્તિ. સો એવં પજાનાતિ 'એવં કિર મે ધમ્મા અહુત્વા સમ્ભોન્તિ, હુત્વા પટિવેન્તી'તિ. સો તેસુ ધમ્મેસુ અનુપાયો અનપાયો અનિસ્સિતો અપ્પટિબદ્ધો વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તો વિમરિયાદીકતેન ચેતસા વિહરતિ. સો 'અત્થિ ઉત્તરિ નિસ્સરણ'ન્તિ પજાનાતિ. તબ્બહુલીકારા અત્થિત્વેવસ્સ હોતિ.

''પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો વિતક્કવિચારાનં વૂપસમા...પે॰... દુતિયં ઝાનં... તતિયં ઝાનં... ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. આકાસાનઞ્ચાયતનં... વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં... આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં... સબ્બસો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો તાય સમાપત્તિયા સતો વુટ્ઠહતિ, સો તાય સમાપત્તિયા સતો વુટ્ઠહિત્વા યે ધમ્મા અતીતા નિરુદ્ધા વિપરિણતા, તે ધમ્મે સમનુપસ્સતિ ''એવં કિર મે ધમ્મા અહુત્વા સમ્ભોન્તિ, હુત્વા પટિવેન્તી''તિ. સો તેસુ ધમ્મેસુ અનુપાયો અનપાયો અનિસ્સિતો અપ્પટિબદ્ધો વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તો વિમરિયાદીકતેન ચેતસા વિહરતિ. સો 'અત્થિ ઉત્તરિ નિસ્સરણ'ન્તિ પજાનાતિ. તબ્બહુલીકારા અત્થિત્વેવસ્સ હોતિ.

‘‘પુન ચપરં, ભિક્ખવે, સારિપુત્તો સબ્બસો નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમતિક્કમ્મ સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ. સો તાય સમાપત્તિયા સતો વુટ્ઠહતિ, સો તાય સમાપત્તિયા સતો વુટ્ઠહિત્વા યે ધમ્મા અતીતા નિરુદ્ધા વિપરિણતા, તે ધમ્મે સમનુપસ્સતિ ‘એવં કિર મે ધમ્મા અહુત્વા સમ્ભોન્તિ, હુત્વા પટિવેન્તી’તિ. સો તેસુ ધમ્મેસુ અનુપાયો અનપાયો અનિસ્સિતો અપ્પટિબદ્ધો વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તો વિમરિયાદીકતેન ચેતસા વિહરતિ, સો ‘નત્થિ ઉત્તરિ નિસ્સરણ’ન્તિ પજાનાતિ. તબ્બહુલીકારા નત્થિત્વેવસ્સ હોતિ.

‘‘યં ખો તં, ભિક્ખવે, સમ્મા વદમાનો વદેય્ય ‘વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયસ્મિં સીલસ્મિં, વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયસ્મિં સમાધિસ્મિં, વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયાય પઞ્ઞાય, વસિપ્પત્તો પારમિપ્પત્તો અરિયાય વિમુત્તિયા’તિ. સારિપુત્તમેવેતં સમ્મા વદમાનો વદેય્યા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૯૩-૯૭).

એવં મહાપુથુહાસજવનતિક્ખનિબ્બેધિકભાવપ્પત્તાય મહતિયા બુદ્ધિયા સમન્નાગતત્તા થેરો મહાબુદ્ધીતિ અત્થો. ધમ્મન્વયવેદિતા પનસ્સ સમ્પસાદનીયસુત્તેન (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૧ આદયો) દીપેતબ્બા. તત્થ હિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસદિસો થેરસ્સ નયગ્ગાહો વુત્તો. **અજળો જળસમાનો**તિ સાવકેસુ પઞ્ઞાય ઉક્કંસગતત્તા સબ્બથાપિ અજળો સમાનો પરમપ્પિચ્છતાય અત્તાનં અજાનન્તં વિય કત્વા, દસ્સનેન જળસદિસો મન્દસરિક્ખો કિલેસપરિળાહાભાવેન **નિબ્બુતો** સીતિભૂતો **સદા ચરતિ** નિચ્ચં વિહરતીતિ અત્થો.

પરિચિણ્ણોતિ ગાથા થેરેન અત્તનો કતકિચ્ચતં પકાસેન્તેન ભાસિતા, સાપિ વુત્તત્થાયેવ.

સમ્પાદેથપ્પમાદેનાતિ અયં પન અત્તનો પરિનિબ્બાનકાલે સન્નિપતિતાનં ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન ભાસિતા. સાપિ વુત્તત્થાયેવાતિ.

સારિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. આનન્દત્થેરગાથાવણ્ણના

પિસુણેન ચ કોધનેનાતિઆદિકા આયસ્મતો આનન્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે સત્થુ વેમાતિકભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સુમનો**તિસ્સ નામં અહોસિ. પિતા પનસ્સ આનન્દરાજા નામ. સો અત્તનો પુત્તસ્સ સુમનકુમારસ્સ વયપ્પત્તસ્સ હંસવતિતો વીસયોજનસતે ઠાને ભોગનગરં અદાસિ. સો કદાચિ કદાચિ આગન્ત્વા અત્તાનઞ્ચ પિતરઞ્ચ પસ્સતિ. તદા રાજા સત્થારઞ્ચ સતસહસ્સપરિમાણં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ સયમેવ સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહિ, અઞ્ઞેસં ઉપટ્ઠાતું ન દેતિ.

તેન સમયેન પચ્ચન્તો કુપિતો અહોસિ. કુમારો તસ્સ કુપિતભાવં રઞ્ઞો અનારોચેત્વા સયમેવ તં વૂપસમેતિ. તં સુત્વા રાજા તુટ્ઠમાનસો પુત્તં પક્કોસાપેત્વા ‘‘વરં તે, તાત દમ્મિ, વરં ગણ્હાહી’’તિ આહ. કુમારો ‘‘સત્થારં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ તેમાસં ઉપટ્ઠહન્તો જીવિતં અવઞ્ઝં કાતું ઇચ્છામી’’તિ આહ. ‘‘એતં ન સક્કા, અઞ્ઞં વદેહી’’તિ. ‘‘દેવ, ખત્તિયાનં દ્વેકથા નામ નત્થિ, એતદેવ મે દેહિ, ન મય્હં અઞ્ઞેન અત્થો’’તિ. ‘‘સચે સત્થા અનુજાનાતિ, દિન્નમેવા’’તિ. સો ‘‘સત્થુ ચિત્તં જાનિસ્સામી’’તિ વિહારં ગતો.

તેન ચ સમયેન ભગવા ભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠાપેત્વા ગન્ધકુટિં પવિટ્ઠો હોતિ. સો ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘અહં, ભન્તે, ભગવન્તં દસ્સનાય આગતો, દસ્સેથ મે ભગવન્ત’’ન્તિ આહ. ભિક્ખૂ ‘‘સુમનો નામ થેરો સત્થુ ઉપટ્ઠાકો, તસ્સ સન્તિકં ગચ્છાહી’’તિ આહંસુ. સો થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા વન્દિત્વા ‘‘સત્થારં, ભન્તે, મે દસ્સેથા’’તિ આહ. અથ થેરો તસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ પથવિયં નિમુજ્જિત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘ભન્તે, રાજપુત્તો તુમ્હાકં દસ્સનાય આગતો’’તિ આહ. ‘‘તેન હિ, ભિક્ખુ, બહિ આસનં પઞ્ઞાપેહી’’તિ. થેરો પુનપિ તસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ બુદ્ધાસનં ગહેત્વા અન્તોગન્ધકુટિયં નિમુજ્જિત્વા બહિપરિવેણે પાતુભવિત્વા ગન્ધકુટિપરિવેણે આસનં પઞ્ઞાપેસિ. કુમારો તં દિસ્વા ‘‘મહન્તો વતાયં ભિક્ખૂ’’તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ.

ભગવાપિ ગન્ધકુટિતો નિક્ખમિત્વા પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિ. રાજપુત્તો સત્થારં વન્દિત્વા, પટિસન્થારં કત્વા, અયં, ભન્તે, થેરો તુમ્હાકં સાસને વલ્લભો મઞ્ઞેતિ. ‘‘આમ કુમાર, વલ્લભો’’તિ? ‘‘કિં કત્વા, ભન્તે, એસ વલ્લભો હોતી’’તિ?‘‘દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા’’તિ. ‘‘ભગવા , અહમ્પિ અયં થેરો વિય અનાગતે બુદ્ધસાસને વલ્લભો હોતુકામો’’તિ સત્થાહં ખન્ધાવારભત્તં નામ દત્વાપિ સત્તમે દિવસે, ભન્તે, મયા પિતુ સન્તિકા તેમાસં તુમ્હાકં પટિજગ્ગનવરો લદ્ધો, તેમાસં મે વસ્સાવાસં અધિવાસેથાતિ. ભગવા, ‘‘અત્થિ નુ ખો તત્થ ગતેન અત્થો’’તિ ઓલોકેત્વા ‘‘અત્થી’’તિ દિસ્વા ‘‘સુઞ્ઞાગારે ખો, કુમાર, તથાગતા અભિરમન્તી’’તિ આહ. કુમારો ‘‘અઞ્ઞાતં ભગવા, અઞ્ઞાતં સુગતા’’તિ વત્વા ‘‘અહં, ભન્તે, પુરિમતરં ગન્ત્વા વિહારં કારેમિ, મયા પેસિતે ભિક્ખુસતસહસ્સેન સદ્ધિં આગચ્છથા’’તિ પટિઞ્ઞં ગહેત્વા પિતુ સન્તિકં ગન્ત્વા ‘‘દિન્ના મે, દેવ, ભગવતા પટિઞ્ઞા, મયા પહિતે ભગવન્તં પેસેય્યાથા’’તિ પિતરં વન્દિત્વા, નિક્ખમિત્વા યોજને યોજને વિહારં કરોન્તો વીસયોજનસતં અદ્ધાનં ગતો. ગન્ત્વા ચ અત્તનો નગરે વિહારટ્ઠાનં વિચિનન્તો સોભનસ્સ નામ કુટુમ્બિકસ્સ ઉય્યાનં દિસ્વા સતસહસ્સેન કિણિત્વા સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેત્વા વિહારં કારેસિ. તત્થ ભગવતો ગન્ધકુટિં સેસભિક્ખૂનઞ્ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનત્થાય કુટિલેણમણ્ડપે કારેત્વા પાકારપરિક્ખેપં દ્વારકોટ્ઠકઞ્ચ નિટ્ઠાપેત્વા પિતુ સન્તિકં પેસેસિ ‘‘નિટ્ઠિતં મય્હં કિચ્ચં, સત્થારં પહિણથા’’તિ.

રાજા ભગવન્તં ભોજેત્વા ‘‘ભગવા સુમનસ્સ કિચ્ચં નિટ્ઠિતં, તુમ્હાકં ગમનં પચ્ચાસીસતી’’તિ આહ. ભગવા સતસહસ્સભિક્ખુપરિવુતો યોજને યોજને વિહારેસુ વસમાનો અગમાસિ. કુમારો ‘‘સત્થા આગચ્છતી’’તિ સુત્વા યોજનં પચ્ચુગ્ગન્ત્વા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાનો સતસહસ્સેન કીતે સોભને નામ ઉય્યાને સતસહસ્સેન કારિતં વિહારં પવેસેત્વા –

‘‘સતસહસ્સેન મે કીતં, સતસહસ્સેન માપિતં;
સોભનં નામ ઉય્યાનં, પટિગ્ગણ્હ મહામુની’’તિ. –

તં નિય્યાદેસિ. સો વસ્સૂપનાયિકદિવસે મહાદાનં પવત્તેત્વા ‘‘ઇમિનાવ નીહારેન દાનં દદેય્યાથા’’તિ પુત્તદારે અમચ્ચે ચ કિચ્ચકરણીયેસુ ચ નિયોજેત્વા સયં સુમનત્થેરસ્સ વસનટ્ઠાનસમીપેયેવ વસન્તો તેમાસં સત્થારં ઉપટ્ઠહન્તો ઉપકટ્ઠાય પવારણાય ગામં પવિસિત્વા સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા સત્તમે દિવસે સત્થુ ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સ ચ પાદમૂલે તિચીવરાનિ ઠપેત્વા વન્દિત્વા, ‘‘ભન્તે, યદેતં મયા સત્તાહં ખન્ધાવારદાનતો પટ્ઠાય પુઞ્ઞં કતં, ન તં સગ્ગસમ્પત્તિઆદીનં અત્થાય, અથ ખો અહં અયં સુમનત્થેરો વિય અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ ઉપટ્ઠાકો ભવેય્ય’’ન્તિ પણિધાનં અકાસિ. સત્થાપિસ્સ અનન્તરાયતં દિસ્વા બ્યાકરિત્વા પક્કામિ.

સોપિ તસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વસ્સસતસહસ્સં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો પરમ્પિ તત્થ તત્થ ભવે ઉળારાનિ પુઞ્ઞકમ્માનિ ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે પિણ્ડાય ચરતો એકસ્સ થેરસ્સ પત્તગ્ગહણત્થં ઉત્તરસાટકં દત્વા પૂજં અકાસિ. પુન સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો બારાણસિરાજા હુત્વા અટ્ઠ પચ્ચેકબુદ્ધે દિસ્વા તે ભોજેત્વા અત્તનો મઙ્ગલુય્યાને અટ્ઠ પણ્ણસાલાયો કારેત્વા તેસં નિસીદનત્થાય અટ્ઠ સબ્બરતનમયપીઠે ચેવ મણિઆધારકે ચ પટિયાદેત્વા દસવસ્સસહસ્સાનિ ઉપટ્ઠાનં અકાસિ. એતાનિ પાકટટ્ઠાનાનિ.

કપ્પસતસહસ્સં પન તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તોવ અમ્હાકં બોધિસત્તેન સદ્ધિં તુસિતપુરે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો અમિતોદનસક્કસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિ. તસ્સ સબ્બે ઞાતકે આનન્દિતે કરોન્તો જાતોતિ **આનન્દો**ત્વેવ નામં અહોસિ. સો અનુક્કમેન વયપ્પત્તો કતાભિનિક્ખમને સમ્માસમ્બોધિં પત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કે પઠમં કપિલવત્થું ગન્ત્વા તતો નિક્ખન્તે ભગવતિ તસ્સ પરિવારત્થં પબ્બજિતું નિક્ખન્તેહિ ભદ્દિયાદીહિ સદ્ધિં નિક્ખમિત્વા ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ આયસ્મતો પુણ્ણસ્સ મન્તાણિપુત્તસ્સ સન્તિકે ધમ્મકથં સુત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ.

તેન ચ સમયેન ભગવતો પઠમબોધિયં વીસતિવસ્સાનિ અનિબદ્ધઉપટ્ઠાકા અહેસું. એકદા નાગસમાલો પત્તચીવરં ગહેત્વા વિચરિ, એકદા નાગિતો, એકદા ઉપવાનો, એકદા સુનક્ખત્તો, એકદા ચુન્દો સમણુદ્દેસો, એકદા સાગતો, એકદા મેઘિયો, તે યેભુય્યેન સત્થુ ચિત્તં નારાધયિંસુ. અથેકદિવસં ભગવા ગન્ધકુટિપરિવેણે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો નિસિન્નો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''અહં, ભિક્ખવે, ઇદાનિમ્હિ મહલ્લકો, એકચ્ચે ભિક્ખૂ 'ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામા'તિ વુત્તે અઞ્ઞેન ગચ્છન્તિ, એકચ્ચે મય્હં પત્તચીવરં ભૂમિયં નિક્ખિપન્તિ, મય્હં નિબદ્ધુપટ્ઠાકં ભિક્ખું જાનાથા''તિ. તં સુત્વા ભિક્ખૂનં ધમ્મસંવેગો ઉદપાદિ. અથાયસ્મા સારિપુત્તો ઉટ્ઠાય ભગવન્તં વન્દિત્વા – ''અહં, ભન્તે, તુમ્હે ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ આહ. તં ભગવા પટિક્ખિપિ. એતેનુપાયેન મહામોગ્ગલ્લાનં આદિં કત્વા સબ્બે મહાસાવકા – ''અહં ઉપટ્ઠહિસ્સામિ, અહં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ ઉટ્ઠહિંસુ ઠપેત્વા આયસ્મન્તં આનન્દં, તેપિ ભગવા પટિક્ખિપિ . સો પન તુણ્હીયેવ નિસીદિ. અથ નં ભિક્ખૂ આહંસુ – ''આવુસો, ત્વમ્પિ સત્થુ ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં યાચાહી''તિ. યાચિત્વા લદ્ધટ્ઠાનં નામ કીદિસં હોતિ, સચે રુચ્ચતિ, સત્થા સયમેવ વક્ખતીતિ. અથ ભગવા ''ન, ભિક્ખવે, આનન્દો અઞ્ઞેહિ ઉસ્સાહેતબ્બો, સયમેવ જાનિત્વા મં ઉપટ્ઠહિસ્સતી''તિ આહ. તતો ભિક્ખૂ ''ઉટ્ઠેહિ, આવુસો આનન્દ, સત્થારં ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં યાચાહી''તિ આહંસુ.

થેરો ઉટ્ઠહિત્વા ''સચે મે, ભન્તે, ભગવા અત્તના લદ્ધં પણીતચીવરં ન દસ્સતિ, પણીતપિણ્ડપાતં ન દસ્સતિ, એકગન્ધકુટિયં વસિતું ન દસ્સતિ, નિમન્તનં ગહેત્વા ન ગમિસ્સતિ, એવાહં ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ આહ. ''એત્તકે ગુણે લભતો સત્થુ ઉપટ્ઠાને કો ભારો''તિ ઉપવાદમોચનત્થં ઇમે **ચત્તારો પટિક્ખેપા** ચ – ''સચે, ભન્તે, ભગવા મયા ગહિતનિમન્તનં ગમિસ્સતિ, સચાહં દેસન્તરતો આગતાગતે તાવદેવ દસ્સેતું લચ્છામિ; યદા મે કઙ્ખા ઉપ્પજ્જતિ, તાવદેવ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિતું લચ્છામિ, સચે ભગવા પરમ્મુખા દેસિતં ધમ્મં પુન મય્હં કથેસ્સતિ, એવાહં ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ ''એત્તકમ્પિ સત્થુ સન્તિકે અનુગ્ગહં ન લભતી''તિ ઉપવાદમોચનત્થઞ્ચેવ ધમ્મભણ્ડાગારિકભાવપારમીપૂરણત્થઞ્ચ ઇમા **ચતસ્સો આયાચના** ચાતિ અટ્ઠ વરે ગહેત્વા નિબદ્ધુપટ્ઠાકો અહોસિ. તસ્સેવ ઠાનન્તરસ્સ અત્થાય કપ્પસતસહસ્સં પૂરિતાનં પારમીનં ફલં પાપુણિ. સો ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં લદ્ધદિવસતો પટ્ઠાય દસબલં દુવિધેન ઉદકેન, તિવિધેન દન્તકટ્ઠેન, હત્થપાદપરિકમ્મેન પિટ્ઠિપરિકમ્મેન, ગન્ધકુટિપરિવેણસમ્મજ્જનેનાતિ એવમાદીહિ કિચ્ચેહિ ઉપટ્ઠહન્તો ''ઇમાય નામ વેલાય સત્થુ ઇદં નામ લદ્ધું

વટ્ટતિ, ઇદં નામ કાતું વટ્ટતી''તિ દિવસભાગં સન્તિકાવચરો હુત્વા, રત્તિભાગે મહન્તં દણ્ડદીપિકં ગહેત્વા ગન્ધકુટિપરિવેણં નવ વારે અનુપરિયાયતિ, સત્થરિ પક્કોસન્તે પટિવચનદાનાય થિનમિદ્ધવિનોદનત્થં.

અથ નં સત્થા જેતવને અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો અનેકપરિયાયેન પસંસિત્વા ''બહુસ્સુતાનં સતિમન્તાનં ગતિમન્તાનં ધિતિમન્તાનં ઉપટ્ઠાકાનઞ્ચ ભિક્ખૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. એવં સત્થારા પઞ્ચસુ ઠાનેસુ એતદગ્ગે ઠપિતો ચતૂહિ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મેહિ સમન્નાગતો સત્થુ ધમ્મકોસારક્ખો અયં મહાથેરો સેખોવ સમાનો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે હેટ્ઠા વુત્તનયેન ભિક્ખૂહિ સમુત્તેજિતો દેવતાય ચ સંવેજિતો ''સ્વેયેવ ચ દાનિ ધમ્મસઙ્ગીતિ કાતબ્બા, ન ખો પન મેતં પતિરૂપં, ય્વાયં સેખો સકરણીયો હુત્વા અસેખેહિ થેરેહિ સદ્ધિં ધમ્મં સઙ્ગાયિતું સન્નિપાતં ગન્તુ''ન્તિ સઞ્જાતુસ્સાહો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા બહુદેવરત્તિં વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો ચઙ્કમે વીરિયસમતં અલભિત્વા વિહારં પવિસિત્વા સયને નિસીદિત્વા સયિતુકામો કાયં આવટ્ટેસિ. અપ્પત્તઞ્ચ સીસં બિમ્બોહનં પાદા ચ ભૂમિતો મુત્તમત્તા, એતસ્મિં અન્તરે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૬૪૪-૬૬૩) –

''આરામદ્વારા નિક્ખમ્મ, પદુમુત્તરો મહામુનિ;
વસ્સેન્તો અમતં વુટ્ઠિં, નિબ્બાપેસિ મહાજનં.

''સતસહસ્સં તે ધીરા, છળભિઞ્ઞા મહિદ્ધિકા;
પરિવારેન્તિ સમ્બુદ્ધં, છાયાવ અનપાયિની.

''હત્થિક્ખન્ધગતો આસિં, સેતચ્છત્તં વરુત્તમં;
સુચારુરૂપં દિસ્વાન, વિત્તિ મે ઉદપજ્જથ.

''ઓરુય્હ હત્થિખન્ધમ્હા, ઉપગચ્છિં નરાસભં;
રતનામયછત્તં મે, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ ધારયિં.

''મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, પદુમુત્તરો મહાઇસિ;
તં કથં ઠપયિત્વાન, ઇમા ગાથા અભાસથ.

''યો સો છત્તમધારેસિ, સોણ્ણાલઙ્કારભૂસિતં;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણોથ મમ ભાસતો.

''ઇતો ગન્ત્વા અયં પોસો, તુસિતં આવસિસ્સતિ;
અનુભોસ્સતિ સમ્પત્તિં, અચ્છરાહિ પુરક્ખતો.

''ચતુતિંસતિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
બલાધિપો અટ્ઠસતં, વસુધં આવસિસ્સતિ.

''અટ્ઠપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, મહિયા કારયિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ , ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘સક્યાનં કુલકેતુસ્સ, ઞાતિબન્ધુ ભવિસ્સતિ;
આનન્દો નામ નામેન, ઉપટ્ઠાકો મહેસિનો.

‘‘આતાપી નિપકો ચાપિ, બાહુસચ્ચેસુ કોવિદો;
નિવાતવુત્તિ અત્થદ્ધો, સબ્બપાઠી ભવિસ્સતિ.

‘‘પધાનપહિતત્તો સો, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘સન્તિ આરઞ્ઞકા નાગા, કુઞ્જરા સટ્ઠિહાયના;
તિધાપભિન્ના માતઙ્ગા, ઈસાદન્તા ઉરૂળ્હવા.

‘‘અનેકસતસહસ્સા, પણ્ડિતાપિ મહિદ્ધિકા;
સબ્બે તે બુદ્ધનાગસ્સ, ન હોન્તુપણિધિમ્હિ તે.

‘‘આદિયા મે નમસ્સામિ, મજ્ઝિમે અથ પચ્છિમે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપટ્ઠહિં.

‘‘આતાપી નિપકો ચાપિ, સમ્પજાનો પટિસ્સતો;
સોતાપત્તિફલં પત્તો, સેખભૂમીસુ કોવિદો.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં કમ્મમભિનીહરિં;
તાહં ભૂમિમનુપ્પત્તો, ઠિતા સદ્ધમ્મમાચલા.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા સઙ્ગીતિમણ્ડપં પવિસિત્વા ધમ્મં સઙ્ગાયન્તો તત્થ તત્થ ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન અત્તનો પટિપત્તિદીપનાદિવસેન ચ ભાસિતગાથા એકજ્ઝં કત્વા અનુક્કમેવ ખુદ્દકનિકાયસઙ્ગાયનકાલે થેરગાથાસુ સઙ્ગીતિં આરોપેન્તો –

૧૦૧૭પિસુણેન ચ કોધનેન ચ, મચ્છરિના ચ વિભૂતનન્દિના;
સખિતં ન કરેય્ય પણ્ડિતો, પાપો કાપુરિસેન સઙ્ગમો.

૧૦૧૮સદ્ધેન ચ પેસલેન ચ, પઞ્ઞવતા બહુસ્સુતેન ચ;
સખિતં કરેય્ય પણ્ડિતો, ભદ્દો સપ્પુરિસેન સઙ્ગમો.

૧૦૧૯પસ્સ ચિત્તકતં બિમ્બં, અરુકાયં સમુસ્સિતં;
આતુરં બહુસઙ્કપ્પં, યસ્સ નત્થિ ધુવં ઠિતિ.

૧૦૨૦પસ્સ ચિત્તકતં રૂપં, મણિના કુણ્ડલેન ચ;
અટ્ઠિતચેન ઓનદ્ધં, સહ વત્થેહિ સોભતિ.

૧૦૨૧અલત્તકકતા પાદા, મુખં ચુણ્ણકમક્ખિતં;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૧૦૨૨અટ્ઠપદકતા કેસા, નેત્તા અઞ્જનમક્ખિતા;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૧૦૨૩અઞ્જનીવ નવા ચિત્તા, પૂતિકાયો અલઙ્કતો;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

''ઓદહિ મિગવો પાસં, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, કન્દન્તે મિગબન્ધકે.

''છિન્નો પાસો મિગવસ્સ, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, સોચન્તે મિગલુદ્દકે.

૧૦૨૪બહુસ્સુતો ચિત્તકથી, બુદ્ધસ્સ પરિચારકો;
પન્નભારો વિસઞ્ઞુત્તો, સેય્યં કપ્પેતિ ગોતમો.

૧૦૨૫ખીણાસવો વિસઞ્ઞુત્તો, સઙ્ગાતીતો સુનિબ્બુતો;
ધારેતિ અન્તિમં દેહં, જાતિમરણપારગૂ.

૧૦૨૬યસ્મિં પતિટ્ઠિતા ધમ્મા, બુદ્ધસ્સાદિચ્ચબન્ધુનો;
નિબ્બાનગમને મગ્ગે, સોયં તિટ્ઠતિ ગોતમો.

૧૦૨૭દ્વાસીતિ બુદ્ધતો ગણ્હિં, દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો;
ચતુરાસીતિસહસ્સાનિ, યે મે ધમ્મા પવત્તિનો.

૧૦૨૮અપ્પસ્સુતાયં પુરિસો, બલિબદ્દોવ જીરતિ;
મંસાનિ તસ્સ વડ્ઢન્તિ, પઞ્ઞા તસ્સ ન વડ્ઢતિ.

૧૦૨૯બહુસ્સુતો અપ્પસ્સુતં, યો સુતેનાતિમઞ્ઞતિ;
અન્ધો પદીપધારોવ, તથેવ પટિભાતિ મં.

૧૦૩૦બહુસ્સુતં ઉપાસેય્ય, સુતઞ્ચ ન વિનાસયે;
તં મૂલં બ્રહ્મચરિયસ્સ, તસ્મા ધમ્મધરો સિયા.

૧૦૩૧પુબ્બાપરઞ્ઞૂ અત્થઞ્ઞૂ, નિરુત્તિપદકોવિદો;

સુગ્ગહીતઞ્ચ ગણ્હાતિ, અત્થઞ્ચોપપરિક્ખતિ.

૧૦૩૨ ખન્ત્યા છન્દિકતો હોતિ, ઉસ્સહિત્વા તુલેતિ તં;
સમયે સો પદહતિ, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતો.

૧૦૩૩ બહુસ્સુતં ધમ્મધરં, સપ્પઞ્ઞં બુદ્ધસાવકં;
ધમ્મવિઞ્ઞાણમાકઙ્ખં, તં ભજેથ તથાવિધં.

૧૦૩૪ બહુસ્સુતો ધમ્મધરો, કોસારક્ખો મહેસિનો;
ચક્ખુ સબ્બસ્સ લોકસ્સ, પૂજનીયો બહુસ્સુતો.

૧૦૩૫ ધમ્મારામો ધમ્મરતો, ધમ્મં અનુવિચિન્તયં;
ધમ્મં અનુસ્સરં ભિક્ખુ, સદ્ધમ્મા ન પરિહાયતિ.

૧૦૩૬ કાયમચ્છેરગરુનો , હિય્યમાને અનુટ્ઠહે;
સરીરસુખગિદ્ધસ્સ, કુતો સમણફાસુતા.

૧૦૩૭ ન પક્ખન્તિ દિસા સબ્બા, ધમ્મા ન પટિભન્તિ મં;
ગતે કલ્યાણમિત્તમ્હિ, અન્ધકારંવ ખાયતિ.

૧૦૩૮ અબ્ભતીતસહાયસ્સ, અતીતગતસત્થુનો;
નત્થિ એતાદિસં મિત્તં, યથા કાયગતા સતિ.

૧૦૩૯ યે પુરાણા અતીતા તે, નવેહિ ન સમેતિ મે;
સ્વજ્જ એકોવ ઝાયામિ, વસ્સુપેતોવ પક્ખિમા.

૧૦૪૦ દસ્સનાય અભિક્કન્તે, નાનાવેરજ્જકે બહૂ;
મા વારયિત્થ સોતારો, પસ્સન્તુ સમયો મમં.

૧૦૪૧ દસ્સનાય અભિક્કન્તે, નાનાવેરજ્જકે પુથુ;
કરોતિ સત્થા ઓકાસં, ન નિવારેતિ ચક્ખુમા.

૧૦૪૨ પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, સેખભૂતસ્સ મે સતો;
ન કામસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જિ, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં.

૧૦૪૩ પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, સેખભૂતસ્સ મે સતો;
ન દોસસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જિ, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં.

૧૦૪૪ પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિં;
મેત્તેન કાયકમ્મેન, છાયાવ અનપાયિની.

૧૦૪૪.પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિં;
મેત્તેન વચીકમ્મેન, છાયાવ અનપાયિની.

૧૦૪૫.પણ્ણવીસતિ વસ્સાનિ, ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિં;
મેત્તેન મનોકમ્મેન, છાયાવ અનપાયિની.

૧૦૪૬.બુદ્ધસ્સ ચઙ્કમન્તસ્સ, પિટ્ઠિતો અનુચઙ્કમિં;
ધમ્મે દેસિયમાનમ્હિ, ઞાણં મે ઉદપજ્જથ.

૧૦૪૭.અહં સકરણીયોમ્હિ, સેખો અપ્પત્તમાનસો;
સત્થુ ચ પરિનિબ્બાનં, યો અમ્હં અનુકમ્પકો.

૧૦૪૮.તદાસિ યં ભિંસનકં, તદાસિ લોમહંસનં;
સબ્બાકારવરૂપેતે, સમ્બુદ્ધે પરિનિબ્બુતે.

૧૦૪૯.બહુસ્સુતો ધમ્મધરો, કોસારક્ખો મહેસિનો;
ચક્ખુ સબ્બસ્સ લોકસ્સ, આનન્દો પરિનિબ્બુતો.

૧૦૫૦.બહુસ્સુતો ધમ્મધરો, કોસારક્ખો મહેસિનો;
ચક્ખુ સબ્બસ્સ લોકસ્સ, અન્ધકારે તમોનુદો.

૧૦૫૧.ગતિમન્તો સતિમન્તો, ધિતિમન્તો ચ યો ઇસિ;
સદ્ધમ્મધારકો થેરો, આનન્દો રતનાકરો.

૧૦૫૨.પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પિસુણેન ચા**તિ આદિતો દ્વે ગાથા છબ્બગ્ગિયે ભિક્ખૂ દેવદત્તપક્ખિયેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સંસગ્ગં કરોન્તે દિસ્વા તેસં ઓવાદદાનવસેન વુત્તા. તત્થ **પિસુણેના**તિ પિસુણાય વાચાય. તાય હિ યુત્તો પુગ્ગલો ''પિસુણો''તિ વુત્તો યથા નીલગુણયુત્તો પટો નીલોતિ. **કોધનેના**તિ કુજ્ઝનસીલેન. અત્તસમ્પત્તિનિગૂહણલક્ખણસ્સ મચ્છેરસ્સ સમ્ભવતો **મચ્છરિના. વિભૂતનન્દિના**તિ સત્તાનં વિભૂતં વિભવનં વિનાસં ઇચ્છન્તેન, વિભૂતં વા વિસું ભાવો ભેદો, તં નન્દનેન, સબ્બમેતં દેવદત્તપક્ખિયેવ સન્ધાય વુત્તં. તે હિ પઞ્ચવત્થુદીપનાય બહૂ જને સમ્માપટિપન્ને ભિન્દન્તા સત્થરિ બહિદ્ધતાય થદ્ધમચ્છરિયાદિમચ્છરિયપકતા મહાજનસ્સ મહતો અનત્થાય પટિપજ્જિંસુ. **સખિતન્તિ** સહાયભાવં સંસગ્ગં ન કરેય્ય, કિંકારણા? **પાપો કાપુરિસેન સઙ્ગમો** કાપુરિસેન પાપપુગ્ગલેન સમાગમો નિહીનો લામકો. યે હિસ્સ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જન્તિ. તેસં દુચ્ચિન્તિતાદિભેદં બાલલક્ખણમેવ આવહતિ, પગેવ વચનકરસ્સ. તેનાહ ભગવા – ''યાનિ કાનિચિ, ભિક્ખવે, ભયાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સબ્બાનિ તાનિ બાલતો ઉપ્પજ્જન્તિ, નો પણ્ડિતતો''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧).

યેન પન સંસગ્ગો કાતબ્બો, તં દસ્સેતું “**સદ્ધેન ચા**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સદ્ધેના**તિ કમ્મકમ્મફલસદ્ધાય ચેવ, રતનત્તયસદ્ધાય ચ સમન્નાગતેન. **પેસલેના**તિ પિયસીલેન સીલસમ્પન્નેન. **પઞ્ઞવતા**તિ ઉદયત્થગામિનિયા નિબ્બેધિકાય પઞ્ઞાય વસેન પઞ્ઞાસમ્પન્નેન. **બહુસ્સુતેના**તિ પરિયત્તિપટિવેધબાહુસચ્ચાનં પારિપૂરિયા બહુસ્સુતેન. **ભદ્દો**તિ તેન તાદિસેન સાધુના સઙ્ગમો ભદ્દો સુન્દરો કલ્યાણો દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદં અત્થં આવહતીતિ અધિપ્પાયો.

પસ્સ ચિત્તકતન્તિઆદિકા સત્ત ગાથા અત્તનો રૂપસમ્પત્તિં દિસ્વા કામસઞ્ઞં ઉપ્પાદેન્તિયા ઉત્તરાય નામ ઉપાસિકાય કાયવિચ્છન્દજનનત્થં ભાસિતા . ‘‘અમ્બપાલિં ગણિકં દિસ્વા વિક્ખિત્તચિત્તાનં ઓવાદદાનત્થ’’ન્તિપિ વદન્તિ. તા હેટ્ઠા વુત્તત્થા એવ.

બહુસ્સુતો ચિત્તકથીતિઆદિકા દ્વે ગાથા થેરેન અરહત્તં પત્વા ઉદાનવસેન ભાસિતા. તત્થ **પરિચારકો**તિ ઉપટ્ઠાકો. **સેય્યં કપ્પેતી**તિ અરહત્તપ્પત્તિસમનન્તરં સયિતત્તા વુત્તં. થેરો હિ બહુદેવ રત્તિં ચઙ્કમેન વીતિનામેત્વા સરીરં ઉતું ગાહાપેતું ઓવરકં પવિસિત્વા સયિતું મઞ્ચકે નિસિન્નો પાદા ચ ભૂમિતો મુત્તા, અપ્પત્તઞ્ચ સીસં બિમ્બોહનં, એત્થન્તરે અરહત્તં પત્વા સયિ.

ખીણાસવોતિ પરિક્ખીણચતુરાસવો, તતો એવ ચતૂહિપિ યોગેહિ **વિસંયુત્તો**, રાગસઙ્ગાદીનં અતિક્કન્તત્તા **સઙ્ગાતીતો**, સબ્બસો કિલેસપરિળાહસ્સ વૂપસન્તત્તા **સુનિબ્બુતો** સીતિભૂતોતિ અત્થો.

યસ્મિં પતિટ્ઠિતા ધમ્માતિ થેરં ઉદ્દિસ્સ ખીણાસવમહાબ્રહ્મુના ભાસિતા ગાથા. ઉપટ્ઠિતાય હિ ધમ્મસઙ્ગીતિયા થેરં ઉદ્દિસ્સ યેહિ ભિક્ખૂહિ ‘‘એકો ભિક્ખુ વિસ્સગન્ધં વાયતી’’તિ વુત્તં. અથ થેરો અધિગતે અરહત્તે સત્તપણ્ણિગુહાદ્વારં સઙ્ઘસ્સ સામગ્ગીદાનત્થં આગતો, તસ્સ ખીણાસવભાવપ્પકાસનેન સુદ્ધાવાસમહાબ્રહ્મા. તે ભિક્ખૂ લજ્જાપેન્તો “**યસ્મિં પતિટ્ઠિતા ધમ્મા**”તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – **બુદ્ધસ્સ** ભગવતો **ધમ્મા** તેનેવ અધિગતા પવેદિતા ચ પટિવેધપરિયત્તિધમ્મા. **યસ્મિં** પુરિસવિસેસે પતિટ્ઠિતા, સોયં ગોત્તતો **ગોતમો** ધમ્મભણ્ડાગારિકો સઉપાદિસેસનિબ્બાનસ્સ અધિગતત્તા ઇદાનિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનગમને મગ્ગે પતિટ્ઠહિ, તસ્સ એકંસભાગીતિ.

અથેકદિવસં ગોપકમોગ્ગલ્લાનો નામ બ્રાહ્મણો થેરં પુચ્છિ – ‘‘ત્વં બહુસ્સુતોતિ બુદ્ધસ્સ સાસને પાકટો, કિત્તકા ધમ્મા તે સત્થારા ભાસિતા, તયા ધારિતા’’તિ? તસ્સ થેરો પટિવચનં દેન્તો “**દ્વાસીતી**”તિ ગાથમાહ. તત્થ દ્વાસીતિ સહસ્સાનીતિ યોજના, **બુદ્ધતો ગણ્હિ**ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધતો ઉગ્ગણ્હિં દ્વિસહસ્સાધિકાનિ અસીતિધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ સત્થુ સન્તિકા અધિગણ્હિન્તિ અત્થો. **દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો**તિ દ્વે ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ ભિક્ખુતો ગણ્હિં, ધમ્મસેનાપતિઆદીનં ભિક્ખૂનં સન્તિકા અધિગચ્છિં. **ચતુરાસીતિસહસ્સાની**તિ તદુભયં સમોધાનેત્વા ચતુસહસ્સાધિકાનિ અસીતિસહસ્સાનિ. **યે મે ધમ્મા પવત્તિનો**તિ યે યથાવુત્તપરિમાણા ધમ્મક્ખન્ધા મય્હં પગુણા વાચુગ્ગતા જિવ્હગ્ગે પરિવત્તન્તીતિ.

અથેકદા થેરો સાસને પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાધુરેપિ ગન્થધુરેપિ અનનુયુત્તં એકં પુગ્ગલં દિસ્વા બાહુસચ્ચાભાવે આદીનવં પકાસેન્તો “**અપ્પસ્સુતાય**”ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **અપ્પસ્સુતાય**ન્તિ એકસ્સ દ્વિન્નં વા પણ્ણાસાનં, અથ વા પન વગ્ગાનં અન્તમસો એકસ્સ દ્વિન્નં વા સુત્તન્તાનમ્પિ ઉગ્ગહિતાનં અભાવેન અપ્પસ્સુતો અયં, કમ્મટ્ઠાનં પન ઉગ્ગહેત્વા અનુયુઞ્જન્તો બહુસ્સુતોવ. **બલિબદ્દોવ જીરતી**તિ યથા બલિબદ્દો જીરમાનો વડ્ઢમાનો નેવ માતુ ન પિતુ, ન સેસઞાતકાનં અત્થાય વડ્ઢતિ, અથ ખો નિરત્થકમેવ જીરતિ; એવમેવં અયમ્પિ ન

ઉપજ્ઝાયવત્તં કરોતિ, ન આચરિયવત્તં, ન આગન્તુકવત્તાદીનિ, ન ભાવનં અનુયુઞ્જતિ, નિરત્થકમેવ જીરતિ. **મંસાનિ તસ્સ વડ્ઢન્તી**તિ યથા બલિબદ્દસ્સ ''કસનભારવહનાદીસુ અસમત્થો એસો''તિ અરઞ્ઞે વિસ્સટ્ઠસ્સ યથા તથા વિચરન્તસ્સ ખાદન્તસ્સ પિવન્તસ્સ મંસાનિ તસ્સ વડ્ઢન્તિ; એવમેવં ઇમસ્સાપિ ઉપજ્ઝાયાદીહિ વિસ્સટ્ઠસ્સ સઙ્ઘં નિસ્સાય ચત્તારો પચ્ચયે લભિત્વા ઉદ્ધંવિરેચનાદીનિ કત્વા કાયં પોસેન્તસ્સ મંસાનિ વડ્ઢન્તિ થૂલસરીરો હુત્વા વિચરતિ. **પઞ્ઞા**તિ લોકિયલોકુત્તરા પનસ્સ પઞ્ઞા એકઙ્ગુલિમત્તાપિ ન વડ્ઢતિ, અરઞ્ઞે ગચ્છલતાદીનિ વિય અસ્સ છદ્વારાનિ નિસ્સાય તણ્હા ચેવ નવવિધમાનો ચ વડ્ઢતીતિ અધિપ્પાયો.

બહુસ્સુતોતિ ગાથા અત્તનો બાહુસચ્ચં નિસ્સાય અઞ્ઞં અતિમઞ્ઞન્તં એકં ભિક્ખું ઉદ્દિસ્સ વુત્તા. તત્થ **સુતેના**તિ સુતહેતુ અત્તનો બાહુસચ્ચનિમિત્તં. **અતિમઞ્ઞતી**તિ અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞતિ અત્તાનં ઉક્કંસેન્તો પરં પરિભવતિ. **તથેવા**તિ યથા અન્ધો અન્ધકારે તેલપજ્જોતં ધારેન્તો આલોકદાનેન પરેસંયેવ અત્થાવહો , ન અત્તનો, તથેવ પરિયત્તિબાહુસચ્ચેન સુતવા પુગ્ગલો સુતેન અનુપપન્નો અત્તનો અત્થં અપરિપૂરેન્તો અન્ધો ઞાણાલોકદાનેન પરેસંયેવ અત્થાવહો, ન અત્તનો, દીપધારો અન્ધો વિય મય્હં ઉપટ્ઠાતીતિ.

ઇદાનિ બાહુસચ્ચે આનિસંસં દસ્સેન્તો "**બહુસ્સુત**"ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **ઉપાસેય્યા**તિ પયિરુપાસેય્ય. **સુતઞ્ચ ન વિનાસયે**તિ બહુસ્સુતં પયિરુપાસિત્વા લદ્ધં સુતઞ્ચ ન વિનાસેય્ય, ન સુસ્સેય્ય ધારણપરિચયપરિપુચ્છામનસિકારેહિ વડ્ઢેય્ય. **તં મૂલં બ્રહ્મચરિયસ્સા**તિ યસ્મા બહુસ્સુતં પયિરુપાસિત્વા લદ્ધં તં સુતં પરિયત્તિબાહુસચ્ચં મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ મૂલં પધાનકારણં. **તસ્મા ધમ્મધરો સિયા** વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા યથાસુતસ્સ ધમ્મસ્સ ધારણે પઠમં પરિયત્તિધમ્મધરો ભવેય્ય.

ઇદાનિ પરિયત્તિબાહુસચ્ચેન સાધેતબ્બમત્થં દસ્સેતું "**પુબ્બાપરઞ્ઞૂ**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ પુબ્બઞ્ચ અપરઞ્ચ જાનાતીતિ **પુબ્બાપરઞ્ઞૂ**. એકિસ્સા હિ ગાથાય પુબ્બભાગે અપઞ્ઞાયમાનેપિ પુબ્બભાગે વા પઞ્ઞાયમાને અપરભાગે અપઞ્ઞાયમાનેપિ ''ઇમસ્સ અપરભાગસ્સ ઇમિના પુબ્બભાગેન , ઇમસ્સ વા પુબ્બભાગસ્સ ઇમિના અપરભાગેન ભવિતબ્બ''ન્તિ જાનન્તો પુબ્બાપરઞ્ઞૂ નામ. અત્તત્થાદિભેદં તસ્સ તસ્સ ભાસિતસ્સ અત્થં જાનાતીતિ **અત્થઞ્ઞૂ. નિરુત્તિપદકોવિદો**તિ નિરુત્તિયં સેસપદેસુપિ ચાતિ ચતૂસુપિ પટિસમ્ભિદાસુ છેકો. **સુગ્ગહીતઞ્ચ ગણ્હાતી**તિ તેનેવ કોવિદભાવેન અત્થતો બ્યઞ્જનતો ચ ધમ્મં સુગહિતમેવ કત્વા ગણ્હાતિ. **અત્થઞ્ચોપપરિક્ખતી**તિ યથાસુતસ્સ યથાપરિયત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અત્થં ઉપપરિક્ખતિ ''ઇતિ સીલં, ઇતિ સમાધિ, ઇતિ પઞ્ઞા, ઇમે રૂપારૂપધમ્મા''તિ મનસા અનુપેક્ખતિ.

ખન્ત્યા છન્દિકતો હોતીતિ તેસુ મનસા અનુપેક્ખિતેસુ ધમ્મેસુ દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા નિજ્ઝાનં ખમાપેત્વા રૂપપરિગ્ગહાદિમુખેન વિપસ્સનાભિનિવેસે છન્દિકતો છન્દજાતો હોતિ. તથાભૂતો ચ વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો **ઉસ્સહિત્વા તુલેતિ** તંતંપચ્ચયનામરૂપદસ્સનવસેન ઉસ્સાહં કત્વા તતો પરં તિલક્ખણં આરોપેત્વા તુલેતિ ''અનિચ્ચ''ન્તિપિ, ''દુક્ખ''ન્તિપિ, ''અનત્તા''તિપિ તં નામરૂપં તીરેતિ વિપસ્સતિ. **સમયે સો પદહતિ, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતો**તિ સો એવં પસ્સન્તો પગ્ગહેતબ્બાદિસમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનાદિના પદહતિ, પદહન્તો ચ અજ્ઝત્તં ગોચરજ્ઝત્તે વિપસ્સનાસમાધિના મગ્ગસમાધિના ચ સુટ્ઠુ સમાહિતો ભવેય્ય, અસમાધાનહેતુભૂતે કિલેસે પજહેય્ય. સ્વાયં ગુણો સબ્બોપિ યસ્મા બહુસ્સુતં ધમ્મધરં સપ્પઞ્ઞં બુદ્ધસાવકં પયિરુપાસન્તસ્સ હોતિ, તસ્મા અસઙ્ખતં ધમ્મં આરબ્ભ દુક્ખાદીસુ પરિઞ્ઞાદિવિસિટ્ઠકિચ્ચતાય ધમ્મવિઞ્ઞાણસઙ્ખાતં ધમ્મઞાણં આકઙ્ખન્તો તથાવિધં વુત્તપ્પકારં કલ્યાણમિત્તં ભજેથ, સેવેય્ય પયિરુપાસેય્યાતિ અત્થો.

એવં બહુપકારતાય તસ્સ પૂજનીયકં દસ્સેન્તો “**બહુસ્સુતો**”તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સુત્તગેય્યાદિ બહુ સુતં એતસ્સાતિ **બહુસ્સુતો**. તમેવ દેસનાધમ્મં સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસા વિય અવિનસ્સન્તં ધારેતીતિ **ધમ્મધરો**. તતો એવ મહેસિનો ભગવતો ધમ્મકોસં ધમ્મરતનં આરક્ખતીતિ **કોસારક્ખો**. યસ્મા સદેવકસ્સ લોકસ્સ સમદસ્સનેન ચક્ખુભૂતો, તસ્મા **ચક્ખુ સબ્બસ્સ લોકસ્સ પૂજનીયો** માનનીયોતિ, બહુસ્સુતભાવેન બહુજનસ્સ પૂજનીયભાવદસ્સનત્થં નિગમનવસેન પુનપિ “**બહુસ્સુતો**”તિ વુત્તં.

એવરૂપં કલ્યાણમિત્તં લભિત્વાપિ કારકસ્સેવ અપરિહાનિ, ન અકારકસ્સાતિ દસ્સેન્તો “**ધમ્મારામો**”તિ ગાથમાહ. તત્થ નિવાસનટ્ઠેન સમથવિપસ્સનાધમ્મો આરામો, તસ્મિં એવ ધમ્મે રતો અભિરતોતિ **ધમ્મરતો**, તસ્સેવ ધમ્મસ્સ પુનપ્પુનં વિચિન્તનેન **ધમ્મં અનુવિચિન્તયં** ધમ્મં આવજ્જેન્તો મનસિ કરોતીતિ અત્થો. **અનુસ્સર**ન્તિ તમેવ ધમ્મં અનુસ્સરન્તો. **સદ્ધમ્મા**તિ એવરૂપો ભિક્ખુ સત્તતિંસપભેદા બોધિપક્ખિયધમ્મા નવવિધલોકુત્તરધમ્મા ચ ન પરિહાયતિ, ન કદાચિ તસ્સ તતો પરિહાનિ હોતીતિ અત્થો.

અથેકદિવસં કાયે અવીતરાગં કુસીતં હીનવીરિયં કોસલ્લાયા તિ નામં ભિક્ખું સંવેજેન્તો “**કાયમચ્છેરગરુનો**”તિ ગાથમાહ. તત્થ **કાયમચ્છેરગરુનો**તિ ‘‘કાયદળ્હીબહુલસ્સ કાયે મમત્તસ્સ આચરિયુપજ્ઝાયાનમ્પિ કાયેન કત્તબ્બં કિઞ્ચિ અકત્વા વિચરન્તસ્સ. **હિય્યમાને**તિ અત્તનો કાયે જીવિતે ચ ખણે ખણે પરિહિય્યમાને. **અનુટ્ઠહે**તિ સીલાદીનં પરિપૂરણવસેન ઉટ્ઠાનવીરિયં ન કરેય્ય. **સરીરસુખગિદ્ધસ્સા**તિ અત્તનો સરીરસ્સ સુખાપનેનેવ ગેધં આપન્નસ્સ. **કુતો સમણફાસુતા**તિ એવરૂપસ્સ પુગ્ગલસ્સ સામઞ્ઞવસેન કુતો સુખવિહારો, ફાસુવિહારો ન તસ્સ વિજ્જતીતિ અત્થો.

ન પક્ખન્તીતિઆદિકા આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ ધમ્મસેનાપતિનો પરિનિબ્બુતભાવં સુત્વા થેરેન ભાસિતા. તત્થ **ન પક્ખન્તિ દિસા સબ્બા**તિ પુરત્થિમાદિભેદા સબ્બા દિસા ન પક્ખયન્તિ, દિસામૂળ્હોતિ અત્થો. **ધમ્મા ન પટિભન્તિ મ**ન્તિ પુબ્બે સુટ્ઠુ પગુણાપિ પરિયત્તિધમ્મા ઇદાનિ સક્કચ્ચં સમન્નાહરિયમાનાપિ મય્હં ન ઉપટ્ઠહન્તિ. **ગતે કલ્યાણમિત્તમ્હી**તિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ કલ્યાણમિત્તભૂતે ધમ્મસેનાપતિમ્હિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનં ગતે. **અન્ધકારંવ ખાયતી**તિ સબ્બોપાયં લોકો અન્ધકારો વિય ઉપટ્ઠાતિ.

અબ્ભતીતસહાયસ્સાતિ અપગતસહાયસ્સ, કલ્યાણમિત્તરહિતસ્સાતિ અત્થો. **અતીતગતસત્થુનો**તિ આયસ્મતો અતીતો હુત્વા નિબ્બાનગતસત્થુકસ્સ, સત્થરિ પરિનિબ્બુતેતિ અત્થો. **યથા કાયગતા સતી**તિ કાયગતાસતિભાવના તક્કરસ્સ યથા એકન્તહિતાવહા, એવં એતાદિસં અનાથસ્સ પુગ્ગલસ્સ એકન્તહિતાવહં અઞ્ઞં મિત્તં નામ નત્થિ, સનાથસ્સ અઞ્ઞાપિ ભાવના હિતાવહા એવાતિ અધિપ્પાયો.

પુરાણાતિ પોરાણા, સારિપુત્તાદિકે કલ્યાણમિત્તે સન્ધાય વદતિ. **નવેહી**તિ નવકેહિ. **ન સમેતિ મે**તિ મય્હં ચિત્તં ન સમાગચ્છતિ, ન તે મમ ચિત્તં આરાધેન્તીતિ અત્થો. **સ્વજ્જ એકોવ ઝાયામી**તિ સોહં અજ્જ વુટ્ઠતરેહિ વિરહિતો એકોવ હુત્વા ઝાયામિ ઝાનપસુતો હોમિ. **વસ્સુપેતો**તિ વસ્સકાલે કુલાવકં ઉપેતો પક્ખી વિય. ‘‘વાસુપેતો’’તિપિ પાળિ, વાસં ઉપગતોતિ અત્થો.

દસ્સનાય અભિક્કન્તેતિ ગાથા સત્થારા ભાસિતા. તસ્સત્થો – મમ દસ્સનાય અભિક્કન્તે નાનાવિધવિદેસપવાસિકબહુજને, આનન્દ, મમ ઉપસઙ્કમનં મા વારેસિ. કસ્મા? તે સોતારો ધમ્મસ્સ, મમં પસ્સન્તુ, અયમેવ દસ્સનાય સમયોતિ.

તં સુત્વા થેરો “**દસ્સનાય અભિક્કન્તે**”તિ અપરં ગાથમાહ. ઇમાય હિ ગાથાય સમ્બન્ધત્થં પુરિમગાથા ઇધ નિક્ખિત્તા. તેનેવ સચાહં દેસન્તરતો આગતાગતે તાવદેવ દસ્સેતું લચ્છામીતિ એતસ્સ પદસ્સ અત્થસિદ્ધિં દસ્સેતિ.

પણ્ણવીસતિ વસ્સાનીતિ પઞ્ચ ગાથા અત્તનો અગ્ગુપટ્ઠાકભાવં દીપેતું વુત્તા. આરદ્ધકમ્મટ્ઠાનભાવેન હિ સત્થુ ઉપટ્ઠાનપસુતભાવેન ચ થેરસ્સ મગ્ગેન અસમુચ્છિન્નાપિ કામસઞ્ઞાદયો ન ઉપ્પજ્જિંસુ, કાયવચીમનોકમ્માનિ ચ સબ્બકાલં સત્થરિ મેત્તાપુબ્બઙ્ગમાનિ મેત્તાનુપરિવત્તાનિ અહેસું. તત્થ **પણ્ણવીસતિ વસ્સાની**તિ પઞ્ચવીસતિ સંવચ્છરાનિ. **સેખભૂતસ્સ મે સતો**તિ સેખભૂમિયં સોતાપત્તિફલે ઠિતસ્સ મે સતો. **કામસઞ્ઞા**તિ કામસહગતા સઞ્ઞા ન ઉપ્પજ્જિ, એત્થ ચ કામસઞ્ઞાદિઅનુપ્પત્તિવચનેન અત્તનો આસયસુદ્ધિં દસ્સેતિ, “**મેત્તેન કાયકમ્મેના**”તિઆદિના પયોગસુદ્ધિં. તત્થ ગન્ધકુટિયં પરિભણ્ડકરણાદિના સત્થુ વત્તપટિવત્તકરણેન ચ મેત્તં કાયકમ્મં વેદિતબ્બં, ધમ્મદેસનાકાલારોચનાદિના મેત્તં વચીકમ્મં, રહોગતસ્સ સત્થારં ઉદ્દિસ્સ હિતૂપસંહારમનસિકારેન મેત્તં મનોકમ્મં. **ઞાણં મે ઉદપજ્જથા**તિ અત્તનો સેક્ખભૂમિપત્તિમાહ.

અહં સકરણીયોમ્હીતિ સત્થુ પરિનિબ્બાને ઉપટ્ઠિતે મણ્ડલમાળં પવિસિત્વા કપિસીસં આલમ્બિત્વા સોકાભિભૂતેન વુત્તગાથા . તત્થ **સકરણીયોમ્હી**તિ દુક્ખપરિજાનનાદિના કરણીયેન સકરણીયો અમ્હિ. **અપ્પત્તમાનસો**તિ અનધિગતારહત્તો. **સત્થુ ચ પરિનિબ્બાન**ન્તિ મય્હં સત્થુ પરિનિબ્બાનઞ્ચ ઉપટ્ઠિતં. **યો અમ્હં અનુકમ્પકો**તિ યો સત્થા મય્હં અનુગ્ગાહકો.

તદાસિ યં ભિંસનકન્તિ ગાથા સત્થુ પરિનિબ્બાનકાલે પથવીકમ્પનદેવદુન્દુભિફલનાદિકે દિસ્વા સઞ્જાતસંવેગેન વુત્તગાથા.

બહુસ્સુતોતિઆદિકા તિસ્સો ગાથા થેરં પસંસન્તેહિ સઙ્ગીતિકારેહિ ઠપિતા. તત્થ **ગતિમન્તો**તિ અસદિસાય ઞાણગતિયા સમન્નાગતો. **સતિમન્તો**તિ પરમેન સતિનેપક્કેન સમન્નાગતો. **ધિતિમન્તો**તિ અસાધારણાય બ્યઞ્જનત્થાવધારણસમત્થાય ધિતિસમ્પત્તિયા સમન્નાગતો. અયઞ્હિ થેરો એકપદેયેવ ઠત્વા સટ્ઠિપદસહસ્સાનિ સત્થારા કથિતનિયામેનેવ ગણ્હાતિ, ગહિતઞ્ચ સુવણ્ણભાજને પક્ખિત્તસીહવસા વિય સબ્બકાલં ન વિનસ્સતિ, અવિપરીતબ્યઞ્જનાવધારણસમત્થાય સતિપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય, અત્થાવધારણસમત્થાય પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાય સતિયા ચ સમન્નાગતો. તેનાહ ભગવા – ‘‘એતદગ્ગં , ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં બહુસ્સુતાન’’ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯). તથા ચાહ ધમ્મસેનાપતિ – ‘‘આયસ્મા આનન્દો અત્થકુસલો’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૬૯). **રતનાકરો**તિ સદ્ધમ્મરતનસ્સ આકરભૂતો.

પરિચિણ્ણોતિ ગાથા પરિનિબ્બાનકાલે થેરેન ભાસિતા, સા વુત્તત્થા એવ.

આનન્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તિંસનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૮. ચત્તાલીસનિપાતો

૧. મહાકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

ચત્તાલીસનિપાતે **ન ગણેન પુરક્ખતો**તિઆદિકા આયસ્મતો મહાકસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે વેદેહો નામ અસીતિકોટિવિભવો કુટુમ્બિકો અહોસિ. સો બુદ્ધમામકો, ધમ્મમામકો, સઙ્ઘમામકો ઉપાસકો હુત્વા વિહરન્તો એકસ્મિં ઉપોસથદિવસે પાતોવ સુભોજનં ભુઞ્જિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ગન્ધપુપ્ફાદીનિ ગહેત્વા વિહારં ગન્ત્વા સત્થારં પૂજેત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ.

તસ્મિઞ્ચ ખણે સત્થા મહાનિસભત્થેરં નામ તતિયસાવકં ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ધુતવાદાનં, યદિદં નિસભો''તિ એતદગ્ગે ઠપેસિ. ઉપાસકો તં સુત્વા પસન્નો ધમ્મકથાવસાને મહાજને ઉટ્ઠાય ગતે સત્થારં વન્દિત્વા ''સ્વે મય્હં ભિક્ખં અધિવાસેથા''તિ નિમન્તેસિ. ''મહા ખો, ઉપાસક , ભિક્ખુસઙ્ઘો''તિ. ''કિત્તકો, ભન્તે''તિ? ''અટ્ઠસટ્ઠિભિક્ખુસતસહસ્સ''ન્તિ. ''ભન્તે, એકં સામણેરમ્પિ વિહારે અસેસેત્વા મય્હં ભિક્ખં અધિવાસેથા''તિ. સત્થા અધિવાસેસિ. ઉપાસકો સત્થુ અધિવાસનં વિદિત્વા ગેહં ગન્ત્વા મહાદાનં સજ્જેત્વા પુનદિવસે સત્થુ કાલં આરોચાપેસિ. સત્થા પત્તચીવરમાદાય ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ઉપાસકસ્સ ઘરં ગન્ત્વા પઞ્ઞત્તાસને નિસિન્નો દક્ખિણોદકાવસાને યાગુઆદીનિ સમ્પટિચ્છન્તો ભત્તવિસ્સગ્ગં અકાસિ. ઉપાસકોપિ સત્થુ સન્તિકે નિસીદિ.

તસ્મિં અન્તરે મહાનિસભત્થેરો પિણ્ડાય ચરન્તો તમેવ વીથિં પટિપજ્જિ. ઉપાસકો દિસ્વા ઉટ્ઠાય ગન્ત્વા થેરં વન્દિત્વા ''પત્તં, ભન્તે, દેથા''તિ આહ. થેરો પત્તં અદાસિ. ''ભન્તે, ઇધેવ પવિસથ, સત્થાપિ ગેહે નિસિન્નો''તિ. ''ન વટ્ટિસ્સતિ, ઉપાસકા''તિ. સો થેરસ્સ પત્તં ગહેત્વા પિણ્ડપાતસ્સ પૂરેત્વા અદાસિ. તતો થેરં અનુગન્ત્વા નિવત્તો સત્થુ સન્તિકે નિસીદિત્વા એવમાહ – ''મહાનિસભત્થેરો, ભન્તે, 'સત્થાપિ ગેહે નિસિન્નો'તિ વુત્તેપિ પવિસિતું ન ઇચ્છિ, અત્થિ નુ ખો એતસ્સ તુમ્હાકં ગુણેહિ અતિરેકગુણો''તિ. બુદ્ધાનઞ્ચ વણ્ણમચ્છેરં નામ નત્થિ, તસ્મા સત્થા એવમાહ – ''ઉપાસક, મયં ભિક્ખં આગમયમાના ગેહે નિસીદામ, સો પન ભિક્ખુ ન એવં નિસીદિત્વા ભિક્ખં ઉદિક્ખતિ, મયં ગામન્તસેનાસને વસામ, સો અરઞ્ઞસ્મિંયેવ વસતિ, મયં છન્ને વસામ, સો અબ્ભોકાસેયેવ વસતી''તિ ભગવા ''અયઞ્ચ અયઞ્ચેતસ્સ ગુણો''તિ મહાસમુદ્દં પૂરયમાનો વિય તસ્સ ગુણં કથેસિ.

ઉપાસકો પકતિયાપિ જલમાનપદીપો તેલેન આસિત્તો વિય સુટ્ઠુતરં પસન્નો હુત્વા ચિન્તેસિ – ''કિં મય્હં અઞ્ઞાય સમ્પત્તિયા, અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે ધુતવાદાનં અગ્ગભાવત્થાય પત્થનં કરિસ્સામી''તિ. સો પુનપિ સત્થારં નિમન્તેત્વા તેનેવ નિયામેન સત્ત દિવસે મહાદાનં દત્વા સત્તમે દિવસે બુદ્ધપ્પમુખસ્સ મહાભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ તિચીવરાનિ દત્વા સત્થુ પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા એવમાહ – ''યં મે, ભન્તે, સત્ત દિવસે દાનં દેન્તસ્સ મેત્તં કાયકમ્મં, મેત્તં વચીકમ્મં, મેત્તં મનોકમ્મં પચ્ચુપટ્ઠિતં, ઇમિનાહં ન અઞ્ઞં દેવસમ્પત્તિં વા સક્કમારબ્રહ્મસમ્પત્તિં વા પત્થેમિ, ઇદં પન મે કમ્મં અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે મહાનિસભત્થેરેન પત્તટ્ઠાનન્તરં પાપુણનત્થાય તેરસધુતઙ્ગધરાનં અગ્ગભાવસ્સ અધિકારો હોતૂ''તિ. સત્થા ''મહન્તં ઠાનં ઇમિના પત્થિતં, સમિજ્ઝિસ્સતિ નુ ખો, નો''તિ ઓલોકેન્તો સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા આહ – ''મનાપં તે ઠાનં પત્થિતં, અનાગતે સતસહસ્સકપ્પાવસાને ગોતમો નામ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ , તસ્સ ત્વં તતિયસાવકો મહાકસ્સપત્થેરો

નામ ભવિસ્સસી''તિ બ્યાકાસિ. તં સુત્વા ઉપાસકો ''બુદ્ધાનં દ્વે કથા નામ નત્થી''તિ પુનદિવસે પત્તબ્બં વિય તં સમ્પત્તિં અમઞ્ઞિત્થ. સો યાવતાયુકં દાનં દત્વા, સીલં સમાદાય રક્ખિત્વા, નાનપ્પકારં કલ્યાણકમ્મં કત્વા, કાલં કત્વા, સગ્ગે નિબ્બત્તિ.

તતો પટ્ઠાય દેવમનુસ્સેસુ સમ્પત્તિં અનુભવન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસમ્માસમ્બુદ્ધે બન્ધુમતીનગરં ઉપનિસ્સાય ખેમે મિગદાયે વિહરન્તે દેવલોકા ચવિત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં પરિજિણ્ણબ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્મિઞ્ચ કાલે વિપસ્સી ભગવા સત્તમે સત્તમે સંવચ્છરે ધમ્મં કથેસિ, મહન્તં કોલાહલં હોતિ. સકલજમ્બુદીપે દેવતા ''સત્થા ધમ્મં કથેસ્સતી''તિ આરોચેસું. બ્રાહ્મણો તં સાસનં અસ્સોસિ . તસ્સ ચ નિવાસનસાટકો એકોયેવ હોતિ, તથા બ્રાહ્મણિયા. પારુપનં પન દ્વિન્નમ્પિ એકમેવ. સો સકલનગરે ''એકસાટકબ્રાહ્મણો''તિ પઞ્ઞાયિ. સો બ્રાહ્મણાનં કેનચિદેવ કિચ્ચેન સન્નિપાતે સતિ બ્રાહ્મણિં ગેહે ઠપેત્વા સયં તં વત્થં પારુપિત્વા ગચ્છતિ. બ્રાહ્મણીનં સન્નિપાતે સતિ સયં ગેહે અચ્છતિ, બ્રાહ્મણી તં વત્થં પારુપિત્વા ગચ્છતિ. તસ્મિં પન દિવસે બ્રાહ્મણો બ્રાહ્મણિં આહ – ''ભોતિ, કિં રત્તિં ધમ્મં સુણિસ્સસિ, દિવા''તિ? ''મયં માતુગામજાતિકા નામ રત્તિં સોતું ન સક્કોમ, દિવા સોસ્સામા''તિ બ્રાહ્મણં ગેહે ઠપેત્વા તં વત્થં પારુપિત્વા ઉપાસિકાહિ સદ્ધિં દિવા ગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તે નિસિન્ના ધમ્મં સુત્વા ઉપાસિકાહિયેવ સદ્ધિં આગમાસિ. અથ બ્રાહ્મણો બ્રાહ્મણિં ગેહે ઠપેત્વા તં વત્થં પારુપિત્વા વિહારં ગતો.

તસ્મિં સમયે સત્થા પરિસમજ્ઝે અલઙ્કતધમ્માસને નિસિન્નો ચિત્તબીજનિં આદાય આકાસગઙ્ગં ઓતારેન્તો વિય, સિનેરું મન્થં કત્વા સાગરં નિમ્મથેન્તો વિય, ધમ્મકથં કથેસિ. બ્રાહ્મણસ્સ પરિસપરિયન્તે નિસિન્નસ્સ ધમ્મં સુણન્તસ્સ પઠમયામસ્મિંયેવ સકલસરીરં પૂરયમાના પઞ્ચવણ્ણા પીતિ ઉપ્પજ્જિ. સો પારુતવત્થં સઙ્ઘરિત્વા ''દસબલસ્સ દસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. અથસ્સ આદીનવસહસ્સં દસ્સયમાનં મચ્છેરં ઉપ્પજ્જિ. સો ''બ્રાહ્મણિયા મય્હઞ્ચ એકમેવ વત્થં, અઞ્ઞં કિઞ્ચિ પારુપનં નત્થિ, અપારુપિત્વા ચ નામ બહિ વિચરિતું ન સક્કા''તિ સબ્બથાપિ અદાતુકામો અહોસિ, અથસ્સ નિક્ખન્તે પઠમયામે મજ્ઝિમયામેપિ તથેવ પીતિ ઉપ્પજ્જિ. તથેવ ચિન્તેત્વા તથેવ અદાતુકામો અહોસિ. અથસ્સ મજ્ઝિમયામે નિક્ખન્તે પચ્છિમયામેપિ તથેવ પીતિ ઉપ્પજ્જિ. તદા સો ''યં વા હોતુ તં વા પચ્છાપિ જાનિસ્સામી''તિ વત્થં સઙ્ઘરિત્વા સત્થુ પાદમૂલે ઠપેસિ. તતો વામહત્થં આભુજિત્વા દક્ખિણેન હત્થેન તિક્ખત્તું અપ્ફોટેત્વા ''જિતં મે, જિતં મે''તિ તયો વારે નદિ.

તસ્મિઞ્ચ સમયે બન્ધુમરાજા ધમ્માસનસ્સ પચ્છતો અન્તોસાણિયં નિસિન્નો ધમ્મં સુણાતિ. રઞ્ઞો ચ નામ ''જિતં મે''તિ સદ્દો અમનાપો હોતિ . સો પુરિસં પેસેસિ – ''ગચ્છ, એતં પુચ્છ કિં વદસી''તિ. સો તેન ગન્ત્વા પુચ્છિતો ''અવસેસા હત્થિયાનાદીનિ આરુય્હ અસિચમ્માદીનિ ગહેત્વા પરસેનં જિનન્તિ, ન તં અચ્છરિયં. અહં પન પચ્છતો આગચ્છન્તસ્સ કૂટગોણસ્સ મુગ્ગરેન સીસં ભિન્દિત્વા તં પલાપેન્તો વિય મચ્છેરચિત્તં મદ્દિત્વા પારુતવત્થં દસબલસ્સ અદાસિં, તં મે મચ્છરિયં જિત''ન્તિ આહ. સો પુરિસો આગન્ત્વા તં પવત્તિં રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા આહ – ''અમ્હે, ભણે, દસબલસ્સ અનુરૂપં ન જાનિમ્હ, બ્રાહ્મણો જાની''તિ વત્થયુગં પેસેસિ. તં દિસ્વા બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ – ''અયં મય્હં તુણ્હીનિસિન્નસ્સ પઠમં કિઞ્ચિ અદત્વા સત્થુ ગુણે કથેન્તસ્સ અદાસિ. સત્થુ ગુણે પટિચ્ચ ઉપ્પન્નેન પન મય્હં કો અત્થો''તિ તમ્પિ વત્થયુગં દસબલસ્સેવ અદાસિ. રાજાપિ ''કિં બ્રાહ્મણેન કત''ન્તિ પુચ્છિત્વા ''તમ્પિ તેન વત્થયુગં તથાગતસ્સેવ દિન્ન''ન્તિ સુત્વા અઞ્ઞાનિપિ દ્વે વત્થયુગાનિ પેસેસિ, સો તાનિપિ અદાસિ. રાજા અઞ્ઞાનિપિ ચત્તારીતિ એવં યાવ દ્વત્તિંસવત્થયુગાનિ પેસેસિ. અથ બ્રાહ્મણો ''ઇદં વડ્ઢેત્વા

વટ્ટેત્વા ગહણં વિય હોતી''તિ અત્તનો અત્થાય એકં, બ્રાહ્મણિયા એકન્તિ દ્વે વત્થયુગાનિ ગહેત્વા તિંસયુગાનિ તથાગતસ્સેવ અદાસિ. તતો પટ્ઠાય ચ સો સત્થુ વિસ્સાસિકો જાતો.

અથ નં રાજા એકદિવસં સીતસમયે સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તં દિસ્વા સતસહસ્સગ્ઘનકં અત્તના પારુતરત્તકમ્બલં દત્વા આહ – ''ઇતો પટ્ઠાય ઇમં પારુપિત્વા ધમ્મં સુણાહી''તિ. સો ''કિં મે ઇમિના કમ્બલેન ઇમસ્મિં પૂતિકાયે ઉપનીતેના''તિ ચિન્તેત્વા અન્તોગન્ધકુટિયં તથાગતસ્સ મઞ્ચસ્સ ઉપરિ વિતાનં કત્વા અગમાસિ. અથેકદિવસં રાજા પાતોવ વિહારં ગન્ત્વા અન્તોગન્ધકુટિયં સત્થુ સન્તિકે નિસીદિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે છબ્બણ્ણા બુદ્ધરસ્મિયો કમ્બલે પટિહઞ્ઞન્તિ, કમ્બલો અતિવિય વિરોચતિ. રાજા ઉલ્લોકેન્તો સઞ્જાનિત્વા આહ – ''અમ્હાકં, ભન્તે, એસ કમ્બલો, અમ્હેહિ એકસાટકબ્રાહ્મણસ્સ દિન્નો''તિ. ''તુમ્હેહિ, મહારાજ, બ્રાહ્મણો પૂજિતો, બ્રાહ્મણેન મયં પૂજિતા''તિ. રાજા ''બ્રાહ્મણો યુત્તં અઞ્ઞાસિ, ન મય''ન્તિ પસીદિત્વા યં મનુસ્સાનં ઉપકારભૂતં, તં સબ્બં અટ્ઠટ્ઠકં કત્વા સબ્બટ્ઠકં નામ દાનં દત્વા પુરોહિતટ્ઠાને ઠપેસિ. સોપિ ''અટ્ઠટ્ઠકં નામ ચતુસટ્ઠિ હોતી''તિ ચતુસટ્ઠિ સલાકભત્તાનિ ઉપનિબન્ધાપેત્વા યાવજીવં દાનં દત્વા સીલં રક્ખિત્વા તતો ચુતો સગ્ગે નિબ્બત્તિ.

પુન તતો ચુતો ઇમસ્મિં કપ્પે કોણાગમનસ્સ ચ ભગવતો કસ્સપદસબલસ્સ ચાતિ દ્વિન્નં બુદ્ધાનં અન્તરે બારાણસિયં કુટુમ્બિયઘરે નિબ્બત્તો. સો વુદ્ધિમન્વાય ઘરાવાસં વસન્તો એકદિવસં અરઞ્ઞે જઙ્ઘવિહારં ચરતિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે પચ્ચેકબુદ્ધો નદીતીરે ચીવરકમ્મં કરોન્તો અનુવાતે અપ્પહોન્તે સઙ્ઘરિત્વા ઠપેતું આરદ્ધો. સો દિસ્વા ''કસ્મા, ભન્તે, સઙ્ઘરિત્વા ઠપેથા''તિ આહ. ''અનુવાતો નપ્પહોતી''તિ. ''ઇમિના, ભન્તે, કરોથા''તિ ઉત્તરસાટકં દત્વા ''નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને મે કેનચિ પરિહાનિ મા હોતૂ''તિ પત્થનં પટ્ઠપેસિ.

ઘરેપિસ્સ ભગિનિયા સદ્ધિં ભરિયાય કલહં કરોન્તિયા પચ્ચેકબુદ્ધો પિણ્ડાય પાવિસિ. અથસ્સ ભગિની પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પિણ્ડપાતં દત્વા તસ્સ ભરિયં સન્ધાય ''એવરૂપં બાલં યોજનસતેન પરિવજ્જેય્ય''ન્તિ પત્થનં પટ્ઠપેસિ. સા ગેહઙ્ગણે ઠિતા સુત્વા ''ઇમાય દિન્નભત્તં મા એસ ભુઞ્જતૂ''તિ પત્તં ગહેત્વા પિણ્ડપાતં છડ્ડેત્વા કલલસ્સ પૂરેત્વા અદાસિ. ઇતરા દિસ્વા ''બાલે, ત્વં મં તાવ અક્કોસ વા પહર વા, એવરૂપસ્સ પન દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પૂરિતપારમિસ્સ પત્તતો ભત્તં છડ્ડેત્વા કલલં દાતું ન યુત્ત''ન્તિ આહ. અથસ્સ ભરિયાય પટિસઙ્ખાનં ઉપ્પજ્જિ. સા ''તિટ્ઠથ, ભન્તે''તિ કલલં છડ્ડેત્વા પત્તં ધોવિત્વા ગન્ધચુણ્ણેન . ઉબ્બટ્ટેત્વા પણીતભત્તસ્સ ચતુમધુરસ્સ ચ પૂરેત્વા ઉપરિ આસિત્તેન પદુમગબ્ભવણ્ણેન સપ્પિના વિજ્જોતમાનં પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ હત્થે ઠપેત્વા ''યથા અયં પિણ્ડપાતો ઓભાસજાતો, એવં ઓભાસજાતં મે સરીરં હોતૂ''તિ પત્થનં પટ્ઠપેસિ. પચ્ચેકબુદ્ધો અનુમોદિત્વા આકાસં પક્ખન્દિ.

તેપિ જાયમ્પતિકા યાવતાયુકં કુસલં કત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા પુન તતો ચવિત્વા ઉપાસકો કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલે બારાણસિયં અસીતિકોટિવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, ઇતરાપિ તાદિસસ્સેવ સેટ્ઠિનો ધીતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ વુદ્ધિપ્પત્તસ્સ તમેવ સેટ્ઠિધીતરં આનયિંસુ. તસ્સા પુબ્બે અનિટ્ઠવિપાકસ્સ પાપકમ્મસ્સ આનુભાવેન પતિકુલં પવિટ્ઠમત્તાય ઉમ્મારબ્ભન્તરે સકલસરીરં ઉગ્ઘાટિતવચ્ચકુટિ વિય દુગ્ગન્ધં જાતં. સેટ્ઠિકુમારો ''કસ્સાયં ગન્ધો''તિ પુચ્છિત્વા, ''સેટ્ઠિકઞ્ઞાયા''તિ સુત્વા, ''નીહરથ, નીહરથા''તિ આભતનિયામેનેવ કુલઘરં પેસેસિ. સા એતેનેવ નીહારેન સત્તસુ ઠાનેસુ પટિનિવત્તિતા.

તેન ચ સમયેન કસ્સપદસબલો પરિનિબ્બાયિ. તસ્સ ઘનકોટ્ટિમાહિ સતસહસ્સગ્ઘનિકાહિ રત્તસુવણ્ણિટ્ઠકાહિ યોજનુબ્બેધં ચેતિયં આરભિંસુ. તસ્મિં ચેતિયે કરીયમાને સા સેટ્ઠિધીતા ચિન્તેસિ – ''અહં સત્તસુ ઠાનેસુ

પટિનિવત્તિતા, કિં મે જીવિતેના’’તિ અત્તનો આભરણભણ્ડં ભઞ્જાપેત્વા સુવણ્ણિટ્ઠકં કારેસિ રતનાયતં વિદત્થિવિત્થિન્નં ચતુરઙ્ગુલુબ્બેધં. તતો હરિતાલમનોસિલાપિણ્ડં ગહેત્વા અટ્ઠ ઉપ્પલહત્થકે આદાય ચેતિયકરણટ્ઠાનં ગતા. તસ્મિઞ્ચ ખણે એકા ઇટ્ઠકાપન્તિ પરિક્ખિપિત્વા આગચ્છમાના ઘટનિટ્ઠકાય ઊના હોતિ, સેટ્ઠિધીતા વડ્ઢકિં આહ – ‘‘ઇમં ઇટ્ઠકં એત્થ ઠપેથા’’તિ. ‘‘અમ્મ, ભદ્દકે કાલે આગતાસિ, સયમેવ ઠપેહી’’તિ. સા આરુય્હ તેલેન હરિતાલમનોસિલાપિણ્ડં યોજેત્વા તેન બન્ધનેન ઇટ્ઠકં પતિટ્ઠપેત્વા ઉપરિ અટ્ઠહિ ઉપ્પલહત્થકેહિ પૂજં કત્વા વન્દિત્વા ‘‘નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને મે કાયતો ચન્દનગન્ધો વાયતુ, મુખતો ઉપ્પલગન્ધો’’તિ પત્થનં કત્વા ચેતિયં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા અગમાસિ.

અથ તસ્મિંયેવ ખણે યસ્સ સેટ્ઠિપુત્તસ્સ પઠમં ગેહં નીતા, તસ્સ તં આરબ્ભ સતિ ઉદપાદિ. નગરેપિ નક્ખત્તં સઙ્ઘુટ્ઠં હોતિ. સો ઉપટ્ઠાકે આહ – ‘‘તદા ઇધ આનીતા સેટ્ઠિધીતા અત્થિ, કહં સા’’તિ? ‘‘કુલગેહે સામી’’તિ. ‘‘આનેથ નં, નક્ખત્તં કીળિસ્સામા’’તિ. તે ગન્ત્વા તં વન્દિત્વા ઠિતા ‘‘કિં, તાતા, આગતત્થા’’તિ તાય પુટ્ઠા તં પવત્તિં આચિક્ખિંસુ. ‘‘તાતા, મયા આભરણભણ્ડેન ચેતિયં પૂજિતં, આભરણં મે નત્થી’’તિ . તે ગન્ત્વા સેટ્ઠિપુત્તસ્સ આરોચેસું. આનેથ નં, પિળન્ધનં લભિસ્સતીતિ. તે આનયિંસુ. તસ્સા સહ ઘરપવેસનેન સકલગેહં ચન્દનગન્ધો ચેવ નીલુપ્પલગન્ધો ચ વાયિ. સેટ્ઠિપુત્તો તં પુચ્છિ – ‘‘પઠમં તવ સરીરતો દુગ્ગન્ધો વાયિ, ઇદાનિ પન તે સરીરતો ચન્દનગન્ધો, મુખતો ઉપ્પલગન્ધો વાયતિ. કિં એત’’ન્તિ? સા આદિતો પટ્ઠાય અત્તના કતકમ્મં આરોચેસિ. સેટ્ઠિપુત્તો ‘‘નિય્યાનિકં વત બુદ્ધસાસન’’ન્તિ પસીદિત્વા યોજનિકં સુવણ્ણચેતિયં કમ્બલકઞ્ચુકેન પરિક્ખિપિત્વા તત્થ તત્થ રથચક્કપ્પમાણેહિ સુવણ્ણપદુમેહિ અલઙ્કરિ. તેસં દ્વાદસહત્થા ઓલમ્બકા હોન્તિ.

સો તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો બારાણસિતો યોજનમત્તે ઠાને અઞ્ઞતરસ્મિં અમચ્ચકુલે નિબ્બત્તિ, સેટ્ઠિકઞ્ઞાપિ દેવલોકતો ચવિત્વા રાજકુલે જેટ્ઠધીતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. તેસુ વયપ્પત્તેસુ કુમારસ્સ વસનગામે નક્ખત્તં સઙ્ઘુટ્ઠં. સો માતરં આહ – ‘‘સાટકં મે, અમ્મ, દેહિ, નક્ખત્તં કીળિસ્સામી’’તિ . સા ધોતવત્થં નીહરિત્વા અદાસિ. ‘‘અમ્મ, થૂલં ઇદ’’ન્તિ આહ. સા અઞ્ઞં નીહરિત્વા અદાસિ, તમ્પિ પટિક્ખિપિ. અથ નં માતા આહ – ‘‘તાત, યાદિસે ગેહે મયં જાતા, નત્થિ નો ઇતો સુખુમતરસ્સ પટિલાભાય પુઞ્ઞ’’ન્તિ. ‘‘તેન હિ લભનટ્ઠાનં ગચ્છામિ અમ્મા’’તિ. ‘‘પુત્ત, અહં અજ્જેવ તુય્હં બારાણસિનગરે રજ્જપટિલાભમ્પિ ઇચ્છામી’’તિ. સો માતરં વન્દિત્વા આહ – ‘‘ગચ્છામિ, અમ્મા’’તિ. ‘‘ગચ્છ, તાતા’’તિ. એવં કિરસ્સા ચિત્તં અહોસિ – ‘‘કહં ગમિસ્સતિ? ઇધ વા એત્થ વા ગેહે નિસીદિસ્સતી’’તિ. સો પન પુઞ્ઞનિયામેન નિક્ખમિત્વા બારાણસિં ગન્ત્વા ઉય્યાને મઙ્ગલસિલાપટ્ટે સસીસં પારુપિત્વા નિપજ્જિ. સો ચ બારાણસિરઞ્ઞો કાલઙ્કતસ્સ સત્તમો દિવસો હોતિ.

અમચ્ચા રઞ્ઞો સરીરકિચ્ચં કત્વા રાજઙ્ગણે નિસીદિત્વા મન્તયિંસુ – ‘‘રઞ્ઞો એકા ધીતાવ અત્થિ, પુત્તો નત્થિ, અરાજકં રજ્જં નસ્સતિ, કો રાજા હોતી’’તિ? ‘‘ત્વં હોહિ, ત્વં હોહી’’તિ આહંસુ. પુરોહિતો આહ – ‘‘બહું ઓલોકેતું ન વટ્ટતિ, ફુસ્સરથં વિસ્સજ્જેમા’’તિ. તે કુમુદવણ્ણે ચત્તારો સિન્ધવે યોજેત્વા પઞ્ચવિધં રાજકકુધભણ્ડં સેતચ્છત્તઞ્ચ રથસ્મિંયેવ ઠપેત્વા રથં વિસ્સજ્જેત્વા પચ્છતો તૂરિયાનિ પગ્ગણ્હાપેસું. રથો પાચીનદ્વારેન નિક્ખમિત્વા ઉય્યાનાભિમુખો અહોસિ. ‘‘પરિચયેન ઉય્યાનાભિમુખો ગચ્છતિ, નિવત્તેમા’’તિ કેચિ આહંસુ. પુરોહિતો ‘‘મા નિવત્તયિત્થા’’તિ આહ. રથો કુમારં પદક્ખિણં કત્વા આરોહનસજ્જો હુત્વા અટ્ઠાસિ, પુરોહિતો પારુપનકણ્ણં અપનેત્વા પાદતલાનિ ઓલોકેન્તો, ‘‘તિટ્ઠતુ અયં દીપો, દ્વિસહસ્સદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ એસ રજ્જં કારેતું યુત્તો’’તિ વત્વા ‘‘પુનપિ તૂરિયાનિ પગ્ગણ્હથ, પુનપિ પગ્ગણ્હથા’’તિ તિક્ખત્તું તૂરિયાનિ પગ્ગણ્હાપેસિ.

અથ કુમારો મુખં વિવરિત્વા ઓલોકેત્વા, ‘‘કેન કમ્મેન આગતત્થા’’તિ આહ. ‘‘દેવ, તુમ્હાકં રજ્જં પાપુણાતી’’તિ. ‘‘રાજા કહ’’ન્તિ? ‘‘દેવત્તં ગતો, સામી’’તિ. ‘‘કતિ દિવસા અતિક્કન્તા’’તિ? ‘‘અજ્જ સત્તમો દિવસો’’તિ. ‘‘પુત્તો વા ધીતા વા નત્થી’’તિ? ‘‘ધીતા અત્થિ દેવ, પુત્તો નત્થી’’તિ. ‘‘કરિસ્સામિ રજ્જ’’ન્તિ. તે તાવદેવ અભિસેકમણ્ડપં કારેત્વા રાજધીતરં સબ્બાલઙ્કારેહિ અલઙ્કરિત્વા, ઉય્યાનં આનેત્વા કુમારસ્સ અભિસેકં અકંસુ. અથસ્સ કતાભિસેકસ્સ સતસહસ્સગ્ઘનકં વત્થં ઉપહરિંસુ. સો ‘‘કિમિદં, તાતા’’તિ આહ. ‘‘નિવાસનવત્થં દેવા’’તિ. ‘‘નનુ, તાતા, થૂલ’’ન્તિ? ‘‘મનુસ્સાનં પરિભોગવત્થેસુ ઇતો સુખુમતરં નત્થિ, દેવા’’તિ. ‘‘તુમ્હાકં રાજા એવરૂપં નિવાસેસી’’તિ? ‘‘આમ, દેવા’’તિ. ‘‘ન મઞ્ઞે પુઞ્ઞવા તુમ્હાકં રાજા, સુવણ્ણભિઙ્ગારં આહરથ, લભિસ્સામ વત્થ’’ન્તિ. સુવણ્ણભિઙ્ગારં આહરિંસુ. સો ઉટ્ઠાય હત્થે ધોવિત્વા મુખં વિક્ખાલેત્વા હત્થેન ઉદકં આદાય પુરત્થિમદિસાયં અબ્ભુક્કિરિ. તાવદેવ ઘનપથવિં ભિન્દિત્વા અટ્ઠ કપ્પરુક્ખા ઉટ્ઠહિંસુ. પુન ઉદકં ગહેત્વા દક્ખિણાયં પચ્છિમાયં ઉત્તરાયન્તિ એવં ચતૂસુ દિસાસુ અબ્ભુક્કિરિ. સબ્બદિસાસુ અટ્ઠટ્ઠકં કત્વા દ્વત્તિંસ કપ્પરુક્ખા ઉટ્ઠહિંસુ. સો એકં દિબ્બદુસ્સં નિવાસેત્વા એકં પારુપિત્વા ‘‘નન્દરઞ્ઞો વિજિતે સુત્તકન્તિકા ઇત્થિયો મા સુત્તં કન્તિંસૂતિ એવં ભેરિં ચરાપેથા’’તિ વત્વા છત્તં ઉસ્સાપેત્વા અલઙ્કતપટિયત્તો હત્થિક્ખન્ધવરગતો નગરં પવિસિત્વા પાસાદં આરુય્હ મહાસમ્પત્તિં અનુભવિ.

એવં કાલે ગચ્છન્તે એકદિવસં દેવી રઞ્ઞો મહાસમ્પત્તિં દિસ્વા, ‘‘અહો તપસ્સી’’તિ કારુઞ્ઞાકારં દસ્સેતિ. ‘‘કિમિદં, દેવી’’તિ ચ પુટ્ઠા ‘‘અતિમહતી તે, દેવ, સમ્પત્તિ. અતીતે બુદ્ધાનં સદ્દહિત્વા કલ્યાણં અકત્થ, ઇદાનિ અનાગતસ્સ પચ્ચયં કુસલં ન કરોથા’’તિ આહ. ‘‘કસ્સ દસ્સામ, સીલવન્તો નત્થી’’તિ? ‘‘અસુઞ્ઞો, દેવ, જમ્બુદીપો અરહન્તેહિ, તુમ્હે દાનમેવ સજ્જેથ, અહં અરહન્તે લચ્છામી’’તિ આહ. રાજા પુનદિવસે પાચીનદ્વારે દાનં સજ્જાપેસિ. દેવી પાતોવ ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય ઉપરિપાસાદે પુરત્થાભિમુખા ઉરેન નિપજ્જિત્વા ‘‘સચે એતિસ્સં દિસાયં અરહન્તો અત્થિ, સ્વેવ આગન્ત્વા અમ્હાકં ભિક્ખં ગણ્હન્તૂ’’તિ આહ. તસ્સં દિસાયં અરહન્તો નાહેસું, તં સક્કારં કપણયાચકાનં અદંસુ. પુનદિવસે દક્ખિણદ્વારે દાનં સજ્જેત્વા તથેવ અકાસિ, પુનદિવસે પચ્છિમદ્વારે. ઉત્તરદ્વારે સજ્જિતદિવસે પન દેવિયા તથેવ નિમન્તેન્તિયા હિમવન્તે વસન્તાનં પદુમવતિયા પુત્તાનં પઞ્ચસતાનં પચ્ચેકબુદ્ધાનં જેટ્ઠકો મહાપદુમપચ્ચેકબુદ્ધો ભાતિકે આમન્તેસિ, ‘‘મારિસા, નન્દરાજા, તુમ્હે નિમન્તેતિ, અધિવાસેથ તસ્સા’’તિ. તે અધિવાસેત્વા પુનદિવસે અનોતત્તદહે મુખં ધોવિત્વા, આકાસેન આગન્ત્વા ઉત્તરદ્વારે ઓતરિંસુ. મનુસ્સા દિસ્વા ગન્ત્વા ‘‘પઞ્ચસતા, દેવ, પચ્ચેકબુદ્ધા આગતા’’તિ રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા સદ્ધિં દેવિયા ગન્ત્વા, વન્દિત્વા, પત્તં ગહેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધે પાસાદં આરોપેત્વા, તત્ર નેસં દાનં દત્વા, ભત્તકિચ્ચાવસાને રાજા સઙ્ઘત્થેરસ્સ, દેવી, સઙ્ઘનવકસ્સ પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા ‘‘અય્યા પચ્ચયેહિ ન કિલમિસ્સન્તિ, મયં પુઞ્ઞેન ન હાયિસ્સામ. અમ્હાકં યાવજીવં ઇધ નિવાસાય પટિઞ્ઞં દેથા’’તિ પટિઞ્ઞં કારેત્વા ઉય્યાને પઞ્ચપણ્ણસાલાસતાનિ પઞ્ચચઙ્કમનસતાનીતિ સબ્બાકારેન નિવાસનટ્ઠાનાનિ સમ્પાદેત્વા તત્થ વસાપેસું.

એવં કાલે ગચ્છન્તે રઞ્ઞો પચ્ચન્તો કુપિતો. સો ‘‘અહં પચ્ચન્તં વૂપસમેતું ગચ્છામિ, ત્વં પચ્ચેકબુદ્ધેસુ મા પમજ્જી’’તિ દેવિં ઓવદિત્વા ગતો. તસ્મિં અનાગતેયેવ પચ્ચેકબુદ્ધાનં આયુસઙ્ખારા ખીણા. મહાપદુમપચ્ચેકબુદ્ધો તિયામરત્તિં ઝાનકીળં કીળિત્વા અરુણુગ્ગમને આલમ્બનફલકં આલમ્બિત્વા ઠિતકોવ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ. એતેનુપાયેન સેસાપીતિ સબ્બેવ પરિનિબ્બુતા. પુનદિવસે દેવી પચ્ચેકબુદ્ધાનં નિસીદનટ્ઠાનં હરિતૂપલિત્તં કારેત્વા પુપ્ફાનિ વિકિરિત્વા, ધૂપં દત્વા તેસં આગમનં ઓલોકયન્તી નિસિન્ના આગમનં અપસ્સન્તી પુરિસં પેસેસિ – ‘‘ગચ્છ, તાત, જાનાહિ, કિં અય્યાનં કિઞ્ચિ અફાસુક’’ન્તિ? સો ગન્ત્વા મહાપદુમસ્સ

પણ્ણસાલાય દ્વારં વિવરિત્વા તત્થ અપસ્સન્તો ચઙ્કમનં ગન્ત્વા આલમ્બનફલકં નિસ્સાય ઠિતં દિસ્વા વન્દિત્વા ‘‘કાલો, ભન્તે’’તિ આહ. ‘‘પરિનિબ્બુતસરીરં કિં કથેસ્સતિ? સો નિદ્દાયતિ મઞ્ઞે’’તિ ગન્ત્વા પિટ્ઠિપાદે હત્થેન પરામસિત્વા પાદાનં સીતલતાય ચેવ થદ્ધતાય ચ પરિનિબ્બુતભાવં ઞત્વા, દુતિયસ્સ સન્તિકં અગમાસિ. એવં તતિયસ્સાતિ સબ્બેસં પરિનિબ્બુતભાવં ઞત્વા રાજકુલં ગતો. ‘‘કહં, તાત, પચ્ચેકબુદ્ધા’’તિ પુટ્ઠો ‘‘પરિનિબ્બુતા, દેવી’’તિ આહ. દેવી કન્દન્તી રોદન્તી નિક્ખમિત્વા નાગરેહિ સદ્ધિં તત્થ ગન્ત્વા સાધુકીળિતં કારેત્વા પચ્ચેકબુદ્ધાનં સરીરકિચ્ચં કારેત્વા ધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયં પતિટ્ઠાપેસિ.

રાજા પચ્ચન્તં વૂપસમેત્વા આગતો પચ્ચુગ્ગમનં આગતં દેવિં પુચ્છિ – ‘‘કિં, ભદ્દે, પચ્ચેકબુદ્ધેસુ નપ્પમજ્જિ, નિરોગા અય્યા’’તિ? ‘‘પરિનિબ્બુતા દેવા’’તિ. રાજા ચિન્તેતિ ‘‘એવરૂપાનમ્પિ પણ્ડિતાનં મરણં ઉપ્પજ્જતિ, અમ્હાકં કુતો મોક્ખો’’તિ. સો નગરં અગન્ત્વા, ઉય્યાનમેવ પવિસિત્વા જેટ્ઠપુત્તં પક્કોસાપેત્વા, તસ્સ રજ્જં નિય્યાતેત્વા, સયં સમણપબ્બજ્જં પબ્બજિ. દેવીપિ ‘‘ઇમસ્મિં પબ્બજિતે અહં કિં કરિસ્સામી’’તિ તત્થેવ ઉય્યાને પબ્બજિત્વા દ્વેપિ ઝાનં ભાવેત્વા તતો ચુતા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિંસુ.

તેસુ તત્થેવ વસન્તેસુ અમ્હાકં સત્થા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તિતવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન રાજગહં પાવિસિ. સત્થરિ તત્થ પટિવસન્તે અયં પિપ્પલિમાણવો મગધરટ્ઠે મહાતિત્થબ્રાહ્મણગામે કપિલબ્રાહ્મણસ્સ અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો. અયં ભદ્દા કાપિલાની મદ્દરટ્ઠે સાગલનગરે કોસિયગોત્તબ્રાહ્મણસ્સ અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિસ્મિં નિબ્બત્તા. તેસં અનુક્કમેન વડ્ઢમાનાનં પિપ્પલિમાણવસ્સ વીસતિમે, ભદ્દાય સોળસમે વસ્સે સમ્પત્તે માતાપિતરો પુત્તં ઓલોકેત્વા ‘‘તાત, ત્વં વયપ્પત્તો, કુલવંસો નામ પતિટ્ઠપેતબ્બો’’તિ અતિવિય નિપ્પીળયિંસુ. માણવો આહ ‘‘મય્હં સોતપથે એવરૂપં કથં મા કથેથ. અહં યાવ તુમ્હે ધરથ, તાવ પટિજગ્ગિસ્સામિ, તુમ્હાકં અચ્ચયેન નિક્ખમિત્વા પબ્બજિસ્સામી’’તિ. તે કતિપાહં અતિક્કમિત્વા પુન કથયિંસુ. સોપિ તથેવ પટિક્ખિપિ. તતો પટ્ઠાય નિરન્તરં કથેતિયેવ.

માણવો ‘‘મમ માતરં સઞ્ઞાપેસ્સામી’’તિ રત્તસુવણ્ણસ્સ નિક્ખસહસ્સં દત્વા સબ્બકામેહિ સન્તપ્પેત્વા સુવણ્ણકારેહિ એકં ઇત્થિરૂપં કારાપેત્વા તસ્સ મજ્જનઘટ્ટનાદિકમ્મપરિયોસાને તં રત્તવત્થં નિવાસાપેત્વા વણ્ણસમ્પન્નેહિ પુપ્ફેહિ ચેવ નાનાઅલઙ્કારેહિ ચ અલઙ્કારાપેત્વા માતરં પક્કોસાપેત્વા આહ ‘‘અમ્મ, એવરૂપં આરમ્મણં લભન્તો ગેહે વસિસ્સામિ અલભન્તો ન વસિસ્સામી’’તિ. પણ્ડિતા બ્રાહ્મણી ચિન્તેસિ – ‘‘મય્હં પુત્તો પુઞ્ઞવા દિન્નદાનો કતાભિનીહારો, પુઞ્ઞં કરોન્તો ન એકકોવ અકાસિ, અદ્ધા એતેન સહકતપુઞ્ઞા સુવણ્ણરૂપપટિભાગાવ ભવિસ્સતી’’તિ અટ્ઠ બ્રાહ્મણે પક્કોસાપેત્વા સબ્બકામેહિ સન્તપ્પેત્વા સુવણ્ણરૂપકં રથં આરોપેત્વા ‘‘ગચ્છથ, તાતા, યત્થ અમ્હાકં જાતિગોત્તભોગેહિ સમાને કુલે એવરૂપં દારિકં પસ્સથ, ઇમમેવ સુવણ્ણરૂપકં પણ્ણાકારં કત્વા એથા’’તિ ઉય્યોજેસિ.

તે ‘‘અમ્હાકં નામ એતં કમ્મ’’ન્તિ નિક્ખમિત્વા ‘‘કત્થ ગમિસ્સામા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘મદ્દરટ્ઠં નામ ઇત્થાકરો, મદ્દરટ્ઠં ગમિસ્સામા’’તિ મદ્દરટ્ઠે સાગલનગરં અગમંસુ. તત્થ તં સુવણ્ણરૂપકં ન્હાનતિત્થે ઠપેત્વા એકમન્તે નિસીદિંસુ. અથ ભદ્દાય ધાતી ભદ્દં ન્હાપેત્વા, અલઙ્કરિત્વા, સિરિગબ્ભે નિસીદાપેત્વા સયં ન્હાયિતું ઉદકતિત્થં ગતા તત્થ તં સુવણ્ણરૂપકં દિસ્વા ‘‘કિસ્સાયં અવિનીતા ઇધાગન્ત્વા ઠિતા’’તિ પિટ્ઠિપસ્સે પહરિત્વા ‘‘સુવણ્ણરૂપક’’ન્તિ ઞત્વા ‘‘અય્યધીતા મે’’તિ સઞ્ઞં ઉપ્પાદેસિં, ‘‘અયં પન મે અય્યધીતાય નિવાસનપટિગ્ગાહિકાયાપિ અસદિસા’’તિ આહ. અથ નં તે મનુસ્સા પરિવારેત્વા ‘‘એવરૂપા તે સામિધીતા’’તિ પુચ્છિંસુ. ‘‘કિં એસા, ઇમાય સુવણ્ણપટિમાય

સતગુણેન સહસ્સગુણેન મય્હં અય્યધીતા અભિરૂપતરા, દ્વાદસહત્થે ગબ્ભે નિસિન્નાય પદીપકિચ્ચં નત્થિ, સરીરોભાસેનેવ તમં વિધમતી''તિ. ''તેન હિ આગચ્છા''તિ તં ખુજ્જં ગહેત્વા સુવણ્ણરૂપકં રથે આરોપેત્વા કોસિયગોત્તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ઘરદ્વારે ઠત્વા આગમનં નિવેદયિંસુ.

બ્રાહ્મણો પટિસન્થારં કત્વા ''કુતો આગતત્થા''તિ પુચ્છિ. ''મગધરટ્ઠે મહાતિત્થગામે કપિલબ્રાહ્મણસ્સ ઘરતો''તિ. ''કિં કારણા આગતા''તિ? ''ઇમિના નામ કારણેના''તિ. ''કલ્યાણં, તાતા, સમજાતિગોત્તવિભવો અમ્હાકં બ્રાહ્મણો, દસ્સામિ દારિક''ન્તિ પણ્ણાકારં ગણ્હિ. તે કપિલબ્રાહ્મણસ્સ સાસનં પહિણિંસુ ''લદ્ધા દારિકા , કત્તબ્બં કરોથા''તિ. તં સાસનં સુત્વા પિપ્પલિમાણવસ્સ આરોચયિંસુ ''લદ્ધા કિર દારિકા''તિ. માણવો ''અહં 'ન લભિસ્સન્તી'તિ ચિન્તેસિં, ઇમે 'લદ્ધા'તિ વદન્તિ, અનત્થિકો હુત્વા પણ્ણં પેસેસ્સામી''તિ રહોગતો પણ્ણં લિખિ ''ભદ્દા, અત્તનો જાતિગોત્તભોગાનુરૂપં ઘરાવાસં લભતુ, અહં નિક્ખમિત્વા પબ્બજિસ્સામિ, મા પચ્છા વિપ્પટિસારિની અહોસી''તિ. ભદ્દાપિ ''અસુકસ્સ કિર મં દાતુકામો''તિ સુત્વા ''પણ્ણં પેસેસ્સામી''તિ રહોગતા પણ્ણં લિખિ ''અય્યપુત્તો અત્તનો જાતિગોત્તભોગાનુરૂપં ઘરાવાસં લભતુ, અહં પબ્બજિસ્સામિ, મા પચ્છા વિપ્પટિસારી અહોસી''તિ. દ્વેપિ પણ્ણાનિ અન્તરામગ્ગે સમાગચ્છિંસુ. ''ઇદં કસ્સ પણ્ણ''ન્તિ? ''પિપ્પલિમાણવેન ભદ્દાય પહિત''ન્તિ. ''ઇદં કસ્સા''તિ? ''ભદ્દાય પિપ્પલિમાણવસ્સ પહિત''ન્તિ ચ વુત્તે તે દ્વેપિ વાચેત્વા ''પસ્સથ દારકાનં કમ્મ''ન્તિ ફાલેત્વા અરઞ્ઞે છડ્ડેત્વા અઞ્ઞં તંસમાનં પણ્ણં લિખિત્વા ઇતો એત્તો ચ પેસેસું. ઇતિ કુમારસ્સ કુમારિકાય ચ સદિસં પણ્ણં લોકસ્સાદરહિતમેવાતિ અનિચ્છમાનાનંયેવ દ્વિન્નં સમાગમો અહોસિ.

તં દિવસંયેવ પિપ્પલિમાણવો એકં પુપ્ફદામં ગન્થાપેસિ ભદ્દાપિ. તાનિ સયનમજ્ઝે ઠપેસું ભુત્તસાયમાસા ઉભોપિ ''સયનં આરુહિસ્સામા''તિ માણવો દક્ખિણપસ્સેન સયનં આરુહિ. ભદ્દા વામપસ્સેન અભિરુહિત્વા આહ – ''યસ્સ પસ્સે પુપ્ફાનિ મિલાયન્તિ, તસ્સ રાગચિત્તં ઉપ્પન્નન્તિ વિજાનિસ્સામ, ઇમં પુપ્ફદામં ન અલ્લિયિતબ્બ''ન્તિ. તે પન અઞ્ઞમઞ્ઞં સરીરસમ્ફસ્સભયેન તિયામરત્તિં નિદ્દં અનોક્કમન્તાવ વીતિનામેન્તિ, દિવા પન હસિતમત્તમ્પિ નાહોસિ. તે લોકામિસેન અસંસટ્ઠા યાવ માતાપિતરો ધરન્તિ, તાવ કુટુમ્બં અવિચારેત્વા તેસુ કાલઙ્કતેસુ વિચારયિંસુ. મહતી માણવસ્સ સમ્પત્તિ – એકદિવસં સરીરં ઉબ્બટ્ટેત્વા છડ્ડેતબ્બં સુવણ્ણચુણ્ણં એવ મગધનાળિયા દ્વાદસનાળિમત્તં લદ્ધું વટ્ટતિ. યન્તબદ્ધાનિ સટ્ઠિમહાતળાકાનિ, કમ્મન્તો દ્વાદસયોજનિકો, અનુરાધપુરપમાણા ચુદ્દસ ગામા, ચુદ્દસ હત્થાનીકાનિ, ચુદ્દસ અસ્સાનીકાનિ, ચુદ્દસ રથાનીકાનિ.

સો એકદિવસં અલઙ્કતઅસ્સં આરુય્હ મહાજનપરિવુતો કમ્મન્તં ગન્ત્વા ખેત્તકોટિયં ઠિતો નઙ્ગલેહિ ભિન્નટ્ઠાનતો કાકાદયો સકુણે ગણ્ડુપ્પાદાદિપાણકે ઉદ્ધરિત્વા ખાદન્તે દિસ્વા, ''તાતા, ઇમે કિં ખાદન્તી''તિ પુચ્છિ. ''ગણ્ડુપ્પાદે, અય્યા''તિ. ''એતેહિ કતં પાપં કસ્સ હોતી''તિ? ''તુમ્હાકં, અય્યા''તિ. સો ચિન્તેસિ – ''સચે એતેહિ કતં પાપં મય્હં હોતિ, કિં મે કરિસ્સતિ સત્તઅસીતિકોટિધનં, કિં દ્વાદસયોજનો કમ્મન્તો, કિં યન્તબદ્ધાનિ તળાકાનિ, કિં ચુદ્દસ ગામા, સબ્બમેતં ભદ્દાય કાપિલાનિયા નિય્યાતેત્વા નિક્ખમ્મ પબ્બજિસ્સામી''તિ.

ભદ્દાપિ કાપિલાની તસ્મિં ખણે અન્તરવત્થુમ્હિ તયો તિલકુમ્ભે પત્થરાપેત્વા ધાતીહિ પરિવુતા નિસિન્ના કાકે તિલપાણકે ખાદમાને દિસ્વા, ''અમ્મા, કિં ઇમે ખાદન્તી''તિ પુચ્છિ. ''પાણકે અય્યે''તિ. ''અકુસલં કસ્સ હોતી''તિ? ''તુમ્હાકં, અય્યે''તિ. સા ચિન્તેસિ – ''મય્હં ચતુહત્થવત્થં નાળિકોદનમત્તઞ્ચ લદ્ધું વટ્ટતિ, યદિ પનેતં એત્તકેન જનેન કતં અકુસલં મય્હં હોતિ, ભવસહસ્સેનપિ વટ્ટતો સીસં ઉક્ખિપિતું ન સક્કા. અય્યપુત્તે આગતમત્તેયેવ સબ્બં તસ્સ નિય્યાતેત્વા નિક્ખમ્મ પબ્બજિસ્સામી''તિ.

માણવો આગન્ત્વા, ન્હત્વા પાસાદં આરુય્હ મહારહે પલ્લઙ્કે નિસીદિ. અથસ્સ ચક્કવત્તિનો અનુચ્છવિકં ભોજનં સજ્જયિંસુ. દ્વેપિ ભુઞ્જિત્વા પરિજને નિક્ખન્તે રહોગતા ફાસુકટ્ઠાને નિસીદિંસુ. તતો માણવો ભદ્દં આહ – ''ભદ્દે, ઇમં ઘરં આગચ્છન્તી ત્વં કિત્તકં ધનં આહરસી''તિ? ''પઞ્ચપણ્ણાસ સકટસહસ્સાનિ, અય્યા''તિ. ''તં સબ્બં, યા ચ ઇમસ્મિં ઘરે સત્તઅસીતિકોટિયો યન્તબદ્ધસટ્ઠિતળાકાદિભેદા ચ સમ્પત્તિ અત્થિ, તં સબ્બઞ્ચ તુય્હંયેવ નિય્યાદેમી''તિ. ''તુમ્હે પન કહં ગચ્છથ, અય્યા''તિ? ''અહં પબ્બજિસ્સામી''તિ. ''અય્ય, અહમ્પિ તુમ્હાકંયેવ આગમનં ઓલોકયમાના નિસિન્ના. અહમ્પિ પબ્બજિસ્સામી''તિ. તેસં આદિત્તપણ્ણકુટિ વિય તયો ભવા ઉપટ્ઠહિંસુ. તે અન્તરાપણતો કસાયરસપીતાનિ વત્થાનિ મત્તિકાપત્તે ચ આહરાપેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં કેસે ઓરોપેત્વા ''યે લોકે અરહન્તો, તે ઉદ્દિસ્સ અમ્હાકં પબ્બજ્જા''તિ પબ્બજિત્વા, થવિકાસુ પત્તે પક્ખિપિત્વા અંસે લગ્ગેત્વા પાસાદતો ઓતરિંસુ. ગેહે દાસેસુ વા કમ્મકરેસુ વા ન કોચિ સઞ્જાનિ.

અથ ને બ્રાહ્મણગામતો નિક્ખમ્મ દાસગામદ્વારેન ગચ્છન્તે આકપ્પકુત્તવસેન દાસગામવાસિનો સઞ્જાનિંસુ. તે રોદન્તા પાદેસુ નિપતિત્વા ''કિં, અમ્હે, અનાથે કરોથ અય્યા''તિ આહંસુ. ''મયં, 'ભણે, આદિત્તપણ્ણસાલા વિય તયો ભવા'તિ પબ્બજિમ્હા. સચે તુમ્હેસુ એકેકં ભુજિસ્સં કરોમ, વસ્સસતમ્પિ નપ્પહોતિ. તુમ્હેવ તુમ્હાકં સીસં ધોવિત્વા ભુજિસ્સા હુત્વા જીવથા''તિ વત્વા તેસં રોદન્તાનંયેવ પક્કમિંસુ.

થેરો પુરતો ગચ્છન્તો નિવત્તિત્વા ઓલોકેન્તો ચિન્તેસિ – ''અયં, ભદ્દા કાપિલાની, સકલજમ્બુદીપગ્ઘનિકા ઇત્થી મય્હં પચ્છતો આગચ્છતિ, ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતિ, યં કોચિદેવ એવં ચિન્તેય્ય 'ઇમે પબ્બજિતાપિ વિના ભવિતું ન સક્કોન્તિ, અનનુચ્છવિકં કરોન્તી'તિ, કોચિ પાપેન મનં પદૂસેત્વા અપાયપૂરકો ભવેય્ય, ઇમં પહાય મય્હં ગન્તું વટ્ટતી''તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. સો પુરતો ગચ્છન્તો દ્વેધાપથં દિસ્વા તસ્સ મત્થકે અટ્ઠાસિ. ભદ્દાપિ આગન્ત્વા, વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. અથ નં આહ – ''ભદ્દે, તાદિસિં ઇત્થિં મમ પચ્છતો આગચ્છન્તિં દિસ્વા 'ઇમે પબ્બજિતાપિ વિના ભવિતું ન સક્કોન્તી'તિ ચિન્તેત્વા અમ્હેસુ પદુટ્ઠચિત્તો મહાજનો અપાયપૂરકો ભવેય્ય. ઇમસ્મિં દ્વેધાપથે ત્વં એકં ગણ્હ, અહમેકેન ગમિસ્સામી''તિ. ''આમ, અય્ય, પબ્બજિતાનં માતુગામો પલિબોધો, 'પબ્બજિત્વાપિ વિના ન ભવન્તી'તિ અમ્હાકં દોસં દસ્સેસ્સન્તિ, તુમ્હે એકં મગ્ગં ગણ્હથ, વિના ભવિસ્સામા''તિ તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં પગ્ગય્હ ''સતસહસ્સકપ્પપરિમાણે અદ્ધાને કતો મિત્તસન્થવો અજ્જ ભિજ્જતી''તિ વત્વા ''તુમ્હે દક્ખિણજાતિકા નામ, તુમ્હાકં દક્ખિણમગ્ગો વટ્ટતિ, મયં માતુગામા નામ વામજાતિકા, અમ્હાકં વામમગ્ગો વટ્ટતી''તિ વન્દિત્વા મગ્ગં પટિપન્ના. તેસં દ્વેધાભૂતકાલે અયં મહાપથવી ''અહં ચક્કવાળસિનેરુપબ્બતે ધારેતું સક્કોન્તીપિ તુમ્હાકં ગુણે ધારેતું ન સક્કોમી''તિ વદન્તી વિય વિરવમાના કમ્પિ, આકાસે અસનિસદ્દો વિય પવત્તિ, ચક્કવાળસિનેરુપબ્બતો ઉન્નદિ.

સમ્માસમ્બુદ્ધો વેળુવનમહાવિહારે ગન્ધકુટિયં નિસિન્નો પથવીકમ્પનસદ્દં સુત્વા ''કિસ્સ નુ ખો પથવી કમ્પતી''તિ આવજ્જેન્તો ''પિપ્પલિમાણવો ચ ભદ્દા ચ કાપિલાની મં ઉદ્દિસ્સ અપ્પમેય્યં સમ્પત્તિં પહાય પબ્બજિતા. તેસં વિયોગટ્ઠાને ઉભિન્નં ગુણબલેન અયં પથવીકમ્પો જાતો. મયાપિ એતેસં સઙ્ગહં કાતું વટ્ટતી''તિ ગન્ધકુટિતો નિક્ખમ્મ સયમેવ પત્તચીવરમાદાય અસીતિમહાથેરેસુ કઞ્ચિપિ અનામન્તેત્વા તિગાવુતં મગ્ગં પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા રાજગહસ્સ ચ નાલન્દાય ચ અન્તરે બહુપુત્તકનિગ્રોધરુક્ખમૂલે પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિ. નિસીદન્તો પન અઞ્ઞતરપંસુકૂલિકો વિય અનિસીદિત્વા બુદ્ધવેસં ગહેત્વા અસીતિહત્થઘનબુદ્ધરસ્મિયો વિસ્સજ્જેન્તો નિસીદિ. ઇતિ તસ્મિં ખણે પણ્ણચ્છત્તસકટચક્કકૂટાગારાદિપ્પમાણા બુદ્ધરસ્મિયો ઇતો ચિતો ચ

વિપ્ફરન્તિયો વિધાવન્તિયો ચન્દસહસ્સસૂરિયસહસ્સઉગ્ગમનકાલો વિય કુરુમાના તં વનન્તં એકોભાસં અકંસુ. દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણસિરિયા સમુજ્જલતારાગણેન વિય ગગનં, સુપુપ્ફિતકમલકુવલયેન વિય સલિલં, વનન્તં વિરોચિત્થ. નિગ્રોધરુક્ખસ્સ નામ ખન્ધો સેતો હોતિ, પત્તાનિ નીલાનિ, પક્કાનિ રત્તાનિ. તસ્મિં પન દિવસે સતસાખો નિગ્રોધો સુવણ્ણવણ્ણોવ અહોસિ.

મહાકસ્સપત્થેરો ''અયં અમ્હાકં સત્થા ભવિસ્સતિ, ઇમં અહં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિતો''તિ દિટ્ઠટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ઓણતોણતોવ ગન્ત્વા તીસુ ઠાનેસુ વન્દિત્વા ''સત્થા મે, ભન્તે, ભગવા, સાવકોહમસ્મિ, સત્થા મે, ભન્તે, ભગવા સાવકોહમસ્મી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) આહ. અથ નં ભગવા આહ ''કસ્સપ, સચે ત્વં ઇમં નિપચ્ચકારં મહાપથવિયા કરેય્યાસિ, સાપિ ધારેતું ન સક્કુણેય્ય. તથાગતસ્સ એવં ગુણમહન્તતં જાનતા તયા કતો નિપચ્ચકારો મય્હં, લોમમ્પિ ચાલેતું ન સક્કોતિ. નિસીદ, કસ્સપ, દાયજ્જં તે દસ્સામી''તિ. અથસ્સ ભગવા તીહિ ઓવાદેહિ ઉપસમ્પદમદાસિ. દત્વા બહુપુત્તકનિગ્રોધમૂલતો નિક્ખમિત્વા થેરં પચ્છાસમણં કત્વા મગ્ગં પટિપજ્જિ. સત્થુ સરીરં દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણવિચિત્તં, મહાકસ્સપસ્સ સરીરં સત્તમહાપુરિસલક્ખણપટિમણ્ડિતં, સો કઞ્ચનમહાનાવાય પચ્છાબદ્ધો વિય સત્થુ પદાનુપદિકં અનુગચ્છિ. સત્થા થોકં મગ્ગં ગન્ત્વા મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસજ્જાકારં દસ્સેસિ. થેરો ''નિસીદિતુકામો સત્થા''તિ ઞત્વા અત્તનો પારુપિતપટપિલોતિકસઙ્ઘાટિં ચતુગ્ગુણં કત્વા પઞ્ઞપેસિ.

સત્થા તત્થ નિસીદિત્વા હત્થેન ચીવરં પરિમજ્જન્તો ''મુદુકા ખો ત્યાયં, કસ્સપ, પટપિલોતિકસઙ્ઘાટી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) આહ. થેરો ''સત્થા મમ સઙ્ઘાટિયા મુદુભાવં કથેતિ, પારુપિતુકામો ભવિસ્સતી''તિ ઞત્વા ''પારુપતુ, ભન્તે, ભગવા સઙ્ઘાટિ''ન્તિ આહ. ''ત્વં કિં પારુપિસ્સસિ, કસ્સપા''તિ? ''તુમ્હાકં નિવાસનં લભન્તો પારુપિસ્સામિ, ભન્તે''તિ. ''કિં પન ત્વં, કસ્સપ, ઇમં પરિભોગજિણ્ણં પંસુકૂલં ધારેતું સક્ખિસ્સસિ? મયા હિ ઇમસ્સ પંસુકૂલસ્સ ગહિતદિવસે ઉદકપરિયન્તં કત્વા મહાપથવી કમ્પિ, ઇમં બુદ્ધાનં પરિભોગજિણ્ણચીવરં નામ ન સક્કા પરિત્તગુણેન ધારેતું, પટિબલેનેવિદં પટિપત્તિપૂરણસમત્થેન જાતિપંસુકૂલિકેન ધારેતું વટ્ટતી''તિ વત્વા થેરેન સદ્ધિં ચીવરં પરિવત્તેસિ.

એવં પન ચીવરપરિવત્તનં કત્વા થેરસ્સ પારુતચીવરં ભગવા પારુપિ, સત્થુ ચીવરં થેરો. તસ્મિં સમયે અચેતનાપિ અયં મહાપથવી ''દુક્કરં, ભન્તે, અકત્થ, અત્તના પારુતચીવરં સાવકસ્સ દિન્નપુબ્બો નામ નત્થિ, અહં તુમ્હાકં ગુણં ધારેતું ન સક્કોમી''તિ વદન્તી વિય ઉદકપરિયન્તં કત્વા કમ્પિ. થેરોપિ ''લદ્ધં દાનિ મયા બુદ્ધાનં પરિભોગચીવરં, કિં મે ઇદાનિ ઉત્તરિ કત્તબ્બં અત્થી''તિ ઉન્નતિં અકત્વા બુદ્ધાનં સન્તિકેયેવ તેરસ ધુતગુણે સમાદાય સત્તદિવસમત્તં પુથુજ્જનો અહોસિ, અટ્ઠમે દિવસે સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૩૯૮-૪૨૦) –

''પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, પૂજં કુબ્બન્તિ સત્થુનો.

''ઉદગ્ગચિત્તા જનતા, આમોદિતપમોદિતા;
તેસુ સંવેગજાતેસુ, પીતિ મે ઉદપજ્જથ.

''ઞાતિમિત્તે સમાનેત્વા, ઇદં વચનમબ્રવિં;

પરિનિબ્બુતો મહાવીરો, હન્દ પૂજં કરોમસે.

‘‘સાધૂતિ તે પટિસ્સુત્વા, ભિય્યો હાસં જનિંસુ મે;
બુદ્ધસ્મિં લોકનાથમ્હિ, કાહામ પુઞ્ઞસઞ્ચયં.

‘‘અગ્ઘિયં સુકતં કત્વા, સતહત્થસમુગ્ગતં;
દિયડ્ઢહત્થપત્થટં, વિમાનં નભમુગ્ગતં.

‘‘કત્વાન હમ્મિયં તત્થ, તાલપન્તીહિ ચિત્તિતં;
સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, ચેતિયં પૂજયુત્તમં.

‘‘અગ્ગિક્ખન્ધોવ જલિતો, કિંસુકો ઇવ ફુલ્લિતો;
ઇન્દલટ્ઠીવ આકાસે, ઓભાસેતિ ચતુદ્દિસા.

‘‘તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, કત્વાન કુસલં બહું;
પુબ્બકમ્મં સરિત્વાન, તિદસં ઉપપજ્જહં.

‘‘સહસ્સયુત્તં હયવાહિં, દિબ્બયાનમધિટ્ઠિતો;
ઉબ્બિદ્ધં ભવનં મય્હં, સત્તભૂમં સમુગ્ગતં.

‘‘કૂટાગારસહસ્સાનિ, સબ્બસોણ્ણમયા અહું;
જલન્તિ સકતેજેન, દિસા સબ્બા પભાસયં.

‘‘સન્તિ અઞ્ઞેપિ નિય્યૂહા, લોહિતઙ્ગમયા તદા;
તેપિ જોતન્તિ આભાય, સમન્તા ચતુરો દિસા.

‘‘પુઞ્ઞકમ્માભિનિબ્બત્તા, કૂટાગારા સુનિમ્મિતા;
મણિમયાપિ જોતન્તિ, દિસા દસ સમન્તતો.

‘‘તેસં ઉજ્જોતમાનાનં, ઓભાસો વિપુલો અહુ;
સબ્બે દેવે અભિભોમિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

‘‘સટ્ઠિકપ્પસહસ્સમ્હિ, ઉબ્બિદ્ધો નામ ખત્તિયો;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, પથવિં આવસિં અહં.

‘‘તથેવ ભદ્દકે કપ્પે, તિંસક્ખત્તું અહોસહં;
સકકમ્માભિરદ્ધોમ્હિ, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘સત્તરતનસમ્પન્નો, ચતુદીપમ્હિ ઇસ્સરો;
તત્થાપિ ભવનં મય્હં, ઇન્દલટ્ઠીવ ઉગ્ગતં.

‘‘આયામતો ચતુબ્બીસં, વિત્થારેન ચ દ્વાદસ;
રમ્મણં નામ નગરં, દળ્હપાકારતોરણં.

‘‘આયામતો પઞ્ચસતં, વિત્થારેન તદડ્ઢકં;
આકિણ્ણં જનકાયેહિ, તિદસાનં પુરં વિય.

‘‘યથા સૂચિઘરે સૂચી, પક્ખિત્તા પણ્ણવીસતિ;
અઞ્ઞમઞ્ઞં પઘટ્ટેન્તિ, આકિણ્ણં હોતિ લઙ્કતં.

‘‘એવમ્પિ નગરં મય્હં, હત્થિસ્સરથસંકુલં;
મનુસ્સેહિ સદાકિણ્ણં, રમ્મણં નગરુત્તમં.

‘‘તત્થ ભુત્વા પિવિત્વા ચ, પુન દેવત્તનં ગતો;
ભવે પચ્છિમકે મય્હં, અહોસિ કુલસમ્પદા.

‘‘બ્રહ્મઞ્ઞકુલસમ્ભૂતો, મહારતનસઞ્ચયો;
અસીતિકોટિયો હિત્વા, હિરઞ્ઞસ્સાપિ પબ્બજિં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ નં સત્થા ‘‘કસ્સપો, ભિક્ખવે, ચન્દૂપમો કુલાનિ ઉપસઙ્કમતિ અપકસ્સેવ કાયં, અપકસ્સ ચિત્તં, નિચ્ચનવકો કુલેસુ અપ્પગબ્ભો’’તિ એવમાદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૧૪૬) પસંસિત્વા અપરભાગે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ધુતવાદાનં યદિદં મહાકસ્સપો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮, ૧૯૧) ધુતઙ્ગધરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો વિવેકાભિરતિકિત્તનમુખેન ભિક્ખૂનં ઓવાદં દેન્તો અત્તનો પટિપત્તિં પકાસેન્તો –

૧૦૫૪ન ગણેન પુરક્ખતો ચરે, વિમનો હોતિ સમાધિ દુલ્લભો;
નાનાજનસઙ્ગહો દુખો, ઇતિ દિસ્વાન ગણં ન રોચયે.

૧૦૫૫ન કુલાનિ ઉપબ્બજે મુનિ, વિમનો હોતિ સમાધિ દુલ્લભો;
સો ઉસ્સુક્કો રસાનુગિદ્ધો, અત્થં રિઞ્ચતિ યો સુખાવહો.

૧૦૫૬પઙ્કોતિ હિ નં અવેદયું, યાયં વન્દનપૂજના કુલેસુ;
સુખુમં સલ્લં દુરુબ્બહં, સક્કારો કાપુરિસેન દુજ્જહો.

૧૦૫૭સેનાસનમ્હા ઓરુય્હ, નગરં પિણ્ડાય પાવિસિં;
ભુઞ્જન્તં પુરિસં કુટ્ઠિં, સક્કચ્ચં તં ઉપટ્ઠહિં.

૧૦૫૮સો મે પક્કેન હત્થેન, આલોપં ઉપનામયિ;
આલોપં પક્ખિપન્તસ્સ, અઙ્ગુલિ ચેત્થ છિજ્જથ.

૧૦૫૯કુટ્ટમૂલઞ્ચ નિસ્સાય, આલોપં તં અભુઞ્જિસં;
ભુઞ્જમાને વા ભુત્તે વા, જેગુચ્છં મે ન વિજ્જતિ.

૧૦૬૦ઉત્તિટ્ઠપિણ્ડો આહારો, પૂતિમુત્તઞ્ચ ઓસધં;
સેનાસનં રુક્ખમૂલં, પંસુકૂલઞ્ચ ચીવરં;
યસ્સેતે અભિસમ્ભુત્વા, સ વે ચાતુદ્દિસો નરો.

૧૦૬૧યત્થ એકે વિહઞ્ઞન્તિ, આરુહન્તા સિલુચ્ચયં;
તત્થ બુદ્ધસ્સ દાયાદો, સમ્પજાનો પટિસ્સતો;
ઇદ્ધિબલેનુપત્થદ્ધો, કસ્સપો અભિરૂહતિ.

૧૦૬૨પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો, સેલમારુય્હ કસ્સપો;
ઝાયતિ અનુપાદાનો, પહીનભયભેરવો.

૧૦૬૩પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો, સેલમારુય્હ કસ્સપો;
ઝાયતિ અનુપાદાનો, ડય્હમાનેસુ નિબ્બુતો.

૧૦૬૪પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો, સેલમારુય્હ કસ્સપો;
ઝાયતિ અનુપાદાનો, કતકિચ્ચો અનાસવો.

૧૦૬૫કરેરિમાલાવિતતા, ભૂમિભાગા મનોરમા;
કુઞ્જરાભિરુદા રમ્મા, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૬૬નીલબ્ભવણ્ણા રુચિરા, વારિસીતા સુચિન્ધરા;
ઇન્દગોપકસઞ્છન્ના, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૬૭નીલબ્ભકૂટસદિસા, કૂટાગારવરૂપમા;
વારણાભિરુદા રમ્મા, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૬૮અભિવુટ્ઠા રમ્મતલા, નગા ઇસિભિ સેવિતા;
અબ્ભુન્નદિતા સિખીહિ, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૬૯અલં ઝાયિતુકામસ્સ, પહિતત્તસ્સ મે સતો;
અલં મે અત્થકામસ્સ, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો.

૧૦૭૦અલં મે ફાસુકામસ્સ, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
અલં મે યોગકામસ્સ, પહિતત્તસ્સ તાદિનો.

૧૦૭૧ઉમાપુપ્ફેન સમાના, ગગનાવબ્ભછાદિતા;

નાનાદિજગણાકિણ્ણા, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૭૨અનાકિણ્ણા ગહટ્ઠેહિ, મિગસઙ્ઘનિસેવિતા;
નાનાદિજગણાકિણ્ણા, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૭૩અચ્છોદિકા પુથુસિલા, ગોનઙ્ગુલમિગાયુતા;
અમ્બુસેવાલસઞ્છન્ના, તે સેલા રમયન્તિ મં.

૧૦૭૪ન પઞ્ચઙ્ગિકેન તૂરિયેન, રતિ મે હોતિ તાદિસી;
યથા એકગ્ગચિત્તસ્સ, સમ્મા ધમ્મં વિપસ્સતો.

૧૦૭૫કમ્મં બહુકં ન કારયે, પરિવજ્જેય્ય જનં ન ઉય્યમે;
ઉસ્સુક્કો સો રસાનુગિદ્ધો, અત્થં રિઞ્ચતિ યો સુખાવહો.

૧૦૭૬કમ્મં બહુકં ન કારયે, પરિવજ્જેય્ય અનત્તનેય્યમેતં;
કિચ્છતિ કાયો કિલમતિ, દુક્ખિતો સો સમથં ન વિન્દતિ.

૧૦૭૭ઓટ્ઠપ્પહતમત્તેન, અત્તાનમ્પિ ન પસ્સતિ;
પત્થદ્ધગીવો ચરતિ, અહં સેય્યોતિ મઞ્ઞતિ.

૧૦૭૮અસેય્યો સેય્યસમાનં, બાલો મઞ્ઞતિ અત્તાનં;
ન તં વિઞ્ઞૂ પસંસન્તિ, પત્થદ્ધમાનસં નરં.

૧૦૭૯યો ચ સેય્યોહમસ્મીતિ, નાહં સેય્યોતિ વા પન;
હીનો તંસદિસો વાતિ, વિધાસુ ન વિકમ્પતિ.

૧૦૮૦પઞ્ઞવન્તં તથા તાદિં, સીલેસુ સુસમાહિતં;
ચેતોસમથમનુયુત્તં, તઞ્ચે વિઞ્ઞૂ પસંસરે.

૧૦૮૧યસ્સ સબ્રહ્મચારીસુ, ગારવો નૂપલબ્ભતિ;
આરકા હોતિ સદ્ધમ્મા, નભતો પુથવી યથા.

૧૦૮૨યેસઞ્ચ હિરિ ઓત્તપ્પં, સદા સમ્મા ઉપટ્ઠિતં;
વિરૂળ્હબ્રહ્મચરિયા તે, તેસં ખીણા પુનબ્ભવા.

૧૦૮૩ઉદ્ધતો ચપલો ભિક્ખુ, પંસુકૂલેન પારુતો;
કપીવ સીહચમ્મેન, ન સો તેનુપસોભતિ.

૧૦૮૪અનુદ્ધતો અચપલો, નિપકો સંવુતિન્દ્રિયો;
સોભતિ પંસુકૂલેન, સીહોવ ગિરિગબ્ભરે.

૧૦૮૫એતે સમ્બહુલા દેવા, ઇદ્ધિમન્તો યસસ્સિનો;
દસદેવસહસ્સાનિ, સબ્બે તે બ્રહ્મકાયિકા.

૧૦૮૬ધમ્મસેનાપતિં વીરં, મહાઝાયિં સમાહિતં;
સારિપુત્તં નમસ્સન્તા, તિટ્ઠન્તિ પઞ્જલીકતા.

૧૦૮૭નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે નાભિજાનામ, યમ્પિ નિસ્સાય ઝાયતિ.

૧૦૮૮અચ્છેરં વત બુદ્ધાનં, ગમ્ભીરો ગોચરો સકો;
યે મયં નાભિજાનામ, વાલવેધિસમાગતા.

૧૦૮૯તં તથા દેવકાયેહિ, પૂજિતં પૂજનારહં;
સારિપુત્તં તદા દિસ્વા, કપ્પિનસ્સ સિતં અહુ.

૧૦૯૦યાવતા બુદ્ધખેત્તમ્હિ, ઠપયિત્વા મહામુનિં;
ધુતગુણે વિસિટ્ઠોહં, સદિસો મે ન વિજ્જતિ.

૧૦૯૧પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

૧૦૯૨ન ચીવરે ન સયને, ભોજને નુપલિમ્પતિ;
ગોતમો અનપ્પમેય્યો, મૂળાલપુપ્ફં વિમલંવ;
અમ્બુના નેક્ખમ્મનિન્નો, તિભવાભિનિસ્સટો.

૧૦૯૩સતિપટ્ઠાનગીવો સો, સદ્ધાહત્થો મહામુનિ;
પઞ્ઞાસીસો મહાઞાણી, સદા ચરતિ નિબ્બુતો’’તિ. –

ઇમા ગાથા અભાસિ. તત્થ આદિતો તિસ્સો ગાથા ગણેસુ કુલેસુ ચ સંસટ્ઠે ભિક્ખૂ દિસ્વા તેસં ઓવાદદાનવસેન વુત્તા.

તત્થ **ન ગણેન પુરક્ખતો ચરે**તિ ભિક્ખુગણેહિ પુરક્ખતો પરિવારિતો હુત્વા ન ચરેય્ય ન વિહરેય્ય. કસ્મા? **વિમનો હોતિ સમાધિ દુલ્લભો** ગણં પરિહરન્તસ્સ દુક્ખુપ્પત્તિયા બ્યાકુલમનતાય, ઉદ્દેસેન ઓવાદેન અનુસાસનિયા અનુગ્ગહં કરોન્તો યથાનુસિટ્ઠં અપ્પટિપત્તિયા ચ વિમનો વિકારિભૂતચિત્તો હોતિ, તતો સંસગ્ગેન એકગ્ગતં અલભન્તસ્સ સમાધિ દુલ્લભો હોતિ. તથારૂપસ્સ હિ ઉપચારસમાધિમત્તમ્પિ ન ઇજ્ઝતિ, પગેવ ઇતરો. **નાનાજનસઙ્ગહો**તિ નાનજ્ઝાસયસ્સ નાનારુચિકસ્સ જનસ્સ પેય્યખજ્જાદિના સઙ્ગહો. **દુખો**તિ કિચ્છો કસિરો. **ઇતિ દિસ્વાના**તિ એવં ગણસઙ્ગહે બહુવિધં આદીનવં દિસ્વા ઞાણચક્ખુના ઓલોકેત્વા. **ગણં** ગણવાસં **ન રોચયે** ન રોચેય્ય ન ઇચ્છેય્ય.

ન કુલાનિ ઉપબ્બજે મુનીતિ ઇમસ્મિં સાસને પબ્બજિતો ખત્તિયાદિકુલૂપકો હુત્વા ન ઉપગચ્છેય્ય. કિંકારણા? **વિમનો હોતિ સમાધિ દુલ્લભો. સો ઉસ્સુક્કો** કુલૂપસઙ્કમને ઉસ્સુક્કં આપન્નો કુલેસુ લદ્ધબ્બેસુ મધુરાદિરસેસુ **અનુગિદ્ધો** ગેધં આપન્નો તત્થ ઉપ્પન્નેસુ કિચ્ચકરણીયેસુ અત્તનાવ યોગં આપજ્જન્તો. **અત્થં રિઞ્ચતિ યો સુખાવહો**તિ યો અત્તનો મગ્ગફલનિબ્બાનસુખાવહો તં સીલવિસુદ્ધિઆદિસઙ્ખાતં અત્થં રિઞ્ચતિ જહતિ, નાનુયુઞ્જતીતિ અત્થો.

તતિયગાથા હેટ્ઠા વુત્તા એવ.

સેનાસનમ્હા ઓરુય્હાતિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા પચ્ચયેસુ અત્તનો સન્તોસદસ્સનમુખેન ''ભિક્ખુના નામ એવં પટિપજ્જિતબ્બ''ન્તિ ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન વુત્તા. તત્થ **સેનાસનમ્હા ઓરુય્હા**તિ પબ્બતસેનાસનત્તા વુત્તં. **સક્કચ્ચં તં ઉપટ્ઠહિ**ન્તિ તં કુટ્ઠિપુરિસં ઉળારસમ્પત્તિં પાપેતુકામતાય ભિક્ખાય અત્થિકો હુત્વા પણીતભિક્ખદાયકં કુલં મહિચ્છપુગ્ગલો વિય આદરેન ઉપગન્ત્વા અટ્ઠાસિં.

પક્કેનાતિ અટ્ઠિગતકુટ્ઠરોગતાય ઉપક્કેન કુથિતેન. **અઙ્ગુલિ ચેત્થ છિજ્જથા**તિ એત્થ પત્તે તસ્સ અઙ્ગુલિ છિજ્જિત્વા આહારેન સદ્ધિં પતતીતિ અત્થો.

કુટ્ટમૂલં નિસ્સાયાતિ તસ્સ પુરિસસ્સ પસાદજનનત્થં તાદિસે ઘરભિત્તિસમીપે નિસીદિત્વા આલોપં તં **અભુઞ્જિસં** પરિભુઞ્જિં. અયં પન થેરસ્સ પટિપત્તિ સિક્ખાપદે અપઞ્ઞત્તેતિ દટ્ઠબ્બં. પટિક્કૂલે ચ અપ્પટિક્કૂલે ઇવ અપ્પટિક્કૂલસઞ્ઞિતાય અરિયિદ્ધિયા ઉક્કંસગતત્તા થેરસ્સ તં અજ્ઝોહરન્તસ્સ જિગુચ્છા ન ઉપ્પજ્જિ, પુથુજ્જનસ્સ પન તાદિસં ભુઞ્જન્તસ્સ અન્તાનિ નિક્ખમેય્યું. તેનાહ ''**ભુઞ્જમાને વા ભુત્તે વા, જેગુચ્છં મે ન વિજ્જતી**''તિ.

ઉત્તિટ્ઠપિણ્ડોતિ ઉત્તિટ્ઠિત્વા પરેસં ઘરદ્વારે ઠત્વા ગહેતબ્બપિણ્ડો, જઙ્ઘબલં નિસ્સાય અનુઘરં ગન્ત્વા લદ્ધબ્બમિસ્સકભિક્ખાતિ અત્થો. **પૂતિમુત્ત**ન્તિ ગોમુત્તપરિભાવિતહરીટકાદિ ચ. **યસ્સેતે અભિસમ્ભુત્વા**તિ, યો ભિક્ખુ એતે ઉત્તિટ્ઠપિણ્ડાદયો ચત્તારો પચ્ચયે અન્તિમન્તેન અભિરમિત્વા પરિભુઞ્જતિ. **સ વે ચાતુદ્દિસો નરો**તિ સો પુગ્ગલો એકંસેન ચાતુદ્દિસો પુરત્થિમાદિચતુદિસાયોગ્યો, કત્થચિ અપ્પટિઘો યાય કાયચિ દિસાય વિહરિતું સક્કોતીતિ અત્થો.

અથ થેરો અત્તનો મહલ્લકકાલે મનુસ્સેહિ ''કથં, ભન્તે, તુમ્હે એવરૂપાય જરાય વત્તમાનાય દિને દિને પબ્બતં અભિરુહથા''તિ વુત્તે ''**યત્થ એકે**''તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા અભાસિ. તત્થ **યત્થા**તિ યસ્મિં પચ્છિમવયે. **એકે**તિ એકચ્ચે. **વિહઞ્ઞન્તી**તિ સરીરકિલમથેન ચિત્તેન વિઘાતં આપજ્જન્તિ. **સિલુચ્ચય**ન્તિ પબ્બતં. **તત્થા**તિ તસ્મિં જરાજિણ્ણકાલેપિ. **સમ્પજાનો પટિસ્સતો**તિ ઇમિના ચિત્તખેદાભાવં દસ્સેતિ, **ઇદ્ધિબલેનુપત્થદ્ધો**તિ ઇમિના સરીરખેદાભાવં.

ભયહેતૂનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા **પહીનભયભેરવો**.

ડય્હમાનેસૂતિ રાગગ્ગિઆદીહિ એકાદસહિ અગ્ગીહિ સત્તેસુ ડય્હમાનેસુ. સંકિલેસપરિળાહાભાવેન **નિબ્બુતો** સીતિભૂતો.

પુન મનુસ્સેહિ ‘‘કિં, ભન્તે, જિણ્ણકાલેપિ અરઞ્ઞપબ્બતેયેવ વિહરથ, નનુ ઇમે વેળુવનાદયો વિહારા મનોરમા’’તિ વુત્તે અરઞ્ઞપબ્બતા એવ મય્હં મનોરમાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**કરેરિમાલાવિતતા**’’તિઆદિકા દ્વાદસ ગાથા અભાસિ. તત્થ **કરેરિમાલાવિતતા**તિ વરુણરુક્ખપન્તીહિ સમાગતા. ‘‘કાલવણ્ણપુપ્ફેહિ ઓત્થટા’’તિપિ વદન્તિ. **કુઞ્જરાભિરુદા**તિ પટિઘોસાદિગુણીભૂતેહિ હત્થીનં ગોચરેસીનં ગજ્જિતેહિ અભિત્થનિતા.

અભિવુટ્ઠાતિ મહામેઘેન અભિપ્પવુટ્ઠા. **રમ્મતલા**તિ તેનેવ રજોજલ્લપણ્ણેય્યાદીનં અપગમેન રમણીયતલા. **નગા**તિ દેસન્તરં અગમનતો ‘‘નગા’’તિ સેલમયતાય ‘‘સેલા’’તિ ચ લદ્ધનામા પબ્બતા. **અબ્ભુન્નદિતા સિખીહી**તિ મધુરસ્સરેન ઉન્નદિતા.

અલન્તિ યુત્તં સમત્થં વા. **ઝાયિતુકામસ્સ અત્થકામસ્સા**તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન યોજેતબ્બં. **ભિક્ખુનો**તિ ભિન્નકિલેસભિક્ખુનો, મેતિ સમ્બન્ધો.

ઉમાપુપ્ફેન સમાનાતિ મેચકનિભતાય ઉમાકુસુમસદિસા. **ગગનાવબ્ભ છાદિતા**તિ તતો એવ સરદસ્સ ગગનઅબ્ભા વિય કાળમેઘસઞ્છાદિતા, નીલવણ્ણાતિ અત્થો.

અનાકિણ્ણાતિ અસંકિણ્ણા અસમ્બાધા. **પઞ્ચઙ્ગિકેના**તિ આતતાદીહિ પઞ્ચહિ અઙ્ગેહિ યુત્તેન તૂરિયેન પરિવારિયમાનસ્સ તાદિસીપિ ન હોતિ, યથા યાદિસી એકગ્ગચિત્તસ્સ સમાહિતચિત્તસ્સ સમ્મદેવ રૂપારૂપધમ્મં અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સન્તસ્સ રતિ હોતિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
> લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪)

કમ્મં બહુકન્તિઆદિના દ્વે ગાથા કમ્મારામાનં પચ્ચયગિદ્ધાનં ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન વુત્તા. તત્થ **કમ્મં બહુકં ન કારયે**તિ કમ્મારામો હુત્વા બહું નામ કમ્મં ન કારયે ન અધિટ્ઠહે, ખણ્ડફુલ્લપટિસઙ્ખરણં પન સત્થારા અનુઞ્ઞાતમેવ. **પરિવજ્જેય્ય જન**ન્તિ અકલ્યાણમિત્તભૂતં જનં વજ્જેય્ય. **ન ઉય્યમે**તિ પચ્ચયુપ્પાદનગણબન્ધાદિવસેન વાયામં ન કરેય્ય.

અનત્તનેય્યમેતન્તિ એતં નવકમ્માધિટ્ઠાનાદિકં અત્તનો અત્થાવહં ન હોતીતિ અત્થો. તત્થ કારણમાહ ‘‘**કિચ્છતિ કાયો કિલમતી**’’તિ. નવકમ્માદિપસુતસ્સ હિ તહં તહં વિચરતો કાયસુખાદિઅલાભેન કિચ્છપ્પત્તો હોતિ **કિલમતિ** ખેદં આપજ્જતિ, તેન ચ કાયકિલમથેન **દુક્ખિતો**. વત્થુવિસદઅત્તનેય્યકિરિયાદીનં અભાવેન **સો** પુગ્ગલો **સમથં ન વિન્દતિ** ચિત્તસમાધાનં ન લભતીતિ.

ઓટ્ઠપ્પહતમત્તેનાતિઆદિના દ્વે ગાથા સુતપરમસ્સ પણ્ડિતમાનિનો ગરહવસેન, તતો પરા દ્વે પણ્ડિતસ્સ પસંસાવસેન વુત્તા. તત્થ **ઓટ્ઠપ્પહતમત્તેના**તિ સજ્ઝાયસીસેન ઓટ્ઠપરિવત્તનમત્તેન, બુદ્ધવચનં સજ્ઝાયકરણમત્તેનાતિ અત્થો. **અત્તાનમ્પિ ન પસ્સતી**તિ અનત્થઞ્ઞુતાય અત્તનો પચ્ચક્ખભૂતમ્પિ અત્થં ન જાનાતિ, યાથાવતો અત્તનો પમાણં ન પરિચ્છિન્દતીતિ અત્થો. **પત્થદ્ધગીવો ચરતી**તિ ‘‘અહં બહુસ્સુતો, સતિમા, પઞ્ઞવા, ન મયા સદિસો અઞ્ઞો અત્થી’’તિ માનત્થદ્ધો હુત્વા ગરુટ્ઠાનિયાનમ્પિ અપચિતિં અદસ્સેન્તો અયોસલાકં ગિલિત્વા ઠિતો વિય થદ્ધગીવો ચરતિ. **અહં સેય્યોતિ મઞ્ઞતી**તિ અહમેવ સેય્યો ઉત્તમોતિ મઞ્ઞતિ.

અસેય્યો સેય્યસમાનં, બાલો મઞ્ઞતિ અત્તાનન્તિ અયં અસેય્યો હીનો સમાનો અઞ્ઞેન સેય્યેન ઉત્તમેન સમાનં સદિસં કત્વા અત્તાનં બાલો મન્દબુદ્ધિ બાલભાવેનેવ મઞ્ઞતીતિ. **ન તં વિઞ્ઞૂ પસંસન્તી**તિ તં તાદિસં બાલં પગ્ગહિતચિત્તતાય પત્થદ્ધમાનસં થમ્ભિતત્તં નરં વિઞ્ઞૂ પણ્ડિતા ન પસંસન્તિ, અઞ્ઞદત્થુ ગરહન્તિયેવ.

સેય્યોહમસ્મીતિ યો પન પણ્ડિતો પુગ્ગલો ''સેય્યોહમસ્મી''તિ વા હીનસદિસમાનવસેન ''નાહં સેય્યો''તિ વા કઞ્ચિપિ માનં અજપ્પેન્તો **વિધાસુ** નવસુ માનકોટ્ઠાસેસુ કસ્સચિપિ વસેન ન વિકમ્પતિ.

પઞ્ઞવન્તન્તિ અગ્ગફલપઞ્ઞાવસેન પઞ્ઞવન્તં ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તિયા **તાદિં**, અસેક્ખફલસીલેસુ સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતત્તા **સીલેસુ સુસમાહિતં**, અરહત્તફલસમાપત્તિસમાપજ્જનેન **ચેતોસમથમનુયુત્તન્તિ** તાદિસં સબ્બસો પહીનમાનં ખીણાસવં **વિઞ્ઞૂ** બુદ્ધાદયો પણ્ડિતા **પસંસરે** વણ્ણેન્તિ થોમેન્તીતિ અત્થો.

પુન અઞ્ઞતરં દુબ્બચં ભિક્ખું દિસ્વા દોવચસ્સતાય આદીનવં, સોવચસ્સતાય આનિસંસઞ્ચ પકાસેન્તો "**યસ્સ સબ્રહ્મચારીસૂ**"તિઆદિકા દ્વે ગાથા અભાસિ. તા વુત્તત્થા એવ.

પુન ઉદ્ધતં ઉન્નળં એકં ભિક્ખું દિસ્વા ઉદ્ધતાદિભાવે દોસં, અનુદ્ધતાદિભાવે ચ ગુણં વિભાવેન્તો "**ઉદ્ધતો ચપલો ભિક્ખૂ**"તિઆદિકા દ્વે ગાથા અભાસિ. તત્થ **કપીવ સીહચમ્મેના**તિ સીહચમ્મેન પારુતો મક્કટો વિય. **સો** ઉદ્ધતાદિદોસસંયુત્તો ભિક્ખુ તેન પંસુકૂલેન અરિયદ્ધજેન **ન ઉપસોભતિ** અરિયગુણાનં અભાવતો.

યો પન ઉપસોભતિ, તં દસ્સેતું "**અનુદ્ધતો**"તિઆદિ વુત્તં;

એતે સમ્બહુલાતિઆદિકા પઞ્ચ ગાથા આયસ્મન્તં સારિપુત્તં નમસ્સન્તે બ્રહ્મકાયિકે દેવે દિસ્વા આયસ્મતો કપ્પિનસ્સ સિતપાતુકમ્મનિમિત્તં વુત્તા. તત્થ **એતે**તિ તેસં પચ્ચક્ખતાય વુત્તં . **સમ્બહુલા**તિ બહુભાવતો, તં પન બહુભાવં "**દસદેવસહસ્સાની**"તિ પરિચ્છિન્દિત્વા આહ. **દેવા**તિ ઉપપત્તિદેવા. તં તેસં દેવભાવં અઞ્ઞેહિ વિસેસેત્વા દસ્સેન્તો "**સબ્બે તે બ્રહ્મકાયિકા**"તિ આહ. યસ્મા તે અત્તનો ઉપપત્તિદ્ધિયા મહતિયા દેવિદ્ધિયા સમન્નાગતા પરિવારસમ્પન્ના ચ, તસ્મા આહ "**ઇદ્ધિમન્તો યસસ્સિનો**"તિ.

''કો નુ સેનાપતિ ભોતો''તિ પુચ્છાય વિસ્સજ્જનવસેન ''મયા પવત્તિતં ધમ્મચક્કં અનુત્તરં સારિપુત્તો અનુવત્તેતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૯૯) વદન્તેન ભગવતા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ ધમ્મસેનાપતિભાવો અનુઞ્ઞાતોતિ આહ – "**ધમ્મસેનાપતિં વીરં મહાઝાયિં સમાહિતં સારિપુત્ત**"ન્તિ. તત્થ **વીરન્તિ** કિલેસમારાદીનં નિમ્મથનેન વીરિયવન્તં મહાવિક્કન્તં. **મહાઝાયિન્તિ** દિબ્બવિહારાદીનં ઉક્કંસગમનેન મહન્તં ઝાયિં. તતો એવ સબ્બસો વિક્ખેપવિદ્ધંસનવસેન **સમાહિતં. નમસ્સન્તા**તિ સિરસિ અઞ્જલિં પગ્ગય્હ નમસ્સમાના તિટ્ઠન્તિ.

યમ્પિ નિસ્સાયાતિ યં નુ ખો આરમ્મણં નિસ્સાય આરબ્ભ ઝાયતીતિ નાભિજાનામાતિ પુથુજ્જનભાવેન બ્રહ્માનો એવં આહંસુ.

અચ્છેરં વતાતિ અચ્છરિયં વત. **બુદ્ધાનન્તિ** ચતુસચ્ચબુદ્ધાનં. **ગમ્ભીરો ગોચરો સકો**તિ પરમગમ્ભીરો અતિદુદ્દસો દુરનુબોધો પુથુજ્જનેહિ અસાધારણો અવિસયો. ઇદાનિ તસ્સ ગમ્ભીરભાવે કારણં દસ્સેતું "**યે મય**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વાલવેધિસમાગતા**તિ યે મયં વાલવેધિધનુગ્ગહસદિસા અતિસુખુમમ્પિ વિસયં પટિવિજ્ઝિતું સમત્થા આગતા ઉપપરિક્ખન્તા નાભિજાનામ, ગમ્ભીરો વત બુદ્ધાનં વિસયોતિ અત્થો. **તં તથા**

દેવકાયેહીતિ તં તથારૂપં સારિપુત્તં સદેવકસ્સ લોકસ્સ પૂજનારહં તેહિ બ્રહ્મકાયિકેહિ તદા તથા પૂજિતં દિસ્વા આયસ્મતો મહાકપ્પિનસ્સ સિતં અહોસિ. ઇમેસં લોકસમ્મતાનં બ્રહ્મૂનમ્પિ અવિસયો, યત્થ સાવકાનં વિસયોતિ.

યાવતા બુદ્ધખેત્તમ્હીતિ ગાથા થેરેન અત્તાનં આરબ્ભ સીહનાદં નદન્તેન ભાસિતા. તત્થ **બુદ્ધખેત્તમ્હી**તિ આણાખેત્તં સન્ધાય વદતિ. **ઠપયિત્વા મહામુનિ**ન્તિ સમ્માસમ્બુદ્ધં ઠપેત્વા . બુદ્ધા હિ ભગવન્તો ધુતગુણેહિપિ સબ્બસત્તેહિ પરમુક્કંસગતા એવ, કેવલં પન મહાકરુણાસઞ્ચોદિતમાનસા સત્તાનં તાદિસં મહન્તં ઉપકારં ઓલોકેત્વા ગામન્તસેનાસનવાસાદિં અનુવત્તન્તીતિ તં તં ધુતધમ્મવિરોધી હોતિ. **ધુતગુણે**તિ કિલેસાનં ધુતેન ગુણેન આરઞ્ઞકાદિભાવેન અપેક્ખિતગુણે. કરણત્થે વા એતં ભુમ્મવચનં. સદિસો મે ન વિજ્જતિ, કુતો પન ઉત્તરીતિ અધિપ્પાયો. તથા હેસ થેરો તત્થ અગ્ગટ્ઠાને ઠપિતો.

ન ચીવરેતિ ગાથાય ''ઠપયિત્વા મહામુનિ''ન્તિ વુત્તમેવત્થં પાકટતરં કરોતિ, ચીવરાદીસુ તણ્હાય અનુપલેપો ધુતઙ્ગફલં. તત્થ ન ચીવરે સમ્પત્તે તણ્હાલેપેનાતિ યોજના. **સયને**તિ સેનાસને. **ગોતમો**તિ ભગવન્તં ગોત્તેન કિત્તેતિ. **અનપ્પમેય્યો**તિ પમાણકરકિલેસાભાવતો અપરિમાણગુણતાય ચ અનપ્પમેય્યો. **મુળાલપુપ્ફં વિમલંવ અમ્બુના**તિ યથા નિમ્મલં વિરજં નળિનં ઉદકેન ન લિમ્પતિ, એવં ગોતમો ભગવા તણ્હાલેપાદિના ન લિમ્પતીતિ અત્થો. **નેક્ખમ્મનિન્નો** અભિનિક્ખમ્મનિન્નો તતો એવ **તિભવાભિનિસ્સટો** ભવત્તયતો વિનિસ્સટો વિસંયુત્તો.

યેસં સતિપટ્ઠાનગીવાદીનં ભાવનાપારિપૂરિયા યત્થ કત્થચિ અનુપલિત્તો નેક્ખમ્મનિન્નોવ અહોસિ, તે અઙ્ગભૂતે દસ્સેન્તો ''**સતિપટ્ઠાનગીવો**''તિ ઓસાનગાથમાહ. તત્થ ગુણરાસિતો ઉત્તમઙ્ગભૂતાય પઞ્ઞાય અધિટ્ઠાનભાવતો સતિપટ્ઠાનં ગીવા એતસ્સાતિ સતિપટ્ઠાનગીવો, અનવજ્જધમ્માનં આદાને સદ્ધા હત્થો એતસ્સાતિ **સદ્ધાહત્થો**. ગુણસરીરસ્સ ઉત્તમઙ્ગભાવતો પઞ્ઞા સીસં એતસ્સાતિ **પઞ્ઞાસીસો**. મહાસમુદાગમનતાય મહાવિસયતાય મહાનુભાવતાય મહાબલતાય ચ મહન્તં સબ્બઞ્ઞુતસઙ્ખાતં ઞાણં એતસ્સ અત્થીતિ **મહાઞાણી**. **સદા** સબ્બકાલં **નિબ્બુતો** સીતિભૂતો ચરતિ. ''સુસમાહિતો...પે॰... નાગો''તિ (અ॰ નિ॰ ૬.૪૩) સુત્તપદઞ્ચેત્થ નિદસ્સેતબ્બં. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

મહાકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચત્તાલીસનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૯. પઞ્ઞાસનિપાતો

૧. તાલપુટત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ઞાસનિપાતે **કદા નુહ**ન્તિઆદિકા આયસ્મતો તાલપુટત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્મિં નટકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કુલાનુરૂપેસુ નચ્ચટ્ઠાનેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા સકલજમ્બુદીપે પાકટો નટગામણિ અહોસિ. સો પઞ્ચસતમાતુગામપરિવારો મહતા નટવિભવેન ગામનિગમરાજધાનીસુ સમજ્જં દસ્સેત્વા, મહન્તં પૂજાસક્કારં લભિત્વા, વિચરન્તો રાજગહં આગન્ત્વા, નગરવાસીનં સમજ્જં દસ્સેત્વા, લદ્ધસમ્માનસક્કારો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા, વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો ભગવન્તં એતદવોચ – ‘‘સુતમેતં, ભન્તે, પુબ્બકાનં આચરિયપાચરિયાનં નટાનં ભાસમાનાનં ‘યો સો નટો રઙ્ગમજ્ઝે સમજ્જમજ્ઝે સચ્ચાલિકેન જનં હાસેતિ રમેતિ, સો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા પહાસાનં દેવાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતી’તિ, ઇધ ભગવા કિમાહા’’તિ. અથ નં ભગવા તિક્ખત્તું પટિક્ખિપિ ‘‘મા મં એતં પુચ્છી’’તિ. ચતુત્થવારં પુટ્ઠો આહ – ‘‘ગામણિ, ઇમે સત્તા પકતિયાપિ રાગબન્ધનબદ્ધા દોસબન્ધનબદ્ધા મોહબન્ધનબદ્ધા તેસં ભિય્યોપિ રજનીયે દોસનીયે મોહનીયે ધમ્મે ઉપસંહરન્તો પમાદેત્વા કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા નિરયે ઉપપજ્જતિ. સચે પનસ્સ એવંદિટ્ઠિ હોતિ ‘યો સો નટો રઙ્ગમજ્ઝે સમજ્જમજ્ઝે સચ્ચાલિકેન જનં હાસેતિ રમેતિ, સો કાયસ્સ ભેદા પરં મરણા પહાસાનં દેવાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતી’’’તિ સાસ્સ હોતિ મિચ્છાદિટ્ઠિ. મિચ્છાદિટ્ઠિસ્સ ચ દ્વિન્નં ગતીનં અઞ્ઞતરા ગતિ ઇચ્છિતબ્બા, નિરયસ્સ વા તિરચ્છાનયોનિયા વાતિ. તં સુત્વા તાલપુટો ગામણિ પરોદિ. નનુ ગામણિ પગેવ મયા પટિક્ખિત્તો ‘‘મા મં એતં પુચ્છી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૫૪)? ‘‘નાહં, ભન્તે, એતં રોદામિ, યં મં ભગવા નટાનં અભિસમ્પરાયં એવમાહા’’તિ. અપિ ચાહં, ભન્તે, પુબ્બકેહિ આચરિયપાચરિયેહિ નટેહિ વઞ્ચિતો ‘‘નટો મહાજનસ્સ નટસમજ્જં દસ્સેત્વા સુગતિં ઉપપજ્જતી’’તિ. સો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પન્નો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ, અધિગતારહત્તો પન અરહત્તપ્પત્તિતો પુબ્બે યેનાકારેન અત્તનો ચિત્તં નિગ્ગણ્હનવસેન યોનિસોમનસિકારો ઉદપાદિ, તં અનેકધા વિભજિત્વા દસ્સેતું –

૧૦૯૪કદા નુહં પબ્બતકન્દરાસુ, એકાકિયો અદ્દુતિયો વિહસ્સં;
અનિચ્ચતો સબ્બભવં વિપસ્સં, તં મે ઇદં તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૦૯૫કદા નુહં ભિન્નપટન્ધરો મુનિ, કાસાવવત્થો અમમો નિરાસો;
રાગઞ્ચ દોસઞ્ચ તથેવ મોહં, હન્ત્વા સુખી પવનગતો વિહસ્સં.

૧૦૯૬કદા અનિચ્ચં વધરોગનીળં, કાયં ઇમં મચ્ચુજરાયુપદ્દુતં;
વિપસ્સમાનો વીતભયો વિહસ્સં, એકો વને તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૦૯૭કદા નુહં ભયજનનિં દુખાવહં, તણ્હાલતં બહુવિધાનુવત્તનિં;
પઞ્ઞામયં તિખિણમસિં ગહેત્વા, છેત્વા વસે તમ્પિ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૦૯૮કદા નુ પઞ્ઞામયમુગ્ગતેજં, સત્થં ઇસીનં સહસાદિયિત્વા;

મારં સસેનં સહસા ભઞ્જિસ્સં, સીહાસને તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૦૯૯કદા નુહં સબ્ભિ સમાગમેસુ, દિટ્ઠો ભવે ધમ્મગરૂહિ તાદિભિ;
યાથાવદસ્સીહિ જિતિન્દ્રિયેહિ, પધાનિયો તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૦કદા નુ મં તન્દિ ખુદા પિપાસા, વાતાતપા કીટસરીસપા વા;
ન બાધયિસ્સન્તિ ન તં ગિરિબ્બજે, અત્થત્થિયં તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૧કદા નુ ખો યં વિદિતં મહેસિના, ચત્તારિ સચ્ચાનિ સુદુદ્દસાનિ;
સમાહિતત્તો સતિમા અગચ્છં, પઞ્ઞાય તં તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૨કદા નુ રૂપે અમિતે ચ સદ્દે, ગન્ધે રસે ફુસિતબ્બે ચ ધમ્મે;
આદિત્તતોહં સમથેહિ યુત્તો, પઞ્ઞાય દચ્છં તદિદં કદા મે.

૧૧૦૩કદા નુહં દુબ્બચનેન વુત્તો, તતો નિમિત્તં વિમનો ન હેસ્સં;
અથો પસત્થોપિ તતો નિમિત્તં, તુટ્ઠો ન હેસ્સં તદિદં કદા મે.

૧૧૦૪કદા નુ કટ્ઠે ચ તિણે લતા ચ, ખન્ધે ઇમેહં અમિતે ચ ધમ્મે;
અજ્ઝત્તિકાનેવ ચ બાહિરાનિ ચ, સમં તુલેય્યં તદિદં કદા મે.

૧૧૦૫કદા નુ મં પાવુસકાલમેઘો, નવેન તોયેન સચીવરં વને;
ઇસિપ્પયાતમ્હિ પથે વજન્તં, ઓવસ્સતે તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૬કદા મયૂરસ્સ સિખણ્ડિનો વને, દિજસ્સ સુત્વા ગિરિગબ્ભરે રુતં;
પચ્ચુટ્ઠહિત્વા અમતસ્સ પત્તિયા, સંચિન્તયે તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૭કદા નુ ગઙ્ગં યમુનં સરસ્સતિં, પાતાલખિત્તં વળવામુખઞ્ચ;
અસજ્જમાનો પતરેય્યમિદ્ધિયા, વિભિંસનં તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૮કદા નુ નાગોવ અસઙ્ગચારી, પદાલયે કામગુણેસુ છન્દં;
નિબ્બજ્જયં સબ્બસુભં નિમિત્તં, ઝાને યુતો તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૦૯કદા ઇણટ્ટોવ દલિદ્દકો નિધિં, આરાધયિત્વા ધનિકેહિ પીળિતો;
તુટ્ઠો ભવિસ્સં અધિગમ્મ સાસનં, મહેસિનો તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

૧૧૧૦બહૂનિ વસ્સાનિ તયામ્હિ યાચિતો, અગારવાસેન અલં નુ તે ઇદં;
તં દાનિ મં પબ્બજિતં સમાનં, કિંકારણા ચિત્ત તુવં ન યુઞ્જસિ.

૧૧૧૧નનુ અહં ચિત્ત તયામ્હિ યાચિતો, ગિરિબ્બજે ચિત્રછદા વિહઙ્ગમા;
મહિન્દઘોસત્થનિતાભિગજ્જિનો, તે તં રમેસ્સન્તિ વનમ્હિ ઝાયિનં.

૧૧૧૨કુલમ્હિ મિત્તે ચ પિયે ચ ञातके, ખિड्डारतिं કામગુણञ्च લોકે;
સબ્બં પહાય ઇમમજ્ઝુપાગતો, અથોપિ ત્વં ચિત્ત ન મય્હ તુસ્સસિ.

૧૧૧૩મમેવ એતં ન હિ ત્વં પરેસં, સન્નાહકાલે પરિદેવિતેન કિં;
સબ્બં ઇદં ચલમિતિ પેક્ખમાનો, અભિનિક્ખમિં અમતપદં જિગીસં.

૧૧૧૪સુયુત્તવાદી દ્વિપદાનમુત્તમો, મહાભિસક્કો નરદમ્મસારથિ;
ચિત્તં ચલં મક્કટસન્નિભં ઇતિ, અવીતરાગેન સુદુન્નિવારયં.

૧૧૧૫કામા હિ ચિત્રા મધુરા મનોરમા, અવિદ્દસૂ યત્થ સિતા પુથુજ્જના;
તે દુક્ખમિચ્છન્તિ પુનબ્ભવેસિનો, ચિત્તેન નીતા નિરયે નિરાકતા.

૧૧૧૬મયૂરકોञ्चાભિરુતમ્હિ કાનને, દીપીહિ બ્યગ્ઘેહિ પુરક્ખતો વસં;
કાયે અપેક્ખં જહ મા વિરાધય, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૧૭ભાવેહિ ઝાનાનિ ચ ઇન્દ્રિયાનિ ચ, બલાનિ બોજ્ઝङ्गસમાધિભાવના;
તિસ્સો ચ વિજ્જા ફુસ બુદ્ધસાસને, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૧૮ભાવેહિ મગ્ગં અમતસ્સ પત્તિયા, નિય્યાનિકં સબ્બદુક્ખક્ખયોગધં;
અટ્ઠङ्गિકં સબ્બકિલેસસોધનં, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૧૯દુક્ખન્તિ ખન્ધે પટિપસ્સ યોનિસો, યતો ચ દુક્ખં સમુદેતિ તં જહ;
ઇધેવ દુક્ખસ્સ કરોહિ અન્તં, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૦અનિચ્ચં દુક્ખન્તિ વિપસ્સ યોનિસો, સુઞ્ઞં અનત્તાતિ અઘં વધન્તિ ચ;
મનોવિચારે ઉપરુન્ધ ચેતસો, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૧મુણ્ડો વિરૂપો અભિસાપમાગતો, કપાલહત્થોવ કુલેસુ ભિક્ખસુ;
યુञ्जस्सु સત્થુવચને મહેસિનો, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૨સુસંવુતત્તો વિસિખન્તરે ચરં, કુલેસુ કામેસુ અસङ्गમાનસો;
ચન્દો યથા દોસિનપુણ્ણમાસિયા, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૩આરञ्ઞિકો હોહિ ચ પિણ્ડપાતિકો, સોસાનિકો હોહિ ચ પંસુકૂલિકો;
નેસજ્જિકો હોહિ સદા ધુતે રતો, ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત પુરે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૪રોપેત્વ રુક્ખાનિ યથા ફલેસી, મૂલે તરું છેત્તુ તમેવ ઇચ્છસિ;
તથૂપમં ચિત્તમિદં કરોસિ, યં મં અનિચ્ચમ્હિ ચલે નિયુञ्जसि.

૧૧૨૫અરૂપ દૂરङ्गમ એકચારિ, ન તે કરિસ્સં વચનં ઇદાનિહં;

દુક્ખા હિ કામા કટુકા મહબ્ભયા, નિબ્બાનમેવાભિમનો ચરિસ્સં.

૧૧૨૬નાહં અલક્ખ્યા અહિરિક્કતાય વા,
ન ચિત્તહેતૂ ન ચ દૂરકન્તના;
આજીવહેતૂ ચ અહં ન નિક્ખમિં,
કતો ચ તે ચિત્ત પટિસ્સવો મયા.

૧૧૨૭અપ્પિચ્છતા સપ્પુરિસેહિ વણ્ણિતા, મક્ખપ્પહાનં વૂપસમો દુખસ્સ;
ઇતિસ્સુ મં ચિત્ત તદા નિયુઞ્જસિ, ઇદાનિ ત્વં ગચ્છસિ પુબ્બચિણ્ણં.

૧૧૨૮તણ્હા અવિજ્જા ચ પિયાપિયઞ્ચ, સુભાનિ રૂપાનિ સુખા ચ વેદના;
મનાપિયા કામગુણા ચ વન્તા, વન્તે અહં આવમિતું ન ઉસ્સહે.

૧૧૨૯સબ્બત્થ તે ચિત્ત વચો કતં મયા, બહૂસુ જાતીસુ નમેસિ કોપિતો;
અજ્ઝત્તસમ્ભવો કતઞ્ઞુતાય તે, દુક્ખે ચિરં સંસરિતં તયા કતે.

૧૧૩૦ત્વઞ્ઞેવ નો ચિત્ત કરોસિ બ્રાહ્મણો, ત્વં ખત્તિયો રાજદસી કરોસિ;
વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ભવામ એકદા, દેવત્તનં વાપિ તવેવ વાહસા.

૧૧૩૧તવેવ હેતૂ અસુરા ભવામસે, ત્વંમૂલકં નેરયિકા ભવામસે;
અથો તિરચ્છાનગતાપિ એકદા, પેતત્તનં વાપિ તવેવ વાહસા.

૧૧૩૨નનુ દુબ્ભિસ્સસિ મં પુનપ્પુનં, મુહું મુહું ચારણિકંવ દસ્સયં;
ઉમ્મત્તકેનેવ મયા પલોભસિ, કિઞ્ચાપિ તે ચિત્ત વિરાધિતં મયા.

૧૧૩૩ઇદં પુરે ચિત્તમચારિ ચારિકં, યેનિચ્છકં યત્થકામં યથાસુખં;
તદજ્જહં નિગ્ગહેસ્સામિ યોનિસો, હત્થિપ્પભિન્નં વિય અઙ્કુસગ્ગહો.

૧૧૩૪સત્થા ચ મે લોકમિમં અધિટ્ઠહિ, અનિચ્ચતો અદ્ધુવતો અસારતો;
પક્ખન્દ મં ચિત્ત જિનસ્સ સાસને, તારેહિ ઓઘા મહતા સુદુત્તરા.

૧૧૩૫ન તે ઇદં ચિત્ત યથા પુરાણકં, નાહં અલં તુય્હ વસે નિવત્તિતું;
મહેસિનો પબ્બજિતોમ્હિ સાસને, ન માદિસા હોન્તિ વિનાસધારિનો.

૧૧૩૬નગા સમુદ્દા સરિતા વસુન્ધરા, દિસા ચતસ્સો વિદિસા અધો દિવા;
સબ્બે અનિચ્ચા તિભવા ઉપદ્દુતા, કુહિં ગતો ચિત્ત સુખં રમિસ્સસિ.

૧૧૩૭ધિતિપ્પરં કિં મમ ચિત્ત કાહિસિ, ન તે અલં ચિત્ત વસાનુવત્તકો;
ન જાતુ ભસ્તં ઉભતોમુખં છુપે, ધિરત્થુ પૂરં નવસોતસન્દનિં.

૧૧૩૮વરાહએણેય્યવિગાળ્હસેવિતે, પબ્ભારકુટ્ટે પકતેવ સુન્દરે;
નવમ્બુના પાવુસસિત્તકાનને, તહિં ગુહાગેહગતો રમિસ્સસિ.

૧૧૩૯સુનીલગીવા સુસિખા સુપેખુના, સુચિત્તપત્તચ્છદના વિહઙ્ગમા;
સુમઞ્જુઘોસત્થનિતાભિગજ્જિનો, તે તં રમેસ્સન્તિ વનમ્હિ ઝાયિનં.

૧૧૪૦વુટ્ઠમ્હિ દેવે ચતુરઙ્ગુલે તિણે, સંપુપ્ફિતે મેઘનિભમ્હિ કાનને;
નગન્તરે વિટપિસમો સયિસ્સં, તં મે મુદૂ હેહિતિ તૂલસન્નિભં.

૧૧૪૧તથા તુ કસ્સામિ યથાપિ ઇસ્સરો, યં લબ્ભતિ તેનપિ હોતુ મે અલં;
ન તાહં કસ્સામિ યથા અતન્દિતો, બિળારભસ્તંવ યથા સુમદ્દિતં.

૧૧૪૨તથા તુ કસ્સામિ યથાપિ ઇસ્સરો, યં લબ્ભતિ તેનપિ હોતુ મે અલં;
વિરિયેન તં મય્હ વસાનયિસ્સં, ગજંવ મત્તં કુસલઙ્કુસગ્ગાહો.

૧૧૪૩તયા સુદન્તેન અવટ્ઠિતેન હિ, હયેન યોગ્ગાચરિયોવ ઉજ્જુના;
પહોમિ મગ્ગં પટિપજ્જિતું સિવં, ચિત્તાનુરક્ખીહિ સદા નિસેવિતં.

૧૧૪૪આરમ્મણે તં બલસા નિબન્ધિસં, નાગંવ થમ્ભમ્હિ દળ્હાય રજ્જુયા;
તં મે સુગુત્તં સતિયા સુભાવિતં, અનિસ્સિતં સબ્બભવેસુ હેહિસિ.

૧૧૪૫પઞ્ઞાય છેત્વા વિપથાનુસારિનં, યોગેન નિગ્ગય્હ પથે નિવેસિય;
દિસ્વા સમુદયં વિભવઞ્ચ સમ્ભવં, દાયાદકો હેહિસિ અગ્ગવાદિનો.

૧૧૪૬ચતુબ્બિપલ્લાસવસં અધિટ્ઠિતં, ગામણ્ડલંવ પરિનેસિ ચિત્ત મં;
નનુ સંયોજનબન્ધનચ્છિદં, સંસેવસે કારુણિકં મહામુનિં.

૧૧૪૭મિગો યથા સેરિ સુચિત્તકાનને, રમ્મં ગિરિં પાવુસઅબ્ભમાલિનિં;
અનાકુલે તત્થ નગે રમિસ્સં, અસંસયં ચિત્ત પરા ભવિસ્સસિ.

૧૧૪૮યે તુય્હ છન્દેન વસેન વત્તિનો,
નરા ચ નારી ચ અનુભોન્તિ યં સુખં;
અવિદ્દસૂ મારવસાનુવત્તિનો,
ભવાભિનન્દી તવ ચિત્ત સાવકા’’તિ.

તત્થ **કદા નુહ**ન્તિ કદા નુ અહં. **પબ્બતકન્દરાસૂ**તિ પબ્બતેસુ ચ કન્દરેસુ ચ, પબ્બતસ્સ વા કન્દરાસુ. **એકાકિયો**તિ એકકો. **અદુતિયો**તિ નિત્તણ્હો. તણ્હા હિ પુરિસસ્સ દુતિયા નામ. **વિહસ્સ**ન્તિ વિહરિસ્સામિ. **અનિચ્ચતો સબ્બભવં વિપસ્સ**ન્તિ કામભવાદિભેદં સબ્બમ્પિ ભવં ‘‘હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચ’’ન્તિ વિપસ્સન્તો કદા નુ વિહરિસ્સન્તિ યોજના. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, ‘‘યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા’’તિ વચનતો (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫)

ઇતરમ્પિ લક્ખણદ્વયં વુત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. **તં મે ઇદં તં નુ કદા ભવિસ્સતી**તિ તં ઇદં મે પરિવિતક્કિતં કદા નુ ભવિસ્સતિ, કદા નુ ખો મત્થકં પાપુણિસ્સતીતિ અત્થો. **તં નૂ**તિ ચેત્થ **ત**ન્તિ નિપાતમત્તં. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – કદા નુ ખો અહં મહાગજો વિય સઙ્ખલિકબન્ધનં, ગિહિબન્ધનં છિન્દિત્વા પબ્બજિત્વા કાયવિવેકં પરિબ્રૂહયન્તો એકાકી પબ્બતકન્દરાસુ અદુતિયો સબ્બત્થ નિરપેક્ખો સબ્બસઙ્ખારગતં અનિચ્ચાદિતો વિપસ્સન્તો વિહરિસ્સામીતિ.

ભિન્નપટન્ધરોતિ ભિન્નવત્થધરો, ગાથાસુખત્થં નકારાગમં કત્વા વુત્તં. સત્થકચ્છિન્નઅગ્ઘફસ્સવણ્ણભિન્નં પટચીવરં ધારેન્તોતિ અત્થો. **મુની**તિ પબ્બજિતો. **અમમો**તિ કુલે વા ગણે વા મમત્તાભાવેન અમમો. કત્થચિપિ આરમ્મણે આસીસનાય અભાવેન **નિરાસો**. **હન્ત્વા સુખી પવનગતો વિહસ્સ**ન્તિ રાગાદિકે કિલેસે અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્દિત્વા મગ્ગસુખેન ફલસુખેન સુખી મહાવનગતો કદા નુ ખો અહં વિહરિસ્સામિ.

વધરોગનીળન્તિ મરણસ્સ ચ રોગસ્સ ચ કુલાવકભૂતં. **કાયં ઇમ**ન્તિ ઇમં ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતં કાયં. ખન્ધપઞ્ચકોપિ હિ ''અવિજ્જાગતસ્સ, ભિક્ખવે, પુરિસપુગ્ગલસ્સ તણ્હાનુગતસ્સ અયમેવ કાયો બહિદ્ધા નામરૂપ''ન્તિઆદીસુ કાયો વુચ્ચતિ. **મચ્ચુજરાયુપદ્દુત**ન્તિ મરણેન ચેવ જરાય ચ પીળિતં, વિપસ્સમાનો અહં ભયહેતુપહાનેન **વીતભયો**, તં નુ કદા ભવિસ્સતીતિ અત્થો.

ભયજનનિન્તિ પઞ્ચવીસતિયા મહાભયાનં ઉપ્પાદકારણભૂતં કાયિકસ્સ ચ ચેતસિકસ્સ ચ સકલસ્સપિ વટ્ટદુક્ખસ્સ આવહનતો **દુખાવહં**. **તણ્હાલતં બહુવિધાનુવત્તનિ**ન્તિ બહુવિધઞ્ચ આરમ્મણં ભવમેવ વા અનુવત્તતિ સન્તનોતીતિ બહુવિધાનુવત્તનિં, તણ્હાસઙ્ખાતલતં. **પઞ્ઞામય**ન્તિ મગ્ગપઞ્ઞામયં સુનિસિતં અસિખગ્ગં વીરિયપગ્ગહિતેન સદ્ધાહત્થેન ગહેત્વા સમુચ્છિન્દિત્વા ''કદા નુહં વસે''તિ યં પરિવિતક્કિતં, તમ્પિ કદા ભવિસ્સતીતિ યોજના.

ઉગ્ગતેજન્તિ સમથવિપસ્સનાવસેન નિસિતતાય તિક્ખતેજં. **સત્થં ઇસીન**ન્તિ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધઅરિયસાવકઇસીનં સત્થભૂતં . **મારં સસેનં સહસા ભઞ્જિસ્સ**ન્તિ કિલેસસેનાય સસેનં અભિસઙ્ખારાદિમારં સહસા સીઘમેવ ભઞ્જિસ્સામિ. **સીહાસને**તિ થિરાસને, અપરાજિતપલ્લઙ્કેતિ અત્થો.

સબ્ભિ સમાગમેસુ દિટ્ઠો ભવેતિ ધમ્મગારવયુત્તતાય **ધમ્મગરૂહિ** તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદીહિ** અવિપરીતદસ્સિતાય **યાથાવદસ્સીહિ** અરિયમગ્ગેનેવ પાપજિતિન્દ્રિયતાય **જિતિન્દ્રિયેહિ** બુદ્ધાદીહિ સાધૂહિ સમાગમેસુ ''કદા નુ અહં પધાનિયોતિ દિટ્ઠો ભવેય્ય''ન્તિ યં મે પરિવિતક્કિતં, તં નુ કદા ભવિસ્સતીતિ યોજના. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ પદયોજના વેદિતબ્બા, પદત્થમત્તમેવ વણ્ણયિસ્સામ.

તન્દીતિ આલસિયં. **ખુદા**તિ જિઘચ્છા. **કીટસરીસપા**તિ કીટઞ્ચેવ સરીસપા ચ. **ન બાધયિસ્સન્તી**તિ મં ન બ્યાધયિસ્સન્તિ સુખદુક્ખસોમનસ્સદોમનસ્સાનં ઝાનેહિ પટિબાહિતત્તાતિ અધિપ્પાયો. **ગિરિબ્બજે**તિ પબ્બતકન્દરાય. **અત્થત્થિય**ન્તિ સદત્થસઙ્ખાતેન અત્થેન અત્થિકં.

યં વિદિતં મહેસિનાતિ યં ચતુસચ્ચં મહેસિના સમ્માસમ્બુદ્ધેન સયમ્ભૂઞાણેન ઞાતં પટિવિદ્ધં, તાનિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ સુટ્ઠુ દુદ્દસાનિ મગ્ગસમાધિના **સમાહિતત્તો**, સમ્માસતિયા **સતિમા**, અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય અહં **અગચ્છં** પટિવિજ્ઝિસ્સં અધિગમિસ્સન્તિ અત્થો.

રૂપેતિ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યરૂપે. **અમિતે**તિ ઞાણેન અમિતે, અપરિચ્છિન્ને અપરિઞ્ઞાતેતિ અત્થો. **કુસિતબ્બે**તિ, ફોટ્ઠબ્બે. **ધમ્મે**તિ મનોવિઞ્ઞેય્યધમ્મે. **અમિતે**તિ વા અપરિમાણે નીલાદિવસેન અનેકભેદભિન્ને રૂપે ભેરિસદ્દાદિવસેન, મૂલરસાદિવસેન, કક્ખળમુદુતાદિવસેન, સુખદુક્ખાદિવસેન ચ, અનેકભેદસદ્દાદિકે ચાતિ અત્થો. **આદિત્તતો**તિ એકાદસહિ અગ્ગીહિ આદિત્તભાવતો. **સમથેહિ યુત્તો**તિ ઝાનવિપસ્સનામગ્ગસમાધીહિ સમન્નાગતો. **પઞ્ઞાય દચ્છ**ન્તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય દક્ખિસ્સં.

દુબ્બચનેન વુત્તોતિ દુરુત્તવચનેન ઘટ્ટિતો. **તતો નિમિત્ત**ન્તિ ફરુસવાચાહેતુ. **વિમનો ન હેસ્સ**ન્તિ દોમનસ્સિતો ન ભવેય્યં. **અથો**તિ અથ. **પસત્થો**તિ કેનચિ પસંસિતો.

કટ્ઠેતિ દારુક્ખન્ધે. **તિણે**તિ તિણાનં ખન્ધે. **ઇમે**તિ ઇમે મમ સન્તતિપરિયાપન્ને પઞ્ચ ખન્ધે . **અમિતે ચ ધમ્મે**તિ તતો અઞ્ઞેન ઇન્દ્રિયક્ખન્ધેન અમિતે રૂપધમ્મે. તેનાહ – ''અજ્ઝત્તિકાનેવ ચ બાહિરાનિ ચા''તિ. **સમં તુલેય્ય**ન્તિ અનિચ્ચાદિવસેન ચેવ અસારાદિઉપમાવસેન ચ સબ્બં સમમેવ કત્વા તીરેય્યં.

ઇસિપ્પયાતમ્હિ પથે વજન્તન્તિ બુદ્ધાદીહિ મહેસીહિ સમ્મદેવ પયાતે સમથવિપસ્સનામગ્ગે વજન્તં પટિપજ્જન્તં. પાવુસસમયે કાલમેઘો **નવેન તોયેન** વસ્સોદકેન સચીવરં પવને કદા નુ ઓવસ્સતિ, તેમેતીતિ અત્તનો અબ્ભોકાસિકભાવપરિવિતક્કિતં દસ્સેતિ.

મયૂરસ્સ સિખણ્ડિનો વને દિજસ્સાતિ માતુકુચ્છિતો અણ્ડકોસતો ચાતિ દ્વિક્ખત્તું જાયનવસેન દિજસ્સ, સિખાસમ્ભવેન સિખણ્ડિનો ચ મયૂરસ્સ વને કદા પન ગિરિગબ્ભરે **રુતં** કેકારવં સુત્વા વેલં સલ્લક્ખિત્વા સયનતો વુટ્ઠહિત્વા **અમતસ્સ પત્તિયા** નિબ્બાનાધિગમાય. **સંચિન્તયે**તિ વુચ્ચમાને ભવે અનિચ્ચાદિતો મનસિ કરેય્યં વિપસ્સેય્યન્તિ અત્થો.

ગઙ્ગં યમુનં સરસ્સતિન્તિ એતા મહાનદિયો અસજ્જમાનો ભાવનામયાય **ઇદ્ધિયા** કદા નુ પતરેય્યન્તિ યોજના. **પાતાલખિત્તં બળવામુખઞ્ચા**તિ પાતાય અલં પરિયત્તન્તિ પાતાલં, તદેવ ખિત્તં, પથવિયા સણ્ઠહનકાલે તથા ઠિતન્તિ પાતાલખિત્તં. યોજનસતિકાદિભેદાનિ સમુદ્દસ્સ અન્તોપથવિયા તીરટ્ઠાનાનિ, યેસુ કાનિચિ નાગાદીનં વસનટ્ઠાનાનિ હોન્તિ, કાનિચિ સુઞ્ઞાનિયેવ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. બળવામુખન્તિ મહાસમુદ્દે મહન્તં આવટ્ટમુખં. મહાનિરયદ્વારસ્સ હિ વિવટકાલે મહાઅગ્ગિક્ખન્ધો તતો નિક્ખન્તો તદભિમુખં અનેકયોજનસતાયામવિત્થારં હેટ્ઠા સમુદ્દપદેસં ડહતિ, તસ્મિં દટ્ઠે ઉપરિ ઉદકં આવટ્ટાકારેન પરિબ્ભમન્તં મહતા સદ્દેન હેટ્ઠા નિપતતિ. તત્થ બળવામુખસમઞ્ઞા, ઇતિ તઞ્ચ પાતાલખિત્તં બળવામુખઞ્ચ **વિભિંસનં** ભયાનકં અસજ્જમાનો ઇદ્ધિયા કદા નુ પતરેય્યન્તિ યં પરિવિતક્કિતં, તં કદા નુ ભવિસ્સતિ, ભાવનામયં ઇદ્ધિં નિબ્બત્તેત્વા કદા નુ એવં ઇદ્ધિં વળઞ્જિસ્સામીતિ અત્થો.

નાગોવ અસઙ્ગચારી પદાલયેતિ યથા મત્તવારણો દળ્હથમ્ભં ભિન્દિત્વા અયસઙ્ખલિકં વિદ્ધંસેત્વા અસઙ્ગચારી વનં પવિસિત્વા એકો અદુતિયો હુત્વા અત્તનો રુચિવસેન ચરતિ, એવમહં કદા નુ સબ્બસુભં નિમિત્તં **નિબ્બજ્જયં** નિરવસેસતો વજ્જયન્તો કામચ્છન્દવસો અહુત્વા ઝાને **યુતો** પયુત્તો કામગુણેસુ છન્દં સમ્મદેવ પદાલેય્યં છિન્દેય્યં પજહેય્યન્તિ યં પરિવિતક્કિતં, તં નુ કદા ભવિસ્સતિ.

ઇણટ્ઠોવ દલિદ્દકો નિધિં આરાધયિત્વાતિ યથા કોચિ દલિદ્દો જીવિકપકતો ઇણં ગહેત્વા તં સોધેતું અસક્કોન્તો ઇણટ્ઠો ઇણેન અટ્ટિતો ધનિકેહિ પીળિતો નિધિં આરાધયિત્વા અધિગન્ત્વા ઇણઞ્ચ સોધેત્વા સુખેન ચ જીવન્તો તુટ્ઠો ભવેય્ય, એવં અહમ્પિ કદા નુ ઇણસદિસં કામચ્છન્દં પહાય **મહેસિનો** અરિયધનસમ્પુણ્ણતાય મણિકનકાદિરતનસમ્પુણ્ણનિધિસદિસં બુદ્ધસ્સ **સાસનં** અધિગન્ત્વા તુટ્ઠો ભવેય્યન્તિ યં પરિવિતક્કિતં, તં કદા નુ ભવિસ્સતીતિ.

એવં પબ્બજ્જતો પુબ્બે નેક્ખમ્મવિતક્કવસેન પવત્તં અત્તનો વિતક્કપવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પબ્બજિત્વા યેહાકારેહિ અત્તાનં ઓવદિત્વા અધિગચ્છિ, તે દસ્સેન્તો “**બહૂનિ વસ્સાની**”તિઆદિકા ગાથા અભાસિ. તત્થ **બહૂનિ વસ્સાનિ તયામ્હિ યાચિતો**, **અગારવાસેન અલં નુ તે ઇદ**ન્તિ અનેકસંવચ્છરાનિ વિવિધદુક્ખાનુબન્ધેન અગારમજ્ઝે વાસેન અલં પરિયત્તમેવ તેતિ, અમ્ભો ચિત્ત, ઇદં તયા અનેકાનિ સંવચ્છરાનિ અહં અમ્હિ નનુ યાચિતો. **તં દાનિ મં પબ્બજિતં સમાન**ન્તિ તં મં તયા તથા ઉસ્સાહનેન પબ્બજિતં સમાનં કેન કારણેન ચિત્ત તુવં ન યુઞ્જસિ, સમથવિપસ્સનં છડ્ડેત્વા નિહીને આલસિયે નિયોજેસીતિ અત્થો.

નનુ અહં, ચિત્ત, તયામ્હિ યાચિતોતિ, અમ્ભો ચિત્ત, અહં તયા નનુ યાચિતો અમ્હિ આયાચિતો મઞ્ઞે. યદિ યાચિતો, કસ્મા ઇદાનિ તદનુરૂપં ન પટિપજ્જસીતિ અધિપ્પાયો. “**ગિરિબ્બજે**”તિઆદિના યાચિતાકારં દસ્સેતિ. **ચિત્રચ્છદા વિહઙ્ગમા** વિચિત્રપેખુણપક્ખિનો, મયૂરાતિ અત્થો. **મહિન્દઘોસત્થનિતાભિગજ્જિનો**તિ જલઘોસત્થનિતેન હેતુના સુટ્ઠુ ગજ્જનસીલા. **તે તં રમેસ્સન્તિ વનમ્હિ ઝાયિન**ન્તિ તે મયૂરા તં વને ઝાનપસુતં રમેસ્સન્તીતિ નનુ તયા યાચિતોતિ દસ્સેતિ.

કુલમ્હીતિ કુલપરિવટ્ટે. **ઇમમજ્ઝુપાગતો**તિ ઇમં અરઞ્ઞટ્ઠાનં પબ્બજ્જં વા અજ્ઝુપાગતો. **અથોપિ ત્વં, ચિત્ત, ન મય્હ તુસ્સસી**તિ ત્વં અનુવત્તિત્વા ઠિતમ્પિ મં નારાધેસ્સસીતિ અત્થો.

મમેવ એતં ન હિ ત્વં પરેસન્તિ એતં, ચિત્ત, મમેવ તસ્મા ત્વં પરેસં ન હોસિ. ત્વં પન અઞ્ઞેસં વિય કત્વા **સન્નાહકાલે** કિલેસમારે યુજ્ઝિતું ભાવનાસન્નાહકાલે નતિ વત્વા પરિદેવિતેન **કિં** પયોજનં, ઇદાનિ તં અઞ્ઞથા વત્તિતું ન દસ્સામીતિ અધિપ્પાયો. **સબ્બં ઇદં ચલમિતિ પેક્ખમાનો**તિ યસ્મા ‘‘ઇદં ચિત્તં અઞ્ઞઞ્ચ સબ્બં તેભૂમકસઙ્ખારં ચલં અનવટ્ઠિત’’ન્તિ પઞ્ઞાચક્ખુના ઓલોકેન્તો ગેહતો કામેહિ ચ અભિનિક્ખમિં **અમતપદં** નિબ્બાનં **જિગીસં** પરિયેસન્તો, તસ્મા, ચિત્ત, અનનુવત્તન્તો નિબ્બાનં પરિયેસનમેવ કરોમીતિ અધિપ્પાયો.

અવીતરાગેન સુદુન્નિવારયં ચિત્તં ચલં **મક્કટસન્નિભં** વનમક્કટસદિસં ઇતિ **સુયુત્તવાદી** સુભાસિતવાદી દ્વિપદાનમુત્તમો મહાભિસક્કો નરદમ્મસારથીતિ યોજના.

અવિદ્દસૂ યત્થ સિતા પુથુજ્જનાતિ યત્થ યેસુ વત્થુકામેસુ કિલેસકામેસુ ચ સિતા પટિબદ્ધા તે અન્ધપુથુજ્જના તેન કામરાગેન પુનબ્ભવેસિનો એકન્તેનેવ દુક્ખમિચ્છન્તિ. ઇચ્છન્તા ચ **ચિત્તેન નીતા નિરયે નિરાકતા**તિ ચિત્તવસિકા નિરયસંવત્તનિકં કમ્મં કરોન્તા હિતસુખતો નિરાકતા હુત્વા અત્તનો ચિત્તેનેવ નિરયે નીતા ન અઞ્ઞથાતિ ચિત્તસ્સેવ નિગ્ગહેતબ્બતં દસ્સેતિ.

પુનપિ ચિત્તંયેવ નિગ્ગહેતું મન્તેન્તો “**મયૂરકોઞ્ચાભિરુતમ્હી**”તિઆદિમાહ. તત્થ **મયૂરકોઞ્ચાભિરુતમ્હી**તિ સિખીહિ સારસેહિ ચ અભિકૂજિતે. **દીપીહિ બ્યગ્ઘેહિ પુરક્ખતો વસ**ન્તિ મેત્તાવિહારિતાય એવરૂપેહિ તિરચ્છાનગતેહિ

પુરક્ખતો પરિવારિતો હુત્વા વને વસન્તો, એતેન સુઞ્ઞભાવપરિબ્રૂહનમાહ. **કાયે અપેક્ખં જહા**તિ સબ્બસો કાયે નિરપેક્ખો જહ, એતેન પહિતત્તતં વદતિ. **મા વિરાધયા**તિ ઇમં સુદુલ્લભં નવમં ખણં મા વિરાધેહિ. **ઇતિસ્સુ મં, ચિત્ત, પુરે નિયુઞ્જસી**તિ એવઞ્હિ ત્વં, ચિત્ત, મં પબ્બજ્જતો પુબ્બે સમ્માપટિપત્તિયં ઉય્યોજેસીતિ અત્થો.

ભાવેહીતિ ઉપ્પાદેહિ વડ્ઢેહિ ચ. **ઞાનાની**તિ પઠમાદીનિ ચત્તારિ ઞાનાનિ. **ઇન્દ્રિયાની**તિ સદ્ધાદીનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ. **બલાની**તિ તાનિયેવ પઞ્ચ બલાનિ. **બોજ્ઝઙ્ગસમાધિભાવના**તિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે ચતસ્સો સમાધિભાવના ચ. **તિસ્સો ચ વિજ્જા**તિ પુબ્બેનિવાસઞાણાદિકા તિસ્સો વિજ્જા ચ. **ફુસ** પાપુણાહિ **બુદ્ધસાસને** સમ્માસમ્બુદ્ધઓવાદે ઠિતો.

નિય્યાનિકન્તિ વટ્ટદુક્ખતો નિય્યાનવહં. **સબ્બદુક્ખક્ખયોગધ**ન્તિ અમતોગધં નિબ્બાનપતિટ્ઠં નિબ્બાનારમ્મણં. **સબ્બકિલેસસોધન**ન્તિ અનવસેસકિલેસમલવિસોધનં.

ખન્ધેતિ ઉપાદાનક્ખન્ધે. **પટિપસ્સ યોનિસો**તિ રોગતો ગણ્ડતો સલ્લતો અઘતો આબાધતોતિ એવમાદીહિ વિવિધેહિ પકારેહિ વિપસ્સનાઞાણેન સમ્મા ઉપાયેન નયેન પસ્સ. **તં જહા**તિ તં દુક્ખસ્સ સમુદયં તણ્હં પજહ, સમુચ્છિન્દ. **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે.

અનિચ્ચન્તિઆદિ અન્તવન્તતો અનિચ્ચન્તિકતો તાવકાલિકતો નિચ્ચપટિક્ખેપતો ચ અનિચ્ચન્તિ વા પસ્સ. **દુક્ખ**ન્તિ તે ઉદયબ્બયપટિપીળનતો સપ્પટિભયતો દુક્ખમતો સુખપટિક્ખેપતો દુક્ખન્તિ વા પસ્સ. **સુઞ્ઞ**ન્તિ અવસવત્તનતો અસામિકતો અસારતો અત્તપટિક્ખેપતો ચ સુઞ્ઞં, તતો એવ **અનત્તા**તિ. વિગરહિતબ્બતો અવડ્ઢિઆબાધનતો ચ **અઘ**ન્તિ ચ **વધ**ન્તિ ચ વિપસ્સ યોનિસોતિ યોજના. **મનોવિચારે ઉપરુન્ધ ચેતસો**તિ મનોવિચારસઞ્ઞિનો ગેહસિતસોમનસ્સુપવિચારાદિકે અટ્ઠારસ ચેતસો ઉપરુન્ધ વારેહિ નિરોધેહિ.

મુણ્ડોતિ મુણ્ડભાવં ઉપગતો, ઓહારિતકેસમસ્સુકો. **વિરૂપો**તિ તેન મુણ્ડભાવેન પરૂળ્હલોમતાય છિન્નભિન્નકાસાય વત્થતાય વિરૂપો વેવણ્ણિયં ઉપગતો. **અભિસાપમાગતો**તિ ''પિણ્ડોલો વિચરતિ પત્તપાણી''તિ અરિયેહિ કાતબ્બં અભિસાપં ઉપગતો. વુત્તઞ્હેતં – ''અભિસાપોયં, ભિક્ખવે, લોકસ્મિં પિણ્ડોલો વિચરસિ પત્તપાણી''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૦). તેનાહ ''**કપાલહત્થોવ કુલેસુ ભિક્ખસૂ**''તિ. **યુઞ્જસ્સુ સત્થુવચને**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ઓવાદે યોગં કરોહિ અનુયુઞ્જસ્સુ.

સુસંવુતત્તોતિ સુટ્ઠુ કાયવાચાચિત્તેહિ સમ્મદેવ સંવુતો. **વિસિખન્તરે ચર**ન્તિ ભિક્ખાચરિયાય ઇચ્છાવિસેસેસુ ચરન્તો. **ચન્દો યથા દોસિનપુણ્ણમાસિયા**તિ વિગતદોસાય પુણ્ણમાય કુલેસુ નિચ્ચનવસાય પાસાદિકતાય ચન્દિમા વિય ચરાતિ યોજના.

સદા ધુતે રતોતિ સબ્બકાલઞ્ચ ધુતગુણે અભિરતો. **તથૂપમં ચિત્તમિદં કરોસી**તિ યથા કોચિ પુરિસો ફલાનિ ઇચ્છન્તો ફલરુક્ખે રોપેત્વા તતો અલદ્ધફલોવ તે મૂલતો છિન્દિતું ઇચ્છતિ, ચિત્ત, ત્વં તથૂપમં તપ્પટિભાગં ઇદં કરોસિ. **યં મં અનિચ્ચમ્હિ ચલે નિયુઞ્જસી**તિ યં મં પબ્બજ્જાય નિયોજેત્વા પબ્બજિત્વા અદ્ધાગતં પબ્બજ્જાફલં અનિચ્ચમ્હિ ચલે સંસારમુખે નિયુઞ્જસિ નિયોજનવસેન પવત્તેસિ.

રૂપાભાવતો **અરૂપા**. ચિત્તસ્સ હિ તાદિસં સણ્ઠાનં નીલાદિવણ્ણભેદો વા નત્થિ, તસ્મા વુત્તં અરૂપાતિ. દૂરટ્ઠાનપ્પવત્તિયા **દૂરઙ્ગમ**. યદિપિ ચિત્તસ્સ મક્કટસુત્તમત્તમ્પિ પુરત્થિમાદિદિસાભાગેન ગમનં નામ નત્થિ, દૂરે સન્તં પન આરમ્મણં સમ્પટિચ્છતીતિ દૂરઙ્ગમ. એકોયેવ હુત્વા ચરણવસેન પવત્તનતો **એકચારિ**, અન્તમસો દ્વે તીણિપિ ચિત્તાનિ એકતો ઉપ્પજ્જિતું સમત્થાનિ નામ નત્થિ, એકમેવ પન ચિત્તં એકસ્મિં સન્તાને ઉપ્પજ્જતિ. તસ્મિં નિરુદ્ધે અપરમ્પિ એકમેવ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા એકચારિ. **ન તે કરિસ્સં વચનં ઇદાનિહ**ન્તિ યદિપિ પુબ્બે તવ વસે અનુવત્તિં, ઇદાનિ પન સત્થુ ઓવાદં લદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ચિત્તવસિકો ન ભવિસ્સામિ. કસ્માતિ ચે? **દુક્ખા હિ કામા કટુકા મહબ્ભયા** કામા નામેતે અતીતેપિ દુક્ખા, આયતિમ્પિ કટુકફલા, અત્તાનુવાદાદિભેદેન મહતા ભયેન અનુબન્ધન્તા મહબ્ભયા. **નિબ્બાનમેવાભિમનો ચરિસ્સં** તસ્મા નિબ્બાનમેવ ઉદ્દિસ્સ અભિમુખચિત્તો વિહરિસ્સં.

તમેવ નિબ્બાનાભિમુખભાવં દસ્સેન્તો "**નાહં અલક્ખ્યા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **નાહં અલક્ખ્યા**તિ અલક્ખિકતાય નિસ્સિરીકતાય નાહં ગેહતો નિક્ખમિન્તિ યોજના.

અહિરિક્કતાયાતિ યથાવજ્જં કેળિં કરોન્તો વિય નિલ્લજ્જતાય. **ચિત્તહેતૂ**તિ એકદા નિગણ્ઠો, એકદા પરિબ્બાજકાદિકો હોન્તો અનવટ્ઠિતચિત્તો પુરિસો વિય ચિત્તવસિકો હુત્વા. **દૂરકન્તના**તિ રાજાદીહિ મેત્તં કત્વા તેસુ દુબ્ભિત્વા દુબ્ભિભાવેન. **આજીવહેતૂ**તિ આજીવકારણા જીવિકાપકતો હુત્વા આજીવિકાભયેન અહં **ન નિક્ખમિં** ન પબ્બજિં. **કતો ચ તે, ચિત્ત, પટિસ્સવો મયા**તિ, ''પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય ન તવ વસે વત્તામિ, મમેવ પન વસે વત્તામી''તિ, ચિત્ત, મયા નનુ પટિઞ્ઞા કતાતિ દસ્સેતિ.

અપ્પિચ્છતા સપ્પુરિસેહિ વણ્ણિતાતિ ''પચ્ચયેસુ સબ્બસો અપ્પિચ્છા નામ સાધૂ''તિ બુદ્ધાદીહિ પસટ્ઠા, તથા **મક્ખપ્પહાનં** પરેસં ગુણે મક્ખનસ્સ પહાનં વૂપસમો સબ્બસ્સ દુક્ખસ્સ **વૂપસમો** નિબ્બાપનં સપ્પુરિસેહિ વણ્ણિતં. **ઇતિસ્સુ મં, ચિત્ત, તદા નિયુઞ્જસિ**, ''સમ્મ, તયા તેસુ ગુણેસુ પતિટ્ઠાતબ્બ''ન્તિ, ચિત્ત, ત્વં એવં તદા નિયુઞ્જસિ. **ઇદાનિ ત્વં ગચ્છસિ પુબ્બચિણ્ણં** ઇદાનિ મં ત્વં પહાય અત્તનો પુરિમાચિણ્ણં મહિચ્છતાદિં પટિપજ્જસિ, કિં નામેતન્તિ અધિપ્પાયો.

યમત્થં સન્ધાય ''ગચ્છસિ પુબ્બચિણ્ણ''ન્તિ વુત્તં. તં દસ્સેતું "**તણ્હા અવિજ્જા ચા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તણ્હા**તિ પચ્ચયેસુ તણ્હા, **અવિજ્જા**તિ તત્થેવ આદીનવપટિચ્છાદિકા અવિજ્જા. **પિયાપિય**ન્તિ પુત્તદારાદીસુ પેમસણ્ઠાતો પિયભાવો ચેવ પન્તસેનાસનેસુ અધિકુસલધમ્મેસુ અનભિરતિસણ્ઠાતો અપ્પિયભાવો ચ ઉભયત્થ અનુરોધપટિવિરોધો. **સુભાનિ રૂપાની**તિ અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા ચ સુભરૂપાનિ. **સુખા વેદના**તિ ઇટ્ઠારમ્મણે પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જનસુખવેદના. **મનાપિયા કામગુણા**તિ વુત્તાવસેસા મનોરમા કામકોટ્ઠાસા. **વન્તા**તિ નિરૂપતો તંનિસ્સિતસ્સ છન્દરાગસ્સ વિક્ખમ્ભનપહાનેન છડ્ડિતતાય પરિચ્ચત્તતાય ચ વન્તા. **વન્તે અહં આવમિતું ન ઉસ્સહે**તિ એવં તે છડ્ડિતે પુન પચ્ચાવમિતું અહં ન સક્કોમિ, પરિચ્ચત્તા એવ હોન્તીતિ વદતિ.

સબ્બત્થાતિ સબ્બેસુ ભવેસુ સબ્બાસુ યોનીસુ સબ્બાસુ ગતીસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ ચ. **વચો કતં મયા**તિ, અમ્ભો ચિત્ત, તવ વચનં મયા કતં. કરોન્તો ચ **બહૂસુ જાતીસુ ન મેસિ કોપિતો**તિ અનેકાસુ જાતીસુ પન મયા ન કોપિતો અસિ. મયા નેવ પરિભવિતો. તથાપિ **અજ્ઝત્તસમ્ભવો** અત્તનિ સમ્ભૂતો હુત્વાપિ તવ અકતઞ્ઞુતાય **દુક્ખે ચીરં સંસરિતં તયા કતે**તિ તયા નિબ્બત્તિતે અનાદિમતિ સંસારદુક્ખે સુચિરકાલં મયા સંસરિતં પરિબ્ભમિતં.

ઇદાનિ ‘‘દુક્ખે ચિરં સંસરિતં તયા કતે’’તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં ઉપ્પત્તિભેદેન ગતિભેદેન ચ વિત્થારતો દસ્સેન્તો “**ત્વઞ્ઞેવા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **રાજદસી**તિ રાજા અસિ, દકારો પદસન્ધિકરો, વેસ્સા ચ સુદ્દા ચ ભવામ એકદા તવેવ વાહસાતિ યોજના . **દેવત્તનં વાપી**તિ દેવભાવં વાપિ ત્વંયેવ **નો** અમ્હાકં, ચિત્ત, કરોસીતિ યોજના. **વાહસા**તિ કારણભાવેન.

તવેવ હેતૂતિ તવેવ હેતુભાવેન. **ત્વંમૂલકન્તિ** ત્વંનિમિત્તં.

નનુ દુબ્ભિસ્સસિ મં પુનપ્પુનન્તિ પુનપ્પુનં દુબ્ભિસ્સસિ નુન, યથા પુબ્બે ત્વં અનન્તાસુ જાતીસુ, ચિત્ત, મિત્તપટિરૂપકો સપત્તો હુત્વા મય્હં પુનપ્પુનં દુબ્ભિ, ઇદાનિ તથા દુબ્ભિસ્સસિ મઞ્ઞે, પુબ્બે વિય ચારેતું ન દસ્સામીતિ અધિપ્પાયો. **મુહું મુહું ચારણિકંવ દસ્સયન્તિ** અભિણ્હતો ચરણારહં વિય મનો દસ્સેન્તો ચરણારહં પુરિસં વઞ્ચેત્વા ચરગોપકં નિપ્ફાદેન્તો વિય પુનપ્પુનં તં તં ભવં દસ્સેન્તો. **ઉમ્મત્તકેનેવ મયા પલોભસી**તિ ઉમ્મત્તકપુરિસેન વિય મયા સદ્ધિં કીળન્તો તં તં પલોભનીયં દસ્સેત્વા પલોભસિ. **કિઞ્ચાપિ તે, ચિત્ત, વિરાધિતં મયા**તિ, અમ્ભો ચિત્ત, કિં નામ તે મયા વિરદ્ધં, તં કથેહીતિ અધિપ્પાયો.

ઇદં પુરે ચિત્તન્તિ ઇદં ચિત્તં નામ ઇતો પુબ્બે રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ રજ્જનાદિના, યેન આકારેન ઇચ્છતિ, યત્થેવ ચસ્સ કામો ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ વસેન યત્થકામં યથા વિચરન્તસ્સ સુખં હોતિ, તથેવ ચ ચરન્તો યથાસુખં દીઘરત્તં ચારિકં અચરિ. અજ્જાહં પભિન્નમદં મત્તહત્થિં હત્થાચરિયસઙ્ખાતો છેકો અઙ્કુસગ્ગાહો અઙ્કુસેન વિય યોનિસોમનસિકારેન નં નિગ્ગહેસ્સામિ, નસ્સ વીતિક્કમિતું દસ્સામીતિ.

સત્થા ચ મે લોકમિમં અધિટ્ઠહીતિ મમ સત્થા સમ્માસમ્બુદ્ધો ઇમં અનવસેસખન્ધલોકં ઞાણેન અધિટ્ઠહિ. કિન્તિ? હુત્વા અભાવટ્ઠેન **અનિચ્ચતો**, કસ્સચિપિ ધુવસ્સ થાવરસ્સ અભાવતો **અદ્ધુવતો** સુખસારાદીનં અભાવતો **અસારતો**. **પક્ખન્દ મં, ચિત્ત, જિનસ્સ સાસને**તિ તસ્મા યાથાવતો પટિપજ્જિતું, ચિત્ત, મં જિનસ્સ ભગવતો સાસને પક્ખન્દેહિ અનુપ્પવેસેહિ. ‘‘પક્ખન્દિમ’’ન્તિપિ પાળિ, જિનસ્સ સાસને ઇમં લોકં ઞાણેન પક્ખન્દ, યાથાવતો તારેહિ, પક્ખન્દન્તો ચ વિપસ્સનાઞાણમગ્ગેન યાપેન્તો સુદુત્તરતો મહન્તતો સંસારમહોઘતો મં તારેહિ.

ન તે ઇદં, ચિત્ત, યથા પુરાણકન્તિ, અમ્ભો ચિત્ત, ઇદં અત્તભાવગેહં પોરાણકં વિય તવ ન હોતીતિ અત્થો. કસ્મા? **નાહં અલં તુય્હ વસે નિવત્તિતુન્તિ** ઇદાનાહં તવ વસે નિવત્તિતું ન યુત્તો. યસ્મા **મહેસિનો** ભગવતો **પબ્બજિતોમ્હિ** સાસને. પબ્બજિતકાલતો ચ પટ્ઠાય સમણા નામ માદિસાવ ન હોન્તિ વિનાસધારિનો, એકંસતો સમણાયેવ હોન્તીતિ અત્થો.

નગાતિ સિનેરુહિમવન્તાદયો સબ્બે પબ્બતા. **સમુદ્દા**તિ પુરત્થિમસમુદ્દાદયો સીતસમુદ્દાદયો, ન સબ્બે સમુદ્દા. **સરિતા**તિ ગઙ્ગાદયો સબ્બા નદિયો ચ. **વસુન્ધરા**તિ પથવી. **દિસા ચતસ્સો**તિ પુરત્થિમાદિભેદા ચતસ્સો દિસા. **વિદિસા**તિ પુરત્થિમદક્ખિણાદયો ચતસ્સો અનુદિસા. **અધો**તિ હેટ્ઠા યાવ ઉદકસન્ધારકવાયુખન્ધા. **દિવા**તિ દેવલોકા. દિવાગ્ગહણેન ચેત્થ તત્થ ગતે સત્તસઙ્ખારે વદતિ. **સબ્બે અનિચ્ચા તિભવા ઉપદ્દુતા**તિ સબ્બે કામભવાદયો તયો ભવા અનિચ્ચા ચેવ જાતિઆદીહિ રાગાદીહિ કિલેસેહિ ઉપદ્દુતા પીળિતા ચ, ન એત્થ કિઞ્ચિ ખેમટ્ઠાનં નામ અત્થિ, તદભાવતો કુહિં ગતો, ચિત્ત, સુખં રમિસ્સસિ, તસ્મા તતો નિસ્સરણઞ્ચેત્થ પરિયેસાહીતિ અધિપ્પાયો.

ધિતિપ્પરન્તિ ધિતિપરાયણં પરમં થિરભાવે ઠિતં મમં, ચિત્ત, કિં કાહિસિ, તતો ઈસકમ્પિ મં ચાલેતું નાસક્ખિસ્સસીતિ અત્થો. તેનાહ "**ન તે અલં, ચિત્ત, વસાનુવત્તકો**"તિ. ઇદાનિ તમેવત્થં પાકટતરં કત્વા દસ્સેન્તો "**ન જાતુ ભસ્તં ઉભતોમુખં છુપે , ધિરત્થુ પૂરં નવસોતસન્દનિ**"ન્તિ આહ. તત્થ **ભસ્તન્તિ** રુત્તિં. **ઉભતોમુખન્તિ** પુતોળિયા ઉભતોમુખં. **ન જાતુ છુપે**તિ એકંસેનેવ પાદેનાપિ ન છુપેય્ય, તથા **ધિરત્થુ પૂરં નવસોતસન્દનિ**ન્તિ નાનપ્પકારસ્સ અસુચિનો પૂરં નવહિ સોતેહિ વણમુખેહિ અસુચિસન્દનિં સવતિં. તાય વચ્ચકુટિયા ધી અત્થુ, તસ્સા ગરહા હોતુ.

એવં અટ્ઠવીસતિયા ગાથાહિ નિગ્ગણ્હનવસેન ચિત્તં ઓવદિત્વા ઇદાનિ વિવેકટ્ઠાનાચિક્ખણાદિના સમ્પહંસેન્તો "**વરાહએણેય્યવિગાળ્હસેવિતે**"તિઆદિમાહ. તત્થ **વરાહએણેય્યવિગાળ્હસેવિતે**તિ વરાહેહિ ચેવ એણેય્યેહિ ચ ઓગાહેત્વા સેવિતે. **પબ્ભારકુટ્ટે**તિ પબ્ભારટ્ઠાને ચેવ પબ્બતસિખરે ચ. **પકતેવ સુન્દરે**તિ પકતિયા એવ સુન્દરે અતિત્તિમનોહરે. ''પકતિવસુન્ધરે''તિ વા પાઠો, પાકતિકે ભૂમિપદેસેતિ અત્થો. **નવમ્બુના પાવુસસિત્તકાનને**તિ પાવુસવસેન વુટ્ઠેન મેઘોદકેન ઉપસિત્તવસ્સે સુથેવે વને. **તહિં ગુહાગેહગતો રમિસ્સસી**તિ તસ્મિં પબ્બતકાનને ગુહાસઙ્ખાતં ગેહં ઉપગતો ભાવનારતિયા અભિરમિસ્સસિ.

તે તં રમેસ્સન્તીતિ તે મયૂરાદયો વનસઞ્ઞં ઉપ્પાદેન્તા તં રમેસ્સન્તીતિ અત્થો.

વુટ્ઠમ્હિ દેવેતિ મેઘે અધિપ્પવુટ્ઠે. **ચતુરઙ્ગુલે તિણે**તિ તેનેવ ગસ્સોદકપાતેન તત્થ તત્થ તિણે સુરત્તવણ્ણકમ્બલસદિસે ચતુરઙ્ગુલે જાતે. **સંપુપ્ફિતે મેઘનિભમ્હિ કાનને**તિ પાવુસમેઘસઙ્કાસે કાનને સમ્મદેવ પુપ્ફિતે. **નગન્તરે**તિ પબ્બતન્તરે. **વિટપિસમો સયિસ્સ**ન્તિ તરુસદિસો અપરિગ્ગહો હુત્વા નિપજ્જિસ્સં. **તં મે મુદૂ હેહિતિ તૂલસન્નિભ**ન્તિ તં તિણપચ્ચત્થરણં મુદુ સુખસમ્ફસ્સં તૂલસન્નિભં તૂલિકસદિસં સયનં મે ભવિસ્સતિ.

તથા તુ કસ્સામિ યથાપિ ઇસ્સરોતિ યથા કોચિ ઇસ્સરપુરિસો અત્તનો વચનકરદાસાદિં વસે વત્તેતિ, અહમ્પિ, ચિત્ત, તં તથા કરિસ્સામિ, મય્હં વસે વત્તેમિયેવ. કથં? **યં લબ્ભતિ તેનપિ હોતુ મે અલ**ન્તિ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ યં યાદિસં વા તાદિસં વા લબ્ભતિ, તેન ચ મય્હં અલં પરિયત્તં હોતુ. એતેન ઇદં દસ્સેતિ – યસ્મા ઇધેકચ્ચે સત્તા તણ્હુપ્પાદહેતુ ચિત્તસ્સ વસે અનુવત્તન્તિ, અહં પન તણ્હુપ્પાદં દૂરતો વજ્જેન્તો ચિત્તં દાસં વિય કરોન્તો અત્તનો વસે વત્તેમીતિ. **ન તાહં કસ્સામિ યથા અતન્દિતો**, **બિળારભસ્તંવ યથા સુમદ્દિત**ન્તિ ચિત્ત તણ્હુપ્પાદપરિવજ્જનહેતુ, પુન તન્તિ ચિત્તં આમસતિ, યથા અઞ્ઞોપિ કોચિ સમ્મપ્પધાનયોગેન ભાવનાય અતન્દિતો અત્તનો ચિત્તં કમ્મક્ખમં, કમ્મયોગ્ગં કરોતિ, તથા અહમ્પિ, ચિત્ત, તં કમ્મક્ખમં, કમ્મયોગ્ગં મય્હં વસે વત્તં કરિસ્સામિ . યથા કિં? **બિળારભસ્તંવ યથા સુમદ્દિતં, ન**ઇતિ નિપાતમત્તં. યથા સુટ્ઠુ મદ્દિતં બિળારભસ્તં કમ્મક્ખમં, કમ્મયોગ્ગં સુખેન પરિહરણીયઞ્ચ હોતિ, તથાહં તં કરિસ્સામિ.

વીરિયેન તં મય્હ વસાનયિસ્સન્તિ, અમ્ભો ચિત્ત, તં અત્તનો વીરિયેન ભાવનાબલં ઉપ્પાદેત્વા તેન મય્હં વસં આનયિસ્સં. **ગજંવ મત્તં કુસલઙ્કુસગ્ગહો**તિ યથા કુસલો છેકો અઙ્કુસગ્ગાહો હત્થાચરિયો અત્તનો સિક્ખાબલેન મત્તહત્થિં અત્તનો વસં આનેતિ, તથેવાતિ અત્થો.

તયા સુદન્તેન અવટ્ઠિતેન હીતિ **હી**તિ નિપાતમત્તં, ચિત્ત, સમથવિપસ્સનાભાવનાહિ સુટ્ઠુ દન્તેન તતો એવ સમ્મદેવ વિપસ્સનાવીથિં પટિપન્નત્તા અવટ્ઠિતેન તયા. **હયેન યોગ્ગાચરિયોવ ઉજ્જુના**તિ યથા સુદન્તેન સુદન્તત્તા એવ ઉજુના અવઙ્કગતિના અસ્સાજાનીયેન યોગ્ગાચરિયો અસ્સદમ્મસારથિ અખેમટ્ઠાનતો ખેમન્તભૂમિં

પટિપજ્જિતું સક્કોતિ, એવં **પહોમિ મગ્ગં પટિપજ્જિતું સિવ**ન્તિ અસિવભાવકરાનં કિલેસાનં અભાવેન સિવં. **ચિત્તાનુરક્ખીહી**તિ અત્તનો ચિત્તં અનુરક્ખણસીલેહિ બુદ્ધાદીહિ સબ્બકાલં સેવિતં અરિયમગ્ગં અહં પટિપજ્જિતું અધિગન્તું પહોમિ સક્કોમીતિ.

આરમ્મણે તં બલસા નિબન્ધિસં, નાગંવ થમ્ભમ્હિ દળ્હાય રજ્જુયાતિ યથા હત્થાચરિયો મહાહત્થિં આળાનથમ્ભે દળ્હાય થિરાય રજ્જુયા નિબન્ધતિ, એવમહં, ચિત્ત, કમ્મટ્ઠાનારમ્મણે ભાવનાબલેન નિબન્ધિસ્સં. **તં મે સુગુત્તં સતિયા સુભાવિત**ન્તિ તં ત્વં, ચિત્ત, મમ સતિયા સુગુત્તં સુભાવિતઞ્ચ હુત્વા. **અનિસ્સિતં સબ્બભવેસુ હેહિસી**તિ અરિયમગ્ગભાવનાદિબલેન કામભવાદીસુ સબ્બેસુપિ ભવેસુ તણ્હાદિનિસ્સયેહિ અનિસ્સિતં ભવિસ્સસિ.

પઞ્ઞાય છેત્વા વિપથાનુસારિનન્તિ ઉપ્પથગામિનં આયતનસમુદયં યાથાવતો દિસ્વા યેન સમુદયેન ઉપ્પથગામી, તસ્સ કિલેસવિસ્સન્દનં કિલેસવિપ્ફન્દિતં ઇન્દ્રિયસંવરૂપનિસ્સયાય પટિસઙ્ખાનપઞ્ઞાય છિન્દિત્વા સોતવિચ્છેદનવસેન આવરણં કત્વા. **યોગેન નિગ્ગય્હા**તિ વિપસ્સનાભાવનાસઙ્ખાતેન યોગેન સામત્થિયવિધમનેન નિગ્ગહેત્વા. **પથે નિવેસિયા**તિ વિપસ્સનાવીથિયં નિવેસેત્વા, પતિટ્ઠપેત્વા. યદા પન વિપસ્સના ઉસ્સુક્કાપિતા મગ્ગેન ઘટ્ટેતિ, તદા મગ્ગપઞ્ઞાય "યંકિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મ"ન્તિ (મહાવ॰ ૧૬; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧) નિદસ્સનેન સબ્બસો આયતનસમુદયસ્સ વિભવં સમ્ભવઞ્ચ અસમ્મોહતો દિસ્વા સદેવકે લોકે **અગ્ગવાદિનો** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ **દાયાદો** ઓરસપુત્તો **હેહિસિ** ભવિસ્સસીતિ અત્થો.

ચતુબ્બિપલ્લાસવસં અધિટ્ઠિતન્તિ અનિચ્ચે નિચ્ચન્તિ, અસુભે સુભન્તિ, દુક્ખે સુખન્તિ, અનત્તનિ અત્તાતિ ઇમેસં ચતુન્નં વિપલ્લાસાનં વસં અધિટ્ઠિતં અનુવત્તન્તં. **ગામણ્ડલંવ પરિનેસિ, ચિત્ત, મ**ન્તિ, અમ્ભો ચિત્ત, મં ગામદારકં વિય પરિકડ્ઢસિ, ઇતો ચિતો પરિકડ્ઢસિ. **નનુ સંયોજનબન્ધનચ્છિદ**ન્તિ સંયોજનસઙ્ખાતાનં દસન્નં બન્ધનાનં છેદકં **કારુણિકં મહામુનિં** સમ્માસમ્બુદ્ધં સંસેવસિ નનુ, "તથારૂપે મહાનુભાવે દૂરતોવ વજ્જેસિ, માદિસે પન તપસ્સિને યથારુચિ પરિનેસી"તિ અપ્પસાદલેસેન સત્થારં પસંસતિ.

મિગો યથાતિ યથા મિગો રુક્ખગચ્છલતાદીહિ સુટ્ઠુ ચિત્તવિચિત્તે અનાકુલે કાનને **સેરિ** સયંવસી રમતિ. **રમ્મં ગિરિં પાવુસઅબ્ભમાલિનિ**ન્તિ એવં પાવુસકાલે સમન્તતો સુમાલિનીહિ થલજજલજમાલાહિ સમન્નાગતત્તા અબ્ભમાલિનિં જનવિવિત્તતાય મનોરમતાય ચ રમ્મં પબ્બતં લભિત્વા તત્થ નગે રમિસ્સં, **અસંસયં** એકંસેનેવ ત્વં, ચિત્ત, પરાભવિસ્સસિ, સંસારબ્યસનેહિ ઠસ્સસીતિ અત્થો.

યે તુય્હ છન્દેન વસેન વત્તિનોતિ સબ્બે પુથુજ્જને ચિત્તસામઞ્ઞેન ગહેત્વા વદતિ. તસ્સત્થો – **યે** નરનારિયો, અમ્ભો ચિત્ત, તુય્હં **છન્દેન વસેન** રુચિયા ઠિતા **યં** ગેહનિસ્સિતં **સુખં અનુભોન્તિ** અનુભવિસ્સન્તિ, તે **અવિદ્દસૂ** અન્ધબાલા, **મારવસાનુવત્તિનો** કિલેસમારાદીનં વસે અનુવત્તનસીલા, **ભવાભિનન્દી** કામાદિભવમેવ અભિનન્દનતો, તવ સાવકા અનુસિટ્ઠિકરા. મયં પન સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાવકા, ન તુય્હં વસે અનુવત્તામાતિ.

એવં થેરો પુબ્બે અત્તનો ઉપ્પન્નં યોનિસોમનસિકારં ચિત્તસ્સ નિગ્ગણ્હનવસેન પવત્તં નાનપ્પકારતો વિભજિત્વા સમીપે ઠિતાનં ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન ધમ્મં કથેસિ. યં પનેત્થ અન્તરન્તરા અત્થતો ન વિભત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

તાલપુટત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ઞાસનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨૦. સટ્ઠિનિપાતો

૧. મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરગાથાવણ્ણના

સટ્ઠિનિપાતે **આરઞ્ઞિકા**તિઆદિકા આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? તસ્સ વત્થુ ધમ્મસેનાપતિવત્થુમ્હિ વુત્તમેવ. થેરો હિ પબ્બજિતદિવસતો સત્તમે દિવસે મગધરટ્ઠે કલ્લવાલગામકં ઉપનિસ્સાય સમણધમ્મં કરોન્તો થિનમિદ્ધે ઓક્કન્તે સત્થારા – ''મોગ્ગલ્લાન, મોગ્ગલ્લાન, મા, બ્રાહ્મણ, અરિયં તુણ્હીભાવં પમાદો''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૨૩૫) સંવેજિતો થિનમિદ્ધં વિનોદેત્વા ભગવતા વુચ્ચમાનં ધાતુકમ્મટ્ઠાનં સુણન્તો એવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા પટિપાટિયા ઉપરિમગ્ગત્તયં ઉપગન્ત્વા અગ્ગફલક્ખણે સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૩૭૫-૩૯૭) –

''અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
વિહાસિ હિમવન્તમ્હિ, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતો.

''વરુણો નામ નામેન, નાગરાજા અહં તદા;
કામરૂપી વિકુબ્બામિ, મહોદધિનિવાસહં.

''સઙ્ગણિયં ગણં હિત્વા, તૂરિયં પટ્ઠપેસહં;
સમ્બુદ્ધં પરિવારેત્વા, વાદેસું અચ્છરા તદા.

''વજ્જમાનેસુ તૂરેસુ, દેવા તૂરાનિ વજ્જયું;
ઉભિન્નં સદ્દં સુત્વાન, બુદ્ધોપિ સમ્પબુજ્ઝથ.

''નિમન્તેત્વાન સમ્બુદ્ધં, સકં ભવનુપાગમિં;
આસનં પઞ્ઞપેત્વાન, કાલમારોચયિં અહં.

''ખીણાસવસહસ્સેહિ, પરિવુતો લોકનાયકો;
ઓભાસેન્તો દિસા સબ્બા, ભવનં મે ઉપાગમિ.

''ઉપવિટ્ઠં મહાવીરં, દેવદેવં નરાસભં;
સભિક્ખુસઙ્ઘં તપ્પેસિં, અન્નપાનેનહં તદા.

''અનુમોદિ મહાવીરો, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

''યો સો સઙ્ઘં અપૂજેસિ, બુદ્ધઞ્ચ લોકનાયકં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દેવલોકં ગમિસ્સતિ.

''સત્તસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;

પથબ્યા રજ્જં અટ્ઠસતં, વસુધં આવસિસ્સતિ.

‘‘પઞ્ચપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
ભોગા અસઙ્ખિયા તસ્સ, ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ તાવદે.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘નિરયા સો ચવિત્વાન, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
કોલિતો નામ નામેન, બ્રહ્મબન્ધુ ભવિસ્સતિ.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, કુસલમૂલેન ચોદિતો;
ગોતમસ્સ ભગવતો, દુતિયો હેસ્સતિ સાવકો.

‘‘આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘પાપમિત્તોપનિસ્સાય, કામરાગવસં ગતો;
માતરં પિતરઞ્ચાપિ, ઘાતયિં દુટ્ઠમાનસો.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, નિરયં અથ માનુસં;
પાપકમ્મસમઙ્ગિતા, ભિન્નસીસો મરામહં.

‘‘ઇદં પચ્છિમકં મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
ઇધાપિ એદિસો મય્હં, મરણકાલે ભવિસ્સતિ.

‘‘પવિવેકમનુયુત્તો, સમાધિભાવનારતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘ધરણિમ્પિ સુગમ્ભીરં, બહલં દુપ્પધંસિયં;
વામઙ્ગુટ્ઠેન ખોભેય્યં, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો.

‘‘અસ્મિમાનં ન પસ્સામિ, માનો મય્હં ન વિજ્જતિ;
સામણેરે ઉપાદાય, ગરુચિત્તં કરોમહં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમભિનીહરિં;
તાહં ભૂમિમનુપ્પત્તો, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ નં સત્થા અપરભાગે જેતવનમહાવિહારે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો તેન તેન ગુણેન અત્તનો સાવકે એતદગ્ગે ઠપેન્તો ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇદ્ધિમન્તાનં યદિદં મહામોગ્ગલ્લાનો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮, ૧૯૦) ઇદ્ધિમન્તતાય એતદગ્ગે ઠપેસિ. તેન એવં સત્થારા એતદગ્ગે ઠપિતેન સાવકપારમિયા મત્થકં પત્તેન મહાથેરેન તં તં નિમિત્તં આગમ્મ તત્થ તત્થ ભાસિતા ગાથા, તા સઙ્ગીતિકાલે ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ –

૧૧૪૯.આરઞ્ઞિકા પિણ્ડપાતિકા, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતા;
દાલેમુ મચ્ચુનો સેનં, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતા.

૧૧૫૦.આરઞ્ઞિકા પિણ્ડપાતિકા, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતા;
ધુનામ મચ્ચુનો સેનં, નળાગારંવ કુઞ્જરો.

૧૧૫૧.રુક્ખમૂલિકા સાતતિકા, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતા;
દાલેમુ મચ્ચુનો સેનં, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતા.

૧૧૫૨.રુક્ખમૂલિકા સાતતિકા, ઉઞ્છાપત્તાગતે રતા;
ધુનામ મચ્ચુનો સેનં, નળાગારંવ કુઞ્જરો.

૧૧૫૩.અટ્ઠિકઙ્કલકુટિકે, મંસન્હારુપસિબ્બિતે;
ધિરત્થુ પુરે દુગ્ગન્ધે, પરગત્તે મમાયસે.

૧૧૫૪..

''તવ સરીરં નવસોતં, દુગ્ગન્ધકરં પરિબન્ધં;
ભિક્ખુ પરિવજ્જયતે તં, મીળ્હઞ્ચ યથા સુચિકામો.

૧૧૫૬.એવઞ્ચે તં જનો જઞ્ઞા, યથા જાનામિ તં અહં;
આરકા પરિવજ્જેય્ય, ગૂથટ્ઠાનંવ પાવુસે.

૧૧૫૭.એવમેતં મહાવીર, યથા સમણ ભાસસિ;
એત્થ ચેકે વિસીદન્તિ, પઙ્કમ્હિવ જરગ્ગવો.

૧૧૫૮.આકાસમ્હિ હલિદ્દિયા, યો મઞ્ઞેથ રજેતવે;
અઞ્ઞેન વાપિ રઙ્ગેન, વિઘાતુદયમેવ તં.

૧૧૫૯.તદાકાસસમં ચિત્તં, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતં;
મા પાપચિત્તે આસાદિ, અગ્ગિખન્ધંવ પક્ખિમા.

૧૧૬૦.પસ્સ ચિત્તકતં બિમ્બં, અરુકાયં સમુસ્સિતં;
આતુરં બહુસઙ્કપ્પં, યસ્સ નત્થિ ધુવં ઠિતિ.

૧૧૬૧.પસ્સ ચિત્તકતં રૂપં, મણિના કુણ્ડલેન ચ;
અટ્ઠિં તચેન ઓનદ્ધં, સહ વત્થેહિ સોભતિ.

૧૧૬૨.અલત્તકકતા પાદા, મુખં ચુણ્ણકમક્ખિતં;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૧૧૬૩.અટ્ઠાપદકતા કેસા, નેત્તા અઞ્જનમક્ખિતા;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૧૧૬૪.અઞ્જનીવ નવા ચિત્તા, પૂતિકાયો અલઙ્કતો;
અલં બાલસ્સ મોહાય, નો ચ પારગવેસિનો.

૧૧૬૫.ઓદહિ મિગવો પાસં, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, કદ્દન્તે મિગબન્ધકે.

૧૧૬૬.છિન્નો પાસો મિગવસ્સ, નાસદા વાગુરં મિગો;
ભુત્વા નિવાપં ગચ્છામ, સોચન્તે મિગલુદ્દકે.

૧૧૬૭.તદાસિ યં ભિંસનકં, તદાસિ લોમહંસનં;
અનેકાકારસમ્પન્ને, સારિપુત્તમ્હિ નિબ્બુતે.

૧૧૬૮.અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા, ઉપ્પાદવયધમ્મિનો;
ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તેસં વૂપસમો સુખો.

૧૧૬૯.સુખુમં તે પટિવિજ્ઝન્તિ, વાલગ્ગં ઉસુના યથા;
યે પઞ્ચક્ખન્ધે પસ્સન્તિ, પરતો નો ચ અત્તતો.

૧૧૭૦.યે ચ પસ્સન્તિ સઙ્ખારે, પરતો નો ચ અત્તતો;
પચ્ચબ્યાધિંસુ નિપુણં, વાલગ્ગં ઉસુના યથા.

૧૧૭૧.સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠો, ડય્હમાનોવ મત્થકે;
કામરાગપ્પહાનાય, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે.

૧૧૭૨.સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠો, ડય્હમાનોવ મત્થકે;
ભવરાગપ્પહાનાય, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે.

૧૧૭૩.ચોદિતો ભાવિતત્તેન, સરીરન્તિમધારિના;
મિગારમાતુપાસાદં, પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પયિં.

૧૧૭૪.નયિદં સિથિલમારબ્ભ, નયિદં અપ્પેન થામસા;

નિબ્બાનમધિગન્તબ્બં, સબ્બગન્થપમોચનં.

૧૧૭૫અયઞ્ચ દહરો ભિક્ખુ, અયમુત્તમપોરિસો;
ધારેતિ અન્તિમં દેહં, જેત્વા મારં સવાહનં.

૧૧૭૬વિવરમનુપભન્તિ વિજ્જુતા, વેભારસ્સ ચ પણ્ડવસ્સ ચ;
નગવિવરગતો ઝાયતિ, પુત્તો અપ્પટિમસ્સ તાદિનો.

૧૧૭૭ઉપસન્તો ઉપરતો, પન્તસેનાસનો મુનિ;
દાયાદો બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, બ્રહ્મુના અભિવન્દિતો.

૧૧૭૮ઉપસન્તં ઉપરતં, પન્તસેનાસનં મુનિં;
દાયાદં બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, વન્દ બ્રાહ્મણ કસ્સપં.

૧૧૭૯યો ચ જાતિસતં ગચ્છે, સબ્બા બ્રાહ્મણજાતિયો;
સોત્તિયો વેદસમ્પન્નો, મનુસ્સેસુ પુનપ્પુનં.

૧૧૮૦અજ્ઝાયકોપિ ચે અસ્સ, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
એતસ્સ વન્દનાયેતં, કલં નાગ્ઘતિ સોળસિં.

૧૧૮૧યો સો અટ્ઠ વિમોક્ખાનિ, પુરેભત્તં અફસ્સયિ;
અનુલોમં પટિલોમં, તતો પિણ્ડાય ગચ્છતિ.

૧૧૮૨તાદિસં ભિક્ખું માસાદિ, માત્તાનં ખણિ બ્રાહ્મણ;
અભિપ્પસાદેહિ મનં, અરહન્તમ્હિ તાદિને;
ખિપ્પં પઞ્જલિકો વન્દ, મા તે વિજટિ મત્થકં.

૧૧૮૩નેસો પસ્સતિ સદ્ધમ્મં, સંસારેન પુરક્ખતો;
અધોગમં જિમ્હપથં, કુમ્મગ્ગમનુધાવતિ.

૧૧૮૪કિમીવ મીળ્હસલ્લિત્તો, સઙ્ખારે અધિમુચ્છિતો;
પગાળ્હો લાભસક્કારે, તુચ્છો ગચ્છતિ પોટ્ઠિલો.

૧૧૮૫ઇમઞ્ચ પસ્સ આયન્તં, સારિપુત્તં સુદસ્સનં;
વિમુત્તં ઉભતોભાગે, અજ્ઝત્તં સુસમાહિતં.

૧૧૮૬વિસલ્લં ખીણસંયોગં, તેવિજ્જં મચ્ચુહાયિનં;
દક્ખિણેય્યં મનુસ્સાનં, પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તરં.

૧૧૮૭. ‘‘એતે સમ્બહુલા દેવા, ઇદ્ધિમન્તો યસસ્સિનો.

દસ દેવસહસ્સાનિ, સબ્બે બ્રહ્મપુરોહિતા;
મોગ્ગલ્લાનં નમસ્સન્તા, તિટ્ઠન્તિ પઞ્જલીકતા.

૧૧૮૮નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે આસવા ખીણા, દક્ખિણેય્યોસિ મારિસ.

૧૧૮૯પૂજિતો નરદેવેન, ઉપ્પન્નો મરણાભિભૂ;
પુણ્ડરીકંવ તોયેન, સઙ્ખારેનુપલિમ્પતિ.

૧૧૯૦યસ્સ મુહુત્તેન સહસ્સધા લોકો, સંવિદિતો સબ્રહ્મકપ્પો વસિ;
ઇદ્ધિગુણે ચુતુપપાતે કાલે, પસ્સતિ દેવતા સ ભિક્ખુ.

૧૧૯૧સારિપુત્તોવ પઞ્ઞાય, સીલેન ઉપસમેન ચ;
યોપિ પારઙ્ગતો ભિક્ખુ, એતાવપરમો સિયા.

૧૧૯૨કોટિસતસહસ્સસ્સ, અત્તભાવં ખણેન નિમ્મિને;
અહં વિકુબ્બનાસુ કુસલો, વસીભૂતોમ્હિ ઇદ્ધિયા.

૧૧૯૩સમાધિવિજ્જાવસિપારમીગતો, મોગ્ગલ્લાનગોત્તો અસિતસ્સ સાસને;
ધીરો સમુચ્છિન્દિ સમાહિતિન્દ્રિયો, નાગો યથા પૂતિલતંવ બન્ધનં.

૧૧૯૪પરિચિણ્ણો મયા સત્થા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં;
ઓહિતો ગરુકો ભારો, ભવનેત્તિ સમૂહતા.

૧૧૯૫યસ્સ ચત્થાય પબ્બજિતો, અગારસ્માનગારિયં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો.

૧૧૯૬કીદિસો નિરયો આસિ, યત્થ દુસ્સી અપચ્ચથ;
વિધુરં સાવકમાસજ્જ, કકુસન્ધઞ્ચ બ્રાહ્મણં.

૧૧૯૭સતં આસિ અયોસઙ્કૂ, સબ્બે પચ્ચત્તવેદના;
ઈદિસો નિરયો આસિ, યત્થ દુસ્સી અપચ્ચથ;
વિધુરં સાવકમાસજ્જ, કકુસન્ધઞ્ચ બ્રાહ્મણં.

૧૧૯૮યો એતમભિજાનાતિ, ભિક્ખુ બુદ્ધસ્સ સાવકો;
તાદિસં ભિક્ખુમાસજ્જ, કણ્હ દુક્ખં નિગચ્છસિ.

૧૧૯૯મજ્ઝેસરસ્મિં તિટ્ઠન્તિ, વિમાના કપ્પઠાયિનો;
વેળુરિયવણ્ણા રુચિરા, અચ્ચિમન્તો પભસ્સરા;

अच्छरा तत्थ नच्चन्ति, पुथु नानत्तवण्णियो.

१२००यो एतमभिजानाति...पे॰... कण्ह दुक्खं निगच्छसि.
१२०१यो वे बुद्धेन चोदितो, भिक्खुसङ्घस्स पेक्खतो;
मिगारमातुपासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि.

१२०२यो एतमभिजानाति...पे॰... कण्ह दुक्खं निगच्छसि.
१२०३यो वेजयन्तपासादं, पादङ्गुट्ठेन कम्पयि;
इद्धिबलेनुपत्थद्धो, संवेजेसि च देवता.

१२०४यो एतमभिजानाति...पे॰... कण्ह दुक्खं निगच्छसि.
१२०५यो वेजयन्तपासादे, सक्कं सो परिपुच्छति;
अपि आवुसो जानासि, तण्हक्खयविमुत्तियो;
तस्स सक्को वियाकासि, पञ्हं पुट्ठो यथातथं.

१२०६यो एतमभिजानाति...पे॰... कण्ह दुक्खं निगच्छसि.
१२०७यो ब्रह्मानं परिपुच्छति, सुधम्मायं ठितो सभं;
अज्जापि त्यावुसो सा दिट्ठि, या ते दिट्ठि पुरे अहु;
पस्ससि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं.

१२०८तस्स ब्रह्मा वियाकासि, पञ्हं पुट्ठो यथातथं;
न मे मारिस सा दिट्ठि, या मे दिट्ठि पुरे अहु.

१२०९पस्सामि वीतिवत्तन्तं, ब्रह्मलोके पभस्सरं;
सोहं अज्ज कथं वज्जं, अहं निच्चोम्हि सस्सतो.

१२१०यो एतमभिजानाति...पे॰... कण्ह दुक्खं निगच्छसि.
१२११यो महानेरुनो कूटं, विमोक्खेन अफस्सयि;
वनं पुब्बविदेहानं, ये च भूमिसया नरा.

१२१२यो एतमभिजानाति, भिक्खु बुद्धस्स सावको;
तादिसं भिक्खुमासज्ज, कण्ह दुक्खं निगच्छसि.

१२१३न वे अग्गि चेतयति, अहं बालं डहामिति;
बालोव जलितं अग्गिं, आसज्ज नं पडय्हति.

१२१४एवमेव तुवं मार, आसज्ज नं तथागतं;
सयं डहिस्ससि अत्तानं, बालो अग्गिंव सम्फुसं.

૧૨૧૫અપુઞ્ઞં પસવી મારો, આસજ્જ નં તથાગતં;
કિન્નુ મઞ્ઞસિ પાપિમ, ન મે પાપં વિપચ્ચતિ.

૧૨૧૬કરતો તે ચીયતે પાપં, ચિરરત્તાય અન્તક;
માર નિબ્બિન્દ બુદ્ધમ્હા, આસં માકાસિ ભિક્ખુસુ.

૧૨૧૭ઇતિ મારં અતજ્જેસિ, ભિક્ખુ ભેસકળાવને;
તતો સો દુમ્મનો યક્ખો, તત્થેવન્તરધાયથા''તિ. –

ઇત્થં સુદં આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો થેરો ગાથાયો અભાસિત્થાતિ.

ઇમિના અનુક્કમેન એકચ્ચં સઙ્ગહં આરોપેત્વા ઠપિતા.

તત્થ ''**આરઞ્ઞિકા**''તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન ભાસિતા. **આરઞ્ઞિકા**તિ ગામન્તસેનાસનં પટિક્ખિપિત્વા આરઞ્ઞકધુતઙ્ગસમાદાનેન આરઞ્ઞિકા. સઙ્ઘભત્તં પટિક્ખિપિત્વા પિણ્ડપાતિકઙ્ગસમાદાનેન **પિણ્ડપાતિકા**, ઘરે ઘરે લદ્ધપિણ્ડપાતેન યાપનકા. **ઉઞ્છાપત્તાગતે રતા**તિ ઉઞ્છાચરિયાય પત્તે આગતે પત્તપરિયાપન્ને રતા, તેનેવ અભિરતા સન્તુટ્ઠા. **દાલેમુ મચ્ચુનો સેન**ન્તિ અત્તાનં અનત્થજનને સહાયભાવૂપગમનતો મચ્ચુરાજસ્સ સેનાભૂતં કિલેસવાહિનિં સમુચ્છિન્દેમ. **અજ્ઝત્તં સુસમાહિતા**તિ ગોચરજ્ઝત્તેસુ સુટ્ઠુ સમાહિતા હુત્વા, એતેનસ્સ પદાલનુપાયમાહ.

ધુનામાતિ નિદ્ધુનામ વિદ્ધંસેમ.

સાતતિકાતિ સાતચ્ચકારિનો ભાવનાય સતતપવત્તવીરિયા.

''**અટ્ઠિકઙ્કલકુટિકે**''તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા અત્તાનં પલોભેતું ઉપગતાય ગણિકાય ઓવાદવસેન અભાસિ. તત્થ **અટ્ઠિકઙ્કલકુટિકે**તિ અટ્ઠિસઙ્ખલિકામયકુટિકે. **ન્હારુપસિબ્બિતે**તિ નવહિ ન્હારુસતેહિ સમન્તતો સિબ્બિતે. અરઞ્ઞે કુટિયો દારુદણ્ડે ઉસ્સાપેત્વા વલ્લિઆદીહિ બન્ધિત્વા કરિયન્તિ, ત્વં પન પરમજેગુચ્છેન અટ્ઠિકઙ્કલેન પરમજેગુચ્છેહેવ ન્હારૂહિ બન્ધિત્વા કતા, અતિવિય જેગુચ્છા પટિક્કૂલા ચાતિ દસ્સેતિ. **ધિરત્થુ પૂરે દુગ્ગન્ધે**તિ કેસલોમાદિનો નાનપ્પકારસ્સ અસુચિનો પૂરે પરિપુણ્ણે, તતો એવ દુગ્ગન્ધે ધિરત્થુ તવ ધીકારો હોતુ. **પરગત્તે મમાયસે**તિ ઇદઞ્ચ તે દુગ્ગન્ધસ્સ ઉપરિ ફોટસમુટ્ઠાનં પરિસ્સયં એવં અસુચિદુગ્ગન્ધં જેગુચ્છં પટિક્કૂલસમાદાનં તાદિસે એવ અઞ્ઞસ્મિં પદેસે સોણસિઙ્ગાલકિમિકુલાદીનં ગત્તભૂતે કળેવરે મમત્તં કરોસિ.

ગૂથભસ્તેતિ ગૂથભરિતભસ્તસદિસે. **તચોનદ્ધે**તિ તચેન ઓનદ્ધે છવિમત્તપટિચ્છાદિતકિબ્બિસે. **ઉરગણ્ડિપિસાચિની**તિ ઉરે ઠિતગણ્ડદ્વયવતી ભયાનકભાવતો અનત્થાવહતો ચ પિસાચસદિસી. **યાનિ સન્દન્તિ સબ્બદા**તિ યાનિ નવ સોતાનિ, નવ વણમુખાનિ સબ્બદા રત્તિન્દિવં સન્દન્તિ, સવન્તિ, અસુચિં પગ્ઘરન્તિ.

પરિબન્ધન્તિ સમ્માપટિપત્તિપરિબન્ધભૂતં. **ભિક્ખૂ**તિ સંસારે ભયં ઇક્ખન્તો ભિન્નકિલેસો વા દૂરતો **પરિવજ્જયતે**તિ મમત્તં ન કરોતિ. **મીળ્હઞ્ચ યથા સુચિકામો**તિ **ચ**-ઇતિ નિપાતમત્તં. યથા સુચિજાતિકો સુચિમેવ ઇચ્છન્તો સસીસં ન્હાતો મીળ્હં દિસ્વા દૂરતોવ પરિવજ્જેસિ, એવમેવં ભિક્ખૂતિ અત્થો.

એવઞ્ચે તં જનો જઞ્ઞા, યથા જાનામિ તં અહન્તિ એવં સરીરસઞ્ઞિતં અસુચિપુઞ્જં યથા અહં યથાભૂતં જાનામિ, એવમેવ મહાજનો જાનેય્ય, તં આરકા દૂરતોવ પરિવજ્જેય્ય. **ગૂથટ્ઠાનંવ પાવુસે**તિ પાવુસકાલે કિલિન્નાસુચિં નિરન્તરં ગૂથટ્ઠાનં વિય સુચિજાતિકો. યસ્મા પન તં યથાભૂતં ન જાનાતિ, તસ્મા તત્થ નિમુગ્ગો સીસં ન ઉક્ખિપતીતિ અધિપ્પાયો.

એવં થેરેન સરીરે દોસે વિભાવિતે સા ગણિકા લજ્જાવનતમુખા થેરે ગારવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા "**એવમેતં મહાવીરા**"તિ ગાથં વત્વા થેરં વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. તત્થ **એત્થ ચેકે**તિ એવં પાકટપટિક્કૂલસભાવેપિ એતસ્મિં કાયે એકચ્ચે સત્તા આસત્તિબલવતાય **વિસીદન્તિ** વિસાદં આપજ્જન્તિ. **પઙ્કમ્હિવ જરગ્ગવો** મહાકદ્દમકુચ્છિયં સમ્પતિતદુબ્બલબલિબદ્દો વિય બ્યસનમેવ પાપુણન્તીતિ અત્થો.

પુન તં થેરો માદિસે એવરૂપા પટિપત્તિ નિરત્થકા વિઘાતાવહા એવાતિ દસ્સેન્તો "**આકાસમ્હી**"તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ. તસ્સત્થો – યો પુગ્ગલો હલિદ્દિયા અઞ્ઞેન વા રઙ્ગજાતેન આકાસં રઞ્જિતું મઞ્ઞેય્ય, તસ્સ તં કમ્મં **વિઘાતુદયં** ચિત્તવિઘાતાવહમેવ સિયા, યથા તં અવિસયે યોગો.

તદાકાસસમં ચિત્તન્તિ તયિદં મમ ચિત્તં આકાસસમં કત્થચિ અલગ્ગભાવેન અજ્ઝત્તં સુટ્ઠુ સમાહિતં, તસ્મા **મા પાપચિત્તે આસાદી**તિ કામેસુ નિમુગ્ગતાય લામકચિત્તે નિહીનચિત્તે માદિસે મા આસાદેહિ. **અગ્ગિખન્ધંવ પક્ખિમા**તિ પક્ખિમા સલભો અગ્ગિક્ખન્ધં આસાદેન્તો અનત્થમેવ પાપુણાતિ, એવં સમ્પદમિદં તુય્હન્તિ દસ્સેતિ.

પસ્સ ચિત્તકતન્તિઆદિકા સત્ત ગાથા તમેવ ગણિકં દિસ્વા વિપલ્લત્તચિત્તાનં ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનવસેન વુત્તા. તં સુત્વા સા ગણિકા મઙ્કુભૂતા આગતમગ્ગેનેવ પલાતા.

તદાસીતિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ પરિનિબ્બાનં આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ **અનેકાકારસમ્પન્ને**તિ અનેકેહિ સીલસંવરાદિપ્પકારેહિ પરિપુણ્ણે.

સુખુમં તે પટિવિજ્ઝન્તીતિ તે યોગિનો અતિસુખુમં પટિવિજ્ઝન્તિ નામ. યથા કિં? **વાલગ્ગં ઉસુના યથા** યથા સતધાભિન્નસ્સ વાલસ્સ એકં અંસુ અગ્ગં રત્તન્ધકારતિમિસાય વિજ્જુલ્લતોભાસેન વિજ્ઝન્તા વિયાતિ અત્થો. કે પન તેતિ આહ "**યે પઞ્ચક્ખન્ધે પસ્સન્તિ, પરતો નો ચ અત્તતો**"તિ. તત્થ **પરતો**તિ અનત્તતો. તસ્સ અત્તગ્ગાહપટિક્ખેપદસ્સનઞ્હેતં. તેનાહ "**નો ચ અત્તતો**"તિ. એતેન અનત્તતો અભિવુટ્ઠિતસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ વસેન દુક્ખસચ્ચે પરિઞ્ઞાભિસમયં આહ, તદવિનાભાવતો પન ઇતરેસમ્પિ અભિસમયાનં સુપ્પટિવિજ્ઝતા વુત્તા એવ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. કેચિ પન ''અનત્થકારકતો પરે નામ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધાતિ 'પરતો પસ્સન્તી'તિ ઇમિના વિસેસતો સબ્બોપિ સમ્મદેવ વુત્તો''તિ વદન્તિ. **પચ્ચબ્યાધિંસૂ**તિ પટિવિજ્ઝિંસુ.

સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠોતિ પઠમગાથા તિસ્સત્થેરં આરબ્ભ વુત્તા, દુતિયા વડ્ઢમાનત્થેરં. તા હેટ્ઠા વુત્તત્થાવ.

ચોદિતો ભાવિતત્તેનાતિ ગાથા પાસાદકમ્પનસુત્તન્તં આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ **ભાવિતત્તેન સરીરન્તિમધારિના**તિ ભગવન્તં સન્ધાય વદતિ.

નયિદં સિથિલમારબ્ભાતિઆદિકા દ્વે ગાથા હીનવીરિયં **વેદ**નામકં દહરભિક્ખું આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ **સિથિલમારબ્ભા**તિ સિથિલં કત્વા વીરિયં અકત્વા. **અપ્પેન થામસા**તિ અપ્પકેન વીરિયબલેન નયિદં નિબ્બાનં

અધિગન્તબ્બં, મહન્તેનેવ પન ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયેન પત્તબ્બન્તિ અત્થો.

વિવરમનુપભન્તીતિઆદિકા દ્વે ગાથા અત્તનો વિવેકભાવં આરબ્ભ વુત્તા. તત્થ **બ્રહ્મુના અભિવન્દિતો**તિ મહાબ્રહ્મુના સદેવકેન લોકેન ચ અભિમુખેન હુત્વા થોમિતો નમસ્સિતો ચ.

ઉપસન્તં ઉપરતન્તિઆદિકા પઞ્ચ ગાથા રાજગહં પિણ્ડાય પવિસન્તં મહાકસ્સપત્થેરં દિસ્વા ''કાળકણ્ણી મયા દિટ્ઠા''તિ ઓલોકેત્વા ઠિતં સારિપુત્તત્થેરસ્સ ભાગિનેય્યં મિચ્છાદિટ્ઠિબ્રાહ્મણં દિસ્વા તસ્સ અનુકમ્પાય ''અયં બ્રાહ્મણો મા નસ્સી''તિ અરિયૂપવાદપટિઘાતત્થં ''થેરં વન્દાહી''તિ તં ઉય્યોજેન્તેન વુત્તા. તત્થ **જાતિસતં ગચ્છે**તિ જાતીનં સતં ઉપગચ્છેય્ય. **સોત્તિયો**તિ સોત્તિયજાતિકો. **વેદસમ્પન્નો**તિ ઞાણસમ્પન્નો. **એતસ્સા**તિ થેરસ્સ. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – **યો** પુગ્ગલો ઉદિતોદિતા અસમ્ભિન્ના સતબ્રાહ્મણજાતિયો અનુપટિપાટિયા ઉપ્પજ્જનવસેન ઉપગચ્છેય્ય, તત્થ ચ બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગતો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સિયા બ્રાહ્મણવત્તઞ્ચ પૂરેન્તો, તસ્સેતં વિજ્જાદિઅનુટ્ઠાનં એતસ્સ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ વન્દનાય વન્દનામયપુઞ્ઞસ્સ સોળસિં કલં નાગ્ઘતિ, વન્દનામયપુઞ્ઞમેવ તતો મહન્તતરન્તિ.

અટ્ઠ વિમોક્ખાનીતિ રૂપજ્ઝાનાદિકે અટ્ઠ વિમોક્ખે. ભાવનાવસેન હિ લદ્ધાનિ રૂપજ્ઝાનાનિ પચ્ચનીકધમ્મેહિ સુટ્ઠુ વિમુત્તતં અભિરતિવસેન આરમ્મણે નિરાસઙ્ગઞ્ચ પવત્તિં ઉપાદાય ''વિમોક્ખાની''તિ વુચ્ચન્તિ. નિરોધસમાપત્તિ પન પચ્ચનીકધમ્મેહિ વિમુત્તત્તા એવ. ઇધ પન ઝાનમેવ વેદિતબ્બં. **અનુલોમં પટિલોમ**ન્તિ પઠમજ્ઝાનતો પટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતના અનુલોમં, નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનતો પટ્ઠાય યાવ પઠમજ્ઝાના પટિલોમં. **પુરેભત્ત**ન્તિ ભત્તકિચ્ચતો પુરેયેવ. **અફસ્સયી**તિ અનેકાકારવોકારા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ. **તતો પિણ્ડાય ગચ્છતી**તિ તતો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય, તતો વા સમાપત્તિસમાપજ્જિતતો પચ્છા ઇદાનિ પિણ્ડાય ગચ્છતીતિ તદહુ પવત્તં થેરસ્સ પટિપત્તિં સન્ધાય વદતિ. થેરો પન દિવસે દિવસે તથેવ પટિપજ્જતિ.

તાદિસં ભિક્ખું માસાદીતિ યાદિસસ્સ ગુણા એકદેસેન વુત્તા, તાદિસં તથારૂપં બુદ્ધાનુબુદ્ધં મહાખીણાસવં ભિક્ખું મા આસાદેહિ. **માત્તાનં ખણિ બ્રાહ્મણા**તિ આસાદનેન ચ, બ્રાહ્મણ, મા અત્તાનં ખણિ, અરિયૂપવાદેન અત્તનો કુસલધમ્મં વા ઉમ્મુલેહિ. **અભિપ્પસાદેહિ મન**ન્તિ ''સાધુરૂપો વત અયં સમણો''તિ અત્તનો ચિત્તં પસાદેહિ. **મા તે વિજટિ મત્થક**ન્તિ તવ મત્થકં તસ્મિં કતેન અપરાધેન સત્તધા મા ફલિ. તસ્મા તસ્સ પટિકારત્થં ખિપ્પમેવ પઞ્જલિકો વન્દાતિ. બ્રાહ્મણો તં સુત્વા ભીતો સંવિગ્ગો લોમહટ્ઠજાતો તાવદેવ થેરં ખમાપેસિ.

નેસો પસ્સતીતિઆદિકા દ્વે ગાથા પોટ્ઠિલં નામ ભિક્ખું સમ્મા અપટિપજ્જન્તં મિચ્છાજીવકતં દિસ્વા ચોદનાવસેન વુત્તા. તત્થ **નેસો પસ્સતિ સદ્ધમ્મ**ન્તિ એસો પોટ્ઠિલો ભિક્ખુ સતં બુદ્ધાદીનં ધમ્મં મગ્ગફલનિબ્બાનં ન પસ્સતિ. કસ્મા? **સંસારેન પુરક્ખતો** સંસારબન્ધનઅવિજ્જાદિના પુરક્ખતો અપાયેસુ નિબ્બત્તનતો **અધોગમં** હેટ્ઠાગામિં માયાસાઠેય્યાનુગતત્તા **જિમ્હપથં** મિચ્છામગ્ગભાવતો **કુમ્મગ્ગ**ભૂતં મિચ્છાજીવં **અનુધાવતિ** અનુપરિવત્તતિ.

કિમીવ મીળ્હસલ્લિત્તોતિ ગૂથકિમી વિય મીળ્હેન સમન્તતો લિત્તો કિલેસાસુચિવિમિસ્સિતે **સઙ્ખારે અધિમુચ્છિતો** અજ્ઝાપન્નો. **પગાળ્હો લાભસક્કારે**તિ લાભે ચ સક્કારે ચ તણ્હાવસેન પકારતો ગાળ્હો ઓગાળ્હો. **તુચ્છો ગચ્છતિ પોટ્ઠિલો**તિ અધિસીલસિક્ખાભાવતો તુચ્છો અસારો હુત્વા પોટ્ઠિલો ભિક્ખુ ગચ્છતિ પવત્તતિ.

ઇમઞ્ચ પસ્સાતિઆદિકા દ્વે ગાથા આયસ્મન્તં સારિપુત્તં પસંસન્તેન વુત્તા. તત્થ **ઇમઞ્ચ પસ્સા**તિ આયસ્મન્તં સારિપુત્તત્થેરં દિસ્વા પસન્નમાનસો અત્તનો ચિત્તં આલપતિ. **સુદસ્સન**ન્તિ અસેક્ખાનં સીલક્ખન્ધાનઞ્ચેવ પારિપૂરિયા સાવકપારમીઞાણસ્સ ચ પારિપૂરિયા સુન્દરદસ્સનં. **વિમુત્તં ઉભતોભાગે**તિ ઉભતોભાગતો વિમુત્તત્તા ઉભતોભાગવિમુત્તં ઉભતોભાગેતિ અરૂપસમાપત્તિયા રૂપકાયતો, મગ્ગેન નામકાયતો, યથારહં તેહિયેવ વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદભાગેહિ વિમુત્તન્તિ અત્થો. સબ્બસો રાગસલ્લાદીનં અભાવેન **વિસલ્લં** કામાદિયોગાનં સમ્મદેવ ખીણત્તા **ખીણસંયોગં** સુપરિસુદ્ધસ્સ વિજ્જાત્તયસ્સ અધિગતત્તા **તેવિજ્જં** મચ્ચુરાજસ્સ ભઞ્જિતત્તા **મચ્ચુહાયિનં** પસ્સાતિ યોજના.

એતે સમ્બહુલાતિઆદિકા ગાથા આયસ્મતા સારિપુત્તત્થેરેન મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરં પસંસન્તેન વુત્તા. તત્થ **પૂજિતો નરદેવેના**તિ નરેહિ ચ દેવેહિ ચ પરમાય પૂજાય પૂજિતો. **ઉપ્પન્નો મરણાભિભૂ**તિ લોકે ઉપ્પન્નો હુત્વા મરણં અભિભવિત્વા ઠિતો. અથ વા **પૂજિતો નરદેવેન** સમ્માસમ્બુદ્ધેન કારણભૂતેન અરિયાય જાતિયા ઉપ્પન્નો. સમ્માસમ્બુદ્ધો હિ પઠમં કમ્મુના નરો મનુસ્સો હુત્વા પચ્છાપિ અરિયાય જાતિયા ઉત્તમો દેવો દેવાતિદેવો અહોસિ, તસ્મા ''નરદેવો''તિ વુચ્ચતિ. પૂજિતો નરદેવેન ભગવતા પસંસાવસેન ઉપ્પન્નો મરણાભિભૂતે લોકે ઉપ્પન્નો હુત્વા મરણાભિભૂ મચ્ચુહાયી. **પુણ્ડરીકંવ તોયેન** ઉદકેન પુણ્ડરીકં વિય સઙ્ખારગતે તણ્હાદિટ્ઠિલેપેન ન ઉપલિમ્પતિ, કત્થચિપિ અનિસ્સિતોતિ અત્થો.

યસ્સાતિ યેન. **મુહુત્તે**તિ ખણમત્તે કાલે. **સહસ્સધા**તિ સહસ્સપકારો. **લોકો**તિ ઓકાસલોકો. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યેન મહિદ્ધિકેન આયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન સહસ્સિલોકધાતુ ખણેનેવ સમ્મદેવ વિદિતો, પચ્ચક્ખતો ઞાતો **સબ્રહ્મકપ્પો** મહાબ્રહ્મસદિસો આવજ્જનાદિવસીભાવપ્પત્તિયા ઇદ્ધિસમ્પદાય ચુતૂપપાતે ચ વસી. **કાલે પસ્સતી**તિ તદનુરૂપે કાલે દિબ્બેન ચક્ખુના દેવતા પસ્સતીતિ.

સારિપુત્તોવાતિઆદિકા ગાથા આયસ્મતા મહામોગ્ગલ્લાનેન અત્તનો ગુણે પકાસેન્તેન વુત્તા. તત્થ **સારિપુત્તોવા**તિ ગાથાય અયં સઙ્ખેપત્થો – **પઞ્ઞાય** પઞ્ઞાસમ્પદાય, **સીલેન** સીલસમ્પત્તિયા, **ઉપસમેન** કિલેસવૂપસમેન, યો ભિક્ખુ **પારઙ્ગતો** પારં પરિયન્તં ઉક્કંસં ગતો સો સારિપુત્તો સાવકેહિ પઞ્ઞાદીહિ ગુણેહિ પરમુક્કંસગતો. પઞ્ઞાય સીલેન હિ પરમુક્કંસગતો. **એતાવપરમો સિયા** એતપરમો એવ, નત્થિ તતો ઉત્તરીતિ. ઇમં પન થેરો યથા સારિપુત્તો પઞ્ઞાય ઉત્તમો, તથા અહં સમાધિના ઉત્તમોતિ દીપેતું અવોચ. તેનેવાહ "**કોટિસતસહસ્સસ્સા**''તિઆદિ.

તત્થ **ખણેન નિમ્મિને**તિ ખણેનેવ કોટિસતસહસ્સઅત્તભાવં નિમ્મિનેય્ય નિમ્મિતું સમત્થો. તસ્સ નિમ્મિનને ન મય્હં ભારો અત્થિ. **વિકુબ્બનાસુ કુસલો**, **વસીભૂતોમ્હિ ઇદ્ધિયા**તિ ન કેવલં મનોમયવિકુબ્બનાસુ એવ, સબ્બાયપિ ઇદ્ધિયા વસીભાવપ્પત્તો અમ્હિ.

સમાધિવિજ્જાવસિપારમીગતોતિ સવિતક્કસવિચારાદિસમાધીસુ ચેવ પુબ્બેનિવાસઞાણાદિવિજ્જાસુ ચ વસીભાવેન પારમિં કોટિં પત્તો અસિ. તસ્સ તણ્હાનિસ્સયાદિરહિતસ્સ સત્થુ સાસને યથાવુત્તેહિ ગુણેહિ ઉક્કંસગતો. ધિતિસમ્પન્નતાય **ધીરો**, **મોગ્ગલ્લાનગોત્તો** મોગ્ગલ્લાનો, સુટ્ઠુ ઠપિતઇન્દ્રિયતાય **સમાહિતિન્દ્રિયો**, યથા હત્થિનાગો પૂતિલતાબન્ધનં સુખેનેવ છિન્દતિ, એવં સકલં કિલેસબન્ધનં સમુચ્છિન્દિ એવાતિ.

કીદિસો નિરયો આસીતિઆદયો ગાથા કોટ્ઠં અનુપવિસિત્વા નિક્ખમિત્વા ઠિતમારં તજ્જેન્તેન થેરેન વુત્તા. તત્થ **કીદિસો**તિ કિંપકારો. **યત્થ દુસ્સી**તિ યસ્મિં નિરયે ''દુસ્સી''તિ એવંનામો મારો. **અપચ્ચથા**તિ નિરયગ્ગિના અપચ્ચિ. **વિધુરં સાવક**ન્તિ વિધુરં નામ કકુસન્ધસ્સ ભગવતો અગ્ગસાવકં. **આસજ્જા**તિ ઘટ્ટયિત્વા બાધિત્વા. **કકુસન્ધઞ્ચ બ્રાહ્મણ**ન્તિ કકુસન્ધઞ્ચ સમ્માસમ્બુદ્ધં આસજ્જાતિ અત્થો. ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ કુમારં આવિસિત્વા મારેન ખિત્તા સક્ખરા થેરસ્સ સીસે પતિ.

સતં આસિ અયોસઙ્કૂતિ તસ્મિં કિર નિરયે ઉપપન્નાનં તિગાવુતો અત્તભાવો હોતિ, દુસ્સીમારસ્સાપિ તાદિસોવ અહોસિ. અથ નિરયપાલા તાલક્ખન્ધપ્પમાણાનં અયોસૂલાનં આદિત્તાનં સમ્પજ્જલિતાનં સજોતિભૂતાનં સતમેવ ગહેત્વા ''ઇમસ્મિંવ તે ઠાને ઠિતેન હદયેન ચિન્તેત્વા પાપં કત''ન્તિ સુધાદોણિયં સુધં કોટ્ટેન્તા વિય હદયમજ્ઝં કોટ્ટેત્વા પણ્ણાસ જના પાદાભિમુખા, પણ્ણાસ જના સીસાભિમુખા કોટ્ટેન્તા ગચ્છન્તિ, એવં ગચ્છન્તા ચ પઞ્ચહિ વસ્સસતેહિ ઉભો અન્તે પત્વા પુન નિવત્તમાના પઞ્ચહિ વસ્સસતેહિ હદયમજ્ઝં ઉપગચ્છન્તિ, તં સન્ધાય વુત્તં ''સતં આસિ અયોસઙ્કૂ''તિ. **સબ્બે પચ્ચત્તવેદના**તિ સયમેવ પાટિયેક્કવેદનાજનકા. સા કિર વેદના મહાનિરયવેદનાતો દુક્ખતરા હોતિ, યથા હિ સિનેહપાનસત્તાહતો પરિહારસત્તાહં દુક્ખતરં, એવં મહાનિરયદુક્ખતો ઉસ્સદે વુટ્ઠાનવેદના દુક્ખતરા. **ઈદિસો નિરયો આસી**તિ ઇમસ્મિં ઠાને દેવદૂતસુત્તેન (અ॰ નિ॰ ૩.૩૬; મ॰ નિ॰ ૩.૨૬૧) નિરયો દીપેતબ્બો.

યો એતમભિજાનાતીતિ યો મહાભિઞ્ઞો એતં કમ્મફલઞ્ચ હત્થતલે ઠપિતઆમલકં વિય અભિમુખં કત્વા પચ્ચક્ખતો જાનાતિ. **ભિક્ખુ બુદ્ધસ્સ સાવકો**તિ ભિન્નકિલેસો ભિક્ખુ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાવકો. **કણ્હ, દુક્ખં નિગચ્છસી**તિ એકન્તકાળકેહિ પાપધમ્મેહિ સમન્નાગતત્તા, કણ્હ માર, દુક્ખં વિન્દિસ્સસિ.

મજ્ઝેસરસ્મિન્તિ મહાસમુદ્દસ્સ મજ્ઝે કિર ઉદકં વત્થું કત્વા નિબ્બત્તવિમાનાનિ કપ્પટ્ઠિતિકાનિ હોન્તિ. તેનાહ "**વિમાના કપ્પઠાયિનો**"તિ. તેસં વેળુરિયસ્સ વિય વણ્ણો હોતિ, પબ્બતમત્થકે જલિતનળગ્ગિખન્ધો વિય ચ એતેસં અચ્ચિયો જોતન્તિ, તેન તે અતિવિય પભસ્સરા પભાસમ્પન્ના હોન્તિ. તેનાહ "**વેળુરિયવણ્ણા રુચિરા, અચ્ચિમન્તો પભસ્સરા**"તિ. **પુથુ નાનત્તવણ્ણિયો**તિ નીલાદિવસેન નાનત્તવણ્ણા બહૂ અચ્છરા **તત્થ** તેસુ વિમાનેસુ નચ્ચન્તિ.

યો એતમભિજાનાતીતિ યો એતં વિમાનં વત્થું પચ્ચક્ખં કત્વા જાનાતિ. અયઞ્હિ અત્થો વિમાનપેતવત્થૂહિ દીપેતબ્બો.

બુદ્ધેન ચોદિતોતિ સમ્માસમ્બુદ્ધેન ચોદિતો ઉય્યોજિતો. **ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પેક્ખતો**તિ મહતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પસ્સન્તસ્સ. **મિગારમાતુપાસાદં પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પયી**તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૧૩) પુબ્બારામે વિસાખાય મહાઉપાસિકાય કારિતં સહસ્સગબ્ભપટિમણ્ડિતં મહાપાસાદં અત્તનો પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પેસિં. એકસ્મિઞ્હિ સમયે પુબ્બારામે યથાવુત્તપાસાદે ભગવતિ વિહરન્તે સમ્બહુલા નવકતરા ભિક્ખૂ ઉપરિપાસાદે નિસિન્ના સત્થારમ્પિ અચિન્તેત્વા તિરચ્છાનકથં કથેતુમારદ્ધા, તં સુત્વા ભગવા તે સંવેજેત્વા અત્તનો ધમ્મદેસનાય ભાજનભૂતે કાતુકામો આયસ્મન્તં મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરં આમન્તેસિ – ''પસ્સસિ ત્વં, મોગ્ગલ્લાન, નવે ભિક્ખૂ તિરચ્છાનકથમનુયુત્તે''તિ. તં સુત્વા થેરો સત્થુ અજ્ઝાસયં ઞત્વા અભિઞ્ઞાપાદકં આપોકસિણારમ્મણં ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય ''પાસાદસ્સ પતિટ્ઠિતોકાસં ઉદકં હોતૂ''તિ અધિટ્ઠાય પાસાદમત્થકે થૂપિકં પાદઙ્ગુટ્ઠેન પહરિ, પાસાદો ઓનમિત્વા એકેન પસ્સેન અટ્ઠાસિ. પુનપિ પહરિ, અપરેન પસ્સેન અટ્ઠાસિ. તે ભિક્ખૂ ભીતા સંવિગ્ગા પાસાદસ્સ પતનભયેન તતો

નિક્ખમિત્વા ભગવતો સમીપે અટ્ઠંસુ. સત્થા તેસં અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા ધમ્મં દેસેતિ. તં સુત્વા તેસુ કેચિ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ, કેચિ સકદાગામિફલે, કેચિ અનાગામિફલે, કેચિ અરહત્તફલે પતિટ્ઠહિંસુ. સ્વાયમત્થો પાસાદકમ્પનસુત્તેન દીપેતબ્બો.

વેજયન્તપાસાદન્તિ સો વેજયન્તપાસાદો તાવતિંસભવને યોજનસહસ્સુબ્બેધો અનેકસહસ્સનિય્યૂહકૂટાગારપટિમણ્ડિતો દેવાસુરસઙ્ગામે અસુરે જિનિત્વા સક્કે દેવાનમિન્દે નગરમજ્ઝે ઠિતે ઉટ્ઠિતો વિજયન્તેન નિબ્બત્તત્તા ''વેજયન્તો''તિ લદ્ધનામો પાસાદો, તં સન્ધાયાહ ''વેજયન્તપાસાદ''ન્તિ. તમ્પિ હિ અયં થેરો પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પેસિ. એકસ્મિઞ્હિ સમયે ભગવન્તં પુબ્બારામે વિહરન્તં સક્કો દેવરાજા ઉપસઙ્કમિત્વા તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિં પુચ્છિ. તસ્સ ભગવા વિસ્સજ્જેતિ. સો તં સુત્વા અત્તમનો પમુદિતો અભિવાદેત્વા પદક્ખિણં કત્વા અત્તનો દેવલોકમેવ ગતો. અથાયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો એવં ચિન્તેસિ – ''અયં સક્કો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એવરૂપં ગમ્ભીરં નિબ્બાનપટિસંયુત્તં પઞ્હં પુચ્છિ, ભગવતા ચ પઞ્હો વિસ્સજ્જિતો, કિન્નુ ખો જાનિત્વા ગતો, ઉદાહુ અજાનિત્વા? યંનૂનાહં દેવલોકં ગન્ત્વા તમત્થં જાનેય્ય''ન્તિ. સો તાવદેવ તાવતિંસભવનં ગન્ત્વા સક્કં દેવાનમિન્દં તમત્થં પુચ્છિ. સક્કો દિબ્બસમ્પત્તિયા પમત્તો હુત્વા વિક્ખેપં અકાસિ. થેરો તસ્સ સંવેગજનનત્થં વેજયન્તપાસાદં પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પેસિ. તેન વુત્તં –

> ''યો વેજયન્તપાસાદં, પાદઙ્ગુટ્ઠેન કમ્પયિ;
> ઇદ્ધિબલેનુપત્થદ્ધો, સંવેજેસિ ચ દેવતા''તિ. (મ॰ નિ॰ ૧.૫૧૩)

અયં પનત્થો ચૂળતણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિસુત્તેન (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૦ આદયો) દીપેતબ્બો. કમ્પિતાકારો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

સક્કં સો પરિપુચ્છતીતિ યથાવુત્તમેવ થેરસ્સ તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિપુચ્છં સન્ધાય વુત્તં. તેનાહ ''**અપિ, આવુસો, જાનાસિ, તણ્હક્ખયવિમુત્તિયો**''તિ. **તસ્સ સક્કો વિયાકાસી**તિ ઇદં થેરેન પાસાદકમ્પને કતે સંવિગ્ગહદયેન પમાદં પહાય યોનિસો મનસિ કરિત્વા પઞ્હસ્સ બ્યાકતભાવં સન્ધાય વુત્તં. સત્થારા દેસિતનિયામેનેવ હિ સો તદા કથેસિ. તેનાહ ''પઞ્હં પુટ્ઠો યથાતથ''ન્તિ. તત્થ **સક્કં સો પરિપુચ્છતી**તિ સક્કં દેવરાજં સો મોગ્ગલ્લાનત્થેરો સત્થારા દેસિતાય તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિયા સમ્મદેવ ગહિતભાવં પુચ્છિ. અતીતત્થે હિ ઇદં વત્તમાનવચનં. **અપિ, આવુસો, જાનાસી**તિ, આવુસો, અપિ જાનાસિ, કિં જાનાસિ? **તણ્હક્ખયવિમુત્તિયો**તિ યથા તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિયો સત્થારા તુય્હં દેસિતા, તથા કિં જાનાસીતિ પુચ્છિ. **તણ્હક્ખયવિમુત્તિયો**તિ વા તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તિસુત્તસ્સ દેસનં પુચ્છતિ.

બ્રહ્માનન્તિ મહાબ્રહ્માનં. **સુધમ્માયં ઠિતો સભ**ન્તિ સુધમ્માય સભાય. અયં પન બ્રહ્મલોકે સુધમ્મસભાવ, ન તાવતિંસભવને, સુધમ્મસભાવિરહિતો દેવલોકો નામ નત્થિ. **અજ્જાપિ ત્યાવુસો, સા દિટ્ઠિ, યા તે દિટ્ઠિ પુરે અહૂ**તિ ઇમં બ્રહ્મલોકં ઉપગન્તું સમત્થો નત્થિ કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા, સત્થુ ઇધાગમનતો પુબ્બે યા તુય્હં દિટ્ઠિ અહોસિ, કિં અજ્જાપિ ઇદાનિપિ સા દિટ્ઠિ ન વિગતાતિ? **પસ્સસિ વીતિવત્તન્તં, બ્રહ્મલોકે પભસ્સર**ન્તિ બ્રહ્મલોકે વીતિપતન્તં મહાકપ્પિનમહાકસ્સપાદીહિ સાવકેહિ પરિવારિતસ્સ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નિસિન્નસ્સ સસાવકસ્સ ભગવતો ઓભાસં પસ્સસીતિ અત્થો. એકસ્મિઞ્હિ સમયે ભગવા બ્રહ્મલોકે સુધમ્માય સભાય સન્નિપતિત્વા સન્નિસિન્નસ્સ – ''અત્થિ નુ ખો કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા એવંમહિદ્ધિકો, યો ઇધ આગન્તું સક્કુણેય્યા''તિ ચિન્તેન્તસ્સ બ્રહ્મુનો ચિત્તમઞ્ઞાય તત્થ ગન્ત્વા બ્રહ્મુનો મત્થકે આકાસે નિસિન્નો તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા ઓભાસં મુઞ્ચન્તો મહામોગ્ગલ્લાનાદીનં આગમનં ચિન્તેસિ. સહ ચિન્તનેન તેપિ તત્થ ગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા સત્થુ

અજ્ઝાસયં ઞત્વા તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા પચ્ચેકદિસાસુ નિસીદિત્વા ઓભાસં વિસ્સજ્જિત્વા સકલબ્રહ્મલોકો એકોભાસો અહોસિ. સત્થા બ્રહ્મુનો કલ્લચિત્તતં ઞત્વા ચતુસચ્ચપકાસનં ધમ્મં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને અનેકાનિ બ્રહ્મસહસ્સાનિ મગ્ગફલેસુ પતિટ્ઠહિંસુ, તં સન્ધાય ચોદેન્તો **“અજ્જાપિ ત્યાવુસો, સા દિટ્ઠી”**તિ ગાથમાહ. અયં પનત્થો બકબ્રહ્મસુત્તેન દીપેતબ્બો. વુત્તઞ્હેતં (સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૬) –

‘‘એકં સમયં ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને અનાથપિણ્ડિકસ્સ આરામે. તેન ખો પન સમયેન અઞ્ઞતરસ્સ બ્રહ્મુનો એવરૂપં પાપકં દિટ્ઠિગતં ઉપ્પન્નં હોતિ – ‘નત્થિ સો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા, યો ઇધ આગચ્છેય્યા’તિ. અથ ખો ભગવા તસ્સ બ્રહ્મુનો ચેતસા ચેતોપરિવિતક્કમઞ્ઞાય સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો સમિઞ્જિતં વા બાહં પસારેય્ય, પસારિતં વા બાહં સમિઞ્જેય્ય, એવમેવ જેતવને અન્તરહિતો તસ્મિં બ્રહ્મલોકે પાતુરહોસિ. અથ ખો ભગવા તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિ વેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસીદિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા.

‘‘અથ ખો આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ એતદહોસિ – ‘કહં નુ ખો ભગવા એતરહિ વિહરતી’તિ? અદ્દસા ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો ભગવન્તં દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસિન્નં તેજોધાતું સમાપન્નં. દિસ્વાન સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો સમિઞ્જિતં વા બાહં પસારેય્ય, પસારિતં વા બાહં સમિઞ્જેય્ય, એવમેવ જેતવને અન્તરહિતો તસ્મિં બ્રહ્મલોકે પાતુરહોસિ. અથ ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો પુરત્થિમં દિસં નિસ્સાય તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસીદિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નીચતરં ભગવતો.

‘‘અથ ખો આયસ્મતો મહાકસ્સપસ્સ એતદહોસિ – ‘કહં નુ ખો ભગવા એતરહિ વિહરતી’તિ? અદ્દસા ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો ભગવન્તં દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસિન્નં તેજોધાતું સમાપન્નં. દિસ્વાન સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો…પે॰… એવમેવ જેતવને અન્તરહિતો તસ્મિં બ્રહ્મલોકે પાતુરહોસિ. અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો દક્ખિણં દિસં નિસ્સાય તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસીદિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નીચતરં ભગવતો.

‘‘અથ ખો આયસ્મતો મહાકપ્પિનસ્સ એતદહોસિ – ‘કહં નુ ખો ભગવા એતરહિ વિહરતી’તિ? અદ્દસા ખો આયસ્મા મહાકપ્પિનો ભગવન્તં દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસિન્નં તેજોધાતું સમાપન્નં. દિસ્વાન સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો…પે॰… એવમેવ જેતવને અન્તરહિતો તસ્મિં બ્રહ્મલોકે પાતુરહોસિ. અથ ખો આયસ્મા મહાકપ્પિનો પચ્છિમં દિસં નિસ્સાય તસ્સ બ્રહ્મુનો. ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસીદિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નીચતરં ભગવતો.

‘‘અથ ખો આયસ્મતો અનુરુદ્ધસ્સ એતદહોસિ – ‘કહં નુ ખો ભગવા એતરહિ વિહરતી’તિ? અદ્દસા ખો આયસ્મા અનુરુદ્ધો ભગવન્તં દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસિન્નં તેજોધાતું સમાપન્નં. દિસ્વાન સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો…પે॰… એવમેવ જેતવને અન્તરહિતો તસ્મિં બ્રહ્મલોકે પાતુરહોસિ . અથ ખો આયસ્મા અનુરુદ્ધો ઉત્તરં દિસં નિસ્સાય તસ્સ બ્રહ્મુનો ઉપરિવેહાસં પલ્લઙ્કેન નિસીદિ તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા નીચતરં ભગવતો. અથ ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તં બ્રહ્માનં ગાથાય અજ્ઝભાસિ –

‘‘અજ્જાપિ તે આવુસો સા દિટ્ઠિ, યા તે દિટ્ઠિ પુરે અહુ;
પસ્સસિ વીતિવત્તન્તં, બ્રહ્મલોકે પભસ્સરન્તિ.

‘‘ન મે મારિસ સા દિટ્ઠિ, યા મે દિટ્ઠિ પુરે અહુ;
પસ્સામિ વીતિવત્તન્તં, બ્રહ્મલોકે પભસ્સરં;
સ્વાહં અજ્જ કથં વજ્જં, અહં નિચ્ચોમ્હિ સસ્સતો’’તિ.

‘‘અથ ખો ભગવા તં બ્રહ્માનં સંવેજેત્વા સેય્યથાપિ નામ બલવા પુરિસો…પે॰… એવમેવ તસ્મિં બ્રહ્મલોકે અન્તરહિતો જેતવને પાતુરહોસિ. અથ ખો સો બ્રહ્મા અઞ્ઞતરં બ્રહ્મપારિસજ્જં આમન્તેસિ – ‘એહિ ત્વં, મારિસ, યેનાયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તેનુપસઙ્કમ, ઉપસઙ્કમિત્વા આયસ્મન્તં મહામોગ્ગલ્લાનં એવં વદેહિ ‘અત્થિ નુ ખો મારિસ મોગ્ગલ્લાન, અઞ્ઞેપિ તસ્સ ભગવતો સાવકા એવંમહિદ્ધિકા એવંમહાનુભાવા સેય્યથાપિ ભવં મોગ્ગલ્લાનો, કસ્સપો, કપ્પિનો, અનુરુદ્ધો’’’તિ. ‘‘એવં, મારિસા’’તિ ખો સો બ્રહ્મપારિસજ્જો તસ્સ બ્રહ્મુનો પટિસ્સુત્વા યેનાયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તેનુપસઙ્કમિ, ઉપસઙ્કમિત્વા આયસ્મન્તં મહામોગ્ગલ્લાનં એતદવોચ – ‘‘અત્થિ નુ ખો, મારિસ મોગ્ગલ્લાન, અઞ્ઞેપિ તસ્સ ભગવતો સાવકા એવંમહિદ્ધિકા એવંમહાનુભાવા સેય્યથાપિ ભવં મોગ્ગલ્લાનો, કસ્સપો, કપ્પિનો, અનુરુદ્ધો’’તિ. અથ ખો આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તં બ્રહ્મપારિસજ્જં ગાથાય અજ્ઝભાસિ –

‘‘તેવિજ્જા ઇદ્ધિપત્તા ચ, ચેતોપરિયાયકોવિદા;
ખીણાસવા અરહન્તો, બહૂ બુદ્ધસ્સ સાવકા’’તિ.

‘‘અથ ખો સો બ્રહ્મપારિસજ્જો આયસ્મતો મહામોગ્ગલ્લાનસ્સ ભાસિતં અભિનન્દિત્વા અનુમોદિત્વા યેન સો બ્રહ્મા તેનુપસઙ્કમિ, ઉપસઙ્કમિત્વા તં બ્રહ્માનં એતદવોચ – આયસ્મા, મારિસ મહામોગ્ગલ્લાનો એવમાહ –

‘‘તેવિજ્જા ઇદ્ધિપત્તા ચ, ચેતોપરિયાયકોવિદા;
ખીણાસવા અરહન્તો, બહૂ બુદ્ધસ્સ સાવકા’’તિ.

‘‘ઇદમવોચ સો બ્રહ્મપારિસજ્જો. અત્તમનો ચ સો બ્રહ્મા તસ્સ બ્રહ્મપારિસજ્જસ્સ ભાસિતં અભિનન્દી’’તિ.

ઇદં સન્ધાય વુત્તં ‘‘અયં પનત્થો બકબ્રહ્મસુત્તેન દીપેતબ્બો’’તિ.

મહાનેરુનો કૂટન્તિ કૂટસીસેન સકલમેવ સિનેરુપબ્બતરાજં વદતિ. **વિમોક્ખેન અફસ્સયી**તિ ઝાનવિમોક્ખનિસ્સયેન અભિઞ્ઞાણેન ફસ્સયીતિ અધિપ્પાયો. **વન**ન્તિ જમ્બુદીપં. સો હિ વનબહુલતાય ‘‘વન’’ન્તિ વુત્તો. તેનાહ ‘‘જમ્બુસણ્ડસ્સ ઇસ્સરો’’તિ. **પુબ્બવિદેહાન**ન્તિ પુબ્બવિદેહટ્ઠાનં, પુબ્બવિદેહન્તિ અત્થો. **યે ચ ભૂમિસયા નરા**તિ ભૂમિસયા નરા નામ અપરગોયાનકા ચ ઉત્તરકુરુકા ચ મનુસ્સા. તે હિ ગેહાભાવતો ‘‘ભૂમિસયા’’તિ વુત્તા. તેપિ સબ્બે અફસ્સયીતિ સમ્બન્ધો. અયં પનત્થો નન્દોપનન્દદમનેન (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૩૯૬ નન્દોપનન્દનાગદમનકથા) દીપેતબ્બો –

''એકસ્મિં કિર સમયે અનાથપિણ્ડિકો ગહપતિ ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા 'સ્વે, ભન્તે, પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં મય્હં ગેહે ભિક્ખં ગણ્હથા'તિ નિમન્તેત્વા પક્કામિ. તંદિવસઞ્ચ ભગવતો પચ્ચૂસસમયે દસસહસ્સિલોકધાતું ઓલોકેન્તસ્સ **નન્દોપનન્દો** નામ નાગરાજા ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છિ. ભગવા 'અયં નાગરાજા મય્હં ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છતિ, કિં નુ ખો ભવિસ્સતી'તિ આવજ્જેન્તો સરણગમનસ્સ ઉપનિસ્સયં દિસ્વા 'અયં મિચ્છાદિટ્ઠિકો તીસુ રતનેસુ અપ્પસન્નો, કો નુ ખો ઇમં મિચ્છાદિટ્ઠિતો વિમોચેય્યા'તિ આવજ્જેન્તો મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરં અદ્દસ.

''તતો પભાતાય રત્તિયા સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ – 'આનન્દ, પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં આરોચેહિ તથાગતો દેવચારિકં ગચ્છતી'તિ. તંદિવસઞ્ચ નન્દોપનન્દસ્સ આપાનભૂમિં સજ્જયિંસુ. સો દિબ્બરતનપલ્લઙ્કે દિબ્બેન સેતચ્છત્તેન ધારિયમાનો તિવિધનાટકેહિ ચેવ નાગપરિસાય ચ પરિવુતો દિબ્બભાજનેસુ ઉપટ્ઠાપિતં અન્નપાનવિધિં ઓલોકયમાનો નિસિન્નો હોતિ. અથ ખો ભગવા યથા નાગરાજા પસ્સતિ, તથા કત્વા તસ્સ વિમાનમત્થકેનેવ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં તાવતિંસદેવલોકાભિમુખો પાયાસિ.

''તેન ખો પન સમયેન નન્દોપનન્દસ્સ નાગરાજસ્સ એવરૂપં પાપકં દિટ્ઠિગતં ઉપ્પન્નં હોતિ – 'ઇમે હિ નામ મુણ્ડકા સમણકા અમ્હાકં ઉપરિભવનેન દેવાનં તાવતિંસાનં ભવનં પવિસન્તિપિ નિક્ખમન્તિપિ, ન ઇદાનિ ઇતો પટ્ઠાય ઇમેસં અમ્હાકં મત્થકે પાદપંસું ઓકિરન્તાનં ગન્તું દસ્સામી'તિ ઉટ્ઠાય સિનેરુપાદં ગન્ત્વા તં અત્તભાવં વિજહિત્વા સિનેરું સત્તક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા ઉપરિ ફણં કત્વા તાવતિંસભવનં અવકુજ્જેન ફણેન પટિગ્ગહેત્વા અદસ્સનં ગમેસિ.

''અથ ખો આયસ્મા રટ્ઠપાલો ભગવન્તં એતદવોચ – 'પુબ્બે, ભન્તે, ઇમસ્મિં પદેસે ઠિતો સિનેરું પસ્સામિ, સિનેરુપરિભણ્ડં પસ્સામિ, તાવતિંસં પસ્સામિ, વેજયન્તં પસ્સામિ, વેજયન્તસ્સ પાસાદસ્સ ઉપરિ ધજં પસ્સામિ. કો નુ ખો, ભન્તે, હેતુ કો પચ્ચયો, યં એતરહિ નેવ સિનેરું પસ્સામિ...પે॰... ન વેજયન્તસ્સ પાસાદસ્સ ઉપરિ ધજં પસ્સામી'તિ? અયં, રટ્ઠપાલ, નન્દોપનન્દો નામ નાગરાજા તુમ્હાકં કુપિતો સિનેરું સત્તક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા ઉપરિ ફણેન પટિચ્છાદેત્વા અન્ધકારં કત્વા ઠિતોતિ. 'દમેમિ નં, ભન્તે'તિ. ન ભગવા નં અનુજાનિ. અથ ખો આયસ્મા ભદ્દિયો આયસ્મા રાહુલોતિ અનુક્કમેન સબ્બેપિ ભિક્ખૂ ઉટ્ઠહિંસુ. ન ભગવા અનુજાનિ.

''અવસાને મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો 'અહં, ભન્તે, દમેમિ ન'ન્તિ આહ. 'દમેહિ, મોગ્ગલ્લાના'તિ ભગવા અનુજાનિ. થેરો અત્તભાવં વિજહિત્વા મહન્તં નાગરાજવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા નન્દોપનન્દં ચુદ્દસક્ખત્તું ભોગેહિ પરિક્ખિપિત્વા તસ્સ ફણસ્સ મત્થકે અત્તનો ફણં ઠપેત્વા સિનેરુના સદ્ધિં અભિનિપ્પીળેસિ. નાગરાજા ધૂમાયિ. થેરો 'ન તુય્હંયેવ સરીરે ધૂમો અત્થિ, મય્હમ્પિ અત્થી'તિ ધૂમાયિ. નાગરાજસ્સ ધૂમો થેરં ન બાધતિ. થેરસ્સ પન ધૂમો નાગરાજં બાધતિ. તતો નાગરાજા પજ્જલિ. થેરોપિ 'ન તુય્હંયેવ સરીરે અગ્ગિ અત્થિ, મય્હમ્પિ અત્થી'તિ પજ્જલિ. નાગરાજસ્સ તેજો થેરં ન બાધતિ, થેરસ્સ પન તેજો નાગરાજં બાધતિ. નાગરાજા 'અયં મં સિનેરુના અભિનિપ્પીળેત્વા ધૂમાયતિ ચેવ પજ્જલતિ ચા'તિ ચિન્તેત્વા, 'ભો, તુવં કોસી'તિ પટિપુચ્છિ. અહં ખો, નન્દ, મોગ્ગલ્લાનોતિ. ભન્તે, અત્તનો ભિક્ખુભાવેન તિટ્ઠાહી''તિ.

''થેરો તં અત્તભાવં વિજહિત્વા તસ્સ દક્ખિણકણ્ણસોતેન પવિસિત્વા વામકણ્ણસોતેન નિક્ખમિ, વામકણ્ણસોતેન પવિસિત્વા દક્ખિણકણ્ણસોતેન નિક્ખમિ. તથા દક્ખિણનાસસોતેન પવિસિત્વા વામનાસસોતેન નિક્ખમિ, વામનાસસોતેન પવિસિત્વા દક્ખિણનાસસોતેન નિક્ખમિ. તતો નાગરાજા મુખં વિવરિ. થેરો મુખેન

પવિસિત્વા અન્તોકુચ્છિયં પાચીનેન ચ પચ્છિમેન ચ ચઙ્કમતિ. ભગવા ‘મોગ્ગલ્લાન, મનસિ કરોહિ મહિદ્ધિકો નાગો’તિ આહ. થેરો ‘મય્હં ખો, ભન્તે, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા ભાવિતા બહુલીકતા યાનીકતા વત્થુકતા અનુટ્ઠિતા પરિચિતા સુસમારદ્ધા, તિટ્ઠતુ, ભન્તે, નન્દોપનન્દો, અહં નન્દોપનન્દસદિસાનં નાગરાજાનં સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ સતસહસ્સમ્પિ દમેય્ય’ન્તિ આહ.

‘‘નાગરાજા ચિન્તેસિ – ‘પવિસન્તો તાવ મે ન દિટ્ઠો, નિક્ખમનકાલે દાનિ નં દાઠન્તરે પક્ખિપિત્વા સઙ્ખાદિસ્સામી’તિ ચિન્તેત્વા ‘નિક્ખમથ, ભન્તે, મા મં અન્તોકુચ્છિયં અપરાપરં ચઙ્કમન્તો બાધયિત્થા’તિ આહ. થેરો નિક્ખમિત્વા બહિ અટ્ઠાસિ. નાગરાજા ‘અયં સો’તિ દિસ્વા નાસવાતં વિસ્સજ્જિ. થેરો ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિ, લોમકૂપમ્પિસ્સ વાતો ચાલેતું નાસક્ખિ. ‘અવસેસા ભિક્ખૂ કિર આદિતો પટ્ઠાય સબ્બપાટિહારિયાનિ કાતું સક્કુણેય્યું, ઇમં પન ઠાનં પત્વા એવં ખિપ્પનિસન્તિનો હુત્વા સમાપજ્જિતું નાસક્ખિસ્સન્તી’તિ નેસં ભગવા નાગરાજદમનં નાનુજાનિ.

‘‘નાગરાજા ‘અહં ઇમસ્સ સમણસ્સ નાસવાતેન લોમકૂપમ્પિ ચાલેતું નાસક્ખિં, મહિદ્ધિકો સો સમણો’તિ ચિન્તેસિ. થેરો અત્તભાવં વિજહિત્વા સુપણ્ણરૂપં નિમ્મિનિત્વા સુપણ્ણવાતં દસ્સેન્તો નાગરાજાનં અનુબન્ધિ, નાગરાજા તં અત્તભાવં વિજહિત્વા માણવકવણ્ણં અભિનિમ્મિનિત્વા, ‘ભન્તે, તુમ્હાકં સરણં ગચ્છામી’તિ વદન્તો થેરસ્સ પાદે વન્દિ. થેરો ‘સત્થા, નન્દો આગતો, એહિ ત્વં, ગમિસ્સામા’તિ નાગરાજાનં દમેત્વા નિબ્બિસં કત્વા, ગહેત્વા ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ. નાગરાજા ભગવન્તં વન્દિત્વા ‘ભન્તે, તુમ્હાકં સરણં ગચ્છામી’તિ આહ. ભગવા ‘સુખી હોહિ, નાગરાજા’તિ વત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો અનાથપિણ્ડિકસ્સ નિવેસનં અગમાસિ.

‘‘અનાથપિણ્ડિકો ‘કિં, ભન્તે, અતિદિવા આગતત્થા’તિ આહ. મોગ્ગલ્લાનસ્સ ચ નન્દોપનન્દસ્સ ચ સઙ્ગામો અહોસીતિ. કસ્સ પન, ભન્તે, જયો, કસ્સ પરાજયોતિ? મોગ્ગલ્લાનસ્સ જયો, નન્દસ્સ પરાજયોતિ. અનાથપિણ્ડિકો ‘અધિવાસેતુ મે, ભન્તે, ભગવા સત્તાહં એકપટિપાટિયા ભત્તં, સત્તાહં થેરસ્સ સક્કારં કરિસ્સામી’તિ વત્વા સત્તાહં બુદ્ધપ્પમુખાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં મહાસક્કારં અકાસિ. તેન વુત્તં – ‘નન્દોપનન્દદમનેન દીપેતબ્બો’’’તિ.

યો એતમભિજાનાતીતિ એતં યથાવુત્તં વિમોક્ખં કુસનકરણવસેન જાનાતિ.

ન વે અગ્ગિ ચેતયતિ, અહં બાલં ડહામીતિ એવં ન અગ્ગિ અભિસંચેતેતિ, નાપિ ડહનાય પયોગં પરક્કમં કરોતિ, બાલો એવ પન ‘‘અયં મન્દાગતી’’તિ અનિજલન્તં વિય જલિતં અગ્ગિં આસજ્જ નં પડય્હતિ, એવમેવ, માર, ન મયં ડહિતુકામા, બાધેતુકામા, ત્વઞ્એવ પન તથા આગમનાદિઅત્થેન તથાગતં અગ્ગિખન્ધસદિસં અરિયસાવકં આસજ્જ અત્તાનં ડહિસ્સસિ, ડહદુક્ખતો ન મુઞ્ચિસ્સસિ.

અપુઞ્ઞં પસવીતિ અપુઞ્ઞં પટિલભતિ. **ન મે પાપં વિપચ્ચતી**તિ મમ પાપં ન વિપચ્ચતિ, કિં નુ, માર, એવં મઞ્ઞસિ નયિદમત્થિ.

કરોતો તે ચીયતે પાપન્તિ એકંસેન કરોન્તસ્સ તે પાપં ચિરરત્તાય ચિરકાલં અનત્થાય દુક્ખાય ઉપચીયતિ. **માર, નિબ્બિન્દ બુદ્ધમ્હા**તિ ચતુસચ્ચબુદ્ધતો બુદ્ધસાવકતો નિબ્બિન્દ નિબ્બિજ્જ પરતો કમ્મં. **આસં માકાસિ ભિક્ખુસૂ**તિ ‘‘ભિક્ખૂ વિરોધેમિ વિહેસેમી’’તિ એતં આસં માકાસિ.

ઇતીતિ એવં. **મારં અતજ્જેસી**તિ, ‘‘માર, નિબ્બિન્દ...પે॰... ભિક્ખુસૂ’’તિ આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો. **ભેસકળાવને**તિ એવંનામકે અરઞ્ઞે. **તતો**તિ તજ્જનહેતુ. **સો દુમ્મનો યક્ખો**તિ સો મારો દોમનસ્સિકો હુત્વા તત્થેવ તસ્મિંયેવ ઠાને અન્તરધાયિ, અદસ્સનં અગમાસિ. અયઞ્ચ ગાથા ધમ્મસઙ્ગાયનકાલે ઠપિતા. યં પનેત્થ અન્તરન્તરા અત્થતો ન વિભત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનમેવ.

એવમયં મહાથેરો મારં તજ્જેત્વા દેવચારિકાનરકચારિકાદિવસેન અઞ્ઞેહિ સાવકેહિ અસાધારણં સત્તૂપકારં કત્વા આયુપરિયોસાને પરિનિબ્બાયિ. પરિનિબ્બાયન્તો ચ અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો પાદમૂલે પણિધાનં કત્વા તતો પટ્ઠાય તત્થ તત્થ ભવે ઉળારાનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા સાવકપારમિયા મત્થકે ઠિતોપિ અન્તરા કતસ્સ પાપકમ્મસ્સ વસેન ઉટ્ઠિતાય કમ્મપિલોતિકાય તિત્થિયેહિ ઉય્યોજિતેહિ ચોરેહિ બાધિતો અનપ્પકં સરીરખેદં કત્વા પરિનિબ્બાયિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૩૭૫, ૩૮૦-૩૯૭) –

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
વિહાસિ હિમવન્તમ્હિ, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતો.

‘‘ભગવા તતો ઓતરિત્વા, વિચરિ ચારિકં જિનો;
સત્તકાયં અનુગ્ગણ્હન્તો, બારાણસિં ઉપાગમિ.

‘‘ખીણાસવસહસ્સેહિ, પરિવુતો લોકનાયકો;
ઓભાસેન્તો દિસા સબ્બા, વિરોચિત્થ મહામુનિ.

‘‘તદાહં ગહપતિ હુત્વા, સરદેન મહિદ્ધિના;
ઉય્યોજિતો સહાયેન, સત્થારં ઉપસઙ્કમિં.

‘‘ઉપસઙ્કમિત્વાન સમ્બુદ્ધં, નિમન્તેત્વા તથાગતં;
અત્તનો ભવનં નેસિં, માનયન્તો મહામુનિં.

‘‘ઉપટ્ઠિતં મહાવીરં, દેવદેવં નરાસભં;
સભિક્ખુસઙ્ઘં તપ્પેમિ, અન્નપાનેનહં તદા.

‘‘અનુમોદિ મહાવીરો, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યં સો સઙ્ઘમપૂજેસિ, બુદ્ધઞ્ચ લોકનાયકં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દેવલોકં ગમિસ્સતિ.

‘‘સત્તસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
પથબ્યા રજ્જં અટ્ઠસતં, વસુધં આવસિસ્સતિ.

‘‘પઞ્ચપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;

ભોગા અસઙ્ખિયા તસ્સ, ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ તાવદે.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘નિરયા સો ચવિત્વાન, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
કોલિતો નામ નામેન, બ્રહ્મબન્ધુ ભવિસ્સતિ.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, કુસલમૂલેન ચોદિતો;
ગોતમસ્સ ભગવતો, દુતિયો હેસ્સતિ સાવકો.

‘‘આરદ્ધવીરિયો પહિતત્તો, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘પાપમિત્તોપનિસ્સાય, કામરાગવસં ગતો;
માતરં પિતરઞ્ચાપિ, ઘાતયિં દુટ્ઠમાનસો.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, નિરયં અથ માનુસં;
પાપકમ્મસમઙ્ગિતા, ભિન્નસીસો મરામહં.

‘‘ઇદં પચ્છિમકં મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
ઇધાપિ એદિસો મય્હં, મરણકાલે ભવિસ્સતિ.

‘‘પવિવેકમનુયુત્તો, સમાધિભાવનારતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘ધરણિમ્પિ સુગમ્ભીરં, બહલં દુપ્પધંસિયં;
વામઙ્ગુટ્ઠેન ખોભેય્યં, ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો.

‘‘અસ્મિમાનં ન પસ્સામિ, માનો મય્હં ન વિજ્જતિ;
સામણેરે ઉપાદાય, ગરુચિત્તં કરોમહં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમભિનીહરિં;
તાહં ભૂમિમનુપ્પત્તો, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સટ્ઠિનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨૧. મહાનિપાતો

૧. વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણના

સત્તતિનિપાતે **નિક્ખન્તં વત મં સન્ત**ન્તિઆદિકા આયસ્મતો વઙ્ગીસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરબુદ્ધકાલે હંસવતીનગરે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તો, પુરિમનયેનેવ વિહારં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું પટિભાનવન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સત્થુ અધિકારકમ્મં કત્વા – ''અહમ્પિ અનાગતે પટિભાનવન્તાનં અગ્ગો ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનં કત્વા, સત્થારા બ્યાકતો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વઙ્ગીસો**તિ લદ્ધનામો તયો બેદે ઉગ્ગણ્હન્તો આચરિયં આરાધેત્વા, છવસીસમન્તં નામ સિક્ખિત્વા છવસીસં નખેન આકોટેત્વા ''અયં સત્તો અસુકયોનિયં નિબ્બત્તો''તિ જાનાતિ.

બ્રાહ્મણા ''અયં અમ્હાકં જીવિતમગ્ગો''તિ ગત્વા વઙ્ગીસં ગહેત્વા પટિચ્છન્નયાને નિસીદાપેત્વા ગામનિગમરાજધાનિયો વિચરન્તિ. વઙ્ગીસોપિ તિવસ્સમત્થકે મતાનમ્પિ સીસં આહરાપેત્વા નખેન આકોટેત્વા ''અયં સત્તો અસુકયોનિયં નિબ્બત્તો''તિ વત્વા મહાજનસ્સ કઙ્ખચ્છેદનત્થં તે તે જને આવાહેત્વા અત્તનો અત્તનો ગતિં કથાપેતિ. તેન તસ્મિં મહાજનો અભિપ્પસીદતિ. સો તં નિસ્સાય મહાજનસ્સ હત્થતો સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ લભતીતિ. બ્રાહ્મણા વઙ્ગીસમાદાય યથારુચિં વિચરિત્વા પુન સાવત્થિં અગમંસુ. વઙ્ગીસો સત્થુ ગુણે સુત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિતુકામો અહોસિ. બ્રાહ્મણા ''સમણો ગોતમો માયાય તં આવટ્ટેસ્સતી''તિ પટિક્ખિપિંસુ. વઙ્ગીસો તેસં વચનં અનાદિયિત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા મધુરપટિસન્થારં કત્વા એકમન્તં નિસીદિ.

તં સત્થા પુચ્છિ – ''વઙ્ગીસ, કિઞ્ચિ સિપ્પં જાનાસી''તિ? ''આમ, ભો ગોતમ, છવસીસમન્તં નામ જાનામિ. તેન તિવસ્સમત્થકે મતાનમ્પિ સીસં નખેન આકોટેત્વા નિબ્બત્તટ્ઠાનં જાનામી''તિ. સત્થા તસ્સ એકં નિરયે નિબ્બત્તસ્સ સીસં દસ્સેસિ, એકં મનુસ્સેસુ , એકં દેવેસુ, એકં પરિનિબ્બુતસ્સ સીસં દસ્સેસિ. સો પઠમં સીસં આકોટેત્વા, ''ભો ગોતમ, અયં સત્તો નિરયે નિબ્બત્તો''તિ આહ. ''સાધુ, વઙ્ગીસ, સુટ્ઠુ તયા દિટ્ઠં. અયં સત્તો કુહિં નિબ્બત્તો''તિ પુચ્છિ. ''મનુસ્સલોકે''તિ. ''અયં કુહિ''ન્તિ? ''દેવલોકે''તિ તિણ્ણન્નમ્પિ નિબ્બત્તટ્ઠાનં કથેસિ. પરિનિબ્બુતસ્સ પન સીસં નખેન આકોટેન્તો નેવ અન્તં ન કોટિં પસ્સિ. અથ નં સત્થા ''ન સક્કોસિ વઙ્ગીસા''તિ પુચ્છિ. ''ઉપપરિક્ખામિ તાવા''તિ પુનપ્પુનં પરિવત્તેત્વા આકોટેન્તોપિ બાહિરકમન્તેન ખીણાસવસ્સ ગતિં કથં જાનિસ્સતિ, અથસ્સ મત્થકતો સેદો મુચ્ચિ. સો લજ્જિત્વા તુણ્હીભૂતો અટ્ઠાસિ. અથ નં સત્થા – ''કિલમસિ, વઙ્ગીસા''તિ આહ. ''આમ, ભો ગોતમ, ઇમસ્સ ઉપ્પન્નટ્ઠાનં જાનિતું ન સક્કોમિ, સચે તુમ્હે જાનાથ, કથેથા''તિ. ''વઙ્ગીસ, અહં એતમ્પિ જાનામિ, ઇતો ઉત્તરિતરમ્પિ જાનામી''તિ વત્વા –

''ચુતિં યો વેદિ સત્તાનં, ઉપપત્તિઞ્ચ સબ્બસો;
અસત્તં સુગતં બુદ્ધં, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણં.

''યસ્સ ગતિં ન જાનન્તિ, દેવા ગન્ધબ્બમાનુસા;
ખીણાસવં અરહન્તં, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૪૧૯-૪૨૦; સુ॰ નિ॰ ૬૪૮-૬૪૯) –

ઇમા દ્વે ગાથા અભાસિ. વઙ્ગીસો ‘‘તેન હિ, ભો ગોતમ, તં વિજ્જં મે દેથા’’તિ અપચિતિં દસ્સેત્વા સત્થુ સન્તિકે નિસીદિ. સત્થા ‘‘અમ્હેહિ સમાનલિઙ્ગસ્સ દેમા’’તિ આહ. વઙ્ગીસો ‘‘યંકિઞ્ચિ કત્વા મયા ઇમં મન્તં ગહેતું વટ્ટતી’’તિ બ્રાહ્મણે આહ – ‘‘તુમ્હે મયિ પબ્બજન્તે મા ચિન્તયિત્થ, અહં મન્તં ઉગ્ગણ્હિત્વા સકલજમ્બુદીપે જેટ્ઠકો ભવિસ્સામિ, તુમ્હાકમ્પિ તેન ભદ્દકમેવ ભવિસ્સતી’’તિ મન્તત્થાય સત્થુસન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તદા ચ થેરો નિગ્રોધકપ્પો ભગવતો સન્તિકે ઠિતો હોતિ, તં ભગવા આણાપેસિ – ‘‘નિગ્રોધકપ્પ, ઇમં પબ્બાજેહી’’તિ. સો સત્થુ આણાય તં પબ્બાજેસિ. અથસ્સ સત્થા ‘‘મન્તપરિવારં તાવ ઉગ્ગણ્હાહી’’તિ દ્વત્તિંસાકારકમ્મટ્ઠાનં વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનઞ્ચ આચિક્ખિ. સો દ્વત્તિંસાકારં સજ્ઝાયન્તોવ વિપસ્સનં પટ્ઠપેસિ. બ્રાહ્મણા વઙ્ગીસં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘કિં, ભો વઙ્ગીસ, સમણસ્મ ગોતમસ્સ સન્તિકે સિપ્પં સિક્ખિત’’ન્તિ પુચ્છિંસુ. ‘‘કિં સિપ્પસિક્ખનેન, ગચ્છથ તુમ્હે, ન મય્હં તુમ્હેહિ કત્તબ્બકિચ્ચ’’ન્તિ. બ્રાહ્મણા ‘‘ત્વમ્પિ દાનિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ વસં આપન્નો, માયાય આવટ્ટિતો, કિં મયં તવ સન્તિકે કરિસ્સામા’’તિ આગતમગ્ગેનેવ પક્કમિંસુ. વઙ્ગીસત્થેરો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૯૬-૧૪૨) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્મેસુ ચક્ખુમા;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ નાયકો.

‘‘યથાપિ સાગરે ઊમિ, ગગને વિય તારકા;
એવં પાવચનં તસ્સ, અરહન્તેહિ ચિત્તિતં.

‘‘સદેવાસુરનાગેહિ, મનુજેહિ પુરક્ખતો;
સમણબ્રાહ્મણાકિણ્ણે, જનમજ્ઝે જિનુત્તમો.

‘‘પભાહિ અનુરઞ્જન્તો, લોકે લોકન્તગૂ જિનો;
વચનેન વિબોધેન્તો, વેનેય્યપદુમાનિ સો.

‘‘વેસારજ્જેહિ સમ્પન્નો, ચતૂહિ પુરિસુત્તમો;
પહીનભયસારજ્જો, ખેમપ્પત્તો વિસારદો.

‘‘આસભં પવરં ઠાનં, બુદ્ધભૂમિઞ્ચ કેવલં;
પટિજાનાતિ લોકગ્ગો, નત્થિ સઞ્ચોદકો ક્વચિ.

‘‘સીહનાદમસમ્ભીતં, નદતો તસ્સ તાદિનો;
દેવા નરો વા બ્રહ્મા વા, પટિવત્તા ન વિજ્જતિ.

‘‘દેસેન્તો પવરં ધમ્મં, સન્તારેન્તો સદેવકં;
ધમ્મચક્કં પવત્તેતિ, પરિસાસુ વિસારદો.

‘‘પટિભાનવતં અગ્ગં, સાવકં સાધુસમ્મતં;
ગુણં બહું પકિત્તેત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસિ તં.

‘‘તદાહં હંસવતિયં, બ્રાહ્મણો સાધુસમ્મતો;
સબ્બવેદવિદૂ જાતો, વાગીસો વાદિસૂદનો.

‘‘ઉપેચ્ચ તં મહાવીરં, સુત્વાહં ધમ્મદેસનં;
પીતિવરં પટિલભિં, સાવકસ્સ ગુણે રતો.

‘‘નિમન્તેત્વાવ સુગતં, સસઙ્ઘં લોકનન્દનં;
સત્તાહં ભોજયિત્વાહં, દુસ્સેહચ્છાદયિં તદા.

‘‘નિપચ્ચ સિરસા પાદે, કતોકાસો કતઞ્જલી;
એકમન્તં ઠિતો હટ્ઠો, સન્થવિં જિનમુત્તમં.

‘‘નમો તે વાદિમદ્દન, નમો તે ઇસિસત્તમ;
નમો તે સબ્બલોકગ્ગ, નમો તે અભયં કર.

‘‘નમો તે મારમથન, નમો તે દિટ્ઠિસૂદન;
નમો તે સન્તિસુખદ, નમો તે સરણં કર.

‘‘અનાથાનં ભવં નાથો, ભીતાનં અભયપ્પદો;
વિસ્સામભૂમિ સન્તાનં, સરણં સરણેસિનં.

‘‘એવમાદીહિ સમ્બુદ્ધં, સન્થવિત્વા મહાગુણં;
અવોચં વાદિસૂદસ્સ, ગતિં પપ્પોમિ ભિક્ખુનો.

‘‘તદા અવોચ ભગવા, અનન્તપટિભાનવા;
યો સો બુદ્ધં અભોજેસિ, સત્તાહં સહસાવકં.

‘‘ગુણઞ્ચ મે પકિત્તેસિ, પસન્નો સેહિ પાણિભિ;
એસો પત્થયતે ઠાનં, વાદિસૂદસ્સ ભિક્ખુનો.

‘‘અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, લચ્છસે તં મનોરથં;
દેવમાનુસસમ્પત્તિં, અનુભોત્વા અનપ્પકં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
વઙ્ગીસો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘તં સુત્વા મુદિતો હુત્વા, યાવજીવં તદા જિનં;

પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠાસિં, મેત્તચિત્તો તથાગતં.

“તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તુસિતં અગમાસહં.

“પચ્છિમે ચ ભવે દાનિ, જાતો વિપ્પકુલે અહં;
પચ્ચાજાતો યદા આસિં, જાતિયા સત્તવસ્સિકો.

“સબ્બવેદવિદૂ જાતો, વાદસત્થવિસારદો;
વાદિસ્સરો ચિત્તકથી, પરવાદપ્પમદ્દનો.

“વઙ્ગે જાતોતિ વઙ્ગીસો, વચને ઇસ્સરોતિ વા;
વઙ્ગીસો ઇતિ મે નામં, અભવી લોકસમ્મતં.

“યદાહં વિઞ્ઞુતં પત્તો, ઠિતો પઠમયોબ્બને;
તદા રાજગહે રમ્મે, સારિપુત્તમહદ્દસં.

“પિણ્ડાય વિચરન્તં તં, પત્તપાણિં સુસંવુતં;
અલોલક્ખિં મિતભાણિં, યુગમત્તં નિદક્ખિતં.

“તં દિસ્વા વિમ્હિતો હુત્વા, અવોચં મમનુચ્છવં;
કણિકારંવ નિચિતં, ચિત્તં ગાથાપદં અહં.

“આચિક્ખિ સો મે સત્થારં, સમ્બુદ્ધં લોકનાયકં;
તદા સો પણ્ડિતો વીરો, ઉત્તરિં સમવોચ મે.

“વિરાગસંહિતં વાક્યં, કત્વા દુદ્દસમુત્તમં;
વિચિત્તપટિભાનેહિ, તોસિતો તેન તાદિના.

“નિપચ્ચ સિરસા પાદે, પબ્બાજેહીતિ મં બ્રવિ;
તતો મં સ મહાપઞ્ઞો, બુદ્ધસેટ્ઠમુપાનયિ.

“નિપચ્ચ સિરસા પાદે, નિસીદિં સત્થુ સન્તિકે;
મમાહ વદતં સેટ્ઠો, કચ્ચિ વઙ્ગીસ જાનાસિ.

“કિઞ્ચિ સિપ્પન્તિ તસ્સાહં, જાનામીતિ ચ અબ્રવિં;
મતસીસં વનચ્છુદ્ધં, અપિ બારસવસ્સિકં;
તવ વિજ્જાવિસેસેન, સચે સક્કોસિ વાચય.

“આમોતિ મે પટિઞ્ઞાતે, તીણિ સીસાનિ દસ્સયિ;

નિરયનરદેવેસુ, ઉપપન્નો અવાચયિં.

‘‘તદા ખીણાસવસ્સેવ, સીસં દસ્સેસિ નાયકો;
તતોહં વિહતારબ્ભો, પબ્બજ્જં સમયાચિસં.

‘‘પબ્બજિત્વાન સુગતં, સન્થવામિ તહિં તહિં;
તતો મં કબ્બવિત્તોસિ, ઉજ્ઝાયન્તિહ ભિક્ખવો.

‘‘તતો વીમંસનત્થં મે, આહ બુદ્ધો વિનાયકો;
તક્કિકા પનિમા ગાથા, ઠાનસો પટિભન્તિ તં.

‘‘ન કબ્બવિત્તોહં વીર, ઠાનસો પટિભન્તિ મં;
તેન હિ દાનિ વઙ્ગીસ, ઠાનસો સન્થવાહિ મં.

‘‘તદાહં સન્થવિં વીરં, ગાથાહિ ઇસિસત્તમં;
ઠાનસો મે તદા તુટ્ઠો, જિનો અગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘પટિભાનેન ચિત્તેન, અઞ્ઞેસમતિમઞ્ઞહં;
પેસલે તેન સંવિગ્ગો, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘પટિભાનવતં અગ્ગો, અઞ્ઞો કોચિ ન વિજ્જતિ;
યથાયં ભિક્ખુ વઙ્ગીસો, એવં ધારેથ ભિક્ખવો.

‘‘સતસહસ્સે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
સુમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયિં મમ.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહા પન હુત્વા થેરો સત્થુ સન્તિકં ગચ્છન્તો ચક્ખુપથતો પટ્ઠાય ચન્દેન, સૂરિયેન, આકાસેન, મહાસમુદ્દેન, સિનેરુના પબ્બતરાજેન, સીહેન મિગરઞ્ઞા, હત્થિનાગેનાતિ તેન તેન સદ્ધિં ઉપમેન્તો અનેકેહિ પદસતેહિ સત્થારં વણ્ણેન્તોવ ઉપગચ્છતિ. તેન તં સત્થા સઙ્ઘમજ્ઝે નિસિન્નો પટિભાનવન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. અથ થેરેન અરહત્તપ્પત્તિતો પુબ્બે ચ પચ્છા ચ તં તં ચિત્તં આગમ્મ ભાસિતા. થેરં ઉદ્દિસ્સ આનન્દત્થેરાદીહિ ભાસિતા ચ –

૧૨૧૮નિક્ખન્તં વત મં સન્તં, અગારસ્માનગારિયં;
વિતક્કા ઉપધાવન્તિ, પગબ્ભા કણ્હતો ઇમે.

૧૨૧૯ઉગ્ગપુત્તા મહિસ્સાસા, સિક્ખિતા દળ્હધમ્મિનો;
સમન્તા પરિકિરેય્યું, સહસ્સં અપલાયિનં.

૧૨૨૦સચેપિ એત્તકા ભિય્યો, આગમિસ્સન્તિ ઇત્થિયો;
નેવ મં બ્યાધયિસ્સન્તિ, ધમ્મે સમ્હિ પતિટ્ઠિતો.

૧૨૨૧સક્ખી હિ મે સુતં એતં, બુદ્ધસ્સાદિચ્ચબન્ધુનો;
નિબ્બાનગમનં મગ્ગં, તત્થ મે નિરતો મનો.

૧૨૨૨એવઞ્ચે મં વિહરન્તં, પાપિમ ઉપગચ્છસિ;
તથા મચ્ચુ કરિસ્સામિ, ન મે મગ્ગમ્પિ દક્ખસિ.

૧૨૨૩અરતિઞ્ચ રતિઞ્ચ પહાય, સબ્બસો ગેહસિતઞ્ચ વિતક્કં;
વનથં ન કરેય્ય કુહિઞ્ચિ, નિબ્બનથો અવનથો સ ભિક્ખુ.

૧૨૨૪યમિધ પથવિઞ્ચ વેહાસં, રૂપગતં જગતોગધં કિઞ્ચિ;
પરિજીયતિ સબ્બમનિચ્ચં, એવં સમેચ્ચ ચરન્તિ મુતત્તા.

૧૨૨૫ઉપધીસુ જના ગધિતાસે, દિટ્ઠસુતે પટિઘે ચ મુતે ચ;
એત્થ વિનોદય છન્દમનેજો, યો હેત્થ ન લિમ્પતિ મુનિ તમાહુ.

૧૨૨૬અથ સટ્ઠિસિતા સવિતક્કા, પુથુજ્જનતાય અધમ્મા નિવિટ્ઠા;
ન ચ વગ્ગગતસ્સ કુહિઞ્ચિ, નો પન દુટ્ઠુલ્લગાહી સ ભિક્ખુ.

૧૨૨૭દબ્બો ચિરરત્તસમાહિતો, અકુહકો નિપકો અપિહાલુ;
સન્તં પદં અજ્ઝગમા મુનિ, પટિચ્ચ પરિનિબ્બુતો કઙ્ખતિ કાલં.

૧૨૨૮માનં પજહસ્સુ ગોતમ, માનપથઞ્ચ જહસ્સુ અસેસં;
માનપથમ્હિ સ મુચ્છિતો, વિપ્પટિસારીહુવા ચિરરત્તં.

૧૨૨૯મક્ખેન મક્ખિતા પજા, માનહતા નિરયં પપતન્તિ;
સોચન્તિ જના ચિરરત્તં, માનહતા નિરયં ઉપપન્ના.

૧૨૩૦ન હિ સોચતિ ભિક્ખુ કદાચિ, મગ્ગજિનો સમ્મા પટિપન્નો;
કિત્તિઞ્ચ સુખઞ્ચાનુભોતિ, ધમ્મદસોતિ તમાહુ તથત્તં.

૧૨૩૧તસ્મા અખિલો ઇધ પધાનવા, નીવરણાનિ પહાય વિસુદ્ધો;

માનઞ્ચ પહાય અસેસં, વિજ્જાયન્તકરો સમિતાવી.

૧૨૩૨કામરાગેન ડય્હામિ, ચિત્તં મે પરિડય્હતિ;
સાધુ નિબ્બાપનં બ્રૂહિ, અનુકમ્પાય ગોતમ.

૧૨૩૩સઞ્ઞાય વિપરિયેસા, ચિત્તં તે પરિડય્હતિ;
નિમિત્તં પરિવજ્જેહિ, સુભં રાગૂપસંહિતં.

૧૨૩૪અસુભાય ચિત્તં ભાવેહિ, એકગ્ગં સુસમાહિતં;
સતિ કાયગતા ત્યત્થુ, નિબ્બિદાબહુલો ભવ.

૧૨૩૫અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહિ, માનાનુસયમુજ્જહ;
તતો માનાભિસમયા, ઉપસન્તો ચરિસ્સસિ.

૧૨૩૬તમેવ વાચં ભાસેય્ય, યાયત્તાનં ન તાપયે;
પરે ચ ન વિહિંસેય્ય, સા વે વાચા સુભાસિતા.

૧૨૩૭પિયવાચમેવ ભાસેય્ય, યા વાચા પટિનન્દિતા;
યં અનાદાય પાપાનિ, પરેસં ભાસતે પિયં.

૧૨૩૮સચ્ચં વે અમતા વાચા, એસ ધમ્મો સનન્તનો;
સચ્ચે અત્થે ચ ધમ્મે ચ, આહુ સન્તો પતિટ્ઠિતા.

૧૨૩૯યં બુદ્ધો ભાસતિ વાચં, ખેમં નિબ્બાનપત્તિયા;
દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય, સા વે વાચાનમુત્તમા.

૧૨૪૦ગમ્ભીરપઞ્ઞો મેધાવી, મગ્ગામગ્ગસ્સ કોવિદો;
સારિપુત્તો મહાપઞ્ઞો, ધમ્મં દેસેતિ ભિક્ખુનં.

૧૨૪૧સંખિત્તેનપિ દેસેતિ, વિત્થારેનપિ ભાસતિ;
સાલિકાયિવ નિગ્ઘોસો, પટિભાનં ઉદિય્યતિ.

૧૨૪૨તસ્સ તં દેસયન્તસ્સ, સુણન્તિ મધુરં ગિરં;
સરેન રજનીયેન, સવનીયેન વગ્ગુના;
ઉદગ્ગચિત્તા મુદિતા, સોતં ઓધેન્તિ ભિક્ખવો.

૧૨૪૩અજ્જ પન્નરસે વિસુદ્ધિયા, ભિક્ખૂ પઞ્ચસતા સમાગતા;
સંયોજનબન્ધનચ્છિદા, અનીઘા ખીણપુનબ્ભવા ઇસી.

૧૨૪૪ચક્કવત્તી યથા રાજા, અમચ્ચપરિવારિતો;

સમન્તા અનુપરિયેતિ, સાગરન્તં મહિં ઇમં.

૧૨૪૫એવં વિજિતસઙ્ગામં, સત્થવાહં અનુત્તરં;
સાવકા પયિરુપાસન્તિ, તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનો.

૧૨૪૬સબ્બે ભગવતો પુત્તા, પલાપેત્થ ન વિજ્જતિ;
તણ્હાસલ્લસ્સ હન્તારં, વન્દે આદિચ્ચબન્ધુનં.

૧૨૪૭પરોસહસ્સં ભિક્ખૂનં, સુગતં પયિરુપાસતિ;
દેસેન્તં વિરજં ધમ્મં, નિબ્બાનં અકુતોભયં.

૧૨૪૮સુણન્તિ ધમ્મં વિમલં, સમ્માસમ્બુદ્ધદેસિતં;
સોભતિ વત સમ્બુદ્ધો, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતો.

૧૨૪૯નાગનામોસિ ભગવા, ઇસીનં ઇસિસત્તમો;
મહામેઘોવ હુત્વાન, સાવકે અભિવસ્સસિ.

૧૨૫૦દિવા વિહારા નિક્ખમ્મ, સત્થુદસ્સનકમ્યતા;
સાવકો તે મહાવીર, પાદે વન્દતિ વઙ્ગિસો.

૧૨૫૧ઉમ્મગ્ગપથં મારસ્સ, અભિભુય્ય ચરતિ પભિજ્જ ખીલાનિ;
તં પસ્સથ બન્ધપમુઞ્ચ કરં, અસિતંવ ભાગસો પવિભજ્જ.

૧૨૫૨ઓઘસ્સ હિ નિતરણત્થં, અનેકવિહિતં મગ્ગં અક્ખાસિ;
તસ્મિઞ્ચ અમતે અક્ખાતે, ધમ્મદસા ઠિતા અસંહીરા.

૧૨૫૩પજ્જોતકરો અતિવિજ્ઝ, સબ્બઠિતીનં અતિક્કમમદ્દસ;
ઞત્વા ચ સચ્છિકત્વા ચ, અગ્ગં સો દેસયિ દસદ્ધાનં.

૧૨૫૪એવં સુદેસિતે ધમ્મે, કો પમાદો વિજાનતં ધમ્મં;
તસ્મા હિ તસ્સ ભગવતો સાસને, અપ્પમત્તો સદા નમસ્સમનુસિક્ખે.

૧૨૫૫બુદ્ધાનુબુદ્ધો યો થેરો, કોણ્ડઞ્ઞો તિબ્બનિક્કમો;
લાભી સુખવિહારાનં, વિવેકાનં અભિણ્હસો.

૧૨૫૬યં સાવકેન પત્તબ્બં, સત્થુ સાસનકારિના;
સબ્બસ્સ તં અનુપ્પત્તં, અપ્પમત્તસ્સ સિક્ખતો.

૧૨૫૭મહાનુભાવો તેવિજ્જો, ચેતોપરિયકોવિદો;
કોણ્ડઞ્ઞો બુદ્ધદાયાદો, પાદે વન્દતિ સત્થુનો.

૧૨૫૮નગસ્સ પસ્સે આસીનં, મુનિં દુક્ખસ્સ પારગું;
સાવકા પયિરુપાસન્તિ, તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનો.

૧૨૫૯ચેતસા અનુપરિયેતિ, મોગ્ગલ્લાનો મહિદ્ધિકો;
ચિત્તં નેસં સમન્વેસં, વિપ્પમુત્તં નિરૂપધિં.

૧૨૬૦એવં સબ્બઙ્ગસમ્પન્નં, મુનિં દુક્ખસ્સ પારગું;
અનેકાકારસમ્પન્નં, પયિરુપાસન્તિ ગોતમં.

૧૨૬૧ચન્દો યથા વિગતવલાહકે નભે, વિરોચતિ વીતમલોવ ભાણુમા;
એવમ્પિ અઙ્ગીરસ ત્વં મહામુનિ, અતિરોચસિ યસસા સબ્બલોકં.

૧૨૬૨કાવેય્યમત્તા વિચરિમ્હ પુબ્બે, ગામા ગામં પુરા પુરં;
અથદ્દસામ સમ્બુદ્ધં, સબ્બધમ્માન પારગું.

૧૨૬૩સો મે ધમ્મમદેસેસિ, મુનિ દુક્ખસ્સ પારગૂ;
ધમ્મં સુત્વા પસીદિમ્હ, સદ્ધા નો ઉદપજ્જથ.

૧૨૬૪તસ્સાહં વચનં સુત્વા, ખન્ધે આયતનાનિ ચ;
ધાતુયો ચ વિદિત્વાન, પબ્બજિં અનગારિયં.

૧૨૬૫બહૂનં વત અત્થાય, ઉપ્પજ્જન્તિ તથાગતા;
ઇત્થીનં પુરિસાનઞ્ચ, યે તે સાસનકારકા.

૧૨૬૬તેસં ખો વત અત્થાય, બોધિમજ્ઝગમા મુનિ;
ભિક્ખૂનં ભિક્ખુનીનઞ્ચ, યે નિયામગતદ્દસા.

૧૨૬૭સુદેસિતા ચક્ખુમતા, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;
ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, અનુકમ્પાય પાણિનં.

૧૨૬૮દુક્ખં દુક્ખસમુપ્પાદં, દુક્ખસ્સ ચ અતિક્કમં;
અરિયં ચટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં, દુક્ખૂપસમગામિનં.

૧૨૬૯એવમેતે તથા વુત્તા, દિટ્ઠા મે તે યથા તથા;
સદત્થો મે અનુપ્પત્તો, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

૧૨૭૦સ્વાગતં વત મે આસિ, મમ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે;
સુવિભત્તેસુ ધમ્મેસુ, યં સેટ્ઠં તદુપાગમિં.

૧૨૭૧અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તો, સોતધાતુ વિસોધિતા;

તેવિજ્જો ઇદ્ધિપત્તોમ્હિ, ચેતોપરિયકોવિદો.

૧૨૭૨પુચ્છામિ સત્થારમનોમપઞ્ઞં, દિટ્ઠેવ ધમ્મે યો વિચિકિચ્છાનં છેત્તા;
અગ્ગાળવે કાલમકાસિ ભિક્ખુ, ઞાતો યસસ્સી અભિનિબ્બુતત્તો.

૧૨૭૩નિગ્રોધકપ્પો ઇતિ તસ્સ નામં, તયા કતં ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ;
સો તં નમસ્સં અચરિ મુત્યપેખો, આરદ્ધવીરિયો દળ્હધમ્મદસ્સી.

૧૨૭૪તં સાવકં સક્ક મયમ્પિ સબ્બે, અઞ્ઞાતુમિચ્છામ સમન્તચક્ખુ;
સમવટ્ઠિતા નો સવનાય સોતા, તુવં નો સત્થા ત્વમનુત્તરોસિ.

૧૨૭૫છિન્દ નો વિચિકિચ્છં બ્રૂહિ મેતં, પરિનિબ્બુતં વેદય ભૂરિપઞ્ઞ;
મજ્ઝેવ નો ભાસ સમન્તચક્ખુ, સક્કોવ દેવાન સહસ્સનેત્તો.

૧૨૭૬યે કેચિ ગન્થા ઇધ મોહમગ્ગા, અઞ્ઞાણપક્ખા વિચિકિચ્છઠાના;
તથાગતં પત્વા ન તે ભવન્તિ, ચક્ખુઞ્હિ એતં પરમં નરાનં.

૧૨૭૭નો ચે હિ જાતુ પુરિસો કિલેસે, વાતો યથા અબ્ભધનં વિહાને;
તમોવસ્સ નિવુતો સબ્બલોકો, જોતિમન્તોપિ ન પભાસેય્યું.

૧૨૭૮ધીરા ચ પજ્જોતકરા ભવન્તિ, તં તં અહં વીર તથેવ મઞ્ઞે;
વિપસ્સિનં જાનમુપાગમિમ્હ, પરિસાસુ નો આવિકરોહિ કપ્પં.

૧૨૭૯ખિપ્પં ગિરં એરય વગ્ગુ વગ્ગું, હંસોવ પગ્ગય્હ સણિકં નિકૂજ;
બિન્દુસ્સરેન સુવિકપ્પિતેન, સબ્બેવ તે ઉજ્જુગતા સુણોમ.

૧૨૮૦પહીનજાતિમરણં અસેસં, નિગ્ગય્હ ધોનં વદેસ્સામિ ધમ્મં;
ન કામકારો હિ પુથુજ્જનાનં, સઙ્ખેય્યકારો ચ તથાગતાનં.

૧૨૮૧સમ્પન્નવેય્યાકરણં તવેદં, સમુજ્જુપઞ્ઞસ્સ સમુગ્ગહીતં;
અયમઞ્જલિ પચ્છિમો સુપ્પણામિતો, મા મોહયી જાનમનોમપઞ્ઞ.

૧૨૮૨પરોપરં અરિયધમ્મં વિદિત્વા, મા મોહયી જાનમનોમવીરિય;
વારિં યથા ઘમ્મનિ ઘમ્મતત્તો, વાચાભિકઙ્ખામિ સુતં પવસ્સ.

૧૨૮૩યદત્થિકં બ્રહ્મચરિયં અચરી, કપ્પાયનો કચ્ચિસ્સતં અમોઘં;
નિબ્બાયિ સો આદુ સઉપાદિસેસો, યથા વિમુત્તો અહુ તં સુણોમ.

૧૨૮૪અચ્છેચ્છિ તણ્હં ઇધ નામરૂપે, (ઇતિ ભગવા,)
કણ્હસ્સ સોતં દીઘરત્તાનુસયિતં;

અતારિ જાતિં મરણં અસેસં, ઇચ્ચબ્રવિ ભગવા પઞ્ચસેટ્ઠો.

૧૨૮૫એસ સુત્વા પસીદામિ, વચો તે ઇસિસત્તમ;
અમોઘં કિર મે પુટ્ઠં, ન મં વઞ્ચેસિ બ્રાહ્મણો.

૧૨૮૬યથા વાદી તથા કારી, અહુ બુદ્ધસ્સ સાવકો;
અચ્છેચ્છિ મચ્ચુનો જાલં, તતં માયાવિનો દળ્હં.

૧૨૮૭અદ્દસ ભગવા આદિં, ઉપાદાનસ્સ કપ્પિયો;
અચ્ચગા વત કપ્પાનો, મચ્ચુધેય્યં સુદુત્તરં.

૧૨૮૮તં દેવદેવં વન્દામિ, પુત્તં તે દ્વિપદુત્તમ;
અનુજાતં મહાવીરં, નાગં નાગસ્સ ઓરસ''ન્તિ. –

ઇમા ગાથા સઙ્ગીતિકાલે એકજ્ઝં કત્વા સઙ્ગહં આરોપિતા. તત્થ ''નિક્ખન્તં વત મં સન્ત''ન્તિઆદયો પઞ્ચ ગાથા આયસ્મા વઙ્ગીસો નવો અચિરપબ્બજિતો હુત્વા વિહારં ઉપગતા અલઙ્કતપટિયત્તા સમ્બહુલા ઇત્થિયો દિસ્વા ઉપ્પન્નરાગો તં વિનોદેન્તો અભાસિ.

તત્થ **નિક્ખન્તં વત મં સન્તં, અગારસ્માનગારિય**ન્તિ અગારતો નિક્ખન્તં અનગારિયં પબ્બજિતં મં સમાનં. **વિતક્કા**તિ કામવિતક્કાદયો પાપવિતક્કા. **ઉપધાવન્તી**તિ મમ ચિત્તં ઉપગચ્છન્તિ. **પગબ્ભા**તિ પાગબ્ભિયયુત્તા વસિનો. ''અયં ગેહતો નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતો, નયિમં અનુદ્ધંસિતું યુત્ત''ન્તિ એવં અપરિહારતો નિલ્લજ્જા. **કણ્હતો**તિ કાળતો, લામકભાવતોતિ અત્થો. **ઇમે**તિ તેસં અત્તનો પચ્ચક્ખતા વુત્તા.

અસુદ્ધજીવિનો પરિવારયુત્તા મનુસ્સા ઉગ્ગકિચ્ચતાય ''ઉગ્ગા''તિ વુચ્ચન્તિ, તેસં પુત્તા **ઉગ્ગપુત્તા. મહિસ્સાસા**તિ મહાઇસ્સાસા. **સિક્ખિતા**તિ દ્વાદસ વસ્સાનિ આચરિયકુલે ઉગ્ગહિતસિપ્પા. **દળ્હધમ્મિનો**તિ, દળ્હધનુનો . દળ્હધનુ નામ દ્વિસહસ્સથામં વુચ્ચતિ. દ્વિસહસ્સથામન્તિ, ચ યસ્સ આરોપિતસ્સ જિયાય બન્ધો લોહસીસાદીનં ભારો દણ્ડે ગહેત્વા યાવ કણ્ડપમાણા નભં ઉક્ખિત્તસ્સ પથવિતો મુચ્ચતિ. **સમન્તા પરિકિરેય્યુ**ન્તિ સમન્તતો કણ્ડે ખિપેય્યું. કિત્તકાતિ ચે આહ ''**સહસ્સં અપલાયિન**''ન્તિ. યુદ્ધે અપરં મુખાનં સહસ્સમત્તાનં. ઇદં વુત્તં હોતિ – સિક્ખિતા કતહત્થા ઉગ્ગા દળ્હધનુનો મહિસ્સાસા ઉગ્ગપુત્તા સહસ્સમત્તા કદાચિપિ યુદ્ધે પરાજયં અપત્તા અપ્પમત્તા સમન્તતો ઠત્વા થમ્ભં ઉપનિસ્સાય સચેપિ વસ્સેય્યું. તાદિસેહિપિ ઇસ્સાસસહસ્સેહિ સમન્તા સરે પરિકિરીયન્તે સુસિક્ખિતો પુરિસો દણ્ડં ગહેત્વા સબ્બે સરે અત્તનો સરીરે અપતમાને કત્વા પાદમૂલે પાતેય્ય. તત્થ એકોપિ ઇસ્સાસો દ્વે સરે એકતો ખિપન્તો નામ નત્થિ. ઇત્થિયો પન રૂપારમ્મણાદિવસેન પઞ્ચ પઞ્ચ સરે એકતો ખિપન્તિ, એવં ખિપન્તિયો. **એત્તકા ભિય્યો**તિ ઇમાહિ ઇત્થીહિ ભિય્યોપિ બહૂ ઇત્થિયો અત્તનો ઇત્થિકુત્તહાસભાવાદિતો વિધંસેન્તિ.

સક્ખી હિ મે સુતં એતન્તિ સમ્મુખા મયા એતં સુતં. **નિબ્બાનગમનં મગ્ગ**ન્તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં, નિબ્બાનગામિમગ્ગોતિ અત્થો, વિપસ્સનં સન્ધાયાહ. **તત્થ મે નિરતો મનો**તિ તસ્મિં વિપસ્સનામગ્ગે મય્હં ચિત્તં નિરતં.

એવઞ્ચે મં વિહરન્તન્તિ એવં અનિચ્ચઅસુભજ્ઝાનભાવનાય ચ વિપસ્સનાભાવનાય ચ વિહરન્તં મં. **પાપિમાતિ** કિલેસમારં આલપતિ. **તથા મચ્ચુ કરિસ્સામિ, ન મે મગ્ગમ્પિ દક્ખસીતિ** મયા કતં મગ્ગમ્પિ યથા ન પસ્સસિ, તથા મચ્ચુ અન્તં કરિસ્સામીતિ યોજના.

અરતિઞ્ચાતિઆદિકા પઞ્ચ ગાથા અત્તનો સન્તાને ઉપ્પન્ને અરતિઆદિકે વિનોદેન્તેન વુત્તા. તત્થ **અરતિન્તિ** અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ પન્તસેનાસનેસુ ચ ઉક્કણ્ઠનં. **રતિન્તિ** પઞ્ચકામગુણરતિં. **પહાયાતિ** પજહિત્વા. **સબ્બસો ગેહસિતઞ્ચ વિતક્કન્તિ**, ગેહનિસ્સિતં પુત્તદારાદિપટિસંયુત્તં ઞાતિવિતક્કાદિઞ્ચ મિચ્છાવિતક્કં અનવસેસતો પહાય. **વનથં ન કરેય્ય કુહિઞ્ચીતિ** અજ્ઝત્તિકબાહિરપ્પભેદે સબ્બસ્મિં વત્થુસ્મિં તણ્હં ન કરેય્યં. **નિબ્બનથો અવનથો સ ભિક્ખૂતિ** યો હિ સબ્બેન સબ્બં નિત્તણ્હો , તતો એવ કત્થચિપિ નન્દિયા અભાવતો અવનથો, સો ભિક્ખુ નામ સંસારે ભયસ્સ સમ્મદેવ ઇક્ખણતાય ભિન્નકિલેસતાય ચાતિ અત્થો.

યમિધ પથવિઞ્ચ વેહાસં, રૂપગતં જગતોગધં કિઞ્ચીતિ યંકિઞ્ચિ ઇધ પથવીગતં ભૂમિનિસ્સિતં વેહાસં વેહાસટ્ઠં દેવલોકનિસ્સિતં રૂપગતં રૂપજાતં રુપ્પનસભાવં જગતોગધં લોકિકં ભવત્તયપરિયાપન્નં સઙ્ખતં. **પરિજીયતિ સબ્બમનિચ્ચન્તિ** સબ્બં તં જરાભિભૂતં, તતો એવ અનિચ્ચં તતો એવ દુક્ખં અનત્તાતિ એવં તિલક્ખણારોપનં આહ. અયં થેરસ્સ મહાવિપસ્સનાતિ વદન્તિ. **એવં સમેચ્ચ ચરન્તિ મુતત્તાતિ** એવં સમેચ્ચ અભિસમેચ્ચ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય પટિવિજ્ઝિત્વા મુતત્તા પરિઞ્ઞાતત્તભાવા પણ્ડિતા ચરન્તિ વિહરન્તિ.

ઉપધીસૂતિ ખન્ધૂપધિઆદીસુ. **જનાતિ** અન્ધપુથુજ્જના. **ગધિતાસેતિ** પટિબદ્ધચિત્તા. એત્થ હિ વિસેસતો કામગુણૂપધીસુ છન્દો અપનેતબ્બોતિ દસ્સેન્તો આહ **દિટ્ઠસુતે પટિઘે ચ મુતે ચાતિ. દિટ્ઠસુતેતિ** દિટ્ઠે ચેવ સુતે ચ, રૂપસદ્દેસૂતિ અત્થો. **પટિઘેતિ** ઘટ્ટનીયે ફોટ્ઠબ્બે. **મુતેતિ** વુત્તાવસેસે મુતે, ગન્ધરસેસૂતિ વુત્તં હોતિ. **સારત્થપકાસનિયં** (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૦) ''પટિઘપદેન ગન્ધરસા ગહિતા, મુતપદેન ફોટ્ઠબ્બારમ્મણ''ન્તિ વુત્તં. **એત્થ વિનોદય છન્દમનેજોતિ** એતસ્મિં દિટ્ઠાદિભેદે પઞ્ચકામગુણે કામચ્છન્દં વિનોદેહિ, તથા સતિ સબ્બત્થ અનેજો અવિકપ્પો ભવસિ. **યો હેત્થ ન લિમ્પતિ મુનિ તમાહૂતિ** યો હિ એત્થ કામગુણે તણ્હાલેપેન ન લિમ્પતિ, તં મોનેય્યધમ્મટ્ઠતો ''મુની''તિ પણ્ડિતા વદન્તિ. ''અથ સટ્ઠિસિતા''તિ પાળીતિ અધિપ્પાયેન કેચિ ''સટ્ઠિધમ્મારમ્મણનિસ્સિતા''તિ અત્થં વદન્તિ. ''અટ્ઠસટ્ઠિસિતા સવિતક્કા''તિ પન પાળિ, અપ્પકઞ્હિ ઊનં અધિકં વા ન ગણનૂપગં હોતીતિ. **અટ્ઠસટ્ઠિસિતાતિ** દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતસન્નિસ્સિતા મિચ્છાવિતક્કાતિ અત્થોતિ કેચિ વદન્તિ. દિટ્ઠિગતિકા ચ સત્તાવાસાભાવલદ્ધિં અજ્ઝૂપગતાતિ અધિચ્ચસમુપ્પન્નવાદં ઠપેત્વા ઇતરેસં વસેન ''અથ સટ્ઠિસિતા સવિતક્કા''તિ વુત્તં. યથા હિ તણ્હાલેપાભાવેન ભિક્ખૂતિ વુચ્ચતિ, એવં દિટ્ઠિલેપાભાવેનપીતિ દસ્સેતું ''અથ સટ્ઠિસિતા''તિઆદિ વુત્તં. **પુથુજ્જનતાય અધમ્મા નિવિટ્ઠાતિ** તે પન મિચ્છાવિતક્કા નિચ્ચાદિગાહવસેન અધમ્મા ધમ્મતો અપેતા પુથુજ્જનતાયં અન્ધબાલે નિવિટ્ઠા અભિનિવિટ્ઠા. **ન ચ વગ્ગગતસ્સ કુહિઞ્ચીતિ** યત્થ કત્થચિ વત્થુસ્મિં સસ્સતવાદાદિમિચ્છાદિટ્ઠિવગ્ગગતો, તંલદ્ધિકો ન ચ અસ્સ ભવેય્ય. અટ્ઠકથાયં (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૦) પન ''અથ સટ્ઠિસિતા સવિતક્કા, પુથૂ જનતાય અધમ્મા નિવિટ્ઠા''તિ પદં ઉદ્ધરિત્વા અથ છ આરમ્મણનિસ્સિતા પુથૂ અધમ્મવિતક્કા જનતાય નિવિટ્ઠાતિ વુત્તં. તથા ન ચ વગ્ગગતસ્સ કુહિઞ્ચીતિ તેસં વસેન ન કત્થચિ કિલેસવગ્ગગતો ભવેય્યાતિ ચ વુત્તં. **નો પન દુટ્ઠુલ્લગાહી સ ભિક્ખૂતિ** યો કિલેસેહિ દૂસિતત્તા અતિવિય દુટ્ઠુલ્લતા ચ દુટ્ઠુલ્લાનં મિચ્છાવાદાનં ગણ્હનસીલો ચ નો અસ્સ નો ભવેય્ય, સો ભિક્ખુ નામ હોતીતિ.

દબ્બોતિ દબ્બજાતિકો પણ્ડિતો. **ચિરરત્તસમાહિતો**તિ ચિરકાલતો પટ્ઠાય સમાહિતો. **અકુહકો**તિ કોહઞ્ઞરહિતો અસઠો અમાયાવી. **નિપકો**તિ નિપુણો છેકો. **અપિહાલૂ**તિ નિત્તણ્હો. **સન્તં પદં અજ્ઝગમા**તિ, નિબ્બાનં અધિગતો. મોનેય્યધમ્મસમન્નાગતતો **મુનિ**. **પરિનિબ્બુતો**તિ આરમ્મણકરણવસેન નિબ્બાનં પટિચ્ચ સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો. **કઙ્ખતિ કાલ**ન્તિ ઇદાનિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનત્થાય કાલં આગમેતિ. ન તસ્સ કિઞ્ચિ કરણીયં અત્થિ, યથા એદિસો ભવિસ્સતિ, તથા અત્તાનં સમ્પાદેતીતિ અધિપ્પાયો.

માનં પજહસ્સૂતિઆદયો ચતસ્સો ગાથા પટિભાનસમ્પત્તિં નિસ્સાય અત્તનો પવત્તમાનં માનં વિનોદેન્તેન વુત્તા. તત્થ **માનં પજહસ્સૂ**તિ સેય્યમાનાદિનવવિધં માનં પરિચ્ચજ. **ગોતમા**તિ ગોતમગોત્તસ્સ ભગવતો સાવકત્તા અત્તાનં ગોતમગોત્તં કત્વા આલપતિ. **માનપથ**ન્તિ માનસ્સ પવત્તિટ્ઠાનભૂતં અયોનિસોમનસિકારપરિક્ખિત્તં જાતિઆદિં તપ્પટિબદ્ધકિલેસપ્પહાનેન **જહસ્સુ** પજહ. **અસેસ**ન્તિ સબ્બમેવ. **માનપથમ્હિ સ મુચ્છિતો**તિ માનવત્થુનિમિત્તં મુચ્છં આપન્નો. **વિપ્પટિસારીહુવા ચિરરત્ત**ન્તિ ઇમસ્મિં માનપથાનુયોગક્ખણે વીતિવત્તે પુબ્બેવ અરહત્તં પાપુણિસ્સ, ''નટ્ઠોહમસ્મી''તિ વિપ્પટિસારી અહુવા અહોસિ.

મક્ખેન મક્ખિતા પજાતિ સૂરાદિના અત્તાનં ઉક્કંસેત્વા પરે વમ્ભેત્વા પરગુણમક્ખનલક્ખણેન મક્ખેન પિસિતત્તા મક્ખી. પુગ્ગલો હિ યથા યથા પરેસં ગુણે મક્ખેતિ, તથા તથા અત્તનો ગુણે પુઞ્છતિ નિરાકરોતિ નામ. **માનહતા**તિ માનેન હતગુણા. **નિરયં પપતન્તી**તિ નિરયં ઉપપજ્જન્તિ.

મગ્ગજિનોતિ મગ્ગેન વિજિતકિલેસો. **કિત્તિઞ્ચ સુખઞ્ચા**તિ વિઞ્ઞૂહિ પસંસિતઞ્ચ કાયિકચેતસિકસુખઞ્ચ **અનુભોતી**તિ પટિલભતિ. **ધમ્મદસોતિ તમાહુ તથત્ત**ન્તિ તં તથભાવં સમ્માપટિપન્નં યાથાવતો ધમ્મદસ્સીતિ પણ્ડિતા આહુ.

અખિલોતિ પઞ્ચચેતોખિલરહિતો. **પધાનવા**તિ સમ્મપ્પધાનવીરિયસમ્પન્નો. **વિસુદ્ધો**તિ નીવરણસઙ્ખાતવલાહકાપગમેન વિસુદ્ધમાનસો . **અસેસ**ન્તિ નવવિધમ્પિ માનં અગ્ગમગ્ગેન પજહિત્વા. **વિજ્જાયન્તકરો સમિતાવી**તિ સબ્બસો સમિતકિલેસો તિવિધાય વિજ્જાય પરિયોસાનપ્પત્તો હોતીતિ અત્તાનં ઓવદતિ.

અથેકદિવસં આયસ્મા આનન્દો અઞ્ઞતરેન રાજમહામત્તેન નિમન્તિતો પુબ્બણ્હસમયં તસ્સ ગેહં ગન્ત્વા પઞ્ઞત્તે આસને નિસીદિ આયસ્મતા વઙ્ગીસેન પચ્છાસમણેન. અથ તસ્મિં ગેહે ઇત્થિયો સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા, વન્દિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તિ, ધમ્મં સુણન્તિ. અથાયસ્મતો વઙ્ગીસસ્સ નવપબ્બજિતસ્સ આરમ્મણં પરિગ્ગહેતું અસક્કોન્તસ્સ વિસભાગારમ્મણે રાગો ઉપ્પજ્જિ. સો સદ્ધો ઉજુજાતિકો કુલપુત્તો ''અયં મે રાગો વડ્ઢિત્વા દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકમ્પિ અત્થં નાસેય્યા''તિ ચિન્તેત્વા યથાનિસિન્નોવ થેરસ્સ અત્તનો પવત્તિં આવિકરોન્તો ''**કામરાગેના**''તિ ગાથમાહ. તત્થ યદિપિ કિલેસરજ્જનપરિળાહો કાયમ્પિ બાધતિ, ચિત્તં પન બાધેન્તો ચિરતરં બાધેતીતિ દસ્સેતું ''કામરાગેન ડય્હામી''તિ વત્વા ''ચિત્તં મે પરિડય્હતી''તિ વુત્તં. **નિબ્બાપન**ન્તિ રાગનિબ્બાપનકારણં રાગપરિળાહસ્સ નિબ્બાપનસમત્થં ઓવાદં કરોહીતિ અત્થો.

સઞ્ઞાય વિપરિયેસાતિઆદિકા ગાથા તેન યાચિતેન આયસ્મતા આનન્દેન વુત્તા. **વિપરિયેસા**તિ વિપલ્લાસેન અસુભે સુભન્તિ પવત્તેન વિપરીતગ્ગાહેન. **નિમિત્ત**ન્તિ કિલેસજનકનિમિત્તં. **પરિવજ્જેહી**તિ પરિબ્બજ. **સુભં**

રાગૂપસંહિતન્તિ રાગવડ્ઢનારમ્મણં સુભં પરિવજ્જેન્તો અસુભસઞ્ઞાય પરિવજ્જેય્ય, સબ્બત્થ અનભિરતિસઞ્ઞાય. તસ્મા તદુભયમ્પિ દસ્સેન્તો ''**અસુભાયા**''તિઆદિમાહ.

તત્થ **અસુભાયા**તિ અસુભાનુપસ્સનાય. **ચિત્તં ભાવેહિ એકગ્ગં સુસમાહિતન્તિ** અત્તનો ચિત્તવિક્ખેપાભાવેન એકગ્ગં આરમ્મણેસુ સુસમાહિતં અપ્પિતં કત્વા ભાવેહિ તવ અસુભાનુપસ્સનં સુકરં અક્ખામીતિ. **સતિ કાયગતા ત્યત્થૂ**તિ વુત્તકાયગતાસતિભાવના તયા ભાવિતા બહુલીકતા હોતૂતિ અત્થો. **નિબ્બિદાબહુલો ભવા**તિ અત્તભાવે સબ્બસ્મિઞ્ચ નિબ્બેદબહુલો હોહિ.

અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહીતિ નિચ્ચનિમિત્તાદીનં ઉગ્ઘાટનેન વિસેસતો અનિચ્ચાનુપસ્સના અનિમિત્તા નામ, તતો **માનાનુસયમુજ્જહા**તિ તં ભાવેન્તો મગ્ગપટિપાટિયા અગ્ગમગ્ગાધિગમેન માનાનુસયં સમુચ્છિન્દ. **માનાભિસમયા**તિ માનસ્સ દસ્સનાભિસમયા ચેવ પહાનાભિસમયા ચ. **ઉપસન્તો**તિ સબ્બસો રાગાદીનં સન્તતાય ઉપસન્તો **ચરિસ્સસિ** વિહરિસ્સસીતિ અત્થો.

તમેવ વાચન્તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા ભગવતા સુભાસિતસુત્તે (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૩) દેસિતે સોમનસ્સજાતેન થેરેન ભગવન્તં સમ્મુખા અભિત્થવન્તેન વુત્તા. **યાયત્તાનં ન તાપયે**તિ યાય વાચાય હેતુભૂતાય અત્તાનં વિપ્પટિસારેન ન તાપેય્ય ન વિહેઠેય્ય. **પરે ચ ન વિહિંસેય્યા**તિ પરે ચ પરેહિ ભિન્દન્તો ન બાધેય્ય. **સા વે વાચા સુભાસિતા**તિ સા વાચા એકંસેન સુભાસિતા નામ, તસ્મા તમેવ વાચં ભાસેય્યાતિ યોજના. ઇમાય ગાથાય અપિસુણવાચાવસેન ભગવન્તં થોમેતિ.

પટિનન્દિતાતિ પટિમુખભાવેન નન્દિતા પિયાયિતા સમ્પતિ આયતિઞ્ચ સુણન્તેહિ સમ્પટિચ્છિતા. **યં અનાદાયા**તિ યં વાચં ભાસન્તો પાપાનિ પરેસં અપ્પિયાનિ અનિટ્ઠાનિ ફરુસવચનાનિ અનાદાય અગ્ગહેત્વા અત્થબ્યઞ્જનમધુરં પિયમેવ દીપેતિ. **તમેવ પિયવાચં ભાસેય્યા**તિ પિયવાચાવસેન અભિત્થવિ.

અમતાતિ સાધુભાવેન અમતસદિસા. વુત્તઞ્હેતં – ''સચ્ચં હવે સાધુતરં રસાન''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૭૩). નિબ્બાનામતપચ્ચયત્તા વા અમતા. **એસ ધમ્મો સનન્તનો**તિ યા અયં સચ્ચવાચા નામ, એસ પોરાણો ધમ્મો ચરિયા પવેણિ. ઇદમેવ હિ પોરાણાનં આચિણ્ણં યં તે ન અલિકં ભાસિંસુ. તેનાહ – ''**સચ્ચે અત્થે ચ ધમ્મે ચ, આહુ સન્તો પતિટ્ઠિતા**''તિ. તત્થ સચ્ચે પતિટ્ઠિતત્તા એવ અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અત્થે પતિટ્ઠિતા, અત્થે પતિટ્ઠિતત્તા એવ ધમ્મે પતિટ્ઠિતા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. સચ્ચવિસેસનમેવ વા એતં. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – સચ્ચે પતિટ્ઠિતા. કીદિસે? અત્થે ચ ધમ્મે ચ, યં પરેસં અત્થતો અનપેતત્તા અત્થં અનુપરોધકરં, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મં ધમ્મિકમેવ અત્થં સાધેતીતિ. ઇમાય ગાથાય સચ્ચવાચાવસેન અભિત્થવિ. **ખેમ**ન્તિ અભયં નિરુપદ્દવં. કેન કારણેનાતિ ચે? **નિબ્બાનપત્તિયા દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય**, યસ્મા કિલેસનિબ્બાનં પાપેતિ, વટ્ટદુક્ખસ્સ ચ અન્તકિરિયાય સંવટ્ટતિ, તસ્મા ખેમન્તિ અત્થો. અથ વા યં બુદ્ધો નિબ્બાનપત્તિયા વા દુક્ખસ્સન્તકિરિયાય વાતિ દ્વિન્નં નિબ્બાનધાતૂનં અત્થાય ખેમમગ્ગપ્પકાસનતો **ખેમં** વાચં ભાસતિ. **સા વે વાચાનમુત્તમા**તિ સા વાચા સબ્બવાચાનં સેટ્ઠાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઇમાય ગાથાય મન્તાવચનવસેન ભગવન્તં અભિત્થવન્તો અરહત્તનિકૂટેન થોમનં પરિયોસાપેતિ.

ગમ્ભીરપઞ્ઞોતિ તિસ્સો ગાથા આયસ્મતો સારિપુત્તત્થેરસ્સ પસંસનવસેન વુત્તા. તત્થ **ગમ્ભીરપઞ્ઞો**તિ ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાયતનાદીસુ પવત્તાય નિપુણાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા ગમ્ભીરપઞ્ઞો. મેધાસઙ્ખાતાય

ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા **મેધાવી**. ‘‘અયં દુગ્ગતિયા મગ્ગો, અયં સુગતિયા મગ્ગો, અયં નિબ્બાનસ્સ મગ્ગો’’તિ એવં મગ્ગે ચ અમગ્ગે ચ કોવિદતાય **મગ્ગામગ્ગસ્સ કોવિદો**. મહતિયા સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકં પત્તાય પઞ્ઞાય વસેન **મહાપઞ્ઞો**. **ધમ્મં દેસેતિ ભિક્ખુનન્તિ** સમ્મદેવ પવત્તિં નિવત્તિં વિભાવેન્તો ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેતિ. તસ્સા પન દેસનાય પવત્તિઆકારં દસ્સેતું ‘‘**સંખિત્તેનપી**’’તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **સંખિત્તેનપી**તિ ‘‘ચત્તારિમાનિ, આવુસો, અરિયસચ્ચાનિ. કતમાનિ ચત્તારિ? દુક્ખં અરિયસચ્ચં…પે॰… ઇમાનિ ખો, આવુસો, ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, તસ્મા તિહાવુસો, ઇદં દુક્ખન્તિ યોગો કરણીયો’’તિ એવં સંખિત્તેનપિ દેસેતિ. ‘‘કતમઞ્ચાવુસો, દુક્ખં અરિયસચ્ચં? જાતિપિ દુક્ખા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૨-૩૭૩) નયેન તાનેવ વિભજન્તો વિત્થારેનપિ ભાસતિ. ખન્ધાદિદેસનાસુપિ એસેવ નયો. **સાલિકાયિવ નિગ્ઘોસો**તિ યથા મધુરં અમ્બપક્કં સાયિત્વા પક્ખેહિ વાતં દત્વા મધુરરવં નિચ્છારેન્તિયા સાલિકાય નિગ્ઘોસો, એવં થેરસ્સ ધમ્મં કથેન્તસ્સ મધુરો નિગ્ઘોસો હોતિ. ધમ્મસેનાપતિસ્સ હિ પિત્તાદીનં વસેન અપલિબુદ્ધવચનં હોતિ, અયદણ્ડેન પહટકંસથાલકો વિય સદ્દો નિચ્છરતિ. **પટિભાનં ઉદિય્યતી**તિ કથેતુકમ્યતાય સતિ સમુદ્દતો વીચિયો વિય ઉપરૂપરિ અનન્તં પટિભાનં ઉટ્ઠહતિ.

તસ્સાતિ ધમ્મસેનાપતિસ્સ. **તન્તિ** ધમ્મં દેસેન્તસ્સ. **સુણન્તી**તિ યં નો થેરો કથેતિ, તં નો સોસ્સામાતિ આદરજાતા સુણન્તિ. **મધુરન્તિ** ઇટ્ઠં. **રજનીયેના**તિ કન્તેન. **સવનીયેના**તિ કણ્ણસુખેન. **વગ્ગુના**તિ મટ્ઠેન મનોહરેન. **ઉદગ્ગચિત્તા**તિ ઓદગ્યપીતિયા વસેન ઉદગ્ગચિત્તા અલીનચિત્તા. **મુદિતા**તિ આમોદિતા પામોજ્જેન સમન્નાગતા. **ઓધેન્તી**તિ અવદહન્તિ અઞ્ઞાય ચિત્તં ઉપટ્ઠપેન્તા સોતં ઉપનેન્તિ.

અજ્જ પન્નરસેતિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા પવારણાસુત્તન્તદેસનાય (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૫) સત્થારં મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં નિસિન્નં દિસ્વા થોમેન્તેન વુત્તા. તત્થ **પન્નરસે**તિ યસ્મિઞ્હિ સમયે ભગવા પુબ્બારામે નિસીદન્તો સાયન્હસમયે સમ્પત્તપરિસાય કાલયુત્તં સમયયુત્તં ધમ્મં દેસેત્વા, ઉદકકોટ્ઠકે ગત્તાનિ પરિસિઞ્ચિત્વા, વત્થનિવસનો એકંસં સુગતમહાચીવરં કત્વા, મિગારમાતુપાસાદે મજ્ઝિમથમ્ભં નિસ્સાય પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા, સમન્તતો નિસિન્નં ભિક્ખુસઙ્ઘં અનુવિલોકેત્વા તદહુપોસથે પવારણાદિવસે નિસિન્નો હોતિ, ઇમસ્મિં પન્નરસીઉપોસથેતિ અત્થો. **વિસુદ્ધિયા**તિ વિસુદ્ધત્થાય વિસુદ્ધિપવારણાય. **ભિક્ખૂ પઞ્ચસતા સમાગતા**તિ , પઞ્ચસતમત્તા ભિક્ખૂ સત્થારં પરિવારેત્વા નિસજ્જવસેન ચેવ અજ્ઝાસયવસેન ચ સમાગતા. તે ચ **સંયોજનબન્ધનચ્છિદા**તિ સંયોજનસઙ્ખાતે સન્તાનસ્સ બન્ધનભૂતે કિલેસે છિન્દિત્વા ઠિતા. તતો એવ **અનીઘા ખીણપુનબ્ભવા ઇસી**તિ કિલેસદુક્ખાભાવેન નિદુક્ખા ખીણપુનબ્ભવા, અસેક્ખાનં સીલક્ખન્ધાદીનં એસિતભાવેન ઇસીતિ.

વિજિતસઙ્ગામન્તિ વિજિતકિલેસસઙ્ગામત્તા વિજિતમારબલત્તા વિજિતસઙ્ગામં. **સત્થવાહન્તિ** અટ્ઠઙ્ગિકે અરિયમગ્ગરથે આરોપેત્વા વેનેય્યસત્તે વાહેતિ સંસારકન્તારતો ઉત્તારેતીતિ ભગવા સત્થવાહો. તેનાહ બ્રહ્મા સહમ્પતિ ‘‘ઉટ્ઠેહિ, વીર, વિજિતસઙ્ગામ, સત્થવાહા’’તિ (મહાવ॰ ૮; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૨), તં સત્થવાહં અનુત્તરં સત્થારં સાવકા પયિરુપાસન્તિ. **તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનો**તિ એવરૂપેહિ સાવકેહિ પરિવારિતો ચક્કવત્તિ વિય રાજા અમચ્ચપરિવારિતો જનપદચારિકવસેન સમન્તા અનુપરિયેતીતિ યોજના.

પલાપોતિ તુચ્છો અન્તોસારરહિતો, સીલરહિતોતિ અત્થો. **વન્દે આદિચ્ચબન્ધુનન્તિ** આદિચ્ચબન્ધું સત્થારં દસબલં વન્દામીતિ વદતિ.

પરોસહસ્સન્તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા નિબ્બાનપટિસંયુત્તાય ધમ્મિયા કથાય ભિક્ખૂનં ધમ્મં દેસેન્તં ભગવન્તં થોમેન્તેન વુત્તા. તત્થ **પરોસહસ્સન્તિ** અતિરેકસહસ્સં, અડ્ઢતેળસાનિ ભિક્ખુસહસ્સાનિ સન્ધાય વુત્તં. **અકુતોભયન્તિ** નિબ્બાને કુતોચિપિ ભયં નત્થિ. નિબ્બાનં પત્તસ્સ ચ કુતોચિપિ ભયં નત્થીતિ નિબ્બાનં અકુતોભયં નામ.

''આગું ન કરોતી''તિઆદિના (સુ॰ નિ॰ ૫૨૭) વુત્તકારણેહિ ભગવા નાગોતિ વુચ્ચતીતિ **નાગનામોસિ ભગવાતિ. ઇસીનં ઇસિસત્તમોતિ** સાવકપચ્ચેકબુદ્ધઇસીનં ઉત્તમો ઇસિ, વિપસ્સીસમ્માસમ્બુદ્ધતો પટ્ઠાય ઇસીનં વા સત્તમકો ઇસિ. **મહામેઘોવાતિ** ચાતુદ્દીપિકમહામેઘો વિય હુત્વા.

દિવા વિહારાતિ પટિસલ્લાનટ્ઠાનતો. **સાવકો તે, મહાવીર, પાદે વન્દતિ વઙ્ગીસોતિ** ઇદં થેરો અરહત્તં પત્વા અત્તનો વિસેસાધિગમં પકાસેન્તો વદતિ.

ઉમ્મગ્ગપથન્તિઆદિકા ચતસ્સો ગાથા ભગવતા ''કિં નુ તે, વઙ્ગીસ, ઇમા ગાથાયો પુબ્બે પરિવિતક્કિતા, ઉદાહુ ઠાનસો ચેતા પટિભન્તી''તિ પુચ્છિતેન ઠાનસો પટિભન્તીતિ દસ્સેન્તેન વુત્તા. કસ્મા પનેવં તં ભગવા અવોચ? સઙ્ઘમજ્ઝે કિર કથા ઉદપાદિ – ''વઙ્ગીસત્થેરો વિસ્સટ્ઠગન્થો નેવ ઉદ્દેસેન, ન પરિપુચ્છાય, ન યોનિસોમનસિકારેન કમ્મં કરોતિ. ગાથં બન્ધન્તો વણ્ણપદાનિ કરોન્તો વિચરતી''તિ. અથ ભગવા ''ઇમે ભિક્ખૂ વઙ્ગીસસ્સ પટિભાનસમ્પત્તિં ન જાનન્તિ, અહમસ્સ પટિભાનસમ્પત્તિં જાનાપેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા ''કિં નુ ખો, વઙ્ગીસા''તિઆદિના પુચ્છતિ. **ઉમ્મગ્ગપથન્તિ** અનેકાનિ કિલેસુપ્પજ્જનપથાનિ. વટ્ટપ્પસુતપથતાય હિ પથન્તિ વુત્તં. **પભિજ્જ ખીલાનીતિ** રાગાદિખીલાનિ પઞ્ચ ભિન્દિત્વા ચરસિ. **તં પસ્સથાતિ** એવં અભિભુય્ય ચ છિન્દિત્વા ચ ચરન્તં બુદ્ધં પસ્સથ. **બન્ધપમુઞ્ચકરન્તિ** બન્ધનમોચનકરં. **અસિતન્તિ** અનિસ્સિતં. **ભાગસો પટિભજ્જાતિ** સતિપટ્ઠાનાદિકોટ્ઠાસતો ધમ્મં પટિભજ્જનીયં કત્વા. **પવિભજ્જાતિપિ** પાઠો. ઉદ્દેસાદિકોટ્ઠાસતો પકારેન વિભજિત્વા વિભજિત્વા ધમ્મં દેસેતીતિ અત્થો.

ઓઘસ્સાતિ કામાદિચતુરોઘસ્સ. **અનેકવિહિતન્તિ** સતિપટ્ઠાનાદિવસેન અનેકવિધં અટ્ઠતિંસાય વા કમ્મટ્ઠાનાનં વસેન અનેકપ્પકારં અમતાવહં મગ્ગં **અક્ખાસિ** અભાસિ. **તસ્મિઞ્ચ અમતે અક્ખાતેતિ** તસ્મિં તેન અક્ખાતે અમતે અમતાવહે. **ધમ્મદસાતિ** ધમ્મસ્સ પસ્સિતારો. **ઠિતા અસંહીરાતિ** કેનચિ અસંહારિયા હુત્વા પતિટ્ઠિતા. **અતિવિજ્ઝાતિ** અતિવિજ્ઝિત્વા. **સબ્બટ્ઠિતીનન્તિ** સબ્બેસં દિટ્ઠિટ્ઠાનાનં વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીનં વા. **અતિક્કમમદ્દસાતિ** અતિક્કમભૂતં નિબ્બાનં અદ્દસ. **અગ્ગન્તિ** ઉત્તમં ધમ્મં. અગ્ગેતિ વા પાઠો, પઠમતરન્તિ અત્થો. **દસદ્ધાનન્તિ** પઞ્ચવગ્ગિયાનં **અગ્ગં** ધમ્મં, **અગ્ગે** વા આદિતો દેસયીતિ અત્થો.

તસ્માતિ યસ્મા ''એસ ધમ્મો સુદેસિતો''તિ જાનન્તેન પમાદો ન કાતબ્બો, તસ્મા **અનુસિક્ખેતિ** તિસ્સો સિક્ખા વિપસ્સનાપટિપાટિયા મગ્ગપટિપાટિયા ચ સિક્ખેય્ય.

બુદ્ધાનુબુદ્ધોતિઆદિકા તિસ્સો ગાથા આયસ્મતો અઞ્ઞાતકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ થોમનવસેન વુત્તા. તત્થ **બુદ્ધાનુબુદ્ધોતિ** બુદ્ધાનં અનુબુદ્ધો . બુદ્ધા હિ પઠમં ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુજ્ઝિંસુ, પચ્છા થેરો સબ્બપઠમં, તસ્મા બુદ્ધાનુબુદ્ધોતિ. થિરેહિ સીલક્ખન્ધાદીહિ સમન્નાગતત્તા **થેરો**, અકુપ્પધમ્મોતિ અત્થો. **તિબ્બનિક્કમોતિ** દળ્હવીરિયો.

સુખવિહારાનન્તિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાનં. **વિવેકાન**ન્તિ તિણ્ણમ્પિ વિવેકાનં. **સબ્બસ્સ ત**ન્તિ યં સબ્બસાવકેન પત્તબ્બં, અસ્સ અનેન તં અનુપ્પત્તં. **અપ્પમત્તસ્સ સિક્ખતો**તિ અપ્પમત્તેન હુત્વા સિક્ખન્તેન.

તેવિજ્જો ચેતોપરિયકોવિદોતિ છસુ અભિઞ્ઞાસુ ચતસ્સો વદતિ, ઇતરા દ્વે યદિપિ ન વુત્તા, થેરો પન છળભિઞ્ઞોવ. યસ્મા થેરં હિમવન્તે છદ્દન્તદહતો આગન્ત્વા ભગવતિ પરમનિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા, વન્દન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસેન ભગવતો સમ્મુખા થેરં અભિત્થવન્તેન ઇમા ગાથા વુત્તા, તસ્મા ''કોણ્ડઞ્ઞો બુદ્ધદાયાદો, પાદે વન્દતિ સત્થુનો''તિ વુત્તં.

નગસ્સ પસ્સેતિઆદિકા તિસ્સો ગાથા પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં સબ્બેહેવ અરહન્તેહિ ભગવતિ કાળસિલાયં વિહરન્તે આયસ્મા મહામોગ્ગલ્લાનો તેસં ભિક્ખૂનં ચિત્તં સમન્વેસન્તો અરહત્તફલવિમુત્તિં પસ્સિત્થ. તં દિસ્વા આયસ્મા વઙ્ગીસો ભગવન્તં થેરે ચ અભિત્થવન્તો અભાસિ. તત્થ **નગસ્સ પસ્સે**તિ ઇસિગિલિપબ્બતસ્સ પસ્સે કાળસિલાયં. **આસીન**ન્તિ નિસિન્નં.

ચેતસાતિ અત્તનો ચેતોપરિયઞાણેન. **ચિત્તં નેસં સમન્વેસ**ન્તિ તેસં ખીણાસવભિક્ખૂનં ચિત્તં સમન્વેસન્તો. **અનુપરિયેતી**તિ અનુક્કમેન પરિચ્છિન્દતિ.

એવં સબ્બઙ્ગસમ્પન્નં ''મુનિં દુક્ખસ્સ પારગુ''ન્તિ વુત્તાય સત્થુસમ્પત્તિયા ચેવ ''તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનો''તિ વુત્તાય સાવકસમ્પત્તિયા ચાતિ સબ્બેહિ અઙ્ગેહિ સમ્પન્નં સમન્નાગતં. **મુનિ**ન્તિ હિ ઇમિના પદેન મોનસઙ્ખાતેન ઞાણેન સત્થુ અનવસેસઞેય્યાવબોધો વુત્તોતિ અનાવરણઞાણેન દસબલઞાણાદીનં સઙ્ગહો કતો હોતિ, તેનસ્સ ઞાણસમ્પદં દસ્સેતિ. **દુક્ખસ્સ પારગુ**ન્તિ ઇમિના પહાનસમ્પદં. તદુભયેન ચ સત્થુ આનુભાવસમ્પદાદયો દસ્સિતા હોન્તિ. **તેવિજ્જા મચ્ચુહાયિનો**તિ ઇમિના સાવકાનં ઞાણસમ્પત્તિદીપનેન ચ નિબ્બાનધાતુયા અધિગમદીપનેન ચ પદદ્વયેન સત્થુસાવકસમ્પત્તિ દસ્સિતા હોતિ. તથા હિ યથાવુત્તમત્થં પાકટતરં કાતું ''**મુનિં દુક્ખસ્સ પારગું. અનેકાકારસમ્પન્નં, પયિરુપાસન્તિ ગોતમ**''ન્તિ વુત્તં. તત્થ **અનેકાકારસમ્પન્ન**ન્તિ અનેકેહિ આકારેહિ સમ્પન્નં, અનેકાકારગુણસમન્નાગતન્તિ અત્થો.

ચન્દો યથાતિ ગાથા ભગવન્તં ચમ્પાનગરે ગગ્ગરાય પોક્ખરણિયા તીરે મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન અનેકેહિ ચ દેવનાગસહસ્સેહિ પરિવુતં અત્તનો વણ્ણેન ચ યસસા ચ વિરોચમાનં દિસ્વા સોમનસ્સજાતેન અભિત્થવન્તેન વુત્તા. તત્થ **ચન્દો યથા વિગતવલાહકે નભે**તિ યથા સરદસમયે અપગતવલાહકે વલાહકસદિસેન અઞ્ઞેન ચ મહિકાદિના ઉપક્કિલેસેન વિમુત્તે આકાસે પુણ્ણચન્દો વિરોચતિ, **વીતમલોવ ભાણુમા**તિ તેનેવ વલાહકાદિઉપક્કિલેસવિગમેન વિગતમલો ભાણુમા સૂરિયો યથા વિરોચતિ. **એવમ્પિ, અઙ્ગીરસ**, **ત્વ**ન્તિ એવં અઙ્ગેહિ નિચ્છરણજુતીહિ જુતિમન્ત ત્વમ્પિ **મહામુનિ** ભગવા, **અતિરોચસિ** અત્તનો યસસા સદેવકં લોકં અતિક્કમિત્વા વિરોચસીતિ.

કાવેય્યમત્તાતિઆદિકા દસ ગાથા અરહત્તં પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સત્થુ અત્તનો ચ ગુણે વિભાવેન્તેન વુત્તા. તત્થ **કાવેય્યમત્તા**તિ કાવેય્યેન કબ્બકરણેન મત્તા માનિતા સમ્ભાવિતા ગુણોદયં આપન્ના. **અદ્દસામા**તિ અદ્દસિમ્હા.

અદ્ધા નો ઉદપજ્જથાતિ રતનત્તયં અદ્ધા અમ્હાકં ઉપકારત્થાય ઉપ્પજ્જિ.

વચનન્તિ સચ્ચપટિસંયુત્તં ધમ્મકથં. **ખન્ધે આયતનાનિ ચ ધાતુયો ચા**તિ પઞ્ચક્ખન્ધે દ્વાદસાયતનાનિ, અટ્ઠારસ ધાતુયો ચ. ઇમસ્મિં ઠાને ખન્ધાદિકથા વત્તબ્બા. સા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૪૨૧ આદયો) વિત્થારિતા એવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. **વિદિત્વાના**તિ રૂપાદિવિભાગાદિતો અનિચ્ચતાદિતો ચ પુબ્બભાગઞાણેન જાનિત્વા.

યે તે સાસનકારકાતિ યે તે સત્તા તથાગતાનં સાસનકારકા, તેસં બહૂનં અત્થાય વત ઉપ્પજ્જન્તિ તથાગતા.

યે નિયામગતદ્દસાતિ નિયામો એવ નિયામગતં, યે ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ચ સમ્મત્તનિયામં અદ્દસંસુ અધિગચ્છિંસુ. તેસં અત્થાય વત **બોધિં** સમ્માસમ્બોધિં અજ્ઝગમા, **મુનિ** ભગવાતિ યોજના.

સુદેસિતાતિ વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં સઙ્ખેપતો વિત્થારતો ચ સુટ્ઠુ દેસિતા. **ચક્ખુમતા**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમતા. અત્તહિતકામેહિ અરણીયાનિ કરણીયાનિ અરિયભાવકરાનિ, અરિયસ્સ વા ભગવતો સચ્ચાનીતિ **અરિયસચ્ચાનિ**. **દુક્ખન્તિ**આદિ તેસં અરિયસચ્ચાનં સરૂપદસ્સનં . ઇમસ્મિં ઠાને અરિયસચ્ચકથા વત્તબ્બા, સા સબ્બાકારતો **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૫૨૯ આદયો) વિત્થારિતાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા. **એવમેતે તથા**તિ એતે દુક્ખાદયો અરિયસચ્ચધમ્મા એવં દુક્ખાદિપ્પકારેન તથા અવિતથા અનઞ્ઞથા. **વુત્તા દિટ્ઠા મે તે યથા તથા**તિ યથા સત્થારા વુત્તા, તથા મયા દિટ્ઠા, અરિયમગ્ગઞાણેન પટિવિદ્ધત્તા એવં તેસં. **સદત્થો મે અનુપ્પત્તો** અરહત્તં મયા સચ્છિકતં. તતો ચ **કતં બુદ્ધસ્સ** ભગવતો **સાસનં** ઓવાદાનુસિટ્ઠિયં અનુપતિટ્ઠો.

સ્વાગતં વત મે આસીતિ સુઆગમનં વત મે અહોસિ. **મમ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે**તિ મમ સમ્બુદ્ધસ્સ ભગવતો સન્તિકે સમીપે.

અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તોતિ છન્નમ્પિ અભિઞ્ઞાનં પારમિં, ઉક્કંસં અધિગતો. ઇમિના હિ પદેન વુત્તમેવત્થં વિવરિતું ''**સોતધાતુ વિસોધિતા**''તિઆદિ વુત્તં.

પુચ્છામિ સત્થારન્તિઆદિકા દ્વાદસ ગાથા અત્તનો ઉપજ્ઝાયસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં પુચ્છન્તેન વુત્તા. આયસ્મતો નિગ્રોધકપ્પત્થેરસ્સ હિ પરિનિબ્બાનકાલે આયસ્મા વઙ્ગીસો અસમ્મુખા અહોસિ. દિટ્ઠપુબ્બઞ્ચ તેન તસ્સ હત્થકુક્કુચ્ચાદિ, પુબ્બવાસનાવસેન હિ તાદિસઞ્ચ આયસ્મતો પિલિન્દવચ્છસ્સ વસલવાદેન સમુદાચારો વિય ખીણાસવાનમ્પિ હોતિયેવ. તેન ''પરિનિબ્બુતો નુ ખો મે ઉપજ્ઝાયો, ઉદાહુ નો''તિ ઉપ્પન્નપરિવિતક્કો સત્થારં પુચ્છિ. તેન વુત્તં – ''ઉપજ્ઝાયસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં પુચ્છન્તેન વુત્તા''તિ. તત્થ **સત્થારન્તિ** દિટ્ઠધમ્મિકાદીહિ વેનેય્યાનં અનુસાસકં. **અનોમપઞ્ઞન્તિ** ઓમં વુચ્ચતિ પરિત્તં લામકં. ન ઓમપઞ્ઞં અનોમપઞ્ઞં, મહાપઞ્ઞન્તિ અત્થો. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ પચ્ચક્ખમેવ, ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવેતિ અત્થો. **વિચિકિચ્છાનન્તિ** સંસયાનં એવરૂપાનં વા પરિવિતક્કાનં છેત્તા. **અગ્ગાળવે**તિ અગ્ગાળવચેતિયસઙ્ખાતે વિહારે. **ઞાતો**તિ પાકટો. **યસસ્સી**તિ લાભસક્કારસમ્પન્નો. **અભિનિબ્બુતત્તો**તિ ઉપસન્તસભાવો અપરિડય્હમાનચિત્તો.

તયા કતન્તિ તાદિસે છાયાસમ્પન્ને નિગ્રોધરુક્ખમૂલે નિસિન્નત્તા ''નિગ્રોધકપ્પો''તિ તયા કતં નામં. ઇતિ સો યથા અત્તના ઉપલક્ખિતં તથા વદતિ. ભગવા પન ન નિસિન્નત્તા એવ તં તથા આલપતિ, અપિ ચ ખો તત્થ અરહત્તં પત્તત્તાપિ. **બ્રાહ્મણસ્સા**તિ જાતિં સન્ધાય વદતિ. સો કિર બ્રાહ્મણમહાસાલકુલા પબ્બજિતો. **નમસ્સં અચરિન્તિ** નમસ્સમાનો વિહાસિં. **મુત્યપેખો**તિ નિબ્બાને પતિટ્ઠિતો.

દળ્હધમ્મદસ્સીતિ ભગવન્તં આલપતિ. દળ્હધમ્મઞ્હિ નિબ્બાનં અભિજ્જનટ્ઠેન, તઞ્ચ ભગવા પસ્સિ દસ્સેસિ ચ.

સક્કાતિપિ ભગવન્તમેવ કુલનામેન આલપતિ. **મયમ્પિ સબ્બે**તિ, નિરવસેસપરિસં સઙ્ગણ્હિત્વા અત્તાનં દસ્સેન્તો વદતિ. **સમન્તચક્ખૂ**તિપિ ભગવન્તમેવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન આલપતિ. **સમવટ્ઠિતા**તિ સમ્મા અવટ્ઠિતા, આભોગં કત્વા ઠિતા. **નો**તિ અમ્હાકં. **સવનાયા**તિ ઇમસ્સ પઞ્હસ્સ વેય્યાકરણં સવનત્થાય. **સોતા**તિ સોતધાતુયા. **તુવં નો સત્થા ત્વમનુત્તરોસી**તિ થુતિવચનવસેન વદતિ.

છિન્દ નો વિચિકિચ્છન્તિ વિચિકિચ્છાપટિરૂપકં તં પરિવિતક્કં સન્ધાયાહ. અકુસલવિચિકિચ્છાય પન થેરો નિબ્બિચિકિચ્છોવ. **બ્રૂહિ મેત**ન્તિ બ્રૂહિ મે એતં. યં મયા યાચિતોસિ ‘‘તં સાવકં, સક્ક, મયમ્પિ સબ્બે અઞ્ઞાતુમિચ્છામા’’તિ યાચિતોવ, તં બ્રાહ્મણં **પરિનિબ્બુતં વેદય ભૂરિપઞ્ઞ. મજ્ઝેવ નો ભાસા**’’તિ પરિનિબ્બુતં જાનિત્વા મહાપઞ્ઞ ભગવા મજ્ઝેવ અમ્હાકં સબ્બેસં ભાસ, યથા સબ્બે મયં જાનેય્યામ. **સક્કોવ દેવાન સહસ્સનેત્તો**તિ , ઇદં પન થુતિવચનમેવ. અપિચેત્થ અયમધિપ્પાયો – યથા સક્કો સહસ્સનેત્તો દેવાનં મજ્ઝે તેહિ સક્કચ્ચં સમ્પટિચ્છિતવચનં ભાસતિ, એવં અમ્હાકં મજ્ઝે અમ્હેહિ સમ્પટિચ્છિતવચનં ભાસાતિ.

યે કેચીતિ ઇમમ્પિ ગાથં ભગવન્તં થુનન્તો વત્તુકામતં જનેતું ભણતિ. તસ્સત્થો – યે કેચિ અભિજ્ઝાદયો ગન્થા, તેસં અપ્પહાને સતિ મોહવિચિકિચ્છાનં પહાનાભાવતો **મોહમગ્ગા**તિ ચ, **અઞ્ઞાણપક્ખા**તિ ચ, **વિચિકિચ્છઠાના**તિ ચ વુચ્ચન્તિ. સબ્બે તે તથાગતં પત્વા તથાગતસ્સ દેસનાબલેન વિદ્ધંસિતા ભવન્તિ, નસ્સન્તિ. કિંકારણન્તિ? **ચક્ખુઞ્હિ એતં પરમં નરાનં**, યસ્મા તથાગતો સબ્બગન્થવિધમનેન પઞ્ઞાચક્ખુજનનતો નરાનં પરમં ચક્ખુન્તિ વુત્તં હોતિ.

નો ચે હિ જાતૂતિ ઇમમ્પિ ગાથં થુનન્તો એવ વત્તુકામતં જનેન્તો ભણતિ. તત્થ **જાતૂ**તિ એકંસવચનં. **પુરિસો**તિ ભગવન્તં સન્ધાયાહ. **જોતિમન્તો**તિ પઞ્ઞાજોતિસમ્પન્ના સારિપુત્તાદયો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યદિ ભગવા પુરત્થિમાદિભેદો વાતો વિય અબ્ભઘનં દેસનાવેગેન કિલેસે વિહનેય્ય, તતો યથા અબ્ભઘનનિવુતો લોકો તમોવ હોતિ એકન્ધકારો, એવં સબ્બોપિ લોકો અઞ્ઞાણનિવુતો તમોવ સિયા. યે ચાપિ ઇમે ઇદાનિ જોતિમન્તો ખાયન્તિ સારિપુત્તાદયો, તેપિ ન ભાસેય્યું, ન દીપેય્યુન્તિ.

ધીરા ચાતિ ઇમમ્પિ ગાથં પુરિમનયેનેવાહ. તસ્સત્થો – **ધીરા** ચ પણ્ડિતપુરિસા, **પજ્જોતકરા ભવન્તિ** પઞ્ઞાપજ્જોતં ઉપ્પાદેન્તિ. **તં** તસ્મા અહં તં **વીર** પધાનવીરિયસમન્નાગત ભગવા, **તથેવ મઞ્ઞે** ધીરો પજ્જોતકરોત્વેવ મઞ્ઞામિ. મયમ્પિ **વિપસ્સિનં** સબ્બધમ્મે યથાભૂતં પસ્સન્તં ભગવન્તં જાનન્તા એવ ઉપાગમિમ્હા. તસ્મા ‘‘પરિસાસુ નો **આવિકરોહિ કપ્પં** પરિનિબ્બુતોવ યથા નિગ્રોધકપ્પં આવિકરોહિ પકાસેહી’’તિ.

ખિપ્પન્તિ ઇમમ્પિ ગાથં પુરિમનયેનેવ આહ. તસ્સત્થો – ભગવા **ખિપ્પં ગિરં એરય વગ્ગુ વગ્ગું** અચિરાયમાનો વાચં ભાસ વગ્ગુ મનોહરં. **હંસોવ** યથા સુવણ્ણહંસો ગોચરં પરિગ્ગણ્હન્તો જાતસ્સરવનસણ્ડં દિસ્વા ગીવં **પગ્ગય્હ** પક્ખે ઉદ્ધુનિત્વા હટ્ઠતુટ્ઠો **સણિકં** અતરમાનો વગ્ગું નિકૂજતિ ગિરં નિચ્છારેતિ, એવમેવં ત્વં સણિકં નિકૂજ ઇમિના મહાપુરિસલક્ખણઞ્ઞતરેન બિન્દુસ્સરેન સુટ્ઠુ **વિકપ્પિતેન** અભિસઙ્ખતેન, એતે મયં સબ્બે **ઉજુગતા** અવિક્ખિત્તમાનસા હુત્વા તવ નિકૂજં સુણોમાતિ.

પહીનજાતિમરણન્તિ , ઇદમ્પિ પુરિમનયેનેવ આહ. તત્થ ન સિસ્સતીતિ અસેસો, તં **અસેસં**, સોતાપન્નાદયો વિય કિઞ્ચિ અસેસેત્વા પહીનજાતિમરણન્તિ વુત્તં હોતિ. **નિગ્ગય્હા**તિ નિબન્ધિત્વા, **ધોન**ન્તિ ધુતસબ્બપાપં. **વદેસ્સામી**તિ કથાપેસ્સામિ ધમ્મં. **ન કામકારો હોહિ પુથુજ્જનાન**ન્તિ પુથુજ્જનસેક્ખાદીનં તિવિધાનં જનાનં કામકારો નત્થિ, તે યં ઇચ્છન્તિ ઞાતું વા વત્તું વા, તં ન સક્કોન્તિ. **સઙ્ખેય્યકારો ચ તથાગતાન**ન્તિ તથાગતાનં પન વીમંસકારો પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમકિરિયા, તે યં ઇચ્છન્તિ ઞાતું વા વત્તું વા, તં સક્કોન્તિયેવાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ તં સઙ્ખેય્યકારં પકાસેન્તો "**સમ્પન્નવેય્યાકરણ**"ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – તથા હિ તવ ભગવા ઇદં **સમુજ્જુપઞ્ઞસ્સ** સબ્બત્થ અપ્પટિહતભાવેન ઉજુગતપઞ્ઞસ્સ સમ્મદેવ વુત્તં પવત્તિતં સમ્પન્નવેય્યાકરણં ''સન્તતિમહામત્તો સત્તતાલમત્તં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ, સુપ્પબુદ્ધો સક્કો સત્તમે દિવસે પથવિં પવિસિસ્સતી''તિ એવમાદિં **સમુગ્ગહિતં** સમ્મદેવ ઉગ્ગહિતં અવિપરીતં દિટ્ઠં, પુન સુકતરં અઞ્જલિં પણામેત્વા આહ. **અયમઞ્જલિ પચ્છિમો સુપ્પણામિતો**તિ અયં અપરોપિ અઞ્જલિ સુટ્ઠુતરં પણામિતો. **મા મોહયી જાન**ન્તિ મા નો અવચનેન મોહયિ, જાનન્તો તસ્સ ગતિં. **અનોમપઞ્ઞા**તિ ભગવન્તં આલપતિ.

પરોપરન્તિ ઇમં પન ગાથં અપરેનપિ પરિયાયેન અમોહનમેવ યાચન્તો આહ. તત્થ **પરોપર**ન્તિ લોકુત્તરલોકિયવસેન સુન્દરાસુન્દરં દૂરે સન્તિકે વા. **અરિયધમ્મ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મં. **વિદિત્વા**તિ પટિવિજ્ઝિત્વા. **જાન**ન્તિ સબ્બં ઞેય્યધમ્મં જાનન્તો. **વાચાભિકઙ્ખામી**તિ યથા **ઘમ્મનિ** ઘમ્મકાલે ઉણ્હાભિતત્તો પુરિસો કિલન્તો તસિતો વારિં, એવં તે વાચં અભિકઙ્ખામિ. **સુતં પવસ્સા**તિ સુતસઙ્ખાતં સદ્દાયતનં પવસ્સ પગ્ઘર મુઞ્ચ પવત્ત. ''સુતસ્સ વસ્સા''તિપિ પાળિ. વુત્તપકારસ્સ સદ્દાયતનસ્સ વુટ્ઠિં વસ્સાતિ અત્થો.

ઇદાનિ યાદિસં વાચં અભિકઙ્ખતિ, તં પકાસેન્તો "**યદત્થિક**"ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **કપ્પાયનો**તિ કપ્પમેવ પૂજાવસેન વદતિ. **યથા વિમુત્તો**તિ ''કિં અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા યથા અસેક્ખો, ઉદાહુ સઉપાદિસેસાય યથા સેક્ખો''તિ વા પુચ્છતિ. સેસમેત્થ પાકટમેવ.

એવં દ્વાદસહિ ગાથાહિ યાચિતો ભગવા તં વિયાકરોન્તો "**અચ્છેચ્છી**"તિઆદિમાહ. તત્થ **અચ્છેચ્છિ તણ્હં ઇધ નામરૂપે (ઇતિ ભગવા) કણ્હસ્સ સોતં દીઘરત્તાનુસયિત**ન્તિ ઇમસ્મિં નામરૂપે કામતણ્હાદિભેદા તણ્હા દીઘરત્તં અપ્પહીનટ્ઠેન અનુસયિતા કણ્હનામકસ્સ મારસ્સ સોતન્તિપિ વુચ્ચતિ. તં કણ્હસ્સ સોતમુતં દીઘરત્તાનુસયિતં ઇધ નામરૂપે તણ્હં કપ્પાયનો છિન્દિ. **ઇતિ ભગવા**તિ ઇદં પન સઙ્ગીતિકારાનં વચનં. **અતારિ જાતિં મરણં અસેસ**ન્તિ સો તં તણ્હં છેત્વા અસેસં જાતિમરણં અતરિ અનુપાદિસેસાય પરિનિબ્બાયીતિ દસ્સેતિ, **ઇચ્ચબ્રવિ ભગવા પઞ્ચસેટ્ઠો**તિ આયસ્મતા વઙ્ગીસેન પુટ્ઠો ભગવા એવં અવોચ પઞ્ચહિ સદ્ધાદીહિ ઇન્દ્રિયેહિ અનઞ્ઞસાધારણેહિ ચક્ખૂહિ વા સેટ્ઠો. અથ વા **પઞ્ચસેટ્ઠો**તિ પઞ્ચહિ સીલાદીહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ, પઞ્ચહિ વા હેતુસમ્પદાદીહિ સેટ્ઠો ઉત્તમો પવરોતિ સઙ્ગીતિકારાનમેવિદમ્પિ વચનં.

એવં વુત્તે ભગવતો ભાસિતં અભિનન્દમાનસો આયસ્મા વઙ્ગીસો "**એસ સુત્વા**"તિઆદિકા ગાથાયો આહ. તત્થ પઠમગાથાયં **ન મં વઞ્ચેસી**તિ યસ્મા પરિનિબ્બુતો, તસ્મા તસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં ઇચ્છન્તં મં ન વઞ્ચેસિ, ન વિસંવાદેસીતિ અત્થો. સેસં પાકટમેવ.

દુતિયગાથાયં યસ્મા મુત્યપેખો વિહાસિ, તસ્મા તં સન્ધાયાહ "**યથા વાદી તથા કારી, અહુ બુદ્ધસ્સ સાવકો**"તિ. **મચ્ચુનો જાલં તત**"ન્તિ તેભૂમકવટ્ટે વિત્થતં મારસ્સ તણ્હાજાલં. **માયાવિનો**તિ બહુમાયસ્સ. ''તથા

માયાવિનો’’તિપિ કેચિ પઠન્તિ, તેસં યો અનેકાહિ માયાહિ અનેકક્ખત્તું ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. તસ્સ તથા માયાવિનોતિ અધિપ્પાયો.

તતિયગાથાય **આદિ**ન્તિ મૂલકારણં. **ઉપાદાનસ્સા**તિ વટ્ટસ્સ. વટ્ટં દળ્હેહિ કમ્મકિલેસેહિ ઉપાદાતબ્બટ્ઠેન ‘‘ઉપાદાન’’ન્તિ વુત્તં. તસ્સ ઉપાદાનસ્સ આદિં અવિજ્જાતણ્હાદિભેદં કારણં ઞાણચક્ખુના અદ્દસ. **કપ્પો કપ્પિયો**તિ એવં વત્તું વટ્ટતિ ભગવાતિ અધિપ્પાયેન વદતિ. **અચ્ચગા વતા**તિ અતિક્કન્તો વત. **મચ્ચુધેય્ય**ન્તિ મચ્ચુ એત્થ ધિય્યતીતિ મચ્ચુધેય્યં, તેભૂમકવટ્ટં સુદુત્તરં અચ્ચગા વતાતિ વેદજાતો વદતિ.

ઇદાનિ સત્થરિ અત્તનો ઉપજ્ઝાયે ચ પસન્નમાનસો પસન્નાકારં વિભાવેન્તો ‘‘**તં દેવદેવ**’’ન્તિ ઓસાનગાથમાહ. તત્થ **તં દેવદેવં વન્દામી**તિ સમ્મુતિદેવો, ઉપપત્તિદેવો, વિસુદ્ધિદેવોતિ તેસં સબ્બેસમ્પિ દેવાનં ઉત્તમદેવતાય દેવદેવં **દ્વિપદુત્તમ** ભગવા તં વન્દામિ. ન કેવલં તંયેવ, અથ ખો તવ સચ્ચાભિસમ્બોધિયા અનુધમ્મજાતત્તા **અનુજાતં**, મારવિજયેન મહાવીરિયતાય **મહાવીરં**, આગુઅકરણાદિઅત્થેન **નાગં** તવ ઉરે વાયામજનિતજાતિતાય **ઓરસં** પુત્તં નિગ્રોધકપ્પઞ્ચ વન્દામિ.

એવમેતે સુભૂતિઆદયો વઙ્ગીસપરિયોસાના દ્વિસતં ચતુસટ્ઠિ ચ મહાથેરા ઇધ પાળિયં આરૂળ્હા, તે સબ્બે યથા સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાવકભાવેન એકવિધા. તથા અસેક્ખભાવેન, ઉક્ખિત્તપલિઘતાય સંકિણ્ણપરિક્ખતાય, અબ્બુળ્હેસિકતાય, નિરગ્ગળતાય, પન્નદ્ધજતાય, પન્નભારતાય, વિસંયુત્તતાય, દસસુ અરિયવાસેસુ વુટ્ઠવાસતાય ચ. તથા હિ તે પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીના, છળઙ્ગસમન્નાગતા, એકારક્ખા, ચતુરાપસ્સેના, પનુણ્ણપચ્ચેકસચ્ચા, સમવયસટ્ઠેસના, અનાવિલસઙ્કપ્પા, પસ્સદ્ધકાયસઙ્ખારા, સુવિમુત્તચિત્તા, સુવિમુત્તપઞ્ઞા ચ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૯). ઇતિ એવમાદિના નયેન એકવિધા.

એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પન્ના, ન એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પન્નાતિ દુવિધા. તત્થ **અઞ્ઞાસિ કોણ્ડઞ્ઞ**પ્પમુખા **પઞ્ચવગ્ગિયત્થેરા, યસત્થેરો**, તસ્સ સહાયભૂતા **વિમલો સુબાહુ પુણ્ણજિ ગવમ્પતી**તિ ચત્તારો, અપરેપિ તસ્સ સહાયભૂતા પઞ્ચપઞ્ઞાસ, તિંસ **ભદ્દવગ્ગિયા, ઉરુવેલકસ્સપ**પ્પમુખા સહસ્સપુરાણજટિલા, દ્વે **અગ્ગસાવકા**, તેસં પરિવારભૂતા અડ્ઢતેરસસતા **પરિબ્બાજકા**, ચોરો **અઙ્ગુલિમાલત્થેરો**તિ સબ્બે સહસ્સં પઞ્ઞાસાધિકાનિ તીણિ સતાનિ ચ હોન્તિ. તેનેતં વુચ્ચતિ –

> ‘‘સતત્તયં સહસ્સઞ્ચ, પઞ્ઞાસઞ્ચ પુનાપરે;
> એતે થેરા મહાપઞ્ઞા, સબ્બેવ એહિભિક્ખુકા’’તિ.

ન કેવલઞ્ચ એતે એવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ બહૂ સન્તિ. સેય્યથિદં – **સેલો** બ્રાહ્મણો, તસ્સ અન્તેવાસિકભૂતા તિસતબ્રાહ્મણા, **મહાકપ્પિનો**, તસ્સ પરિવારભૂતં પુરિસસહસ્સં, **સુદ્ધોદન**મહારાજેન પેસિતા કપિલવત્થુવાસિનો દસસહસ્સપુરિસા, મહાબાવરિયબ્રાહ્મણસ્સ અન્તેવાસિકભૂતા **અજિતા**દયો સોળસ સહસ્સપરિમાણાતિ. એવં વુત્તતો અઞ્ઞે ન એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પદા, તે પન સરણગમનૂપસમ્પદા, ઓવાદપટિગ્ગહણૂપસમ્પદા, પઞ્હાબ્યાકરણૂપસમ્પદા, ઞત્તિચતુત્થકમ્મૂપસમ્પદાતિ ઇમેહિ ચતૂહિ આકારેહિ લદ્ધૂપસમ્પદા. આદિતો હિ એહિભિક્ખુભાવૂપગતા થેરા, તેસં ભગવા પબ્બજ્જં વિય તીહિ સરણગમનેહેવ ઉપસમ્પદમ્પિ અનુઞ્ઞાસિ, અયં સરણગમનૂપસમ્પદા. યા પન –

‘‘તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં – ‘તિબ્બં મે હિરોત્તપ્પં, પચ્ચુપટ્ઠિતં ભવિસ્સતિ થેરેસુ નવેસુ મજ્ઝિમેસૂ’તિ, એવં હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બં. તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં – ‘યંકિઞ્ચિ ધમ્મં સુણિસ્સામિ કુસલૂપસંહિતં, સબ્બં તં અટ્ઠિં કત્વા મનસિ કરિત્વા સબ્બચેતસા સમન્નાહરિત્વા ઓહિતસોતો ધમ્મં સુણિસ્સામી’તિ, એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બં. તસ્માતિહ તે, કસ્સપ, એવં સિક્ખિતબ્બં – ‘સાતસહગતા ચ મે કાયગતા સતિ ન વિજહિસ્સતી’તિ, એવઞ્હિ તે, કસ્સપ, સિક્ખિતબ્બ’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪).

ઇમસ્સ ઓવાદસ્સ પટિગ્ગહણેન મહાકસ્સપત્થેરસ્સ અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા, અયં ઓવાદપટિગ્ગહણૂપસમ્પદા નામ. યા પુબ્બારામે ચઙ્કમન્તેન ભગવતા ‘‘ઉદ્ધુમાતકસઞ્ઞાતિ વા સોપાક ‘રૂપસઞ્ઞા’તિ વા ઇમે ધમ્મા નાનત્થા નાનાબ્યઞ્જના, ઉદાહુ એકત્થા બ્યઞ્જનમેવ નાન’’ન્તિઆદિના અસુભનિસ્સિતેસુ પઞ્હેસુ પુચ્છિતેસુ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તેન સત્તવસ્સિકેન સોપાકસામણેરેન ‘‘ઉદ્ધુમાતકસઞ્ઞાતિ વા ભગવા ‘રૂપસઞ્ઞા’તિ વા ઇમે ધમ્મા એકત્થા, બ્યઞ્જનમેવ નાન’’ન્તિઆદિના વિસ્સજ્જિતેસુ ‘‘ઇમિના સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સદ્ધિં સંસન્દિત્વા ઇમે પઞ્હા બ્યાકતા’’તિ આરદ્ધચિત્તેન ભગવતા અનુઞ્ઞાતઉપસમ્પદા. અયં પઞ્હાબ્યાકરણૂપસમ્પદા નામ. ઞત્તિચતુત્થકમ્મૂપસમ્પદા પાકટાવ.

યથા એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પદા, ન એહિભિક્ખુભાવેન ઉપસમ્પદાતિ દુવિધા, એવં સમ્મુખાપરમ્મુખાભેદતોપિ દુવિધા. યે હિ સત્થુ ધરમાનકાલે અરિયાય જાતિયા જાતા, તે અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞાદયો સમ્મુખસાવકા નામ. યે પન ભગવતો પરિનિબ્બાનતો પચ્છા અધિગતવિસેસા, તે સતિપિ સત્થુ ધમ્મસરીરસ્સ પચ્ચક્ખભાવે સત્થુ સરીરસ્સ અપચ્ચક્ખભાવતો પરમ્મુખસાવકા નામ.

તથા ઉભતોભાગવિમુત્તપઞ્ઞાવિમુત્તતાવસેન, ઇધ પાળિયં આગતા પન ઉભતોભાગવિમુત્તા એવાતિ વેદિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૧૪૨) –

‘‘વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે, છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા’’તિ.

તથા સાપદાનાનપદાનભેદતો, યેસઞ્હિ પુરિમેસુ સમ્માસમ્બુદ્ધેસુ પચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધસાવકેસુપિ પુઞ્ઞકિરિયાવસેન પવત્તિતં સાવકપારમિતાસઙ્ખાતં અત્થિ અપદાનં, તે સાપદાના, સેય્યથાપિ અપદાનપાળિયં આગતા થેરા. યેસં પન તં નત્થિ, તે અનપદાના.

કિં પન સબ્બેન સબ્બં પુબ્બહેતુસમ્પત્તિયા વિના સચ્ચાભિસમ્બોધો સમ્ભવતીતિ? ન સમ્ભવતિ. ન હિ ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિરહિતસ્સ અરિયમગ્ગાધિગમો અત્થિ, તસ્સ સુદુક્કરદુરભિસમ્ભવસભાવતો. યથાહ ‘‘તં કિં મઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, કતમં નુ ખો દુક્કરતરં વા દુરભિસમ્ભવતરં વા’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૧૫). યદિ એવં કસ્મા વુત્તં – ‘‘યેસં પન તં નત્થિ, તે અનપદાના’’તિ? નયિદમેવં દટ્ઠબ્બં ‘‘યે સબ્બેન સબ્બં ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિરહિતા, તે અનપદાના’’તિ તાદિસાનં ઇધ અનધિપ્પેતત્તા. યેસં પન અતિઉક્કંસગતં અપદાનં નત્થિ, તે ઇધ ‘‘અનપદાના’’તિ વુત્તા, ન સબ્બેન સબ્બં ઉપનિસ્સયરહિતાયેવ . તથા હિ ઇમે સત્તા બુદ્ધુપ્પાદેસુ અચ્છરિયાચિન્તેય્યગુણવિભૂતિવિત્થતં બુદ્ધાનં આનુભાવં પસ્સન્તા ચતુપ્પમાણિકસ્સ લોકસ્સ સબ્બથાપિ પસાદાવહત્તા સત્થરિ સદ્ધં પટિલભન્તિ. તથા સદ્ધમ્મસ્સવનેન, સાવકાનં સમ્માપટિપત્તિદસ્સનેન, કદાચિ મહાબોધિસત્તાનં સમ્માસમ્બોધિયા ચિત્તાભિનીહારદસ્સનેન, તેસં સન્તિકે ઓવાદાનુસાસનપટિલાભેન ચ સદ્ધમ્મે

સદ્ધં પટિલભન્તિ, તે તત્થ પટિલદ્ધસદ્ધા યદિપિ સંસારે નિબ્બાને ચ આદીનવાનિસંસે પસ્સન્તિ, મહારજક્ખતાય પન યોગક્ખેમં અનભિસમ્ભુનન્તા અન્તરન્તરા વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલબીજં અત્તનો સન્તાને રોપેન્તિયેવ સપ્પુરિસૂપનિસ્સયસ્સ બહૂકારભાવતો. તેનાહ (બુ॰ વં॰ ૨.૭૨-૭૪) –

‘‘યદિમસ્સ લોકનાથસ્સ, વિરજ્ઝિસ્સામ સાસનં;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, હેસ્સામ સમ્મુખા ઇમં.

‘‘યથા મનુસ્સા નદિં તરન્તા, પટિતિત્થં વિરજ્ઝિય;
હેટ્ઠાતિત્થે ગહેત્વાન, ઉત્તરન્તિ મહાનદિં.

‘‘એવમેવ મયં સબ્બે, યદિ મુઞ્ચામિમં જિનં;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, હેસ્સામ સમ્મુખા ઇમ’’ન્તિ.

એવં વિવટ્ટં ઉદ્દિસ્સ ઉપ્પાદિતકુસલચિત્તં સતસહસ્સાધિકચતુઅસઙ્ખ્યેય્યકાલન્તરે વિમોક્ખાધિગમસ્સ ઉપનિસ્સયો ન હોતીતિ ન સક્કા વત્તું. પગેવ પત્થનાવસેન અધિકારં કત્વા પવત્તિતં. એવં દુવિધાપેતે.

અગ્ગસાવકા, મહાસાવકા, પકતિસાવકાતિ તિવિધા. તેસુ આયસ્મા **અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો**, **વપ્પો**, **ભદ્દિયો**, **મહાનામો**, **અસ્સજિ**, **નાલકો**, **યસો**, **વિમલો**, **સુબાહુ**, **પુણ્ણજિ**, **ગવમ્પતિ**, **ઉરુવેલકસ્સપો**, **નદીકસ્સપો**, **ગયાકસ્સપો**, **સારિપુત્તો**, **મહામોગ્ગલ્લાનો**, **મહાકસ્સપો**, **મહાકચ્ચાયનો**, **મહાકોટ્ઠિકો**, **મહાકપ્પિનો**, **મહાચુન્દો**, **અનુરુદ્ધો**, **કઙ્ખારેવતો**, **આનન્દો**, **નન્દકો**, **ભગુ**, **નન્દો**, **કિમિલો**, **ભદ્દિયો**, **રાહુલો**, **સીવલિ**, **ઉપાલિ** , **દબ્બો**, **ઉપસેનો**, **ખદિરવનિયરેવતો**, **પુણ્ણો મન્તાણિપુત્તો**, **પુણ્ણો સુનાપરન્તકો**, **સોણો કુટિકણ્ણો**, **સોણો કોળિવીસો**, **રાધો**, **સુભૂતિ**, **અઙ્ગુલિમાલો**, **વક્કલિ**, **કાળુદાયી**, **મહાઉદાયી**, **પિલિન્દવચ્છો**, **સોભિતો**, **કુમારકસ્સપો**, **રટ્ઠપાલો** , **વઙ્ગીસો**, **સભિયો**, **સેલો**, **ઉપવાનો**, **મેઘિયો**, **સાગતો**, **નાગિતો**, **લકુણ્ડકભદ્દિયો**, **પિણ્ડોલભારદ્વાજો**, **મહાપન્થકો**, **ચૂળપન્થકો**, **બાકુલો**, **કુણ્ડધાનો**, **દારુચીરિયો**, **યસોજો**, **અજિતો**, **તિસ્સમેત્તેય્યો**, **પુણ્ણકો**, **મેત્તગૂ**, **ધોતકો**, **ઉપસિવો**, **નન્દો**, **હેમકો**, **તોદેય્યો**, **કપ્પો**, **જતુકણ્ણિ**, **ભદ્રાવુધો**, **ઉદયો**, **પોસાલો**, **મોઘરાજા**, **પિઙ્ગિયોતિ એતે અસીતિમહાસાવકા નામ.**

કસ્મા પન તે એવ થેરા ‘‘મહાસાવકા’’તિ વુચ્ચન્તીતિ? અભિનીહારસ્સ મહન્તભાવતો. તથા હિ દ્વે અગ્ગસાવકાપિ મહાસાવકેસુ અન્તોગધા. તે હિ સાવકપારમીઞાણસ્સ મત્થકપ્પત્તિયા સાવકેસુ અગ્ગધમ્માધિગમેન અગ્ગટ્ઠાને ઠિતાપિ અભિનીહારમહન્તતાસામઞ્ઞેન ‘‘મહાસાવકા’’તિપિ વુચ્ચન્તિ. ઇતરે પન પકતિસાવકેહિ સાતિસયમહાભિનીહારા. તથા હિ તે પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કતપણિધાના. તતો એવ સાતિસયં અભિઞ્ઞાસમાપત્તીસુ વસિનો પભિન્નપટિસમ્ભિદા ચ. કામં સબ્બેપિ અરહન્તો સીલવિસુદ્ધિઆદિકે સમ્પાદેત્વા ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ પતિટ્ઠિતચિત્તા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતં ભાવેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અનવસેસતો કિલેસે ખેપેત્વા અગ્ગફલે પતિટ્ઠહન્તિ, તથાપિ યથા સદ્ધાવિમુત્તતો દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ, પઞ્ઞાવિમુત્તતો ચ ઉભતોભાગવિમુત્તસ્સ પુબ્બભાગભાવનાવિસેસો અદ્ધા ઇચ્છિતો વિસેસો, એવં અભિનીહારમહન્તતાપુબ્બયોગમહન્તતાહિ અત્તસન્તાને સાતિસયગુણવિસેસસ્સ નિપ્ફાદિતત્તા સીલાદિગુણેહિ મહન્તા સાવકાતિ મહાસાવકા. તેસુયેવ પન યે બોધિપક્ખિયધમ્મેસુ પામોક્ખભાવેન ધુરભૂતાનં સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસમાધીનં સાતિસયકિચ્ચન્તરભાવનિપ્ફત્તિયા કારણભૂતાય તજ્જાભિનીહારાભિનિહતાય સક્કચ્ચં નિરન્તરં ચિરકાલં સમાહિતાય સમ્માપટિપત્તિયા યથાક્કમં પઞ્ઞાય સમાધિસ્મિઞ્ચ ઉક્કંસપારમિપ્પત્તિયા સવિસેસં

સબ્બગુણેહિ અગ્ગભાવે ઠિતા. તે સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના સતિપિ મહાસાવકત્તે સાવકપારમિયા મત્થકે સબ્બસાવકાનં અગ્ગભાવે ઠિતત્તા અભિનીહારમહન્તભાવતો, પુબ્બયોગમહન્તભાવતો ચ ''અગ્ગસાવકા''ઇચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. યે પન અરિયસાવકા અગ્ગસાવકા વિય ચ મહાસાવકા વિય ચ ન પરિમિતાવ, અથ ખો અનેકસતા અનેકસહસ્સા, તે પકતિસાવકા. ઇધ પાળિયં આરૂળ્હા પન પરિમિતાવ ગાથાવસેન પરિગ્ગહિતત્તા. તથાપિ મહાસાવકેસુપિ કેચિ ઇધ પાળિયં નારૂળ્હા.

એવં તિવિધાપિ તે અનિમિત્તવિમોક્ખાદિભેદતો તિવિધા, વિમોક્ખસમધિગમવસેનપિ તિવિધા. તયો હિ ઇમે વિમોક્ખા સુઞ્ઞતો વિમોક્ખો, અનિમિત્તો વિમોક્ખો, અપ્પણિહિતો વિમોક્ખોતિ. તે ચ વિમોક્ખા સુઞ્ઞતાદીહિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીહિ તીહિ અનુપસ્સનાહિ અધિગન્તબ્બા. આદિતો હિ અનિચ્ચાદીસુ યેન કેનચિ આકારેન વિપસ્સનાભિનિવેસો હોતિ. યદા પન વુટ્ઠાનગામિનિયા વિપસ્સનાય અનિચ્ચાકારતો સઙ્ખારે સમ્મસન્તિયા મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, તદા વિપસ્સના સતિપિ રાગનિમિત્તાદીનં સમુગ્ઘાટને સઙ્ખારનિમિત્તં પન સા ન વિસ્સજ્જેતીતિ નિપ્પરિયાયેન અનિમિત્તનામં અલભમાના અત્તનો મગ્ગસ્સ અનિમિત્તનામં દાતું ન સક્કોતીતિ. કિઞ્ચાપિ અભિધમ્મે અનિમિત્તવિમોક્ખો ન ઉદ્ધટો, સુત્તન્તે પન રાગાદિનિમિત્તાનં સમુગ્ઘાટેન લબ્ભતીતિ.

''અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહિ, માનાનુસયમુજ્જહ;
તતો માનાભિસમયા, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૨) –

આદિના હિ વિપસ્સનાય અનિમિત્તવિમોક્ખભાવો અનુત્તરસ્સ અનિમિત્તવિમોક્ખભાવો ચ વુત્તો. યદા વુટ્ઠાનગામિનિયા વિપસ્સનાય દુક્ખતો સઙ્ખારે સમ્મસન્તિયા મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, તદા વિપસ્સના રાગપણિધિઆદીનં સમુગ્ઘાટનેન અપ્પણિહિતનામં લભતીતિ અપ્પણિહિતવિમોક્ખં નામ હોતિ. તદનન્તરો ચ મગ્ગો અપ્પણિહિતવિમોક્ખો. યદા પન વુટ્ઠાનગામિનિયા વિપસ્સનાય અનત્તાકારેન સમ્મસન્તિયા મગ્ગવુટ્ઠાનં હોતિ, તદા વિપસ્સના અત્તદિટ્ઠિયા સમુગ્ઘાટનેન સુઞ્ઞતનામં લભતીતિ સુઞ્ઞતવિમોક્ખં નામ હોતિ. તદનન્તરો ચ મગ્ગો સુઞ્ઞતવિમોક્ખો નામ હોતિ. ઇમેસુ અગ્ગમગ્ગભૂતેસુ તીસુ વિમોક્ખેસુ ઇમેસં થેરાનં કેચિ અનિમિત્તવિમોક્ખેન મુત્તા, કેચિ અપ્પણિહિતવિમોક્ખેન, કેચિ સુઞ્ઞતવિમોક્ખેન. તેન વુત્તં – ''અનિમિત્તવિમોક્ખાદિભેદતો તિવિધા, વિમોક્ખસમધિગમેનપિ તિવિધા''તિ.

પટિપદાવિભાગેન ચતુબ્બિધા. ચતસ્સો હિ પટિપદા – દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા, દુક્ખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા, સુખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા, સુખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞાતિ. તત્થ રૂપમુખાદીસુ વિપસ્સનાભિનિવેસેસુ યો રૂપમુખેન વિપસ્સનં અભિનિવિસિત્વા ચત્તારિ મહાભૂતાનિ પરિગ્ગહેત્વા ઉપાદારૂપં પરિગ્ગણ્હાતિ અરૂપં પરિગ્ગણ્હાતિ, રૂપારૂપં પન પરિગ્ગણ્હન્તો દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો પરિગ્ગહેતું સક્કોતિ, તસ્સ દુક્ખપટિપદા નામ હોતિ, પરિગ્ગહિતરૂપારૂપસ્સ પન વિપસ્સનાપરિવાસે મગ્ગપાતુભાવદન્ધતાય દન્ધાભિઞ્ઞા નામ હોતિ. યોપિ રૂપારૂપં પરિગ્ગહેત્વા નામરૂપં વવત્થપેન્તો દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો વવત્થપેતિ, વવત્થપિતે ચ નામરૂપે વિપસ્સનાપરિવાસં વસન્તો ચિરેન મગ્ગં ઉપ્પાદેતું સક્કોતિ, તસ્સપિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા નામ હોતિ. અપરો નામરૂપમ્પિ વવત્થપેત્વા પચ્ચયે પરિગ્ગણ્હન્તો દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો પરિગ્ગણ્હાતિ. પચ્ચયે ચ પરિગ્ગહેત્વા વિપસ્સનાપરિવાસં વસન્તો ચિરેન મગ્ગં ઉપ્પાદેતિ, એવમ્પિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા નામ હોતિ. અપરો પચ્ચયેપિ પરિગ્ગહેત્વા લક્ખણાનિ પટિવિજ્ઝન્તો દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો પટિવિજ્ઝતિ, પટિવિદ્ધલક્ખણો ચ વિપસ્સનાપરિવાસં વસન્તો ચિરેન મગ્ગં ઉપ્પાદેતિ, એવમ્પિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા

નામ હોતિ. અપરો લક્ખણાનિપિ પટિવિજ્ઝિત્વા વિપસ્સનાઞાણે તિક્ખે સૂરે પસન્ને વહન્તે ઉપ્પન્નવિપસ્સનાનિકન્તિં પરિયાદિયમાનો દુક્ખેન કસિરેન કિલમન્તો પરિયાદિયતિ, નિકન્તિઞ્ચ પરિયાદિયિત્વા વિપસ્સનાપરિવાસં વસન્તો ચિરેન મગ્ગં ઉપ્પાદેતિ, એવમ્પિ દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા નામ હોતિ. યથાવુત્તાસુયેવ પટિપદાસુ મગ્ગપાતુભાવસ્સ ખિપ્પતાય દુક્ખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા, તાસં પન પટિપદાનં અકિચ્છસિદ્ધિયં મગ્ગપાતુભાવસ્સ દન્ધતાય ખિપ્પતાય ચ યથાક્કમં સુખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા, સુખપટિપદા ખિપ્પાભિઞ્ઞા ચ વેદિતબ્બા. ઇમાસં ચતસ્સન્નં પટિપદાનં વસેન અગ્ગમગ્ગપ્પત્તિયા થેરાનં ચતુબ્બિધતા વેદિતબ્બા. ન હિ પટિપદાહિ વિના અરિયમગ્ગાધિગમો અત્થિ. તથા હિ અભિધમ્મે ''યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ નિય્યાનિકં અપચયગામિં...પે॰... દુક્ખપટિપદં દન્ધાભિઞ્ઞ''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૨૭૭) પટિપદાય સદ્ધિંયેવ અરિયમગ્ગો વિભત્તો, તેન વુત્તં ''પટિપદાવિભાગેન ચતુબ્બિધા''તિ.

ઇન્દ્રિયાધિકવિભાગેન પઞ્ચવિધા. સતિપિ નેસં સચ્ચાભિસમ્બોધસામઞ્ઞે એકચ્ચે થેરા સદ્ધુત્તરા, સેય્યથાપિ થેરો વક્કલિ; એકચ્ચે વીરિયુત્તરા, સેય્યથાપિ થેરો મહાસોણો, કોળિવીસો; એકચ્ચે સતુત્તરા, સેય્યથાપિ થેરો સોભિતો, એકચ્ચે સમાધુત્તરા, સેય્યથાપિ થેરો ચૂળપન્થકો, એકચ્ચે પઞ્ઞુત્તરા, સેય્યથાપિ થેરો આનન્દો. તથા હિ સો ગતિમન્તતાય અત્થકોસલ્લાદિવન્તતાય ચ પસંસિતો, અયઞ્ચ વિભાગો પુબ્બભાગે લબ્ભમાનવિસેસવસેન વુત્તો. અગ્ગમગ્ગક્ખણે પન સેસાનમ્પિ ઇન્દ્રિયાનં એકસભાવા ઇચ્છિતાતિ.

તથા પારમિપ્પત્તા, પટિસમ્ભિદાપ્પત્તા, છળભિઞ્ઞા, તેવિજ્જા, સુક્ખવિપસ્સકાતિ પઞ્ચવિધા. સાવકેસુ હિ એકચ્ચે સાવકપારમિયા મત્થકપ્પત્તા, યથા તં આયસ્મા સારિપુત્તો, આયસ્મા ચ મહામોગ્ગલ્લાનો; એકચ્ચે અત્થપટિસમ્ભિદા ધમ્મપટિસમ્ભિદા નિરુત્તિપટિસમ્ભિદા પટિભાનપટિસમ્ભિદાતિ ઇમાસં ચતુન્નં પટિસમ્ભિદાનં વસેન પટિસમ્ભિદાપ્પત્તા; એકચ્ચે ઇદ્ધિવિધઞાણાદીનં અભિઞ્ઞાનં વસેન છળભિઞ્ઞા; એકચ્ચે પુબ્બેનિવાસઞાણાદીનં તિસ્સન્નં વિજ્જાનં વસેન તેવિજ્જા. યે પન ખણિકસમાધિમત્તે ઠત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અધિગતઅગ્ગમગ્ગા, તે આદિતો અન્તરન્તરા ચ સમાધિજેન ઝાનઙ્ગેન વિપસ્સનાબ્ભન્તરં પટિસન્ધાનાનં અભાવા સુક્ખા વિપસ્સના એતેસન્તિ સુક્ખવિપસ્સકા નામ. અયઞ્ચ વિભાગો સાવકાનં સાધારણભાવં ઉપપરિક્ખિત્વા વુત્તો. ઇધ પાળિયં આગતા નત્થેવ સુક્ખવિપસ્સકા. તેનેવાહ –

> ''પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
> છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિઆદિ. (અપ॰ થેર ૧.૧.૩૭૪; ૨.૪૩.૧૪);

એવં પારમિપ્પત્તાદિવસેન પઞ્ચવિધા.

અનિમિત્તાદિવસેન છબ્બિધા અનિમિત્તવિમુત્તોતિઆદયો.

સદ્ધાધુરો , પઞ્ઞાધુરોતિ દુવિધા. તથા અપ્પણિહિતવિમુત્તો પઞ્ઞાવિમુત્તો ચાતિ. એવં અનિમિત્તવિમુત્તાદિવસેન ચ પરિયાયવિમુત્તભેદેન સત્તવિધા. ચતૂસુ હિ અરૂપસમાપત્તીસુ એકમેકં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા અરહત્તં પત્તા ચત્તારો, નિરોધતો વુટ્ઠાય અરહત્તં પત્તો ચાતિ પઞ્ચ, ઉભતોભાગવિમુત્તા, સદ્ધાધુરપઞ્ઞાધુરવસેન દ્વે પઞ્ઞાવિમુત્તાતિ એવં વિમુત્તિભેદેન સત્તવિધા.

ધુરપટિપદાવિભાગેન અટ્ઠવિધા. યો હિ દુક્ખપટિપદાય દન્ધાભિઞ્ઞાય નિય્યાતિ, સો સદ્ધાધુરપઞ્ઞાધુરવસેન દુવિધા, તથા સેસપટિપદાસુપીતિ એવં ધુરપટિપદાવિભાગેન અટ્ઠવિધા.

વિમુત્તિભેદેન નવવિધા. પઞ્ચ ઉભતોભાગવિમુત્તા, દ્વે પઞ્ઞાવિમુત્તા, પઞ્ઞાવિમુત્તિયં ચેતોવિમુત્તિયઞ્ચ પારમિપ્પત્તા દ્વે અગ્ગસાવકા ચાતિ એવં નવવિધા.

વિમુત્તિવસેનેવ દસવિધા. ચતૂસુ અરૂપાવચરજ્ઝાનેસુ ચ એકમેકં પાદકં કત્વા અરહત્તં પત્તા ચત્તારો, સુક્ખવિપસ્સકોતિ પઞ્ચ પઞ્ઞાવિમુત્તા, યથાવુત્તા ચ ઉભતોભાગવિમુત્તા ચાતિ એવં વિમુત્તિભેદેનેવ દસવિધા. તે યથાવુત્તેન ધુરભેદેન ભિજ્જમાના વીસતિ હોન્તિ. પટિપદાભેદેન ભિજ્જમાના ચત્તાલીસં હોન્તિ. પુન પટિપદાભેદેન ધુરભેદેન ચ ભિજ્જમાના અસીતિ હોન્તિ. અથ તે સુઞ્ઞતવિમુત્તાદિવિભાગેન ભિજ્જમાના ચત્તાલીસાધિકા દ્વે સતાનિ હોન્તિ. પુન ઇન્દ્રિયાધિકભાવેન ભિજ્જમાના દ્વિસતુત્તરં સહસ્સં હોન્તીતિ. એવં અત્તનો ગુણવસેન અનેકભેદવિભત્તેસુ મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠેસુ અરિયસાવકેસુ યે અત્તનો પટિપત્તિપવત્તિઆદિકે ચ વિભાવેન્તિ. યે ''છન્ના મે કુટિકા''તિઆદિકા (થેરગા॰ ૧) ગાથા ઉદાનાદિવસેન અભાસિંસુ. તે ચ ઇધ ગાથામુખેન સઙ્ગહં આરૂળ્હા. તેનાહ – ''સીહાનંવ નદન્તાનં...પે॰... ફુસિત્વા અચ્ચુતં પદ''ન્તિ (થેરગા॰ નિદાનગાથા). એવમેત્થ પકિણ્ણકકથા વેદિતબ્બા.

વઙ્ગીસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બદરતિત્થમહાવિહારવાસિના આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન કતા

થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.